ՋՐՈՆԻԿՆԵՐ

2

Երևան 1973

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԳՐԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ

SHAKESPEARE

CHRONICLES

TRANSLATED BY
KHACHIC DASHTENTZ
AND
HENRY SEVAN

2

PUBLISHING HOUSE
OF THE ARMENIAN ACADEMY OF SCIENCES
YEREVAN 1973

ՇԵՔՍՊԻՐ

ՔՐՈՆԻԿՆԵՐ

Ա II
ՀՀ 8 23

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԽԱՉԻԿ ԴԱՇՏԵՆՑԻ
ԵՎ
ՀԵՆՐԻԿ ՍԵՎԱՆԻ

2

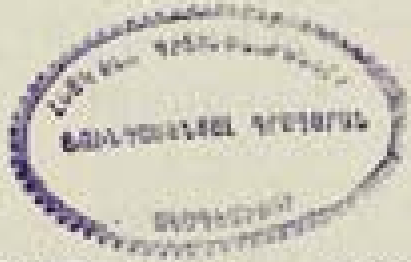

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1973

И
С 53

«ՊՐԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ» ՄԱՏՅԱՆԱՇԱՐԻ
ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԱՅԻՆ ԿՈԼԵԿՏԻՎԸ

Պ. Ռ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ (նախագահ)
Ս. Տ. ԱՐՇՈՒՆԻ, Պ. Բ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ, Ռ. Վ. ՅԱՐՈՒՆԻ
Գ. Ն. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ
Գ. Ն. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ (գիտ. քարտուղար)

Թարգմանության խմբագիրներ
ԱՐՄԵՆ ՓԱՐՍՂԱՄՅԱՆ և ԱՐՄԱՆ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

Ընդհանուր խմբագրությամբ
ՌՈՒԲԵՆ ՅԱՐՈՒՆՅԱՆԻ

ШЕКСПИР

ХРОНИКИ

2

(на армянском языке)

Издательство АН Армянской ССР
Ереван 1973

С 9613.036
703(08)-73 69—71

ՀԵՆՐԻ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Սաան տուտֆիև

ՓՈՐԹՈՂ ԱՆՁԵՐ

ՀՆԱՐ ՀԵՏԵՐՈՄԻ ՔԱՂԱՀԱՑԻ
ԴՈՒՔՍ ԳԼՈՍՏԵՐ, թագավոր Ճարեգրայրը և Խեռմակոլը
ԴՈՒՔՍ ԲԵԴՖՈՐԴ, թագավոր Ճարեգրայրը և Ջոանեթայի կատակոլը
ԹՈՄԱՍ ՐՈՋՄՈՐՏ, գուրս էխսեսթր, թագավոր մեծ Ճարեգրայրը
ՀՆԱՐ ՐՈՋՄՈՐՏ, թագավոր մեծ Ճարեգրայրը, Ոկնէյնսաների հպիտիզատոր, հետագայում՝ կարդինալ
ՋՈՆ ՐՈՋՄՈՐՏ, կոմս Սոմերսեթ, հետագայում՝ գուրս Սոմերսեթ
ՌԻՉԱՐԴ ԳԼՈՒՏԳՈՆՏԵՑԻ, Քեմբրիջի համեղագրյալ կոմս՝ Ոքլյարդի որդին, հետագայում՝ գուրս Ճարվ
ԿՈՄՏ ՀՈՐԿՈՒԿ
ԿՈՄՏ ՍՈԼՍԲԵՐԻ
ԿՈՄՏ ՍԹԱՖՈՐԴ
ԼՈՐԴ ՏՈՒՐՈՑ, հետագայում՝ կոմս Շրուսբերի
ՋՈՆ ՏՈՒՐՈՑ, նրա որդին
ՀԱՄՖՐԻ ՄՈՐՏԻՄԵՐ, կոմս Մարչ
ՍԸՐ ՋՈՆ ՖԱՍՏՈԼՖ
ՍԸՐ ՎԻՆՍԵՆԹ ԼՈՒՍԻ
ՍԸՐ ՎԻՆՍԵՆԹ ԳԼԱՍՊՈՒԼ
ՍԸՐ ԹՈՄԱՍ ԳԵՐԿՈՒԼ
ԼՈՆԴՈՆԻ ԺԱՂՂԱՊԱԿԱՆՆԵՐ
ՎՈՒՔԻԼ, Քոանեի չեփոպոսը
ՎԵՆԱՆ, Վալուայի վարչի կամ Ճարի կոչվեցյալը
ՔԱՍԵՏ, Կարմիր վարչի կամ Լանկաստերի կոչվեցյալը
ՄԻ ՓԱՐՏԱՔԱՆ
ՄՈՐՏԻՄԵՐԻ ՊԱՀԵՊԱՆՆԵՐ
ԸԱՄԻԼ, թագաժառանգը, հետագայում՝ Ջոանեթայի թագավորը
ՆԵՆՆ, գուրս ՈՒԱՐԻ, Նեապոլի թագավորը
ԴՈՒՔՍ ԲԵՐԳԱՎԵՆՑԻՑ
ԴՈՒՔՍ ՍԱՎՈՅԱՑԻ
ՕՐԼԵԱՆԻ ԴՈՒՔՍԸ
ՓԱՐԻԶԻ ՊԱՐԿՆ
ՕՐԼԵԱՆ ՔՈՂՈՔԻ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴՆԵՐԻ ՊՆԴ
ՆԻՍ ՈՐԿԱՆ
ՆՐԱՆՑԻՆԱՑԻ ՋՈՐՔԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ ՖՐԱՆՑԻԱՅՈՒՄ
ՆՐԱՆՑԻՆԱՑԻ ՄԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԻՆ

ՄԻ ԲԱՐԵԳՈՒՆ
ՄԻ ՄԵԾ ՀՈԳԻՎ, կույս Հավետնոյի Մայրը
ՄԱՐԳԱՐԻՏՑ, Ծննդի գաւառը, Հնուտքայում ամուսնանում է Հնձրի բարեվարի հետ
ԿՈՄՈՒՆՅԻ ԾՆՆԴՆ
ԿԵՆՑՍ ՀՈԳԱՀԱՆԳՍՏ, ժամանա գ՝Ներկի սահմանական անվանումը

Նորքի, Թաղերի գամակներ, հերալյաներ, սպաներ, գինվորներ, սատանայական, սպասավորներ և շատ ոգիներ՝ կույս Հավետնոյին հետացող:

Տեղեկություններ մի մասը տեղի է ունենում Նեղիայում, մյուսը՝ Տրամեսում

ԱՐԱՐՎԱԾ ԱՄԱՆՋԻՆ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Վեպ-ժամանակի պատմություն:

Թագուհի հայկուհի: Մահում է Հնդի Հիմիթուդ թագավոր թագուհի բոլոր. ետևում են զույգ Բիլիթոդը՝ Ներսեհյոի կատակով, զույգ Գլաուտոդը՝ խեմանկալ, զույգ Էխանտոդը, կույս Վարշիկը, հպիտիզաս Ոսկեհատոդը, հերոսներ և արիներ:

ՊՈՒՅԼԻՐ

Սև ճագիր, երկինք, և ցերեկ, գիշեր սեզդ գիշերվան,
Գիսաստղեր, դուք ար փոխում եք ճակտ
Բախտ սերուբյանց ու ժամաճակի,
Արդ չզոացրեք ձեր բյուրեզափայլ ճյուսիսեն երկնքում
Եվ խարազանեք ճոանցով ասպրեն ըճգվզող ու չար,
Քանզի ճաշակեցիք Հնդու մանկան ճնա:
Մեծ ճամբավ ուներ՝ ասպի չէր կարող նա երկար ապրել,
Անգլիան չէր կորցրել այսքան փառապանծ ոչ մի թագավոր:

ՏԱՍՆԵՐ

Անգլիան չէր տեսել այսպիսի արքա:
Առաքինի էր և արժանավոր հիացմանքու.
Նրա չզոացող, ասկեփայլ արի նետագրքերից
Կաուրանում էին աչքերը մարդկանց.
Ավելի երկար քաղաքներ ուներ, քան թե վիշապը,
Նրա հոգեպյա, չսենքող աչքերը չլացնում էին
Թշնամիներին ավելի սաստիկ և վանում հնդու,
Քան միջօրեի բարկ արևն՝ ճակված նրանց դեմքերին,
Ավա՜ղ, ի՞նչ ասեմ. արարճներն էին խոսքերից հզար.
Ձեռքն էր բարձրացնում միայն ու միայն ճաղթության համար:

ԽՈՍՏՈՎ

Սև գիսակի մեջ ոգրում նեմ նրան,
Թայց ինչո՞ւ արյամբ մեմեմ չնեմ ողոլված,
Մնում է Հեռին. չի զարթնի երբեմ:
Կանգնած փայտաչեն գազազի չուրչը՝ նսկում նեմ նրան,
Եվ վանմաչում մեր հեռկայությամբ
Հարգում նեմ մանվան հաղթանակն անարգ,
Գերիներին պես՝ հավիժ չգթայված հաղթական կառիճ:
Մի՞թե շարագույժ մոլորակներդ պիտի նզովեմ,
Որ գարանամուտ նյութիցին մանը մեր հզարության,
Թե՞ պիտի խարնեմ, ար ննարամիա-նարպիկ ֆրանսիացիք
Հեռուց սարսափած՝ նեռվիցին խնայն գուր մզուքյան
Եվ կախարդական հերքվածքով նրա մանն ննարեցին:

ՈՒՐՆՅՈՍՏԵՐԻ ԿՈՒՍԱՑՈՒՈՒ

Թագավոր էր նա: Օրննել էր նրան Ասիայից արևան:
Վերջին գաղտասանն այնման անավոր չէր կարող լինել,
Որման ար նրա տեսն էր անավոր՝ գաժան բշնամուն:
Ասածո զորությամբ կռվում էր արևան
Եվ նկնզեցու ատեր ազգքններով գարձավ հպրոդակ:

ԳԼՈՒԽՔ

Ի՞նչ: Նկնզեցո՞ւ: Թե չազգեին ֆո տերտերները,
Նրա կյանքի թելն երբեմ չէր ճասվի այսման վազաժամ:
Քեզ գուր է գալիս միայն թուլամարթ թագաժառանգը,
Չի անաբնկիլ կարող նա նրան իրեն ապակնուս:

ՈՒՐՈՒՑՈՒՏԵՐԻ ԿՈՒՍԱՑՈՒՈՒ

Գլասներ, ինչ էլ ար մեզ կամենանք՝ գո՛ւ նա ճավանին,
Ուզում ես իշխել թագաժառանգին ու տերությանը:
Քո կինն ճպարտ է, ննչընչել է քեզ ավելի երկյուղ,
Քան կարող էին ասաված ու նրա ծառաներդ ատեր:

ԳԼՈՒԽՔ

Մի՛ ատեր կրանի անունը, քանզի մարմինն ես սիրում,
Եվ թե գնում ես գու նկնզեցի ատերն մի անգամ,
Ապա՝ բշնամուդ մանն ազգքնու:

ՐԵՆՅՈՐԴ

Վե՛րլ ավեր կռվին, խազապվե՞ք, ալարե իմ:
Գնա՛նք զանատան: —Հերալդներ, ապատե՛ք:—

Ոչխու փոխարեն զոհ կմատուցենք մեր գեղեցիկ ամրոցը,
Ջեղեցիկ այլևս մեզ չեն ծառայի՝ մեռել է Հեներիկ:
Ո՞վ դո՛ւմ, ճեռնարգենո՛ր, դեռ պիտի տեսնեիք սարիներ գժնի,
Երբ արցունքներով մայրը կսկի ճարածին մանկան,
Եվ մեր ճարազատ կդժին կդառնա արցունքի մուռաս,
Կմնան կանայք, որպեսզի ողբան զոհերի վրա:
Հների Հիզիդո՛րդ, կանչո՛ւմ եմ ոգուդ,
Փրկի՛ր երկիրն այս և ճեռու պահիր խառնակություններից,
Կռվիր երկնային մարմիններին հետ,
Եվ աստղը ոգուդ ավելի մեծ փառք կունենա այսուհետ,
Քան կեսարիները կամ չինզարեն...

Մեռավ է մի ատենակ:

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Իմ ազգայնը ձեզ, պատվարժան տերեր,
Ես Ջրանեխայից վատ լուր եմ բերել.
Ամենուր՝ կոռուստ, աննպաստություն,
Դյուխնե, Եամպայե, Օլխան, Ռատե,
Փարիզ, Ռեմս, Պիզու ... կարցրիեք լիովին:

ԲԵՆՅՈՒՄԻՆ

Ինչ ար գումեցիր դագաղի վրա, ասա՛ կամացո՛ւկ,
Թե չէ կարցրած մեծ բազաճներդ կսպիտեն ճրաճ՝
Դագաղը չարգել, արթնանալ ննջից:

ՊԱՈՍԵՐ

Փարիզը կորցրի՞ եք, մի՞թե Ռուանը աննեատուր եզավ:
Եթե Հեներիկն կյանք արվեր ճորից՝
Այս վատ լուրերից կավանգեր ճոգին:

ՔՈՒՅՅԵՐ

Ինչպե՞ս կորցրինք այդ բազաճները, ո՞վ դավաճանից:

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Ոչ մի՛ մատնություն: Պակասում էին մարդիկ ու դրամ:
Զինվորների մեջ փոխանակներ են սարածվել արդեն,
Որ խրեն այստեղ դուք բաժանվել եք սարբեր խմբերի:
Եվ ար ռազմի դաշտ փութալու տեղակ՝
Վիճում եք, թե ում քնարեղ զարավար.
Մեկը ֆիշ ծախով ուզում է մղել երկար պատերազմ,

Երկուզդը ճախրել, քայլդ քնէր չուճի.
Երազդն է խորճում, ար առանց փոդի.
Թագդրանեցդ խոսքով կարող է ճառանել լոկ խաղաղությամբ:
Ջարքի՛ր, Անգլիայի ազնվականություն,
Քաղ ճնդգությունը չիսամրեցնի փառդ նուռածին.
Չինանչդանից պոկել նե բոլոր չուչանեներն արդեն.
Վառանն Անգլիայի ճեղված է կեսից:

ԷՄԻԼԻՈՐ

Թե ինչ լինենք մեր արցունքները դագաղի վրա,
Բավ են լուրերն այս, որպեսզի քաղվեր արցունքի ճնդեղ:

ԲԵՆՅԱՄԻՆ

Տյարմ իմ, լուրերն ինձ վիշտ են պատճառում,
Ես՝ կատակելս, չեմ կարող դրանց նայել անարցունք:
Բերեք զրանն իմ, ես պիտի կռվիմ Ֆրանսիայի համար
Եվ ճնոտ տարեմ այս ամբոխի սգի չարերը,
Ես Ֆրանսիացուն աչերի տեղակ վերմիր եմ տալու,
Որպեսզի ողբա իր ցավերն առնառ:

Մոտում է երկրորդ տարեդարձը:

ՈՐՄՈՐԻ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱՆ

Լորդե՛ր, կարողացեք այս նամակները՝ դառնությամբ լեցուն,
Ապստամբվել է Ֆրանսիան մեր դեմ,
Բացի աննշան, փոքր բազմաններից:
Ռեմսի տաճարում թագադրվել է Շառլը՝ դոֆինը,
Եվ Օռլեանի պառնիկորդու ճնտ գաչիեմ է կճռել,
Անձայն դուրբ՝ Ռենեն, դոֆինի բանակն է անցել,
Ալանսոնի դուքսն այնտեղ է վազում:

ԷՄԻՆԵՄ

Թագաժառանգը կարգվել է արքա, բոլորն էլ նրա կողմն են չտապում:
Ո՞ւր փախչենք, տասվա՛ծ, այս ամբոխներից:

ԳԼՈՍԵՄ

Ջգեմ է փախչենք, ար մեր բշնամու կոկորդը բանենք,
Բնդհարդ, իմացիր, երբ ճագաղես՝ մենակ դժնաս:

ԲԵՆՅԱՄԻՆ

Գլոսեր, ինչո՞ւ ես կասկածում վրաս:

Ես ժողովել եմ արդեն մտովի այնպիսի բանակ,
Որ նվաճել է ամբողջ Ֆրանգիան:

Մոնում է հոգոց ասեղնագործ:

ՆՐՈՒՐԻ ՍՈՒՐՀԱՆՅԱՆ

Ոգուդուն տեսիր, կրկնապատկեցիր ձեր աղջամիկներդ.
Որով ցոլում եիր դափդափն արեգի,
Ձեզ պիտի լսեր ամեն չարագույժ կռվից,
Որ մեր թշնամու և լարդ Տալբոտի միչև բարբարվից:

ՈՒՍԱՆՈՂՈՒՀԻՆ ՏԱՐՍԱՏՈՒՄՈՎ

Տալբոտն ճաղրե՞լ է ֆրանսիացիներին: Այդպե՞ս է, իրա՞վ:

ՆՐՈՒՐԻ ՍՈՒՐՀԱՆՅԱՆ

Օ՛, ա՛յ: Տալբոտը պարտություն կրեց:
Ամեն ինչ ճիշտ մանրամասներեն ես ձեզ կպատմեմ:
Օգոստոսի տասին, այս իշխանն աչեր
Ողիսան բազմի չորպատառումից ետեն գետս նլավ,
Վեց հազար մարդ կար նրա ձեռի տակ,
Բայց ֆրանսիացի՛ Տալբոտի զորից չորս անգամ ավել,
Շրջապատեցին նրան փայտարեն:
Նա չճաղրեց չարել յոր մարդկանց.
Տալբոտն ուզում էր ճեռամիզների չարերի առաջ ձոգեր կանգնեցնել.
Դրա փոխարեն ցանկապատերից պոկեցին ցցեր,
Կարծր ճոզի մեջ խրեցին անկարգ,
Որ կասեցնեն ճիժելազորի ճնշումը սատիկ:
Երեք ժամ անց կռիվն արճանեց,
Մարդկային չեզոք չի կարող պատմել,
Թե քաջ Տալբոտը արավ ու անգամ ինչ ճրաչք գործեց.
Նա բյուր զինվորներ ուղարկեց դժոխք,
Ոչ ոք չէր կանգնում նրան ճանդիման,
Եվ ամենուրեք թռչում էր նրա զայրացկոտ ոգին,
Թակ Ֆրանսիացիք բղավում էին, որ նա հետց դեմ է, գրանը ճագին,
Եվ ազգ բանակը՝ վախից խառնված, ճռլում էր ճրան,
Թակ նրա զորքը պիտում էր ճզարտ այդ անկար ոգուն,
Եվ բղավիով՝ Տալբո՛ս, ես՛յ Տալբոս,
Նեռվում էր կռվի առվալնն արնոտ:
Հաղթությամբ մարտը պիտի պսակվեր,
Թե Ջոն Տատոլնի սիրտը չդադարեր վախի զգացում

Նրան թողնում են դիտմամբ վերջապես,
Որպեսզի ճնշուկ կանգնի մեր գործին,
Բայց վախկոտի պես փախչում է դաշտից՝
Դեռ չճաշակած ճարվածն առաջին:
Դրանից հետո սկիզբ են առնում կռտորած ու չարդ,
Շրջապատում է թշնամին մեռոնց,
Մի ճնճղ վայոնցի, որպեսզի մոնի այլն արհայարդու,
Տեզ է մարնում մեչքը Տոլբոսի,
Ում ցասկոտ դեմքին նրանց գործն ամրոզչ
Քաչուքյուն չուներ ինչ մի նայելու:

ԲՆԴՆՈՐԴ

Տոլբոսն սպանվա՞ծ, ես ինձ կսպաննեմ,
Չի մնդկ ծուլությամբ ապրում եմ այստեղ՝
Գրկում ճանգստի ու չինդության.
Մինչդեռ նա բնկավ՝ օգնության կարող,
Մեր եռնդի, բայ առաչնորդին ծախեցինք, ավա՞դ:

ՆՐՈՐԴ ՍՏՈՒՐԱՆԴԱՆ

Օ՛, ո՛չ, չի գոնվիլ, գերել են միայն,
Հետո էլ՝ Սինպսին ու Հենգերֆորդին,
Ջորի մեծ մասը ճայնեպես կռտորվեց կամ գերի բնկավ:

ԲՆԴՆՈՐԴ

Ոչ ոմ չի տալու ճրա փրկագինն ինձանից բացի,
Ես բարչ եմ տալու բացաժառանգին գանից գլխիվայր,
Իմ բարեկամին որպես փրկագին ճրա ոսկեչող բազը կլինի,
Ջորս իշխանները կփոխանակեմ մեր գերված մնկը:
Գե՛ն, մնա՛ բարյավ, ես դեռ պատրաստ ունեմ.
Բշնամու ճոգում խաղայկ կվառեմ,
Որ այդ երկրում էլ մեր ատրբ Գնարգի ճանդեսը լինի:
Տանում եմ ինձ հետ ասած ճազար զինվոր,
Որ արյունահեղ նրանց գործերից դադա եվրոպան:

ՆՐՈՐԴ ՍՈՒՐԱՆԴԱՆ

Գեռ չէ ճազազիլ, շրջապատված է Օռնեանն արդեն,
Բանակն Անգլիայի ճոգնել է, ճյուծվել,
Կամս Սոլսբերին ճայցում է պարեն,
Հազիվ է զազում խռովքն իր մարդկանց,
Որ սակավաթիվ՝ ես են չգրտում մի մեծ բազմություն:

ԷՓՍԵՅԻՆ

168 Հիշիր, իշխանն՛ր, ձեր նվիրական երդումն Հենրիին.
Ի սպառ առնել թագաժառանգին
Կամ ետուն ետնձնել մեր տերությանը:

ԲԵՆԱՄՈՒ

Այո՛, հիշում եմ: Դե՛հ, մեա՛ծ բարյավ,
Գնամ–պատրաստեմ իմ զենքն ու զրահն:

Գնում է

ԴԱՍՍԻՆ

Անապարանքով ես պիտի փութամ դեպի Թառտր,
Որ ճերտանին ու պաշարն ամբողջ առույգ զննեմ
Եվ, այնուհետև, ջանիլ Հենրիին հոչակեմ արքա:

Գնում է

ԷՓՍԵՅԻՆ

Էլքեմ կգնամ, որտեղ ապրում է մեր ջանիլ արքան,
Լինելով նրա կուսակալն ետառակ՝
Կգտնեմ նրա ապահովության լավագույն միջոց:

Գնում է

ՈՒՈՒԶԵՍՏԵՐԻ ԵԳՈՍՏՈՊՈՍ

Ամեն ոք ունի իր տեղն ու գործը,
Ես ավելորդ եմ, ինձ համար կարծես աշխատանք չմնաց,
Բայց ես չեմ մեռ էլքեմից հետու.
Ես միտք եմ դրել թարեւն փախցնել արքայիս ջանիլ
Եվ մեր տերության գինգին մոտ կանգնել:

Գնում է

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Թրոնեիա: Օգիեսի առաջ:

Ընթացիր: Թրոմպետների ձայնակցությամբ մտնում են Էսսեքսը,
Ագռեսոքը, Տենեն ու զինվորներ:

ԷՍՍԵՔ

1 Մինչև այս օրը դեռևս ճայտնի չէ Մարս մոլորակի շարժումը առույգ

Ո՛չ երկրի վրա, ո՛չ էլ երկնքում,
Վերջերս այն չտրաց Անգլիա կողմերում.
Այժմ ժպտում է մեզ՝ ճաղրոզներիս:
Դեռ կան բազաննե՞ր՝ փոքր-ինչ կարևոր, որ չենք նվաճել.
Մենք մեր իսկ կամքով մնում ենք այստեղ՝ Օղեաձի տակ.
Մինչ անգլիացիք ուրվականի պես գաղաա ու դժգույն,
Վեռայալ կերպով պաշարում են մեզ ամիսը մեկ ժամ:

ԱԼԱՍՏՈՌ

Նրանք ապուրի ու պարարտ մսի կարիք են զգում,
Նրանց չորս պես պետք է կերակրել՝ վզից կախ տալով պարկը վարսակի.
Այլապես թրչված մկների նման կնայեն խղճուկ:

ԹՆԱՆ

Կիշխեմ նրանց: Ինչու ձեռնունայն սպասել այստեղ,
Ումից վախենալ՝ Տոլրտան է գերված,
Մնացել է լոկ խելքը թոցրած կռմս Սալսբերին,
Թող ինչպես կուզե փրփուրը բերնին՝ իր մաղձը թափի,
Ո՛չ դրամ ունի, ո՛չ էլ զինվորներ:

ԵԱՌԼ

Հնչեցրե՛ք տագնապ, պետք է ճարձակվենք մենք նրանց վրա՝
Հանուն մեր աճող ֆրանսիացիների,
Պատրաստ եմ ներել ինձ մահ պարգևող ամեն մի մարդու,
Եթե ինձ տեսնի փախուստի ճամփին:

Գնում են:

Տագնապ: Ճարճախում: Վիրապատում են ճանճերով: Մտնում են Եառլը, Պետոն և ասիլներ:

ԵԱՌԼ

Ա՞խ, ո՞վ էր տեսել նման բան կյանքում.
Իմ մարդիկ չուռ են, վախկոտ, արիկա: Ես չէի փախչի.
Եթե այդ մարդիկ թշնամուս բերանն ինձ չգցեին:

ԹՆԱՆ

Սալսբերին ճանպուզն, անվախ մարտիկ է,
Կռվում է կյանքից ճոգնած մարդու պես,
Մյուս իշխանները՝ բաղցած ու վայրի առյուծների պես
Վրա են տալիս, ճոչոտում են մեզ, ճանց իրենց ոտք:

Ընծրի Վեցերորդ

Գործ՝ Քիլչարդի

Ժանեկ դ'Արկ
Գործ՝ Ա. դի Մարսիկի

ԱԼԱՍՈՆ

Մեր հայրենակից Տրուասարը ճիչատակում է,
Որ Անգլիան երկնեց միայն ռոլանդներ ու օլիվերներ
Էքսարդ երբարդ արմայի տոմ:
Նվ սա գառնում է ավելի սոսկ,
Քանզի կռվի է ճնռում սամառաններ ու գոլիաթներ,
Մենք՝ տասի դեմ: Վոյ՜ս արիականի՜ր, ով պիտի խոռներ,
Որ երանի այսօ՜ր էայ ու խիզախ:

ՇԱՌԼ

Փաղաքր բաղնեմ: Այդ բերևամիս ավազակները
Սատակացող ռովից խիստ կզազագեն.
Ճանաչում եմ ես երանց չատ վաղուց՝ սուր առամներով
Կճանգեն պատիր, բայց չեն երաժարվի չրչապատումից:

ՌՈՆԵ

Կարծես թե երանց ձեռքերն է լարել
Ինչ-որ ճատուկ սարք կամ մի զսպանակ,
Որպեսզի երանք ժամացույցի պես ճարվածեն անդուլ,
Այլապես երանք չէին կարենա ծատանալ մեր դեմ:
Ընտավ ես երանց մեծակ կբաղնեմ:

ԱԼԱՍՈՆ

Թող այդպես լինի:

Մտնում է Օլիվերի Բատարդը:

ԲԱՍՏԱՐԴ

Որտե՞ղ է, ասեք, թագաժառանգը: Ես լատ եմ բերել:

ՇԱՌԼ

Ո՞վ ես դու, Բատա՜րդ, երի՜ց ազգույն:

ԲԱՍՏԱՐԴ

Կարծեմ, տխուր եմ, նույնիսկ՝ գանեատված:
Մի՞թե ձեր վերջին պատուքյունն այդպես անարգում է ձեզ,
Պետք չէ վլուանալ. օգնությունն արդեն ձեր ձեռքի տակ է,
Ինձ ճետ կա մի կույս, ում չճատրճել է երկինքն ի վերուստ՝
Վերջ տալու տանջող այս պայարմանը,
Դուրս վռնդելով մեր հայրենիքից բշնամուն անարգ:
Նրա խատամիտ, գայլակեր ագին

2—577

Ուժեղ է Հռոմի ինձ սիրիլներից:
Գուշակում է նա, թե ինչ է եղել, ինչ է լինելու,
Ասիմ, կարո՞ղ եմ նիրս բերել նրան:
Հավատացիմ ինձ՝ խոսքերս են սուրբ և ճշմարտացի:

ԸՆԹ

Գնա՛ նիրս կանչիր:

Գնում է Բասսարդը:

Նախ՝ պիտի է փորձել նրա չնարհքը:
Ոնճե, նկ, կաճգնիր դռֆինի տեղը,
Նայիր նրան խիստ և ճպարտարհե ճարգանիարձ աչս.
Այս ձևով նրա չնարհքը կստուգենք:
Առանձնանում է:
Մտնում են Բասսարդը և Ժաննա դ'Արկը:

ԾՆՆԾ

Ով կույս գեղացի, ուզո՞ւմ ես մեզ մոտ ճրաչքներ գործել:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ոնճե, ուզում ես ա՛յդ ձևով խաբել,
Որտե՞ղ է, ասա՛ թագաժառանգը: Դո՛ւրս ել, մոտեցի՛ր,
Ճանաչում եմ քեզ, քեն չեմ տեսել,
Պետք չէ ջփոթվել, ամեն ինչ գիտեմ,
Ուզում եմ քեզ ձեռ առանձին խոսել,
Ազնիվ իշխաններ, մեզ թողեք մենակ մի քանի վայրկյան:

ԾՆՆԾ

Առաջին գոռը ճամարձակ է խիստ:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ես մի ճասարակ աղջիկ եմ ճովվի,
Միտս վատծված չէ ոչ մի գիտությանե,
Սակայն երկինքը, մեր կույս Մարիամը ճանեցան մի օր
Շողալ անարգված իմ բախտի վրա:
Մի անգամ գաշտում, երբ նայում էի մատղաշ գառներիս,
Այտերս այրում արևի չոգով,
Հանկարծ ճայտնվեց Աստվածամայրը վեճափառ տեսքով,
Եվ ինձ պատվիրեց՝ թողնել ճովվությու ցտպը լեռներում,
Փրկել ճայրենիքս այս ապերաներից,
Նաև խոստացավ՝ լինել ինձ ճեցուկ:

Երբ իր կառարյալ փառով ճայտնվեց՝
Ես ոգեզարհմ, ան աղջիկ էի։
Երկնի մարտափայլ շողերն առնակից իմ դիմմի վրա,
Եվ գեղեցկությամբ ինձ ճավերժ օրհնեց։
Տուր ճնարավար ճարցերն ամենայն՝ կպատասխանեմ։
Երբ ճանդգնես իմ բալությունը փարձել կռվի մեջ,
Կտեսնես, ար Ես գերազանցում եմ տեռն իմ կռնացի։
Դու ինձ վստաճիր, և ինչ կժպտա երջանկությունը,
Երբ Ես զարիճն Ես տաճեմ ի մարտ։

ԸՆԹ

Հիանում եմ Ես քարձր ոճով,
Տուր ինձ ապացույց Ես խիզախության.
Ի՛կ, մենամարտենք այստեղ իրար ճետ,
Եվ երբ ճաղթես՝ խոստիզ եմ չիտակ,
Այլապես քեզ չեմ ճավատա։

ՔԱՆԱ ՎԱՐԿ

Պատրաստ եմ, աճա իմ սուրսայր սուրը,
Տուրամաչյատ չեզրն ունի ճինգ շուչան,
Սուրս Քուրենում սուրբ Կառարինի գերեզմանատան
Հին երկաքճերի միչից եմ գտել։

ԸՆԹ

Ինչ, մենամարտենք, ասոված պահապան,
Ես չեմ ատրապում կնոջ ճարվածից։

ՔԱՆԱ ՎԱՐԿ

Ինչ Ես քանի կամ՝ չեմ փախչի երբեմ ոչ մի այր մարդուց։

Մենամարտում են։ Ժանգա գ՚Արկը ճաղթում է

ԸՆԹ

Կա՛ց, սուրդ վայր գիր, դու ամազոնի ցեղից Ես սերվել,
Բայց Պերթուրայի արով Ես կռվում։

ՔԱՆԱ ՎԱՐԿ

Ավա՜ղ, Ես քույլ եմ, ինձ ճեցուկ եղավ Ճասվածամայրը։

ԸՆԹ

Ով էլ ինչ օգնի, գարձիր ինձ սատար,
Իմ պիրաը լցվեց այրվող ատելաճով,

Դու չդիպայեցիր իմ ձեռքն ու ոտը,
Միանչելի՞ կույս, երբ ինչ մարդիկ այսպես են կոչում,
Քաղ ոչ քե սիրդ, այլ ծառադ լինեմ,
Քեզ Տրաճսիայի թագաժառանգն է այսպես աղերսում:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ես մերժելու եմ սիրս ամեն ձես,
Իմ ուխտն է՝ վառել երկինքն աստղակնդ,
Երբ դուրս վռնդեմ զարքը բշնամյաց՝
Քաղ ինձ ճառագի արևաև ոգոտած:

ԵԱՈՒ

Քաղցրությամբ ևայիր գիտնական սառուկիդ:

ՈՒՆՆ

Տերճ իմ չափազանց երկա՞ր է խոսում:

ԱԼԱՆՍՈՆ

Ջանում է, անշուշտ, կարգել կնոջից գաղտնիքներն ամեն,
Այլապես զրույցն այսքան չէր տևի:

ՈՒՆՆ

Աղյոտ բնդմիչե՞ն, շափը չի՞ անցնում:

ԱԼԱՆՍՈՆ

Նա գիտե ավել, քան թե իճիներս:
Օ՛, կանայք՝ դյուրիչ սատանաներ են:

ՈՒՆՆ

(Ճառյին). Ի՛նչ ուռչեցիր. թողնե՞լ բաղաքը բշնամուն, քե՞ ոչ:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ո՛չ, ա՛չ: Ուխտազանց թերահավատնե՛ր,
Կռվեք մինչև վերչ, ես ձեր սատարն եմ:

ԵԱՈՒ

Ես ճառատում եմ նրա խոսքերը. կռվե՛ք մինչև վերչ:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Բախտն ինձ սանմանեց, որ պիտի դառնամ Անգլիս խարազան:
Այս գիչեր պիտի է բաղաքն ազատիմ չրչապատումից:
Երբ ես մասնակցիմ այս կռիվներին՝ դուք պիտի տեսնեք

Նրչանիկ օրեր և Մարաթեոսի ամառն ճոգնքով:
Փառքն ասես չինի ծովի գիրկն ընկած չրի չրչանակ.
Որ ծավալվելով անվերջ, անդադար՝ ցնդում է աննիա:
Հնձերի մանով ցնդից անգիտացու այն չրչանակը,
Որ պարփակում էր իր մեջ բյուր փառքեր:
Արդ, ես նման եմ այն ճպարտ նավին,
Որ մթանգամից տարավ հնտարին ու նրա բախտը:

ՇԱՈՒ

Մոհամեդն, արդյոք, չէ՞ր ազնչնվում իր ազավնիով,
Խնդ դու՝ արծիվով:
Ո՛չ, նման չին ինչ բեզ տարբ Փիլիպոսի դուստրերը չինող,
Ո՛չ Կոստանդնու մայրը՝ Հելինեն:
Դու Վենետայի չռոչոզուն ասպիկ՝ ի վերա ծովերի,
Ինչո՞վ կարող եմ ես քեզ մեծարել:

ԱԱՆՈՒՆ

Պետք չէ ճապաղել. բազ պալատումից բաղմեն ազատենք:

ՈՍԿԵ

Ամեն ինչ առա. միայն բե փրկիր մեր պատիվն, ո՛վ կո՛յս.
Դու կճավերժանաս. նրան Օլիմպից դուրս ջնես նրանց:

ՇԱՈՒ

Հիմա կփորձենք, իմն ճեռնիցեք,
Թե խաբի՝ ուրեմն չկա մարգարե:

Վեռջ ՀԵ:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Լանդոն: Փառքի առաջ:

Մտնում են գումս Պրոսերը և նրա կազապետիա սպասավորները:

ՊԼՈՍԵՐ

Նկա, դիտելու Փառքեն այսօր,
Ինչ մեռավ Հնձերին, երկյուղ եմ կրում ճակիրտակումից:
Որտե՞ղ են չրվել այս պատերները: Ինչո՞ւ տեղում չեն:
Բացե՛ք դարպասը: Գրասեռն է կանչում:

Պրոսերը ճարվատում են:

Ա ԳԱՀԱԿ

(Բնեմ խորքից). Ո՞վ է ճարվածում այսպես սիրաբար:

Ա ՍԳԱՍԱՎՈՐ

Ազնվատոհմիկ դուքս Գլոստերը:

Բ ԳԱՀԱԿ

(Բնեմ խորքից). Ով էլ որ լինեմ, ճիրս չենք բողնի ձնգ:

Ա ՍԳԱՍԱՎՈՐ

Սրինգա՛, այսպիսի՞ պատասխան կաան խնամակալին:

Ա ԳԱՀԱԿ

(Բնեմ խորքից). Ասված նրա հետ. այսպես նեմ նրան մնեմ պատասխանում:

Մնեմ ճրամանն նեմ միայն կատարում:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ո՞վ է ճրամայել: Ինձանից բացի ոչ ոք չի կարող ձնգ ճրամայել:
Ես եմ սահուրյան խնամակալը:
Ջարդի՛ր զարգասը, ես թույլ եմ տալիս.
Մի՞թե կթողնեմ, որ ձիապանները այսպես մեզ ծաղրեն:

Գլոստերի զգաստվորները ճարնակվում են Բասենի զարգասի վրա:
Վոլվիլը՝ բերգապետը, խոսում է ներսից:

ՎՈՒԼՎԻԼ

Ի՞նչ ազմուկ է սա: Դավաճանությո՞ւն:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ձեր ձա՞յնն եմ լսում, բերգապե՛տ, արդյոք:
Բացի՛ր զարգասը, դուքս Գլոստերը պետք է ներս մտնի:

ՎՈՒԼՎԻԼ

Մի ինչ ճամբարեմ, ազնիվ Գլոստեր,
Ջեմ կարող բանալ՝ արգիլել է ինձ լորդ Կարդինալը.
Նա ինձ ավել է ճատուկ ճրամաճ,
Որ ձնգ ու ձերոնց չթողնեմ այստեղ:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Փարոզի Վոլվիլ, մի՞թե ինձանից բարձր է այդ մարդը՝
Հանդուգն ու գոռոզ եպիսկոպոսը,
Ում չէր ճանդուրժում մեր վեճապետը՝ ճանգուցյալ Հենրին:

Դուք բարեկամ չեք ո՛չ թագավորին, ո՛չ էլ ասածուն.
Բացե՛ք դարպասը, թե չէ ձեր տեղից կթռչեք իսկույն:

ՍԳԱՅԱԿՈՐ

Բացե՛ք դարպասը Գլոստերի առաջ,
Եթե ճապաղեք՝ կչարդենք ուժով:

Մտնում են Ռիչեստերի եպիսկոպոսը և նրա սպասավորները՝ ճարպած մուշկետներով զինված:

ՌԻՉԵՍՏԵՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Ինչի՞ ես ձգտում, փառամոլ Հերֆերի:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Անիլվա՞ծ տերտե՛ր, դո՞ւ ես պատվիրել, որ ինձ ներս չառնեն:

ՌԻՉԵՍՏԵՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Այո՛, իմացիր, ներգամտորեն պետությանդ չարքող,
Եվ ոչ թե երկրի կամ քո մեր տիրոջ դու խնամակալ:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Հետ կանգնիր իսկույն, ճայտանի գավազիր,
Դու չէի՞ր արդյոք, որ փորձում էիր տիրոջդ սպանել,
Դու չէի՞ր ներում անառակ կանանց մեղքերը քոլար,
Քեզ պիտի չտա տամ կարդինալական լայն գլխարկիդ մեջ,
Թե չարունակես լկտիությունդ:

ՌԻՉԵՍՏԵՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Հետ կանգնի՛ր իսկույն: Մի բայլ չեմ անի.
Թող այս վայրը բեզ դառնա Թամասկոս և բեզ անիծեն կայենն առնախում,
Թե ես եղբորը՝ ներին Աբելին, սպանել կամիս:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Քեզ չեմ սպանի, բայց ես կիշեմ,
Քեզ փոքրաթելով ես ծիրանավոր հագուստների մեջ,
Դուրս կչպրտեմ այստեղից, ինչպես մանկան կենաչար:

ՌԻՉԵՍՏԵՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Փորձիր՝ ճանդգենի, կփնտամ ես ես ցանցառ մորուքը:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ի՞նչ: Հանդգնո՞ւմ ես ձեռք տալ մորուքիս:
Հե՛յ, մարդի՛կ, տեր, թեև այս տեղը վայր է արքազան,

Պապազգեստնե՛ր, զարկի՛ք աճխեա դարչնագույններին։
Տիրացո՛ւ, զգո՛ւյշ էս պիղծ մուտքից,
Կամենում եմ ես մուտքդ պոկել ու քեզ ապտակել
Եվ ոտքերիս տակ կարդինալական գլխարկդ ննջել.
Թեպետ ինձ չունեմ ո՛չ եկեղեցու, ո՛չ պապի ճանդեպ.
Ծնիկդ բռնած քեզ խարշ եմ տալու։

ՁԻՆՎՇՆԱՏՆԵՐԻ ԽՈՒՍԱՓՈՒԹՅՈՒՆ

Գլոստեր, դու պատրիճ պատասխան կտաս։

ԿՈՍՏԵՐ

34 Ինձնշեսների զա՛զ։ Հե՛յ, պարոն քեռեմ,
Դուրս էլեմ ճրանց։ Ինչո՞ւ եմ քաղնում սրանց այս վայրում։
Կարի՛ր աչքիցս։ Գայլ՝ գառան մարքի զգեստ ուսերիդ,
Դո՛ւրս դարչնագույններ, դո՛ւրս, ծիրանակիր դու փարիսեցի։

Գլոստերի զգեստավորներ են մի մասը հոգևորական ծառաներին։
Ժնտի մեջ հագցնում են նրանցին բազմագույնի և նրա ասիկաճներր։

ՀԱՂԱՔԱՒՈՒԹԻՒՆ

Վա՛յ ձեզ, լինելով տոհմիկ իշխաններ,
Դուք ամոթաքար անդարձ եք ճերմում։

ԿՈՍՏԵՐ

Լսի՛ր, չզինաես վիրավորանքս։
Ամա Բոֆորդը՝ բշնամին ասածս և թագավորի,
Ուզում էր ուժով Թառերն առնել։

ՈՒՐԱԽՈՒԹՅԱՆ ԽՈՒՍԱՓՈՒԹՅՈՒՆ

Գլոստերն ամա՝ բազմաքրնակ մարդկանց բշնամին,
Մա՛րդ, որ չարուճակ կռիվ է սեղչում, ո՛չ խաղաղություն։
Ձեր պատարկ բանկն ճարկերով ճգմում։
Ջանում է, ավա՛ղ, ճավատն սպանել,
Քանզի ճորչարչվեց երկրի ճովանի.
Կամենում է նա ինձ Թառերից զենքեր գողանալ
Եվ, տապալելով թագաժառանգին՝ պաակվել արքա։

ԿՈՍՏԵՐ

Բառերի սեղակ ինչ ճարվածներով պատասխան կտամ։

Արիչ կվատ եմ։

ՓԱՂԱՓԱՐՈՒՄՆ

Արդ, ինձ այլևս ոչինչ չի մնում այս աղմուկի մեջ,
Քան ճնշեցնել օրենքը տիրոջ:
Մառ ե՛կ, ոտիկաճ, որքան կարող ես՝ կարդա բարձրաձայն:

ՈՍՏԻԿԱՆ

(Բարձրաձայն) Ի լուր ամենայն դասի պատկառող մարդոց, որ գենքը ձեռքերին հավաքվել են այստեղ՝ խաղաղարկու ասուծո ու թագավորի խաղաղությունը, մենք նորին մեծության անունից հայտարարում և ճռռամայում ենք՝ ճեռանալ ձեր բնակատեղիները: Հետ այսու արգելում ենք մանվան սպառնալիքով կրել կամ գործածել գենք, դաշույն ու սուսեր:

ԴԱՏԱՏԵՐ

Կարգինալ, օրենքն երբեք դժոգ չեմ,
Բայց երբ ճանդիպենք՝ մեր ճոգիներք մենք պիտի բանանք:

ՈՐԿԵՍՏՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐՈՒՄՈՑ

Դատաւոր, իմացիր, պիտի ճանդիպենք և սա ինձ վրա բանկ է նատելու,
Սուրիդ արյունով այսօրվա ճամար պիտի ճատուցես:

ՓԱՂԱՓԱՐՈՒՄՆ

Թե չճեռանաք՝ պաճակախմբին կկանչեմ իսկույն.
Այս կարգինալը գոռոզ է թվում, բան բն սասանաճ:

ԴԱՏԱՏԵՐ

Քաղաքացուիս, գործդ արեցիր, դե՛ճ, մեա՞ս բարով:

ՈՐԿԵՍՏՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐՈՒՄՈՑ

Ջզվելի Դատաւոր, գլուխդ պաճիր.
Միամ ուճեմ ես այն չատով բոցճել:

Դատաւորն ու Որկեստութիւնը իրենց սպասավորների ճետ
գնում են տարբեր ուղղություններով:

ՓԱՂԱՓԱՐՈՒՄՆ

Թող վտանգն անցնի, ճետո կգնամ:
Ոդորմած ասուած, ի՞նչ կատարի են այս իշխանները,
Ցորս տասնյակ տարիս անցավ, բարեկա՛մ,
Սակայն չեմ կովել և ոչ մի անգամ:

Գնում են:

Տրանխա։ Օթելոյի առաջ։

Բառնռանում են պարիսպների վրա Օթելոյի փնտրտուքների վարպետք և նրա որդիք։

ՕԹԵԼՈՅԻ ՅՈՒԶԱԴՈՐԸ

Ջավա՞կս, գիտե՞ս, որ պաշարված է Օթելոյենք ինքս,
Եվ ինչ պատճառով անգլիացիք առան արվարձաններըս։

ՈՐԴԻՆ

Հայրիկ, ես գիտեմ, ճաճախ եմ նրանց վրա կրակել,
Բայց, զրպախտաբար, վրիպել եմ միշտ։

ՕԹԵԼՈՅԻ ՅՈՒԶԱԴՈՐԸ

Ջավա՞կս, ինքս պետք չէ վրիպել, լսի՛ր ես ևարը,
Ես եմ հաղաքի փնտագործն ամուսս.
Մի բանով պետք է չնարհիս հրևա։
Թագաժառանգի դիտագործները ինձ իմաց տվին,
Որ անգլիացիք արվարձաններում խիստ ամրանալով,
Գաղտնաղիտում են այն այտարակի հաղիրի միջից,
Ամբողջ հաղաքը առած ափի մեջ։ Եվ նրանք գիտեն՝
Հրանգությամբ կամ գրոհներով մեզ նեղը գցել։
Բայց ես փակել եմ այս խաչրճդոսքը՝
Ուզելով այնտեղ մեր թշդանքը,
Ես էրեք գիշեր ճակել եմ նրանց ու հետամտել,
Այժմ դու ճակիր, ճոգնել եմ սաստիկ,
Ու եթե ճանկարծ մի բան նկատես, վա՛զ տուր, ինձ ատա՛,
Ինձ բերդապետի տանը կգտնես։

Դնում է։

ՈՐԴԻՆ

Ապահով եղիր, վստահիր որդուդ,
Նկատելիս էլ՝ ճոգս չեմ պատճառի։

Այտարակի վրա հրևում են Յոլթիոն և Տոլբազ, որը վիլյամ Գանգիլը, որը Թոմաս Գարգրեյը և ուրիշներ։

ՅՈԼԹԻՈՆ

Տոլբա՛զ, իմ արև՛, իմ ուրախությո՛ւն, դու վերադարձա՞ր,
Ինչպե՞ս վարվեցին հետ ձեռ, բաջ ընկերս,

Ի՞նչ ձևով, կյա՛նք իմ, դու ազատվեցիր,
Եկղեում եմ, պատմիր այս աշտարակի բարձրության վրա.

ՏՈՒՐԻՍ

Դուխս Բեդֆորդն ուներ գեղված մի իշխան,
Քաջի անունն էր՝ Փոմառն դը Սանտրայլ։
Ինձ բաց թողնցին՝ փոխանակելով այս իշխանի հետ։
Սակայն մի անգամ նրանք ցանկացան, սառացնելով՝
Ինձ փոխանակել մի գինվորի հետ,
Բայց անգռանելով՝ մահ պահանջեցի,
Որ ամօթալի վիճակից դուրս գամ։
Ի վերջո, նրանք իմ ուզած ձևով ինձ ազատեցին։
Բայց մառնիչ Ֆաստոլֆն իմ սիրտն է խոցում,
Ես կպատնի այդ գավառներին իմ բռունցքներով,
Երբ նա հիմա իմ ձեռքը բնկներ։

ՍԱԼՍԲԵՐԻ

Բայց դու չես ասում, թե նրանք ինչպես վարվեցին։

ՏՈՒՐԻՍ

Օ՜, բշնամաբար ինձ կլսամբեցին
Եվ այպանելով՝ զազրախոսեցին.
Ինձ խարչ ավեցին նրանք չոփոչի հրապարակը՝
Ի ջվարճություն ողջ ժողովրդի։
«Ահա Տրանսիայի սարսափն,—ասացին,—
Հրավիրակ, որով երեխաներին մեզ վախեցնում են»։
Բայց պատակների ձեռքից ես փախա,
Իմ նժույգներով գետնից պոկեցի վիթխարի խարներ,
Որոնցի հետևում իմ ամօթանքի հանդիսատեսներին։
Նրանք իմ խոժոռ նայացքից փախան,
Մանվան երկյուղից՝ ոչ ոք համարձակ մոտ գալ։
Պատերն երկաթյա չէին խոսոռանում ապահովության,
Եվ այնքան մեծ էր սարսափն իմ անվան,
Որ կարծում էին, թե ես կքարոզեմ պոպպա-ձորերը
Եվ գրիվ կոտամ ապամանդակուտ պատերը բռնոի։
Ընարյալ գինվորներ կարգեցին վրաս,
Նրանք աչալուրջ հսկում էին ինձ,
Եվ երբ հանկարծ ես բարձրանայի իմ չար անկողնուց,
Ա՛խ, պատրաստ էին սիրտս խոցելու։

ՍԱԼՈՓԵՐԻ

Վիշա է պատճառում ինձ ատամպաճիդ,
Բայց, ինչպես ճարկն է վրեժդ կառնենք,
Արդ՝ ծպիտնում ժամ է ընթրիքի:
Ճաղերի միջով կարող եմ համրել բոլորին մեկ-մեկ,
Տեսնել, ինչպես են երանի ամրանում,
Ե՞կ, ճայիր, գուցե ճանույր պատճառի ինզ տեսարանը:
Սըր Թոմաս Գարգրև, սըր Վիլյամ Գլանդիլ,
Խնգրում եմ հայտնիք ձեր կարծիքները.
Ո՞ր կողմի վրա մեր մարտիցն ուղղենք:

ԳԱՐԳՐԵՎ

Կարծում եմ, լավ է զարպատն ճյուսիսի,
Բոլոր իշխաններն այնտեղ են կանգնած:

ԳԼԱՆԴԻԼ

Իսկ իմ կարծիքով՝ վատ չէ կամրջի փոխրիկ ամրացը:

ՏՈՓԱՏ

Ինչպես տեսնում եմ, պետք է սպասման աննել բաղաքը.
Կամ խնդճացնել թնդե մարտիրով:

Կոակոց՝ բաղաքից: Բոլոքերին ու սըր Թոմաս Գարգրևն բնկնում են:

ՍԱԼՈՓԵՐԻ

Օ՜, սատվա՛ծ, գրա՛ մեղավորներիս:

ԳԱՐԳՐԵՎ

Օ՜, սատվա՛ծ, գրա՛ ինձ՝ տատապյալիս:

ՏՈՓԱՏ

Ի՞նչ պատահմանի էր, որ ճանկարծ գցեց մեզ փարձաճի մեջ:
Ասա՛ր, Սալոքերի՛, գնք մի բառ ասա՛, եթե կարող ես,
Փնչ ի՞նչ պատանից, գու զինվորների մարուր հայելի,
Արկը տարել է ես աչքի մեկը, չարդել ես այլը,
Ձեզ ճավերժ նզո՞վ, տրնատ պատարակ և ձեռք չարագույժ,
Որ պատճառ զարնամ այս ապետալի ողբերգությանը:
Տասներեք մարտ է Սալոքերին չաճել,
Հենրի Հինգերորդն առաջին անգամ երանից մարտի արվեստն ուսանեց.
Մինչ ճնշում էին և՛ փող, և՛ քմբուկ,
Շամփրում էր երա տուրն ոգմի գաշտում:

Դեռ ապրո՞ւմ ես դու, թեև ուժ չունես խոսելու համար,
Բայց ես մեկ աչքով կարող ես նայել ու երկնից խնդրել ապաշխարություն.
Այսպես արևն է իր միակ աչքով ճայում աշխարհին:
Երկի՞ն, մի՛ գրա դու այսումհետև ոչ մի էակի,
Թե Սոլոքերին կարոտ է մնում ձեռքիդ գթությանն:
Տարիք այստեղից նրա մարմինը, ես պիտի թաղեմ:
Սըր Թոմաս Պարգրև, դու չընչո՞ւմ ես դեռ,
Խոսիր դու ինձ հետ: Ո՛չ, ո՛չ, ինձ ճայի՞ր:
Սոլոքերի, ազիդ լող բաբալերվի այճ ափոփանով,
Որ արդ չես մեռնում...
Նա ժպտում է ինձ ու ձեռքով անում,
Կարծես ասում է. «Երբ ես կմեռնեմ, ինչիր, բարեկա՛մ,
Պետք է բշնամուց վրեժս լուծես»:
Պլանտագինեթ, վրեժդ կառնեմ և նեռանի պես
Քնարդ իմ ձեռքիճ՝ ես պիտի ճրճվեմ այրվող բաղաթով.
Ֆրանսիան պետք է անդադար դողա լոկ իմ անունից:

Տպչում: Որսա ու կոչեկ:

Ի՞նչ ադմուկ է սա, ինչո՞ւ է ճուզվել երկինքը այսպես,
Ուսկից է գալիս այս աճապանգը և այս ադմուկը:

Մտնում է մի սուրհանդակ:

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Տեր իմ, Ֆրանսիացիք ուժ են ճավաքել:
Ահմայորդու հետ մի կույս Հովճաննա,
Որ ճայտնվել է որպես մարգարե,
Փարձում է ուժով ճեղքել բազաքի շրջապատումը:

Սոլոքերին մի փոքր բարեռնում է ու ճառայում:

ՏՈՒՐՈՏ

Լսիր, թե ինչպես լուռ ճառաչիով՝ մռնճռում է նա,
Սիրտ է ծվատում, ար չենք կարենում վրեժը լուծել:
Ֆրանսիացիներ, ես պիտի դառնամ ետ Սոլոքերի,
Աղբիկ կամ պառնիկ, դոֆին կամ դելֆին,
ես իմ ճեռւցքի ամբակներէն առակ պետք է առարեմ ձեր սիրտն անխնա
Եվ խառնացրիվ ձեր ուղեղներից ճաճիճ կշինեմ:
Տարեք իշխանին իր վրանն իսկույն,
Տեսնենք, թե ճիմա ի՞նչ են ճառնդգնում վախկոտ Ֆրանսիացիք:

Տպչում: Գնում են:

Նույն վայրը

Նորից ապշած։ Տալբոտը ձեռագիրով դիմում է թագուհուն։
Նիրս է մոտում ժանեա գ'Արկը, որ. ձեռագիրով դիմում է անգլիացիներին։
Նորից զայիս է Տալբոտը։

ՏԱԼԲՈՏ

Ո՞ւր է իմ ուժը, իմ զորությունը և քաջությունը.
Մեր չոկատները նահանջում են արդ։ Նրանց չեմ կարող այլևս պահել։
Ջրաղը ճոպին՝ ձեռագիրում է մեր զորին մի կին,
Դալիս է անա։

Մոտում է ժանեա գ'Արկը։

Ոգում եմ ինձ ինա ուժերս չափել.
Սատանա՞ ես դու, թե՞ սատանի կին, սատանան պետք է որ միջից հանեմ,
Աշյուն եմ ուզում հետել ինզանից։
Ում ծառայում ես՝ նրան էլ կտաս որ կախարդ ճոպին։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ինձ է չնարհված՝ ճամբավդ գնանել։

Մետամորում են։

ՏՈՒՐԻՍ

Երկի՛նք, կարո՞ղ ես որ ճաղատանակը գիշել դժոխքին,
Թող կատծես պատռի իմ արիության ուժեղ պրկումը,
Եվ թող ձեռքերն իմ զսավեն ատերից,
Ես պիտի պատժեմ գոռոզ պատճիկին։

Մետամորում են։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Աստ, մեռա՞ս քարով, դեռ չի մոտեցել որ ժամը, Տալբոտ.
Ես պետք է պարեն տանեմ Օռլեան։

Դարձ ապշածի պարանքով։ Հանկով՝ մոտում է հարամ գինվորների հետ։

Բռնի՛ր՝ կարող ես։ Քո ուժն եմ ծաղրում։
Գնա՛, պիտիր որ հյուծված մարդկանց,
Ոչնիր Սալսբերան, որ թիլալդի հետ մեռան կամքը,
Մերն է այս օրը և նման օրեր շատ են լինելու

Գնում է։

Մոխիս են դառնում, ինչպես քուրսի պատվող աճիվ,
Ես չեմ նասկանում ուսի՞ղ է պիտոն իմ և ի՞նչ եմ անում,
Ոչ թե զորությամբ, այլ սարսափներով Հաննիբալի պես
Քշում առնում է մեր չսկատներ. ինչպես կամենա։
Այսպես էլում եմ ծխի ծանկույթով մեղվին փեթակից,
Կամ թե աննման զարչանագործությամբ ագավնուն՝ բնից։
Նասապությունից նոանի մոլեգնած՝ մեզ կոչում էին անգլիական գամփռ.
Աղդ, վնգստալով չան լակոտի պես փախչում եմ հետս։

Կարեան ագնով։

Հայրենակիցնե՛ր, նորից ոազմի՞ դաշտ,
Կամ պիտի պոկեմ մեր աոյուծները գինանչանից։
Թե նրանարվեմ ձեր հայրենիքից
Եվ փոխարինեմ առյուծն ոչխարով,
Նույնիսկ ոչխարը չի փախչի գայլից, եզե՝ բննատյուծից,
Ինչպես դուք վազուց արդեն նեթակա ձեր սառակներից։

Տագնապ։ Նորից չեզնարում։

Այդպես չի լինի։ Պարձեմ ոիրերը,
Պատ ճակատիցիմ կոմս Սալսբերիի անգատ մանկան հետս,
Ջի ոչ ոք ձեզնից նրա վրեժը չառավ ճարվածով։
Կույսը զգուշի մասավ Օռլեան,
Ի հետևակս մեզ՝ մեծ անգոր եզավ նրան պահելու։
Ինչո՞ւ, Սալսբերի, մեզ հետ չմնաս,
Ես ո՞ւր թաղեմ իմ խնդեն գլուխը այս ամարանից։

Պետ է Տոլբոտ։ Տագնապ, նահանջ։ Ընթերներ։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Նույն վայրը։

Բարձրանում են պարիսպների վրա ժաննա դ'Արկը. Ետալը, Ռիենէ, Ալանսոնը և ընկերներ։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Դե՛ն, բարձրացրեք մեր դրոշակները պատերի վրա,
Ջի Օռլեանից փախան անգլիացիք.
Եվ ժանննան եզավ տերը իր խոսքի։

ԵԱՒ

Ով ասավածայի՛ն գու արարչությո՛ւն, դո՛ւար Աստեյի,
Ինչպի՛ս մեծարեմ ինձ այս փառաճեղ հաղթությաճ համար:
Քա խաղաղմներդ վառ Ադոնիսի այգիների պես
Փթթում են այսօր, իսկ ճաշարդ ավուր՝ բերիից կառնում:
Տենա՛, Տրանսիա, ես փառավորյալ կույս մարզարեով:
Մեզ վերապարձրից Օղիաճն աճա,
Այնչափ օրճնյալ օր չէր տեսել երբեմ մեր տիրությունը:

ԹԵՆ

Ինչո՞ւ չեն զարկում հազաղում զանգեր,
Ով արքայորդի՛, պատվիրիր ճորից,
Որ հազաճացիք աճգուսպ ցնծությաճ խաղալիկներ վառեն,
Բաց փողոցներում խնչույկներ սարքեն խնդության համար,
Որ մեզ չնորճից բարեգութ ասված:

ԱԶԱՏՏԱ

Թա՛զ ուրախությունն ու բերկրանքն ճորգեն ազգ Տրանսիայով,
երբ ճա լուր առնի, թե ինչպես էին կռվում իր որդիք:

ԵԱՒ

Ո՛չ թե մենք, այլ ճա՝ ժանեճան, վատասկից այս հազրանակը.
Ուստի ճրա ճետ ես կամենում եմ թագս բաժանել:
Թող իմ տերության ամեն արիզա, ամեն վաճակաճ
Սուրբ ճանդիսաներում ժանեճային մազքի հավիտենության:
Ավելի չեզ, քան Ոռգոգների բուրգը վիքթարի,
ես մի հուշարձան պիտի կանգնեցնեմ ժանեճայի պատվին:
երբ ճա չի լինի՝ ճրա անյունը պիտի է ամփոփի
Ավելի ազնիվ, քանկարժեք սափոր,
Քան թե Պարեճի ակճազարդ տուփը,
Ով Տրանսիայում բյուր թագավորաց աչքերի առաջ՝
Տանախնգության չեզ օրերին քաղ ճա չտչոգա:
Մենք էլ չենք կանչի սուրբ Պիռնիսին,
Մեր երկրի սուրբը կլինի ժանեճան:
Դեճ, մոենք քաղաք և արքայաքար ճասնենք խնչույկի
Ով հազրանակի այս ասկյա օրը տանենք փառավոր:

Ընթերներ: Պետք են:

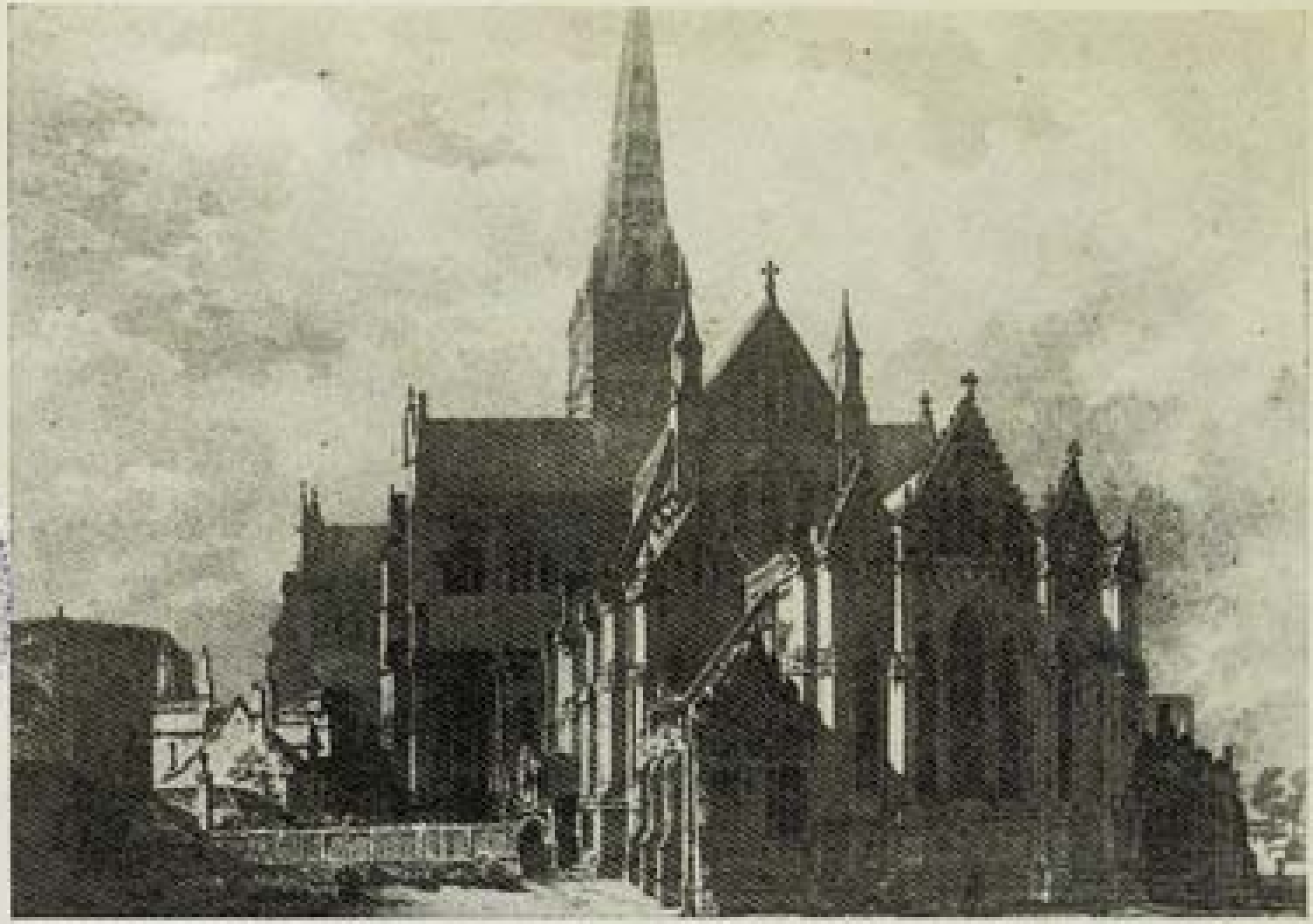

Պալուի սուրբ. փառաւորչաց՝ Վիլամ Բլոնֆի

Վերակի ֆամիլի գյուղական տուն

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Ֆրանսիա. Օպերայի առաջ։

Մաճառ է մի հիանալիս, երկու ժամապահի ուղեկցությամբ։

ՀՈՒԼԻՈՏՏ

Պատռեցեք, գրավե՛ք ձեր տեղերն իսկույն և նրանք գըան
Ու բն ուրևէ գիեվոր ճկատեք կամ ազմուկ լսեք
Պարիսպների մոտ, դուք տեսատեղի ճշտեով ճայտնեք
Պահակախմբին։

Ա ԺԱՄԱՊԱՀ

Ձգույշ կլինենք։

Հիանալիսը գնում է

Ախ՛ զե ժամապահներ,
Երբ ուրիշները ճնում են իրենց խաղաղ անկողնում,
Դուք սահված եք ճակել խավարում, ցրտին, անձրևին։

Գալիս են Տղրտալ. Բերդերը՝ Բուրգունդիայի դումք. գինվորներ՝ սանդուղքներով։ Թմբուկներ ճարվածում են բազմած բալչերը։

ՏՂՐՏՈՆ

Լուռ-խնամակալ և Բուրգունդիայի անձնաշուռնչ դուքս,
Ձեր մեռնելուով դարձել են հիմա մեզ բարեկամներ
Անուանած, վալանն ու Պիկարդիան,
Ֆրանսիացիներն այս ուրախ գիշեր ճանգիստ կրնեն,
Քանզի գինովցած՝ ամբողջ օրն ուրախ խնջույք սարքեցին.
Պետք է օգտվել պատեհությունից՝
Հատուցել նրանց խաբեությանը,
Որ ճնարեցին խորամանկությամբ ու կախարդանքով։

ԲՆԱՆՈՒՄ

Վախկո՞տ Ֆրանսիացի: Տեսե՛ք, ինչպե՞ս է իր փառքն ազատում,
Հետապնդվելով սեփական զինվից.
Դաշինք է կնքել վճռակների հետ, նեցուկ փնտրելով խավար դժոխում:

ԲՈՒՐԳՈՒՆԴՅԱՆ ԴՈՒՔՍ

Օ՛, դավաճանը ա՛յլ ընկեր չունի,
Ո՞վ է այդ կույրը, որի մահրությամբ երջվում են նրանք:

ՏԱԼԲՈՏ

Առում են՝ կույս է:

ԲՆԱՆՈՒՄ

Կո՞ւյս և ազգանո՞վ:

ԲՈՒՐԳՈՒՆԴՅԱՆ ԴՈՒՔՍ

Աղեղսի՛ր ասածուն, որ նա ի մասն չդառնա այլ մի,
Քան ալ՝ Ֆրանսիայի դռան ներքո
Կկռվի մեր դեմ առալվա նման:

ՏԱԼԲՈՏ

Թող նրանց խաթի, թող չազակրաւի ոգիների հետ.
Առավոտ մեզ ամրոց, ամ ճաղը ամուրով
Կնկնենք բարեշեն պատնեշներն ի վեր:

ԲՆԱՆՈՒՄ

Գնա՛, բալ Տալբոտ, մեզ կճեռակնենք:

ՏԱԼԲՈՏ

Ո՛չ, հարկավոր չէ բոլորս մեկանել.
Ես նախընտրում եմ բերդը գրավել սարբիր կռվմերից:
Եվ եթե մեկին բախտը չժպտա,
Թող մյուսն հարձակվի հակառակ թևից:

ԲՆԱՆՈՒՄ

Ես համաձայն եմ: Ես՝ այս անկյունից:

ԲՈՒՐԳՈՒՆԴՅԱՆ ԴՈՒՔՍ

Իսկ ես՝ այստեղից:

ՏԱԼԲՈՏ

Իսկ Տալբոտն այստեղ պետք է բարերաներ կամ այստեղ մեռնի:

Ո՛, Սոլոթուրի, ճանճուցյալ Հիների, ձեր փառքի համար
Պետք է գիշերն այս ցույց տա ամենքին,
Թե ինչպե՞ս եմ ես պատրաստ կատարում հրճռսիդ ճանճիդ:

Բռավում են. «Մեր Պատրո և Մոլորտ»:

ԺԱՄԱԳԱԼ

Չինվիե: Բշնամին ճարձակման անցավ:

Հռոմեացիներ պարիսպների վրայով քաղաքում են: Պալս են տարբեր կողմերից Բասսարոք, Ալռեսոք և Ոկնե, բոլորն էլ կիսամերկ:

ԱԼԱՆՈՒՆ

Տյարֆ իմ, ինչո՞ւ ես այսպես կիսամերկ:

ԲԱՍՏԱՐՈՔ

Ուրախ ենք, որ մեզ ճարտարվեց նույնիսկ կիսամերկ փախչել:

ՈՒՆԵ

Հագիվ արթնացանք ու դուրս վազեցինք անկողիններից,
երբ աճապարանքի ձայներ ճասան ննջասենյակներս:

ԱԼԱՆՈՒՆ

Այն օրից ի վեր, երբ զինի եմ կրում,
Տեսել եմ բազում բարեգործություն,
Սակայն չեմ լսել այսման ճանճալը,
Որպես զինվորի սրտանցի մասին:

ԲԱՍՏԱՐՈՔ

Տոլրտոք ասես դևե է դժոխքի:

ՈՒՆԵ

Երբ ոչ դժոխքը, ապա երկինքն է նրան պաշտպանում:

ԱԼԱՆՈՒՆ

Ո՛, Եռալն է գալիս: Ո՞վ գարմանի, ինչպե՞ս անվնաս մնաց:

ԲԱՍՏԱՐՈՔ

Կույս Հովհաննեան է նրան պաշտպանում:

Մտնում են Եռալը և Ժաննա դ'Արկը:

ԵՌԱԼ

Սա՞ էր, խաբեբա՛, քո արվեստն ճմռան,
Այո, սկզբից մեզ չտոմնելով՝

Տվիր աննշան մի փոխրիկ օգուտ,
Որ առանձապատիկ կուռատներ կրնիմ:

ՀԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ինչո՞ւ է Շառլը ընկերոջ ճանգիսկ այդպես աննեղաղ,
Կարո՞ղ է արդյոք իմ զգուշությունը միշտ նույնը լինել,
Քնած ժամանակ կարո՞ղ եմ հագթել:
Դուք կամենում եք ձեր սխալները բարդել ինձ վրա:
Աննո՞ղ զինվորնե՛ր, եթե կարգիիք զգոն պահակներ,
Ձեզ ճանկարծակի երբեք չէր բերի դժբախտությունը:

ՇԱՌԼ

Դուք մեղավոր եք, Ալանսոնի դուքս,
Քանզի լինելով պահակախմբի հրամանատար,
Պարտավոր էիք դառնալ այդ գործին ճախանձախնդիր:

ԱԼԱՆՍՈՆ

Եթե ձեր բոլոր զգուշաբերը
Հակիրճ ինձ պես հուսալիորեն,
Չէինք տեսնելու այս ամոթանքը:

ԲԱՈՏԱՐԴ

Իմն ապահով էր:

ՌՈՆ

Եվ իմն էլ, ասե՛ր իմ:

ՇԱՌԼ

Գալով՝ ինձս ինձ, ապա գիշերվա մեծագույն մասը
Վատնեցի կույսի և իմ գիրքերում
Փոխելով ճաշակս ժամապահներին:
Ի՞նչ ճանապարհով և ինչպե՞ս հրամիր ձերս մոտն այստեղ:

ՀԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Գնում չէ, օ՛, այա՛րմ իմ, չարունակ ճարցնել՝
Ինչպե՞ս, որտեղի՞ց... Պարզ է, որ հրամիր գտել եմ մի տեղ,
Որ հակազդությունը շատ թույլ է եղել և ձերս եմ մտել,
Այժմ մեզ միայն մի բան է մնում.
Ինչպես հավաքել ցիրուցան եղած մեր զինվորներին
Եվ ինչպես կազմել հարձակման պլան:

Տագնապ: Մտնում է անգլիացի մի զինվոր, բացականչելով. «Հայրե՛ա, մեծ Տյուրեա:
Բոլորը փախչում են, թողնելով իրենց զինամթերը:

ՅՈՎՍԷՓ

Այն ինչ զցնցիլ՝ ես կվերցնեմ ճամարտակուրճն,
Տոլբոսի աճունն ինն ծառայում է ոչի փոխարեն,
Իմ ավարն եղավ առատ ու ճարտար,
Չի նրա աճունն իմ գինին է միայն:

ՓՈՒՄ Է

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Օվիան: Քաղաքի մերձում:

Տոլիս եւ Տոլբոսը, Բեդիվերը, Բուրգունդիայի գունդը, մի կապիտան և ուրիշներ:

ՏՈՒՆԵՐԻՑ

Լույսը բացվում է, գիշերն է փախչում,
Ու սեռոում էր սև պատմուճանով աշխարհը,
Հնչեցրե՛ք այսօր ավարառնքան, մի՛ ճնշապղնիվ:

Ելնում ապրանքով:

ՏՈԼԲՈՍ

Բիրնի մարմինը ձեր Տոլբոնու
Եվ դրեք այսօր՝ հրապարակում,
Նզովյալ բազմի ոտիր կենսրոնում:
Ես կատարել եմ ոխտս իմ վրեժի.
Թանկագին արյան յուրահանչյուր աւուր կաթիլի դիմաց
Այս գիշեր բնկան ինձ ֆրանսիացի:
Որպեսզի գալիք դարերում տեսնեն,
Թե ինչ ավերմամբ ես վրեժ առա,
Նրանց գլխավոր առնարի ներսում
Պիտի կառուցեմ մի մեծ դամբարան,
Ու ճանգչելու է մարմինը նրա:
Բայց փարագրեն այդ շիրմի վրա, որ կարդան մարդիկ,
Թե Օվիանը ինչպե՞ս ավերվեց,
Թե հիրան ինչպես մատնությամբ բնկավ,
Եվ ինչպես դռզաց այդ խիզախ մարդուց ամբողջ Ֆրանսիան:
Սակայն այս կռվում չտեսա երանց թագաժառանգին,
Ո՛չ նրա գինվոր, խիստ առաջնի ժանեմա դ'Ուրկիե,
Եվ ո՛չ էլ մեկին՝ նրա դժրամիա ջոչնախիցներից:

ԲԱՆԱՁԱՅՆ

Կարծում եմ, ճնճղ որ կոիվը սկսվեց.
Նրանք կիսամուռ, վեր թռան ճանկարծ իրենց անկողնուց
Եվ խառնվելով միմյանց գլխերին,
Պատից վար թռան՝ պատռպտելով առնակ զայտերում:

ԲԱՐԿՈՒՆԱՀԱՅԵԼ ԳԱՂԱՆ

Ինձ թվաց, որհան լավ նշմարեցի,
Կիշերվա բանձր խավարի միջից,
Թագաժառանգը. նրա գլոնիկը խիստ աճապնդված,
Փախան բևեղտուկ՝ նման սիրամարգ այն գույզ տատրակին,
Որ իրարից զատ չեն կարող ապրել նույնիսկ մեկ գիշեր:
Երբ կարգ ու կանոն հաստատենք այստեղ,
Կենտապնդենք նրանց մեր գործով:

Բռնում է մի տատրակ:

ՏՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Ողջո՛ւյն, իշխանն՝ե՛ր, ո՞վ է փառապանծ այս չհախմրից
Կոչվում քաջ Տոլբառ, ում սիրահարներն
Պատմառում է ամբողջ Ֆրանսիան:

ՏՈԼԲԱՌ

Ահա Տոլբառը, ո՞վ է կամենում նրա հետ խոսել:

ՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Ովոնի ազնիվ, պարկեշտ կոմսուհին,
Ով հիանում է ֆո անմահ փառով,
Աղերսում է ինձ իմ շրջումներով, որ շնորհ անես ֆո այցելությամբ
Իր դղյակն անշուշտ, ուր ապրում է նա, որպեսզի ինքն էլ
Պարծենա մի օր, որ տեսել է ինձ,
Ո՛ւմ փառքն է թնդում արար աշխարհով:

ՓՈՐԹՈՒՆԱՀԱՅԵԼ ԳԱՂԱՆ

Մի՛թե այդպես է: Օհո՞, տեսնում եմ՝ մեր կոիվները
Կպատճառ ուրախ, զվարճալի խաղ,
Երբ տեսակցություն կանայք են ցայցում:
Դուք, ճավաճաքար, չեք մերժի նրա բազցրիկ ճրավերը:

ՏՈԼԲԱՌ

Եթե մերժեմ էլ՝ ինձ չճավատաք:
Թանգի, ուր էրինկ մարդկանց մի աշխարհ

Չի կարող սիրել ճարտասանությամբ.
Հաղթում է կնոջ ազնվությունը:
Հայտնիր կոմսուհուն չնորհակալություն,
ես խոնարհաբար կայցելեմ նրան,
Չե՞ք ուզում արդյոք ինձ ընկերանալ:

ՊՈՆՍԱՐԴ

Ճիշտն ասած, պետք չէ: Սա բարձր է ամեն պատչառությունից:
Հաճախ եմ լսել՝ երբ անկոչ հյուրը գնում է տնից
Նրան մաղթում են բարի ճանապարհ:

ՏՈՒՐՑԻՆ

Այդ դեպքում նրան մենակ կայցելեմ.
Կփարձեմ կնոջ ազնվությունը:
Մնա՛ Ի՛կ, կապիտան:

Ելքում է ակռիկն:

Հասկացա՞ր միտքս:

ԿԱՊԻՏԱՆ

Տեր իմ, կվարվեմ, ինչպես ասում եք:

Գնում է:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Ծալված գազանի փակ բակում:

Մտնում են կոմսուհին ու նրա բարեպանը:

ԿՈՄՍՈՒՀԻ

Ինչիր, քե ինչ եմ պատվիրել ես ինձ.
Երբ գործդ ավարտես, բանալիները ինձ ճանճնիր իսկույն:

ԲԱՐԵՊԱՆ

Կամքդ, սիրուհի:

Գնում է:

ԿՈՄՍՈՒՀԻ

Ես դավ եմ նյութել. երե ամեն ինչ գնա իր ճանով,
Ես կճոչակվեմ իմ խիզախությամբ,

6 Ինչպես սկյութացի հայ Տամիրխաք՝ կյուրասի մասով։
Այս աճեղ ասպետն ունի մեծ ճամբավ.
Պահաս չեն նրա սխրաճիճեռն անթիվ։
Ես չատ եմ ուզում, որ իմ աչխերը ու ականչները
Վկաներ լինեն այս խիստ անաչար պատմությանն երին։

Մտնում են ասպետական ու Տոլբասը։

ՍՈՒԼՏԱՆՏԱՆ

Տիրոջի՛,
Ըստ ձեր բարի ցանկության,
Պատգամաբերիս խոնարհ խնդրանոք,
Ահա ժամանեց իչխան Տոլբասը։

ՏՈՒՐԱՆԴՈՏ

Բարի՛ գալուստ։ Ի՞նչ։ Սա՞ է այն մարդը։

ՍՈՒԼՏԱՆՏԱՆ

Տիրուհի, նա՛ է։

ՏՈՒՐԱՆԴՈՏ

Սա՞ է մարակում ամբողչ Հրանսիան։
Մի՞թե Տոլբասն է, ում սարսափներից աչխարհն է դողում
Եվ ում անունով մայրերն են սասում հարածին մանկանց։
Ինչպես տեսնում եմ, այս գրույցները կեղծ են ու պաճիր։
Ես կարծում էի, թե պիտի տեսնեմ մի Հերկուլեսի,
Երկարադ Հեկտորին, ում խառնա գետը
Ներդաչնակարեն կապված կլիներ զարեղ կազմվածքին։
Բայց, ավա՜ղ, սա մի փոքրիկ տղա է, մի ապուչ գաճառ,
Չի կարող երբեք այս կենսատարա ու խեղճ թզուկը
Այսպիսի անչուր երկյուղ ներչնչել թչնամիներին։

ՏՈԼԲԱՍ

Ես ճանդգնում եմ ձեզ վրդովեցնել։
Բայց տեսնում եմ դուք ժամանակ չունեք,
Եավ է՝ ձեզ ասիչ առնեմ այցելեմ։

Ուզում է գնալ։

ՏՈՒՐԱՆԴՈՏ

Ի՞նչ է ուզում նա, մառեցիր, հարցրու, թե ուր է գնում։

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Կա՛ց, իշխան Տոլբոտ, ազնիվ կոմսուհին կուզի իմանալ,
Թե ինչու այսպես մնկնում եք հանկարծ:

ՏՈԼԲՈՏ

Անչա՛փ, սիրունիկ իննդ չի հավատում,
Եվ ես գնում եմ, որ ապացուցեմ Տոլբոտն այստեղ է:

Գալիս է բարապանը, ձեռին բռնակներ:

ԿՈՄՍՈՒՀԻ

Երբ Տոլբոտն ես՝ գերի ես արդեն:

ՏՈԼԲՈՏ

Ես՝ գերի՞, ո՞ւմ:

ԿՈՄՍՈՒՀԻ

Իմ, արհախո՛ւմ իշխան:
Այդ նպատակով ինձ ճմայեցի, կանչեցի առաջս:
Վաղուց գերի է ինձ սովերն իննդ մատ՝
Ես ինձ ճկարճ եմ կախել իմ պատից,
Եվ այժմ ի՛մն ես ինձ ողջ էությամբ:
Դապաճճներ պիտի դնեմ ոտքերիդ, ձեռքերիդ վրա,
Որ կեղիքիդով ոտքիներ ի վեր՝ ավերում էիր մեր հայրենիքը,
Աչխաճա մարթում մեր բազմացաց,
Մեր որդիներին, ամուսիճներին տանում գերեվար:

ՏՈԼԲՈՏ

Հա՞, հա՞, հա՞...

ԿՈՄՍՈՒՀԻ

Սիծաղո՞ւմ ես դու, օ՞, բշվառակա՞ծ, տե՛ս, լաց չիճես:

ՏՈԼԲՈՏ

Ես ծիծաղում եմ ձեր մտքի վրա,
Քանզի կարծում եք սովերիս տեղակ Տոլբոտն է այստեղ,
Որի ճկատմամբ ձեր խաղաբյուճն եք սաստիկ կիրառում:

ԿՈՄՍՈՒՀԻ

Դու Տոլբոտը չի՞ս:

ՏՈԼԲՈՏ

Այո՛, ես ինքս եմ:

ԿԱՄՈՒԼԻ

Աշխ՝ ես էությամբ ինձ ես պատկանում:

ՏՇԼՈՏՏ

Ո՛չ, ո՛չ: Տեսնում եմ սովերս միայն:
Ախտս սխալվում եմ. իմ էությունը այստեղ չէ ինձ:
Ձի ինչ տեսնում եմ՝ մարդկային փոքրիկ բնկոր է միայն:
Հիասվի, տիկին, երբ նա կանգնի իր ոչ ճասակով,
Օ՛, քարձր է այնքան ու լայնաթիկունք,
Որ ձեր ճարկի տակ չի տեզավարվի:

ԿԱՄՈՒԼԻ

Ի՛նչ է, նա անմիտ հանելուկներ է վաճառի հանել:
Մերթ այստեղ է նա, մերթ էլ այստեղ չէ:
Ինչպես ճասկանալ ճակատագրանքն այդ:

ՏՇԼՈՏՏ

Կմնկնեմ ինձ:

Փախչ: Թմբկահարություն: Հրետանու ճամպարկ:
Մառում են փնջերներ:

Ինչ կատիճ ինձ, չլնա՛ղ սիրուհի,
Դուք ճամոզվեցի՞ք, որ իր սովերն է Տալբոտը միայն,
Անավարիկ երա մարմինն ու չիղը, ձեռները, ուժը,
Որոնք սանձում են ձեր բմբոստ լեզուն
Եվ ավերում են ձեր բազաքները, ձեր ամրոցները
Եվ մի վայրկյանում ամայի դարձնում:

ԿՈՄՈՒԼԻ

Հազարապանծ Տալբոտ, դու նախատինքն իմ բնդմիշտ մոռացիր.
Տեսնում եմ ես ինձ ոչ այնքան ճվատ, քան թե ես փառքն է,
Պարթևաճասակ, քան երևում ես ես ներկա տեսքով:
Թող իմ անպատկառ ճանդգնությունը ինձ չզայրացնի,
Ես չատ եմ ցավում, որ պատչառ ձևով
Չրճդունեցի ինձ, ինչպիսին որ կաս:

ՏՇԼՈՏՏ

Պետք չէ չփոթվել, չլնա՛ղ սիրուհի: Դուք ստույգ մնկնեք
Տալբոտի միտքը: Թեև բավական սխալ եք դատել
Նրա արտաքին կազմվածքի մասին:

Ձեր առարկն երբեք ինձ չի վրտաչնում,
Ես այլ ճառուցում չեմ ճայցում ձեզնից. զի ճոժարակամ
Դուք քույլ եք տալիս՝ ճաչակելու ձեր ատեամն ու գինին.
Քանզի զինվորի առամոքը միշտ
Պատրաստ է նրանց սիրով ծառայել:

ԿՈՄՈՒՏՈՒ

Իմ ամբողջ սրտով: Ինձ պատիվ է մեծ՝
Նեչույմի կանչով նման ճաչ մարդուն իմ ճարկի ներքո:

Վեռմ ես:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԶՈՐՐՈՐԴ

Նոյնն. Թեմպլի պարտեզում:

Գալիս են Ֆռեդերիկ. Ռեֆուկը. Վորվիկը. Ոչխարի Պահապանները. Վեռնեմ և մի փաստաբան:

ՊԱՆԱՊԱՆՆԵՑ

Ի՞նչ է ակնարկում այս լուսյուրը, առիմիկ իշխաններ,
Մի՞թե մարդ չկա, որ ճշմարտությունն ասի ճամարձակ:

ՌԵՖՈՒԿ

Թեմպլի սրանում չատ ազմկեցինք,
Պարտեզն ավելի վայելուչ տեղ է զրույցի ճամար:

ՊԱՆԱՊԱՆՆԵՑ

Ասացիր իսկույն, ե՞ս եմ պաչտպանել ճշմարտությունը.
Թե՞ Ռոմեոսը՝ ինձ ճետ վիճելիս:

ՌԵՖՈՒԿ

Օրենքի ճանդեպ ես չեմ ունեցել և ոչ մի ճակում,
Չեմ ծռել կամքս օրենքի առաջ,
Ուստի ճա՛ պետք է կամքիս ճարմարվի:

ՌՈՄԵՐՈՍԵՑ

Նեղրում եմ, Վորվիկ, ինձդ մեզ դատիր:

ՎՈՐՎԻԿ

Թերևս մի կերպ կարող եմ դատել՝

Երկու բազեից ա՛րճ է ավելի բարձրաթռիռ նախրում,
Երկու չներից ա՛րճ է ավելի կատաղի հաչում,
Երկու սրերից ա՛ր մեկն է ձուլված աճխառն պողպատից,
Երկու ձիերից ա՛ր մեկն է վարգում ավելի արագ,
Երկու կառնացից ա՛ր մեկն է բազդր աչքով անում ինձ,
Բայց ես օրենքի այս նուրբ ու փափուկ թնախնդրության մեջ,
Ճշմարիտն ասած, խելոք չեմ նույնիսկ մի սև նայեկից:

ՊԱՆՏԱՊՈՆԵՏ

Օճո՛, ինչպիսի՛ զգույշ պատասխան.
Ճշմարտությունը այնպես անզգիստ իմ կողմն է կանգնած,
Որ կարճատեսն էլ կարող է տեսնել:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Իմ կողմն է կանգնած ճշմարտությունը նույնպես անսոդ,
Այնքան բազանայտ և այնքան փայլուն,
Որ կույր աչքի մեջ նույնիսկ կլուզա:

ՊԱՆՏԱՊՈՆԵՏ

Երբ ձեր լեզվին կապանք է դրված, ծանր է խոսելը.
Ձեր մտերեն հայտնեք ճամր ճշանով:
Նա, ով զարյուն ազնվական է,
Նա, ով իր առնի պատվույն է կանգնած
Եվ հավատարիմ ճշմարտությանը,
Թող ինձ ճետ պոկի սպիտակ մի վարդ:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Իսկ նա, ով երկչոտ ու չողոքարք չէ,
Բայց ճշմարտության զինվոր է խիզախ,
Թող պոկի թփից կարմիր վարդ ինձ ճետ:

ՎՈՐՄԻ

Ջեմ պիտում գույներ ու չողոմության
Սուտ ակնարկներեն առճատարճելով,
Պատռագինեմ, պոկում եմ թփից այս վարդն սպիտակ:

ՍԵՅՈՒՆ

Այս կարմիր վարդն էլ պոկում եմ չանել Սոմերսետի ճետ:
Նա ճշմարտության զավակն է ազնիվ:

ՎԻՆՆՈՆ

Կացե՛ք, իշխաններ, մի՛ պոկեք թփից ոչինչ ավելի,

Քանի դեռ մենք չենք պայմանավորվել. ում թփից պոկված
Վարդերն են ճվաղ, ասել է՝ պետք է նա խոսակցի
Հակառակ կողմի ներկայությունը:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Ով քարի Վեռնան, սա լավ խորհուրդ է,
Եթե իմ թփից հիշ վարդեր պոկեն, կտամ լռելյայն ճակատագրումս:

ՊԼԱՆՏԱԳՆԵՏ

Ես էլ՝ պատռենք:

ՎԵՌՆՈՆ

Դարձի եղաբյան, պարզության համար
Պոկում եմ ամբիծ, գունատ ծաղիկը,
Տալով իմ ձայնը սպիտակ վարդին:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Զգո՞ւյշ պոկեցի՞ք, որ ձեր մատները ճանկռած չծակի,
Թե ոչ՝ ձեր կարմիր արյամբ կներկեիք սպիտակ վարդը.
Դամիդ ճակատակ՝ իմ կողմը կանցնիք:

ՎԵՌՆՈՆ

Տեր իմ, եթե ես արյուն եմ թափում կարծիքիս համար,
Ոտքի այն պետք է դառնա իմ վիրիճն ճմռան վիրաբույժ,
Եվ ինձ պաշտպանի, ահա կանգնած եմ առջ:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Շատ բարի, սյարհ իմ, ա՞ւմ ճերքն է ճիմա:

ՓԼԱՆՏԱԳՆԵՏ

(Մոմկրակին). Եթե գրիեռս, գիտելիքներս այժմ չեն կապում,
Ձեր ապացույցը սխալ է, միլորդ,
Ես էլ եմ պոկում վարդը սպիտակ:

ՊԼԱՆՏԱԳՆԵՏ

Ո՞ւր է, Սոմերսեթ, ձեր ապացույցը:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Աճա այստեղ է, արիս պատյանում, կարծում եմ, որ սա
Կարող է ներկել սպիտակ վարդը կարմիր արյունով:

ՊԼԱՆՏԱԳՆԵՏ

Ի զեզ, այտերիդ գույնը նման է մեր ճերմակ վարդին,
Որ գունատվել են սասային երկյուղից,
Եվ վկայում են, որ ճշմարտությունն իմ կողմն է կանգնած:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Ոչ թե երկյուղից, այլ բարկությունից այտերս են գունատ:
Ո՛, Պլանտագենետ, դու ամբաստանիր չիկնել ես ահա,
Եվ նմանվելով մեր բյուր վարդերին,
Ջես խոստովանում, որ սխալ ես դու:

ՊԼԱՆՏԱԳՆԵՏ

Սոմերսետ, ես վարդն արդյո՞ք չի՛ որդնել:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Ի՛նչարդ, ես վարդը փուչ չունի՞ արդյոք:

ՊԼԱՆՏԱԳՆԵՏ

Շատ սուր է, ծակող, ար ճեղուկ լինի ճշմարտությանը,
Մինչդեռ ես ճյուծող արդը ապրում է ես սուի ճայրին.

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Լավ, ես կգտնեմ ինձ բարեկամներ,
Ովքեր կկրեն վարդերն արճաճերկ
Եվ կճաստատեն իմ ճշմարտության խոսքն ամենուրեք,
Որ չես ճանդգնի ճույնիսկ երևալ, օ՛, Պլանտագենետ:

ՊԼԱՆՏԱԳՆԵՏ

Իրդնում եմ ձեռքիս այս անքիծ ծաղկով՝
Անգոսնում եմ ինձ և քնկերներիդ, պարծենկո՛տ ազա:

ՍԵՅՄՈՒՆ

Ես արճամարճանքն այս կողմի վրա մի՛ ուղիր երբեք:

ՊԼԱՆՏԱԳՆԵՏ

Պարկեշտ ձևացող, ես ձեզ երկուսիդ արճամարճում եմ:

ՍԵՅՄՈՒՆ

Իմ մեծ բաժինը ուղարկելու եմ ես ես կոկորդը:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

82 Հեռացի՛ր, բարի վիլյամ դը լա Պոլ,
Շենո՞ւն է՝ խոսել աճապաշ մարդու ճետ:

ՀԱՐՈՒԹ

Երդվում եմ ասածով, վիրավորում ես Երան, Սոմիրանա:
Պարենի դուռս Իռենից նրա մեծ ճայրն է եղել,
Անգին թագավոր էղվարդ երրորդի երրորդ զավակը:
Մի՞թե այսպիսի ազնիվ արմատից
Կարող է սերվել անասուչ մի ռամիկ:

ՊԱՆՏԱԳՈՒԵՑ

Նա օգտվում է արքագան վայրի արգիլումներից.
Այլապես վախկոտ այսպե՞ս չէր խոսի:

ՍՈՄԻՐՈՒԵՑ

Ասավա՞ծ է վկա, որ կկրկնեմ դարձյալ բառերս
Քրիստոնեական ամեն մի արդար հոգակույտի վրա:
Մի՞թե ճայրդ չէր Ռիչարդ Քեմբրիջը,
Ում Հենրու օրոք արգես գավաճան մատնեցին մահվան,
Մի՞թե ինգ, Ռիչա՛րդ, այդ գավաճանությամբ չապահովեցին
Եվ չխլեցին ես ազնվական տիտղոս ճիճավուրց.
Հարդ ճանգանիր գավաճանարեն ապրում է ես մեջ
Եվ գու բանի գեռ չես վերականգնված, կմնաս ռամիկ:

ՊԱՆՏԱԳՈՒԵՑ

Այո՛, իմ հորջ ամբաստանիլ նե, բայց ճա մեզ չուներ,
Մահվան նե մատնիլ արգես գավաճան, բայց գավաճան չէր,
Ես կապացուցիմ, Սոմիրանա, ինգնից լավագույն մարդկանց,
Որ վրա ճասնի ժամե իմ ցանկության:
Աղդ ինգ գառնալով և կցորդ Գալից,
Իմ ճիշդության գրաստախոսին ես պետք է գրեմ ձեր անուններդ,
Որ խնդի բերեմ ձեզ այդ սինկար ճենգության համար,
Ուստի լավ ճիշեմ, որ ես ճախագես ձեզ գգուշացրի:

ՍՈՄԻՐՈՒԵՑ

Այո, կգանես գու մեզ միշտ պատրաստ,
Եվ կարմիր գույնով պետք է ճանաչես քշնամիներիդ,
Ջի բարեկամներս՝ ի ճենուկս ինգ, այդ գույնն են կրում:

ՊԱՆՏԱԳՈՒԵՑ

Երդվում եմ աճա բնկերներիս ճետ իմ ամբողջ հոգով,
Ի ճշան սրտիս խոր առելության,
Հավետ կկրեմ այս գալուկ վարդը.

Քանի դեռ ինձ ձեռ նա չի բարչամել իմ գերեզմանում
Կամ բե չի ծակկել փառիս բարձունքին:

ՍԵՅԼԻՆ

Գնա՛ և խնդրվիր փառասիրությամբ,
Դե՛ն, մնա՛ս բարով, ցնար ճանդիպում:

Գնամ է:

ՍՄԻԹՍՆՑ

Գնա՛ք, Վիլյամ Գոլ: Մնացիք բարյավ, փառամո՛լ ինչա՛րդ:

Գնամ է:

ԳԱՆՏԱԳՆՑՆ

Ինձ անպատվում են, բայց պետք է տոկամ:

ՎՈՐՑԻ

Այս նախատինքը, որով անարգվեց ձեր ազնիվ առնը,
Պետք է մաքրվի խորհրդարանի ճեմասյալ ճխտում,
Որտեղ Դուսաերին և Ուինչեսաերին պետք է ճպշտացնեն:
Եվ երբ այնտեղ էս ճիշ անուրը չվերականգնեն,
Թող ինձ չկոչեն այլևս Վարվիկ:
Ի նշան պիտույս, որ տանում եմ ինձ,
Եվ ի ննջումս՝ Վիլյամ դը Գալի ու Սամերսեթի,
Ես պիտի կրեմ ճամախոսներիդ այս վարդը սպիտակ:
Ուրդ՝ գտչակում եմ՝ այս գժտությունը,
Որ խիստ բորբոքվեց Թեմպլի պարտեզում,
Կարմիր ու սպիտակ վարդերի միջև,
Պետք է ազարակի անբիվ ճոպիներ մանվան մութ աշխարհ:

ԳԱՆՏԱԳՆՑՆ

Օ՛, բարի Վեռնոն, ձեզ եմ պարտական,
Քանզի իմ օգտին պոկեցիք մի վարդ:

ՎՈՐՑԻՆ

Ի նշան ազնիվ ճավատարմության՝ ես պիտի կրեմ ձեր վարդը սպիտակ

ՓԱՍՏԱԳՆՑՆ

Ես էլ, պարոններս:

ԳԱՆՏԱԳՆՑՆ

Շնորհակալություն, ազնիվ բարեկամ:

Դնաճի ճաշիլու։ Ինձ մոտանոգում է,
Որ գժտությունն այս ծարավ է արյան։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Նոյնն։ Թատեր։

Թանասպանները չեռում են Մոսիմերի՝ չինեան բազմոցին։

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Հանգչող ու սկար իմ տարիների բարի ճակոցներ,
Թողնի մերձիմաճ Մոսիմերն այստեղ հիչ ճանգստանա։
Այնպես է ածում իմ ողջ մարմինը,
Ասես թե նոր են ազատ արձակել ինձ խոչոտանգումից։
Իսկ գոր՛չ մազիս՝ բանբերներն, ավա՜ղ, մոռալուս մանվան,
Որ ճերմակել են տառապանքներից, ինչպես նեստորը,
Մաճն են գալչակում կոմս Մոսիմերիս։
Այս աչերն անյոդ կանթեղների պես ճանգչում են արդեն,
Ճառով կսլաճի մշուչը ճրանց,
Վրան բեռաճ տակ ուսերս են ծռվել,
Եվ բազուկներս կախվել են անզոր,
Ինչպես խաղողի ատամբն ազազուն,
Նույնիսկ ատիերս չեն կարող կրել կավե զանգվածն այս,
Որ իմ ցանկության բևով ձգտում է դեպի գիրեզման,
Կարծես, թե գիտեն, որ չունեմ ուրիչ մխիթարություն,
Բայց ասա, կգա՜ հոգիս արդին։

Ա. ԲԱՆՏԱՊԱԶ

Գալու է, ահա իմ, Ռիչարդն, անչուչտ,
Մարդ ենք ուղարկել նրա մատ Քենտլը,
Պատասխանն եկավ, որ գալու է նա։

ՄՈՐՏԻՄԵՐ

Այնժամ իմ ճոգուն կիչնի խոր անդորր։
Անքա՜խտ երեխա, պատիժ կրեցիր ինձ ճետ ճավասար։
Տարիներ առաչ փառքս բնդում էր կռիվների մեչ,
Բայց նրբ որ Հեների Մոնմութը իչխանց,
Այս ճգռվապարտ մեկուսացումը ինձ առավ գիրկը,
Այնժամ Ռիչարդը խիստ ճանմացավ,

Չրկվեց իր պատվից, ժառանգությունից։
Բայց վճռությամբ ճակատագրին՝
Մարդկանց վշաների ազնիվ միջնորդը՝ մանն արդարամիտ,
Տալով ցանկալի ապաստյունս
Ինձ բաց է թողնում այս խավար բանտից։
Ես կուզենայի, ար ճրա վիշտն էլ ճավիտյան ճանգչիր
Եվ կատվածը ձեռ բերեր ճարեն։

Մտնում է Ռիչարդ Պլանտագենետը։

ԱՆ ԲԱՆՏԱԳԱԼ

Տեր իմ, ձեր սիրած հոգի արդեն եկավ։

ՄՈՐՏՄԵՐ

եկա՞ր դու, Ռիչարդ, ազնիվ բարեկամ։

ՊԼԱՆՏԱԳԵՆԵՏ

Այո՛, մարեգբայր։ Ինչպե՞ս անպատկառ վարվեցիր ինձ ճետ։
Եկավ անարգված ես հոգի արդեն։

ՄՈՐՏՄԵՐ

Ջեռքերս ապդեր, ար գրկեմ ճրան,
Եվ ճրա կրծքին առնակեմ վերջին իմ ճառագանքը։
Օ՛, ասե՛ր, երբ են շուրթերս ճպվելու ճրա այտերին,
Որ կարագանամ բարեբուդյան մի թույլ ճամբույր առալ,
Իսկ այժմ ասա, Ցորի մեծ առնմի բնեռուչ շառավիղ,
Ինչո՞ւ վերջերս ինձ անարգեցիր։

ՊԼԱՆՏԱԳԵՆԵՏ

Նախ՝ ծերանական ես մեջբը ճակիր դեպի ձեռքերս,
Որ թեքնությամբ տանես ճար վիշտս։
Այսօր վիճելով մի խնդրի շուրջը,
Ես լուրջ խոսեցի Սոմերսեթի ճետ,
Նա ազատ բակից զազրելի լեզուն
Եվ ինձ կշտամբեց իմ ճորս մասով.
Այդ զրպարտանքով ես կապանք դրեց իմ լեզվի վրա,
Ես անզոր եղա խոսք ճատուցելու։
Բարի մարեգբայր, ի սեր մեր առնմի,
Եվ իմ ճար պատվույն, որպես մի առույգ Պլանտագենետ,
Հայտնիր, թե ինչու Քեմբրիջի կոմսին գլխատման տարան։

ՄԱՐՏԻՄԵՐ

Ահիքն այն եղավ, որ բանտ նետեցին իշվառակաճիս
Իր չահնկությանն աննոգ օրերին:
Անիծյալ բանտում իմ կյանքը մաշվեց,
Եվ այդ գեղանն էլ նեղսրտ մաճվան գործիքը դարձավ:

ԳԼԱՒՏԱԳՆԱՆՑ

Գառամիր ամենայն մաներամասնությամբ,
Քանզի չեմ կարող ոչինչ կռանել:

ՄԱՐՏԻՄԵՐ

Շատ բարի, եթե չեչտությունս թույլ տա խոսելու,
Եվ վրա հասնող մահը չկարի թելն իմ պատմության:
Հենրի Ջորջերդը՝ այս թագավորի ճարտասան պապը,
Դահընկեց արավ յուր նեղսրտերդի չահել Ռիչարդին՝
էդվարդ երրորդի առաջենկ որդուն.
Որն օրինավոր թագաժառանգն էր:
Մենծ պերսիներբ ճյուսիսում պիրազ,
Տեսնելով, որ նա անարդարությամբ թագն ճախչատակից,
Չանացին գահին ինձ բարձրացնել:
Բայց ի՞նչը դրդեց պատերազմասեր այդ իշխաններին.
Պատճառը դարձավ գահընկենց արված չահել Ռիչարդը.
Որ մի ճարտասան ժառանգ չէր բոզել իրենից հետո,
Իսկ նա ծնունդով ու ազգակցությամբ ժառանգորդն էի,
Որ մարս կոչմից իմ պապն հոլել է գուխս Կլարենսը՝
էդվարդ երրորդի երրորդ զավակը.
Բայց Հենրի Ջորջերդ արքայի առնմե է սերվում Ջոն Գանթից.
Որ հերոսական այդ ազգատոհմի չարրորդ որդին է:
Իմացիր, արդես, պերսիներն ճանդուգն բայլեր արեցին,
Որ գահ բարձրանար օրինապատչառ թագաժառանգը.
Բայց ես կարցրի իմ ազատությունը, իսկ նրանք՝ կյանքը:
Շատ տարիներ անց, երբ թագավորեց Հենրի Հինգերորդը՝
Հայրդ՝ Փեմբրիքը, որ էդմունդ Լենգլու տոհմից էր սերված,
Իմ բոլոր առավ իրեն կեղտյան, որ ինձ մայր դարձավ:
Նա կարեկցելով իմ թշվառ բախտին,
Նորից ճնշեցրեց ռազմի չեփորներ,
Որպեսզի փրկեր ինձ տառապանքից
Եվ ճանդիսավոր չուխով ինձ կարգեր երկրի թագավոր:
Բայց այդոց նման այդ ազնիվ կոմսը նույնպես գլխատվեց.

Ում պատկանում էր սիրտդ առաջի:
Այսպես, գավա՞ռս, մարտիմերճերը,
Ովքեր ունեին սիրտդ և աճուն, մի կողմ ենռվեցին:

ՊԱՆՏԱԳՆԵՏ

Մարեզբա՛յր, դո՞ւ եմ այդ առնմի վերջին արժանավորը:

ՄԱՐՏԻՄԵՐ

Այո՛, և չունեմ օրինաց ժառանգ,
Եվ իմ թալկացող բառերն են կարդում մանվաճ վնիռս,
Դու ես ժառանգն իմ. կուզեմ ամեն ինչ ես ձեռքը առնես
Եվ շրջաճայաց ու խոճեմ լինես ձգտումներիդ մեջ:

ՊԱՆՏԱԳՆԵՏ

Ես կճեռնեմ ես իմաստալից, վսեմ խարճուրդին:
Բայց իմ ճարագատ ճար գլխառումը ոչ այնքան նվազ,
Քան արյունալի վայրագությունն է:

ՄԱՐՏԻՄԵՐ

Եզիր լռակյաց մի հաղաճագետ,
Լանկատաբերների առնմն է աճառատան
Եվ լեռան նման կանգնած է անշարժ,
Բայց մարեզբայրդ աչխարճն է լիուռ,
Ինչպես լիուռ են արճաններն իրենց ապարաճիները,
Երբ ձանձրանում են միևնույն տեղում երկար մնալուց:

ՊԱՆՏԱԳՆԵՏ

Օ՛, կարենայի չանել օրերիս մի մասը ինձ ուղ,
Միայն քո ինձնից մանը ճեռաճար, բարի՛ մարեզբայր:

ՄԱՐՏԻՄԵՐ

Դու մեզ ես գարժում մարդասպանի պես,
Որ կուրծքն է խոցում բազում վերերով, երբ մեկն էլ բավ է:
Դու լաց մի լինիր, մանը փառ է ինձ, սիրասուն ուրդի,
Ինչո՛ւ, բազումիս ճետևիր կարգին:
Դե՛ն, մնա՛ս բարյավ: Քաղ են ճույսերը միչտ պայծառ չողան,
Հալոդակ եղիր խաղաղության մեջ և ռազմի դալուսում:

Մեռնում է:

ՊԱՆՏԱԳՆԵՏ

Քաղ խաղաղությամբ միչտ մնա ճոգիդ,

Դու մայր զեղաճում ուխտավոր եղար,
Կյանքդ ապրեցիր ճգնավորի պես:
Իմ ճոգում պիտի խորհուրդդ պահեմ,
Եվ ինչ խորհեցի՝ կճանգչի այսոհ:
Էհ՛յ, պահապաննե՛ր, տարե՛ք մարմինը,
Ես պիտի չտեսամ, որ թաղումն անցնի
Ավելի չխեղ, քան կյանքն էր նրա:

Բանաստեղծից առեալ եւ Մարտիրոսի մարմինը:

Ահա ճանգչում է իմ խնդրի մոռնդար չանը՝ թախծալի,
Որին թչնամու փառամոլ ոգին խնդրամած արեց,
Այս վիրավորանքն ու այս ցավալի տանջանքները
Որ Սամիրանոց առնմին հասցրեց,
Կտեսնեն ինձնից պատշաճ հատուցում:
Դրա համար էլ ես չտապում իմ դեպի պատվամնեա,
Որ վիրապարանքնե իրավունքն իմ տան
Կամ չտես գոնեմ տրով չարությանը:

Կամ է

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԲՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Լանկոն։ Պատրաստում։

Փոքր։ Մանում են Հների բազմերը. էրեսները. Դռսոները. Պիէյեռների հաթնկոցքը. Վարվիկը. Սամեռանք. Անֆոլկը. Ոիչարդ Պլանտագենետ և ուրիշներ։ Դռսոները փորձում է ներկայացնել մի ամբաստանագիր։ Հաթնկոցքը ճաիչրահնլով բազրը՝ պատռում է։

ՈՒՆԿԵՑՈՑՏԵՐԻ ՆԿՈՍԿՈՑՈՑ

Մի՞թե, Դռսոներ, նկել ես այստեղ
Կանխամտածված ճամակներ ձեռքիդ
Եվ ճոռիճել ես փութեռանգորեն պատռավազրեր։
Եթե ուզում ես որևէ բանով ինձ մեզադրել
Կամ ինձ ճետ չափվել, դու գործի անցիր,
Պետք չէ ճախապես երկար պատրաստվել, բանզի կարող եմ
Քեզ պատռախանել մի ակնթարթում, խիստ ճանկարծակի։

ԴՌՈՑՏԵՐ

Ժպի՛ռն բանանա՛, վայրը սրբազան
Սահպում է ինձ ճամբեռազ լինել,
Թե ոչ՝ զայրույքը այս անարգանքի դու կանսանիր։
Մի՛ կարծիր, որ ես, եթե զրավոր չարազրել եմ
Քո բշնամական պիղծ արարճների ձևերը քոլոր,
Ի վիճակի չեմ բանավոր կրկնել։
Ո՞չ։ Եպիսկոպո՛ս։ Այնպես ճանդուգն է քո չարությունը,
Քո ապականիչ չվայտությունը, սուռ արարքը,
Որ մանուկներն էլ քո գոռոզության մասին են խոսում։

Դու կարծանաւար վաշխառու ես մի,
Բնությամբ դաժան և խաղաղության անարգ թշնամի,
Ավելի չվայր և ապականված, քան պատչաճում է
Նման մի մարդու դիրք ու պաշտոնին:
Ի՞նչ կասես այժմ դավաճանական գործերիդ մասին.
Դու չէի՞ր արդյոք կամրջի վրա և Թառւերում
Դեղուճի սարքել ծուղակ կյանքիս դեմ:
Բացի այդ, երբ մտերդ մաղեն, ես վախենում եմ,
Որ թագավորն էլ՝ տերը գերագույն, ազատ չէր բնավ
Քո գոռոզ սրտի շարակն ու նախանձ խարդավանքներից:

ՈՒՐԱՑԱՍՏԵՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Այսպանում եմ ինձ: Իշխաննե՛ր, լսեք,
Թե ինչ պատասխան կտամ ես նրան:
Երբ ես իրավ, մի փառամոլ եմ, բնչասեր, ագահ,
Ինչպես նա ասաց, ապա ես ինչո՞ւ աղհատ եմ այսքան,
Ինչո՞ւ երդումիս միչտ ճավատարիմ՝
Չեմ ձգտում երբեք բարձր պաշտոնի:
Դալով այս վիճին. ո՞վ է նախընտրում խաղաղությունը
Ինձնից առավել, թե ինձ չեն ֆալում խորը գժտության:
Ո՛չ, ո՛չ, իշխաններ, սա չէ չարության պատճառը ընավ,
Եվ սա չէր կարող բորբոքել դուխին.
Պատճառը այլ է, որ նա ուզում է իշխել միայնակ
Եվ չի կամենում որևէ մեկը մոտ լինի Հենրւեն:
Ահա թե ինչու նրա պիղծ ճոգում ամպրոպ է ծնվում,
Ինչն ստիպում է զրպարտաճիճներով անվերջ որոտալ:
Թող նա իմանա, որ ես իրենից պակաս չեմ երբեք:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Պակաս չե՞ս երբեք:
Դու ապօրինի ուղին չե՞ս պապիս:

ՈՒՐԱՑԱՍՏԵՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Այո՛, ամբարիշտ, իսկ դո՛ւք, դա՛ւ ո՞վ եք:
Երբ ոչ այլոց թագին աչք անկող:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Հանդուգն տերտեր, ես չե՞մ ճավաճիճ:

ՈՒՐԱՑԱՍՏԵՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Ես եկեղեցու առաչնորդը չե՞մ:

ԴԱՒԻԹ

Այո՛, ինձ պետք է ավազակն ապրում այն ամրոցի մեջ.
Որ թաքցնում է յուր կողոպուտը:

ՈՒՐԱՑԵՍՑԻՆ ԿՈՆՍՏԱՆՑՈՒՍ

Սրբապի՛ղծ Գլոստե՛ր:

ԴԱՒԻԹ

Աճպի՛դնը դու ես
Իբրև կրաճավոր, սակայն ոչ՝ վարճով:

ՈՒՐԱՑԵՍՑԻՆ ԿՈՆՍՏԱՆՑՈՒՍ

Դրա պատասխանն Հռովմից կգա:

ՎՈՐՎԱ

Ուրեմն՝ Հռովմ դու աճապարիր:

ՍԱՄԵՐՍԵՏ

Տեր իմ, ձեր պարտքն է լինել ողջախոհ:

ՎՈՐՎԱ

Այո՛, բայց տեսեք, ինչպե՛ս է պաճում եպիսկոպոսը:

ՍԱՄԵՐՍԵՏ

Օ՛, տերն իմ պետք է բարեպաշտ լիներ,
Եվ պարտքն իմանար ճավուր պատրաճին:

ՎՈՐՎԱ

Կարծում եմ, պետք է լիներ չատ խռճարճ
Եվ իրեն պաճեր առաչնորդը զուսպ:

ՍԱՄԵՐՍԵՏ

Այո, բայց այդման չի վիրավորել արքազան հայրը...

ՎՈՐՎԱ

Օ՛, սուրբ է, թե ոչ, այդ միևնույն է,
Մի՛թե դատաը չէ խնամակալը մեր թագավորի:

ՊԱՆՏԱՂԵՈՆԵՑ

(Առանձին). Ինչպես տեսնում եմ, Ռիչարդ, պետք է որ ես լեզուն զսպես.
Որպեսզի չասեն՝ խոսիր երբ ճարկն է.
Եվ մի խառնվիր ճանդուգն կարծիքով այս իշխանների խոսք ու զրույցին,
Այլապես պետք է դառնարեճ ճեգնես եպիսկոպոսին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Ձեզ՝ ճարհրայրներ, մեր մեծ տերությանն ճառուկ պաշտպաններ,
Ես կխնդրեի, երբ խնդրանքս կատար է իշխել.
Որ ձեր սուրբ միանան սիրով ու մտերմությամբ:
Օ՛, ինչ ամոթանք մեր թագ ու գահին,
Երբ նման երկու ազնիվ իշխաններ վիճում են այսպես:
71 Ինձ ճավատացիք, բնև չանիլ եմ,
Բայց պիտի ասեմ, որ բազմամյին խռովությունը
Թունատ ոդի պես կրծում է ներսը ամեն տերության:

Բնի խորից դուրս է գալիս մեծ օձ, որին շրջապատում են ուրիշներ:

Ի՞նչ ազնուկ է սա:

ՎՈՐԿԱ

Ես ճանդգնում եմ ասել՝ խռովություն:
Սա առաջնորդի մարդիկ են սարսել:

Նորից դուրս է գալիս մարդանձը, բարկանում:
Մոտենում է նենգակի բազմապլուխը:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆԱ

Օ՛, ազնիվ այրեր իմ և բարի Հների,
Դուք մեզ գթացիք և մեր բազմին:
Եպիսկոպոսի և դուքս Գլոստերի կոզմնակիցները,
Որոնց վերջերս խիստ արգիլված էր զենքեր պահելու,
Քար և խիճ լցրին իրենց գրպանը
Եվ, երկու ճերճակ խմբեր կազմելով,
Այնպես փութկոտեղ ու խնդասպառակ խփեցին իրար,
Որ չասերն իրենց հիմար ուղեղը գլխից թափեցին:
Եվ փողոց ճայող պատուճաններն ջարդ-փշուր եղան,
Վախից փակեցիմ խանութները մեր:

Մոտենում են Գլոստերի և եպիսկոպոսի կոզմնակիցները: Նրանք կռված են:
Ներսերի գլխից արյուն է հոսում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Պատվիրում եմ ձեզ՝ ի նշան խանարհ հպատակության,
Թող դադար առնեն ձեր ձեռքերն արնաս
Եվ խաղաղությունն հաստատվի այստեղ:
Աղերսում եմ ձեզ, ազնիվ ճարհրայր, վերջ տվեք կռվին:

Ա ՊԱՌԱ

Երբ չեմ թողնում ճարհոյլ կովել, ապա ցույց կառնմ մեր առամները:

Բ ՊԱՌԱ

Դեհ, ճամարձակվեմ, չեմ զիջի երբեմ:

Նորից կռվում են:

ՊՂՈՍՏԵՐ

Իմ սան ծառաներ, թողեմ դյուրաթարթ այս գժռությունը
Եվ մի կողմ ձգեմ կռիվն անպատշաճ:

Ե ՊԱՌԱ

Տեր իմ, մենք գիտենք, որ դուք մի ազնիվ ու չիտակ մարդ եք,
Եվ ձեր ծնունդով գիշում եք միայն արհայիճ բարի:
Մենք չենք ճանդուրժի ձեզ պես իշխանին՝
Մեր մեծ տերությանն ճորը բարեգութ,
Մի սևամորգի արաապավորի:
Եվ մենք բոլորս՝ երեխա ու կին,
Պատրաստ ենք ճեռել մեր մարմիններըը բշնամու առայ:

Ա ՊԱՌԱ

Այո, և ճույնիսկ մեր եղունգները
Կփորենք դաշտը, երբ մենք չենք լինի:

Նորից կռվում են:

ՊՂՈՍՏԵՐ

Սպասեմ, երբ

Դուք սիրում եք ինձ, իջչպես ասացիք,
Լսեմ ու թողեմ այս գժռությունը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՌԻ

Օ՜, այս գժռությունն ինչպիսի՜ վիշտ է պատճառում ճոգուս.
Դուք, եպիսկոպոս, կարող եք տեսնել
Իմ արտասուքը և ճառաչանքը, մի՞թե չեմ ուզում մեղմանալ ճոգով:
Ո՞վ պետք է գթա, ա՞խ, երբ ոչ դո՛ւք,
Կամ թե ո՞վ պիտի մեզ մատուցանի խաղաղությունը,
Թե եկեղեցու բարձրագիրք մարդիկ ճանույլ են գտնում խռովության մեջ:

ՎՈՐԿԻ

Ջիչե՛ք, ճովանի, զիչե՛ք, առաչնո՛րդ,

Երբ չեմ ուզում կամակորությամբ
Դուս նրաժարվել ձեր վեճափառի սպանությունից
Եվ կործանումից մեր իշխանության: Մի՞թե չեմ տեսնում.
Ձեր բյնամությամբ ծնվեցինք այսման մահ ու կատորած,
Հաչալի՜ք, խնդրում եմ, երբ ձեր ճոպիճ ծարավ չէ արյան:

ՈՒՆԸԵՍՍՏՈՐ ՆԳՈՍՏՈՎՈՍ

Թող նա հաչալի, քե ոչ՝ չեմ զիջի:

ՊՂՈՍՏԵՐ

Իմ սերն առ արհան՝ պատվիրում է ինձ լուռ ճնազանդվել,
Այլապես նախանձ նրան ճնրիկը,
Ես կպոկեի նրա սիրտը պիղծ:

ՎՈՐԿԱ

Նայի՜ր, առաչնո՜րդ, դումսը իր սրտից
Վանել է արդեն խիստ անագորույն մոլեգնությունը,
Նրա ճակատին կննիռներ չկան,
Ինչո՞ւ ես այսման մոայլ ու դժգոն:

ՊՂՈՍՏԵՐ

Լարդ Ոսինչեստեր, մեկնում եմ ձեռնս:

ՔԱՇԱՎՈՐ ՀՆՏԻ

Ամո՜ք, ճորհգրա՛յր: Փառզել եմ միշա,
Որ չարությունք մեզի է դառնացիճ:
Մի՞թե չեմ ուզում ձեր բառզները գործով պաշտպանել,
Թվում է նրանց ախոյանն եմ մեծ:

ՎՈՐԿԱ

Սիրելի արհա, դում առաչնորդի նկատմամբ եղամ չափազանց բարի:
Ամո՜ք է, հաչալեմ, լորդ Ոսինչեստեր:
Մի՞թե երեխան ձեզ պետմ է ասի՝ ինչ եմ անելու:

ՈՒՆԸԵՍՍՏՈՐ ՆԳՈՍՏՈՎՈՍ

Եռաս բարի, Պլոստեր: Ես կամենում եմ բեզ հետ հաչալել:
Տալիս եմ ազնիվ սերս քո սիրույն ու ձեռնս՝ ձեռիդ:

ՊՂՈՍՏԵՐ

(Առանձին). Այո՛, բայց ավա՜ղ, վախենում եմ ես, որ դառարկ սրտով:
Դուք հայեք այստեղ, իմ բարեկամներ և իմ սիրելի հայրենակիցներ,

Ահա եչաննն այն, որ պետք է լինի հաշտության դրոշ
Համախոհներիս ու միտոնց միջև:
Ասված է վկա՝ հոգիս է մահուր:

ՈՒՆԿՆԱՏԵՐ ԵՎՈՒՆՈՎՈՍ

(Առանձին). Ասված է վկա, հոգիս մահուր չէ:

ՔԱՖԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Օ՛, իմ սիրասուն, ազնիվ ճորհդայր, քարի Գլոսաեր,
Որքան ուրախ եմ ձեր այս հաշտությամբ:
Հե՛յ, մարդի՛կ, գրվե՛ք, մի վրդովեք մեզ,
Բայց ձեր սոտերը բարեկամաբար ձուլեք իրարու,
Ինչպես արեցին ձեր սեբերն ազնիվ:

Ա ՍԱՆԱ

Լավ, ես կգնամ վիրաբույժի մոտ,

Բ ՍԱՆԱ

Ես ճույնպես, տղե՛րք:

Գ ՍԱՆԱ

Իսկ ես կփնտրեմ դեղը պանդոկում:

Գնում են Ֆաստոներ, Լենդեի Բազմապլուխը և ուրիշներ:

ՎՈՐՎԻԿ

Տեր իմ, ընդունեք հյուսակի գրաց.
Ձեր արհյակաև վեհությանն ի տես
Ներկայացնում եմ Ռիչարդի կողմից:

ՏՈՍՏԵՐ

Սմանչելի բայլ. իմ ազնիվ Վորվիկ:
Ձերդ մեծություն, դուք ծանր ու թերթ անելուց հետո
Կիմանաք գործի էությունն ամբողջ,
Եվ դուք կունենաք ձիմիերը բոլոր, որպեսզի Ռիչարդն իր դիրքն սառնձնի:
Հառկապես, տեր իմ, ճկատի առեք այն հանգամանքը,
Որ ձեզ սասցի էլքեմ պալատում:

ՔԱՖԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Այս պատճառները, բարի ճորհդայր, զորավոր են խիստ,
Ամա թե ինչու, ազնիվ իշխաններ, ճանելի է մեզ,
Որ արենակից յուր տոհմը կրկին Ռիչարդը գտնա:

ՎՐՈՎԿ

Թող վերապահես Ինչարդն իր առնմբ,
Նա կճառայի ձեր վրեժի համար:

ՍԻՄԱՉԵՍՏՏԻՐ ՆԳԻՍԿՈՊՈՍ

Ինչ ուրիշներն են կամենում, տեր իմ,
Նույնն էլ ուզում է Ինճիչեստերը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՆԻՒ

Թե Ինչարդ, մնաս ինձ հավատարիմ,
Ոչ միայն իրավունքդ, այլև ինչ կոամ
Յարի բախտակից ժառանգությանը,
Որի արմատից fո ճյուղն է ծլել:

ՊԼԱՆՏԱԳՆԵՏ

Քեզ ազնիվ ծառադ ճնազանդարեն երդում է տալիս,
Որ կծառայի մինչև իր մահը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՆԻՒ

Ոտնարկի՛ր, Ինչա՛րդ, և ծուռ իշիր իմ գահի առջև.
Ի նաստառումն fո ճնազանդության՝
Մեջիդ եմ կապում Յորի մեծ ատյր:
171 Բարձրացի՛ր, Ինչարդ, որպես իսկական Պլանտագենետ,
Բարձրացի՛ր, ետից չեռնվել է Յորի անունը:

ՊԼԱՆՏԱԳՆԵՏ

Թող ձեր բշնամուն ոչնչացնի հաջողությունս,
Ես կկառաբեմ պարտքն իմ սրբազան,
Կհորչեն, տեր իմ, չարակամ մարդիկ,
Ովքեր ձեր ճանդեպ fեռով են լցված:

ԹՈՄՈՐԸ

Ողջո՛ւյն, բարերառմամ, ճզոր Յորի դուքս:

ՍՄՄԵՐՍԵՏ

(Առանձին). Տեսի՛ր, ճվատա, Յորի տատր դուքս:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Ամենաբարի առիթն է հիմա, ձերդ մեծություն,
Որ անցնեի ծովը և Ֆրանսիայում կարգվեի բազավոր:
Ձեր ճերկայությամբ տեր կարթնացնեի

Ձեր ճպատակների, բարեկամների ուղղամիտ սրտում
Եվ կատարեցնեմ բշնամիներին։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Երբ Գլոստերն է այս բառերն ասում, ուրիմն կմնկնեմ,
Երբ խոտաններն են ազնիվ ու բարի՝
Չկա բշնամի ես ճանապարհին։

ԿԼՈՍՏԵՐ

Տեր իմ, պատրաստ են ձեր ճավերն արդեն։

Գոռն։ Գնում են բոլորը, բացի Էխեսերից։

ԷՍՔԵՍԵՐ

Այո, Անգլիայում կամ Նորմանդիայում պետք է մենք լինենք,
Բայց, ավա՜ղ, ի՞նչ է մեզ սպասելու, ճայտնի չէ բնավ։
Այս գժտությունը, որ խիստ բորբոքվեց լորդերի միջև,
Այրվում է դանդաղ ներքագավ սիրտ մոխրով անբեղված,
Եվ պետք է մի օր բռնկի բոցով,
Ինչպես որ դանդաղ մարմինն է փոում,
Քանի չեն թափվել ոսկորն ու միսը,
Այսպես էլ պետք է այս չար ու սուր վիճը ծավալվի։
Սարսափում եմ ես ճակատագրական գուշակություններից,
Որը ճշում էր ծծկեր ազայոց կաթոտ շուրթերին,
Երբ որ իշխում էր Հենրի Հինգերորդն իր սերությունը.
198 «Հենրի Հինգերորդն ինչ որ վատաճկեց,
Վիճձորում ծնված Հենրին կվատնի»։
Այս ամենն այնքան պարզ է ու ուռչ, որ երազում է Էխեսերն արդեն՝
Ավելի արագ օրերն ավարտել, քան թե կտեսնի այդ դժբախտ օրը։

Գնում է

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Նորմանդիա։ Ռուանի առաջ։

Մտնում են ժաննա դ'Արկ և չորս զինվոր պատգամաբերով, ռազերին պարկեր։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Պարզապանների ամեա Ռուան քաղաքի։

Խոհամաճկուբյամբ պետք է բախտացել գոճերի հոգ։
Աղդ՝ զգույշ եղիք, բոլ ձեր բառերը ձեր գիրքը ճուշեճ՝
հոսեք ճասարակ գյուղացու նման,
որճ իր ցարենք չուկա է բերել ծախելու համար։
Երբ ճերս բոլճեճ (ինչպես ճույս ունեմ),
նվ մեզ պարզ դառնա, որ պաճակճերը անուշագիր են,
ես կճաղորդեմ ազդանշանով բարեկամներիս,
որ մեր դռֆիճը գրաճը սկսի։

Ա ՏԻՏՄՈՐ

Կոգճեճ պարկերը, որպեսզի բաղարճ առճեճ պարկի մեջ,
նվ մեր սերուբյունը այճտեղ ճասսասսեճ։
Ուրեմբճ, բախեճ։

Բախում են դռներց։

ՊԱՂԱՏ

(Նկրսիկց). Qui va là[1]։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Paysans, pauvres gens de France[2],
հեղճ գյուղացիներ, որ իրենց ցարենճ ուզում են ծախել։

ՊԱՂԱՏ

(Բառաչով գոնձրը). Դե՛ճ, չո՞ւռ ճերս մոեք,
Ճուկայի զանգը խփել է արդեն։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Աղդ, Ռուսաճ բաղաք, ես պիտի ցնցեմ բո հիմքերճ ամուր։

Մտնում են ժանտա գինվորներ և գինվորներց։
Գալիս են դռֆիճը, Ոչխարի Բասսարդը, Ալաճանգը, Ռենեճ և գարբ։

ՇԱՊԼ

Սարբ Դենի, օրճնիր ճնարճեճ երչանիկ,
նվ մենք ապաճով ճորից կբենճեք Ռուսաճ բաղաքում։

ԲԱՍՏԱՐԴ

Ներս մտավ ժանճաճ գինվորների ճետ,
Այճտեղ է հիմա, բայց ճա ինչպես է ցույց տալու տեղը,
Թե մենք որտեղից կարող ենք խուժել ավելի ճալող։

[1] Ո՞վ է այնտեղ։
[2] Գյուղացիներ, խեղճ ֆրանսիացիներ (Ֆրանս.)։

ՌՈՆԵ

Նա աչտարակից կպարզի ջանը.
Որը ցույց կտա՝ իր գտած տեղից
Ավելի դյուրին ճանապարհ չկա:

Աչտարակի ծայրին հևում է ժանեա գ'Արկը: Նա թափառում է հոսվող ջանը:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Նայեք, երջանիկ պատկառության բոցավառ ջանին՝
Կապում է Թուանեն իր ժողովրդին:
Բայց տոլբոանների մանե է գուչակում:

Գեամ է:

ԲԱՍՏԵՐԴ

Նայի՛ր, ազնիվ Եռալ, մեր բարեկամը ելած է ամում.
Այն աչտարակից լույս է հևում:

ԵԱՌԼ

Թող փայլի ջանը վրեժխնդրության գիսաստղի նման
Եվ մեր բշնամու մանը գուչակի:

ՌՈՆԵ

Հապաղման ժամ չէ՛: Հապաղումն ունի ծանր հետևանք:
Պետք է հերս խուժենք և խակույն կոչենք՝ թագաժառա՛նգը:
Ապա վերջ կտանք պատմախոմբին:

Տոքեսը: Մոտեմ եմ հարմ:
Տոքեսը: Գալիս է Տոլբոտը կռվելով:

ՏՈԼԲՈՏ

Դավաճանության համար, Յոռանխա՛, դու պետք է ապրաս,
Եթե Տոլբոտը ետևից ոչ մեկ ես մատնությունից:
Ժանեա գ'Արկը՝ այս գիսեճապարտ դժնի վհուկը,
Այս դժոխային փորձանքը հանկարծ բերից մեր գլխին,
Եվ մենք հազիվհազ հոգոպրեցինք գոռոզ բշնամուց:

Գեամ է:

Տոքեսը: Ընկերասիրից հետս բերում եմ ձիվանդ Բեդֆորդին՝ բռվիսթոքի մեջ:
Գալիս եմ Տոլբոտը և Բատգունդիայի դուքս: Պատգի վրա բարձրանում եմ ժանեա գ'Արկը. Եռալը. Բաստարդը. Ալանսոնը. և ՌՈՆԵՆ:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Բարի՛ լույս, հայե՛ր, ցտեմն չե՞ք ուզում ձեր հացի համար,

Բուրգունդի դուքսը կզհրաժաշտ անվերջ ծառ պահել,
Քան թե այդ գնով ցարենց ձեռք բերել:
Որտե՞ղ եմ խառնվել, չե՞մ բարեճաշել:

ՊՈՒՐԳՈՒՆԴՈՒԱՑԻ ԴՈՒՔՍ

Հեգնիր, սուտ դե՛, աճպռամ պռոշիկ,
Ես ինձ կխեղդեմ ես ճացով ձիմա
Եվ դու ատիպված՝ բերդդ կանիծես:

ԵԱՅԼ

Մինչև այդ գուցե, ձերդ մեծություն, սովից մահճակաե:

ՐԻՉԱՐԴ

Օ՛, թա՛գ սխրանքը, ոչ թե բառերը
Մեր վրեժն առնի նենգության համար:

ԺԱՆՆԱ Դ'ԱՐԿ

Ընե՞ս ուզում բարի, սպիտակ մորուք, չարդել մի նիզակ,
Նավել մահվան ճետ բազկաթոռի մեջ:

ՏՈՒԼՈՒՏ

Դու դե՛ Ֆրանսիայի, վճռե՛ւկ շարության,
Դու չրչապատված տոփոտ ու վավաշ սիրեկաններով,
Փարձում ես ծաղրել ճրա փառավոր հայ ծերությունը
Եվ ճանդիմանում կիսամիս մարդուն երկչոտության մեջ,
Նսի՛ր դու, պռոնի՛կ, երե ես ճորից ինձ ճետ չկռվեմ,
Թաղ մեռնի Տալբոտն այս ամոթանքից:

ԺԱՆՆԱ Դ'ԱՐԿ

Մի՞թե դուք այսման չուտ եք բռնկվում:
Ժանեա, դու պետք է խիստ զգույշ լինես,
Երե Տալբոտն է չանքում, առաստա՛ն աճձրև սպասիր:

Տալբոտը և ասկիտինները շրտկով խառնդաիցում են իրար ճետ:

Ատված ճայոզն խառնդարանին: Ո՞վ է լինելու խոսողն առաջին:

ՏՈՒԼՈՒՏ

Դուք ճանդգնո՞ւմ եք դուրս գալ բաղաքից ու կռվել մեզ ճետ:

ԺԱՆՆԱ Դ'ԱՐԿ

Մի՞թե մենք այնման ճիմար ենք, պարոն, որ ճորից ստուգենք՝
Մե՞ռն է մեր կայքը, թե՞ ուրիշինն է:

ՏՈԼՈՍ

Ո՛չ բե խոսում եմ չար Հեկատեի,
Այլ հեզ և ուրիշ գինվորների հետ, սինյոր Ագանտոն:
Ջե՞ֆ ուզում կռվել գինվորի նման:

ԱԳԱՆՏՈՆ

Օ՛, երբե՛ֆ, սինյոր:

ՏՈԼՈՍ

Կարեֆ իմ աչֆից, դուք Ֆրանսիայի սառր ջարնպաճներ,
Ասես բե լինեն գեղջուկ ծառաներ, որ բաճկվում են պատերի հետև,
երբ ճարկ է լինում մի տեղ ուղարկել
եվ չեն ճանդգնում ասպետի նման գնեկը ձեռֆն առնել:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Հրամանատարներ, իջնեկ պարտպից,
Տոլբոտի հայացֆն երբեֆ բարությամբ ակնարկ չի անում:
Տեր ընդ ձեզ, պարոն: եկաեֆ ասելու, որ մենք այստեղ ենֆ:

Ժաննա դ'Արկը և ուրիշներ իջնում են պարտպից:

ՏՈԼՈՍ

Մենֆ էլ շատ շուտով կլինենֆ այդտեղ,
Թե ոչ մեծ փառֆս պիտի անարգվի:
Երգվի՛ր, բուրգունդցի ես առնմի պատվով՝
Որ անարգված է ազգ Ֆրանսիայում,
Քաղաֆն ես կառնես կամ բե կմեռնես:
Եվ ախտն իմ ճիշտ է, ինչպես որ Հենրին ապրում է կյանֆում,
Ինչպես որ նրա հայրն այստեղ հաղթեց,
Ինչպես որ ճենց նոր զավաճանությամբ առած քաղաֆում
Մեծ առյուծասիրտ Ռիչարդն է հանգչում:
Ես էլ եմ երգվում քաղաֆն ես առնել կամ մեռնել, տեր իմ:

ԲՈՒՐԳՈՆՅՈՒՑԻ ՆՈՒՖՈ

Իմ երգումները ես խոսումների ընկերն են չիասկ:

ՏՈԼՈՍ

Բայց միևչ մեկենլդ, նայեր այս մեռնող մեր դուս Բեդֆորդին:
Միլորդ, ձեզ համար մենֆ պետֆ է ընտրենֆ ապաճով մի տեղ,
Ինչպես հարմար է հիվանդությանը ու ծեր տարիքին:

ԲԵՆԵԴԻՈՒ

Ինչո՞ւ, իշխան Տոլբոա, անպատվում ես ինձ,
Ես պիտի ետամի այս բազմի տակ
Եվ կիսեմ ինձ հետ վիշտ ու խնդություն:

ՊՈՐՏՈՒԿԱԼՑԻ ԴՈՒՔՍ

Անվեհեր Բենֆարդ, աղերսում եմ ձեզ, ճամոզվեք, որ դուք ...

ԲԵՆԵԴԻՈՒ

Ո՛չ մի բայլ, պարոն... Ես կարդացել եմ,
97 Որ բալ Պենտարագոն՝ ճիվաղ ու ակար, դաշտ է գնացել
Իր պատգարակով և իր բշնամուն պարտության մատնել:
Կարծում եմ, որ ես կարող եմ ուժ տալ զինվորի սրտին,
Քանզի նրանց մեջ ինձ եմ տեսել միշտ:

ՏՈԼԲՈՏ

Օ՛, անվա՛խ ոգի՝ մեռնող կրծքի տակ,
Թող այդպես լինի և ձեր Բենֆարդին երկինքը ճակն:
Առջ, բան երբևէ, Բուրգունդիայի դուքս,
Պետք է ճավաքել ցիրուցան եղած բանակներդ մեր
Եվ խիստ ճարվածել գառոզ բշնամուն:

Պետք են բոլորդ, բացի Բենֆարդից ու նրա պատգավորներից:
Տագնապ: Ընդհատում: Գալիս են սըր Ջոն Տատոլֆը և մի կապիտան:

ԿԱՊԻՏԱՆ

Ո՞ւր եք չտապում, միլորդ Ջոն Տատոլֆ:

ՏԱՏՈՒՖ

Ո՞ւր եմ չտապում, կաշխս փրկելու:
Կարծես թե ձորից մեզ պիտի չարդեն...

ԿԱՊԻՏԱՆ

Ի՞նչ: Կամենում եք փախչել այստեղից և մենակ թողնել իշխան Տոլբոային:

ՏԱՏՈՒՖ

Այո՛, աշխարհի ողջ տոլբոաներից: Ես կյանքս եմ փրկում:

Պետք է:

ԿԱՊԻՏԱՆ

Քեզ, վախկոտ ապուխտ, թող միշտ ատելի բախտը չարագույժ:

Տագնապ: Ընդհատում: Ժոաննա դ'Արկը, Պետեռը և Եռուը փախչում են բազմից:

ԲԵՆԵԴԻԿՏ

Հիմա, երբ ասածս կամքն է այսպիսին,
Կարող ես ճանգչել, խաղագված ճոգի, ճանգի ես տեսա փախչող բշնամուն:
Որտե՞ղ են արդյոք խելագարների ուժն ու հավատը.
Նրանք, որ ճանապհ մեզ ծաղրում էին,
Գան են, որ կյանքն են փրկում փախուստով:

Բեդֆորդը մտնում է: Սպասավորները նրան ասելիս են բազկաթոռի մեջ բնկղմած: Տալբոտ, Բուրգունդիայի դամբ և ուրիշներ:

ՏՈԼԲՈՏ

Մնկ օրում կարցնել, նորից նա բերել՝
Փառք է կրկնակի, Բուրգունդիայի դուքս:
Օրհնենք երկնքին ճաղթության համար:

ԲԵՐԴՈՒՆԴԻԱՅԻ ԴՈՒՔՍ

Թագմասեր ու հայր իշխան իմ Տալբոտ,
Բուրգունդի դուքսը պետք է իր տեղում մեզ ճավերժ պահի
Եվ կանգենցնի այնտեղ արարիդ անմահ նույարձան:

ՏՈԼԲՈՏ

Շնորճակալություն, սիրելիդ իմ դուքս:
124 Բայց ո՞ւր է կույսը, կարծեմ, ճիրճում է նրա չար ոգին,
Ո՞ւր է Բաստարդի խիզախությունը, ո՞ւր է դոֆինի ծաղր ու ծանակը:
Ի՞նչ: Մանացե՞լ են: Ռուանը վշտից գլուխ է կախել,
Որ մի այսպիսի կտրիճ զորախումբ փախել է տղին:
Տեր իմ, հազարում մենք կարգ ու կանոն պետք է ճաստատենք,
Եվ դենենք այնտեղ ճմուտ սպաներ
Եվ մեկենենք Փարիզ, թագավորի մոտ,
Որ ժամանել է մեր չանել Հենրին յուր չխախմբով:

ԲԵՐԴՈՒՆԴԻԱՅԻ ԴՈՒՔՍ

Ինչ կամենում է իշխան Տալբոտը, ճաճո է, անշուշտ, Բուրգունդի դուքսին:

ՏՈԼԲՈՏ

Մեկենալուց առաջ մենք պետք է ճիշենք ազնիվ Բեդֆորդին,
Որ այստեղ կնքեց իր մանկաճացուն,
Եվ պետք է պատվով թաղենք Ռուանում:
Ո՛չ մի հայր ռազմիկ չէր կարող չարգել նրա պես նիզակ,
Ո՛չ մի ազնիվ սիրտ դեռ չի քաքախել գաճերի առաջ,

Բայց արհաւիրն էլ և հզոր մարդիկ պետք է մահանան՝
Բոլորին կյանքում ապաստան է լոկ մի ցուրտ գերեզման:

Վեմ եէ:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Հարթավայր Թուանի մոտ:

Գալիս են Եագը, Բասսարդը, Պռենեզը, Ժաննա դ'Արկը և զորք:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Իշխաննե՛ր, բնավ մի անարիկվեք այս պատահարից,
Եվ մի վշտանաք, որ Երանի Հուանը առան.
Վճռությունը ապիզանի չէ, այլ թույլ է դառն,
Երբ ձեր չկա զործերն ուղղելու:
Թող խելացնար Տալբոտը ցնծա կարճ ժամանակով,
Պոչը տարածի սիրամարգի պես:
Մենք համուն կոտրիչ փետուր ու բմբուլ, կպոկենք պոչը,
Երբ գոֆիները և ուրիշները իմ ետևից գան:

ԵԱՂ

Ճարդ դու ես, ավ կույս, մեզ առաջնորդել,
Եվ չենք կասկածել ֆո ուժի վրա.
Մենկ ճանկարծակի վրիպումն երբեք պատճառ չէ բնավ անվստահության:

ԲԱՍՏԱՐԴ

Գործի դիր ետևից ֆո ուժն ու խելքը,
Մենք կտարածենք ֆո փառքն աշխարհով:

ԱԼԱՆՍՈՆ

Ուրախանդ պիտի դենեք տաճարում
Եվ երկրպագենք ֆեզ իբրև մի սուրբ,
Երբ, ճաղցր կույս, մեր վիշտն ամոքես:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ահա թե ինչ է ժանեաև ուռչում.
Պետք է գեղեցիկ, մեղրաճամ խոսքով
Գլխատան անել Թուրգունդի դուխքն,
Որպեսզի լմի քեղմիչտ Տալբոտին և մեզ միանա:

ՇԱՏ

Այո, սիրելիս, ի կարողանամ զա գլուխ բերել.
Ապա մեր երկրում Հեծերի զորք տեղ չի ունենա,
Եվ այդ ժողովուրդն էլ չի պատժենա,
Մեր գավառներից դուրս կվռնդենք:

ԱԼԱՆՍՈՆ

Կիշեմ ընդմիշտ նրանց մեր հողից
Եվ թող չունենան նույնիսկ կոմսության ոչ մի իրավունք:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Կսպասենք, ինչպես ես կանցնեմ գործի,
Որ ձեզ ճապցնեմ ափը բաղձալի:

Հոգից լավամ է թմրամիների ձայն:

Լսեք, այդ ձայնով կարող եք զգալ,
Որ նրանց զորքը մեկնում է Փարիզ:

Անգլիական բայլերգ: Հոգից անցնում են Տոլբոտը և նրա զորքը:

Տոլբոտն է գնում դրոշներ պարզած,
Նրա ետևից՝ ողջ զորքն Անգլիայի:

Ֆրանսիական բայլերգ: Գալիս են Բուրգունդիայի դուքսը և նրա զորքը:

Դուքսը իր զորքով գալիս է վերջից.
Մեր բախտը բերից, որ ես հետ մնաց:
Դեմ, բանակցության փոքր ճնշեցրեք,
Մենք ցանկանում ենք նրա հետ խոսել:

Հնչեցնում են բանակցության փողեր:

ՇԱՏ

Բուրգունդիայի դուքս, մենք կամենում ենք ձեզ հետ բանակցել:

ՌՈՒՐԳՈՒՆԴԱՑԻ ԴՈՒՔՍ

Ո՞վ է ցանկանում խոսել դուքսի հետ:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Տե՛ր իմ, Ֆրանսիայի թագաժառանգը, ձայրենակիցդ:

ԲՈՒՐԳՈՒՆԴԱՑԻ ԴՈՒՔՍ

Ի՞նչ պետք է ասես, չառապում եմ, Շառլ:

ԵԼՈՒ

Խոսիր, չլինա՞ղ կույս և ես քառերով ճմայիր նրան:

ՔԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Արիասիրտ դուխս, Ֆրանսիայի հույս,
Կա՛ց, խոնարհ ծառադ ուզում է խոսել:

ՐՈՒՐԴՈՒՆԴԱՅԻ ԴՈՒՔՍ

Խոսիր, բայց՝ ճակիրճ:

ՔԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Նայիր ես երկրին, նայիր արգավանդ ճարազատ հողիդ,
Տե՛ս, թե ինչպես է թշնամին դաժան
Քո հաղաքներք, ամրոցներն այրում:
Ա՞խ, նայի՛ր, մայրդ հիվանդությանը ես հայրենիքի.
Այսպես նայում է մայրը մահկանը,
երբ մահն է փակում նրա բնիչային մեռնող աչերը:
Նայիր վերերին խիստ օրհասական,
Որ դու բացում ես նրա ցավոտ կրծքին:
Օ՛, ես դարձրու չեղբը դաշույնիդ և խոցիր նրան,
Ով վերբ է տալիս, ոչ թե՝ երկրիդ ենցուկ զինվորին:
Քո հայրենիքի կրծքից դուրս ժայթքած արյան ամեն չիք
Պետք է ավելի բեզ վիշտ պատճառի, քան թե օտարի գետերը արյան:
Դարձիր, արցունքիդ առատ հեղեղով
Սրբիր ես երկրի բիծն արատավոր:

ՐՈՒՐԴՈՒՆԴԱՅԻ ԴՈՒՔՍ

(Առանձին) Ես կախարդվեցի նրա՞ քառերով,
Թե՞ բնությունն է իմ խիղճը շարժում:

ՔԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ամբողջ Ֆրանսիան նայում է բեզ արդ,
Խիստ կասկածելով ես օրինավոր ծնունդի վրա,
Դու դալչ ես կնքել գահոզ ազգի հետ,
Որ վատաճում է բեզ լոկ չահույթի նպատակներով:
Երբ որ Տոլբոտը ամեն ամրացնի մայր հողի վրա
Ով բեզնից ձուլի չարության զարծիք,
Ո՞վ պետք է իշխի այստեղ ափրաբար, եթե ոչ՝ Հենրին:
Ով արպես թշվառ մի փախստական՝ բեզ կվռնդեն:
Որպես ապազույշ բերում եմ մի փառա.

Օ՜, ասա՛, մի՞թե ես թշնամին չէր դուքս Օռլեանի
Եվ մի՞թե ես չէր գերված Անգլիայում,
Թայց երբ իմացան, որ թշնամիդ է՝
Թաց թողին նրան՝ չառնելով նույնիսկ ոչ մի փրկագին
Ի հեհուկս ինձ, և ես բազմաթիվ բարեկամների:
Նայի՛ր, կովում ես ընդդեմ ես երկրի,
Դաշինք կնքելով դահիճներիդ հետ.
Դարձի՛ր, ե՞ս դարձի՛ր, ով մոլորյալ դուքս,
Քեզ կառնեն իրենց բևերի վրա բազաժառանգը և իշխաններդ:

ԲՈՒՐԳՈՒՆԴԱՑԻ ԴՈՒՔՍ

(Առանձին) Ես պարտված եմ: Նրա բառերը սիրտս խոցեցին,
Հանց ճրանոթի ոսնացող արկեր,
Եվ սպիպեցին, որ ծուռ իջնեմ:
Ների՛ր հայրենիքիդ, ներե՛ք, իմ բարի հայրենակիցներ,
Իսկ դուք՝ իշխաններ, ընդունեք անկեղծ ողջագուրանքս,
Ես ձեզ եմ ճանճնում իմ սուրճ ու զորքը:
Դե՛ն, մեռա՛ս բարյավ, ինչ չեմ վստանում այլևս, Տալբոտ:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

(Առանձին) Աճա իսկական մի ֆրանսիացի՝
Պատյտ է գալիս այստեղ ու այնտեղ:

ՇԱՐԼ

Բարի՛ վերադարձ, արիասի՛րտ դուքս,
Հարություն առանձ բարեկամությամբ:

ՐԵՈՏԱՐԴ

Մեր սիրտը լցրիր դու ևս ֆայությամբ:

ԱԼԱՆՍՈՆ

Ժանննան ճմռությամբ յուր դերը խաղաց
Եվ արժանի է ևս ոսկյա թագի:

ՇԱՐԼ

Այժմ, իշխաններ, գնանք միանանք մեր բոլ բանակին:
Եվ խորհենք, ինչպես ջարդել թշնամուն:

Գեամ եէ-

ՏԵՍԱՐԱՆ ԶՈՐՔՈՐԴ

Փարիզ։ Պալատի մեծ դահլիճը։

Մաճառ են բազմվել. Գլոստեր. Ընկերանք. Տարբ. Սեֆոլկը. Սամերսեթը. Վուլֆիկը. Էխսեթը. Վոռեսը և ուրիշներ։ Նրանց ընկառավ է գալիս Տալբոտը իր զինակիցների հետ։

ՏԱԼԲՈՏ

Վեճափառ արքա, իշխաններ ճարտո,
Ես լուր առնելով, որ ժամանել եմ այս տերությանը,
Միառժամանակ դադար ավեցի իմ կռիվներիցն,
Որպեսզի պարտքս անկեղծ հատուցեմ իմ միապետին։
Ի նշան սիրո՝ ահա բազուկն իմ, որ հաս կոչեց
Ձեր տերությանը ինձ տասնյակ բերդեր,
Երկտասան քաղաք և յոթ ամրոցներ,
Ապա ինձ ճարյուր անվանի գերի,
Բոդ սուրը դնի ձեր ոտքերի տակ։

ՅՈՒՆԻՍ է իշեամ։

Ես սրտիս ազնիվ հավատարմությամբ
Հաղթանակներիս փառքերը բոլոր
Նախ՝ ասածուն, ապա՝ ձեզ եմ պարգևում։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Սա այն Տալբո՞տն է, ճարհպա՛յր Գլոստեր,
Որ Ֆրանսիայում ապրում է վաղուց։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Այո, նրն ձեզ հաճո է, տեր իմ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Բարո՛վ եմ ևկել, ազնիվ զորավար, հաղթապանծ իշխան։
Երբ լսանել էի,— ծեր չեմ ձիմա էլ,—
Հիշում եմ, ճայրս հաճախ էր ասում,
Որ չկա ինձ պես անվեհեր մարտիկ։
Տարիներ ի վեր ճավատում էինք ձեր ազնվությանը,
Ձեր վստահելի ծառայությանը, ձեր ճմտությանը պատերազմներում,
Բայց չեմ ճաշակել դուք ի տրխուր
Եվ չեմ սոացել չնորճակալության մեր խոսքերն անկեղծ,
Քանզի ձեր գիմքը չէինք տեսել ցարդ.

Ուսաի, վեր կացեք: Գալով ձեր բարի ծառայությանը՝
Ձեզ այսուհետև մենք կոչելու ենք կոմս Շրուսբերի,
27 Թագադրության արքայական ժամին ձեր բարձը պահել:

Հեքարեներ: Բոլորը գնում են, բացի Վեռնոնից ու Բասնիից:

ՎԵՌՆՈՆ

Տեր իմ, դուք ծռվում սասանիկ տախտակամ,
Նիստ անարգելով այն գույնը, որ ես կրում եմ հիմա՝ ի պատիվ Յորկի:
Կարո՞ղ եմ արդյոք համառձակորեն
Նորից պահպանել ոճը ձեր խոսքի:

ԲԱՍՆԻՍ

Այո՛, կարող եմ, երբ ճանդգենի
Ձեր լպիրշ լեզվի անկուշտ ճաշացը
Ուղղել իմ ազնիվ դուքս Սոմերսեթին:

ՎԵՌՆՈՆ

Տիրոջդ եմ ճարպում, ինչպիսին որ կա:

ԲԱՍՆԻՍ

Այսինքն՝ ինչպե՞ս: Չէ՞ որ նա Յորկից պակաս չէ բնավ:

ՎԵՌՆՈՆ

Նո՛ր, պակաս է: Ահա ապացույց:

Ապտակում է:

ԲԱՍՆԻՍ

38 Սրիկա՛, գիտես օրենքը ռազմի,
Որ սուր է քաշում՝ նա պետք է մեռնի.
Երբ այդ ճարվածն այսպիսին լիներ՝ ես կթափեի ձո սրից արյուն:
Բայց պետք է գնամ թագավորի մոտ ու խնդրեմ ներում,
Որ վրեժն առնեմ վիրավորանքիս,
Այնժամ կտեսնես ինչ կճանդիպեմ դժբախտ օրերիդ:

ՎԵՌՆՈՆ

Գնա, լա՛վ, ապիրա՛ս, ես էլ եմ գնում,
Եվ ճարից չտառով ինչ կճանդիպեմ,
Քանի կարող էիր ինձդ ցանկացալ:

Գնում են:

ԱՐԱՐՎԱԾ ՀՈՐՈՄԸ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Փարիզ։ Պանթոպանիճ։

Մտնում են Հենրի թագավոր, Պուսեր, Մինչիուսեր, Նորֆ, Սնֆոլկ, Սամերսեթ, էվեսեր, Վարվիկ, Տոլբոթ, Փարիզի պարեսը և ուրիշներ։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Լորդ եպիսկոպոս, պսակիր նրա գլուխը թագով։

ՈՒՆԸԵՍՏԵՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Ասում ձեզ պաճի, Հենրի Վեցերորդ։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Փարիզի պարես, երդվիր ծերացիր,

Պարեսը տանը է իջնում։

Որ չիր ճանաչի մեկ ուրիշ արքա,
Որ ձեզ բարեկամ դուք կճամարեիր
Միմիայն նրա բարեկամներին.
Եվ չիր ունենա ոչ մի թշնամի, բացի նրանցից,
Ովքեր շարաչնեզ նայում են նրա իշխանությանը։
Այսպես էլ զործեր ասում օգնական։

Գնում է պարեսը իր չխնժոքով։
Մտնում է սըր Ջոն Տալբոթը։

ՋՈՆ ՏԱԼԲՈՏ

Բարեգութ արքա, երբ ես կալեիք
Շտապում էի ձեր թագադրման արարողությանը,

Ինձ ճանապարհին մի նամակ տվին Բուրգունդի դուքսից.
Ու ճանձնեմ ձերդ ողորմածությանը:

ՏՈՒՐՔԱՏ

Հազա՜ր ամբաստ Բուրգունդի դուքսին և ինձ՝ մարքսպաշտս,
Ես երդվել էի, բե ինձ հաջողվեր ինձ ճարից տեսնել,
Ելել ինձանից ես Մերակապի չհանչաքը:

Պակաս է չհանչաքը:

Այսպես վարվեցի. ճանճի դու երբեք արժանի չէիր
Այդ բարձրաստիճան ու վսեմ դիրքին:
Ներե՛ք ինձ, ա՛ր ես, և դուք՝ իշխաններ,
Այս վախկոտ սիրտը Պատի ծաճր եակատամարտում,
Երբ ես ունեի վեց հազար զինվոր,
Իսկ Ֆրանսիացի՛ք զրնբե տասը մեր մեկի դիմաց.
Ու մինչ ճարձակման կանցներ գործը մեր,
Ու կպատրաստեր ճարվածն առաջին,
Փախավ ճորավարժ զինակրի նման:
Մարտում սպանվեց երկու հազար մարդ,
Ես գերի բնկա իշխաններին ձեռ:
Ինձ ետևից դաժե՛ք, մեծարգո տյարե՛ք իմ, ես վա՜ռ վարվեցի.
Մի՞թե կարող է վախկոտը կրել զարդն ասպետության:

ՊՈՒՅՏԵՐ

Ճիշտն ասած, սա մի արարե է սուր,
Որ չի պատշաճում ճսպարակ մարդուն.
Առավել ևս՝ մի առաջնորդի ու մի ասպետի:

ՏՈՒՐՔԱՏ

Ազնիվ իշխաններ, երբ սահմանվեց այս չհանչաքը.
Օ՜, Մերակապի ասպետներ կային ազնիվ ծեռնեղով.
Նրանե բայ էին, խիստ առատինի և արիասիրտ,
Կռիվներեն էին նրանց սասւգում, չէին սարսափում մանվան աչերից.
Նրանց չէր բռնում և ոչ մի փորձանե,
Ճիզախում էին ամենածանր վտանգի ժամին:
Իսկ ճա, ով զուրկ է այդ արժանիքից,
Շարքում է ազնիվ անունն ասպետի,
Երբապղծելով ամենավսեմ այս չհանչաքը:
Երե ես լինեմ դատավորն արդար, բարձրենեից կանեմ ճրան ողջաբար,

Ինչպես պատի տակ ծնված գեղձուկին,
Որ կարծում է, թե իր երակներում ազնվականի արյուն է հոսում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Ամո՞ք ես երկրին: Լսիր վճիռը ես ճակատագրի.
Քեզ, նախկին ասպե՛տ, դուրս են վռնդում
Եվ տարագրում սարսափով մանվաճ:

Կամ է Ֆատալիթը:

Նորդ խնամակալ, կարդա նամակը,
Որ ուղարկել է մեր ճորհեքթայրը՝ Բուրգունդի դուքսը:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ի՞նչ է մտածել, որ փոխել է նա բնդունված ձևը.
Ոչինչ ավելի, քան թե՝ «Վերթայինե»:
Մոռացել է նա, որ դուք իր տերն եք:
Գուցե այս կոպիտ, անպատշաճ ոճը
Հուշում է, որ նա ճավատարիմ չէ իր տիրոջ հանդեպ:
Ի՞նչ է նա գրում:

Կարդամ է:

«Հաստուկ պատճառով,
Եվ կարեկցելով վիշտն իմ ճայրենի,
Եվ նրա ոգբը՝ սրտաչարժ ու խոր,
Որ սելում են ձեր կեղեքումներից,
Լռում եմ ձեր խումբն ճանցապարտ ու ճենգ,
Եվ միանում եմ դոֆինին, տեր իմ,
Ով Ֆրանսիայի ժրինապատշաճ միակ արքան է»:
Օ՛, նիվոպային դավաճանություն. ճնարավո՞ր է այսպիսի սարսո՛ր:
Մի՞թե գաշինքի, բարեկամության և երդումների դիմակը սուր
Ներքնդունակ է սողոել նման դավաճանության:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Ի՞նչ, իմ ճորհեքթայր Բուրգունդի դուքսը բմբոստացե՞լ է,

ԳԼՈՍՏԵՐ

Այո՛, և դարձել, տե՛ր իմ, թշնամիդ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Սա չարագո՛ւյնն է, որ ճերկրում է այս նամակը պիղծ:

ԿԼԱՍՏԵՐ

Տեր իմ, բոլորից վաթարագույնը և իմաստուն ամբոդը:

ՔԱՂԱՔՈՐ ՀՅՈՒԹ

Լա՛վ, թող Տոլբոսը նրա ճետ խոսի
Եվ արժանավոր պատիժ ճատուցի խաբեությանը:
Ի՞նչ կասես, իշխա՛ն, բավարարված չե՞ս:

ՏՈԼԲՈՍ

Գոճ եմ, օ՜ճ, այո՛, բոլոց ինձ կասեցրիք,
Երազում էի այդ մասին ճայցել:

ՔԱՂԱՔՈՐ ՀՅՈՒԹ

Ջորդ ճավաքիր, գնա նրա դեմ,
Թող նա իմանա, որ մենք չենք ճերում դավաճանություն,
Եվ չի կարելի դրժել զայիճերը բարեկամության:

ՏՈԼԲՈՍ

Գնում եմ, տեր իմ, և ամբողջ ճոգով
Տենչում եմ տեսնել պատռությունները բյուսամիների:

Գնում է:
Մտնում են Վռնեռը և Թատոջ:

ՎԵՌՆԵՌ

Ողորմած արքա, ավելի իրավունք մենամարտելու:

ԹԱՏՈՋ

Ինձ էլ թույլ ավիր, վեճափառ տեր իմ:

ՏՈՒՔ

Սա իմ ծառան է, լսեցիր նրան, արքայ իմ ազնիվ:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Իսկ սա էլ՝ իմն է, սիրասուն Հենրի, եղիր բարեճաճ:

ՔԱՂԱՔՈՐ ՀՆՐԻ

Համբերեք, պարո՛ն իմ, թող նրանք խոսեն:
Ասացի՛ք, ի՞նչն է պատճառն ազմուկի
Ո՞ւմ ճետ եք ուզում կռվել և ինչո՞ւ:

ՎԵՌՆԵՌ

Տեր իմ, նրա դեմ, ինձ վիրավորեց:

ԲԱՍԵՑ

Տեր իմ, նրա հետ, ինձ վիրավորեց։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՏՔ

Ի՞նչ առիթ ունեիր վիրավորանքի։
Նախ՝ պետք է լսել և ապա՝ միայն ձեզ պատասխանել։

ԲԱՍԵՑ

Նոր գալիս էինք ծովով Տրաճնիա,
Այս աճպիտաճի չարախոս լեզուն
Ինձ պախարակեց այս վարդի համար։
Ասաց, որ նրա թերթերն արյունոտ
Արտացոլում են շինճաճիճ ամոթի,
Որ բորբոքվել էր իմ բարի սիրոջ այտերի վրա,
Երբ նա հերթել է իրավունքիների մի սառույց խնդիր՝
Մագած մեր Տարի ու նրա միջև։
Ուրիշ խայտառակ խոսքեր էլ ասաց,
Տեր իմ, թույլ տվեք, որ մեջառարեմ,
Որպեսզի հերթիմ կշտամբանքը բիրտ
Եվ պաշտպան կանգնեմ իմ սիրոջ պատվին։

ՎԵՐՆՈՆ

Մեր բարի աբեա, այս է խնդրանքս,
Թեև նա չանաց խորամանկությամբ
Անսովոր փայլ տալ հանդուգն արարքին,
Պայց դուք իմացիք, պատճառը նա է,
Եվ նա առաջինն ինձ հանդիմանեց այս վարդի համար,
Ասելով՝ ծաղկի գունատությունը
Մատնում է Տարի փոխոգությունը։

ՏԱՐԻ

Վերջ չի՞ լինելու ես հենգությանը, պարոն Սամերսեթ։

ՍՈՄԵՐՍԵԹ

Որքան էլ փորձեի խորամանկորեն թաքցնել ձեր հենգ բշնամությունը,
Միևնույն է, Տարի, երևում է նա։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՏՔ

Ասավա՞ծ իմ, այս ի՞նչ հիմարություն է
Մոնել այս մարդկանց ոտիների խելոտ,

Երբ այդման չնչին, անմիտ ասիլը
Պատճառ է դառնում նման գժտության:
Խնդրում եմ հաչտվիր, Տարփ ու Սամիրանա:

ՏԱՐՓ

Նախ՝ թող կռիվը այս վճռը լուծի,
Ապա՝ ասիր իմ, դուք մեզ կհաչտեցնիք:

ՍԱՄԻՐԱՆԱՏ

Այս գժտությունը մեզ է պատկանում
Եվ մենք էլ պիտի է մեր միչև լուծնիք:

ՏԱՐՓ

Աճա գրավն իմ, վերցրո՛ւ, Սամիրանա:

ՎԱՀՆԱՆ

Ինչով սկսվեց՝ թող նրանով էլ վեճը ավարտվի:

ԲԱԱՆՏ

Այսպես հավատիր, մեծարգո պարոն:

ՊԱՈՍՏԻՐ

Այսպես հավատա՞լ, անիծյալ լինի ձեր գժտությունը.
Ջնացիք և դուք ձեր ժպիրն խոսոված
Ակռի վաստկներ, դուք չիք ամաչում,
Որ ձեր անպատկառ նախատինքներով
Վրդովեցնում եք արքային ու մեզ:
Իսկ դուք, իշխաննե՛ր, լավ բան չեք անում,
Երբ հանդուրժում եք նրանց չարամիտ կռիվն ու վեճը:
Ինչո՞ է ամենից ցավալին. երբ դուք նրանց չուրթերով
Խոսվություն եք բարբոսում ձեր մեչ,
Ստիպուած եմ ասելիս լինել ողբախոս:

ՆՈՒՆՏԻՐ

Մի վշտացրեք մեր սիրելի ազնիվ, բարի իշխաններիր, պարծեք բարեկամ:

ՊԱՊԱՎՈՐ ՀՆԱՐԻ

Դուք, որ ուզում եք կռվել իրար հետ, նկեք այս կողմը,
Երբ հարգում եք մեր նրախտիքը՝
Պատվիրում եմ ձեզ մոռանալ վեճը ու չարժանիքը:
Իսկ դուք, իշխաններ, հիշեք, որ հիմա

Մենք գանվում ենք օտարի երկրում,
Աստիկ անկայուն, անվճռական ազգի չրջանում,
Նրանք կտեսնեն մեր աչերի մեջ վեհ ու զժտություն,
Կիմանան, ավա՜ղ, որ միաբան չենք:
Օ՜, ինչպես պիտի գրգռվեն նրանց առամոհաները
Ապստամբության և ընդվզումի համառությունից:
Ի՜նչ անպատվություն, երբ օտար երկրի իշխաններեն այստեղ
Հանկարծ իմանան, որ մի անձյան, չնչին պատճառով
Հներու սերության պայազատները և ավազանին
Մարթում են իրար՝ ձեռից թողնելով ամբողջ Ֆրանսիան:
Օ՛, հիշենք իմ հոր հպարտանկները.
Հանել օրերս, և տանուլ մի՛ տար
Ինչ ձեռ է բերվել հնգված աշյունավ:
Թողնենք նա գատճառ ձեր վեհին միչնորդ:
Երթ նա կրնա այս կարմիր վարդը,

Գոկում է մի կարմիր վարդ:

Մի՞թե ձեզանից որևէ մեկը պետ է կասկածի,
Որ Սոմերսեթին Յորկից ավելի համակրում եմ:
Նրանք երկուսն էլ ճարպատ են ինձ, սիրում եմ նրանց:
Չէ՞ որ այս դեպքում կարող են ինձ էլ իմ թագի համար
158 Երթա վիրավորել, զի Շռոլանցիայի արքան թագ ունի:
Բայց կարող է ձեր խոհեմությունը
Ավելի արագ համոզել, քան թե իմ բառերը:
Ով քանի որ մենք նկել ենք այստեղ լոկ խաղաղությամբ,
Թողնենք սիրավ էլ մենք խաղաղ մնանք:
Շնորհափայլ Յորք, մենք կարգում ենք քեզ այստեղ կուսակալ:
Իսկ դուք, իմ բարի իշխան Սոմերսեթ,
Ձեր ճնծյալներին միացրեք նրա ճեմիոնն զորքին:
Որպես ձեր առնմի ազնիվ զավակներ
Ով համաարիմ ինձ հպատակներ
Գնացեք մեկտեղ և ձեր կատաղի
Մաղձը թափեցեք թշնամու վրա:
Նորդ խնամակալ, Էիչ հանգիստ կառնենք,
Առանց հապաղման կդատճառենք կալե,
Ով ապա՝ Անգլիա: Հույս ունեմ այնտեղ
Ձեր հպարտանկով նվիր կբերեք թագաժառանգին,
Կոմս Ալանսոնին, դավաճաններին ամբողջ ռեմակով:

Շեֆորներ: Գնում են թագավորը, Գլոսթրը, Սոմերսեթը,
Ոքսֆորդը, Սեֆոլկը և Բասեթը:

ՎՈՐՍԿ

(Յորքին). Չե՞ս գտնում արդյոք, որ թագավորը
Հաճելիորեն ճարտարախոսի յուր դերը խաղաց։

ՅՈՐՔ

Դուք ճիշտ եք, սակայն իմ արտով չեղավ,
Որ Սոմիրսեսի ճյանը կրեց։

ՎՈՐՍԿ

Օ՛, ազինչ, դատարկ մի ճով էր, անցավ,
Մի մեղադրի։ Արհաճ միտք չուներ վատ բան անելու։

ՅՈՐՔ

Թե ճավատայի... Բայց թողնենք, Վորվիկ,
Արդ՝ պետք է ուրիշ գործով զբաղվել։

Գնում են Յորք, Վորվիկ և Սեմնոք։

ԷՓՍԵՅԵՐ

Լավ ես ինչ զսպում Ռիչարդ, դուխս Յորքի։
Եթե ես արդի կիրքը բռնկեր,
Վախենում էի, որ կասեցնիցիր այնպիսի մոլի,
Անհոգ գժտություն և վրիժառու, խոր ատելություն,
Որպիսիք չէինք կարող պատկերել։
Ինչ էլ որ լինի՝ նույնիսկ ճատարակ մարդիկ տեսնում են
Այս խչխաններին գժտությունները վայրագ ու մոլի,
Նրանց դավերը պալատի նիրում,
Եվ նրանց մտքին սիրելի մարդկանց լկտի վարմունքը.
Եվ չեն կասկածում, որ դրանք մի օր
Պետք է ուշեղաճ չարագույժ վախճան։
Անբախտություն է, երբ գայլիսնը մանուկն է բռնում,
Բայց ավելի վատ՝ երբ հեզն է ձգում չար թշնամություն,
Բերելով իր հետ ավեր ու խռովք։

Գնում է։

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բերդի առաջ։

Մտնում է Յորքը փոքրի ու բժռուկների ուղեկցությամբ։

ՅՈՐՔ

Փողճա՛ր, Յորդոյի մեծ դուռը գնա,

Եվ կանչիր նրանց հրամանատարին պարսպի վրա:

Փոքր: Պարսպի վրա հենամ են հրամանատարը և զորքեր:

Իշխանս Տոլբոա, Անգլիո գրավար,
Որ ծառայում է ռազմի դաշտերում Հների արհայիճ,
Ասում է՝ թագի՛ դուրը բաղաքի
Եվ խոնարհաբար ձեր ճանաչումը բերեք սիրոջն իմ,
Եվ ճարգիք նրան որպես հնազանդ, հլու հպատակներ:
Այնժամ արձատնիչ իմ զորքերի հետ ես ետ կմաչվեմ,
Բայց թե մատուցված խաղաղությունը ճանկարծ անգոսնեք,
Իմ երեք ծառան՝ մսագուրկ սովը, խոչոնգող սուրը,
Մագլցող ճրդենը խիստ կզայրանան: Եվ նրե մերժեք
Մեր սիրո ընծան՝ մի վայրկյան չանցած՝
Ձեր չհնազանդ և երկնապաց աչտարակները
Կհարշեն երկրի երեսից ընդմիշտ:

Հրամանատար

Մահվան չարագույժ, ահավոր թվեն,
Մեր ազգի սարսափ, արևոտ խարազան,
Արդ՝ ես քոնության վախճանն է հասել:
Դու որպես դիակ կարող ես միայն քաղաքը մտնել:
Հավատում եմ ինձ, կանգնած ենք ամուր,
Եվ ուժեր ունենք ինձ հետ կովելու ևույնիսկ քաց դաշտում:
Երե հանձնենք՝ քաղաժառանգը յուր բանակներով
Քեզ կրճջոնի ռազմի քակարդով:
Նա ամենուրեք զորեր է չարել,
Որ ես փախուստը պատճենի ամուր.
Ո՞ր կողմն էլ նայես, չունես փրկության աչ մի ճանապարհ,
Մահն է սպասում բացանայատրեն կանգնած ես դիմաց:
Պետք է դիմադրեմ ճանդիպես զուգատ ես կարծանումին,
Եվ ֆրանսիացի՛ թվով տասն հազար,
Ոխտել են արդեն սուրբ ճաղորդությամբ,
Որ իրենց անհղ հրամոքներբ չեն ուզի երբեք
Քրիստոնեական հոգիների վրա, բացի Տոլբոսից:
Տեսնում եմ, ահա՛, կանգնել ես իմ դեմ կենդանի կարիճ,
Դու անպարտելի, աննկուն ոգի:
Ես վերջին անգամ փառդ եմ գովերգում, բեև բշնամի:
Եայի՛ր, վազում է ավազն անոթով,

Բայց մինչև ճաշի ավարտը լրիվ
Այս իմ աչքերը, ար տեսնում են ինձ արդ՝ կյանքով լեցուն,
Կտեսնեն արյամբ, սառցով ծածկված որպես պատ դիակ։

Հեռվից՝ թմբուկի ձայն։

39 Լսի՛ր, թմբուկն է թագաժառանգի,
Ջգուշացումի զանգն է անարկու,
Հնչում է ծանր նվագ ֆո ճոգուն,
Իսկ ես կավետեմ ազգը ֆո մանվան։

Հռոմեացառաջ և արիչները գնում են։

ՏՈՒՐՑ

Նա ինձ չի խաբում, մոտ է թշնամին.
Հեծյալնե՛ր, դիտեք թևերն ուշադիր,
Օ՜, անիծո՛ւյթ, աննոգ կարգապահություն։
Մենք ասես լինենք Անգլիա խղճաճար եղջերուների
Մի փոքրիկ ճախիր, ար մակաղել է խարխուլ փարախում
Գանգ չների ճաշող ոճմակը։
Եթե մենք Անգլիա եղջերուներ նեմ,
Ապա թող լինենք ազնվագույն ցեղ,
Ով ոչ՝ նրանցից, ովքեր նվաղած
Առաջին զարկից ընկնում են խպույն։
Բայց խենթ, կատաղի եղջերվի նման
Մեր ճակատները պողպատից ամուր,
Ոտղենք չների արյունածարավ,
Այդ վախկոտները կփախչեն ճնռու։
Եթե ինձ պես բանկ ծախեք կյանքը ձեր.
Նրանք կիմանան, թե որքան թանկ է մեր մի եղջերուն։
Աստվա՛ծ, Սուրբ Գևո՛րգ, Անգլիա իրավունք և անվա՞խ Տոլբո՛տ,
Թող օրհնի փառքը մեր զոշչներք այս անեղ կռվում։

Գնում են։

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Գասկոնիայի հարթավայրը։

Մոտակա է Տարբը վիճվարների հետ։ Նրան բնդառաջ է գալիս մի սուրհանդակ։

ՏԱՐԲ

Ըն՞ն երևացել դիտազորները,
Որոնք բայլ առ բայլ հետապնդում են դոֆինի զորին։

Վերապահեմ ես, հայտնում ես, տեր իմ,
Որ նա իր զորքով գնում է Բարդո,
Որպեսզի կռվի հաչ Տալբոտի հետ: Ինչպես ասում են
Գիտազորներ՝ նամփին տեսել ես երկու մեծ չոկատ՝
Թագաժառանգի զորից շատ ուժեղ,
Որ միանալով նրա բանակին՝ շարժվում է Բարդո:

ՏՈՐԿ

Սոմերսետ, այրվե՛ս ժանտախտի տենդով,
Ո՞ւր են խոստացած ձո ձիճյալները,
Որ խիստ պետք էին պաշարման համար:
Փառապանծ Տալբոտն ինձ է սպասում,
Բայց դավաճանն է ինձ ճիմարացնում,
Եվ ես չեմ կարող օգնություն ցույց տալ ազնիվ ասպետին:
Ասուա՛ծ, դու երբեր նրան զորավիգ այս փորձության մեջ,
Երբ նա բնկնի՝ մնաս բարով դու, մեր դատ Ֆրանսիայում:

Մահամ է սր Փլյամ Լյուին:

ԼՑՄԻՍ

Օ՛, մեծ առաչնորդ, զորության Անգլիո,
Այսպիսի կարիք չէինք զգացել Ֆրանսիական ճողոմ:
Մենք պետք է փրկենք ազնիվ Տալբոտին,
Ում մեչքն է սեղմել օզակն երկաթյա,
Եվ դաժան մահն է պաշարել նրան:
Ո՛վ ռազմասեր Տոր, մեկնեցիր Բարդո,
Կամ մնաս բարյավ ասեր Տալբոտին,
Անգլիայի պատվին ու Ֆրանսիային:

ՏՈՐԿ

Օ՛, ասուա՛ծ, երբ Տալբոտի տեղակ
Ինձեր Սոմերսետն այդ ճիղ վիճակում,
Որ խանգարում է իմ չոկատների առաչխաղացման,
Մենք կփրկեինք մի հաչ զորավար,
Ջուրը գցելով մի ճննգ դավաճան:
Խելագար զայրույթն ու մոլուցքն անզուսպ ստիպում են ինձ
Մեր անկասելի կատաղությը ողբալ,
Իսկ դավաճանը ծիրճում է անհոգ:

ԼՑՈՒՍ

Օգնե՛ք իչխանին, ճեղուքյան մեջ է:

ՅՈՐՔ

Կուժանվում է նա, խռովս եմ նա առնում:
Ոսոխն է ճրճվում, իսկ մենք ոդրում ենք այս ծանր ժամին.
Այսհան տառապանք կսկիծ ու ապետ,
Դու պատճառեցիր, մատնիչ Սամիրանա:

ՅՈՒԴԱ

Առաված, դու փրկիր Տոլրոսի ճոգին
Եվ ճրա որդուն՝ Ջանին պատանի:
Երկու ժամ առաջ ես տեսա ճրան
Իր ռազմատեր ճոր մոտ էր վազում:
Յոթ տարուց ի վեր չէր տեսել որդուն՝
Պետք է ճանդիպեն մանվան ճետ արդուն:

ՅՈՐՔ

Ավա՜ղ. Տոլրոսին չի ճամակելու ոչ մի խնդություն,
Նա գերեզմանում պետք է ճանդիպի իր ջանիկ որդուն:
Խեղդվում եմ արդիս, չեմ կարող շնչել վշտից դժնդակ՝
Հարազատներն են իրար տեսնելու մանվան աչքի տակ:
Դե՛ն, մեա՜ռ բարյավ: Չեմ կարող անել ոչինչ ավելի,
Քան թե նզովել մեզ չօգնող մարդուն ճնոց ու եղկելի:
Մենք, Պուատիեն, Տուրն ու Բլուան կորցրինք ճավետ,
Եվ դու բոլորի պատճառը եղար, մատնիչ Սամիրանա:

Պետք է զարի ճետ:

ՅՈՒԴԱ

Քանի դեռ անգղը երկպառակության
Այսպիսի ազիվ զորավարներին կուրծքն է ծվատում,
Քանի դեռ ճնկոտ անճոգությունը խլում է մեզնից
Հաղթանակներըն Հենրի Հինգերորդ աշխարճակալի,
Ում ճիշատակը պիտ ճավերժ ապրի,
Քանի դեռ ճեն կա իրար նկատմամբ՝
Ամեն ինչ պետք է դառնա փշրու ամպ:

Պետք է:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՋՈՐՐՈՐԴ

Գասկոնիայի մի ուրիշ ճատված:

Մտնում է Սամիրանը իր բանակով: Նրա ճետ Տոլրոսի տղաներից մեկը:

ՍԱՄԻՐԱՆԱՑ

Ջափազանց ույշ է. չեմ կարող զարհս ճրանց ուղարկել.
Տոլրոսն ու Տարֆը խիստ ճապճեպությամբ

Ձեռնարկեցիք այս արշավանքին, ավա՜ղ:
Ի վիճակի չեն մեր ուժերն ամբողջ
Քաղաքի գրոսը ետևից ետ վանել:
Հանդուգն Տալբոտն այս անմիտ, անխոհեմ ու բիրտ արարքով
Աոաջավորից փառքն իր վառեմի,
Եվ Տորբը նրան մղից կավելու,
Որպեսզի նրա խայտառակ մահով
Երի մեծ Տորի անունն աշխարհում:

ՍԿԱՆ

Ահա սըր Լյուսին: Եկել է ինձ հետ,
Որ պարտվող զորին օգնության գույց տա:
Մահամ է սըր Վիլյամ Լյուսին:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Ձեզ, պարոն Վիլյամ, ո՞վ է ուղարկել:

ԼՅՈՒՍԻ

Ո՞վ է ուղարկել: Իշխան Տալբո՛տը,
Ում որ ծախսցին, ով դժբախտությամբ շրջապատված է:
Նա կոչ է անում վեհանձն Տորին ու Սոմերսեթին,
Որ մանվան զրոյն իր բույլ զնդերից ետ վանեն շտապ,
Եվ այն ժամանակ, երբ որ պատվարժան զարավարն այնտեղ
Հյուծվում է դանդաղ, արյան շիթեր են հոսում մարմնից,
Հավատում է ձեր օգնությանն ազնիվ,
Թո՛ւի, որոնց հետ նա ճույներ է կապել,
Փառապանծ Անգլիո հավատ ու ենթյուն, բաշվել ետ մի կողմ,
Վանեի ձեզանից նախանձն անարժան,
Թող ձեր անձնական գժտությունները մոռացվեն քնդմիշտ
Եվ դուք ուղարկեք նրան օգնության,
Չէ՞ որ փառապանծ ազնիվ իշխանը
Մենակ է մղում մարտն անհավասար:
Շրջապատել են նրան դաֆինը,
Բուրգունդի դուքսը, Բոսսարդն ու Ռենեն, կոմս Ալանսոնը,
Ձեր անհոգությամբ դատապարտել եք Տալբոտին մահվան:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Տորն է հրամերել, թող Տորն էլ օգնի:

ԼՅՈՒՍԻ

Իսկ Տորը ձեզ է մեղավոր գտնում,
Երկվելով, որ դուք հիծյալ բանակը
Կանխամտածված բռնել-պահել եք:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Սառում է Տարֆը: Կարող էր, անշուշտ, հեծյալն ուղարկել.
Ես նրա ճանդեպ չունեմ պարտք ու սեր.
Ջեմ ուզում նրան ծննել օգնությամբ:

ԼՈՒՍԻ

Ոչ թե թշնամու հզորությունը,
Այլ խարդախ Անգլիան ծուղակն է գցել ազնիվ Տալբոտին,
Եվ նա հայրենիք չի վերադառնա երբեք կենդանի.
Մեռնում է, ավա՜ղ, ձեր օրհասական գժտություններից:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Գե՛ն, լա՛վ: Հեծյալներ կուղարկեմ իսկույն.
Վեց ժամից հետո այնտեղ կհասնեն:

ԼՈՒՍԻ

Ուշ է: Գերել են կամ սպանվել է:
Չէր կարող փախչել, եթե ուզենար,
Իսկ թե կարենար՝ չէր փախչի երբե՛ք:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Եթե հայր Տալբոտ, մեռել ես արդեն, գե՛ն, գեա՜ս բարով:

ԼՈՒՍԻ

Քեզ բյուր ճախատիճ: Թենդում է նրա փառքը աշխարհով:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Անգլիական ճամբար Բորդոյի մոտ:

Մտնում են Տալբոտը և նրա որդին՝ Ջոնը:

ՏՈՒՐՈՆ

Օ՜, կրասեր Տալբոտ, ես էս հոնից մարդ եմ ուղարկել,
Որ ապրմանքներ բեզ ուսուցանեն,
Որպեսզի բեզնով Տալբոտի անունն ճարտյուն առնի,
Երբ իմ անկարող, թույլ անդամներս և ծեր տարիքը
Քո ճորը գամեն սառը անկողնում:
Բայց,— օ՜, չարագո՛ւժ, մանչուննչ ասաղներ,—
Եկել ես, ավա՜ղ, մանվաճ խնչուչքի,
Որտեղ վտանգն է անխուսափելի:

Չավա՞կս, ինձի՛ր ձին իմ հաչընթաց
Ես ինգ ցույց կտամ, թե ինչպես պետք է դու փրկվես կռվից։
Դե՛ն, չտապ մնկնի՛ր, պետք չէ հապաղել։

ՋՈՆ

Մի՞թե ինձ մարդիկ Տալբոտ չեն կոչում, մի՞թե ուղիղ չեմ։
Ես ինչպես փախչիմ։ Օ՜, երե, հայր իմ, սիրում ես մարս,
Մի՛ պախարակիր նրա պատվարժան, ազնիվ անունը,
Եվ ինձ մի կոշիր անօրինն զավակ կամ թե՝ թուլամորթ։
Չէ՞ որ ինձ կասեն՝ չունի Տալբոտի ազնիվ արյունը,
Ապականում է իր հոր անունը։

ՏԱԼԲՈՏ

Փախիր, որ լուծես հարդ վրիժը, թե ընկնեմ մարտում։

ՋՈՆ

Ով այդպես փախչի, նա չի հասնի տուն։

ՏԱԼԲՈՏ

Թե մնանք այստեղ՝ մենք պիտի տեսնենք մեր մահն անպատճառ։

ՋՈՆ

Թող ինձ, թող մնամ, դու գնա կռվից, սիրելի իմ հայր,
Չէ՞ որ ես մահով դու մեծ կարուստ ես մեռոնց պատճառում.
Ով պիտի զգա մահն իմ աննշան այս մեծ աշխարհում,
Իմ փոքրիկ մահով չի նպարտանա թշնամին արդեն։
Քո մահն է ուզում՝ ինգ հետ կնահգչեն մեր հույսերն ամեն։
Այդ փախուստն երբեք չի պարտության փառդ վատացած,
Իսկ ինձ կպարտան, հանգի ես չունեմ սխրանքներ բացց,
Ամեն մարդ կասի, որ ես փախուստը ունի խոր իմաստ,
Իսկ թե ես փախչիմ՝ ինձ պիտի կոչեն վախկոտ ու ճվաստ։
Պարելու հույսերն բնդմիշտ կնահգչեն,
Թե առաջինը ես կռվից փախչեմ։
Օ՜, լավ է ընկնել ճիշտի մահով,
Քան պարել սհով։

ՏԱԼԲՈՏ

Ուզո՞ւմ ես մարդ հույսերը բոլոր
Հավիտյան ղենլ գերհզմանը խոր։

ՋՈՆ

Դա լավ է, հանգ թե պետք է նզովիմ
Մորս արգանդը արարող Նսեմ։

ՏՈՒՐՔՍ

Իմ օրհնանքը քեզ, գնա՛, զավա՞կս։

ՋՈՆ

Այո՛, գեպի մարտ, սա է փափագս։

ՏՈՒՐՔՍ

Քեզ ճնա կփրկես ճայրիկիդ կյանքը։

ՋՈՆ

Օ՛, ո՛չ, կառնչի ինձ ամոթանքը։

ՏՈՒՐՔՍ

Դու դեռ փառք չունես,
Նախատինքն երբեք չի սպառնա քեզ։

ՋՈՆ

Մի՞թե կարող է, իմ սիրելի ճայր,
Փախուստը եղծել ճո փառքը անմար։

ՏՈՒՐՔՍ

Իմ ճրամանը, իմ զավա՛կ, իմ կյա՛նք,
Կմահրի քեզնից ամեն ամոթանք։

ՋՈՆ

Ո՞վ կճաստաստի, թե գեղակը ճեննգ
Քեզ խոցի ճանկարծ։ Ուրեմն, փախչենք,
Երբ էլ չենք կարող մահից խուսափել։

ՏՈՒՐՔՍ

Իսկ քնկերնե՞րս... չեմ կարող լքել...
Ես ձեր եմ, երբեք ինձ չեն անարգել,

ՋՈՆ

Ա՞խ, մի՞թե ճայր իմ, տարիքս չաճել
Կարող է ամոթ, պարսավանք տանել։
Ոչ ոք չի կարող քեզնից զատել ինձ,
Ինչպես չես կարող զատվել քեզանից։
Սպասիր, տրա՛, ինչ ճաճա է քեզ,
Նույնն էլ, իմ ճայրիկ, պետք է անեմ ես։
Երբ չի ապրում ճայրիկս ինձ ճետ՝
Իմ չաճել կյանքը կճանգչի ճավետ։

ՏՈՒՐՈՆ

Ես հրաժեշտի խոսք եմ ասում ինձ, զավակս բարի,
Սնվիցիր, ավա՛ղ, որ այս կեսօրին կյանքիդ խավարի:
Դեմ՛ն եմ, կռիվ–կռվի ապրենք կամ մեռնենք,
Բոլոր դրախտ թշի մեր հոգին աննենգ:

Դեռևս եմ:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Բազմահայտ:

Տագնապ: Ընթանում: Տոլբոսի առջեն չբռազաված է
Տոլբոսեն ոչեսմ է նուաճ:

ՏՈԼԲՈՍ

Կովե՛ք, Սուրբ Հևորգ, վանեմ հաղթանակ, կովե՛ք, զինվորներ,
Տոլբոսին տրված խոստումը դրժից դուխս կուսակալը,
Մեր դեմ ուղղելով անարգ թշնամու սրերի փայլը:
Որտե՞ղ է Ջոնն իմ: Ապաքի՛ր, ջունչ ա՛ռ,
Քեզ կյանք տվիցի և ինձ փրկիցի մանվան աչիից չար:

ՋՈՆ

Ես ես կրկնակի արդին եմ, իսկ դու՝ հայրն իմ կրկնակի,
Ա՛խ, կորցնում էի առաջին կյանքս, որ ինձ տվիցիր,
Բայց ես հաղթ առավ, ի ինձուկս չար ճակատագրի,
Վերստաս սանմանված ժամն իմ գոյության կրկնապատակիցիր:

ՏՈԼԲՈՍ

Երբ դու ես առավ թագաժառանգի գոռ սաղավարտից
Շանթիր պոկիցիր, ճարդ ծեր սիրտը բարբոկվից ճարից
Սուրբ հաղթանակի անհուն ցանկությամբ: Պատռեու նման
Ոգևորվելով մարտական ճրավ ու ինձով վառման,
Ես ևս վանեցի կռես Ալանսանին, Բուրգունդի դուխին,
Փրկելով կյանքդ գոռոզ գալլերի նրագներից սին,
Եվ Օռլեանի այդ պոռնկարդան՝ խներ ու մոլեցին,
Որ ես անպատրաս արյունը ճեղեց, զավա՞կս անգին,
Ում ինես բաշխեր խաչանիցիր սուրդ կուսական,
Կանգնեց իմ առաջ, փոխանակեցիներ ճարվածներ, սակայն,
Ես արագորեն նրա պիղծ արյանն ճեղեցի մարտում
Եվ համաձրանքով այդպես ասացի այդ պոռնկարդան.

«Ես Ֆո անօրեն, սուտ, վարակված
Աչյուրն եմ թափում իմ սրյան դիմաց.
Ու դու ինձնից իմ բաջ զավակիցդ»:
Ուր որ է՝ պետք է ինռանար կյանքից.
Բայց քախտը բերեց. օգնության եկան: Ասա՛ Ֆո ճարը,
Ինչպե՞ս ես զգում. չի՞ ճոգենեցրել ինզ այս բոլորը.
Գուցե դու հիմա, երբ ապաշխությունն օրհնեց ինզ մարտում,
Թաղենս կռիվը, ազնի՞վ զավակս, փախչես անտառում.
Փախի՛ր, որ մանվաճ իմ վրեժն առնես, երբ չեմ լինի ես.
Ի՞նչ պիտի անի չրի կաթիլը ծովին փրփրադեզ.
Օ՛, խելքի բան չէ, երբ սպառնում է վտանգն անագին՝
Բոլորի բախտը ճանձնում ես փոքրիկ, խարխուլ նավակին:
Եթե թշնամու անիզ զայրույթն ինձ այսօր չսպանի.
Վաղը տարիքս ցույց կտա ճամփան իմ գերեզմանի:
Իմ մանով երբեք ոչինչ չի չռանի թշնամին վայրի.
Միայն մեկ օրով իմ կյանքը պետք է մի փիչ երկարի,
Իսկ ինզ ճետ, որդիս, կճանգչի մայրդ, մեր տան անունը.
Մեր երկրի փառքը, ճորդ վրեժը, պատանությունդ:
Ավա՛ղ, ամեն ինչ կմատնեիր ճրի,
Եթե չփախչես և մնաս դաշտում, զավակս բարի:

ՀՈՆ

Բատարդի սուրը ինձ չպատճառեց երբեք սաստիկ ցավ.
Բայց Ֆո բառերը իմ սրտից արյուն ֆամեցին անբավ.
Ֆո՛ղ ինձ անգոսնե ամոթանիճ անգամ.
Ֆո՛ղ Ֆրանսիացի մի գեղչուկ դառնամ.
Ֆո՛ղ կռվում ընկնի իմ ձին վարանոտ,
Ես պիտի փախչեմ մարտից արյունոտ,
Որպեսզի փրկեմ կյանքն իմ անչքան
Օ՛, այսպանելով կյանք մի արքայան:
Երդվում եմ ես Ֆո փառքերով բոլոր,
Ես փախչեմ դաշտից՝ որդին չեմ իմ ճոր:
Եսսել այդ մասին՝ չունի նպատակ,
Ես պիտի մեռնեմ Ֆո ոտքերի տակ:

ՏՅԼՒՍՏ

Ե՛կ, իմ ճետևից, տարաբա՛խտ Իկար,
Ֆո չանիլ կյանքը բանկ է ինձ ճամար,
Դու պետք է կռվես ճայրինկիդ կողքին,
Հրաժեշտ կտանք փառքով մեր կյանքին

Վեմ եէ:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՅՈՓԵՐՈՐԴ

Թագաժողովի մի ուրիշ ճառված։

Տաղեավ, ըստ ճառում։ Պատճ բերում է վիրավոր Տալրոսին։

ՏՈԼՐՈՍ

Որտե՞ղ է, ասա՛, իմ մյուս կյանքը, կորավ իմն, ավա՜ղ,
Որտե՞ղ է Ջոննը իմ, ջանիլ Տալրոսը, ասպետն իմ անվախ։
Օ՜, ինչ՝ հաղթող մահ, ճակերժ աճարգված ես կապանքներով,
Մաղրում եմ ահա կրասեր Տալրոսիս բյուր սխրանքներով։
Չէ՞ որ երբ տեսավ՝ ինձ ծնկին ծալված ու հեռանիվայր,
Նա չոզացրեց իմ գլխի վերև իր սուրճ արճավառ,
Եվ ինչպես հաղցած, ամենի առյուծ, ցատկեց զայրագին,
Դիմելով ցասման ու կատաղության ահիղ տարարին։
Բայց երբ պաշտպանճն իմ ճկատեց ճանկարծ,
Որ ինձ հետ դաշտում միայնակ մնաց,
Մրենցին նրա աչքերը տրտում
Եվ մի կույր զայրույթ փոթորկվեց տրտում,
Թռավ իմ կողից, ալացավ ի մարտ,
Անարգ բշնամուն ճարվածեց հպարտ,
Այդ արյան ծովում որդին ամոթից իր այրվող ոգին,
Եվ փառքով մեռավ իմ հա՜չ Ինգարը, իմ ծաղիկ՜ն անգին...

ԵԱՌՆ

Սիրեցյալ տեր իմ, բերում են ահա որդուդ դիակը։

Մոտում են գինվորներ, բերելով Ջոնի դիակը։

ՏՈՒՐՈՍ

Օ՜, խեղկատակ մա՛ճ, որ ուղղել ես մեզ ես բիրտ ծաղրանքը,
Ճաւտով կտեսնես, թե ես բռնությանճ գեղանից՝ ազատ,
Ինչպես կձուլենճ ճավիտենության չղթաճ արբազան,
Եվ Տալրոսներբ մահուր երկնքով հրեր կթռչեն,
Ի հեռուստ ինձ մանվան գեղանից հեռու կվախչեն։
Օ՜, դու, ում վերերճ՝ արճատ բույն գարձած ժանտատես մահվան,
Ասա՛ր ճարդ հետ, մինչև որ մանվան ձեռերճ երևան։
Ասա՛ր նրա հետ, թեկուզ ճայտնվի հենց ճանապարհով,
Պատկերացրու ես ֆրանսիացուն նրա կերպարով։
Իմ բշվա՜ռ զավա՛կ, կարծես ժպտադիմ կուգե բարբառել.
«Թե մանճ ուննեար գաղիացու կերպար՝ վաղուց էր մեռել»։
Բերեր իմ որդուն, բերեր ճար գերկը իր հայ զավակին,
Չի կարող տանել այս մեծ կորուստը ծերուհու հոգին.

Դի՛ճ, մեա՞ֆ բառավ, ազնիվ զինվորներ, բախտն եղավ դաժան,
Իմ բազուկները չաճել Տալբոտիս դարձան գերեզման:

Մեռնում է:

Զինվորներն ու ծառաները՝ բոլորիվ Տալբոտի և նրա որդու դիակները. վեռմ են:
Մռնում են Տալբ. Պուրգունդիայի դուքս. Բասատրը.
Ժաննա դ'Արկ և զինվորներ:

ՏԱԼԲ

Երբ Սամերսեթան ու Յորկն օգնեին,
Մեր այսօրն արևոտ օր պիտի լիներ:

ԲԱՍՏԱՐԴ

Տալբոտի լակոտն անզուսպ ու վայրի,
Մեր աչյամբ ներկեց իր սուրը խղճուկ:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ես ճանդիպեցի նրան մի անգամ, այսպես ասացի.
«Ով կույս պառաճի, դու պիտի բնկենս մի կույսի սուվ».
Բայց պառաւսխանեց աղաճ հեգնաբար.
«Կերտաեր Տալբոտը չի նկել աչխարճն,
Որ ավար դառնա պոռնիկին անսանձ»:
Եվ ինձ գանելով իրեն անարժան,
Քաչաբար նետվեց կռվի մեչ դաժան:

ԲՈՒՐԳՈՒՆԴԱՑԻ ԴՈՒՔՍ

Անշա՛չտ, կղտանար ասպետ փառապանծ:
Նայի՛ր, պառկել է գիրկը այն մարդու,
Որ դժբախտության պատճառեց որդուն:

ԲԱՍՏԱՐԴ

Կարատեի նրանց, սղոցեի մեկ-մեկ ոսկորներն արևոտ,
Ովքեր Անգլիային փառ չնորճեցին, Գաղիային՝ ամոթ:

ՏԱԼԲ

Օ՛, ա՛չ: Ես կանգնեի: Պետք չէ անարգել դիերն այն մարդկանց,
Ովքեր կենդանի մեզ ստիպեցին փախչել գլխաթաց:

Մռնում է սըր Վիլյամ Լյուսին իր չրախմբով: Նրա կռվին
կանգնած է Ֆրանճիսկոս մի ճերալդ:

ԼՅՈՒՍԻ

Դու, ճերալդ, տար ինձ վրանն արքայարդու,
Որպեսզի տեսնեմ, թե ով վատասկեց փառքը այսօրվա:

ԵԱՒ

Հպատակվելո՞ւ համար եմ ծնել։

ԼՏՈՒՍ

Հպատակվելո՞ւ։ Դա ֆրանսիական մի պատարկ բառ է.
Նրա իմաստը չգիտեմ երբեք։
Եկա՛, ար տեսնեմ, թե ում եմ գերել
Եվ զոհվածների դիերը գննել։

ԵԱՒ

Գերինե՞րն են ինձ հետաքրքրում.
Գերի չեմ վերցնում, նրանց դժոխք եմ միայն ուղարկում։
Բայց խոսասվաճիր, ո՞ւմ ես որոնում։

ԼՏՈՒՍ

61 Որսո՞ղ է, ասա՛, ճակատամարտի մեծ Ալֆիդեսը,
Մեր բաչակոռով իշխան Տալբոտը՝ կոմս Շրուսբերին,—
Ում սակավագյուտ սխրանքի համար պատերազմներում
Շնորհվեց մեծ կոմս Ոստերֆարդի և Վալենսիայի.
Ո՞ւր է Թալբոտի ու էրլինգֆիլդի իշխան Տալբոտը,
Իշխան Վերդենը, իշխան Սարենչը, իշխան Կրոմվելը,
Շեֆիլդի իշխան բաչ Ջեռնիվալը,
Երիցս ճաղթող փառապանծ իշխան Ջակոբրիչը,
Այդ բաչ ասպետի կուրծքն են զարդարում
«Արքազան Գառըն չքանչանը,
Ախոռ երեսի «Մուրբ Միխայելը» ու «Ոսկյա գեղմը»,
Հների վեցհարդն հռչակից նրան մեծն մարաչախտ,
Որ Ֆրանսիայում բոլոր մարտերի գլուխն էր անցել։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐՔ

Հիրավի, անմիտ ճառ բարբաչեցիր,
Թուրքը, ար ունի հիսունհերկու թագավորություն,
Այսպիսի ճոռոմ ոճով չի գրում։
Իսկ ես, ում բազում պատվաթիղոսով փառաբանում ես,
Նեխում է հիմա՝ ճանճերը վրան մեր ռաֆերի տակ։

ԼՏՈՒՍ

Մի՞թե սպանվեց մեր բաչ Տալբոտը՝
Ֆրանսիացիների մարտակը միակ.
Քեր մեծ տերության աճեղ սարսափը, սև նեմեսիսը։
Օ՛, եթե արճիճ գառնան աչխերիս բիբերն հոացայտ,
Ես մոլեգնորեն կուղեմ ձեր դեմքին.

Երբ բաչերին մի սուրբ նրաչխով կյանքի կոչնի,
Բավ էր, որ նորից Զրաճսխան դողար։
Բայց նրա պատկերն այստեղ թող մնա,
Որպեսզի ձեզնից ամենագթոտզն ապշանար լինի։
Տա՛ր դիակները, որ առնեմ ինձ հետ
Եվ հողին հանձնեմ փառով արժանի։

ԹԱՆԱՆ ԴԱՐԿ

Ասավա՞ծ իմ, կարծես այս շառաչյունը
Մերուկ Տալբոտի բաչ ոգին լինի.
Բն ոչ՝ այսպիսի խիստ նրամայող ոճով չէր խոսի։
Ի սեր աստծո՞, ավեմ դիները.
Նրանք փառում են, օդն ապականում։

ՇԱՈՒ

Գնա՛, վերցրու դիները ձերոնց։

ԱՌԹՍՈ

Կառնեմ, բանդի նրանց անյունից
Հարություն կառնի իբրև մի փյունիկ,
Եվ ողջ Զրաճսխան կդողա դարձյալ։

ՇԱՈՒ

Պետք է ազատվել այդ դիակներից։
Վարվիր նրանց հետ, ինչպես որ կամիս։
Աղդ, դեպի Փարիզ։ Սա ճպղրանակի նամփան է անշնդ,
Մերն է ամեն ինչ. չէ՞ որ սպանվեց Տալբոտն արնաներկ։

Գնում են։

ԱՐԱՐՎԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Լոճդոճ։ Պալատում։

Մտնում են թագավորը, Պլատերը և Էմսեքսերը։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՆԵՐԻ

Դուք կարոգացե՞լ եք այն նամակները,
Որ առաքել են կոմս Արմանյակը, Պապը և կայսրը։

ՊԼՈՒՏԵՐ

Ինարկե, տեր իմ։ Անձավասիկ նրանց բուն նպատակը.
Խնդրում են նրանք ձեզ խոնարհաբար,
Որպեսզի երկու տերությանց միջև
Կնքվի բարեպաշտ մի խաղաղություն։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՆԵՐԻ

Ինչպե՞ս եք նայում այդ առաջարկին, ազնիվ ճարեղբայր։

ՊԼՈՒՏԵՐ

Բարությամբ, տեր իմ, նրանք ուզում են
Քրիստոնեական արյուն չթափել,
Եվ ամենուրեք հաստատել կայուն խաղաղությունը։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՆԵՐԻ

Լավ է, ճարեղբայր։ Ես խորհել եմ միշտ,
Որ բնական չէ, անազնիվ է խիստ,
Երբ նույն նավատոհ տերությանց միջև
Տիրում է արնոտ և անմարդկային երկպառակություն։

ՊԼՈՒՏԵՐ

Թացի այդ, տեր իմ, որպեսզի արագ իրականանա
Եվ ամուր լինի բարեկամության այս կապը ազնիվ,

Կոմս Արմանյակը՝ բազմաոստնցի մոտ ազգականը.
Որ Ֆրանսիայում մեծ կշիռ ունի,
Առաջարկում է միակ ապրկան ձեզ ի կնություն,
Բազմածախ ու ճոխ, ճարուստ օժիտով:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Ալա՜ղ, ճարեզրա՜յր, դեռ չանիկ եմ ես,
Ինձ վայելում են ուսումն ու գիրքը,
Քանզ զվարճանքը սիրած կնոջ ճետ,
Բայց կանչեիք այստեղ դուք դեսպաններին
Եվ ճրանց ավելի պատշաճ պատասխան:
Սրտիս մոտ կառնեիմ բավականությամբ ամեն ընտրություն,
Եթե ճա ասածս ու ճայրենիքիս փառքն է բարձրացնում:

Մտնում են Պապի պատվիրակը, երկու դեսպան և Ոփնլհասերը՝
ճագիր կարդինալական զգեստ:

ԷՄՍԵՏԵՐ

28 *(Առաջին)*. Ի՞նչ, մի՞թե արդեն ձեռնադրել են եպիսկոպոսին,
Եվ մեծարում են կարդինալական բարձր ատաիճանով:
Ինչպես տեսնում եմ, ճիշտ է դուրս գալիս,
Ինչ գուշակում էր Հենրի Հինգերորդն իր ժամանակին.
«Եթե ճա մի օր դառնա կարդինալ՝
Դխարկն ճավասար կպահի գաճին»:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Պարոն դեսպաններ, մենք բննարկեցինք
Ձեր առաջարկը ճավուր պատշաճի,
Ձեր եզրաբանն է բարի ու խոհեմ:
Ուստի, մենք ստույգ կանխագծել ենք
Բարեկամության պայմաններն արդեն
Եվ կամենում ենք կարդինալի ճետ
Դրանք առաքել դեպի Ֆրանսիա:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Գալով ձեր կոմսի բուն առաջարկին՝
Չեկուցել եմ ես իմ սիրոջն ազնիվ,
Որ առաքինի սիրունին ունի բարի ճեզատանք,
Ե՛վ գեղեցկություն, և՛ ճարուստ օժիտ,
Եվ ճա միամ ունի նրան ճաչակել Անգլիս թագուճի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

(Դնապաննելով) Իրեւ ապացույց ու վկայություն մեր այս գաշինքի,
Թող նրա կրծքին գտնարճ այս չոգա՝
Առնավատչյաճ իմ ազնիվ սիրտ:
Լուրդ խնամակալ, զինյալ չոկատով ճանապարհն դրեք,
Որ Գեալր ճասնենք նրանք ապահով և ճատնեն նավիր:
Այնտեղից ապա իրենց կճանձնենք ծովի էմայիին:

Գնում են թագավորը, Դլոստերը, էմհոտրը և ֆրագանները:

ԿԱՐՏՆԱԼ

Կա՛ց, լուրդ պատվիրակ, նախ՝ դուք սահցեք
Այն մեծ գումարը, որ խոստացել եմ ճորին արքայանն,
Ով իմ ուսերին վերցրու գցից այս մեծ բիկնոցը:

ՊԱՊԻ ՊԱՏՎԻՐԱԿ

Ես ձեզ ծառա եմ, միլորդ կարգինալ:

ԿԱՐՏՆԱԼ

(Ճոաեէյին) Ո՛չ, Ուինչեստեր, չես ճնազանդվի,
Եվ դու չես զիջի ամենագոռոզ գուքսերից մեկին:
Հիմա, Դլոստեր, դու պետք է տեսնես,
Որ ո՛չ ծնունդով, ո՛չ ազդեցությամբ
Ջես կարող ճաղթել եպիսկոպոսին.
Պետք է սպիտի՛ հեզ ծնկի բերել,
Կամ խռովությամբ երկիրն ավերել:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ֆրանսիա: Հարթավայր՝ Անժուում:

Մտնում են Շառլը, Բուրգունդիայի գուքսը, Ալանսոնը, Բաստարդը,
ժաննա դ'Արկը և զինվորներ:

ՇԱՌԼ

Այս լուրճ, իշխաններ, բացավառում է մեր ճանգչող ճոգին,
Ջի փարիզեցիք ապստամբվել են,
Նարից դառնում են հայր ու ազգասեր ֆրանսիացիներ:

ԱԼԱՆՍՈՆ

Օ՜ճ, անգր, Փարիզ, փառապանծ տեր իմ,
Ջորդ մի՛ պահի գրկում գզվանքի:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Թող գրկի նրանց խաղաղությունը,
Եթե ուզում են ընդառաջ գալ մեզ,
Հակառակ դեպքում նրանց պալատներն ավիր կդառնան:

Մոնեմ է մի նետախույզ:

ՀՅՈՒՍԻՈՒՀԻ

Մեր կառավարիս հայր առաջնորդին հաջողություններ,
Իսկ նրա խիզախ զինակիցներին բախտավորություն:

ԵԱՌԼ

Հնդրում եմ, ասա՛, ի՞նչ լուր են բերել հետախույզները:

ՀՅՈՒՍԻՈՒՀԻ

Թշնամու զորքը, որ քաժանվել էր
Ձիչա երկու մասի, համախմբվելով,
Պատրաստ է արդեն մեզ հետ կռվելու:

ԵԱՌԼ

Սա անակնկալ լուր է, իշխաններ,
Մենք պետք է խոսույն առաջներն առնենք:

ՐՈՒԲԵՆՇՏԱՅՆ ԴԱՎԻԴ

Տեր իմ, էլ չկա Տոլբոսի ոգին,
Եվ ասիք չունենք վախի զգացման:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ամենասառր զգացմունքներից վախն է անիծյալ,
Հրամայիր, գոֆին, և հաղթանակը հոնը կլինի,
Թող Հենրին զոչա, և աշխարհն արար հավերժ դժգոհի:

ԵԱՌԼ

Առա՛ջ, իշխաններ, թող հաղթանակը մեզ միշտ ուղեկցի՛:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Աշժոի առաջ:

Տպեսող: Ընդառաջ: Մոնեմ է ժանեա դ'Արկ:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ա՞խ, կուսակալը հաղթում է նորից,
Իսկ ֆրանսիացիք փախչում են, ավա՛զ:

Արդ՝ օգնեցեք ինձ, ուրբ ճամպիլներ,
Իսկ դուք իմ բնաբյալ, սատար ոգիներ,
Ցույց տվեք գալիք փորձությունների ճշաններն ամեն:
Դուք արագաթարժ իմ աչակիցներ, որ ներքարկում եք,
Հյուսիսի բարձր ամենակալին,
Հայտնվեք փութկոտ և ձեռք մեկնեք ինձ այս դժվար պահին:

Երամ:

Հայտնվում են ոգիները:

Այսքան խիստ արագ ձեր հայտնությունը
Վկայում է ձեր փութաջանությունն անձիս հկատմամբ:
Արդ, իմ հարազատ, ազնիվ ոգիներ,
Որ երկրի խորից դուք հայտնվել եք ճզոր բանակով,
Այս անգամ էլ ինձ օգնեք, որպեսզի Ֆրանսիան ճաղրի:

Ոգիները լռիկայն սահում են նրա շուրջը:

Օ՜, ինձ մի՛ տանջեք ձեր ֆար լռությամբ,
Չէ՞ որ իմ արյամբ կերակրել եմ ձեզ,
Պատրաստ եմ կարել իմ ձեռքի մեկն էլ ու ձեզ շնորհել,
Որպես թե հույսի մեծ գրավական, միայն թե օգնեք:

Ոգիները կախվում են իրենց գլուխներ:

Ինձ չի՞ք ափոփում հույսի մի շողով: Ձեզ կպարգևեմ
Ամբողջ մարմինս, եթե կատարեք դուք իմ խնդրանքը:

Ոգիները սարսափում են իրենց գլուխները:

Մի՞թե մարմինն իմ և մի՞թե արևոտ
Իմ ոգուկեզը ձեզ չեն թախանձում.
Այդ դեպքում առի՞ք հոգիս, մարմինս... Առի՛ք ամեն ինչ...
Միայն մի՛ թողնեք, որ անգլիացիներն ճաղրանակ տանեն:

Ոգիները աննեատանում են:

Ավա՜ղ, լրեցին ոգիները ինձ, ճասավ ժամն արդեն,
Պետք է Ֆրանսիան փետրազարդ, գոռոզ կատարը կախի
Եվ ծունր իջնի Անգլիայի առջև:
Իմ ճախկին թովչանքն անզոր է արդեն,
Ձեմ կարող կատարել կամքը դժոխքի,
Ֆրանսիա, ընկավ փառդ գետնիվար:

Գետամ է:

Տպչուհ։ Ժաննա դ'Արկը և Տարֆ մենամարտում են։
Ժաննա դ'Արկը վերջում է Տարֆ մենամարտում։

ՏԱՐՓ

Օ՜, գեղեցկուհի, ես ինձ ճանկեցի,
Ազատ արձակիր ձո ճգուավարտս ոգիներն հիմա,
Գուցե չընորհեն ինձ ազատություն։
Օ՜, դևին վայել փառաճեղ դու ուրս,
Տես, թե ինչպես է հոնքերը կիտում վճուկն այլանդակ,
Կարծես ուզում է Կիրկեի նման կերպարն իմ փոխել։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Անկարելի է մի այլ գարշելի կերպարանք գտնել։

ՏԱՐՓ

Օ՜, բազաժառանգն այր է գեղեցիկ,
Կարող է դուր գալ սիրուն աշխարհիդ։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Թող մանր տանի դոֆինին ու ինձ
Նվ արևուտ ձնոհով խեղդի երկուսիդ,
Երբ ինձած լինեի դուք ձեր աճկոզնում։

ՏԱՐՓ

Լեզուդ պապանձվի, ցզովյա՜լ վհո՛ւկ։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Թույլ ստուր աճիծեմ։

ՏԱՐՓ

Կաճիծվես, վհո՛ւկ, խարույկի վրա։

Գնում է։

Տպչուհ։ Մտնում է Սնֆոլկը, բռնած Մարգարիտի ձեռքը։

ՍՆՖՈԼԿ

Ով էլ որ լինես՝ դու իմ գերին ես։

Նայում է Մարգարիտին։

Օ՜, գեղեցկուհի, դու մի՛ վախենա, մի՛ փախչիր իննիցս։
Ձեռիս ես աննիդ դիպչում ճարպիր.
Ես ճամբարում իմ մատներդ բարակ,
Որպես ճաշասրյան ազնիվ հոաշխիհ,

Համբուրում է նրա ձեռքը։

Եվ կամաց գնում ինձուշ իրանիդ նազուկ երկայնով։
Ո՞վ ես դու, ասա՛, որ ինձ մեծարեմ։

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ով էլ որ լինես, ինձ Մարգարիտ են մարդիկ անվանում.
Ես Նեապոլի արքայի դուստրն եմ։

ՍԵՖՈՒԿ

Ես կոմս եմ, և իմ անունն է Սեֆուկ։
Ինձ մի՛ նախատիր, բնությա՜ն ճրա՛չք,
Որ քախտի կամքով դարձել ես գերիս.
Այսպես կարապն է իր ձագուկներին.
Իր թևերի տակ պահում ինձնարեն։
Բայց այդ գերությունն էլ ճամարես ինձ վիրավորանք,
Ազատ ես նորից, գնա որպես բարեկամ։

Մարգարիտ ուզում է գնալ։

Ո՛, կա՛ց (առանձին)։ Չեմ կարող ճրաճ քաց թողնել։
Դուցե ձեռներս ազատ արձակենք, բայց սիրտս՝ երբեք։
Այս չբեզափայլ գեղեցկությունը ասես թե լինի
Խաղացող աուն աչերիս ծովում, որ շողշողում է
Ճառագայթի պես, արտացոլվելով ճայելու գրկում։
Ա՜խ, սիրատածել կուզեի ճրաճ, բայց չեմ ճանդգնում։
Մտերիս ճամար ես պետք է ճարեմ գրիչ ու քանակ։
Ամո՜ր ինձ, լա Պոլ։ Բայց մի՛ վճռավիր,
Ջուննա՞ս դու լեզու, մի՞թե գերիդ չէ այդ գեղեցկուհին,
Մի՞թե սոսկում ես կնոջ ճայացքից։
Իրա՛վ, այսպիսի իշխանավայել ու մեծապայծառ
Գեղեցկությունը բաճոում է լեզուս, սիրտս խռովում։

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ասա՛ կոմս Սեֆուկ,— եթե էն անունն այդպես է, իրա՛վ,—
Քեզ ի՞նչ փրկագին պետք է վճարեմ, որ ինձ ազատես,
Չէ՞ որ ես հիմա, ինչպես տեսնում եմ, գերիդ եմ դարձել։

ՍԵՖՈՒԿ

(Առանձին) Ի՞նչ գիտես, որ ճա ինձ պետի մերժի,
Երբ դու չես փարձել սերդ խոստանալ։

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ինչո՞ւ չես խոսում, ինձ ի՞նչ փրկագին պետի վճարեմ։

ՍԵՆՈՒԿ

(Առանձին) Գեղեցիկ կին է, դեռ, սիրաբանիր,
Կեռյճ էլ այդպես կարող ես ճարպիկ:

ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Պետք է քեղուճի՞ս փրկագինճ առջեմ:

ՍԵՆՈՒԿ

*(Առանձին).*Ով աճմիտ, ճիչիր, որ դու կին ուճես,
Սա ես սիրուճին ինչպե՞ս կդառնա:

ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Նա ինճ չի լսում, պետք է հեռանալ:

ՍԵՆՈՒԿ

(Առանձին) Կորավ ամեճ բան, ինճ բաժին ընկավ շատ վատ խաղաթուղթ:

ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Խոսում է անկապ, գժված է կարծես:

ՍԵՆՈՒԿ

(Առանձին). Գուցե կարող եմ ճաղրանակ տանել:

ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Գուցե կճտճե՞ք ինճ պատասխանել:

ՍԵՆՈՒԿ

(Առանձին). Պետք է եվտճեմ այս չճեռք կույսին, սակայն ո՞ւմ համար.
Ահրայի ճամար: Լռի՛ր դու, ճիմա՛ր, ոտխոտակող է պակաս:

ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Տախտա՞կ է տառում, մի՞թե նա ճյուսն է:

ՍԵՆՈՒԿ

(Առանձին). Ես դեռ կարող եմ էմտճաճայրիս բավարարում տալ
Եվ խաղաղություն ճաստատել երկու տերությանց միջև:
Բայց դժվարությանճ դեռ մի ճյուղն կա:
Թեև աղջկա ճայրը վեճափառ Անճուի, Մենի դուքսն է անվանի
Եվ Նեապոլի արքան է ճաև, սակայն ազգատ է,
Մեր ավազանիճ կմերժի եվտճ ամուսնությունը:

ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Մի՞թե, կապիտա՛ճ, դու ինճ լսելու ժամանակ չունես:

ՍԵՅԼԻՆ

(Առանձին) Թող արհամարհեմ. ամուսնությունը պետք է կայանա,
Հենրիխ քահանայ է և ճիշտ կլինի նրան հետզնել:
Տիրուհի՛, լսե՛ք, ձեզ գաղտնիք ունեմ քաղցր ասելու:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

(Առանձին) Թող գերված մնամ, ասպետ է կարծես,
Ոչ մի արարքով իմն չի անպատվի:

ՍԵՅԼԻՆ

Արհայտուառ, ականջ խնամարհեք իմ ասելիքին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

(Առանձին) Ինձ ֆրանսիացիք գուցե ազատեն,
Այնժամ իմն քնալ հարկավոր էլ չէ սիրալիրություն:

ՍԵՅԼԻՆ

Քնքուշ սիրուհի, ուզում եմ ասել...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

(Առանձին) Սր՞ս, նախկինում էլ գերել է կանանց:

ՍԵՅԼԻՆ

Ներեցեք, լեդի, ինչի՞ մասին եմ դուք այսպես խոսում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ներեցեք, միլորդ, ծագից մի փոքրիկ բյուրմացություն:

ՍԵՅԼԻՆ

Դուք գերությունը չէի՞ք համարի բախտավորություն,
Թե ձեզ մի օր կարձեր թագուհի:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Լինել թագուհի և այն էլ՝ գերված,
Չկա ավելի մեծ անպատվություն,
Քան տառապել լինել՝ սարիսրյաց մեջ,
Արհանձեռ ազատ միշտ պետք է լինեն:

ՍԵՅԼԻՆ

Եվ դու կատաղաս ազատությունը,
Երբ ազատ է Անգլիայի արհան:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ի՞նչ առնչություն ունեմ ես դրա հետ:

ՍԵՖՈՒԿ

Ես այնպես կանեմ, որ դու Հենրիի թագուհին դառնաս,
Եվ արքայական ոսկյա մակագը Ֆո ձեռքին պահես,
Աճյափ ուզում եմ ինձ թագադրել քանկագին թագով,
Թե քարեճաճես իմը լինելու...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ի՞նչ:

ՍԵՖՈՒԿ

Նրա սիրը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ես արժանի չեմ ազնիվ Հենրիի կինը դառնալու:

ՍԵՖՈՒԿ

Օ՛, իմ սիրուհի, ես՝ անարժանքս, իրավունք ունեմ
Այսօրն գեղեցիկ տիկնոջից խնդրել
Իր քարի ձեռքը արքայի համար.
Այս բնաւորության մեջ ես բաժին չունեմ:
Դուք ի՞նչ եք ասում, գոն չի՞ք ձեր թախտից:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Թե ճիշտ ճաճո է՝ ես համաձայն եմ:

ՍԵՖՈՒԿ

Հե՛յ, կանչեք այստեղ գործավարներին: Գրոչնե՛ր առա՛ջ:

Գնդերը շարժում են առաջ:

Ձեր ձեռ դղյակի պարիսպների տակ
Մենք պիտի վարենք բանակցությունը.

Բանակցության փողեր: Պատրաստի վրա նետում է Ռենե:

Տեսնո՞ւմ ես, Ռենե, գերված աղբկաղ:

ՌՆՆԵ

Այդ ո՞վ է գերել:

ՍԵՖՈՒԿ

Ես՝ կոմս Սեֆոլկը:

ՌՆՆԵ

Ինչպե՞ս ինձ օգնեմ: Ես մի ռազմիկ եմ, չեմ կարող ոդրալ,
Կամ թե աճիճել իմ բախտն աճճառուտում:

ՍԵՖՈՒԿ

Այո, օգնության միջոց կա, պարոն:
Ի սեր Ձո պատվի՝ դու համաձայնիր,
Որ Ձո աղջկան կտաս արհայիս:
Ես ելանել եմ մեծ դժվարությամբ
Ձո չքնաղ դատերն իմ սիրոյ համար:
Եվ այս կարճատև, հնչուն գերությունը
Աշխարհավայել ազատություն է տալիս աղջկան:

ՌՆՆԲ

Ասո՞ւմ ես, Սեֆոլկ, ինչ մտածում ես:

ՍԵՖՈՒԿ

Չքնաղ Մարգարիտն իրավամբ գիտի, որ կոմս Անֆոլկը
Չի չոգոհոբում, չի ձնացնում և չի խարդախում:

ՌՆՆԲ

Իչնում եմ աճա Ձո իշխանական վճռին ընդառաջ,
Որ պատռախառն տամ Ձո առաջարկին:
Ռենե պարոնից իչնում է:

ՍԵՖՈՒԿ

Այստեղ կսպասեմ ես Ձո գալստյան:

Փոլիր: Մտնում է Ռենե:

ՌՆՆԲ

Ողջո՛ւյն քաջ կամսին մեր ճոդի վրա:
Ինչ որ կամենաս՝ պահանջիր այստեղ:

ՍԵՖՈՒԿ

Ընտրհակալությո՛ւն: Բախտավոր ես դու, քաղցի անուշիկ
Մի դուստր ունես, դուստր՝ արժանի միայն թագուհու:
Ի՞նչ պատռախառն ես կամենում ինձ տալ:

ՌՆՆԲ

Քանի որ, Սեֆոլկ, բարենանում ես
Ընտրել այս փոխրին ոչնչությունը
Ձո սիրոյ համար որպես ճարտնացու,
Ապա աղջիկս քող ճրան լինի,
Եթե հաճո է Հնարիին, իրավ:
Բայց այն պայմանով, որ կարողանամ
Ես իմ անփակաև կամսությունները,—Անժառում, Մենում,—
Տիրություն անել հանգիստ ու խաղաղ, առանց պատերազմ:

ՍԵՖՈՒԿ

Թող սա աղչկաց փրկագին լինի. ես ազատում եմ:
Գալով էս երկու կոմսություններին՝ ես ճանճն եմ առնում,
Որ այսունետև դրանք վայելես դու խաղաղությամբ:

ՌՆՆԲ

Ես էլ իմ ձերին. Հենրու աճուռով,
Քեզ՝ առաքյալիդ. ի նշան անկեզծ հավատարմության.
Տալիս եմ ահա նշանադրված աղչկաս ձեռքը:

ՍԵՖՈՒԿ

Ռենե, ընդունիր չնորճակալության խոսքը արքայի,
Ում ծառայում եմ ես ազնվորեն:

ՌԱՆԵ:

Ա՛խ, թվում է ինձ, որ կարող էի այդ խնդրո ջուրջը
Լինել խելամիտ սփիակաճ միջնորդ:
Այս լուրերն ինձ ճիտո կսանեմ Անգլիա.
Որ ամուսնության ծեսն այնտեղ լինի:
Դե՛հ, մնա՛ս բարյավ, փառապանծ Ռենե,
Պահիր ապամանդ, ինչպես վայել է՝ ասկյա դղյակում:

ՌՆՆԲ

Ես գրկում եմ ձեզ ինչպես սիրոջդ՝
Թե այստեղ լիներ արքան Ֆրիսոնյա:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Մնացե՛ք բարյավ, բարի մաղթանքներս, ազատ, ազատչանք,
Սրանցով միայն ձեզ պիտի ճիշի դասարը Ռենեին:

Ոգում է գնալ:

ՍԵՖՈՒԿ

Մնացե՛ք բարյավ, չհնազ սիրուհի: Բայց դուք, Մարգարիտ,
Ձե՛ք ուզում արդյոք ողջույն առաքել իմ բազավորին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հղում եմ նրան այնպիսի ողջույն,
Որ պատչանում է անաղարտ կույսին, ճրա սպասումն:

ՍԵՖՈՒԿ

Բառե՛ր ճաղցրագին, բառե՛ր խիստ պարկեշտ,

Սակայն սիրումի, ձեզ պետք է ճարից անհանգստացնեմ...
Սիրո ի՞նչ գրավ առահում եք դուք իմ թագավորին։

ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Օ՛, բարի՛ միլորդ, աճապարա մի սիրա,
Որ երբեք սիրալ դեռ չի ճամակվել։

ՍՆՅՈՒԿ

Չի՞ էլ ճամբտուրվել։

Համբառում է Մարգարիտին։

ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Այդ ճամբույրը ինձ։ ես չեմ հանդգնում
Այսպիսի չնչին սիրո գրավական ձգել արքայիս։

Դեռամ եւ Մանեն ու Մարգարիտը։

ՍՆՅՈՒԿ

Օ՛, երբ ասված ինձ իմն պարգևեր։ Սպասի՛ր, Սնյուկ։
Պետք չէ ինձ բնավ մանել բավիղն այս,
Ուր դարանում են միեռասավոսք
Եվ խիստ գարշելի դավաճանությունը։
Դու Մարգարիտի զարմանահրաշ
Արժանիքներով կդյութես Հենրուն,
Հիշի՛ր, դու նրա արժանիքները,
Եվ արվեստները նախմացնող հրապույրները,
Որ նավ կնստես, հիշիր գեղեցիկ այս պատկերները,
Որպեսզի, երբ դու ծուռ իջնես գահից,
Այդ սուրբ հուշիով դու կարողանաս գրավել Հենրուն։

Դեռամ է։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՉՈՐՈՐԴ

Դուքս Ոռքի ճամբարը Անժուում։

Մտնում են Տարֆը, Վարվիկը և ուրիշներ։

ՏԱՐՓ

Թերեք վեռևիկն, ում պետք է այրել խարույկի վրա։

Մտնում են ժաննա դ'Արկը վիճյալ պահապանի ուղեկցությամբ և մի ճովիվ։

ՀՈՎԻԿ

Ա՞խ, ժանննա, ճոռոշ սիրտճ ես սպանում։
Մի՞թե փեսաիցի ինչ ամենուրեք,
Որ դաժան բախտն իմ ցույց տար այս ճոռում
Քո անագորույն, վազաժամ մանը։
Ապրի՞ս, ժանննա, ինչ ինա կմեռնեմ։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Ջառամյալ աղհատ, ստոր անզգամ,
Աչխատճ եմ ինձ ես ազնիվ տանմից,
Դու ո՛չ իմ հայրն ես, ո՛չ բարեկամս։

ՀՈՎԻԿ

Օ՜, լռի՛ր։ Լուրեր, թույլ ավելի ասել՝ նա առաջ է խոսում,
Միակաճ ամրոզը համայնքը գիտի, որ նրա հայրն եմ։
Ա՞խ, դեռ ապրում է նրա խնդճ մայրը և կճաստատի,
Որ սա առաջին պտուղն է եղել իմ ամուսնության։

ՎՈՐՍԿ

Ի՛րը, ուրանո՞ւմ ես որ ծնողներին։

ՏՈՐՔ

Սա ցույց է տալիս նրա ապիրատ և ամոթալի
Կյանքի պատկերը, և նա այսպես էլ կմեռնի մի օր։

ՀՈՎԻԿ

Ամո՞թ ինչ, ժանննա, պետք չէ ճամառնել։ Ա՞խ, ասելած գիտի,
Որ դու մարմնիս փոքրիկ մի մասն ես,
Քո բախտի ճամար ես չատ եմ լացել,
Ինձ մի՛ ուրանա, ժանննա՛, կաղաչեմ։

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Հեռացի՛ր, գնդրուկ։ Կարողացել եմ ատել այս մարդուն,
Ոտքերի ազնիվ ծնունդս անարգել։

ՀՈՎԻԿ

Այն առավոտյան, երբ պատկվեցի ես մայրիկի ճետ,
Մի նոթլ ավելցի մեր ճանճայինճ.
Չոքիր իմ առաջ, ատ օրճնություններս, ապրիկս բարի.
Չե՞ս լսում ճոռոշ։ Սև լինեիր այն օրճ, երբ աչխատճ եկար,
Ինչպես կուզեի, երբ մոռոգ կրծքից կաթ էիր ծծում՝

Ինձնե օձի թույն կամ երբ հայրենի կանաչ դաշտերում
Իմ գառներն էիր արածացնում,
Քեզ արյունարբու գայլը ճոչոտեր:
Հո՞րդ ես ուրանում, նզովյալ պառնիկ,
Ո՛, այրե՛ք, այրե՛ք, կախելը միչ է:

ԴԵՄԻ Է:

ՏՈՐՔ

Դուրս տարեք սրան, չափից ավելի երկար է ապրել,
Լցնելով աշխարհն ապականությամբ:

ՀԱՆՆԱ ԴԱՐԻ

Թույլ տվեք ասել, ո՞ւմ եք պատռավում:
Ձեմ ծնվել ճովվի խղճուկ հյուղակում,
Ես արհանեքի տոհմից եմ սերվել:
Ես սուրբ եմ, պարկեշտ, ընտրյալն երկնքի,
Երկնային ոգու ճարն է ինձ պսակել,
Որ երկրի վրա հրաշք արարեմ:
Չար ոգիներն ինձ չեն տեսել երբեք,
Բայց դուք, որ մոլի տարփանքով եղծված,
Անմիզ գոհերի արյուն եք թափում,
Եվ հազարերորդ անառակությամբ պղծում ամեն ինչ,
Չրկված հավիտյան ստոծո չնորհից,
Պարծո՞ւմ եք հրաշք կարող են գործել
Չար ոգիների օգնությամբ միայն,
Ո՛չ, մոլորվո՞ւմ եք: Ժաննա դ'Արկը
Դեռ չսկել օրից կույս է մնացել,
Մահուր է նույնիսկ իր խոհերի մեջ:
Նրա արյունը՝ ճերմակ դժնարնն,
Պետք է երկնքի դռների առջև իր վրեժն առնի:

ՏՈՐՔ

Լա՛վ, բավակա՛ն է, դեպ խարույկ տարեք:

ՎՈՐՎԻԿ

Լսե՛ք, պարոննե՛ր, երթ կույս է մի,
Փայտ մի՛ խնայե՛ք, լցրե՛ք խուրձ առ խուրձ:
Ձյութով ապատներ դրե՛ք մանաթներ խարույկի վրա,
Որպեսզի նրա տառապանքները կարճատև լինեն:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Մի՞թե ոչ մի բան չի ազդում անգութ ձեր սրտի վրա:
Այդ դեպքում, ժաննա, ճայտնիր դու նրանց ես բոլորյունը,
Որով հնչ օրհնմն ընդմիշտ կփրկի.
Հզի եմ, արևստ մարդասպաններ,
Եվ մի՛ սպանիր պատուդ արգանդիս,
Թնե հրամ եմ ինձ գիրկը մանվան:

ՏՈՐՔ

Աստվա՞ծ ողորմի, երեխայով՝ կո՞ւյս:

ՎՈՐԴԻ

Բյուր հրաշքներից սա մեծագո՞ւյնն էր,
Մի՞թե դու սրան ճանգիցիր, ով կույս, ես արքայունով:

ՏՈՐՔ

Շատը և ժաննան եղել են, անշո՛ւշտ, փորձված ձևոնածու,
Հավատում էի, որ արևայորդուն նա կապավիններ:

ՎՈՐԴԻ

Մեզ ապօրինի զավակներ պետք չեն,
Մանավանդ, երբ որ դոֆինը նրա հայրն է լինելու:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Մոլորված եմ դուք, իմ երեխայի հայրն Ալանսոնն է,
Որ վայելում էր իմ սրտի սերը:

ՏՈՐՔ

Վա՛յ մեզ, Ալանսոն, դու տխրահռչակ Մաքիավելի,
Պետք է մահանա պատուդ անպայման,
Թեկուզ հազար կյանք հրաշքով ունենա:

ԺԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Թողությանն ավելի, ես ձեզ խաբեցի,
Ո՛չ, մեզավոր չեն դուքսն ու դոֆինը,
Ինձ Նեապոլի արհան համոզեց...

ՎՈՐԴԻ

Ամուսնացած մարդ՝ հանդուրժելի չէ:

ՏՈՐՔ

Ահա ինչ ազդիկ: Օ՛, այնքան չատ եմ,
Որ նա չգիտի՝ ում մեղադրի:

ՎՈՐՎԻԿ

Սա ցույց է տալիս, որ նա եղել է ազատ ու շռայլ:

ՏՈՐՔ

Այնուամենայնիվ, կո՞ւյս է աճարաս:
Պառի՛կ, բառնրդ ինձ են աճարգում և ես լակոտին,
Իզուր են արդեն աղերսանք ու լաց:

ՓԱՆՆԱ ԴԱՐԿ

Դե՞հ, տարե՛ք, ես ձեզ անեծքս եմ թողնում:
Թող փառավոր յալ արևը երբեք չարձակի շողեր
Ձեր երկրի վրա, ուր ապրում եք դուք,
Թող մանվան սովերն ու մութն անթափանց
Այնքան ժամանակ ձեզ խիստ պարուրեն,
Որ դժբախտությունն ու վհատումը
Ձեզ մղեն դեպի մահ ու կախաղան:

Դեամ է փնչալ պառապանի ուղեկցությամբ:

ՏՈՐՔ

Կարապվես մնկեն ու մոխիր դառնաս,
Ժոխմի կնչառաս, անիծյալ ծառա:

Մտնում է կարդինալ Թոֆտոք իր շքախմբով:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Լուռ խնամակալ, ողջունում եմ ձեզ
Նորին մեծության լիազորությամբ:
Իմացեք, սյարմ իմ, հրեստոնեական սերությունները,
Որ բշնամական այս կռիվներից տանջվում են սաստիկ,
Աղերսանքայաց խնդրում են կայուն մի խաղաղություն՝
Մեր և հանդուգն Ֆրանսիայի միջև:
Թագաժառանգը յուր շքախմբով մեզնից հեռու չէ,
Նա ընձեռում է այս խնդրո շուրջը խոսելու առիթ:

ՏՈՐՔ

Մի՞թե մեր ամբողջ հառնդն սպառեցինք այս բանի համար:
Ինչհան զինվորներ, դուքսեր, իշխաններ բնկան այս կռվում
Եվ հառաչեցին՝ ի սեր հայրենյաց իրենց արյունը,
Մի՞թե մենք պիտի կնրեննք խզացյալ մի խաղաղություն,
Մի՞թե ննջությամբ, դավաճանությամբ ու խարդավանքով
Մենք չկորցրինք այն հազարների մեծագույն մասը,

Որ մեր պապերն են վաղուց ճվաճել։
Ա՞խ, Վարվի՛կ, Վարվի՛կ, ես մի ախուրյամբ գուշակում էի,
Որ ամբողջովին պետք է կորցնենք մեր ազատությունը։

ՎԱՐՎԻԿ

Համբերությա՛ւն, Տարփ, թե կնճիռ են մի խաղաղություն,
Ապա այնպիսի սուղ պայմաններով պետք է այն լինի.
Որ ֆրանսիացիք շատ էիչ բան չտանեն։

Մտնում են Շապր. Բասարգը. Պռոնսը. Ոսկան և ասիչներ։

ՇԱՊՐ

Անգլիո իշխաններ, բանի որ արդեն
Մենք ձեռք ենք բերել համաձայնություն,
Որով մեր երկրում պետք է հաստատվի զինադադարը.
Ուստի եկել ենք մենք իմանալու,
Թե դուք ճաշատյան ի՞նչ պայմաններ եք մեզ առաջարկում։

ՏՈՐՔ

Ասի՛ր, կարդինալ, այրող ցասումը կոկորդս է սեղմում,
Ձայնս խեղդվում է, երբ մեր անիծյալ
Թշնամիներին տեսնում եմ ներքից։

ԿԱՐԹՈՆԱԼ

Շատ և դուք, լորդեր, լսեք վճիռը մեր.
Նկատի առնելով, որ Հենրի սրտաճ
Իիստ բարեգութ է և աննիշաչար,
Համաձայնել է փրկել ձեր երկիրն աղետյալ կռվից։
Հանդուրժում է նա, որ դուք պահպաներ
Խաղաղությունը ճաշակեք իրավ,
Եվ դառնամ ետա ճպատակները։
Եվ եթե դուք՝ Շատ, ճարկ վճարելով՝
Եքարկվեք ետան որպես փոխարեն,
Ապա կօգտվեք ձեր արքայական բարձր տիտղոսից։

ԱԼԱՆՍՈՆ

Նա պետք է դառնա ասակ իր սակե՞րը։
[131] Եվ զարդարելով ճակատն արքային ոչ վայել թագով,
Նա, ըստ էության մի մարդ է դառնում,
Որ չունի կշիռ, ճեղինակություն։
Անհնարի՞ թ, անմի՞ա առաջարկություն։

ԵԼԻԶ

Հայտնի է, լորդեր, որ ես Դպիրն
Մեծագույն մասին իշխում եմ վաղուց,
Եվ ճանաչում են ինձ այնտեղ արևա։
Մի՞թե մեծացյալ ճորերի համար, որ չեն ևվաճված,
Ես պետք է զիչեմ իրավունքներս,
Ինչ է թե միայն կոչվեմ փոխարքա։
Ո՛չ, ո՛չ։ Լորդ-գեսպան, ավելի լավ է
Իմ ձեռքին պահեմ, ինչ այժմ ունեմ,
Քան՝ այստ չտոհեն, ես միանգամից զրկվեմ եղածից։

ՅՈՐԿ

Ո՛, հանգստգե Եաոլ, դու չե՞ս գաղտնաբեն միչևարդ ուղարկել,
Որպեսզի մեզ ճնա հաչատության կենքեն։
Եվ այժմ, երբ գործն ճամաձայնությամբ գլուխ է գալիս,
Քաշվիլ ես մի կողմ, չափում ձևո՞ւմ ես։
Քո ճափչտակված սիտզոսն ընդունիր
Իրեև թանկ ևվեր Հենրիի կողմից.
Դու չես ևվաճել թագն իրավունքով։
Պիացիր, անգգայար պատերազմներով ինչ կչարչարենք։

ՌՆՆԵ

(Առանձին՝ Եաոլին) Տեր իմ, իզուր ես այդպես ճամառում,
Պետք չէ պայմանի նկատմամբ լինել
Այսքան ևմանաճ ու բծախնդիր։ Հավատա դու ինձ.
Հարյուրից տասը՝ չենք կարող գտնել նման մի առիթ։

ԱԼԱՆՈՆ

(Առանձին՝ Եաոլին) ճշմարիտն ասած, ներամատությամբ
Դու պետք է փրկես ևո ժողովրդին նման սպանդից
Եվ աճագոտյուն արնաճեղումից.
Որ տեսնում ենք մենք մեր ամենօրյա թշնամությունից,
Ուստի, ընդունիր զինադադարի այս պայմանները,
Չէ՞ որ կարող ես ուզածդ պահին չեղյալ ճամարել։

ՎՈՐՎԻԿ

Ի՞նչ ես ասում, Եաոլ, ընդունո՞ւմ ես դու մեր պայմանները։

ԵԼԻԶ

Այո, քայց միայն վերապահումով,

Որ չեմ իշխելու մեր ամրոցներին:

ՏՈՐՔ

Ուրիմն երդվիր ճավաստարմարեն մեր վեճապետին
Եվ որպես ասպետ դու այսուհետև
Չես ըմբոստանա Անգլիո գահի դեմ:
Եսստացիր, որ դու, ես ավագանին
Չեն ապստամբվի մեր տերությանդեմ:

Եռալը և նրա չմտածելը երդման են:

Այսպես, արձակիր ես բանակներդ, երբ որ կամենաս,
Իջեցրու դրոշներդ, բոզ լռեն ընդմիշտ ձեր բմբուկներդ,
Փանզի մենք այստեղ պիտի ճաստատենք
Շենպահանդես խաղաղությունդ:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Լսվեցան դաշնիկ պատառում:

Մտնում են Ինֆոլիք՝ բարձրի ձեռ գրավելով, Դյուսերը, Էվռաները:

ԹԱԴԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Ազնվաբարո կոմս, դուք Մարգարիտի չքնաղ դիմագիրն
Այնպես գծեցիք, որ ճիացած եմ:
Այդ կույսն օժտված առաքինությամբ,
Որ բյուր բովչանքներ ունի մարմնի,
Վառից կրծքիս տակ սիրո աճեուն կիրք:
Եվ ինչպես աճեղ փոթորկի սլացք,
Որ ճզոր ճավճ է ֆչում ճոսանքին ուղիղ ճակառակ,
Այդպես ինձ նրա ճամբավճ է մղում ճեղեղաբնկվել,
Կամ թե ճասնելու նրա մեծ սիրո ճավաճանգիստը:

ՍԵՅՆԼԻ

Ով բարի իմ տեր, սա թերևակի պատմություն է մի,
Բայց մի ճախերժանք՝ նրա արժանի գովաբանությանն:
Այդ ճրաշէ կույսի կատարելությամբ,—
Թե ունենայի մի ճմուտ արվեստ,—
Ես կկազմեի ճայտակապ մի գիրք,
Որ ճրապարվեր բրամիտն անգամ:
Նա չի արարված ճանույրի ճամար,
Իիստ ճեզամիտ է, խաղաղ ու բարի,

Ձեր իշխանությանն ելու կմնա,
Ձեզ կծառայի անկեղծ ու խոնարհ,
Եվ ձեզ կսիրի ինչպես սիրուչն իր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Հենրիհ ուրիշ կերպ չէր էլ սպասում,
Լորդ-խնամակալ, ճավաճություն առար,
Որ Մարգարիտը դառնա Անգլիայի և իմ թագուհին:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Օ՛, եթե տայի՝ կճչաճակեր աչակցել մեղքին:
Չէ՞ որ դուք արդեն, ոդորմած իմ տեր,
Մի արժանավոր հարսնացու ունեք,
Ինչպե՞ս եռ առնեմ մեր տված խոսքը,
Որ ձեր պատիվը չանարգվի բնավ:

ՍԵՖՈՒՆ

Ինչպես՝ կվարվեր տերը աճօրեն իր խոստումներով,
Ինչպես՝ ապեթոը ճակա կրկեսում,
Թեև երդվել է ճաղթել մրցակցին,
Բայց նկատելով իր ուժն առավել, լքում է դաշտը:
Եթե կռվի դուսարը ճավատար չէ ինձ,
Եվ առանց մեղքի կարող ես տված խոսքն եռ առնել:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ասացեք, խնդրեմ, ինչ գերապատիվ
Առավելություն Մարգարիտն ունի:
Ասում է նրա ճայրը՝ ավել կամ պակաս,
Թեև փառասեր սիրուհաներ ունի:

ՍԵՖՈՒՆ

Այո՛, դուք գիտեք, որ նրա ճայրը
Նորմանդիի և Նեապոլի արքան է առույգ,
Եվ նա Ֆրանսիայում մեծ կշիռ ունի:
Պետք է նրա հետ ազգական լինել,
Որ Ֆրանսիացիք մեզ ճավատարիմ:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Սա Արմանյակն էլ կարող է անել,
Քանզի դոֆինի մոտ ազգականն է:

Բացի այդ, նրա ճարտարությունը ապաճուռում է աճապին ժժիռ,
եվ ավելի չատ Ծենեն կառնի, քան թե կրաշխի:

ՍՆՆԻՒ

Ծի՞ս, սլարոնեներ: Մի՛ խայտառակեք ձեր թագավորին:
Մի՞թե նա այնքան սուտ կլինի, գնուծ ու ագրատ,
որ ճարտարությունն ճամարի քարձր կատարյալ սիրուց:
Հներին կարող է ճարտասացնել իր ճարտնացուին
եվ ոչ թե փնտրել մնծատատ ազգին:
Այսպես խղճալի գյուղացիներն են
Ատատուր աճում, երբ կին են ուզում,
Ինչպես չուկայում ձիեր, ոշխարներ կամ նզ վաճառող:
Ամուսնությունը դժվար խնդիր է,
Ոչ մի բարնխոս չի կարող լուծել,
Պնամ չէ մեր կամքը նրան փաթաթել:
Ում որ ցանկանա վնճափատ արման,
Քող նրա ճետ էլ ճարտաննկան առագաստ մտնի:
Ուստի, իշխաններ, քանի որ Հներին սիրում է նրան,—
եվ սա գլխավոր պատճառն է, անշո՛ւշտ,—
Մենք պարտ ենք տալու ճամաձայնություն,
Քող Մարգարիտը լինի ճարսնացուն:
Օ՜, մի՞թե բոնի ամուսնությունը
Դժոխք չէ, կովի բույն, մշտնջենավոր երկպառակություն:
Սիրո առագաստն երջանկություն է,
եվ խաղաղության երկնային տիպար:
Ո՞ւմ պիտի բնտրենք Հներիի ճամար, որ ինձն է արժա,
նրն ոչ միայն ճեզ Մարգարիտին՝ դուստրն արքայի:
Նրա անձնական դիմքն ու ծնունդը,
որ պատչաճում են լոկ թագավորին,
Նրա անվնաս խիզախությունը և աճվախ ոգին,—
որ սովորաբար հին է կոչանց մատ,—
Կարդարացնեն մեր ճայտերն ճամակ:
Հներին զավակ է աշխարճակալի,
եվ մեզ կծնի նոր աշխարճակալ,
Նրն վնասնձն, ուժեղ կնոջ ճետ,
Ինչպիսին չրնաղ արքայադուստրն է, չղթայվի սիրով:
Ջիլե՛ք, պարոնեներ և ձեր վնիռը առնակեք այստեղ,
որ Մարգարիտը լինի թագուհին:

Ընմ կարող ասել, իմ ազնիվ Սեֆոլկ,
Գատճառս ինչ եղավ. ձեր զո՞ւյցն ազդու,
Թե՞ պատանեկան տարիներն աննոգ,
Որ ինձ չէր այրել բոցավառ սիրտ կիրճը բարբառուն,
Բայց իմ կրծքի տակ ճույնի ու վախի տատամս զգացմամբ
Կա մի խնդիր տագնապ, և տկար եմ ես՝
Բառն խոսներիս անդուլ սրճանիից:
Ահա թե ինչու, իմ ազնիվ միլորդ, մնկենք Ֆրանսիա,
Հատիկ այն բանին, որ ճամածայնեն պայմաններին ճիշտ,
Եվ մարգարիտը չնորհն իր չերմ հավատությունը՝
Անգլիա մնկնելու, պատկն ընդունելու
Գատնալով Հնորու կինն ճավատարիմ,
Իսկ ձեր ծախերը, բալական խնամքը թող ժողովուրդը
Հոգա տատն անգամ: Գնա՛ն, ճամփա ընկեք:
Մինչև առն գատճառ՝ ճազար ու մի ճոգս ինձ պիտի տանչե:
Իսկ դուք, ճարեզրա՛յր, դուրս վանեք ձեզնից վիրավորանքը:
Թե՝ ձեր անցյալով իմ մասին դատեք,
Պիտեմ, ինձ պիտի ճնչտությամբ ճիրեք
Այս անակնկալ առաչման ճամար:
Տարե՛ք ինձ ճնոտ, մի խաղաղ անկյուն,
Որ կարողանամ իմ սխրությանը ճանձնվել մենակ:

Կեսմ է

ՊՈՍՏԵՐ

Այո, սխրություն: Ես վախենում եմ սկզբից մինչև վերջ:

Կեսմ են Պոստերը ու Էմբոքերը:

ՍԵՖՈԼԿ

Հաղթեցիր, Սեֆոլկ, և դու գնում ես,
Ինչպես գնում էր ջանել Գարիսը դեպի Հունաստան,
Այն պայծառ ճույսով, որ սեր կզտնի,
Բայց դու ավելի թախտավոր եղար, քան առյացին:
Այժմ կդառնա Մարգարիտն Հնորու
Կինն օրինավոր և կիշխի ճրաշ,
Իսկ ես, ես՝ կիշխեմ և՛ թագավորին,
Եվ ճար թագուհուն, և՛ ամբողջ երկրին:

Կեսմ է

ՀԵՆՐԻ ՎԵՅԵՐՈՐԴ

Սուսն երկրորդ

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԵՐ

ՀԻՒՐԻ ՎԵՏԵՐՈՄԻ ՔԱՂԱՎՈՐԸ
ՀԻՄՆԻՒ, գործ գրասեղք, ճոպ ճոճեզրայրը
ԿԱՐՏԱՒՈՐ ԲՈՒՆՈՐՑ, հագնակոպոս ոսկեչնաշեղք, թավաշեղի մեծ ճոճեզրայրը
ՍԻՒԶԱՐԻ ՊԱՆԱՏԱՊՆԱՆՑ, գործ ձողր

ԿՈՎԱՐԻ
ՍԻՒԶԱՐԻ
} ճոպ աղյնեղրը

ԳՈՒՔԱՑ ԱՄՄԵՐՄԱՑ
ԳՈՒՔԱՑ ՄԵՆՈՒՆ
ԳՈՒՔԱՑ ԲՈՒԿՈՒՆՑՆԻՄ
ԼՈՐԻ ԿԱՒՆԱՐԻ
} թավաշեղի կոպճագիչքերը

ԿՐՑՄԲԻՐ ԿԱՒՆԱՐԻ, ճոպ աղյնե

ԿՈՒՄԱ ՍՈՍՍԲԵՐԻ
ԿՈՒՄԱ ՎՈՐՎԱԿ
} ձողրի կոպճագիչքերը

ԼՈՐԻ ՄԱՆԱՍ
ԼՈՐԻ ՍԲՅ
ՍԸՐ ՀԻՄՆԻՒ ՍՏԵՆՈՐԻ
ՎԱՅԱԶԱՐ ՍՏԵՆՈՐԻ, ճոպ եզրայրը
ՍԸՐ ՋՈՒՆ ՍՏԵՆԱՅԻ
ՎՈ
ՄԵՏՑՈՒ ԳՈՆ
ԿԱՊԻՏԱՆ
ՇԿԻՊԵՐ
ՊԵԿԱՊԵՏ
ՎԻՏՄՈՐ ՎԱԼՏԵՐ
ԵՐԿՈՒ ԱՋՆԱՎԱԿԱՆ, գերված Սեֆոլկի հետ
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԱՏՈՒՆ, ՐՆԴաջի ազնվական
ՋՈՒՆ ՅՈՒՄ
ՋՈՒՆ ՍՈՍՈՒՔՎԱՅ
} ճոպնատակաճներ

ՈՍՋԵՐ ԲՈՒԿՈՒՐՈՒՆ, կոխարդ
ՔՈՄԱՍ ՀՈՈՒՆԵՐ, գինագործ
ՊԻՏԵՐ, ճոպ ապահերաք
ՋՈՔՆԱՐԵՒ ԳՐԱՊԵՐ
ՍԵՒՆ ՕՐՓՆԱՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՑԻՆ
ՍԱՊԵՐ ԱՒՄԳԿՈՒՔՍ, խաբեբա

ՋՆԿ ՓՈՂ, խոսվարար
ՋՈՐՋ ԲԵՎԻՍ
ՋՈՆ ՀՈՒՆՆՈ
ԴԻԿ, մասդարձ
ՍԱՄՔ, քոչման
ՄԱՑՈՂ
ԲՐԱՈՒ ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ
ՄԱՐԴԱՐԻՏ, Հնձի վնգեռոզի բոզուհի
ԼՆՆԱՆԻՐ, գմռանի Դլոսակ
ՋՈՐՋԵՆ ՄԱՐՋԵՐԻ, վճռակ
ՍԻՄՈՆՈՓՈՒԼՈՍ ԿԻՆԸ

Եռա կոչմանիցներ

Նոտաներ, լեզուներ, սղագրություններ, խնդրարկուներ, բազադիտներ, մի ձեռագրի, մի բառագրքի, ասոիկացիաներ, Բազմաթոշիներ, ներքագրություններ, բազնագրություններ, պանագրություններ, գիրքերներ, ստորագրություններ, գրիներ և ուրիշներ:

Գործագրությունը տեղի է ունենում Ամերիկայի տարբեր մասերում:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Լուծում։ Մի դահլիճ պալատում։

Ներկաներ։ Նաոս՝ բարձրաստիճաններ։ Մի կողմից մտնում են թագավոր, դուքս Պատերք, Սոլոբևին, Վարվիկ, կարգիճալ Բոֆորաք, մյուս կողմից՝ թագուհի, Սնֆոլիք, Յարէք, Սոմերսեթ և Բուկինգհեմ։

ՍԵՍԼԻ

Երբ արհյական ձեր հրամանով
Ես մեկնում էի դեպի Ֆրանսիա,
Դուք պատվիրեցիք ինձ՝ փախանորդիս, որ ձեր փոխարեն
Նյանշադրվեմ արհյադուստր Մարգարիտի հետ։
Եվ հոչակավոր նին Ֆաղաք Տուրում,
Ուր ներկա էին արհյո՝ Ֆրանսիո և Սիցիլիայի,
Եվ ազնիվ դուքսեր Բրետանյի և Կալաբրիայի
Ե՛վ Օռլեանի, և՛ Ալանսոնի, յոթ ճայտնի կոմսեր,
Տասներկու բարոն, հսոն բարեպաշտ եպիսկոպոսներ,
Ես կատարեցի պարտքս արքայան՝ ինձ պատկեցին։
Արդ՝ խոնարհաբար ձուլեր իջնելով,
Հայցում եմ փոխանցում իմ իրավունքը թագուհու վրա
Ձեր բարեհոգի, ազնիվ ձեռքերին,
Որոնց սալերն եմ ինձս պատկերում.
Նման բանկագին բնձա չի բերել և ոչ մի վասալ,
Նման թագուհի երբեք չի տեսել ոչ մի թագավոր։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՀԵՌԻ

Վեր կա՛ց, իմ Սնֆոլիք, ողբա՛լն թագուհի.
Ես ինքդ կարող եմ միայն
Սերս արտահայտել ինձուչ ճամբույրով։
Օ՛, ասալա՛ծ, որ ինձ կյանք ես պարգևել,

Տե՛ր Երախտիով ասկեցան մի պիրա,
Դու այս գիզնցիկ գիմով բռլիում ես
Հոգուս՝ երկնային բյուր օրհնաճիճների մի ամբողջ աշխարճ,
Որք մեր սրտերն են միանում իրար:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Մենծ արմա Անգլիո, տեր իմ բարեգութ,
Այն զրույցներք փոխադարձ ու չիրմ,
Որ ես մտովի՝ գիշեր ցերեկ, ճուճ բե արբմնի
Անց կի կացնում ինչ ճետ միասին,
Իմ երազներում, իմ ազոթքներում,—
Ինձ ներչնչում են ճամարձակություն,
Որ ես իմ մտի խիստ պարզ բառերով
Եվ ուրախ սրտով ողջույն ճղեմ ինչ:

ԹԱԳՈՒՀԻՆ ՀԵՆԻՐԻ

Կախարդում է ինձ ճայացքը երա,
Բայց երա խոսքի զարդն ճրապուրիչ,
Բառերն ոժռված վեճ իմաստությամբ,
Ինձ ասիպում են՝ զարմանքից ապշած,
Անձնասուր լինել յացին խնդության.
Տյա՛ռ իմ, ցնծագին ողջուներ սիրս:

ԲԱԼՈՐԸ

(Մուտք խնճյով). Թող երկա՛ր ապրի մեր բագուհին՝ ճույսը Անգլիայի:

Փակվ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Շնորճակալությա՛ն:

ՍԵՆԵԿԱ

Լուրջ-խնամակալ, ձեր բալլավությամբ,
Չի՛ք բարևճանի բարձրաձայն կարդալ պայմանն ճաշտության,
Որ ասանուր ամսով փոխադարձաբար
Կնճիլ են Շառլը ու երկիրք մեր:

ՊԼՈՒՏԵՐ

(Կարդում է) «Առաջին՝ Ֆրանսիայի բագավոր Շառլը և Փիլիպ դը լա Պալը, մարկիզ Սնֆոլկը, Անգլիայի բագավոր Հենրիի դեսպանը ճամաձայնել են, որ վիրոճիչյալ Հենրիճ ամուսնանում է Նեապոլի, Սիցիլիայի ու

Նոտտոդնմի թագավոր Ռիննի դուստր լեդի Մարգարիտի հետ և նրան պսակում է թագուհի ոչ ուշ, քան այն մայիսի հրճուանքը... Այնուհետև՝ նրանից համաձայնել են Անժու և Մեն գքուրյուններդ ազատել ու հանձնել թագավորին՝ նրա հարդ...»:

Թագը ընկնում է ձեռից:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՐԻ

Քեզ ի՞նչ պատահեց, բարի՛ հարեզբայր:

ԳՈՒՍՏԵՐ

Տեր իմ, ներեցի՛ր, հանկարծ գլացի սուի ծակոցներ,
Ու ազոտացրին լույսը աչքերիս, չեմ կարող կարդալ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՐԻ

Բարի՛ հարեզբայր, խնդրում եմ կարդալ:

ՆՈՐԹՈՒՄԲԼԵՆԴ

(Կարդում է) «Այնուհետև՝ համաձայնել են Անժու և Մեն գքուրյուններդ ազատել ու հանձնել թագավորին՝ նրա հարդ և Մարգարիտին ուղարկել անգլիական թագավորի անձնական հաշվին, առանց որևէ օժիտի»:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՐԻ

Գայմաններս անչափ, հանելի են մեզ: Մտեր իջի՛ր, մարկիզ.
Շնորհում ենք մեզ Սենթլիզ գքուրյան բարձր տիտղոսը.
Հանձնում մեզ ստուր: Հարեզբոր զավակ, Ցորք իմ հարազատ,
Ձեզ Ֆրանսիայից մենք ետ ենք կանչում
Մինչև որ տասնութ ամիսներն անցնեն:
Շնորհակալությո՛ւն ձեզ, ազնիւ ետեր,
Հարեզբայր Գլոստեր, Բուկինգեմ ու Ցորք,
Վարվիկ, Սոմերսետ և Սոլսբերի,
Ես իմ գոհությամբ խոսքն եմ ուղղում ձեզ,
Որ դուք արժանի հատուցիք այստեղ՝ ի սեր թագուհու:
Դե՛ն, գնա՛ենք, փութալ անելիքն հոգանք թագավորության:

Դուրս են թագավորը, թագուհին և Սենթլիզը:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ազնիվ այարք Անգլիո, այուներ սերության,
Հեմֆրին ուզում է բանալ յուր վիշտը,
Ո՛, ա՛յ ձեր վիշտը և վիշտն հայրենյաց:
Մի՞րն Հենրին չէր, եղբայրն իմ ազնիվ.
Որ ռազմի դաշտում վատնեց անխնա
Ե՛վ յաճելության, և՛ խիզախության, և՛ փոդ, և՛ գինվոր,
Հանախ չմնա՞ց նա բաց երկնի տակ

Ջմեռվա ցրտին ու տապին խանձող,
Որ ճվաճկով Ֆրանսիան՝ դառնար տերն օրինավոր,
Մի՞թե չդարձ Բեդֆորդն ուղեղը, որ ձեռիս պաճեր,
Ինչ ճվաճել էր իմ Հենրիխ գիճեվոլ,
Մի՞թե դում չէիք, Սոմերսետ, ֆաթ ճոռ,
Եվ Սոլսբերի, Թալբինգեմ, Վուդվիկ,
Որ Ֆրանսիայում և Նորմանդիայում խոր վերք առացած,
Մի՞թե իմ հեռի Բոֆորտը ու ես,
Մեր արքայական խորհրդարանում
Դիչեր ու ցերեկ չէինք ճննարկում,
Թե ինչպես պաճել աճ ու դոզի մեր ֆրանսիացիներին,
Մի՞թե մեր արքան՝ դեռ անչափահաս, ի ննջուկս իչնամու,
Չթագադրվեց Փարիզ քաղաքում,
Մի՞թե Հենրիի հաղթանակները
Եվ ֆաթ Բոֆորտի զգոնությունը պետք է մանրամաճ,
Եվ մի՞թե պիտի կորչեն չամճ ու փառ ու պերաճճ ոգզմի:
Օ՜, այա՜ր իմ, դաչինճն այս ամոթալի
Եվ ամուսնությունն այս օրճառական
Ու բիծ են դնում ձեր փառքի վրա,
Ջնչում ձեր աճունն ճուչերի գրկից.
Ձեր խիզախության պատկերը հերում
Եվ այլանդակում հաղթանակներիդ ճուչարձաճներդ,
Կարծես չեն եղել աչխարճի վրա:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Իմ եղբար որդի, ինչո՞ւ ես այսպես դու կրճատ խոսում
Եվ ամենայն դեպի պատմում մեկ առ մեկ,
Մերն է Ֆրանսիան, այն դեռ կպաճենճ:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Այո՛, ճորեղբայր, մենճ կարելույն չափ այն պետք է պաճենճ,
Բայց այդ չենճ կարող: Ավա՞ղ, ճատաքուխ մեր դուքս Անֆելիը,
Որ դյուրությամբ է մարդկանց ճավատում,
Հանձնել է արդեն Մենը և Անժուն թշվառ Ռենեին,
Ում մեծ տիտղոսը չի ճաչվում նիճար իր բառի ճետ:

ՈՒՆՔԵՐԻ

Երդվում եմ ճիմա Հիսուսի մանուկ,
Ով խաչվեց մի օր բոլորիս ճամար,
Ա՞խ, Նորմանդիայի բանալին էին այս երկրենքը,
Բայց դու ինչո՞ւ ես աոաջվում. Վուդվիկ, իմ կարիճ զավա՞կ:

Ацтекские воины

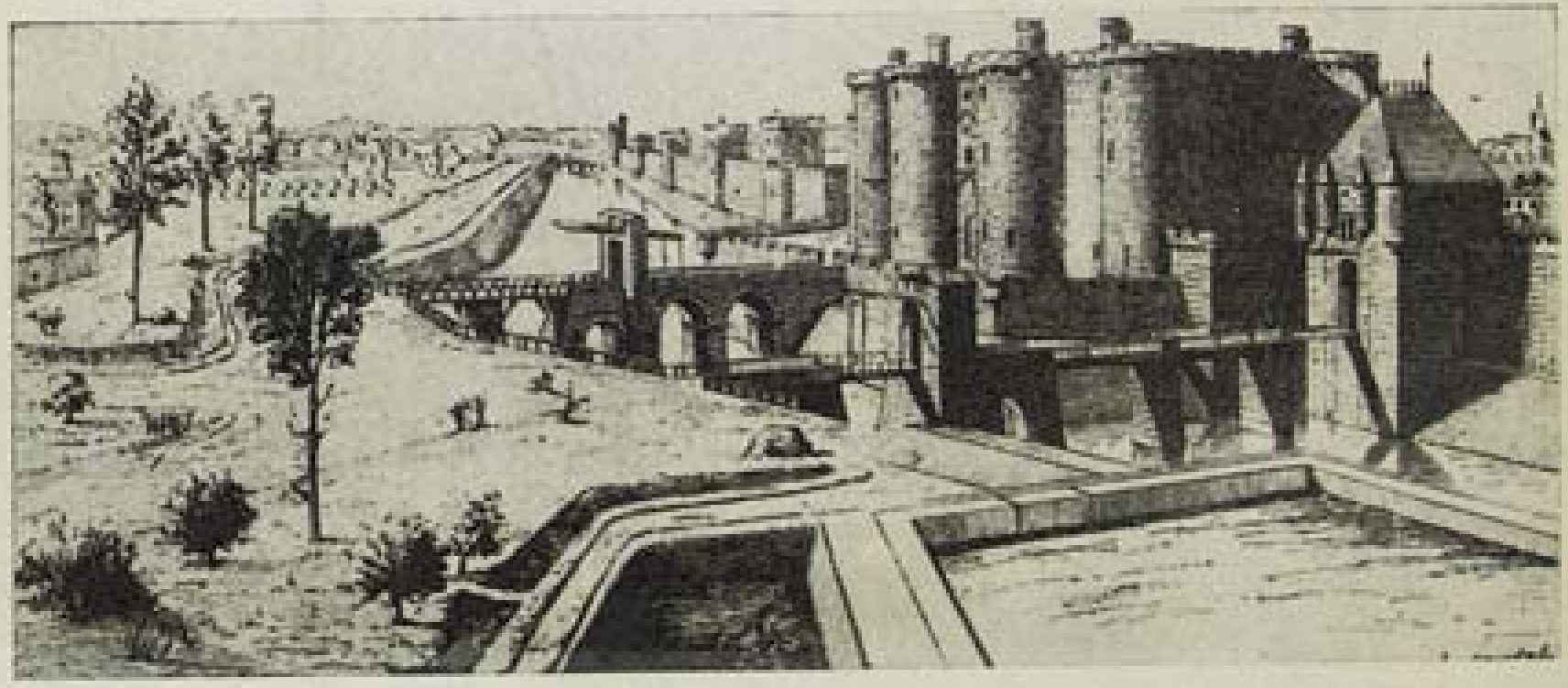

Բաստիլի ամրոցը Փարիզում, XV դար:

ՎՅՐՎԱ

Վշտից, որ նրանք կորցրինք անդարձ:
Ինչ չոզա մի ճույս, որ նրանք ճորից ետ նեմ առնելու՝
Մուրս կթափի արյան տակ գիտեր, ես չեմ արտասվի:
Մենք և Աննուն ես եմ գրավել:
Այդ բազաֆներր իմ բազուկներն են եվաճել արյամբ,
Մի՞թե վերերի զեռվ վատասկած այդ բազաֆներր
Մենք պետք է ճանաչենք խաղաղ խոսքերով:
Mort Dieu![1]

ՏՈՐՔ

Թող դուքս Սեֆոլկը խնդրամատ լինի,
Չի մրագնում է պատերազմասեր այս կղզու փառքը:
Թող ֆրանսիացիք սիրան իմ ծվատեն՝
Միայն թե ի չիք դառնա դաշինքն այս:
Անգլիայի բոլոր արհաներն ազնիվ առաջում էին
Իրենց կանանց ետև ոսկու մեծ գումար և ճարուստ օժիտ,
Մինչդեռ մեր Հենրին իր կայքն է տալիս,
Որն, ավա՜ղ, բնավ օգուտ չի բերում:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Օ՜, ինչ անպատեհ, չլսված ծագրանք.
Անֆալիք նրան բերելու համար
Ուզում է, անչուշտ, ոտանձինդ բաժինք:
Նա՝ լավ կլիներ մեզ Ֆրանսիայում,
Այնտեղ էլ բազցից եվազեր, քան թե...

ԿԱՐԴՈՆԱԼ

Միլորդ Գլոստեր, չափից ավելի չատ եք ատամնում,
Բոլորն արված է արհայի կամքով:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Լորդ Ուինչեստեր, ձեր միտքը գիտեմ.
Ոչ թե խոսքերս են ձեզ վրդովեցնում,
Այլ պարզապես ի՛մ ներկայությունը:
Ինձ է դուրս հարդում: Պատռդ կարդինալ, տեսնում եմ դեմքիդ
Մոլեգնությունը: Թե մեզ այստեղ երկար ժամանակ,
Մենք պետք է մեր ճին վենը սկսենք:
Դե՛հ, մեզ՜ թարյավ, ազնիվ իշխաններ, երբ ես չեմ լինի,
Իմ խոսքերն ինչե՞ չուտով Ֆրանսիան պետք է կորցնենք:

ԳԼՈՍՏԵՐ

[1] Ծրցվում եմ սիրոչ ժանով (Ֆրանս.):

ԿԱՐԹՈՒԱԼ

Գնում է անա մեր խնամակալն աճյաի մոլեգնած։
Դում արդեն գիտեմ, որ նա դարձել է երդվյալ բշնամիս։
Օ՜, ա՛յ, ավելին, նա բշնամի է նույնիսկ բոլորիդ.
Ես վախենում եմ, որ բարեկամ չէ նաև աբհայիճ։
Խորեն՛ֆ, իշխաններ, նա մոտ է արյամբ
Եվ գանի ժառանգ կարող է դառնալ.
Թե Հենրին չաներ յուր ամուսնությամբ մի ազգ կայսրություն
Եվ արևմուտքի երկրներն նաուստա,
Դարձյալ Գլոստերը ղժգոհ կմնար։
Ձգո՜ւշ, իշխաննե՛ր, չթողնեմ նրան ձեր սիրտը գյուրի
Շողոմ խոսքերով, նրանի իմաստուն և չրչանայող։
Ի՞նչ փույթ՝ ամբոխը սիրում է նրան
Ու կոչում. «Հենրիի, բարի դուքս Գլոստեր»։
Եվ ծափահարում, գոչում բարձրաձայն.
«Հիսո՛ւս, պահպանի՛ր մեր թագավորին,
Աստված պահպանի մեր բարի դուքսին»։
Ես վախենում եմ, որ կեղծ են, ոչխարի իմ, խոսքերն այս չորդամ,
Նա վտանգավոր նովանի կլինի։

ԹՈՒԹԱՆԵՄ

Գնամ չէ Հենրիին արդեն նովանի,
Չի այն սարիճն է բոլորել արհան, երբ իմը իրեն կարող է իշխել։
Նգրա՛յր Սոմերսեթ, միացիր դու ինձ,
Եվ մենք միասին դուքս Սեֆոլկի ինա
Հեմֆրան իր բանիից չատ կտանի չուտով։

ԿԱՐԹՈՒԱԼ

Նման մի մեծ գործ պիտի չէ ձգձգել,
Իսկույն կգնամ դուքս Սեֆոլկի մոտ։

Գնամ է

ՍՈՄԵՐՍԵԹ

Բանկինգհեմ, բեև գոռոզ է Հեմֆրին,
Փարձանի է նրա դիրքը մեր գլխին,
Բայց պիտի ճանկենի մենի կարդինալին,
Չի նա ավելի ճանդուգն է ու չար,

Քան թե իշխաններն ամբողջ Անգլիայի:
Եթե Գլոսթերը պաշտոնանկ լինի՝ կլռանա խոսույն ձա խնամակալ:

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

Ո՛չ, խնամակալ դու պետք է դառնաս կամ ես, Սոմերսետ,
Հակառակ Հեմֆրու և կարդինալի:

Պետք են Բակինգհեմը և Սոմերսեթը:

ՍԱԼԻՍԲԵՐԻ

183 Գնաց առջևից գոռոզությունը, փառասիրությունն հետևից նրան:
Քանի՛ չհաս նրանք իրենց բարձրացման
Դարձով են ինձա սառային գրաղված,
Պետք է հետևենք մեր սերությանը:
Երբեք չեմ տեսել, որ դուքս Գլոսթերն
Իրեն վեր դասեր մի ազնվականից:
Բայց կարդինալը, հանաթ եմ տեսել, ասես թե լինի
Հանդուգն գինվոր, բան նկելնցու ազնիվ ծառայող,
Հպարտ է, գոռոզ, կարծես բոլորի սերն է իրենիչխան:
Անգլիան պես ճայնոյել գիտի ու վիրավորել,
Ասես չլինի երկրի զինվոր:
Կարվի՛կ, իմ որդի՛, ձեր սարիններիս բա՛ղցր սիռնանք,
Բո սրարհները, խոհեմությունը, անկեզծությունը
Քեզ ժողովրդի սիրելին դարձրին,
Քեզ ճեռ կմրցի միայն դուքս Հեմֆրին:
197 Ձորք, սիրահարներդ Բոլանդիայում,
Որ ճասատանցիր դու կարգ ու կանոն,
Հաղթանակներդ Տրանսթայի սրտում,
Որ մեր սերության կուսակալն էիր,
Ներչնչեցին բո ճանչող ճարգանք ու խոնարհություն:
Լինենք միաբան՝ վասն ճայրենյաց,
Անա՛ր քե ինչով կարող ենք տանձել
Գոռոզությունը Գլոսթերի ու դուքս Սեֆոլկի,
Փառամոլությունը Բակինգհեմի ու Սոմերսեթի:
Որքան կարող ենք, պետք է դուքս Հեմֆրուն միայն պահպանենք,
Ջի պաշտպանում է շաները երկրի:

ՎԱՐՎԻԿ

Ոսոի, բոլ ասված օգնի Կարվիկին,
Քանզի սիրում է երկիրն ճայրենի
Եվ ժողովրդի շանն է պաշտպանում:

ՅՈՐԿ

(Առանձին) Նույնն է Յորկն ասում, զի ավելի մեծ նպատակ ունի:

ՈՒԼՄԻՆԻՈՍ

Դե՛ն, անապարեն՛, պետք է իննել ճարցը գլխավոր:

ՎՈՐՄԱ

Գլխավո՞ր ճարցը: Օ՛, Մենը, հայր իմ, կորցրել ենք, ավա՛ղ,
Որ դժվարությամբ Վորվիկը առավ,
Եվ պիտի պահեր, մանի դեռ ջունչ կար նրա բերանում:
Գլխավոր ճարցի մասին ես խոսքում, Մենն է կարևոր:
Պետք է ես առնեմ, ճակատակ դեպքում, հա՛յր իմ, կմոռնեմ:

Դեպ են Վորվիկ ու Սալիսբիրի:

ՅՈՐԿ

Թշնամուն ուժից Մենը և Անժուն.
Փարիզը կորցրինք, և Նորմանդիայի
Դիրքն է անկայուն նրանց կորստով:
Անֆոլկը կենից ճաշտության պայման,
Համաձայնել են իշխաններն առղեն, և Հներին երկու դքսություններ
Հանձնելով փոխանց ինչ-որ մի դրամի սիրուն զատեր ենթ:
Չեմ կարող նրանց ես մեղադրել,
Միևնույնը չէ՞ այդ մարդկանց համար՝
Չէ՞ որ տալիս են հանք ուրիշին:
Մովաներներն չեն դադում իրենց ալարի վրա,
Առնում են նրանք փողով բարկամ ու տալիս բազին
Եվ իշխանի պես նստում խնջույքի՝ մինչև որ վատնեն
Կոզապուան ամբողջ, իսկ բշվառ տերը կորցրած ապրանքի,
Նալիս է անօգ, ձեռքերը քարդում և մի կողմ հաչված՝
Դլուխն առորում, մինչև որ տաննեն իր բարիքները,
Եվ նա պատրաստ է սովամահ լինել,
Բայց չի հանդգնում ձեռք տալ իր գույքին:
Այսպես էլ Յորքը, լիզուն կծելով, պետք է լուռ նստի՝
Մինչև որ ձախեն իր սիրույրներն:
Ո՛չ: Փվում է ինձ՝ Ֆրանսիան, Իտալիայի ու Բրիտանիան
Այնպես են ձուլված միս ու արյունիս,
Ինչպես մոխրացած ոսոն Ալբիայի
Նալիդոն երկրի իշխանի սրտին:
Մենը և Անժուն ավին բշնամուն,
Այդ օրհասական լուրն է ինձ այրում,
Քանզի իմ միակ ճույսն է Ֆրանսիան,

Հույսն իմ՝ ինչպես և բարեբեր Անգլիան:
Եվ կգա օրը, երբ կպահանջի Յորկն իրավունքն իր:
Ահա՛ թե ինչու ես պիտի կանգնեմ Նեվիլների մոտ
Եվ սիրս ցույց տամ հպարտ դուքս Հեմֆրուն:
Բայց ես կտեսամ պահն հարմարագիր և կպահանջեմ
Անգլիայի թագը, բանդի ասկեղեն եզրատակն այս է:
Ո՛չ, չի կաղապուի իրավունքներս լանկաստերն հպարտ,
Չի՛ բռնի մանկան ձեռքով գայլասեղ,
Եվ չի զարդարի նակատը թագով.
Ում աղոթասեր բնույթը հոգու պատրան չէ թագին:
Համբերի՛, դու Յորք, կգա ժամն, անշուշտ,
երբ ուրիշները հեռած կլինեն, դու հսկիր արթուն,
Զգաստ բախանցել երկիր իշխելու գաղտնիքների մեջ:
Սպասի՛ր: Հենրին մինչ իր կնոջից սիրո բերկրանքի հազուրդը կառնի,—
Այդ ամուսնությանն ավա՜ղ, բանկ նառնց տիրության վրա,—
Մինչ Գլոստերը իշխաններին հետ կսկսի գժտվիլ,
Դու բարձրացրու վարդը կարմրաթույր,
Քանզի նրա բույրով օդը արբենա:
Դուչիս վրա պետք է փոփոխություն գինանշանս,
երբ կռվի մանեմ լանկաստերի գառոզ տոհմի հետ,
Եվ ես կտեսնեմ, որ բազե իմն զիջի կամա ակամա,
Քանզի գրոյին օրենքներով է Անգլիան կարծանում:

Գնում է:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Նույն վայրը: Դահլիճ դուքս Գլոստերի պալատում:

Մտնում են քամ Հեմֆրին և նրա կինը՝ էլեանորը:

ԳԵՄՖՐԻ

Ինչո՞ւ է տիրճ իմ այսպես խռնարճվել, ասես թե լինի մի հատուն ցարեն՝
Դիտիը թեքել մայր Ճերեզայի առատ շնորհից,
Ինչո՞ւ է մեծ դուքսն ճակիրը կիտել,
Կարծես հերհում է բարիքն աշխարհի,
Ինչո՞ւ է տիրճ իմ աչքերը հառել չարաչար գետնին,
Կարծես տեսնում է իր մոռյության պատճառը այնտեղ:
Ի՞նչ ես դու տեսնում: Գուցե Հենրիի՞ բազը ոսկեձույլ՝
Ջարդարված անքիվ փառքով աշխարհի:

Երբ այդպես է, դու ձգի՛ր նրան, գնամարշ սպրա՛,
Սպրա, մինչև որ թագը գարգարի Ֆա նախատն հպարտս:
Տարաձի՛ր ձեռդ, ճվաճի՛ր, տեր իմ, այդ վախմ ոսկին,
Բայց մի՞րն ձեռդ կարճ է, չի հասնում,
Այն դեպքում ես իմ ձեռքը կերկարեմ:
Երբ հրկուսով մենք բարձրացնենք թագը ոսկենույլ,
Գիտցիր, հրկուսով մեր գլուխները կամբառնան երկինք,
Եվ չենք խոնարհի մեր հայացքն երբեմ
Եվ գեր մի ակնարկ չենք ենթի գնանին:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Օ՛, Նել, ո՞ւր Նել, րե սիրում ես ինձ,
Վանի՛ր փառասեր մտքերիդ ոդը:
Ա՛խ, րե ուզենամ չարություն գործել
Իմ թագավորի և հղբորդոր՝ ազնիվ ու պարկեշտ Հենրու նկատմամբ,
Թող վերջին չունչն իմ այտոկդ ավարտեմ, անցկոր աշխարհում:
Ա՛խ, այս գիշերվա խոռչյալ երազն ինձ չատ է տանջում:

ԴԵՍՊՈՆԴ

Ի՞նչ երազ, ասա՛, ես կճատացնեմ
Իմ առավոտյան հաղցր երազով:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ինձ թվաց, րե մենկ այս գավազանը՝ սիմվոլն իմ դիրքի,
Երկու կես արեց, բայց նրա դեմքը ես պարզ չեմ հիշում,
Կարծես րե լիներ լուրդ կարդինալը:
Կռտրած մականի հրկու ծայրերին
Տեսա Անֆոլկի ու Սոմերսեթի գլուխն արյունոտ:
Սա իմ երազն էր, ասաված կիմանա՝ ինչ է գուշակում:

ԴԵՍՊՈՆԴ

Տեր իմ, փուչ բան է, սա ցույց է տալիս,
Թե ով կիսրձի ծառի նյութ չարդել Գլոստերի այգում,
Նա կճատացի միայն իր գլխով:
Բայց լսիր, Հեմֆրի, սիրելի իմ դուքս,
Երազում տեսա, որ արքայական
Գահիդ եմ բազմել վեստմինստերի չքեղ տաճարում,
Որ արքաները, թագուհիներն են քեզով պսակվում,
Որ Հենրին սիկին Մարգարիտի հետ խոնարհվում է ինձ,
Եվ պսակում է նախատս թագով:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Պետք է ճախատեմ ինձ, իմ էլեոնոր.
Փառասեր դու կին, անխի՜ղճ էլեոնոր.
Մի՞թե սերույցաճ երկրորդ կինը չի՞ս.
Կինը հավանու, որ սիրում է ինձ.
Մի՞թե աշխարհի հաճույքներեն ամեն ծառանիրդ չեն,
Որ վեր ևն ինչ քյուր ցանկություններից.
Բայց ետի՞ց գալ ես դու ուզում ճյուանել,
Որ ես ամուսնուն և ինձ գլորես
Փառքի գազաթից անդունդն ամոթի:
Հեռացիր, ոչինչ չեմ ուզում լսել:

ԴԿՍՄԻՆԻ

Ի՞նչ, ի՞նչ, սիրելի՞ս, բարկանո՞ւմ ես դու ինչ վրա
Միակ այն պատճառով, որ ես ինձ պատմից իր մեկ երազը:
Լա՛վ, ճշտորդ անգամ ես լուռ կմնամ, որ չկշտամբես:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ո՛չ, մի՛ վշտանա, բարկությունս անցավ:

Մոտամ է մի սարճանգակ:

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Լարդ խնամակալ, ճարիճ մեծությանդ ճանիլի է խիստ,
Որ պատրաստ լինիր մեկնիլ Սուրբ Օլբենս,
Որ բազեներով մեր բարի արհամ իր թագուհու հետ արսի է գնում:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ես ինձա կգամ: Դեհ, գնանիր նեղլի,
Չէ որ ուզում ես...

ԴԿՍՄԻՆԻ

Այո՛, սիրելիս, ինձ կհետանիմ:

Գնամ են Գլոստեր ու սարճանգակը:

Պետք է հետանիմ: Ջեմ կարող ինձա առաջնորդել,
Քանի դեռ Հենֆրին ունի այդպիսի մտածելակերպ:
Թե ես լինեի ազամարդ, մի դուրս կամ թե արյունով արհայիճ շատ մատ,
Այնժամ այս տապատակ և ինձ խանգարող արգելքներն ամբողջ
Ես կփշրեի ու կճարթեի իմ ճանապարհը ճրանց անդուխ ուսի վրայով:
Բայց կին լինելով՝ ես պետք է դարձյալ

Փութամ խաղալու ճակատագրի չհնչող ճանդիսում առանձնաձի դերս:
Որտե՞ղ ես դու, Ջոն: Օ՛, մի՛ վախենա,
Մենք միայնակ ենք, ոչ մի մարդ չկա:

Մտնում է Ջոն Տումբ

ՏՈՒՄԲ

Ձերդ վեհության Հիսուսն օրհնական:

ԴԵՍՊԻՆԻ

Ի՛նչ ասացիր դու. վեհությո՞ւն, ա՞խ՝ ոչ:
Մառազ իմ, ասա՝ ձերդ մեծությունն:

ՏՈՒՄԲ

Բայց ասածս բարի ոգևորմածությամբ. Տումի խոհեղով
Ձերդ մեծության տիտղոսն անկասկած պիտի է շաղմանա:

ԴԵՍՊԻՆԻ

Ի՞նչ ես ասում դու: Մի՞թե խոտամանկ
Կախարդ Մարչերին, վճռակ Թոլբոթ
Խոստացել են ինչ՝ ինձ ենթակ լինել:

ՏՈՒՄԲ

Ձերդ մեծություն, նրանք խոստացան՝
Մի ոգի կանչել երկրի բնդերից,
Որը պատրաստ է բոլոր ճարտերին պատասխան տալու:

ԴԵՍՊԻՆԻ

Բա՛վ է: կխոտնեմ այս ճարտերի չարչ:
Երբ Մարբ Օլբենից մենք վերադառնանք,
Գնալս կբերենք գործն ամբողջովին:
Անա՛ հս վարձը, վերցրո՛ւ, Ջոն Տում և ուրախացի՛ր
Ընկերներիդ հետ այս խիստ կարևոր գործի առիթով:

Դնում է:

ՏՈՒՄԲ

Ջոն Տումը պիտի դհասնիս ոսկով լավ ուրախանաս,
Այդպես էլ կանեմ: Բայց զգո՛ույշ դո՛ւ, Տում,
Շատերը կնմիր,
Դործն է պահանջում նամր ու աննշմարելի զգուշավորություն:
Հայտարա դհասնին ոսկի է տալիս, որ հս վհատիմ բերեմ իրեն մատ,

Պետք է վերցնել՝ բնկույզ տալիս է ոսկին սառաճառ։
Ոսկի ճաճերը թռչում են ինձ մոտ և ուրիշ ափից.
Ես չեմ ճանդգնում ասել, թե ոսկին գրպանս են դնում
Կարդինալն ճարուստ և դուքս Սեֆոլկը՝ ճարաթուխ ու մեծ։
Բայց դա այդպես է։ Ճշմարիտն ասած։
Լավ ճանաչելով նպատակս դխտումս փառատենչ ոգին,
Կպչտանել են ինձ, որ դխտումս դեմ ես դավեր լարեմ
Ու խարդավանքի մասին չշտկով տկտճչը լցնեմ։
Առում են՝ կյանքում ճարպիկ խաբեբան
Երբեմ չի զգում միջնարդի կարիք.
Բայց ես Սեֆոլկի ու կարդինալի միջնարդն եմ դարձել։
Ճա՛մ, գթո՛ւյր նրանք։ Դու ճանդգնում ես
Նրանց երկուսին խաբեբա կոչել։
Այո՛, այդպես է գործի վիճակը։ Բայց վախենում եմ,
Որ ես դխտումս խաբեբայությամբ կուժանեմ ընդմիշտ
Եվ ճրա ճետ էլ՝ ճոչակը դուխի։
Ինչ փույթ, ես պետք է սառաճամ ոսկի։

Գնում է։

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Նույն վայրը։ Սենյակ պալատում։

Մտնում են Պետեր և խնդրարկուներ։

Ա ԽՆԴՐԱՐԿՈՒ

Ավելի մոտիկ կանգնենք, պարոններ։ Լարդ խնամակալը այս ճանապարճով անցնելու է ճիմա, և մենք կարող ենք ճանձնել մեր խնդրագրերը։

Բ ԽՆԴՐԱՐԿՈՒ

Ինճարկե, ասողած ճրաճ պաճի։ Նա բարի մարդ է։ Ճիսո՛ւս, օրհնիր ճրաճ։

ՊԵՏԵՐ

Կարծես գալիս է, ճետը էլ՝ բազումինճ։ Տես, առաջինը ես եմ մտանենում։

Մտնում են Սեֆոլկն ու Բազումինճ։

Բ ԽՆԴՐԱՐԿՈՒ

Ես գարձիր, ասող՛ւյ, սա դուխս Սեֆոլկն է և ոչ թե պարոճ խնամակալը։

ՍԵՖՈԼԿ

Ի՞նչ ես կամենում, բարեկա՛մ, որևէ բա՞ն ես ինձանից խնդրում։

Ա ՆՈՐԱՐԿՈՒ

Ներեցեք, աեր իմ, ձեզ լաղ խնամակալի տեղը դրեցի:

ԻԱԴՈՒՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

(Կարդում է) «Լաղ խնամակալինեք: Դու դիմում ես Նորին մեծությա՞ն: Ինձ տուր, տեսնեմ: Ի՞նչ ես խնդրում:

Ա ՆՈՐԱՐԿՈՒ

Ջերդ մեծության բազումությամբ՝ ես բազոմում եմ Ջան Գաստմենի՝ լաղ կարդինալի ծառայի դեմ, առվճեան ես խլել է իմ տունը, իմ ընդը, իմ կնոջը և ամբողջ ունեցվածքս:

ՍԵՄԱԼԻ

Նույնիսկ կնո՞ջդ: Սա իսկապես անիրավություն է: Իսկ դու ի՞նչ ես ուզում: Տեսնե՛մ: *(Կարդում է)* «Ես բազոմում եմ դուքս Անֆոլկի դեմ, առվճեան ես ցանկապատել է Մելֆորդի առուտավայրերը»: Սա ի՞նչ է նշանակում, արիկա՛:

Բ ՆՈՐԱՐԿՈՒ

Ես, պարոն, մեր ամբողջ բազարի անունից լոկ մի խնդիր խնդրարկու եմ:

ՊՈՐՏԻ

(Ներքագիրը տալով). Բազոմը իմ տիրոջ՝ Թոմաս Հոռնեռի դեմ է: Իրեն ես տալ է, թե դուքս Ցորքը գանի օրինավոր ժառանգն է:

ԻԱԴՈՒՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ի՞նչ: Ի՞նչ ես ասում: Դուքս Ցո՞րքն է ճայտարարել, թե իմը գանի օրինավոր ժառանգն է:

ՊՈՐՏԻ

Ո՞վ, ի՞մ տերը: Ո՛չ, ազնիվ խոսք, ո՛չ ես: Իմ տերն ասում է, թե Ցորքն է ասել, որ թագավորը գանն է ճանչցակնել:

ՍԵՄԱԼԻ

Հե՛յ, ո՞վ կա այնտեղ: *(Ներս է մտնում մի ծառա)* Տարե՛ք այս մարդուն և ոստիկան ուղարկեցեք նրա տիրոջ հետից: Մենք կլսենք ես գործը թագավորի ներկայությամբ:

Դեռ են ծառան ու Պորտը:

ԻԱԴՈՒՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Դա՛ւ, որ փնտռում եմ Նորին մեծությա՜ն

Ջույգ բների տակ խնամակալության,
Գրեմ վերսաին ձեր պահանջները և դիմեմ նրան:

Գառում է նրանց խնդրագիրը:

Դա՛ւրս, անպիտաններ: Սնֆոլկ, վոնդի՛ր նրանց այստեղից:

Գնում են խնդրարկուները:

ԲՈՒՐԳ

Ի՞նչ առած, գնանք:

ԹԱՂԱՆՑԻ ՄԱՐԴԱՐՑ

Ասա՛ ինձ, Սնֆոլկ, այսպե՞ս է կարգը,
Այսպե՞ս է արդյոք ձևը արհույի,
Մի՞թե այսպես են այս կղզին վարում,
Այսպե՞ս է իշխում արհամ Ալբիոնի:
Մի՞թե երեխա կմնա Հենրին
Եվ կիշխեն նրան Հեմֆրին դժնադեմ:
Մի՞թե բազումս սիրազոն եմ կրում,
Որ դառնամ դուխի հպատակն ինձ:
Քեզ եմ ասում, Գոլ. երբ Տուր Բազաֆում
Իմ սիրտ պատվին՝ կատրեցիր նիզակ,
Եվ Ֆրանսիա կանանց սիրտը գողացար,
Ես կարծում էի՝ բազավոր Հենրին ճեզ ճմաճ բալ է,
Սիրալիր ու կիրթ ես հասակն ունի:
Բայց, ավա՜ղ, նրա միտքն ամբողջովին արքեն են տարել,
Երգչուհի է նա «Ave-Maria», ճամրիչը ձեռքից չի գցում երբեք,
Նրա հետևակն են առաքյալները ու մարգարեները,
Նրա զենքերն են՝ գաւերը արքաց,
Նիզակախաղը՝ ուսումն երազած,
Եվ սերն է արքաց պատկերին առույգ:
Ա՛խ, ես կուզեի՝ էլարդիճալների ժողովն իմասանում
Նրան պապ ընտրեր ու տաներ Հռոմ,
Որպեսզի նույակ խույրով պսակվեր:
Սա է պատչանում այս մելոռացիին:

ՍԵՏՈՒԿ

Տիկի՛ն, ճամբերե՛ք: ես պատճառ գտնեմ,
Որ Ֆրանսիայից դուք եկած Անգլիա,
Ես էլ կլռանամ, որ դուք գոհ լինեք:

ԹԱԴԱՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Բացի ամբարիշտ խնամակալից այստեղ ևս մարդիկ՝ Թաֆարտը գոռաց,
Դուխս Սամերսեթը, դժկամակ Ցորկը ու Բանիկգեմը.
Որոնցից նույնիսկ ամենափոքրը
Ավելի ուժեղ դիրք ունի երկրում, քան ինքը արժան:

ՍԵՆՈՒՆ

Որոնցից նույնիսկ ամենաուժեղն Անգլիայում չունի
Նվիլների պես մեծ իշխանություն:
Չէ՞ որ Վարվիկը և Սոլսբերին դուխս չեն հասարակ:

ԹԱԴԱՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Այս իշխաններից ոչ ոք ինձ այնպես
Չի նեղում, որշան Հեմֆրու կինն հպարտ:
Նա սիրուն աչկնաց չխախմբեով այնպես է սանում սրանից սրան,
Ասես թե լինի երկրի սիրուհին, ոչ թե դքսուհի,
Իսկ արհանիխում օտարերկրացիք կարծում էն, թե նա , նա՛ է թագուհին:
Այդ կինը դքսի ոչ նկամառով իր աչքն է պնեում,
Մեր ազնաուրյունն ասես թե ծաղրում,
Մի՞թե չեմ ապրի այնքան ժամանակ, մինչև որ առնեմ վրեժս նրանից:
Չէ՞ որ այդ ատար, նողկալի կինը
Իր ծննդների գարշ միլավայրում պարծենցել է խիստ.
Թե իր հասարակ զինուցի ցլանցքն ավելի արժե,
Քան թե հայրիկիս կալվածքներն ամբողջ,
Քանի դեռ Սնֆոլկն երկու դքսություն չէր ավել նրա ազգին համար:

ՍԵՆՈՒՆ

Տիրուհի՛, ինձս եմ թակարդը լարել,
Ով հեռագուիչ թռչնաց մի նրամ դրել եմ այնտեղ,
Որ երբ նա լսի գայլայլը նրանց,
Չկարողանա անդից թարձրանալ՝ ձեզ վշտացնի:
Մոռացի՛ր նրան, լսե՛ր, սիրուհի,
Ես հանդգնում եմ ձեզ տալ մի խորհուրդ.
Թեև Թաֆարտի աչքի լույսը չենք,
Բայց պետք է նրան և իշխաններին խնկույն միանանք.
Մինչև որ Հեմֆրին թագրնկնց լինի:
Գայով դուխս Ցորին, ապա հազիվ թե
Վերչին գանգատից նա մի բան ջանի:

Այսպես կչճքնճմ բոլորին ճերմով,
Ինկը տերությանն ձեր ձեռքը կառնեմ:

Ընթերներ: Մահեմ են թագավոր, գումս Պոսաներ. կարգինալ Թոֆարոք, Բուկինգհեմք, Յորք, Սոմերսեթ, Սոլսբերիլ, Վարվիկը և դմռանի Պոսաները:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՈՐԻ

Ազնիվ իշխաններ, ես Սոմերսեթի ու Յորկի միջև
Չեմ դնում երբեք ոչ մի խտրություն:

ՅՈՐՔ

Թե Ֆրանսիայում Յորկի գործերը վատ են ընթացել՝
Թող ճրաժարվի իշխանությունից:

ՍՈՄԵՐՍԵԹ

Երբ Սոմերսեթն ճարմար չէ տեղին,
Ապա թող Յորկը կուսակալ լինի, գիչում եմ ճրան:

ՎԱՐՎԻԿ

Դուք արժանի՞ եք, թե՞ ոչ, այդ մասին
Պետք չէ վիճարկել: Յորկն է արժանի:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Փառասեր Վարվիկ, թող մեծը խոսի:

ՎԱՐՎԻԿ

Կուզում՞ կարդինալն իննանից մեծ չէ:

ԲԱԿԻՆԳՀԵՄ

Բայց ճերկաները չատ մեծ են ճեզնից:

ՎԱՐՎԻԿ

Վարվիկը կապրի բոլորից էլ չատ:

ՍՈԼՍԲԵՐԻ

Հանգիստ, զավա՛կս: Բուկինգհեմ, ցույց տա՛ր որևէ մի փաստ,
Որ Սոմերսեթին մենք բարձր ենք գասում մեր ազնիվ Յորկից:

ԹԱԳԱՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Չի թագավոր է այդպես կամենում:

ՊՈՒՅՏԵՐ

Տիրոջի՛, արհան մեծ է բավական
Եվ ճա կարող է իր կարծիքն ասել: Սա կենչ գործ չէ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՏՑՏ

Երբ ճա արդեն այր է մի ճասուն,
Ապա ձեզ նման խնամակալի կարիքը չունի:

ԳԼՈՒԽԵՐ

Ես ճավանիմ իմ նոա սիրուքյանը,
Երբ նա ուզի, ձերդ մեծուքյուն, սակս կզիրնմ:

ՍՏԵՓԱՆ

Քոլ սկզդ, հնոճ էլ ճանդգնուքյունդ:
Այճ սրից, ինչ դու գտար քոզալոր
(Ո՞վ էր, ո՞ր արևոճ, երբ ու Հնոիքրին),
Նրկիրճ օրեցօր դու սարար սկկմանը:
Մեզ ձովից այճ կողմ գոֆինճ էր ճագրում,
Իսկ մեր սիրուքյան իչխանճներն ամեճ
Ձերդ մեծուքյան սարոսկճերճ էին:

ԿԱՊԻՏԱՆ

Դու ժոգովրդին խիստ բալանճիր. և նկնդեցու
Դանձասուանճն ճարուստ սասակիկ ճիմարեց Ֆա չորքումներից:

ՍՄՄԵՐՍԵՏ

Քո կնոջ զարդերն ու պալատներդ
Վճաս բերեցին մեր զանձարանին:

ՐՈՒԿՈՒՆՏԵՄ

Քա գաժանության այնպես էր պատժում ճանցավորներին,
Որ օրենքն անգամ ճեհմաճում էր.
Այդ ինչ կճ ճանձնում ազատածության արդար օրենքի:

ԹԱՎՈՒՏ ՄԱՐԴԱՏՑՏ

Դու Ձրանեփայում պաչառն ես ծախել և բաղաքներն առևտուր արել:
Երբ ճասատած այդ մեծ ճանցանքդ՝
Դու առանց գլխի պետի է ցատկտես:

Գնում է Գլոստերը: Թագուհին գդում է իր ճվինը:

Տո՛ւր իմ ճվինը: Ձե՞ս ուզում, բռչնի՞կ:

Ազատում է գնում:

Ա՛խ, այդ դո՞ւմ էիմ, ճերճմ, գնում:

ԴԵՍԴԵՄՈՆԱ

Այո՛, ես ինձս, գոռոզ Ֆրանսուհի:
Թե ինձ հայոցվիս ես զեղեցկությանն ընդհատել մտահնար իմ եղունգնիռով,
Ապա՝ ես դեմքիդ կկերնի տասը պատվիրաններս:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Բարի ճոռոմույր, դուք հանգստացեք, ես սխալ վարվեց:

ԴԵՍԴԵՄՈՆԱ

Օ՛, սխալ վարվեց: Ոդարմած արհա, պետք է սթափվել.
Ձեզ կբաւուրի և ձեզ կուռայի երեխայի պես:
Ա՛խ, բեև սյուռեղ սերը գլխավար չի ճոգնում տաքսա,
Բայց էլեանորը կառնի իր վրեժն ապուռակի համար:

ՓԱՌԱ Ե

ԲՈՒՔԻՆԳԵՄ

Կարդինալ, պետք է նրան ճնռնեմ.
Տեսնեմ, թե Հենրիին ինչ է աճելու.
Այնպես ես խոցվեց, որ՝ այժմ նրա կատաղությունը
Կարիք չի զգում ոչ մի խրանի.
Նա բառաամբոխ վարգում է զեպի իր կործանումը:

ՓԱՌԱ Է

Մտնում է Դուռեյը:

ԴՈՒՌԵՅ

Այժմ, իշխաններ, երբ իմ բարկությունն ասց կացավ լրիվ,
Քանզի միայնակ ես զրոսնեցի բակում պալատի,
Ինձ, որ խռովեմ պետական գործից:
Գալով ձեր հինսա և խիստ սառնող ամբաստանանքին,
Ապա ցույց տվիք և ես կենքարկվեմ օրենքին, այո՛րհ իմ:
Բոլ առաված վարվի ճոգուս ճետ այնպես,
Ինչպես սիրում եմ իմ բարեվորին ու իմ եղբերը:
Բայց դառնամ գործին, որ ձեռք ենք գարնել.
Ասում եմ, տեր իմ, բոլոր յորդերից Յորկն է միակը,
Որ Ֆրանսիայում կարող է լինել ձեր կատակերը:

ՍԵՖՈՂՔ

Նախևառ ըննությունն՝ ինձ թողնեք, որ ես
Ցույց տամ կարևոր մի բանի պատճառ,
Թե ինչու Յորքը քնավ հարմար չէ այդ տեղի համար:

ՏԱՐԿ

Դասնիմ, թե ինչու ճարմար չեմ, Սեֆոլիկ.
Նախ՝ ար չեմ ծնում ճպարտությանդ,
Ապա՝ երեխ ինձ այդ պայտոնը տան՝
Ինձ յուդա Սամիրսեան այնտեղ կպաճի
Առաջց պարենի, առաջց դրամի,
Մինչև ար դաֆինն ճաղքի այդ երկրում:
Ես վերջին անգամ նրա երդի տակ պարեցի այնտառ,
Մինչև Փարիզը ընկավ ճյուծվելով:

ՎՈՒԿԻ

Պարտ եմ ասել, ոչ մի դավաճան
Նման ճողկալի արարք չի գործել իր երկրի ճանդիպ:

ՍԵՖՈԼԿ

Լոի՛ր, կամակոր ու ճամառ Վարվիկ:

ՎՈՒԿԻ

Ջազրելի՛ պատկեր, ամիպում ես ինձ լռել ու առաջ:

Քաշում են Սեֆոլկի ծառաները և բերում են Հասներին ու Պետերին:

ՍԵՖՈԼԿ

Ահա այն մարդը՝ դավաճանության ամբաստանությամբ,
Տա ասաված, որ դուխս ճորին արդարանա:

ՀՈՐՔ

Թայց կա՞ մեկն այստեղ՝ ինձ մեղադրող:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Ի՞նչ ես ակնարկում, Սեֆոլկ, ասա ինձ, ովքե՞ր են սրանք:

ՍԵՖՈԼԿ

Աղեխվ վհճապնա, ձեր թագավությամբ, ահա այն մարդը,
Որ իր աիրոջը ամբաստանում է սուրբս դավաճան.
Ահա՛ և նրա բառերը թալոր. Ճորին օրինավոր
Ժառանգն է գահի, իսկ դուք՝ թագավոր, բայ ճափչտակող:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Ով մա՛րդ, ասե՞լ ես դու այդ բառերը:

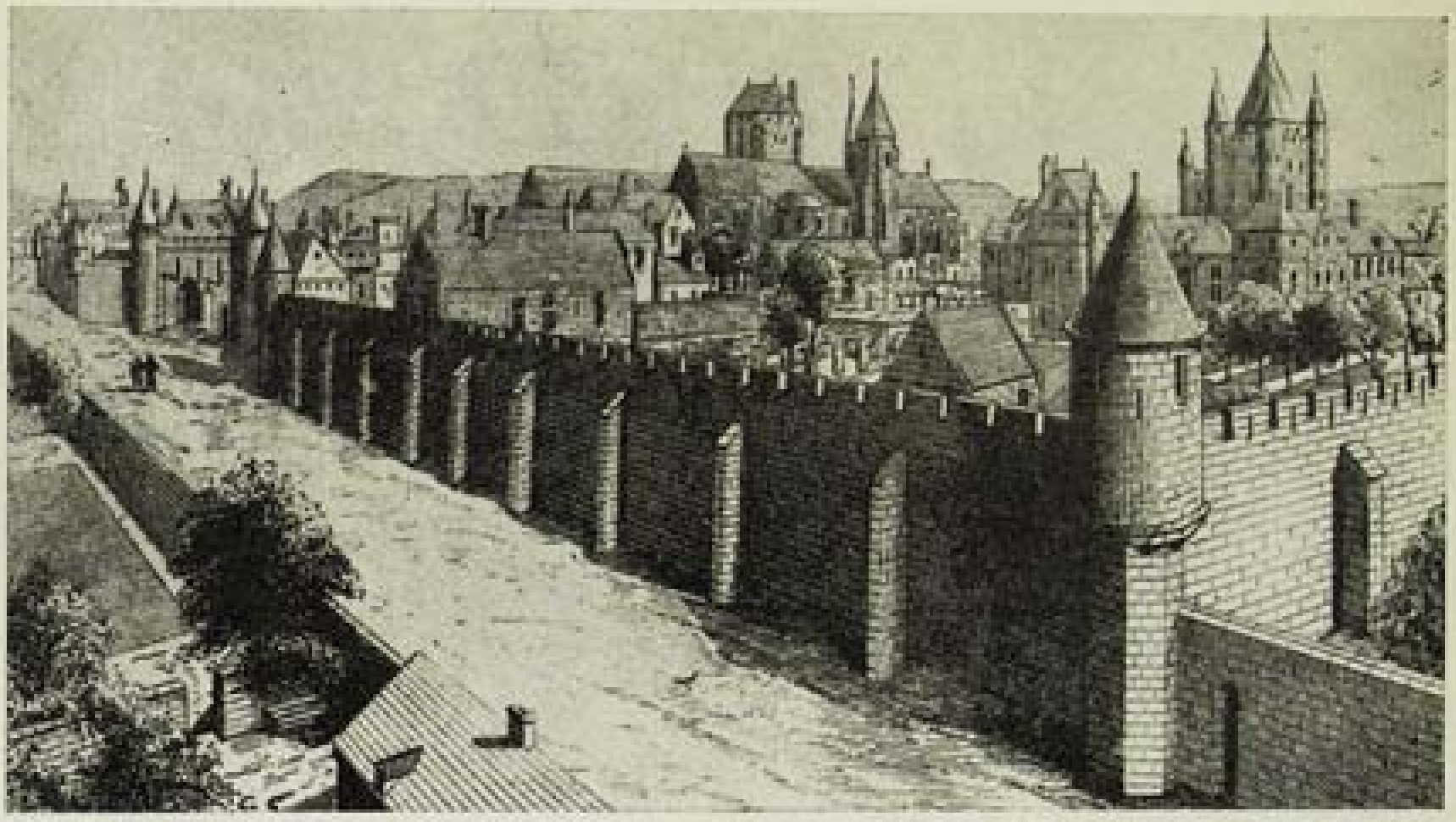

Փարիզը XV դարում, Բասոիլը քոմս Վ. Հյուսոյի։

Deutsch altenrudolfer. XV quer

ՀՈՒՆԵՐ

Ներեցեք, ձերդ ողորմածություն, ես երբեք չեմ ասել ու չեմ մտածել նման որևէ բան: Ասվածն է վկա, որ այս սրիկան ինձ զրպարտում է:

ՊՅՏԵՐ

(Ձայնը տալով իր մտածմունքը) Երդվում եմ, իշխաններ, այս տասը ոսկուով, որ նա է ինձ ասել մի գիշեր, երբ ձեղնահարկում մահճում էինք դուքս Ճարլի գնճիների:

ՅՈՐԳ

Սուտ ապրանա՜ք, կեղտոտ սրիկա,
Այս խռմփոց համար պիտի է հատուցես միայն ես գլխով:
Ձերդ մեծություն, ազերսում եմ ձեզ
Նրան օրենքի խստությամբ պատժել:

ՀՈՒՆԵՐ

Ավա՜ղ, տեր իմ, թող ինձ կախեն, երի երբևէ ես եմ ասել այս բառերը: Ինձ մեղադրողն իմ ենթավարպետն է: Ծերս, երբ ճրան իր մեղքի համար պատժեցի, նա երդվեց, որ ինձ ձեռ ճաշիվ կմահրի: Այդ կարող են վկայել արդարախոս մարդիկ, ուստի, ձերդ վեհությանը պաղատում եմ, որ չկարցնեք մի ազնիվ մարդու՝ մի սրիկայի ամբաստանությամբ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Հարեզբայր, օրենքն ի՞նչ է պահանջում նման դեպքերում:

ԴԱՏԱՏԵՐ

Անհավասիկ, տեր իմ, վճիռն իմ արդար.
Թող Սոմերսեթը լինի կուսակալ ողջ Ֆրանսիայում,
Չի կասկածում եմ դուքս Ճարլի վրա:
Պայով այս մարդկանց՝ սանմանեմ մի օր
Եվ ճարմար մի տեղ մեճամարտելու,
Որովհետև տերն ապացույց ունի, որ սխալել է ծառան իր ճանդիպ.
Այսպես է օրենքն ու վճիռն Հոմֆրոյ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Թող այսպես լինի: Իշխան Սոմերսեթ,
Ձեզ հատատում եմ որպես կուսակալ:

ՍՈՄԵՐՍԵԹ

Ես խոնարհաբար շնորհակալ եմ, ձերդ մեծություն:

ՀՈՒՆԵՐ

Ես ընդունում եմ մարտն հանդարտությամբ:

ՊՈՏԻՖԱՐ

Ավա՜ղ, տեր իմ, չեմ կարող կռվել։ Ի սեր ատածս, ինձ գթացեք։ Մարգկային օխք խոտոտկում է ինձ։ Օ՜, ասովա՜ծ, ինձ խնայի՜ր։ Ես չեմ կարող նույնիսկ մի ճարված ճտացնել։ Օ՜, ասովա՜ծ, իմ սիրտը...

ԴԱՍՏԻՐ

Սրինկա՛, պետք է դու մենամարտես
Տամ քե կախազան չտտով բարձրանաս։

ՔԱՀԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐ

Տարեք ճրագը բանս։ Քոզ մենամարտեն
Հայտարդ ամսվա ճիշտ վերջին օրը։
Գնա՛ճէ, Սոմերսեթս, ինչ պետք է ճամփեճէ։

Ելք-մուտ։ Պետք են։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՁՈՐՈՐԴ

Նույն վայրը։ Պետերի պալատի սրահ։

Մտնում են կախարդ Մարլերի Ջորջեը, Տամբ, Սաուրվիլը և Բալիերանը։

ՏՈՒՄ

Նկե՛ճ, սիրելինե՜րս, ասում եմ ձեզ, որ դիտումին ձեր խոստումի կատարմանն է սպասում։

ԲՈԼԻՆԲՐՈՒԿ

Պարոն Տում, պատրաստ եճէ։ Դիտումին արդյոք ուզո՞ւմ է դիտել մեր ոգեճաղցուկը։

ՏՈՒՄ

Իճարկե։ Այլ կերպ՝ ինչպես կլինի։ Վստահեճ նրա բալետյանը։

ԲՈԼԻՆԲՐՈՒԿ

Լսել եմ, որ այդ կինը աննկուն ոգի ունի։ Բայց ճարմար է, որ դուք, պարոն Տում, կանգնեճ նրա գլխավերը, բանի դեռ մեճէ զրավված կլինենճ ճերհասում։ Եվ այսպես, գնացեք, տեր ընդ ձեզ, մեզ թողեճ մենակ *(Գնում է Տամբ)*։ Մայրիկ Ջորջեճ, պառկիր ճրեսդ գետինն ի վար, իսկ դու, Ջոճ Սաուրվիլ, սկսիր կարդալ։ Դե՛ճ, գործի անցնենճ։

Վերջ հայտնվում է դիտումին Տամի ոգեկոչությամբ։

ԴԱՍՏԻՐ

Շատ լավ, պարոննե՛ր։ Ձեզ բարի գալուստ։
Ի՛ գործ։ Երկաթը տամ-տամ եճ ծեծում։

ՖԱԼՏԱՐՈՆ

Բարի տիրուհի՛, համբերեմ մի պահ, վճուկներն իրենց ճիշտ ժամը գիտեն:
Սևաթույր գիշեր, գիշերվա անքուն խռովնկ լռության,
երբ հոգիները էր ամբողջ Տրոյան,
երբ ոչ բիներն են կանչում ոդրանալջ, երբ ոչ չներն են ոռնում անդադար,
երբ ոգիներն են քաֆտառում անուռս,
եվ ուրվականներն իջնում են իրենց գերեզմաններից,
Այդ ժամանակն է ամենահարմար այն ազգիվ գործի, որ ձեռնարկում եմ:
Տիրուհի, նառի՛ր ու մի՛ վախեցիր: Ոմ ամբառնում եմ,
Նրան էլ կառնենք մի կախարդական շրջանակի մեջ:

Կատարում են կախարդական արարողությունը և գնում մի շրջան:
Պալինրոնը կամ Սատրվելը կարգում են «Conjuro te» և այլն:
Անվար արտա ու կայնակ: Հայտնվում է ոգին:

ՈՒՐ

Adsum[2]:

ՀՈՐՀՈՆ

Նո՛ր, ով Ամմոր:
Հանուն ատոծո ի ճավիտենից, ում իշխանությամբ
եվ անվան առջև սառանում ես դու, պատասխանի՛ր ինձ.
Ոչ չես գնա դու, մինչև չխոսես:

ՈՒՐ

Հարց առա՛ր ինչ կուզես, միայն թե էեզնից արագ ազատվիր:

ՊԱԼԻՆՐՈՆ

(Կարդալով հարցը թղթից) «Ամենից առաջ կուզեմ իմանալ՝
Ի՞նչ է սպասում մեր թագավորին»:

ՈՒՐ

Դուրս ապրում է դեռ, որ թագավորին գանքնկից անի,
Բայց նա չատ կապրի և կմահանա բոնադատ մահով:

Երբ ոգին խոսում է, Սատրվելը գրում է պատասխանները:

ՊԱԼԻՆՐՈՆ

«Ի՞նչ է վիճակված Սեֆոլկին» արդյոք»:

ՈՒՐ

Ջրից կմահնի և չուրճ էլ նրա վերջը կդառնա:

[1] Ձնդեում եմ քեզ (լատ.):
[2] Ես այստեղ եմ (լատ.):

ԲՈՒՐԲՈՆ

Ե՞նչ է սպասում դուս Սոմերսոմին:

ՋՈՒ

Քաղ ճավերժ խույս տա նա դղյակներից:
Ավազատներում կապրի ապահով,
Քան այն վայրերում, ուր դղյակներն են բարերապիր կանգնած:
Դնե՛, վերջացրո՛ւ, արդեն չեմ կարող, ժամն է գնալու:

ԲՈՒՐԲՈՆ

Իզի՛ր ի խավար և լինե՛ն հրավառ:
Գնա՛, շար ոգի:

Ոտա ու կոչնակ: Աննեսոմեամ է ոգին:
Հանկարծ գինյալ պահապանների ավելկոտյամբ մռնում են
գուս Ջորջ և գուս Բանիերմեն:

ՏՅՐՔ

Բանե՛ք այս սառր դավաճաններին, հետևեր էլ՝ իրենց խնչհրաձիներին.
Ջարդո՛ւկ, բայլ առ բայլ հետևել նրանք ինձ:
Ցնո՛ր, տիրուհի, գուք էլ ե՞ք այստեղ:
Ձեզ թագավորը և պետությունը խոշոպես պարտ են այս գործի համար.
Ես չեմ կասկածում, որ լուրդ հավանին
Ձեզ կհատուցի այս գործի համար հավատ պատչանի:

ԳՔՈՒՀԻՆ

Վատ չէ այս գործը կիսավ չափ անգամ,
Քան բե այն, որ դու՝ գուխս վտանգավոր,
Դավեր ես նյութում Հերոս ընկատմամբ առանց պատճառի:

ԲՈՒՐԲՈՆԻՑ

Առանց պատճառի՞, ի՞նչ կասեմ արանց:

Ցույց տալով նրան թղթերը:

Դա՛ւս տարեմ նրանց: Քաղ գնդան դնենք
Ու պահենք գատ-գատ: Իսկ դուք, տիրուհի, գալու եք մեզ հետ:
Նի՛ր, Սաֆֆորդ, տա՛ր նրան ինձ հետ:
Մենք գատարանում կդիտենք ձեր այս խաղալիքները:
Դե՛ն, չուտ գնացեք:

Գրանիկ և Ջորջ գինյալ պահապանների ավելկոտյամբ գնում են,
Նրանք ետևիցը՝ Սաֆֆորդն ու Բոլինգրոկը:

ՏՈՐՔ

Ազնիվ Թուխինգհեմ, կարծես թե ճրաք լավ ճնռնեցիք:
Դեղեցի՞կ ճնարհ, որն օգուտ կուա մեր նպատակին:
Աոդ՝ միլորդ, կարդաճիմ վճիռը սատանայի,
Տեսնեմ, թե ինչ կա:

Կարդում է

«Թուխեն ապրում է դնո, որ թագավորին գանրննից անի.
Բայց ճա չատ կապրի և կմահանա բռնադատ մահով»:
Իսկ և իսկ սա է՝
„Nio te, Aescidn, Romanos vincere posse".
Լավ, մի տես վերջը.
«Ի՞նչ է վիճակված Սնֆոլկին արդյոք»:
«Ջրից կմեռնի և չուրն էլ ճրա վերջը կդատնա»:
Ի՞նչ է սպասում դուքս Սոմերսեթին:
«Պող ճավերժ խույս տա ճա դղյակներից:
Ավազուաններում կապրի ապահով,
Քան այն վայրերում, ուր դղյակներն են կանգնած բարձրադիր»:
Այո՛, պարոննե՛ր,
Մեզ զվարթությամբ այս վճիռն ճասավ,
Զվարթությամբ էլ պետք է ճասկանալ:
Թագավորն այժմ առաչանում է դեպի Սենտ Օլբենս,
Հետն էլ ամուսինն այս չճնազ կնոջ:
Որճան կարող եմ՝ ձիուց էլ արագ,
Այնտեղ եմ տանում լուրերն այս տխուր,
Որ բուենա մի ճաչ կդատնան Հերֆորտն:

ԳՈՒՆԴԱԿ

Թույլ չի՞ տա արդյոք Տարճի մեծ զուրսը,
Որ ես այս անգամ չինեմ աուրճանդակ, ճույս ունեմ, որ նա ինձ կճատուցի:

ՏՈՐՔ

Թե ճաճա է ձեզ, իմ բարի իշխան: Ահ՛յ, ո՞վ կա այնտեղ:

Մտնում է մի ծառա:

Նեգրիր Վորվիկին ու Սալսբերին,
Որ ինձ ճետ ըճթրեն՝ վազե երնկոյան: Գնա՛ք այժմնդից:

Գնում են:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՍԵՂՈՆ ՕՔԵՈՍ

Մահում են բազավորը, թագուհին, Դլուսերը, կարդինալը և Սեֆոլը:
Բազնների միմյանց ձայն են տալիս:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Հավատացեք ինձ, ազնիվ իշխաններ, յոթ տարուց ի վեր
ես չէի տեսել այսպիսի ճաշոզ թչուռների որս:
Բայց ի բարձուս փչում էր քամին,
Չէր կարող նույնիսկ ծեր բազեն թռչել:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Բայց ինչպե՞ս ճախրեց, միլորդ, ձեր բազեն,
Եվ ինչպե՞ս ենտվից ճա բոլորից վեր:
Ինչպե՞ս է ատածո արարճն երևում հենց իր արարած էակների մեջ,
Ե՛վ մարդ, և՛ թչուռ բարձուճք են ձգտում:

ՍԵՖՈՂՍ

Ես չեմ զարմանում, որ լորդ Հավաճու
Բազենեըն այսքան բարձրից են ճախրում,
Չի երաճի զիտեն, որ իրենց տերը պիտում է ճախրել բարձուճքներն ի վեր.
Եվ յուր մտքերով իր բազենիրից ճիտու պահանջ:

ԴԼՈՍՏԵՐ

Միլորդ, միայն հենց ու սուր ազին
Չի ձգտում ճախրել թչուներից բարձր:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Այո՛, տենչում է ամպերից ճա վեր:

ՓԱՈՍՏԻՆ

Իսկ դուք, կարդինալ, ի՞նչ եք մտածում,
Մի՞թե չեք ուզում երկինք ճամբառնալ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՆԻՑ

Համեցե բերդրանքի գանձատուն մտնել...

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Դու երկրի վրա գաար երկինքդ,
Քո աչքն ու միտքը գամված են թագին՝ գանձատանն ճոպուղ:
Դու վտանգավոր լարդ խնամակալ, չարակամ իշխան,
Քծնում ես անվերջ և՛ թագավորին, և՛ ժողովրդին:

ՓԱՈՍՏԻՆ

Մի՞թե, կարդինալ, պատչաճում է ձեզ գոռոզությունը.
Tantsene animis caelestibus irae?[1]
Գնամ է բարեպաշտն այսպես ոտքանա՞: Բարի ճանապարհ,
Դուցե թաղենս ես չարությունը ձենց ես արությամբ:

ՍԵՖՈՒՆ

Օ՜, չարություն չէ, թայց ինչ ավելի, քան ինչ վայել է
Մի արդար կովի և ճայնեքան մի վատ ազնվականի:

ՓԱՈՍՏԻՆ

Ինչպես՝ ո՞վ, միլորդ:

ՍԵՖՈՒՆ

Այո՛, ինչպես՝ դուք:
Որ լարդ ճավանու մեծ տիպասս ունեք:

ՓԱՈՍՏԻՆ

Սեֆուն, Աճգլիայում բոլորդ գիտեն, որ լսիրչ ես դու:

ԹԱԳԱՒՈՐ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իսկ դու՝ փառասեր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՆԻՑ

Խնդրում եմ, ճանգիստ, բարի թագուհի:
Գնամ չէ զրոսել այս խիստ մոլեգին իշխաններիդ,
Զի նրանցի ճայտարարներ են ի վերա երկրի:

[1] Հնարավո՞ր է այդքան ատելք գտնում այն հոգիներում, որոնք երկնային են կոչված (լատ.):

ԿԱՊՈՒԱՆ

Այո, թող կռվինք ես հրաճկի.
Չի խաղաղություն կարգում եմ սուվ՝ բնդդեմ այս գոռոզ խնամակալի:

ԳԼՈՍՏԵՐ

(Առաձգին՝ Կաթգինալին) Օ՜, սուրբ հոբելպայր, ճավաստա դու իննն.
Երազում եմ ես դրան ճասնելու:

ԿԱՊՈՒԱՆ

(Առաձգին՝ Գլոսեսթրին) Կարո՞ղ ես՝ փոխի՛ր:

ԳԼՈՍՏԵՐ

(Առաձգին՝ Կաթգինալին) Դու խառնակիչներ չբերես ինձ հետ.
Սնփակաճ աճնդ թող պատասխանի վիրավորանքիդ:

ԿԱՊՈՒԱՆ

(Առաձգին՝ Գլոսեսթրին) Դու չես ճանդգնի, երբ ճանդգնես, ուրեմն՝ կլաս
Հնձց այս երեկո ծայրը պուրակի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՒՐԻ

Ի՞նչ եմ զրուցում, բարի իշխանններ:

ԿԱՊՈՒԱՆ

Հավատա, Գլոսեսթր, երբ ես ծառան հավիք չբռներ խիստ ճանկարծակի,
Մեր սրան ավելի ճալող կլիներ:
47 *(Առաձգին՝ Գլոսեսթրին)* Կբերես ինձ հետ ես սուրբ ապմի:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Անշա՛տ, հոբելպայր:

ԿԱՊՈՒԱՆ

(Առաձգին՝ Գլոսեսթրին) Տե՛ս, չմոռանաս՝ ծայրը պուրակի:

ԳԼՈՍՏԵՐ

(Առաձգին՝ Կաթգինալին) Շատ լավ, կարդինալ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՒՐԻ

Ի՞նչ եմ զրուցում, հոբելպայր Գլոսեսթր:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Շատախոսում եմ մեր բազնների և ուրիշ ոչինչ:

(Առաջինին՝ Գալոյինային) Եղվում եմ, տեռո՛ր, ասովածամոռով,
Դու ճաացրել ես ինձ վիրավորաճիմ,
Գիտցիր, ես պիտի մտուիդ խուզեմ,
Թե չեմ մոռացել ձեռ՛րս սուր առնել:

ԿԱՐԾԵԱՑ

(Առաջինին՝ Գյոտեական) Medice, telpsum.[1]
Լուդ խնամակալ, ինձի ինչ խնամիր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԴՈՒ

Քամին սաստկացավ, ճրա ճնու, տյարէ իմ, ձեր բարկությունն էլ:
Այս ի՞նչ տագնապալի նոամչտություն է սիրտս սպոցում:
Երբ ար այսպիսի լարեր են թախտում՝ ճերդաչնակության ոչ մի ճայն չկա:
Քայլ ավեք, տյարէ իմ, ձեզ ճաշտացնել:

Մտնում է Սենա Օրենի մի հագամոցի, գոչելով՝ ճրա՛չէ...

ԳԼՈՍՏԵՐ

Այս ի՞նչ աղմուկ է:
Ա՛յ մարդ, ի՞նչ ճրա՛չէ, ի՞նչ ես բառոզում:

ՋԱՂԱՔԱՑԻ

Օ՛, ճրա՛չէ, ճրա՛չէ...

ՑԵՏԱՑԻ

Մառ ինչ արհայիճ ու պատմիր ճրան ճրաչէիդ մասին:

ՋԱՂԱՔԱՑԻ

Երթվում եմ, տեր իմ, չի աճցել կես ժամ,
Երբ Սենա Օրենի խորանի առաջ
Մի մարդ, ար կյանճում աչէի լույս չտուներ, ճրաչէով տեսավ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԴՈՒ

Օրինյալ է ասոված, չի ճավատացյալ ոգուն լույս կտա գրկում խավարի,
Իսկ վճատյալին՝ միխքարություն:

Մտնում են Սենա Օրենի հագամոցներ իր բազապետների ճետ.
Սիմոնիդես, արիճ երկու ճոգով բերում են բազկաթոռի մեջ,
Ճրա ինչը և բազմաթիվ մարդիկ:

---

[1] Բժիշկ, ինչպե՞ս ես քումիր (լատ.):

ԿԱՐԻՆԱ

Աճա՛ գալիս են բաղամացիներն առաջոդության.
Ուրախսի մարդուն ձեզ ներկայացնեն, ձերդ մեծություն:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՆՐԻ

Մեծ է այս մարդու սիրտաճիճն այսանիզ՝ երկրային հոլտում,
Բայց սեռությամբ բազմապատկվում են նրա մեղքերը:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ճանապարհ բացի՛ր: Մո՛տ բերի՛ր նրան,
Աբրան ուզում է նրա հետ խոսել:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՆՐԻ

Բարի մարդ, պատմիր, թե ինչպես եղավ,
Որ մենք էլ ինչ հետ մեծարենք ասածուն:
Ի՞նչ: Եղի՞լ ես կույր: Եվ տեսնո՞ւմ ես արդ:

ՍԻՄԿՈՒՍ

Ձերդ մեծություն, ես կույր եմ ծնվել:

ՍԻՄԿՈՒՍԻ ԿՆՈՋ

Այո՛, նա կույր էր:

ՍՏԵՖԱՆ

Ո՞վ է այս կինը:

ՍԻՄԿՈՒՍԻ ԿՆՈՋ

Այս մարդու կինն եմ, ձերդ մեծություն:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Եթե լինեիր դու մայրը նրա,
Ապա ամեն ինչ կասեիր ճշտիվ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՆՐԻ

Ուռա՞ղ ես ծնվել:

ՍԻՄԿՈՒՍ

Բերվիկում, աիր իմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՆՐԻ

Հե՞ղ մարդ: Քեզ ասված բարությամբ նայեց,
Դու ամեն գիչեր և ամեն ցերեկ,
Հիշիր, թե ինչպես հետ օգնեց ասվածդ:

ԹԱՂՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Աա՛, բարի մարդ, նկար ասուր խոտաճ դու պատահաքա՞ր,
Թե՞ աստված դրդից, որ ազգիդ աճես,

ՍՈՒՐԿՈՍԻՍ

Ա՞խ, աստված գիտի՝ ազգիդի ճամար։
Ինձ ճազար անգամ, ճույնիսկ ավելի՝ ասուր Օլիսաճ էր ինքս մեջ ասել.
«Սիմպկոմս, դու ճաճախ իմ խոտաճճ արի, ինչ կապաճինեմ»,

ՍՈՒՐԿՈՍԻՍԻ ԿՆՈՋ

ձշմարտություն է։ Հանախ եմ լսել,
Թե այդ ձայնճ ինչպես կանչում էր ճրաճ։

ԿԱՐԻՆԱ

Ի՞նչ, դու և՛ կաղ ես։

ՍՈՒՐԿՈՍԻՍ

Այո՛, բոզ աստվածճ ամենակարող օգնի թշվառիս։

ՍԵՆՈՆ

Ինչպե՞ս պատահեց։

ՍՈՒՐԿՈՍԻՍ

Ծառից վայր ընկա։

ՍՈՒՐԿՈՍԻՍԻ ԿՆՈՋ

Սալարի ծառից, ձերդ բարձրության։

ՊԼՈՒՏՈՍ

Վաղո՞ւց դու կույր ես։

ՍՈՒՐԿՈՍԻՍ

Ես կույր եմ ծնվել։

ՊԼՈՒՏՈՍ

Եվ կարողացար ծառը մագլցե՞լ։

ՍՈՒՐԿՈՍԻՍ

Տեր իմ, մի անգամ իմ ամբողջ կյանքում, երբ չաճել էի։

ՍՈՒՐԿՈՍԻՍԻ ԿՆՈՋ

Նա ճիշտ է ասում, և մագլցելը թանկ ճատեց վրան։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Դու, աճյո՛ւռա, շատ ես սալարներ միրել
Եվ դրա համար կյանքդ ես վտանգել։

ՍՄՊԿՈՍՍՈՒ

Ալա՛դ, բարի տեր, իմ կինն է սաստիկ միրում սալարներ,
Եվ ինձ առիթից իմ կյանքի գնով ծառը մագլցել։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ճարպիկ խաբեբա՛, դրանով ոչինչ դու չես վաստակի։
Ցույց տուր աչքերդ, բարբիր, քաց արա,
Ըստ իս, ձիմա էլ դու լավ չես տեսնում։

ՍՄՊԿՈՍՍՈՒ

Այո, շատ պարզ է, ինչպես ցերեկը,
Փա՛ռք Հեզ, փա՛ռք ասողած, փա՛ռք Հեզ, Սուրբ Ծլրենս։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ուրեմն, այդպե՞ս։ Դե ձիմա ասա թիկնոցիս գույնը։

ՍՄՊԿՈՍՍՈՒ

Կարմիր, ալ կարմիր, ինչպես արյունը։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Շատ լավ ասացիր։ Իսկ ի՞նչ գույն ունի իմ այս զգեստը։

ՍՄՊԿՈՍՍՈՒ

Սև է ածխի պես. սև, ինչպես սև սաթ։

ԲԱԴԱՎՈՐ ՀՅՆԻՒ

Ինչպե՞ս։ Դու գիտես՝ սաթն ինչ գույն ունի։

ՍՏԵՖՈՆ

Կարծում եմ, որ նա չի տեսել սև սաթ։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Բայց նա տեսել է մինչև այս օրը
Բազում թիկնոցներ ու բազում զգեստ։

ՍՄՊԿՈՍՍՈՒ ԿՆՈՋ

Մինչև այս օրը երբեմ չի տեսել իր ամբողջ կյանքում։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ասա ինձ, ա՛յ մարդ, ի՞նչ է անունս։

ՍԻՄՈՆԻԴԵՍ

Ավա՞ղ, չգիտեմ:

ԳԱՍՏԵՐ

Նրա անունը:

ՍԻՄՈՆԻԴԵՍ

Ջգիտե՞մ, պարոն:

ԳԱՍՏԵՐ

Կամ քե նրանը:

ՍԻՄՈՆԻԴԵՍ

Նույնպես՝ չգիտեմ:

ԳԱՍՏԵՐ

Իսկ անուն ի՞նչ է:

ՍԻՄՈՆԻԴԵՍ

Սանդիե Սիմպկոս, քե նաև է ձեզ, ձերդ մեծություն:

ԳԱՍՏԵՐ

Ուռեմն, Սանդիե, այստեղ նանձին հեզ նստած է հրեատացյա աչխարհի ամենաարիկա խաբեբան: Եքե դու կույր ծնված լինեիր, այնուամենայնիվ, կարող էիր իմանալ մեր բոլորի անունները, ինչպես և նանաչել մեր զբնատների գույնը: Տեսողությամբ կարելի է զանազանել գույները, բայց ճնարավոր չէ բոլորի անունը միանգամից ասել: Միլոդենե, Սենտ Օլբենսը ճրաչէ կատարեց, բայց մի՞քե նա, ով կկարողանա վերադարձնել այս կաղի ատկերը, ճմո՞ւտ վարպետ չէ:

ՍԻՄՈՆԻԴԵՍ

Ո՛, տեր իմ, նրե կարողանայիր:

ԳԱՍՏԵՐ

Սենտ օլբենսցիներ, մի՞քե ձեր բազմում չկան դանիելներ ու այնպիսի բան, որ կոչվում է խարազան:

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ

Ինչպես կարող է չլինել, տեր իմ:

ԳԱՍՏԵՐ

Այդ դեպքում, նրանցից մեկին այստեղ ուղարկել:

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ

Հե՛յ, դու, դանիել նանից վազիր:

Դեամ է Նաամանից մեկը։

ԳՈՍՏԵՐ

Այժմ մի նաամանի բերեմ այստեղ։ *(Բերում են մի նաամանի)։* Արիկա՛, եթե ուզում ես իմից ինձ փրկել մահակից, ապա թող այս նաամանի վրայով և փախիր։

ՍԻՄԿՈՈՒՍ

Ա՛խ, առանց ճնճղակ չեմ կարող կանգնել,
Պառա՛ճ, ապարդյուն ինձ մի՛ շարչարեր։

Մտնում է մի դանիկ, ձեռին խաղալիք։

ԳՈՍՏԵՐ

Լա՛վ, պառաճ, մնիմ ինչ կասիցնիմ, որ գոնես ոսկիներդ։ Հե՛յ, դանի՛ճ, մահակի՛ր, մինչև որ բոչի նաամանի վրայով։

ԴԱՆԻԿ

Լսում եմ, աեր իմ։ Հանի՛ր բանկանդ։

ՍԻՄԿՈՈՒՍ

Ալա՛դ, պառա՛ճ, ի՞նչ անեմ, չեմ կարող կանգնել։

Դանիկ մահվանից ևս բոլում է նաամանի վրայով ու փախչում։
Նրան հետևում է ժողովուրդ, բացականչելով՝ հրա՛շք։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԴԻՑ

Աստվա՛ծ, այս ամենն ինչպե՞ս ես տեսնում
Եվ դու ինչպե՞ս ես այդիսի ճաճպուրժում։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Միծապելի՛ է, բի ինչպես փոխած։

ԳՈՍՏԵՐ

Հետապնդեցե՛ք այդ արիկային, իսկ այս բոզին էլ այստեղից հշեք։

ՍԻՄԿՈՈՒՍԻ ԿՆՈՋ

Այսպես վարվեցինի՞ կարիից դրդված։

ԳՈՍՏԵՐ

Թող նրանց մահակնե բոլոր շուկաներում, հանի դեռ չեն հասել Բերվիկ, որտեղից եկել են։

Դեում են հալամալուխը, դանիկը, Սիմկոսի կինը և ուրիշներ։

ԿԱՐԻՆԱՆ

Դուրս Հնմֆրին հրաշիլ կառարեց այսօր։

ՕԹԵԼԼՈ

Դառիճ սոխակց փախչել գլխիկոր։

ԴԼՈՍՏԵՐ

Ձնհի մատ իմը ճրաչիմ չէ՞, օ՛, ո՛չ,
Ցի դուք մեկ օրում փախցրիք, պարոն, բազում խաղաքներ։

Մահում է Թուկինգհեմը։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Ի՞նչ լաւ է բերել մեր Թուկինգհեմը։

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

Այնպիսի լաւեր, որ սիրտս է զգում։
Ձար մարդկանց մի խումբ ճովաճու կնոջ՝
Սեղի էլեանորի առաջնորդությամբ ու մասնակցությամբ,
Որն այս խուժանի գլուխն է ածել,
Ձեր սեռության դեմ խիստ վտանգավոր չարիք է ճյութում, —
Դարձնելով, ավա՞ղ, վճռակների ճնա,
Բռնեցիք նրանց ճանճաճիի վայրում,
Երբ կանչում էին երկրի բնդերից չար ոգիներին,
Եվ նրանց ճարցնում թագավոր Հենրու կյանքից ու մահից,
Ձերդ վհճությանն մոտիկ մարդկանցից,
Որոնց մասին դուք ավելի սաույգ կիմանաք ճնաս։

ԿԱՊՈՒՆԱԿ

Ուստի, ձեր կինը, լուրդ խնամակալ, պետք է աննապատ
Լանդոնում կանգնի օրենքի առաջ։

Առաջին Դատաւորին։

Դարձեմ, այս լուրը ձեր գնեմի ծայրը չեղնց մի այլ կողմ,
Այնպես որ, պարոն, հազիվ թե ինձ ճնա այդում ճանդիպեք։

ԴԼՈՍՏԵՐ

Փառամո՞լ սերտո՛ր, սիրտս մի՛ խացիր,
Ա՞խ, չլսանել եմ ցավն ու կսկիծը ուժերս բոլոր։
Եվ ես պարտված եմ, արդ էնզ եմ զիջում, ինչպես, իմացիր,
Ես կզիջնի մի ձիասպանի։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Օ՛, բարի առավոտ, ի՞նչ դժբախտություն և ի՞նչ ազետ եմ
Ձար մարդիկ ճյութում, դրանով իրենց կյանքը կործանում։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԵՑ

Հեմֆրի, գարշ ճռա է փչում հո բույնից,
Նայի՛ր իմիդ ինչ, ար մնաս անքիծ:

ԿԱՊՈՒՏԻՐ

Տիկին, ինձ համար, երկիմիմ է վկա,
Ուրիշ մի արմա, մի երկիր չկա:
Գալով կնոջն իմ, ավա՜ղ, չգիտեմ, ինչ է պատահել,
Ինչ ար լսեցի՝ ինձ վիշտ պատճառեց:
Վնեանեն կին է, բայց, նրա իրավ,
Մոռանալով ճա առաքինությունն՝ գնել է երանց,
Ովքեր մոտ են մեզ ձյուրի նման,
Վլաենիմ երան իմ առագաստից, իմ առնմիկ անից,
Ով կզարձնեմ օրենքին ավար,
Չի պղարտում է առնմիս անունը:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՀՇԱՐ

Տյարէ իմ, այս գիշեր կմնանէ այստեղ,
Իսկ առավոտյան կմեկնենէ Լոնդոն,
Որպեսզի գործը ճայնէ մաերախույզ,
Նվ սիրտ ու խառնակ հանցագործներին
Անգիլում կանչնէ ի պատասխանի:
Պետք է կշռել այս գաղ օրենքի արդար նժարով,
Որպեսզի տեսնենք, թե ով է արդար և ով չարաչնեզ:

Ելքեր: Պետք են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Լոնդոն: Գույս Ծորքի պալատի պատկերը:

Մտնում են Տարէ, Սոլսբերիի ու Վարվիկը:

ՏԱՐԷ

Այժմ, իշխաններ, իմ բարի Վարվիկ ու Սոլսբերի,
Երբ ավարտել ենք բնբրիկը ճամփան,
Թույլ ավէք այստեղ ձեզ հետ զրուցել,
Ձեզնից իմանալ ձեր կարծիքն անկախաբար՝
Ջուննո՞մ իրավունք բազը կրելու:

ՍՈԼՍԲԵՐԻ

Տեր իմ, այդ մասին ուզում եմ լսել մաերամասնաբնեն:

ՎՈՒԿԻ

Սիրելի Տարմ իմ, պատմիր մեկ առ մեկ,
Եթե Ես պահանջն առդար է, իրավ, ապա ճեմվիլճեռճ աչակից եմ ինձ:

ՏՈՐԻ

Լա՛ւ, իշխաններ, էդվարդ Երրորդը չոր զավակ ուներ.
Առաջինին էդվարդ, Սև արքայազն էր՝ իշխանն Ուելսի,
Երկրորդը ծնվեց Վիլյամ Հոաֆիլդը,
Ապա՝ Լիոնելը, դուքս Կլարենսը, Երանից հետո
Դանոճ այխարճ եկավ, դուքս Լանկաստերը:
Հինգերորդն՝ էդմոնդ Լենգլին, դուքս Յորքը,
Վեցերորդն եղավ Թոմաս Վուդստոքը, դուքս Գլոսաերը,
Իսկ վերջում ծնվեց Վիլյամ Վինձորը:
Սև արքայազն ճորից չուտ մեռավ,
Միակ Ռիչարդին թոռնիով ժառանգ:
Սա թագավորեց էդվարդ Երրորդի մանվանից հետո,
Քանի դեռ Հենրի Բոլինբրոկը՝ դուքս Լանկաստերը,
ժառանգը Դանոի և ավագ արդին,
Թագադրված Հենրի Չորրորդի անվամբ,
Դանը չգրավեց, թագրնկից չարեց արքային օրինավոր,
Ջուլարիից նրա դժբախտ թագուհուն գեպի Ֆրանսիա,
Ռիչարդին՝ Գոմֆրետ, որտեղ, ինչպես դուք բոլորդ գիտեք,
Դավաճանորեն կյանքից զրկվեց:

ՎԱՐԿԻ

Հայր իմ, ինչ պատմեց դուքսն՝ ամբողջովին ճշմարտություն է:
Լանկաստերները այս ձևով թագը ճափշտակեցին,

ՏՈՐԻ

Որե այժմ Երանի պահում եմ ուժով, ոչ՝ իրավունքով:
Երբ մեռնի արդին Սև արքայազնի,
Դան պետք է ելնի այդ ճույն տերենի զավակը ճալտարդ:

ՍԱԼԻՍԲՈՐԻ

Բայց Վիլյամ Հոաֆիլդն անժառանգ մեռավ:

ՏՈՐԻ

Երրորդ զավակը, դուքս Կլարենսը, ումից ես ինքս
Դան եմ պահանջում, ուներ Ֆիլիպա անունով ապրինկ,
Սա ամուսնացավ Մորտիմերի հետ, որ կոմսն էր Մարչի,

Իսկ ճրաց առիթն՝ Մոլիր Մարչն ուներ
Երեմ զավակներ՝ էդմոնդը, Աննան և էլիսաներդ:

ՄՈԼՍԵՐԻ

Բայց այս էդմոնդը Բոլինբրոկի սերության առմ,
Ինչպես կարդացի, թագն է պահանջել,
Եվ ես կղառնար թագավոր անչուշտ, եթե Գիեղվերը
Չպահեր ճրան բանտի խցիկում մինչև մեռնիլը...
Բայց վերադառնանք մեզ պատկաներին:

ՏՐՐՔ

Նրա ավագ քույր՝ Աննան, իմ մայրը,
Ժառանգը գահի ամուսնացավ Ռիչարդ Քեմբրիջի հետ,
Որ էդմոնդ Լենգլու որդին էր, այո՛,
Էդվարդ երրորդի զավակն հինգերորդ:
Ես Աննայից եմ թագը պահանջում.
Միակ ժառանգից կոմս Մարչ Ռոջերի, որ Մորտիմերի զավակը եղավ.
Սա ամուսնացավ Ֆիլիպայի հետ,
Ում հայրն էր, պարոն իմ, դուքս Կլարենսը:
Ուստի, թե կարգ է, որ ավագ որդին պետք է գահ նվճի կրտսերից առաջ,
Ուրեմն, ես եմ թագավորն Անգլիո:

ՎՈՐՎԱ

Օ՛, շիտ ավելի պարզ բան, քան թե սա:
Հենրին Ջոն Գանտից՝ չորրորդ զավակից,
Թագն է պահանջում, իսկ Տորճ՝ երրորդից:
Եվ Լիոնելի սերունդը ազնիվ գանի գեռ ողջ է,
Նա չպետք է իշխի: Սերունդը ողջ է, փրկում է հո մեր.
Քո որդոց արատում, որ ասես լինեն հազարաթուն ծառի գեղեցիկ ոստեր:
Հայր, Սոլսբերի, ծուռ իջնենք այստեղ
Եվ այս մեկուսի խաղաղ պարտեզում
Թող օրինավոր մեր թագավորին
Մենք առաջինը ողջունենք պատվով,
Քանզի ես վերստ իրավունք ունի թագը կրելու:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Կեցցե՛ Ռիչարդը՝ թագավորն Անգլիո:

ՏՐՐՔ

Շնորհակալությո՛ւն, բայց գեռ արժա չեմ,
Քանզի, ազնիվ պարո՛ն, չեմ թագադրվել

Ով Լանկաստերյան առնմի արյունով չի ներկվել սուրս:
Բայց պետք չէ բնավ չուառափայլ գործել, այլ գաղտնի, գիշեր.
Այս վտանգավոր օրերին եղիր ինձ նման, այա՛ր իմ,
Իրեն չեմ սեսնում դուքս Սոմերսեսի լպիրշությունը,
Ոչ էլ՝ Սեֆոլկի ճանդգնությունը,
Աչմ գոցեմ դիտամամբ դում կարդինալի լրտությաև առաջ,
Թող Բուկինգեմը, ոձմակը ներանց ձեր սեսողության դաշտից վրիպեն,
Քանի դեռ ճոսի ճովիվն է ապրում՝
Պարկեշտ իշխանը, բարի դուքս Հեմֆրին:
Նրանմ փնտրում են նրա մահին ճիմա:
Սակայն փնտրելով՝ կգտնեն իրենց մահն անազդարույն,
Եթե իրավ է Յորքը գուշակում:

ՍՈԼՍԲԵՐԻ

Միլորդ, բավ է արդ, պարզ է ամեն իշչ:

ՎՈՐՎԻԿ

Սիրտս ինձ ասում է, որ կոմս Վարվիկը
Մի օր դուքս Յորինն կբազդարի:

ՅՈՐՔ

Իսկ ես, իմ նեվիլ, ճավատում եմ, որ
Միշարդի ձեռոով Վարվիկն Անգլիայում
Ուրախից ձեռս մեծ մարդ կդառնա:

Կեսմ նե:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Դատարանի դահլիճը:

Ներս մտնում են թագավորը, թագուհին, Գլոսսերը, Յորքը,
Սեֆոլկը և Բուքինգեմը, վերջում պահակի ճակոցյամբ՝ դուսքի Գլոսսերը,
ապա՝ Մարջերի Ջորդեն, Սաութվելը, Ճամը և Թրիներսկը

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Մտա ե՛կ, էլեանոր, դուքս Գլոսսերի կին,
Ոգորված ասածս և Հենրու առաջ մեծ ճանդգաճիր ունես:
Ուրեմն, բնդունիր վճիռն օրենքի ես մեղքի ճամար,
Որ ինչպես ասածս գրոում է գրված, ինչ սպասում է քեզ մահապատիժ:

Ջուլիկին և մյուսներին:

Իսկ դուք՝ չարս ճոպով քանս վիրագարձեք,
Ուրկից կառնեն ձեզ կառափնարան:
Եվ Սմիթֆիլդում կայրեն վճուկին,
Իսկ ձեզ՝ հերիդ՝ դեպի կախազան:

Գեռամի Պլասերին:

Դու, սիկին, ազնիվ ցեղից ես սերվել,
Երևի ար մեղդ բազմությանն առաջ հավնլուց ճնաս,
Կապրես պատվազուրկ: Դու պետք է ապրես ցմահ ախտյալ
Հետու Մեն կղզում, որտեղ Սառնլին ինչ պիտի ճակի:

ԳԵՍՊԵՐ

Ես ոգևնում եմ և՛ ախտս, և՛ մաճ:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Քեզ, իմ էլիաճար, օրենքն է պատժում,
Իսկ ում օրենքն է պատժում խստագույն, չեմ կարող երաճ արդարացնել:

Գեռամ են գեռամին և մյուսներ՝ վերյալ պանակի ազնկությամբ:

Աչիես են լեցուճ աղի արցունքով, սիրտս՝ կսկիծով:
Ա՛խ, այս ատրիճիս այս պատրավաճքը գլուխս է բեռում:
Ձերդ վեճությա՛ն, ես ապերում եմ, թույլ տվեք գնալ,
Չի պոպճանք են վշտերս ուզում, իսկ ատրիճներս՝ խաղաղ ապաստան:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Կա՛ց, դուքս Գլոստեր, գնալուց առաջ
Տուր գավազանդ. Հենրիճ կլինի
Իր իսկ ճովանին, իսկ բարի ատյված՝
Հույսն իմ, ճեցուկն իմ և իմ ոսկիբառն.
Որ լույս չազ կտա իմ ճանապարհին:
Տեր քեզ հետ, Հենրի: Ես սիրում եմ հետ
Այժմ ոչ պակաս, քան երբ ատեյիդ ճովանին էիր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ես չեմ ճկատում արևէ պատճառ, որ ցույց է տալիս,
Թե ճարկավոր է ճատան ատեյին մի խնամակալ, ինչպես մանկանը:
Թող կառավարեն ատյված և Հենրիճ,
Տո՛ւր գավազանդ, իսկ թագավորին՝ իր տերությունը:

ԿԱՌԼՈՍ

Իմ զավագա՞ն: Անմահական, տեր:
Ես ճաշարանում վերադարձնում եմ,
Ինչպես ինձ տվեց ես ձայրը՝ Հենրին:
Ես ճաշարանում այդ զավազանը դնում եմ անա ես ոսկերի տակ,
Ինչպես ուրիշներն այն կվերցնեին փառասիրության մղումից դրդված:
Դե՛հ, մնա՛ս բարյավ, իմ բարի տերս, երբ ես չեմ լինի,
Քաղ պատվով փառոք խաղաղությունը ես զանը ձակե:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ի

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Տյառ իմ, Հենրին է ձիմա թագավոր, իսկ Մարգարիտը՝ նրա թագուհին:
Գուխս Հեմֆրին գարձավ խռովիլակը իր իսկ՝
Գզգված ու ճալմ: Օ՛, միանգամից երկու մեծ ճարված.
Նախ՝ կինն ամուսնից, ապա՝ յուր ծառի մի ոսոր ճառվեց.
Քառավ իր ձեռքից ցույցը պատվական:
Քաղ զավազանը Հենրու մոա մնա, զի սկզբանն այդպես է եղել:

ՍԵՖՈՒՆ

Այսպես թոչնում է երկնաձիզ առնին, կախելով ի վար ճյուղերն ազագան,
Այսպես խամրում է գառոզ դխումու ճպարտությունը ջանել օրերում:

ՏՈՐՔ

Առաված նրա հետ: Քույլ ավեք ասել, ձերդ մեծություն,
Որ վճռված է մենամարտն այսօր:
Արդ բոզոքարկուն ու պաշտպանյալը՝
Քաչ զինագործը և նրա ծառան պատրաստ են կռվին:
Արդյոք չեք ուզո՞ւմ այս մարտը տեսնել:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Հենց այդ պատճառով, իմ բարի իշխան, պալատն եմ թողել,
Որպեսզի տեսնեմ, թե ինչպես է այդ մարտը ավարտվում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Օ՛, ի տեր ասածս, ձեր չարչը ճայեք, որ ամենայն ինչ լինի իր տեղում,
Քաղ վեճն էլ այստեղ իսկույն վերջանա,
Եվ ասված լինի արդարին ճեցուկ:

ՏՈՐՔ

Չեմ տեսել երբեք ավելի վախկոտ

Կամ մենամարտից խուսափող մի մարդ, բաճ այս նայվածքն է.
57 Այս գինագործի ծառան, իշխաններ:

Մտնում են մի կոշիկ գինագործ Հռոների և նրա ճարտարներ: Նրանք խռում են Հռոների կենացը. մինչև նա ճարթում է: Նա չի է գալիս ցույց տնելու, որ ծայրին ամուր կապված է ավազով լցված մի պարկ: Նրա ոտքում կանգնած է թմրկահարը, իսկ մյուս կողից՝ Պետերը՝ թմրկահարի հետ, նայվածքի ցույցով: Նրանք ուշկցում են ներկայացնելու, որովհետև նրա կենացը:

ԱՆ ՀԱՐՆՎԱՆ

Ահա՛, դրացի Հռոներ, ես ձեռ կենացն եմ խմում կանարյան գինով և մի՛ վախենա, դրացի, ամեն ինչ լավ կվերջանա:

ԲՐՆՎԱՆ

Ահա՛ և, դրացի, լիսարոնյան մի գավաթ:

ԳՆՆՎԱՆ

Ահա՛ մի կաւ բանդ գարեջուր: Խմի՛ր, դրացի և մի՛ վախենա ձեռ ճակատակարգից:

ՀՈՌՆԵՐ

Դնպի՛ գործ: Եվ խաչը վկա, ես կխմեմ բոլորիդ կենացը, իսկ դու, Պետեր, գլխիդ կոտա:

ԱՆ ՆՆՔԱՎԱՐՊԵՏ

Ահա՛, Պետեր, կենացդ եմ խմում, մի՛ վախենա:

ԲՆՔԱՎԱՐՊԵՏ

Ուրախ կաց, Պետեր և մի՛ վախենա ձեռ սիրուհից: Կովով պաշտպանիր ներկայացնելու պատիվը:

ՊԵՏԵՐ

Շնորհակալությո՛ւն բոլորիդդ: Խմի՛ր և, խնդրում եմ, աղոթիր ինձ համար: Կարծես թե խմել եմ իմ վերջին ումպը այս աշխարհում: Ահա՛, Ռոբին, թե մեռնեմ, վերցրու իմ գոգնոցը, իսկ դու՝ Վիլ, մարենս: Թո՛ւմ, ինչ եմ թողնում իմ ունեցած բոլոր փողերը: Ո՛, աստվա՛ծ, օրհնիր ինձ: Աստված, ինձ օգնի՛ր, որովհետև ես չեմ կարող իմ սիրոջը հարվածել: Նա մենամարտել գիտե բաչ:

ՍԻԼՎԻՈՒՍ

Թողնի՛ խմելը, սկսի՛ կռվել: Հե՛յ, ոդա, աճուն՛դ:

ՊԵՏԵՐ

Պետեր, անգիվ խոսի:

ՍՈԼՈՒԲԵՐԻ

Պիտեր, ոչինչ ավելի՞:

ՊԻՏԵՐ

Այսքան:

ՍՈԼՈՒԲԵՐԻ

Տնա նա, սիրտդ մի լավ ճարվածես:

ՀՈՐԱՏԻՈ

Պարոններ, նկա ես այստեղ, այսպես ասած, իմ ներքավարպետի զբոսարտությամբ, որպեսզի ցույց տամ, որ նա մի արիկա է, իսկ ես՝ ազնիվ մարդ: Ինչ վիճաբեռում է դուքս Յորիին, թող մեռնեմ, թե չարություն եմ կամենցել նրան, թագավորին կամ թագուհուն: Ուստի, Պիտեր, պատրաստվիր ճարվածն ընդունել:

ՏՈՐՔ

Թութացեք, այս անզգամի լեզուն կապ ընկավ: Փողե՛ր: Ազդանշան մարսի:

Ազդանշան: Կռվի մեջտեղում են, և Պիտերը գլուխ է հանում:

ՀՈՐԱՏԻՈ

Կա՛ց, Պիտեր, կա՛ց: Ես խոստովանում եմ, ես խոստովանում եմ դավաճանությունս:

Մեռնում է:

ՏՈՐՔ

Տարե՛ք նրա գենքը: Ա՛յ մարդ, չճարճակալություն ճայտներ ասածուն ու բուռդ գինուն, որ սիրտդ խնդիրն էր առել:

ՊԻՏԵՐ

Օ՛, ասավա՛ծ, մի՞թե ես հաղթեցի իմ բշնամուն այս առյանի առաջ: Օ՛, Պիտեր, դու չանեցիր նշմարտությունը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՐԻ

Տարեք մեր աչքից այս դավաճանին,
Չի նրա մեռնել մենք ճանաչեցինք հանցանքը նրա,
Եվ ասաված արդար բացեց մեր առաջ
Անմիջությունը այս բշվառ մարդու,
Որին ուզում էր անարդարացի Հռոմերն սպանել:
Նկ մեզ հետ, ա՛յ մարդ, ի՛կ, որ առաձաս պարգևդ արժանի:

Ընթարձեր: Գնում են:

Լոճկոն։ Մի փողոց։

Մառնում են Դատաւորը և նրա պարզիսա հատուկները։

ԴԱՏԱՒՏԻՐ

Այսպես, երբեմն ամենապայծառ օրն է մոայլում սևահող մի ամպ,
Եվ ճաշարդում է ամռանն հարաժամ
Ջմեռն անպատուղ, սառնաշունչ ու խենթ։
Ա՛խ, ինչպես տարվա եղանակները՝
Անցնում գնում են խնդության ու ճոխ։
Ժամը քանի՞սն է։

ՍԱՌԱ

Ճիշտ տասը, տեր իմ։

ԴԱՏԱՒՏԻՐ

Տասը այն ժամն է, որ պետք է տեսնեի
հատուցեն պատժված իմ խնդրո դատաւճռի։
Հազիվ թե նրա ոտքերը ճեմուշ
Տնկան բալլվածքը քառատ փողոցում։
Միրեցյա՞լ իմ նել, ցավ կպատճառի
Այդ խուժանն անարգ ու ազնիվ ճոպան,
որ կծիծաղի չարախնդությամբ ու բախտի վրա,
Նա, որ դեռ երեկ ինչ էր ուղեկցում, ու ճպարտ կառինն,
որ անցնում էիր դու ճպրտանակած։
Բայց կամա՜ց, կարծես մոտենում է նա։
Պետք է պատրաստվել, որպեսզի լացող աչքերով դիտեմ վիշտը դատուածս։

Մառնում է դատուի Դատաւորը, բռլին, ոպիսակ պատանքը վրան,
մեջքին՝ ամբաստնի պիտակ փակվոծ, ձեռքին՝ վառվող մոմ։ Նրա հետ են
սր Ջան Մանկիճ, չերիֆը և պահակներ։

ՍԱՌԱ

Երե քույլ կտամ՞ ինձ ես կխոսեմ նրան չերիֆից։

ԴԱՏԱՒՏԻՐ

Ո՛չ, չշարժվես, թե կյանքդ թանկ է։ Քոզ անցնի գնա։

ԴԵՍՈՒՀ

Եկե՞լ ես, տեր իմ, որպեսզի տեսնես իմ ամբաստնքը այս ճամբնդհանուր։
Աշդ ապաշխարանք դու էլ ես կրում,

Տե՛ս, թե ինչպես է ամբոխն ինդամիա
Աչքն ճառած դեմքիդ, ձեռքերը շարժում:
Աղերսում եմ ես, թաղվի՛ր երանց շար ճայացքներից,
Եվ գոց սենյակում ողբա ամոթն իմ,
Եվ դու ճգտի՛ր մեր հենց բշնամուն:

ՊՈՍՏԵՐ

Համբերի՛ր, իմ Նել, վիշտդ մոռացի՛ր:

ԴԵՍԴԵՄՈՆԱ

Ա՛խ, ուսուցանիր, որպեսզի ես ի՛նձ ընդմիշտ մոռանամ:
Կարծեմ, թե ես ես կինն եմ օրհնաց,
Իսկ դու՝ մի իշխան, երկրի ճոխանի,
Ուրեմն, պետք չէր այսպես ինձ ատելի խայտառակորեն.
Մեչիա ամոթի պիտակ փակցված այս խաժամուժի չարաչնդությամբ,
Որ արցունքներս և ճառաչն իմ խոր տենչում է տեսնել:
Քայլելիս՝ ամպուր ճարերն են կտրում ամեն ինձ ճնշուչ
Եվ ես ասպում եմ, իսկ այդ ամբոխը չարակն է ժպտում,
Խորհուրդ է տալիս՝ ինձ հայրել զղայչ:
Ա՛խ, ինչպես ատելի լուծն ամոթանքի,
Կարո՞ղ եմ, ասա՛, առաչվա նման աչխարհին նայել,
Եվ ինձ համարել արևի չողով ժպտացող մի կին:
Ո՛չ, ո՛չ, ցերեկս գիչեր կդառնա և լույսս՝ խավար,
Իմ փառի մասին կդասեն միայն մռայլ դժոխքով,
Երբեմն կասեմ, որ ես եղել եմ կինը դուքս Հեմֆրու,
Ով մի իշխան էր, երկրի զեկավար,
Բայց նա այնպիսի մի խղճուկ մարդ էր
Եվ այնպես վարեց գործերը երկրի, որ մի կողմ հաչվեց,
Իսկ նրա անբախտ դեռանչին զարնավ ծաղրի առարկա
Ամեն մի սուր արիկայի համար:
Բայց եղիր խոնարհ և իմ ամոթից մի՛ շիկնիր երբեք,
Եվ մի՛ վշտանա, բանի դեռ մանչան
Կացինը գլխիդ վրա չի կախվել, իսկ այդ բանն անչուշտ, կլինի շուտով,
Քանզի Սեֆոլկը ամենակարող մարդն է այն խմբում, որն առում է ինչ:
Եվ գոռոզ Յորքը, Բաֆորտն ամբարիչտ՝ այդ ապօրինի սուր ճանաչան,
Թևերիդ արդեն օդակ են դրել,
Որ ուր էլ թռչես՝ ինչ պիտի բռնենք:
Բայց մի՛ վախենա, բանի դեռ երանէ ամուդ չեն կապել,
Եվ դու մի՛ ջանա բշնամիներիդ դավերը կանխել:

ԳԱՍՏԵՐ

Ա՛խ, Նե՛լ, ճամբեի՛ր, դու ինչա չես խոսում.
Առաջ ես նրանց կվշտացնեմ, ինձա թող փորձեն ինձ վիրավորել:
Թե ուննենայի հազար թշնամի,
Ամենքն էլ հազար անգամ զորավոր,
էլի չեն կարող իմ մազին դիպչել.
Քանգի դեռ Հեմֆրին ազնիվ է, անմեղ:
Ա՛խ, դու ուզո՞ւմ ես, որ ինզ փրկնի վիրավորանքից.
Բայց չէի կարող չընդել աշխարհից ու ամոթանքը:
Դժնդով օրենքն՝ ես պիտի կյանքս սատակ վատնգնեմ:
Սիրելի իմ Նել, միայն ճանգիստը կդառնա ինձուկ:
Ես ապերասում եմ, որ դու դաշնակցես ու բարի սրտի ճամբորության ինձա,
Այս հիշ օրերի տառապանքները չուտով կանցկենան:

Մտնում է մի ծերուկ:

ՀԵՐՈՒԿ

Կանչում եմ ձերդ պայծառափայլությանը նորին մեծության պատվա-
մենա, որ նրավիրվում է Ինրհամ՝ գալիք ամսվա առաջին օրը:

ԳԱՍՏԵՐ

Մակայն նախապես չենք առել իննից համաձայնություն, գաղտնի ենք
գործել: Շատ լավ: Ես ներկա կլինեմ:

Գնում է ծերուկը:

Դե՛ն, մեզա՞ բարյավ, սիրելի իմ Նել:
Ենզրում եմ, շերիֆ, թող պատժի չափը չավելացնենք:

ՇԵՐԻՖ

Ձերդ մեծություն, թույլ ավեք ասել,
Այստեղ էլ աճա պարտքս է վերջանում:
Ձերդ Ջոն Սահնլին կոտնկցի նրան որոշված կզզին:

ԳԱՍՏԵՐ

Դատ պետք է, պարոն, իմ կնոջն ասկե՞ր:

ՍՏՆԼԻ

Այո՛, խնամքը ինձ է հանձնված:

ԳԱՍՏԵՐ

Ես թախանձում եմ, որ դուք ներա ձեռա
Շատ վատ չվարվեք, բայց ոչ այնքանից, որ պահպանում եմ:

Աչխարհը դարձյալ կարող է ժպտալ:
Կեռչս բաշխած ես բարությանը ես կճառուցնեմ միայն բարությամբ.
Դե՛հ, մեա՛ր բարյավ, պարոն Ստենկին:

ՊԵՐՍԻԱՑԻ

Ի՞նչ, դու գնում ես և ինձ չե՞ս ասում հրաժեշտի խոսք:

ՊԱՐՍԵԼԻ

Տե՛ս, քո ինչպես է արցունքս հոսդում: Ձեմ կարող խոսել:

Գնում է Պարսից Ռասանեի հետ:

ՊԵՐՍԻԱՑԻ

Եվ դու գնացի՞ր, ոսանկալով ինչ ինես ճույսերս բոլոր:
Ա՛խ, ինձ այլես աչինչ չի մնում, մաճն է բերկրանքն իմ,
Մահը, որից ես վախենում էի,
Մինչ տեսնում էի երկրային կյանքի հավերժությունը:
Պարոն Ստենկին, ա՛ր ինձ այստեղից,
Հիմա ինձ համար նույնն է ամեն ինչ, ես չեմ ապերասում ոչ մի զրույց.
Տա՛ր ինձ, ինչպես որ հրամայել ես:

ՍՏԵՆԿԻ

Գնպի Մենն կղզին, ուրախ, սիրուհի,
Քեզ հետ կվարվենք համաձայն դիբրիդ:

ՊԵՐՍԻԱՑԻ

Հենց սա էլ վատ է: Պատվազուրկ եմ ես,
Մի՞թե անպատիվ կվարվեն ինձ հետ:

ՍՏԵՆԿԻ

Կվարվեն, ինչպես հարկն է, սիրուհի,
Դուք Հեմֆրու կինն եք, ազնիվ դքսուհի:

ՊԵՐՍԻԱՑԻ

Դե՛հ, բարի չերիֆ, մեացնո՛ր բարյավ,
Ապրեք ինձանից ավելի ուրախ, բեև ոչնչից եղած ամոթիս:

ՇԵՐԻՖ

Իմ պարոնն է, սիկին, խնդրում եմ ներեք:

ՊԵՐՍԻԱՑԻ

Մեացե՛ք բարյավ, դուք կատարեցիք ձեր պարոնը տերնեն:
Գնա՛ենք, Ստենկին, ժամանակը չէ՞:

ՍՅՆԱՅ

Դուք ապաշխարանք ուզել եք ստղեն,
Դնեն գցեք ձեզնից այդ պատառիկն ձիժա,
Դուք պետք է ճամփին պատառիկը ճանեք:

ԴՓՈՒՆՅ

Իմ ամբարանիքը չի կարող փոխվել այդ պատառիկի ճնա:
Այն պիտի կախվի իմ ամենաճոխ, շքեղ զգեստից,
Որ միշտ երևա՝ ինչ էլ որ ճարեմ:
Տա՛ր ինձ, անեշում եմ իմ բանալը տեսնել:

ԴՂԱՅ ԱՐ:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԻՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Բնթի Մեծ Էպոսեզրի արքայության։

Հնփարներ։ Պատրամեխի զանգը եւ մանում բազավոր, բազուկին, կարգնող Բախտաք, Անհոգը, Ճարք, Բանիգիտիք, Նայրերին եւ Վարձիկը.

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՒՐԻ

Ես զարմանում եմ, թե միեղև ինչա՞ւ չի նկել լուրդ Պրոսաերը.
Նա սովորության չունի, միլուրդներ, վերչինը գալու։
Գուցե մի առիթ պահում է նրան։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Մի՞թե չեմ տեսնում կամ չեմ կամենում
Նկատել, թե ես ինչ տարօրինակ ձևով է փոխվել,
Ինչ վիճությամբ է չնարհել իրեն,
Ինչ լպիրշ զարձել և ինչ նամարձակ,
Այդ գրազ մարդը նման չէ իրեն։
Ու երբ մենք նիսլից, բնկուզ մի ճայացք
Գցեինք վրան, ես ծանր էր իջնում,
Նրա ճնգությամբ պալատն էր ապշել։
Բայց ինչա փարձեք նրան ճանդիպել, նույնիսկ առավոտ,
Երբ ար մաղրում են մարդիկ բարի լույս,
Հոնհիրն է կիսում և մի զայրացկոտ ճայացք նետելով,
Անցնում է ձգված, չի էլ խոնարհվում՝
Արհամարհելով պարտքն իր արքային։
Երբ փոխրիկ չունն է ցույց տալիս առավ՝ վրան չես նայում,
Սակայն մեծ մարդիկ սոսկում են, երբ ար առյուծն է մռնչում։
Իսկ Հեմֆրին փոխրիկ մարդ չէ Անգլիայում։

Ինչի՛ր, որ արյամբ ես հաչարդն է նա,
Եվ, երբ ըննկենս՝ նա կրարձրանա:
Կարծում եմ՝ բնավ խանձմունյուն չէ, երբ նա ես հանգիստ
Լցված է ոխով և ես մանվան մեջ իր չանճ է փնտռում,
Թողնել, որ ազատ շուրջդ պտտվի,
Կամ մուտք ունենա բարձր առյանում:
Նա մարդկանց սիրած է չանել չոգումով,
Եվ երբ ճանճենա՝ սպասամրկալ,
Կտանի ամբոխն ինձ իր հանից:
Ինձա գարուն է, մոլախոտերը
Դեռ չեն տարածել արմատներ հողում,
Եվ երբ ճրագը անվնաս թողնես՝
Կխնդրեն այդու բույսերն աչխանա:
Հանարհամների մոտաանգությունն իմ սիրոչ ճանգիստ,
Սոխալում է ինձ, որ այս վտանգը տեսնեմ դուխի մեջ,
Երբ կասկածս ապարդյուն է խիստ՝
Կոչիր այն կնոչ լոկ վախկոտություն
Եվ թե կարող ես՝ զարհի փաստերով փարատիր վախս:
Ես խոստանում եմ դուես Հեմֆրու առաչ մեղմիես բոյոր:
Իչխաններ Սեֆոլկ, Բուկինգհեմ ու Ծորֆ,
Ինձ մեղադրեք, երբ կարող եք
Կամ խոտովանեք, որ իմ խոսքերը իրավացի են:

ՍԵՆՈՒԿ

Ձերդ մեծություն, դուք թափանցիկ եք դուխի հոգու մեջ:
Երբ թույլ տվիր ինձ առաչինը արտահայտվելու՝
Կարծում եմ, ճույնը պետք է ասեի իմ թագավորին:
Արեա վկա, ամուսնո՛ւ դրդմամբ
Դեսունքեն սարեից գալն ճրեչայինն:
Ասեք, թե Հեմֆրու մասը խառը չէ,
Բայց մեծարելով ծագումն իր բարձր,
Չէ՞ որ նա գանի ժառանգն է հաչարդ,
Այդ սնապարծը իր կնոչն անմիտ՝ կդրդեր, որ նա
Ստար միչոցով մեր թագավորի մանը պատրաստեն:
Փախի՛ր այն չրից, որ չի աղմկում,
Գիացիր, մուրք կատուն շատ մռի է բռնում,
Քնավ չի ճաչում, երբ մտահնում է աղվեսը գառին:
Ո՛չ, ո՛չ, վեհապետ, դուքսը մուր մարդ է,
Անցուն է նրա սիրտը ննդությամբ:

ՍԱՐԿԱՎԱԳ

Մի՞թե ուրեմն ճակատակ՝ նա չէր
Անսովոր մաճով պատժում այն մարգկանց,
Որ Իւր աննյան մեղմ էին գործում:

ՅՈՒԼԻՈՍ

Մի՞թե երբ դուխաք խնամակալ էր,
Մենձ գումար չառավ իր պետությունից,
Որպեսզի վարձ տար զորին Յորանիայում, բայց այն չուզարկեց,
Որի պատճառով բնկվում էին Բաղամենոս հանախ:

ԲՈՒՏՈՆԻՈՍ

Ի՞նչ են այս բոլոր չնչին մեղքերը
Այն հանցաքննների համեմատությամբ, որ դուն անհայտ են,
Բայց ժամանակը կհայտնաբերի գրանք Հերմիոս մեջ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՐԴ

Ազնիվ իշխաններ, գովելի է ձեր ճերմին մղումը,
Երբ դուք ուզում եք այն փուչը պակել,
Որ կարող է մեր ոսկե արյունոսել:
Բայց, խղճի մատ, այնպես ազնիվ է
Մեր Պլատերը արհայի հանգիստ,
Որ կարծես լինի մի անմեղ գառնուկ կամ թե ագավնի:
Դուքսն առաքինի ու բարի մարդ է, հագիվ թե չար բան
Մտքով անց կենա կամ թե իմ մասը թագուն պատրաստե:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՍԱՐԿԱՎԱԳ

Չկա ավելի վտանգավոր բան, քան թե այդ սիրս վստահությունը:
Կարծո՞ւմ ես անմեղ ագավնի է նա, այլոց փեսաւրեն է նրան սկոպել:
Անմեղ գառնո՞ւկ է Ծ՛, նրա մարքին փոխ է առնված,
Քանզի բնությամբ նա աննուշտ գայլի ախորժակ ունի:
Չի՞ կարող արդյոք խաթեր մարդը կրել մի դիմակ:
Ա՞խ, տեր իմ, զգո՞ւյշ, մեր բարեություններ
Առում է՝ պետք է սանձել բշնամուն:

Մտնում է Սամերսեթը:

ՍՈՄԵՐՍԵԹ

Արհյաուրյուն սիրոջն իմ վսեմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՐԴ

Բարով ես եկել, իշխան Սամերսետ, ի՞նչ լուր Յորկայից:

ՍԱՄԵՐՍԵՏ

Ձեր ամբողջ տիրույթն այդ ճոպի վրա
Դեմ կարցրեցիք: Ամեն ինչ կորա՜վ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԱՆԻՒ

Վատ լուր ես բերել, իշխան Սամերսետ, սակայն եղիցի կամքը աստծո:

ՏՈՐԹ

(Առանձին) Ավա՜ղ, վատ լուր է ևսև ինձ համար,
Մեծ ճոխսեր էի կապում նրա հետ,
Ինչ խոստանում է Անգլիան պատերբ:
Այսպես խամրում է կոկոն ծաղիկս,
Իսկ տերևներս թրթուրն է ուտում.
Բայց ես կշտակեմ իմ գործը չուտով,
Եթե թե դամբարան ես կկառուցեմ իմ փառքի համար:

Մտնում է Դուսերը:

ԴՈՒՍԵՐ

Ձեզ կյանք թախտավար, իմ տեր ու արքա,
Ներեցեք, որ ես ուշացա այսքան:

ՍԵՅՈՒՆ

Ո՛չ, ո՛չ, Դուսեր, չափից ավելի դու չուտ ես հկել
Ու թե չես դարձել ավելի ազնիվ, քան առաջ էիր,
Քեզ կալանում եմ. դավաճանել ես պետությանը մեր:

ԴՈՒՍԵՐ

Սեֆոլկ, կալանեով ինձ չես գրգռի,
Երբեք չես տեսնի դեմքս այլայլված,
Հնչո՛ւն չէ աճապարս սիրտս աճաքնկել,
Վնիա ազդյուրը կարող է պղծվել,
Թայց ես սիրուչն իմ չեմ գավաճանի,
Ո՞վ կարող է ինձ մեղքի մեջ գցել, ո՞րն է հանցանքս:

ՏՈՐԹ

Առում են, երբ դու ճովանի էիր,
Պաշտամ ես առել ֆրանսիացիներից և գինվորների վարձը չես ավել:
Դրա պատճառով արքան կորցրեց ամբողջ Ֆրանսիան:

ԴՈՒՍԵՐ

Ատո՜ւմ են... Սակայն ովքե՞ր են դրանք:
Երբեք չեմ կորզել վարձը գինվորի,

Նույնիսկ մի պահի կաշառք չեմ առել։
Ասված է վկա, թե ինչպես էի
Դիշերներն աճուռն ես անցկացնում,
Որ բարգավաճեր հայրենի Անգլիան։
Թե շարթել եմ ես իմ թագավորից նույնիսկ մի պենի,
Կամ յուրացրել աճուրեն մի բան,
Թող կանգնեցնեն՛ ինձ դատի առաջ։
Ո՛չ։ Իմ անփափաք ճառուկ պաշարից ես բաժին ոչի պաճուկազուրկ,
Որ ծոգովուրդն ճարկերից փրկեմ,
Եվ չինովնիցի ոչ մի ճառուցում։

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Միլորդ, կարիք կա՞ այդման շատ խոսել։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ես ինչա եմ ասում, ասված, ինձ օգնիր։

ՏՈՐՔ

Ասում են, երբ դուք հովանի էիք,
Հանցագործներին պատժելու համար կյանքի կոչելիք տանջանքի ձևեր,
Եվ ամենուրեք Անգլիան ճարչարվից բռնություն երկիր։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Բայց դուք լավ գիտեք, որ այդ ժամանակ
Իմ միակ մեղքը իմ գթությունն էր։
Ես մեզապարտի արցունք տեսնելիս՝ մեղմանում էի,
Նա աղօթքներով իր մեղքն էր ծավում։
Ու թե չի դարձել նա մարդասպան
Կամ պիղծ ոճրագործ, որ ճամփին ազատ մարդ է կողոպտում,
Այդ ճրանից է, որ ես չեմ ավել արժանի պատիժ։
Իրավ, մարդասպան ես ճարչարվեցի,
Քանզի ավելի բարբարոս չեզա, քան մի ոճրագործ։

ՍԵՅՄՈՒՐ

Այս մեղքերն ինչա է արդարացնել։
Բայց ձեզ, իմացե՛ք, ամբաստանում են
Ավելի ծանր հանցանքների մեջ,
Որոնք չեք կարող ճիշտությամբ ճերժել։
Նարին մեծության աննունից ես արդ կալանում եմ ձեզ
Ու մինչև գառը ձեզ պիտի ճակե լարդ կարդինալը։

Հարեգբայր Գլոստեր, ես ճավաստում եմ,
Որ կփարատեմ կասկածները այդ,
Իմ խիղճն ասում է, որ անմեղ եմ դուք:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ա՛խ, վտանգավոր օրեր են, տեր իմ:
Առաքինությունն այստեղ խեղդված է փառասիրությամբ,
Գութն առևտրական ձեռով է խաչված,
Կեղծ երդումներն են իշխում ամենուր,
Արդարությունն է երկրից ահաբված:
Դիտեմ, կյանքիս դեմ դավեր են նյութվում:
Եթե իմ մահով ես կարող եմ տալ ճարազատ երկրիս բախտավորություն,
Ով կապաքի դենը բռնության վրա,
Ապա կրնդունեմ մահն ուժարությամբ:
Բայց մահս երանց խաղի նախերգն է,
Քանզի լյուր կյանքեր, որ դեռ չեն զգում վտանգն ահավոր,
Չեն կարող երանց ոդրերգությանը ճպտուռդ պատճառել:
Բաֆորտի կարմիր, փայլուն աչքերը
Դադանիկն են նայտնում չարակամ սրտի,
Սեֆոլկի խոտոր դեմքն ասես լինի բուռն առևտրյան,
Նենգ Բուկինգհեմը սրտի վրայից
Նախանձոտության բեռն է չպրտում սրամիտ լեզվով.
Իսկ մոայլ Տարբը, որ ճանդգնաբար ձգտում է լուսին,
Ում ձեռքն ճամարձակ ես ես վանեցի,
Ուզում է իմ դեմ կեղծ մեղադրանք:
Դուք էլ, բազուկի, այլոց ձեռ մեկտեղ,
Առանց պատճառի ինձ պարապեցիք,
Եվ ձեր լավագույն ջանքն ի գործ դրիք,
Որ բշնամանա ինձ ձեռ իմ արհան, իմ բարի արհան:
Այո՛, բոլորդ եք այդ բանը խարճել, խարճել միասին,
Ինձ լուռ ատա գազանի ժողովի.
Ուզում եք անմեղ կյանքս խորտակել:
Գեամ չէ կեղծ վկա, որ անձիս ճանգիստ վճիռ արձակի,
Ոչ էլ դատաստան, որ բազմապատկի իմ ճանցանքները.
Քանզի խմասում առածն ատում է՝
Շանը ծեծելու փայտ միշտ կնատվի:

ԿԱՊՈՒՑԱՆ

Ո՛, իմ վեճապետ, ճա անատանելի չար լեզու ունի.

Եթե այն մարդիկ, որ արհայական ձեր աննճն են հնկում
Դավաճանության թոհուն դաշույնից, սուր մանիշի կատաղությունից,
Խոսիր նն լսում իրենց ճաշցնին ճանդիմանության ու կշտամբանքի,
Իսկ ճանճագործի լեզուն չի սաննվում,
Պարզ է, արհայից հիչ-հիչ կսպչնե:

ՍՏԵՓԱՆ

Միթե թագուհուն չնաճդիմանե՞ց
Հմտությամբ ճյուսված անարգ թաուերով,
Իրև նա է մեզ թոհուն ճրաճրել, որ մենք զրպարտենք դուխս Գլոսաերին,
Ճրպնդի նրան զրկի իր գլխից:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Թող ճանդիմանն պարավոդն իրեն:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ճշմարտությունից դուխ չատ ավելի խոսիր ասացիր: Այո, պարավեցի:
Ոզո՞վ հաղթոդին, գի խոսքությամբ այս խաղը տարավ:
Ինձ նման պարավոդն իրավունք ունի ձեզ կշտամբելու:

ԲԱԽՏՆԴՆԵՄ

Կարող է միտքը նա խնդաքյուրել և ամբողջ օրը մեզ պահել այստեղ:
Միլորդ կարդինալ, տարե՛ք ձեր գերուճ:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Ահ՛յ, տարեք դուխին և խստիվ ճոկեք:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ա՛խ, բարի Հենրի, դեռ ճո մարմինը ամուր չի կանգնած
Ոտքերիդ վրա, բայց դու նհուսմ ես ճո անբացուպը:
Ավա՛ղ, ճո ճովվին խլում են ճեզնից,
Գայլերն են ոռնում, որ ճեզ ճոչոռնե,
Ա՛խ, երանի թե վախս զուր լիներ, բայց չեմ կասկածում,
Իմ բարի արհա, նա սարսափում եմ կարոսիդ ճամար:

Դեռմ է Գլոսաերը պահակների ասկցությամբ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Ինչ ձեզ թվում է ավելի խոհնմ, այն էլ կասարեք,
Ինարկե այնպես, ինչպես երե մենք լինեինք այստեղ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ի՞նչ: Մի՞թե, տեր իմ, ուզում եք լրել խարճրզարանը:

Այո՛, Մարգարիտա, սիրտս է վշտով լի.
Նրա ճեղեղն է ճարդում աչիւրս,
Վիշտն է պաչարել իմ մարմինն ամբողջ.
Ինչը կարող է վշտից ավելի ցավատանջ լինել:
Հարեզքայր Հեմֆրի, ես դեմիդ վրա
Տեսնում եմ Ճարտեզն առատիճության,
Հավատարմության ու եչմարտության:
Իմ բարի Հեմֆրի, մի՞թե նկել է այն ժամը, որ ես
Պետք է կասկածեմ անկեղծությանդ:
Ա՞խ, ի՞նչ սև ստող է նախանձում դիրքիդ,
Որ նչանավոր այս իշխաններիդ, իմ Մարգարիտը
Քո անմեղ կյանքի մասին են ոռնում:
Չար բան չես արել ճրանցից մեկին:
Ա՞խ, ճրաչք տարած իմ բարի Հեմֆրուն,
Ինչպես տանում է մսագործն ճորթին և ճարվածում է,
Երբ նա շեղվում է սպանդանոցի արնաներկ ճամփից:
Եվ ինչպես կովն է տխուր վազ տալիս,
Նայում իր անմեղ ճորթի նանից,
Եվ ճա չի կարող ոչ մի բան անել,
Բացի ճորթուկի կորուստն ողբալուց,
Այսպես էլ ես եմ իմ անօգնական
Արցունքով ողբում անբախտ Գլոստերին
Եվ տխուր նայում ճրա նանից,
Բայց ես չեմ կարող ճարեզքաոս օգնել,
Քանզի ուժեղ են երդվյալ թշնամիք:
Բախտդ կսգամ և ճառաչելով կասեմ աչխարճին՝
Ով է մտանիչը, բայց ո՞չ Գլոստերը:

Պետք է:

ՔԱՂՈՒՆԻ ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Ազնիվ իշխաննե՛ր, պաղ ձյունն է ճալվում
Աբեգակի տակ ճառագայթներից:
Եվ Հենրին պաղ է մեծ գործի ճաճդեպ,
Նա լի է անմիտ գբաստությամբ,
Նրան խաբում է կեղծավոր դումբը, ինչպես լաց լինող
Կոկորդիլոսը, որ ճառաչելով ծատակ է չինում
Իրեն կարեկցող ճամփորդի ճամար,

Կամ՝ ինչպես փայլուն խառուսիկ օձը,
Որ թավալվելով ծաղկավետ դաշտում,
Մանկաճճն է խայթում, իսկ նա կարծում է,
Թե օձն է բարի իր գեղեցկությամբ:
Ազնիվ իշխաննե՛ր, ինձ հավատացեք,
Երբ չլիներ ձեր բազուկց էլ մեկը խելացի,
Իսկ ես այդ գործում ճամարում եմ ինձ բավական խելոք,
Աչխարհը դարձյալ պետք է ազատվեր այս Գլոստերից,
Իսկ մեկի՛ այն վախից, որ նա լցնում էր մեր սիրտն ու ճոգին:

ԿԱՐԴՈՒԱԼ

Եվ դա կլիներ ամենից խոճեմ,
Բայց մանվաճ ճամար մեզ հարկավոր է ինչ-որ պատրվակ,
Նա պետք է պատժվի օրենքի ուժով:

ՍԵՅՈՒՆ

Բայց ես կարծում եմ, որ դա չէր լինի խորամանկություն,
ԵՒրճաճ կլռանա նրա կյանքը փրկել,
Գուցե նույն բանն է ժողովուրդն ուզում:
Նրան պատժելու մեղադրանքը շատից թեթև է,
Միայն կասկածն է մեզ առաջնորդում:

ՅՈՐԳ

Ուրեմն, ելնելով այդ բանից, Սեֆոլկ,
Դու չես կամենում Գլոստերի մանը:

ՍԵՅՈՒՆ

Ա՛խ, Յորկ, աչխարճում չկա մի այլ մարդ, որ ինձ պես ուզեր:

ՅՈՐԳ

(Առանձին). Յորկը նրա մանն ուզելու բազում
Պատճառներ ունի, բոլ մեկ ուրիշը:
Բայց լորդ կարդինալ և դուք՝ լորդ Սեֆոլկ,
Ձեր կարծիքն ասեք ինձ անկեղծորեն.
Գլոստերին թողնել Հենրուն հավանի, մի՞թե նույնը չէ՝
Ինչ բաղցած արծվին պաշտպան են կարգում,
Որ նա պահպանի անմեղ վառնկին՝ գիշատիչ ցիներից:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՊԱՐԳԱՐԱՏ

Ուրեմն, թշվառ վառնկը բնավ չի կարող խույս տալ վերաճաս մանից:

ՍԵՅԱՆԻՍ

Ակո՛, սիրուհի: Ի՞նչ անմտություն,
Երբ պահ են տալիս ճակատագն աղվեսին,
Նա, ով ենթգամիա սպանության մեջ ամբաստանյալ է,
Ինչու է կարծում, որ անպատիժ է մեղքը մնալու,
Քանզի իր միտումն ի գործ չի դրվել:
Ո՛չ, ո՛չ, թող մեռնի՛, չէ՞ որ աղվես է,
Եվ իր բնությամբ՝ ճարպիկ լշճամի:
Ակո՛, թող մեռնի, բանի դեռ նրանից առնով չի նեղվել:
Չէ որ այսպիսի դիտավորությունն Գլոստերն ուներ իմ սիրոյ ճանկելու:
Կարիք էլ չկա երկար մտածել,
Թե ինչպես պետք է նրան սպանել, ինչ ձև էլ ընտրենք՝
Հորամանկությունն, որոգայթ, դարաց, կամ ինչ ժամանակ՝
Ոնց թե արժանի, այդ միևնույն է, միայն թե մեռնի,
Քանզի խաթխլուց այն մարդն է չանում, ով առաչինն է որոչել խարել:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Երիցս ազնիվ, փառապանծ Սեֆոլկ, դու խիզախաբար արտաճայտվեցիր:

ՍԵՅՈՒՆ

Ո՛չ խիզախաբար, բանզի դեռևս ոչինչ չի արված,
Հանախ գործն ու խոսքն իրար չեն բռնում,
Բայց համառձակ է սիրտս լեզվիս ճիշտ,
Քանզի այս սխարանքն արժե գավեսի,
Եվ պետք է փրկել իմ վեճապետին անարգ բշնամուց:
273 Մի բառ ասացեք, և ես կլինեմ այդ ճարտար դուխին խոստովանանալու:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Բայց ես կուզեի, որ նա չուտ մեռներ,
Քան կատանձնեիք խոստովանանար դերը արքայան:
Թե համառձակ եմ և ճավաճություն տալիս եմ գործին,
Կզոհեմ իմիս ձեռներից մի մարդ:
Այսպես եմ փրկում կյանքը իմ սիրոյ:

ՍԵՅՈՒՆ

Ամա՛ իմ ձեռքը, գործն արժանի է ի կատար ածել:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ես նույնն եմ ասում:

ՅՈՐՔ

Ես էլ: Եվ ինքս, երբ մենք երեքով այսպես նեղ վեճում,

Ի՞նչ փույթ, թե կուզեն մեր վճիռն ետիրել:

Մտնում է մի սատանայակ:

ՍԱՏԱՆԱՅԱԿ

Մենձն իշխաններ, ես Իտալիայից եկել եմ այստեղ,
Որպեսզի ձայնեմ ապստամբների ընդվզման մասին,
Որի են հաչում անգլիացիները:
Օգնեք ժամ առաջ և սանձեք նրանց մոլեգնությունը,
Քանի դեռ վերը անբուժելի չէ:
Նրբ նար է վերը՝ ճիշտ կապարհնվի:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Վերը ճայցում է պատշաճ օգնություն,
Ի՞նչ խարճատրդ կատաղ այս ժամեր գործում:

ՏՈՐՔ

Նարդ Սամերսեթին ուղարկեք այնտեղ առանց փոխարեն,
Այդ գործն ուզում է փարձված կուսակալ,
Իսկ նա Ֆրանսիայում ճայոզակ էր խիստ:

ՍՈՄԵՐՍԵԹ

Նվ նրե Ձարքի՝ իր աղջ ճեռատես նրթամտությամբ,
Իմ տեղը լիներ առանց փոխարեն,
Կարծում եմ, այնտեղ երկար չէր մնա:

ՏՈՐՔ

Որ տանե՞լ տայի ինչ պես ամեն ինչ:
Նա ավելի շատ կուզեի մնոնել,
Քան թե կարգրած ամրողջ Ֆրանսիան՝
Վերադառնալի խայտառակության ամոզին բեռով:
Ձայլց առար մի սպի ես մարչի վրա.
Քաջերն են կռում և՛ վերհ, և՛ զրաճ:

ԹԱԳԱՒՈՐ ՄԱՐՏԱՐԵՏ

Կայծից մոլեղին նրդեն կրանկի,
Երբ վառելիքն ու համին նրաճ կերակուր բերեն:
Արդ, բավ է, Ձարհ իմ: Խաղաղվի՛ր և դու, անգլիե Սամերսեթ,
Քո բախտից է, Ձարհ, երբ լինիր այնտեղ փոխարեն,
Օ՛, կարող էին գործերդ ավելի անճաչող գնալ:

ՏՈՐՔ

Ոչնչությունից ավելի՞ վատթար: Ամո՛թ բոլորիս:

ԱԳՐԻՊՊԱՍ

Քեզ հազա՞ր ամաք, որ չատ ես ուզում:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Վատ չի լինի, Յարմ, որ բախտդ փորձես,
Վայրի կեռաճերք գնեմ ես վերցրել
Եվ ճոզն ես ներկում աճգլիացու արյամբ,
Չկի՞ր կամենա հեզ հետ Իլաճդիա տանել մի չոկատ.
Որ խիստ բնաւորյամբ մենք հավաքել ենք կամաւորներից.
Եվ փորձել ես բախտդ այդ պատերազմում:

ՅՈՐՔ

Կփորձեմ, միլորդ, երբ հանձնես իմ վճռապիտը:

ՍԵՅՈՒՆ

Մեր կամքն է նրա գործակցության մեջ:
Ինչ որոշում ենք՝ ճաստատում է նա:
Ուրեմն, ազնիվ Յարմ, ձեռք զարկ այս գործին:

ՅՈՐՔ

Ես գոհ եմ: Բերեմ իմ զինվորներին,
Միևչ այդ, կճոգամ գործերս բոլոր:

ՍԵՅՈՒՆ

Այդ ծանրությունը կառնեմ իմ վրա,
Բայց այժմ դառնանք ներգամիտ Հիմֆրուն:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Բա՛վ է այդ մասին: Ես այդ գործն այնպես գլուխ կբերեմ,
Որ նա այլևս մեզ չխանգարի: Իշխաններ, գնա՛նք,
Օրը մրնում է, բայց ես, լորդ Սեֆոլկ, այդ գործի մասին
Պետք հեզ հետ խոսելիք ունեմ:

ՅՈՐՔ

Երկու չաթաթ անց՝ պետք է սպասեմ
Ես Բրիստոլում իմ զինվորներին,
Որպեսզի նավով Իլաճդիա տանեմ:

ՍԵՅՈՒՆ

Ես կճեռնեմ այդ գործին, միլորդ:
Գնում են բոլորը, բացի Յարիից:

ՅՈՐՔ

Այժմ կամ երբեք, կոփիր վճճռուռ ես մտերը, Յո՛րք,

Կասկածդ փոխիր վճռականությամբ.
Ինչին ձգտում ես՝ դու երաշ հասիր, կամ ինչպես ար կաս
Հանձնվիր մահվան: Կյանքն է անարժեք,
Երբ դու չես հասնում ես նպատակին:
Թող գունատ դեմքով վախը բնակվի անտառմ մարդկանց մեջ
Եվ արհայական առասում չգոնի ոչ մի ճանգրվան:
Դարնաշ ճոդտատատ աննշի նման
Դալիս բախվում են արմա դառնալու մտերն հոգուս մեջ,
Ուղեղս ավելի փութաչաններն, քան աշխույժ մի սարդ,
Հյուսում է արագ՝ ասպայն թշնամուս:
Շա՞տ լավ, իշխանն՛ր, խորամանկությամբ
Ինձ առատասում եք զարհիս հետ մեկտեղ,
Բայց վախենում եմ, ար ատաղցած ձեր կրծքի օձը՝
Վազուց աճեքի, ձեր սիրտը խայթի:
Ջորք է ինձ պակաս՝ ոտիս եք գինվոր,
Եվ ես հաճությամբ վերցնում եմ զայն:
Բայց դուք իմացեք, ար խելագարի ձեռքն եք գնում:
Ես Իտլանդիայում իմ ճզոր գունդը կկերակրեմ,
Իսկ Բրիտանիայում կքարձրացնեմ դաժան փոթորիկ,
Որ բյուր հոգիներ ոտքարկի երկինք կամ դեպի դժոխք:
Եվ չի դադարի այս սև փոթորկի մոլեգնությունը,
Քանի դեռ ոսկյա պսակ չեմ կրել իմ գլխի վրա,
Եվ վառավարյալ արեգակի վառ շողերի նման
Չեմ մեղմացրել ցասումը մրրկի:
Իմ նպատակին հասնելու համար՝
Քենտում բնակվող Ջոն Քեդ անունով
Մի խիստ հանդուգն մարդու գնեցի,
Որ խռովություն կարող է գցել,
Իրեն կոչելով լորդ Ջոն Մորտիմեր:
Տեսել եմ, ինչպես այդ նամատ Քեդը
Դիմադրում էր կեռներին վայրի,
Կռվում էր բարբար, մինչև այն ատեն, երբ ոգևս սուր-սուր
Փշերի նման պոռնեներն էին ցցվում ազդրերին:
Ու երբ, վերջապես, երաշ փրկեցին, տեսա, թե ինչպես
Նա պարեց, կարծես վայրի մի մսեր էր.
Ուժգին ցնցելով արևուտ հետերը զանգակների պես:
Նա հանի անգամ գզգզված մազով կեռնի չար հագած՝
Ջրույց է արել մեր թշնամու հետ,

Նորից աննկատ եկել է ինձ մոտ.
Բերելով նրանց դավերի մասին նիշտ անկասկած:
Եվ այդ սատանան կարող է այսօրվ ինձ փոխարինել,
Չի խոսացվածքով, դեմքով ու հայելով
Նա չատ նման է արդեն վախճանված Ջոն Մորտիմերին:
Այսպես կիմանամ միարն նաստարակաց և այն, թե ինչ են
Նրանք մտածում իմ իրավունքի ու իմ տան մասին:
Ասենք, թե հանկարծ Քնդր բռնվեց, բայց ա՛չ մի տանջանք,
Ո՛չ մի կնգնեում, որ պետք է նրան խոր ցավ պատճառի.
Չի հարկադրի, որ խոստովանի, թե ես եմ դրդել, որ գնեմ վերցնի:
Իսկ եթե նրա գործը հաջողվի,
Ես չեմ կատկածում, այն դեպքում գործով ես ուուն կդառնամ,
Որ այդ պինդոր, փուչ արարածի ցանցածը ճնճեմ. չէ՞ որ իմ ճերքն է.
Քանզի կարծում եմ՝ չկա Պլոստերը,
Մեկուսացված է Հնճրին՝ իմ տերը:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բերին Սենա Էդմոնդսի արքայությունը: Հյուրասենյակ պալատում:

Ներսից մտնում են մի հանի մարդասպան, որոնք սպասել են դուրս Պլոստերին.

Ա ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ

Դե՛ն, վազիր դեպի իշխան Սնֆոլկը և հայտնիր նրան,
Որ այն աշխատանքը ճամփնեցինք դուրսին, ինչպես ասել էր:

Բ ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ

Ո՛, ի՛նչ արեցինք: Դու լսե՞լ էիր,
Որ մարդ կարող էր այսպես հեշտանիկ ավանդել հոգին:

Ա ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ

Անա գալիս է իշխան Սնֆոլկը:

Մտնում է Սնֆոլկը:

ՍՆՖՈԼԿ

Տղանե՛ր, գործը գլուխ բերեցի՞ք:

Ա ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ

Այո՛, բարի տեր, նա չունչը փչեց:

ՍԵՅՈՒՆ

Հրայալի՞ է: Գնանք իմ տունը.
Այս խիստ ճամարձակ արարքի դիմաց պետք է ճաստուցեմ:
Ահրաճ ու բոլոր իշխաններն այժմ ինոտ չեն մեզնից:
Կարգի բերեցի՞ր գումսի մանիկը.
Ամեն ինչ արի՞ր դուք տեղը տեղին, ինչպես ասել եմ:

Ա ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ

Այո՛, բարի տեր:

ՍԵՅՈՒՆ

Ջրվե՛ր այստեղից:

Ետագ գուրս են գալիս մարդասպաններ:
Ընթերներ: Մտնում են թագաժառ, թագուհի, կարմնալ Բոխարտ.
Ամիրանոց, իշխաններ և ասիլներ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐՈՒ

Գնացե՛ք, կանչեք մեր հարեղբորը,
Թող անմիջապես մեզ ներկայանա.
Ասեք, որ այսօր մենք որոշել ենք
Հարցախոյզ անել, թե նա մեզ ուզի:

ՍԵՅՈՒՆ

Խնդույն կկանչեմ, իմ բարի արքա:

Գնում է:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐՈՒ

Տյա՛ր իմ, ձեր տեղը զրավեք խնդույն, և խնդրում եմ ձեզ.
Որ մեր հարեզբոր ներամմամբ լինենք զուսպ, արդարացի:
Երբ նրա ճանցանկն ակնհայտար մեզ պարզ կդառնա.
Այնժամ կարող եք վճիռ արձակել:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐՈՑ

Թող ասված չարչ գործը խափանի
Եվ ազնիվ մարդուն ազատի պատժից.
Ասված ասա, ամեն կասկած փարատվի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐՈՒ

Շնորհակալությո՛ւն, բարի՛ Մարգարիտ, խոսքերիդ նամար:

Մտնում է Սեֆոլը:

Ի՞նչ է պատահել, ինչո՞ւ ես գունատ,

Ինչո՞ւ ես դողում, ի՞նչ կա, ի՞նչ եղավ,
Որտե՞ղ է, Սեֆո՛ւկ, մեր ճոճեղբայրը։

ՍԵՖՈՒԿ

Իր մաճեռում մեռած... Գլոսաները չկա՞...

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Տեր մի՛ տեսացի, այդ ի՞նչ ասացիր։

ԿԱՐԻՆԱԷ

Ասածս գառաստանճ աճիճենի է։ Ինչնեն երազիս
Դուխս ճամրացել էր, չէր կարոզանում մի բառ շշնջալ։

Թագավոր ոչգոհաց է լինում։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ի՞նչ եղավ, տեր իմ, օգնի՛ր, իշխանենի՛ր, մեռնո՞ւմ է աբհաճ։

ՍԱՄԵՐՍԵՑ

Շատապ բարձրացրեի՛ ճրա մարմինը ու ինքն ոլորեի՛։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Հե՛յ, վազի՛ր, եկի՛ր, բա՛ց աչիդ, Հենրի։

ՍԵՖՈՒԿ

Ուշի է գալիս, ճամբեռեի մի ինչ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Ասավա՞ծ երկնայինն...

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ինչպե՞ս ես զգում, ազատված տեր իմ։

ՍԵՖՈՒԿ

Սփոփվե՛ր, տեր իմ, սփոփվե՛ր, Հենրի։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Սեֆո՞ւկն է փորձում ինձ մխիթարել,
Մի՞թե ես չեկավ, որ ազատվի պես վրաս կռավեր
Ու չարագուշակ ձայնով կոդոպտեր ուժը իմ կյանքի.
Եվ ես կարծում էր, որ ցախսաբեկի դայլայլիկներով
Եվ դառարկ սրտի մխիթարությամբ
Կարող է խնդրել իր ձայնն ազատվի։
Ջե՛ս կարող երբեք աճուչ խոսքերով թույնդ թափցնել,

Ես ինձ ասում եմ՝ ձեռդ ճեռա՛ տար, հանգի այդ ձեռքը
Ավելի չատ է ինձ վախեցնում, քան խայթոցն օձի։
Դու՝ բանբեր մահվան, չլվի՛ր իմ աչքից։
Ակնազնդերիդ խորհում ցոլում է արեւա բռնությանդ
Դաժանությունը, որ սպառնում է ամբողջ աշխարհին։
Ա՜խ, ինձ մի՛ ճայիր, աչերդ ես խոցում,
Բայց ո՛չ, մի՛ գնա, մռա ե՛ն, բռնիչիկ.
Ով էս ճայացքով սպանիր զոհիդ։
Մանվան չուրի տակ ես պիտի գտնեմ մխիթարություն,
Ինձ համար կյանքը կրկնակի մահ է, քանի որ մնամ իմ ճարեղբայրը։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ինչո՞ւ եմ, տեր իմ, այսպես կշտամբում իշխան Սեֆոլկին։
Թեպետև դուխան էր նրա թշնամին,
Բայց նա իսկական հրեշտակի պես սպում է նրան,
Գալով ինձ՝ թեկուզ բարեկամս չէր,
Թե կարող էին ճորդ արցունքներս, մարմոկվող ճոգուս
Հնկնկանքները կամ թե արեամբ ճառայաքներս
Նորից նա բերել նրա կյանքն ազնիվ.
Ապա կուզին ոդրից կուրանալ, ճառայաքներից
Եիստ ակարանալ և արյունաճեղձ ճեծեծանքներից
Թավրիզչուկի պես սաստիկ գուճատվել։
Ի՞նչ պետք է խորեն աչխարհն իմ մտքին.
Հայտնի է, որ մենք բարեկամ չէինք։ Նախանձոտ մարդիկ
կարող են ասել, որ ես եմ դուխի մահվան պատճառը,
Ով բամբասանքի շար լեզուները ինձ կզրպարտեն,
Իսկ արքայական պարանքները
Կցվեն անձս ճշավակելու կշտամբանքներով։
Տե՛ս, ի՞նչ չանեցի ես նրա մահից։ Վա՛յ ինձ, անբախտի՛ս,
Ինձ թագուհի և թագադրվել խայտառակությամբ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՆԻ

Վա՛յ ինձ, Գլոսեր, անբա՛խտ ճարեղբայր։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Վա՛յ ինձ, ավելի ես անբախտ եղա, քան ճարեղբայրը։
Ի՞նչ։ Հեռանո՞ւմ ես իմ մոտից, տեր իմ,
Ով թոշնում ես քո ճայացքն ինձնից.
Բայց ես գարշելի քո՞ռա չեմ, ճայի՛ր,
Մի՞թե չես լսում, խուլ ես իմի պես.

Օ՜, բանտա դարձիր դու ճրա նման և ես անպաշտպան կնոջն ապաներ:
Մի՞թե ես բոլոր ուրախություններն իր հետ գիհգման Դուսաներ տարավ.
Ուրեմն, դու ինձ չի՞ս սիրել երբեք:
Դու ճրա համար արձան կառուցիր ու երկրպագիր.
Իսկ իմ պատկերից գիշեռան չինիր ցուցանակ շինիր:
Այդ բանի համար միշ մնաց, տեր իմ, որ խորտակվեի փոթորկում ծովում,
Երբ երկու անգամ աննայող համիճ իմ նավը էլեց
Անգլիայի ափից դեպի հակառակ՝ տանեն իմ հայրենի:
Եվ մի՞թե սա չէր բախտս գուշակում,
Որ համիճ ասեր. «Մի՛ փնտրիր երբեք բոլորը կարինի
Եվ ամե մի դեի անհյուրընկալ, բիրտ հողի վրա»:
Ա՜խ, ի՞նչ արեցի ես այն ժամանակ, երբ ոչ միայն՝
Նռվմի խոսքեր չսլ ավի բարի համու հասցնին
Եվ մեկ էլ ճրան՝ ով ազատ թողեց համան պրենյա հարստնամներից:
Հնդրեցի, որ ինձ այդ համիճ տաներ ափերն Անգլիայի.
Կամ թե հարվածներ մի խոսոտ ժայռի: Բայց, այնուհանդերձ,
Հայր չուզեց, որ ինքը դառնար արեան մարդասպան.
Ինչով ինդ այդ գործն ամոթաբեր:
Ո՜հ, այնժաման, գիշերցիկ ծովը մեռցնց ինձ տաներ
Իր մութ անդունդը, գիտենալով, որ ես դաժան արատ
Ինձ խնդրելու ես ցամաքի վրա, արցունքի ծովում:
Սուր ժայռը սեղմվեց հերոսն ու լույծ ավազների մեջ,
Եվ չկամեցավ յուր կոչա հարեռով մարմինս ջարդել.
Ոտքերի պիտոյ, ավելի կարծր, քան ժայռն ապառաժ.
Ջարդեր իմ նյանքը ես ապարանքում:
Երբ փոթորիկը ես ափերից մեզ էլամ էր հեռու,
Ես կանգնած էի մեծ նավի վրա
Ու նայում էի, թե ինչպես էին կարշում կավճափայլ գանավանդները.
Իսկ երբ մութ երկինքն սկսեց խլել
Իմ ակնակառույց տեսադաշտից երկրիդ պատկերը.
Պոկեցի մաճյակն իմ պարանոցից.
(Սիրաս էր ազատված ագամանդներով)
Ու լուռ նետեցի երկրիդ ուղղությամբ:
Մավր փոթորկա բնգունեց քնձան, և ես ցանկացա,
Որ ծովի նման ես կարծրն քնդուներ իմ պիտոյ անկեղծ:
Եվ ես կորցրի զեղեցիկ Անգլիան,
Բայց իմ աչքերին ավի հրաման, որ անմիջապես
Հետևեն տախս, և ես կոչեցի նրանց կույր աչքեր,

Քանզի կորցրին տեսքը Ալբիոնի։ Ես հանախ էի խնդրում Սեֆոլկին,
Որ նստեր ինձ մոտ ու իր գեղեցիկ լեզվով կախարդեր
(Ինչ էլ ես ժժրախտ անկայունության զարծիք ծառայեց),
Ինչպես Ասկանին, երբ խնդագարվող Դիդոնին պատմեց
Իր հար սիրահմբը, թե ինչպես այդ մարդն ահռելիս Տրոյան։
Մի՞թե նրա պես չեմ խնդագարվել և մի՞թե ևնդգ չես նրա հար նման։
Ավա՜ղ, չեմ կարող այլևս նամբերել։ Մնո՛ր, Մարգարիտ,
Հնարին տիրում է, որ ապրում ես դու։

Ձայներ բնի խոչից։ Մտնում են Վարվիկը և Ալտրիչին։
Ժաշվարդը խոնվում է գետնի առաջ։

ՎԱՐՎԻԿ

Լուրեր են չրջում, հզոր վիճապետ,
Որ պատրիկ են դավաճանարհն բարի Պլոսաերին
Իշխան Սեֆոլկի ու կարդինալի հետդ դրդումներով։
Ժաշվարդը ասնս բյուր մեղուների պարս է գայրացած,
Որ կորցնելով ճարպատու մարը, ցիրուցան եղած՝
Անկարգ, անկանոն խայթում է մարդկանց վրեժով լիցուն։
Ես մեղմացրի նրանց կատաղի խռովությունը,
Մինչև որ նրանք սույգ իմանան պատճառը մահվան։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Որ մեռած է նա, իմ բարի Վարվիկ, իրավ է անչափ։
Բայց ինչպե՞ս մեռավ, այդ ասաված գիտի և ոչ թե Հնարին։
Մտի՛ր սենյակը ու դիտի՛ր նրա մարմինը անչուշ,
Գարգի՛ր, թե ինչու նա հանկարծ մեռավ։

ՎԱՐՎԻԿ

Շատ բարի՛, տեր իմ։ Ալտրիչի, մնա՛ բիրտ ամբոխի մոտ,
Մինչև որ դառնամ։

Գնում է։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Օ՛, դու գաղավոր ամենաբարձրյալ, միտս ե՛ս մղիր,
Միտ, որ չանում է հոգուս հանդգնել,
Որ բանի ձեռքիր բարձրացել էին Պլոսաերի վրա։
Սրբ կասկածն իմ միչտ չէ, թեև նիրիր,
Ցի վերջին դատ բեզ է չնորհված։
Ես կուզենայի հազար նամբույրով
Տաքացնել նրա չուրբերն անարյուն

Ու դեմքն ինդիկի աղի արցունքի խառնուկ օվկիանով,
Որպեսզի սիրս չքնքամ նրա համր ու խուլ մարմնին
Եվ իմ մատնիով չօշափեմ նրա ձեռներն անզգա:
Բայց գուր է վշտիս այս աղերսանքը,
Քանզի դիտելով դեմքը ճողփղնեն,
Նա պետք է ցավս խիստ բազմապատկեմ:

Մտնում է Վորվիկը: Բերում են մանիկը, որի վրա պատկած է մանացած Դուստրը:

ՎՈՐՎԻԿ

Ի՛նչ այս կողմ, տեր իմ, նայի՛ր մարմնին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԴԻՑ

Որպեսզի տեսնեմ, թե որքան խորն է իմ գիրեզմա՞նը:
Նրա ճոգու հետ թաա՞ղ գնացին երկրային բոլոր սիրափաղձերս,
Քանզի հայելիս՝ տեսնում եմ կյանքս մանվան վտանգում:

ՎՈՐՎԻԿ

Տեր իմ, ինչպես որ նչմարտություն է՝
Հոգուս ձգտումը ապրել հավիտյան այն Արքայի հետ,
Որ բնդունել է մարդկային կերպար,
Որպեսզի փրկի իր Հոր բարկացայտ աննժիններից մեզ,
Այդպես էլ, իրա՛վ, հավատում եմ ես,
Որ մի բոճի ուժ ձեռք է բարձրացրել երիցս ազնիվ մի դստեր վրա:

ՍՆՅՈՒԿ

Խիստ ճանդիսավոր, աճարկու երդում,
Ի՞նչ ապացույցներ Վորվիկը ունի այս երդման համար:

ՎՈՐՎԻԿ

Նայի՛ր, թե արյունն ինչպես է նրա դեմքը ողողել,
Հաճախ եմ տեսել բնական ձևով մահացած մարդու,
Որ մխիթարման կերպարանք ուներ,
Դժգույն է, ինձար և արնակորույս՝ ամբողջ արյունը հարդել է սիրտը,
Որ մահառնով գալիք մանվան հետ,
Նրանից ուժ է իզուր աղերսել իր բշնամու դեմ:
Արյունն է սառչում սրտի հետ մեկտեղ
Եվ երբեք ճորից չի վերադարձնում գեղեցկությունը, չինճաճիճ այտերի:
Բայց, նայի՛ր, դստեր դեմքն է սևացած և արյամբ լեցուն,
Նա չուներ նման դուրս ցցված աչքեր,
Որոնք նայում են խեղդված մարդու պես աճ ու զարհանդով,
Բիզ-բիզ ցցվել են նրա մազերը

Եվ դժվարությամբ լայնացել ռունգերն ճոգեվարքի մեջ:
Նայի՛ր, ինչպես է ձեռքերը պրկել, կարծես կռվել է
Իր կյանքի համար, բայց բոլի մի ուժ սաճձել է նրան:
Նայի՛ր, մազերն են թափված սավանին,
Նրա գեղեցիկ, համաչափ խուզված մորուքն են փետել,
Այնպես կապարած, ինչպես մրջիկն է ամռան բերքն հենում:
Որ սպանվել է ազնիվ դուքսն այստեղ՝
Այս բոլորն սուրգ ապացույց ունեն:

ՍԵՅՄՈՒՐ

Բայց ո՞վ է, Վուրվիկ, սպանել դուքսին,
Ես ճանում էի դուքս Բոֆորտի հետ նրան բշնամուց,
Իսկ մենք, կարծում եմ, մարդասպաններ չենք:

ՎՈՐՎԻԿ

Բայց դուք երկասում Դևսոների երդվյալ բշնամին էիք
Եվ ձեզ էր ճաննված այդ ազնիվ դուքսի ճակատագիրը.
Դուք, ճավաճաբար, բարեկամի պես չեք հանել նրան,
Կասկածից վեր է, որ նրան այստեղ գտավ բշնամին:

ԲԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԵՑ

Դուք կասկածո՞ւմ եք, որ այս յարգերը
Մեզ ունեն դուքսի անժամ մահվան մեջ:

ՎՈՐՎԻԿ

Երբ բարմ արյան մեջ տեսնես մի երիզ,
Կոպիտ էլ կանգնած մի բիրտ մսագործ, ձեռին կացինը,
Պե՞տ է կասկածել, թե ոչ է մորթել խեղճ անասունին:
Երբ ցինի բնում գտնես մի կատաղ,
Դու կճասկանաս, թե ով է խեղդել անմեղ թռչունին,
Թնպեսև ցինը ճախռում է՝ կացին արյան ոչ մի ճետ:
Նման կասկածի առիթ է տալիս ազրեզությունն այս:

ԲԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԵՑ

Ուրեմն, Սեֆոլկ, թե մսագործ ես, ո՞ւր է դանակդ,
Իսկ Բոֆորտը՝ ցին, որտե՞ղ են նրա սուր մագիլները:

ՍԵՅՄՈՒՐ

Ես ինձ մարդուն մորթելու ճամար դանակ չեմ պատռում,
Բայց ահա սուրս՝ սասկիկ ինձանույզ, որ ժանգոտվել է պարապ մնալուց.
Նա պետ է մաճրիլ այն սրտի արյամբ,

Ով զրպարտում է ինձ անրագործի կարմրաչառայլ չարախոսությամբ:
Աստ, թե ունես համարձակություն, գոռոզ լուդ Վուվիկ,
Որ ես միջի ունեմ դուխի մաճվան մեջ:

ՎՈՒՎԻԿ

Ի՞նչ չի ճանդգնի իշխան Վուվիկը, երբ առիթ սա սուտ Սեֆոլիկը:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Նա չի ճանդգնի ոխակալ ոգու զայրույթը մեղմել
Եվ միշտ կմնա անկոչ մեջ ընկճող,
Թնկուզ Սեֆոլիկը տասն հազար անգամ նրան առիթ տա:

ՎՈՒՎԻԿ

Լռի՛ր, տիրուհի, երբ քույլ կտամ ձեզ դիմել այսպես:
Չէ՞ որ ամեն քաո, որով ուզում եմ պաշտպանել նրան,
Ձեր արհայական դիրքը կաղարտի:

ՍԵՖՈԼԻԿ

Բթամի՛տ, սուտ՛ր, անարգվա՛ծ իշխան,
երբ կա մի կին, որ դավանանից՝ գիտցիր, ես՛ մայրն էր,
Որ իր ճանցապարտ անկոզինն առավ
Մի խոժոռադեմ անտաշ ռամիկի ու ազնիվ քույնին
Պատվատուց մի շլյուզ, ում նպիրելի պատուղն ես, Վուվիկ,
Ո՛չ Նեվիլների ազնիվ ժառանգը:

ՎՈՒՎԻԿ

երբ ինձանից ինչ չպաշտպաներ ես մեղքն անավոր,
Կուզեի գաղնից գողանալ նրա իրավունքները
Ու ինչ զրպարել սասն հազար սուտ նախատինքներից,
Ու թե իմ տիրոջ ներկայությունը ինձ չմեղմացներ,
Քեզ կսպիպեի, նրկչո՛ անրագործ,
Որ դու ծնրադիր բողություն մուրաս խոսքերիդ համար.
Բարձրագոչ ասես, որ կտակածում ես մայրիկիդ վրա,
Չի դու ես ծնվել անօրենն զավակ:
Երբ վախկոտության ճարկը կընդունես՝
Քեզ կտամ վարձդ և անարգ ճոպիդ կուղարկեմ դժոխք,
Դու ինձ մարդկանց արնախո՛ւմ նրնչ:

ՍԵՖՈԼԻԿ

Երբ արթուն լինես՝ նոր պիտի ճեղեմ ես աչյուրը պիղծ,
Թե զրպարդ ես՝ դո՛ւրս նկ այստեղից:

ՎԵՐՎԻԿ

Դե՛հ, գնա՛ հիմ իսկույն, թե չէ ծարչ կտամ:
Թեև անպիտան ես, բայց պիտի կռվեմ հեզ ճետ, սրիկա՛:
Թող հոգիճանգիստ լինի դա Հիմֆրուն:

Դեռամ են Սեֆոլկն ու Վարվիկը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Անազարտ սիրտն է ավելի անխոց, քան թե ամրակուռ լանջազրահը,
Երիցս հզոր՝ սուրն արդարամարտի,
Բայց ում խղճմտանքն անիրավ գործով ապակառնված է,
Թևկուզ երկաթյա զրահ էլ հագնի՝ նա մերկ է, անզեն:

Ազնվակ բնմի հանից:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այս ի՞նչ ազնվակ է:

Մտնում են Սեֆոլկն ու Վարվիկը՝ սուրը մերկացրած:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Այս ի՞նչ եմ տեսնում, մեր ներկայությամբ
Դուք ձեր կատաղի սրե՞րն եք ճանել:
Ի՞նչ հանդգնություն: Այս ի՞նչ մոլեգին ազնվակ եմ լսում:

ՍՖՈՂԿ

Հզո՛ր վեճապետ, խուժան ամբոխով
Դավաճան Վարվիկն ճարձակվից վրաս:

ՍՈԼՍԲԵՐԻ

(Դիմելով դռան առաջ խռնված ժողովրդին) Մի՛ կռվի բաշվեցեք,
Թող ձեր կարծիքը արտաճ իմանա:
Հզո՛ր թագավոր, ինձ ժողովուրդն է ուղարկել ձեզ մոտ,
Որպեսզի ասեմ, երբ ներողամիտ Սեֆոլկին խնդույն
Մտնով չպատժեիք կամ թե չարտահսեիք չինաղ Անգլիայից.
Ուժով կխլեն նրան պալատից
Եվ դահնպարքերաց ու դաժան մահին կենանձնեն նրան:
Բոլորն ասում են, որ բարի դումսին նա է սպաննել,
Բոլորն ասում են, որ այդ մարդու մեջ ձեր մահն են տեսնում,
Եվ միայն սիրտ, հավատարմության բնազդը մահուր,
Որ զերծ է համառ ներճակ միտումից

Եվ ձեր բազձալի տեղը կասեցուց.—
Դեղում է նրանց, որ դուք ախտերիս այդ չարագործին:
Բոլորն ասում են՝ ձեր արհայտական անձով մոռանց.
Որ երբ արևաճ ցանկանար բնել
Եվ մահապատժով սպառնար նրան,
Ով կճանգներ անդարդը խոսվել,
Ապա կերևար երկժանի լեզվով բուճալար մի օձ,
Կսպեներ ձեզ մահ աճշշուկ ու լուռ:
Դրա համար էլ նրանք չաճում են, որ զարբենի խոսույց,
Չի վտանգներով լեցուն ձեր ճիրը կդառնա հավիրժ:
Նրանք չաճում են ձեզ փրկել օձից,
Ում խիստ բուճալի և օրհասական
Խայթոցը խլից գավաճանորեն
Ձեր շատ սիրելի ճարեղբար կյանքը,
Ով հազար անգամ բարձր էր Սեֆոլկից:

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

(Բեմի խանից) Միլորդ Սոլսբերի, բեր պատասխանը մեր բագավորից:

ՍԵՅՄՈՒՐ

Ես չեմ զարմանում, որ ժողովուրդը վայրենի ու բիրտ
Ելույթի զիմում ճղի արհայիճ:
Սակայն դուք, միլորդ, ձեր ծառայությունն
Առաջարկեցիք սիրով այդ մարդկանց,
Որպեսզի ցույց տամ, թե ի՞նչ ճրաչալի առնեիսոս եմ,
Բայց մեծ պատիվ չէ, երբ ձեզ, Սոլսբերի,
Թիրեզագործն է ուղարկում դեսպան բագավարի մոտ:

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

(Բեմի խանից) Պատասխան ավե՛լ, այլապես ուժով մենք ճերս
կխուժենք:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Դեռ՛, Սոլսբերի, իմ կոզմից ճայտնիր,
Որ զղացված եմ նրանց բնչչալի ճոգածությունից:
Եվ երբ ճույնիսկ ինձ չճայցներն՝
Ես նրանց իզձը կկատարեի,
Չի ամեն վայրկյան սիրտս էր գուչակում,
Որ ապետ կգա իմ սերությանը միայն Սեֆոլկից:
Ամե՛ր բե ինչու երդվում եմ ատածով

Ում խիստ անարժան փոխանորդն եմ ես,
Որ նա կարող է՝ մանն աշխի առաջ՝
Երբ օր միայն օդն ապականել իմ սիրույան մեջ:

Դեամ է Սոլոխինն:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Օ՛, Հիճրի, քույլ տուր չխմեցացնել ազնիվ Սեֆուլկին:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՀԻՆԻ

Առում ես՝ ազնի՛վ, անազնի՛վ իմ կին:
Աղդ բավ է, բանդի ես միչնորդությամբ
Բազմապատկում ես զայրույքս միայն:
Ես դասարկ տեղը խոսք չեմ չռայլում.
Երդվել եմ՝ և վի՛րչ, անդրդվելի եմ:

Սեֆուլկին:

Թե երբ օր անց ինզ տեսնեմ ճորից
Իմ սիրույան մեջ, դու չես ազատվի,
Եթե փրկագին ազգ աշխարհը տաս:
Դե՛ն, գնա՛ նի, Վարվին, իմ բարի՛ Վարվին,
Ինզ ձեռ խոսելու չատ բաներ ունեմ:

Դեամ են բլորդ, բացի թագուհուց ու Սեֆուլկից:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Թող ձեզ ուրախացնեն վիշտն ու ազետը,
Թող սրտի դաժան դժկամությունը
Ու տառապանքը լինեն ձեր խաղի ընկերն անքաժան:
Որտեղ երկուս եք՝ թող տառապան էլ երորդը լինի,
Թող հոգսապատիկ վրեժը ճակի տաճառիատը ձեր:

ՍԵՖՈՒՆ

Վի՛րչ տուր անեծքիդ, անգին թագուհի,
Թույլ տուր Սեֆուլկին ճրագեչտ տալ ինզ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Վա՛յ ինզ, երկչոտ կին, փոխրոգի էակ,
Մի՞թե ուժ չունես, որ ճգալիք ներես քշնամիներիդ:

ՍԵՆԵԿԱ

311 Ինչո՞ւ աճիծել, թող մանուածոները նրանց համբուրի:
Նրան կարող էր նզովքն սպաննել, ինչպես ճառաչը մանրագոռայի,
Ես կգաննի այնպիսի կծու բուճավոր բառեր,
Մատիկ անախարժ ու սարսափելի ականջի համար.
Եվ առամներս իրար սեղմելով,
Կշշնչայի իմ բազմաճոլով ատելությունը.
Ինչպես սիրատիմ, նիճար նախանձը՝ պիղպի ու գարշ իր խարանավում
Լուրջ խոսքերիս մեջ պիտի գալարվեր կստաղի լեզուս.
Եվ պիտի փայլեր կայծերի նման բոցն իմ աչքերի,
Եվ խելագարի վարսերի նման պիտի կանգնեին մազերս բիզ-բիզ.
Նայնիսկ իմ ճնշված սիրտը կդարդվեր,
Եթե ես նրանց խիստ չանիծեի:
Թող բմպելիքի փոխարեն խմեն մաղձը դառնաղի
Եվ թող նայրակեն մանից ավելի դժվարաճաճ բան,
Թող նռնիների պուտակը լինի նրանց ճականի,
Թող նրանց աչքերն հավիտյան տեսնեն մանակիր ու չար բասիլիսկներըն.
Թող նրանց ճնճուչ նպուտը բվա ցավալի ու բիրտ,
Ինչպես մոզեսի խայթոցն անախարժ,
Եվ թող ճվագը նրանց ականջին բվա օձերի չռռաչուն ֆշշոց.
Համերգն էլ՝ բվի ողբաձայն մի կանչ.
Եվ մուր դժոխքի սարսափներն ամեն...

ԲԱՌՈՒՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Բա՛վ է, սիրելիս, դու ստեղում ես ինձ,
Չէ՞ որ դառնագին անեծքներն ասես արևներ լինեն՝
Հայելու պիմաց կամ աչքալի լցված բյուր հրագաններ,
Որ նո՛ն են դարձվում ուժգնությամբ դեպ ինձ:

ՍԵՆԵԿԱ

Դու հրամայեցիր, որ ես անիծեմ, ուզում ես վի՞րչ ստամ,
Երկվում եմ երկրով, ահեղից, ավա՞զ, սխառում են ինձ,
Որ կարող էի ձմռան մի գիշեր աճվերչ անիծել,
Թնդուզ աճզգեստ ու մերկ կանգնեի լեռան կատարին,
Որ խայթիչ ցուրտ սեզեր է այրում,
Եվ այդ գիշերն ինձ զվարճանքների վայրկյան կթվար:

ԲԱՌՈՒՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Օ՛, բավական է, աղերսում եմ ինձ, ձեռդ ինձ մեկնիր,

Որ կարողանամ իմ ազգակցաց արցունքով ցողել,
Եվ թող երկնային աննրևներ այստեղ չթափվեն երբեք.
Ջմարեն տանեն իմ այրող վշտի նուշարձաններր:
Օ՛, կուզենայի այս տաք ճամբայրը ես ձնոմիճ դալվեր,

Հոմբառամ է ձեմբ:

Որ դու նայելով դուշմիճ, Սեֆոլկ,
Հիչեիր նրան, ով ճագար անգամ ինչ է ճառայում:
Ուրեմն գնա, որ կարողանամ վիչտս ճանաչել,
Քո ներկայությամբ ես այն չեմ զգում.
Կուչտ մարդն ազգատի մասին չի դառնում:
Քեզ ես կկանչեմ կամ, վառաճ եղիր,
Իմս ինձ պետք է մատնիմ ատառի.
Առանց քեզ ես էլ մի տարագիր եմ,
Դե՛ն, գնա՛, գնա՛, մի՛ խոսիր ինձ հետ,
Օ՛, ո՛չ, մի՛ գնա... Աչս, այդպես երկու թիապարտ բնկեր
Գրկում են իրար, փարվում սիրալիր և ճագար անգամ նրաժեչտ տալիս.
Հարյուրապատիկ ճնչտ է մանանալ, քան թե բաժանվել,
Բայց մնա՞ս բարյավ, քեզ ինձ նրաժեչտ տալիս եմ կյանքիս:

Սեֆոլկ

Այսպես տառն անգամ ատառում են ինձ՝ դժբախտ Սեֆոլկիս,
Մեկ անգամ՝ արհան, ինը անգամ՝ դու:
Ես չէի սիրի այս ճողը, թե դու շապրեիր այստեղ:
Եվ անապատն ինձ կթվա մարդկանց բնակատեղի,
Թե անբախտ Սեֆոլկն ապրեր երկնային ես ապարանքում,
Չէ՞ որ ինձ ճամար ես ապրած տեղը մի ոչչ աչխարճ է,
Ուր կան մարդկային բազում ճանույճներ:
Քո տեղն առանց քեզ ցուրտ է, ամայի,
Բա՛վ է, չեմ կարող: Վայելի՛ր կյանքդ,
Քո ճավիժ կյանքով ես կուրախանամ:

Մտնում է Կան:

ԹԱՆՈՒՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ո՞ւր ես չտապում, խնդրում եմ, ասա՛, ի՞նչ լուրեր ունես:

Կո

Ես չտապում եմ թագավորի մոտ, որպեսզի ճայտնեմ,
Որ մանամարձ է կարդինալը մեր,
Ում ճանկարծ բռնեց հիվանդությունը.

Աչքերը չոռած, նա օդ է ուռում,
Անիծում ասածուն ու բոլոր մարդկանց,
Մերթ նա խոսում է Հիմֆրու հոգու հետ,
Մերթ թագավորին կանչում է իր մոտ
Ու կարծես նրան՝ բարձին ճաոարակ,
Մանրաքոս հոգու իր գաղտնիքներն է անկաց չշնչում:
Նա չտապում եմ թագավորի մոտ,
Ասելու, որ նա այժմ էլ բարձրածայն կանչում է նրան:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Գնա՛ և հայտնիր այս ծանր լուրը մեր թագավորին:

ԴԵՄ Է ՎԱՌ:

Ի՞նչ է այս կյանքը, և այս ի՞նչ լուր է,
Թայց ես ինչո՞ւ եմ թշվառ վայրկյանի կարուսաթ թախծում,
Երբ գանձն իմ հոգու խլում են ինձնից:
Ա՞խ, ինչո՞ւ, Անֆոլիկ, ես արտասվում եմ քեզ համար միայն
Ու ես չեմ մրցում ճարավի ամպռոտ աչքերների հետ:
Նրանց արցունքը հողն է սնուցում, իսկ իմը՝ վիշտս:
Այժմ դու գնա, ուր որ է արևաև հիմա կիրևա,
Երբ քեզ տեսնի իմ կողքին, գիտցիր, կարծանված ես դու:

ՍԵՆՈՒԿ

Ես քեզնից հետու չեմ կարող ապրել,
Թայց ես ամբ գրկում, հայացքիդ հետևս
Իմ մանը ասես բացեր ուսն լինի:
Մենկետիդ վրա կճառնգչի հոգիս
Այնպես մեղմորեն, այնպես հեզաբար,
Ինչպես օրոցում մեռնող մանկիկը՝ մոր կուրծքը շուրթին:
Ա՞խ, քեզնից հետու ես պիտի կանչեմ խելագարի պես,
Որ ինձ մոտ դու գաս՝ աչքերս գոցես
Ու ես շուրթերով փակես բերանս,
Որպեսզի բաչող հոգիս ես բերես,
Թե չէ մարմնիդ մեջ իմ հոգին կապրի,
Կամ թե դրախտում:
Քեզ մոտ մեռնելը կատակ է միայն,
Իսկ քեզնից հետու՝ մանից ավելի խոր տառապանքներ.
Թող մեռամ քեզ մոտ, ինչ կուզե լինի:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Իսկույն ճեռացի՛ր: Քեև բաժանումն այրող դեղ է մի,
Բայց այն դեռևս նե մահացու վերինն:
Դեպի Ֆրանսիա, սիրելի Սնֆոլկ, քաղ ես բեզանից ևոր լուրեր առնեմ:
Ուր էլ որ լինես այս մեծ աշխարհում՝
Օ՛, իմ Իդիզան բեզ պետք է գտնի:

ՍՆՖՈԼԿ

Գնում եմ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Քեզ ճնա իմ սիրտն ես առնում:

ՍՆՖՈԼԿ

Նման մի գեղար երբեմ չի տեսել
Այսպիսի խղճուկ ոչ մի զարդատուփ:
Մենք բաժանվում ենք երկու կես արված մեկ նապի նման,
Այս ճանապարհով գնում եմ դեպ մահ...

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Իսկ ևա՝ այս կողմը:

Գնում են տարբեր ուղղություններով:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Կարդինալի ննջասենյակը:

Մտնում են թագավորը, Սալսբերին ու Վարվիկը: Կարդինալը պառկած է անկողնում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Ինչպե՞ս ես զգում, խոսի՛ր կարդինալ, ևո աւրվայի հետ:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Երե դու մահն ես՝ բեզ կտամ Անգլիա գահերը բոլոր,
Ուր կարողանաս վերստին գնել նման մի կղզի,
Միայն թե կյանքի առար ու ցավս ամոքիր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Ա՛խ, սա նչան է միայն վատ կյանքի,
Երբ սարսափով ես նայում դու մահվան:

ՎԱՐԿԱ

Կարգի՛նալ, ինչ ձիա խոսում է արհաղ:

ԿԱՐԻՈՍԱԼ

Տվեք ինձ դատի, եթե ուզում եք.
Մի՞թե չի մեռել նա իր անկոզնում.
Իսկ ուրիշ սոսկ նա պետք է մեռներ:
Կարո՞ղ եմ մարդկանց սպիսկել ապրել:
Օ՛, ինձ մի՛ սանջիք, կասեմ ամեն ինչ:
Հարությո՞ւն առավ, ո՞ւր է, ցույց տվիք,
Դանձերս կառամ, որ տեսնեմ նրան:
Նա աչքեր չունի, լցված է ճողով: Սանրե՛ք մազերը:
Օ՛, ձայն՛ք, նրանք բիզ-բիզ են կանգնել ձյութած ցլուկի պես,
Որպեսզի բռնեն իմ թոչող ճոպիճ, քո՞ւր տվեք խմեմ...
Թող գեզագործը բերի վաղուցվա առած իմ բույնը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Օ՛, դու երկնային չարժիչ ճավիայաճ,
Նայիր բարությամբ այս խնդճ էակին,
Օ՛, վանի՛ր ճնոող սատանային չար,
Որ ճամառորեճ չանում է սիրել անբախտի ճոգուն
Ու սրտից ճանիր այս մաղլցոցիմ վճռությունը:

ՎԱՐԿԱ

Տե՛ս, թե ինչպե՞ս է կրճատցնում իր ատամներր մանվան ցավի մեջ:

ՍՈԼՈՒՐԻ

Մի՛ սանչեք նրան, թող խաղաղությամբ ավանդի ճոգին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Թող ճանգչի խաղաղ, եթե այսպես է ասված կամենում:
Կարդինա՛լ, թե դու դռախտի մասին խարճում ես ինձա,
Ձեռդ բարձրացրու ապես թե ճույսի առատաձյաություն,
Մեռնում է, ձեռքն էլ նույնիսկ չի չարժում: Օ՛, ասավա՛ծ, ճերի՞ր:

ՎԱՐԿԱ

Ով ճրեչային կյանք է ունեցել՝ ճա էլ մեռնում է այսպես սանչալից:

Մի՛ կարգիր այլոց դու ինձ դատավոր,
Չէ՞ որ բոլորս էլ մեղավորներ ենք,
Փակի՛ր աչիերը և վարագույրը ցանդագ իջեցրեի,
Քոլ մեզմ էլ գնաճմ, ճաճանչիեմ խաղին:

ԱՐԱՐՎԱԾ ՅՈՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Քենոի ծովեզերք։

Տպչեազ։ Մովսեսեան։ Քննադատութիւն։ Մտնում են մի կապիտան,
մի չկիֆեր, մի գնկապետ, Վիտեր Վալտերը և ուրիշներ։
Նրանց հետ են Սնֆոլիը և գերիներ։

ԿԱՊԻՏԱՆ

Սուզվում է ծովի գիրկը պճնազարդ
Մեղմիւրով լեցուն ջաաախտոտ օրը,
Շուտով գայլերի կատկանեն անարիւս
Կարբնացնի նիհար, ընձառատ ձիերին,
Որ հարչ են տալու այս եղերական տխուր գիշերը։
Նրանք հեռաբեր, ճամբասաց ու ճնշող,
Աճուժ թևերով կգրկեն մարդկանց գերեզմաններն
Եվ կճերշնչեն միգուտ հոտով տարափոխանցիկ, գարշահոտ մարդը։
Աստ բերեմ գերած մեր գինվորներին։
Քանի գնա Գոլֆրամ խարխափ եմ ձգել,
Թող տան փրկագինն ավազի վրա,
Կամ արյամբ ճերկեն գույնը ավազի։
Հի՛յ, չկիֆե՛ր, ինչ եմ ձրիաբար ճանճռում այս ոգեմագիտուն,
Իսկ ինչ, գնկապետ, սա որպես ճվեր,
Նա էլ՝ ինչ, Վիտեր, չազ բաժին ընկավ։

Ցույց տալով Սնֆոլին։

Ա. ԱՋՆԱՎԱՆ

Ի՞նչ է, չկիֆեր, թույլ տուր իմանալ, իմ փրկագինը։

ՇԱՀՆԻՐ

Մեկ հազար կրոճ կամ բե գլուխդ։

ՂԱՎԱԹՑԻ

Նույնիսկ էլ ոճն է, բե ոչ կմեռնես։

ԿԱԹՈՒՂՈՍ

Կարծում եմ չա՞ս է երկու հազարը,
Գեռ ազնվական ծագո՞ւմ էլ ունեմ։
Ա՛յ, կարեմ առանց կեղտոտ կոկորդը։ Դուք պետք է մեռնեք։
Կարծում եմ այսհան չընչին գումարով
Դուք կնատացե՞ք այն խիզախ մարդկանց,
Որ մենք կորցրինք ճակատամարտում։

Ե. ԱՂՎԱՆԱՑ

Ես կռամ, պարոն, կյանքս խնայեք։

Բ ԱՂՎԱՆԱՑՈՒ

Ես՝ նույնպես, խնդույն կգրեմ մերոնց։

ՎԻՏՄՈՐ

Ոռվի մեջ կորցրի իմ աչքի մեկը։

ՍԿՖՂԼԿԵ։

Ես պետք է հեզնից իմ վրեժն առնեմ։ Դու պետք է մեռնե՞ս։
Ուրիշներին էլ ես կուղարկեի ծովի ճատակը։

ԿԱԹՈՒՂՈՍ

Պետք չէ՛ չսասպել։ Փրկագինը ա՛ռ և թույլ տուր ապրի։

ՍԵՅՈՒԿ

Նայիր այս ոսկյա չխանչաճիս,
Ազնվական եմ։ Գին դիր՝ կսասնես։

ՎԻՏՄՈՐ

Ես նույնպես ունեմ ազնվական ծագում,
Ինձ անվանում են սըր Վիտմոր Վալտեր։
Ի՞նչ է, գոռում ես, սատասիում մահից։

ՍԵՅՈՒԿ

Ես ես անուշից երկյուղ եմ կրում, զի մահվան ձայնն եմ լսում ներսիցս։
Մի բախտագուրկ ճայիկ է սասկիս,

Եվ ասել, որ ես կմեռնեմ չուտ,
Բայց դու չես թափի արյան մի կաթիլ,
Քո աեռնեն սուրդ ճնշում է Դոքին:

ՎՏՄՈՐ

Դոքին կամ Վիտմոր: Ուրդ միևնույնն է:
Դեռ ոչ մի սուր խայտառակություն չի նսեմացրել մեր աեռնեն ազնիվ.
Ամեն մի արատ սրով եմ մաքրում:
Ու քե ես պիտի վանառորդի պես վրեժս ծախեմ՝
Քոզ սուրս չարդեմ, պատիվս եղծեմ
Եվ քոզ ինձ սուր վախկոտ անվանեմ:

Բռնում է Սեֆոլկեն

ՍԵՖՈԼԿ

Սպասիր, Վիտմոր, գերիդ իշխան է,
Ես դուքս Սեֆոլկն եմ, Վիլյամ որ Պոլը:

ՎՏՄՈՐ

Ինչպե՞ս, Սեֆոլկը ցնցոտիներո՞վ:

ՍԵՖՈԼԿ

Այո, բայց հուրչերն իմ բաժինը չեն,
Ջևսն էլ է հայլել երբեմն ծպտյալ:

ԿԱՊՏԱՆ

Ջևսը չի մեռել, բայց դու կմեռնես:

ՍԵՖՈԼԿ

Սուր, աննշան կաթնակեր ոամիկ, գիտցիր, բազավոր Հենրու արյունը՝
Լանկաստերների արյունը ազնիվ,
Չի կարող հեղել մի խեղճ ձիապան:
Դու չէի՞ր արդյոք բռնում ասպանդակն իմ ազնիվ ձիու,
Դու չէի՞ր արդյոք գլխաբաց վազում
Տաղճակով ծածկված իմ բուռ կոզմոլ
Եվ հեզ ճամարում անշափ բախտավոր, երբ նշան էի անում ես գլխով:
Քանի՞ անգամ ես ինձ գավաթ բերել և ծուռը իջած՝
Կերակուր խնդրել, երբ հեֆ եմ արել իմ բազուկու հետ:
Հիշի՛ր, և խելդ գլուխդ պահիր, սանձիր բերածին ճպարտությունդ:
Դու չէի՞ր կանգնում նախասրահում և, ըստ արժանվույն,
Սպասում էիր, թե երբ դուրս կգամ:

Այս ձեռքը, որ ինձ փարձաճմիից փրկեց,
Ինչի՛ր ու սաճնի՛ր ապստամբ լինգուդ։

ՎՈՏՄՈՐ

Ասա՛, կապիտան, պետք չէ՞ դաչուճել այս անզգամին։

ԿԱՊԻՏԱՆ

Նախ՝ քոզ բառերս խոցիճ այս մարդուճ. ինճ վիրավորից։

ՍՆՅՈՒԿ

Մուռ արիկա, բառերդ բուք են ուղիղ ինձ նման։

ԿԱՊԻՏԱՆ

Տարեք այստեղից, գլխատեք նրան մեր նավի վրա։

ՍՆՅՈՒԿ

Դու ձեռք չե՞ս բաչում ին ճիմար գլխից։

ԿԱՊԻՏԱՆ

Այո՛, վիլյամ Գոլ։

ՍՆՅՈՒԿ

Ի՞նչ ասացիր, Գո՞լ։

ԿԱՊԻՏԱՆ

Գո՛լ, Գո՛լ, Գո՛լ, ննիաած չրափոս,
Փոզոցի առու, կեղտառ կոյուղի,
Քո ապուճ ու ցեխը արժաքանման ակն են պղտորում,
Ուրկից խմում է բովանդակ Անգլիան։
Այժմ կփակեմ բացված նրանդ,
Որ խժռել էր բագավորության ողջ գանձատունը,
Եվ ին չուրքերը, որ ճամբուրել են չինազ բագուճուճ,
Արդ՝ պետք է ավելն կեղտառ գետինը։
Դու, որ ժպատեմ նայեցիր մեռնող բարի Պլանտեջինի,
Ջուր պետք է ցույց տաս ցից ատամներդ ծաղրաչուճչ ճամուճ,
Որ պետք է սուլի ինզ անգոսնելով։
Դու պետք է դառնաս փետաճ դժոխքի,
Չի ճանդգնեցիր պատկել Հենրուճ անարժան մարդու ապրատ դատեր ճետ,
Մի խղճուկ արճա, որ չուներ ո՛չ բագ, ո՛չ ճարստություճ, ո՛չ ճզատակներ։
Դու սատանայի խորամանկությամբ սատնիկ բարձրացար
Եվ խիստ փառատեր Սուլլայի նման ճագեցար մարդ սրտի արյունով,

Դու մենն ու անժուն ծախիր բշնամուն.
Դու նարմանդիայի ապատամբներին լիզու ավիցիր,
որ նրանք այսօր արհամարհանքով մեզ տեր չեն կոչում,
Իսկ պիկարդացիք, մարքելով իրենց կուսակալներին,
Առել են արդեն մեր ամրոցները
Եվ տուն են հյուծ հրդում, վիրավոր մեր զինվորներին:
Իսկ նեվիլները, վարվելն արհայազն,
Ում արևն աչեղ զուր չեն մերկացել,
Զինվել են ես դեմ ատելությունից:
Այրվում է ճիմա վրեժխնդրության
Կրակների մեջ Ծորի տունն անթագ, հանգի սպանից
Անմեղ արհային մի արյունարբու, գոռոզ բռնակալ:
Եվ նա ճուտալի դոշերի վրա առաջ է տանում մեր կես-արևը,
որ ի հենուկս բարձր ամպերի
Ավելի պայծառ, վեհարհե չորա:
Ժողովուրդն այսանել Քենտում զինվել է:
Գիացի՛ր, սաղոսկեց պալատն արհայի
Նոկ ես միջոցով խայտառակության և ապիտության:
Կորսվի՛ր: Տարեք սրան այստեղից:

ՍԵՆԵԿ

Օ՛, ես կուզեի մի ասաված լինել, որ իմ ոտաք
Պարզեի նվաստ, անզգամ, գծուծ այս մարդկանց գլխին:
Դատարկ գործերով ճպարտանում են լոկ սուտ մարդիկ,
Եվ այս արիկան, լինելով խղճուկ նավի կապիտան,
Ինձ սպառնում է ավելի ուժեղ ու ճանդգնորեն,
Քան Բարգուլասը՝ Իլլիրիայի ծովահենն անեղ:
Բառը չի ծծում արծվի արյունը, բայց գազանում է փնթակից մեղրը.
Անկարելի է, որ մեռնիմ անարգ սատակի ձեռքով, ինչպիսին դու ես:
Քո բառերն իմ մեջ զայրույթ են վառում, բայց ոչ՝ խղճմտանք:
Ես մեր թագուհու ճանձնարարությամբ մեկնում եմ Հռոմեպիա,
Դու պետք է հեզությունն ինձ անցկացնես ապահովապես:

ԿԱՊԻՏԱՆ

Լե՛յ, Վիտո՛ր:

ՎԻՏՈՐ

Գնա՛ք: Քեզ կանցկացնեմ ես այն աշխարհը:

ՕԹԵԼԼՈ

Gelidus timor occupat artus:[1]
Ես վախենում եմ միայն ինքսնից:

ՅԱԳՈ

Գնալուց առաջ՝ դեռ դու կասկածաս վախի ախիրներ:
Ի՞նչ, վախենո՞ւմ ես: Հետազոտվո՞ւմ ես:

Ա ԱՅՎԱԶԱՆ

(Մեֆոչիին) Ողորմա՞ծ իմ տեր, թախանձիր ճոռոմ
Եվ ինքնությամբ ճոռ ձեռս խոսա՞ր:

ՕԹԵԼԼՈ

Մեֆոլիի լեզուն կոպիտ է, դաժան ու ճոռամոլոգ
Եվ ես չգիտի երբեք թախանձել:
Ասացած էր չանի, որ նման մարդկանց,
Ինչպիսին սա է, պատվիրիր ու ճարպիրիր մեր բոլոր խոսքով:
Ո՛չ: Կեսախրատարիմ կոնդը գլխատման,
Քան ծուռկի կզամ այն մարդու առաջ,
Ով ո՛չ ասացած է, ո՛չ էլ թաքավոր:
Ես հոժարակամ կնկնեմ արյունոտ, սուր ցցի վրա,
Քան թե կկանգնեմ մի կոպիտ, անառաջ ասուկի առաջ:
Ազնվականը վախ չունի երբեք,
Պատրաստ եմ տանել ավելի մեծ վիշտ, քան՝ կպատճառես:

ՏԵՍՈՍԱՆ

Դուրս տարեք սրան, ձերի՛ք բարքալի:

ՕԹԵԼԼՈ

Գնա՛ք, զինվորներ, ցույց տվեք մարդկանց,
Թե դուք ինչպիսի վայրագություններ կարող եք անել,
Որպեսզի մանս ձիշվի ճավիտյան:
Հանեք մեռնում են մեծամեծ այրերն սուր ձեռքերով.
Մի եղեռնագործ, ձեղուզակ գիրուկ դալլայնով ըզկով չկեռաղ Տալլուսը.
Խակ պառկիորդի Բուտոսի ձեռքով՝ Հուլիոս Կեսարը:
Մեծ Պոմպեոսի գլուխը կերան ցեղերը վայրի,
Խակ ես մեռնում եմ այս ծավռիների արյունոտ ձեռքով:

Գնում է Վիտոյը Մեֆոլիի և ասիլների հետ:

---

[1] Ցուրտ վախն է քարկանում իմ սիրտը (լատ.):

ԿԱՊՈՒՏԱՆ

Իսկ մեզ ճաճո է՝ փրկագին ավազ
Սրանցից մեկին ազատ արձակել:
Ձե՞յ, դու ինձ ճիտ նկ, իսկ ես քոզ գնա:

Պետմ են բոլորդ, բացի առաջին ազնվականից:
Վերադառնում է Վիտորդ, հարյ տալով Սեֆուկի վիակը:

ՎԻՏՄՈՐ

Քոզ այստեղ մնա գլուխն անիծյալ և մարմինն անկյանք,
Մինչև որ նրա չհնազ սիրուհին կնճանձի ճոզին:

Պետմ է:

Ա. ԱԶՆՎԱԿԱՆ

Օ՜, վայրագ, դաժան, արնառա տեսարան.
Պետմ է ճացցնեմ դիակն արքայիս:
Օ՜, էթե ո՛չ ես, բարեկամներդ վրեժը կառնեն,
Եվ քաղցին էլ, որին սիրում էր:

Պետմ է՝ առնելով մարմինը:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բնդքին:

Մտնում են Ջարչ Բնչոզ և Ջոն Հայնեզը:

ՋՈՐՋ

Գնա՛, ինչ ասին են կանգնել:

ՋՈՆ

Ուրեմն, հնելու խիստ կարիք ունեն:

ՋՈՐՋ

Ես ասում եմ քեզ, որ գերադակ Ջնկ Քեղը միամ ունի պետությանն վերարկուն ճոտգին, գարձնել ու ճար խոսք տալ:

ՋՈՆ

Ժամանակն է ինն վերարկուն փոխելու, որովճետև խավը թափվել է: Հավատա, ի՞նչ ազնվականներ են Անգլիայի գլուխն անցել, մի լավ օր չենք տեսնում:

ՋՈՐՋ

Օ՛, նկնկի ժամանակներ. վարպետությունք այլևս ոչ մի արժեք չունեն արհեստների մեջ:

ՋՈՆ

Աղնվականները արհամարհում են կաշկին գազնագներըը:

ՋՈՐՋ

Իսկ թագավորի խոհերգաունները լավ խոհեւոց տվող չեն:

ՋՈՆ

Իրավացի ես: Բայց ասում են՝ աշխատիր գործդ կատարել: Սա նշանակում է, որ պետք է իշխենն աշխատող մարդին, ուրեմն, մենք պիտի իշխող դառնանք:

ՋՈՐՋ

Ճիշտ նշանին խփեցիր, որովհետև խիզախ մարդի նշանը ամուր ձեռքն է:

ՋՈՆ

Ես տեսնո՞ւմ եմ ճրագը: Ես տեսնո՞ւմ եմ ճրագը: Աճա՛ Բեռայի տպաւ, ոսկեգեմյի կաշեգործը...

ՋՈՐՋ

Մենք ճրագ կտանք մեր բշնամու կաշին, որ գաթայի ձեռնոցի համար:

ՋՈՆ

Աճա՛ մազգործ Պիկը...

ՋՈՐՋ

Ուրեմն, մեզը գնային կտապալի եզան պես և կկարի աճարտարապետյան կոհարդը ճարթի պես:

ՋՈՆ

Աճա՛ չուլճակ Սմիքը...

ՋՈՐՋ

Argo: Նրանց կյանքի թելը չուտով կկարի:

ՋՈՆ

Գնա՛նք, գնա՛նք, խառնվենք ճրագը:

Թմբուկներ: Մտնում են Բեռը, մազգործ Պիկը, չուլճակ Սմիքը և ամբոխը:

ՔՆ

Մենք՝ Ջոն Քեղը, այսպես կոչված մեր ենթադրյալ հոր անունով...

ԴԻԿ

(Առանձին). Ավելի շուտ՝ զղոցված կեռ ձկան անունով...

ՔՆ

Մեր բշնամիները կոտապալվեն մեր առաջ... Ոգևորված թագավորներին ու իշխաններին տապալելու ձգտումով... Առա՛, որ լռեն...

ԴԻԿ

Լուրյա՛ն:

ՔՆ

Իմ հայրն էր Մորախմերի ցեղից...

ԴԻԿ

(Առանձին) Մի ազնիվ մարդ ու բարի պառաւար:

ՔՆ

Մայրս Պլանտագենեաների առնչից է սերվել...

ԴԻԿ

(Առանձին) Լավ եմ նանաչում: Մի մանկաբարձ էր:

ՔՆ

Ինձս Լեսյաց առնչից էր սերվել...

ԴԻԿ

(Առանձին) Գիտեմ, չարչու ազգիկ էր: Ժանյակ էր ծախում:

ՍՄԻԹ

(Առանձին) Բայց համի որ նա կապոցը մեջիմն չի կարող հարչ գալ. տանը ուրիշի լվացքն է անում:

ՔՆ

Հետևաբար, ես սերվել եմ ազնիվ առնչից:

ԴԻԿ

(Առանձին). Այո՛, խեարկի, գաշտաճ ազնիվ տեզ է. և նա էլ այնտեղ լույս աշխարճ եկավ, ցանկապատի տակ, համի որ հայրը ուրիշ տուն չուներ, բացի բանտից:

ՓԱՅ

Կարի՛ճ եմ:

ՍՄԻՔ

(Առանձին) Ինարկե, մատաղկանին պետք է խիզախություն:

ՓԱՅ

Ես շատ բան կարող եմ տանել:

ՊԻԿ

(Առանձին) Ոչ ոք չի առարկի: Հանախ եմ տեսել, թե ինչպես երեք օր շուռ անընդհատ մարակում էին չուկայում:

ՓԱՅ

Ես չեմ վախենում ճիշ ու արիշ:

ՍՄԻՔ

(Առանձին) Նա ինչո՞ւ վախենա արիշ: Նրա զգեստը շատ բան է տեսել:

ՊԻԿ

(Առանձին) Բայց ինձ թվում է, որ կրակից պիտի վախենա, որովհետև տաժել է, ձեռքը խարանել են չիխար գողանալիս:

ՓԱՅ

Արիացիք, որովհետև ձեր ճոմանճատարը հաչ մարդ է ու երդվել է բարեփոխություններ մտցնել: Անգլիայում յոթ ու կես պենիանոց ճացը պետք է վաճառվի մեկ պենիով, մի գավաթ գարեջուրը ոչ թե երեք, այլ տասն անգամ կշռափվի և էրեական ճանճագործ կճամարեմ ճրաճ, ով թույլ գարեջուր խմի: Տերությանե մեջ բոլորը կճանաչվեն ճավատար, և
62 իմ ձին կարաժի Ջիսպայդում: Իսկ ես կդառնամ թագավոր...

ՖԱԼՈՐԸ

Աստվա՞ծ պահի ձերդ մեծությանը:

ՓԱՅ

Շնարհակալությո՞ւն, բարի՛ մարդիկ: Այն ժամանակ փող չի լինի, բոլորդ կուանե-կիսմե իմ ճալվին, կճագնեմ միևնույն զգեստը և կապրեմ ճաշտ ու խաղաղ, հզթայրենիքի պես և ինձ կերկրպագեմ որպես ձեր տերը:

ՊԻԿ

Մեր առաքին գործը այն կլինի, որ սպաննենք բոլոր օրենսգետներին:

ՔԵՆ

Մ՛չ: Այդ բանը միամ ունեմ ինձս աճելու: Մի՞թե ցավալի չէ, որ մի անմեղ գառան մարթուց պատրաստում են մազաղաթ: Իսկ մազաղաթը, երբ ճոպի և աքրքիռնելի գրերով մրոտում են, կարող է մի մարդ կոր-
74 ծանել: Առում են՝ մեզուն խայթում է, բայց ես առում եմ՝ խայթում է մեզրամոմը, որովհետև մեկ անգամ միայն մատս դրել եմ մեզրամոմի վրա: Եվ այն օրից ճանգիստ չունեմ: Ձի՛յ, ո՞վ է գալիս, ո՞վ կա այտեղ:

Մտնում են մի հոգի մարդիկ, բերելով չեքմեջի գրագիրն:

ՍՄԻՔ

Չեքմեջի գրագիրն է: Նա կարող է գրել, կարդալ ու ճաշվել:

ՔԵՆ

Օ՛, խայտառակությո՛ւն:

ՍՄԻՔ

Մենք նրան բռնեցինք այն ժամանակ, երբ նա ուզում էր ոզաների տետրակները:

ՔԵՆ

Ա՛յ, գու արիկա:

ՍՄԻՔ

Գրպանում մի գիրք կա, տառերն էլ կարմիր:

ՔԵՆ

Նրանկում է՝ կախարդ է:

ԳԻՆ

Այո՛: Եվ նա կարող է պատառամատնականները կազմել ու գրել դառնական ոճով:

ՔԵՆ

Շա՛տ ցավալի է: Երդվում եմ պատվովս՝ աչխս վառ մարդ չի երևում: Եթե ես նրան չճանաչեմ մեզապատռ, նա չի գլխատվի: Ձի՛յ, այս կոզմ արի, ես ինչ ճարտասանուն պիտի անեմ: Ի՞նչ է անունդ:

ՓԱՆՈՒՐ

92 Էմանուել:

ԳԻՆ

Ընենց այս անունը գրում են նամակները նախատին: Այդ բանը ինչ վրա թանկ կնստի:

ՔԵՐ

95 Կա՛ց: Քո անունը տառերո՞վ ես գրում, թե՞ ես նշաննե ունես, ինչպես ազնիվ ճապարակ մարդիկ:

ԴՐԱՏՈՐ

Պարոն, փա՞ռք ասածս, ես լավ կրթություն եմ ստացել և կարող եմ անունս գրել:

ԲՈՒՐԺ

Նա խոստովանե՞ց: Տարե՛ք նրան: Նա մի արիկա է ու դավաճան:

ՔԵՐ

Ես ասում եմ՝ տարեք նրան, կախեք իր գրչի հետ, թռնոտամաճե էլ վիզը գցեք:

Ամբոխի միջից մի մարդ գալու է հայտ գոռալիս:
Մոնամ է Մայկը:

ՄԱՅԿԼ

Որտե՞ղ է մեր հրամանատարը:

ՔԵՐ

Այստեղ եմ, ինչո՞ւ իմ:

ՄԱՅԿԼ

Փախե՛ք, փախե՛ք, փախե՛ք: Պարոն Հեմֆրի Ստեֆորդը և իր եղբայրը թագավորական զորքի հետ մի ոտքն չանցած այստեղ կլինեն:

ՔԵՐ

Կա՛ց, արիկա՛, կա՛ց, թե ոչ գետին կտապալեմ: Նա կկռվի իրենից ոչ պակաս մի մարդու հետ: Նա ասպետ է, այնպես չէ՞:

ՄԱՅԿԼ

Հենց այդպես:

ՔԵՐ

Որպեսզի ճավասարվեմ նրան, ես ինձս ինձ ասպետ կկարգեմ
111 *(Ծունր է իջնում)*: Վե՛ր կաց, սըր Ջոն Մորտիմեր *(թարթրանում է)*: Այժմ գնանք նրան ընդառաջ:

Մոնամ են սըր Հեմֆրին ու նրա եղբայր Վիլյամ
վիճարհների ու թմբկահարների ուղեկցությամբ:

ՍՏԵՖՈՐ

Հասկյա՞լ ամբոխ, դուք Քենտի փրփուր ու գարշաճոռ կեղտ,
Դուք կախազանի արժանի մարդիկ, զնեցը վար դրեք,
Վերադարձիք տուն ու հոգս թեթևք այս ձիապանից:
Ուրաճ կնոջի ձեզ բարի առավ, եթե նա կանգնեք:

ՎԻՑԱՄ

Թայց նրա ցասումն արյան կիթխվի, եթե ետաձգեք:
Անձնատա՛ր եղեք, թե ոչ կմեռնեք:

ՔՈՒ

Հարկ չեմ համարում դիմել մեռամոլա
Չգեստալ պճնված այդ սարսափներին:
Ձեզ ճիշտ եմ խոսում, իմ բարի մարդիկ,
Ում վրա պետք է սարածվի կարգը իմ իշխանության:
Հույս ունեմ կգա այդ ժամանակը, գի օրինավոր ժառանգեն եմ գանի:

ՍՏԵՖՈՐ

Սրիկա՛, ետյուդ գան էր սվաղում,
Իսկ իմը հիմա ոչխար ես խուզում:

ՔՈՒ

Չէ որ Ադամն է եղել պարտիզպան:

ՎԻՑԱՄ

Դրանից ինչ ի՞նչ:

ՔՈՒ

Այն, որ Մարչի կումս
Էդմոնդ Մորտիմերն առավ իրեն կին գուխս կլարենսի աղջկան:

ՍՏԵՖՈՐ

Հետո՞:

ՔՈՒ

Եվ նա ունեցավ նրանից զույգ տղա:

ՎԻՑԱՄ

Սուտ՛ում ես:

ՔՈՒ

Հարց է, թե ով է սուտ:

Թայց ինձ ասում եմ ճշմարտությունը:
Երկվորյակներից ավագ տղային,
Որ ճանճնված էր ծծմոր խնամքին,
Գողացավ սարավ մուրացիկ մի կին:
Եվ չիմանալով իր ասնմի մասին,
Նա խարտաշ գարձավ, երբ ճասակ առավ:
Տգաճ եմ ճրա. կարող ես, ձերիր:

ԳԻԿ

Ո՛չ, ամենայն ինչ ճշմարտություն է, և նա կդառնա թագավորք մեր:

ՍՄԻՔ

Սր՛ր, ճա իմ ճոր ասճ ծխնելույզն էր չինում և մինչև օրս կասճ այդ ապրուսճերը, որոնք վկայում են խոսքերը: Ամա՛ր թե ինչու՝ լավ է չվիճենք:

ՍՏԵՖՈՐԴ

Դուք ճավատա՞ւմ եք այս խաբեբայի սուտ խոսքերին,
Որ չի իմանում, ինչ է գալիս ասլիս:

ՐՈԶԱՐԸ

Մենք ճավատում ենք: Դրա ճամար էլ կարե՛ք այստեղից:

ՎԻՏԱՄ

Քե՛զ, ասա՛, Ձո՞րճն է ինչ խելքից ճանել:

ՔՆԴ

(Ճոսանդին) Նա սուտ է, որովճետև ինձ ես եմ ճետաքրքիր: *(Բարձր)*. Գնա, ա՛յ մարդ ու իմ կողմից արճայինն ասա, որ ի սեր իր ճոր՝ Հենրի Հինգերորդի, ում օրոք ֆրանսիական ասկերամբ երեխաների խաղալիք էր դարձել, ճամաձայն եմ, որ նա թագավորի, բայց ես պետք է դառնամ ճրա խնամակալը:

ԳԻԿ

Բացի այդ, մենք պատճաճում ենք լարդ Սեյի գլուխը, որովճետև նա ծախել է Մենի դեսուրյունը:

ՔՆԴ

Հրաշալի՛ միտք: Այդ բանը առիթ գարձավ, որ Անգլիան կարցներ իր զորությունը և բայլեր զավազանի օգնությամբ, երե ձեռք չմեկնեի: Արճա եղբայրներ, ես ձեզ ասում եմ, որ այդ լարդ Սեյը թղթատել ու ներ-

Ինձ ինչ-որ է պետությունը: Բացի այդ, նա խոսում է ֆրանսերեն, նշանակում է՝ գավաճան է:

ՍՏԵՓԱՐ

Ո՛, ողորմելի, բիրտ ապիոսրյուն:

ՖԱՆ

Ո՛չ, պատասխանի՛ր, երե կարող ես. Ֆրանսիացիներդ մեր բշնամիներն են, ուստի, ճարց եմ տալիս ինձ. մի՞թե նա, ով խոսում է բշնամու լեզվով, կարող է բարի խորհրդատու լինել:

ԲՈՒՐԺ

Ո՛չ, ո՛չ: Մենք նրա գլուխն ենք ուզում:

ՎԱՆԱՄ

Եթե բաղդը բառերն անզոր են դառնում՝
Պետք է ճարձակվել արժայի զարհով:

ՍՏԵՓԱՐ

Հե՛յ ճերալդ, մարիր ամեն մի բազամ,
Հոչակիր նրանց երկրի գավաճան, ովքեր Քեզի հետ զենք են վերցրել:
Քաղ նրանց կախեն իրենց դռան մոտ՝
Իրենց ազայոց ու կնոջ առաջ,
Ովքեր փախչում են գեռ մարտճ անավարտ:
Ովքեր արժայի բարեկամներն են՝ բոլոր ինձ ճետևենք:

Դեպի են երկու Ռանիերիները զինվորների հետ:

ՖԱՆ

Խակ ով պիրում է ճասարակ մարդկանց՝ բոլոր ինձ ճետևի:
Այժմ ցույց տվիր ինձ՝ ազատության բաբասիրտ այրեր,
Ընե փախչի մեզնից ո՛չ ազնվական, ո՛չ իշխան, ո՛չ դուքս.
Պետք է խնայել այն մարդկանց միայն,
Ովքեր ճագնում են կարկատած կոշիկ,
Նրանք խնայող, ազնիվ մարդիկ են,
Նրանք կուզենին մեր կողմը անցնել, քայց չեն ճանդգնում:

ԴԻՄ

Նրանք չարք կազմած՝ գալիս են մեր դեմ:

ՖԱՒՍՏ

Իսկ մենք խառնակ վիճակում չատ ավելի պատրաստ ենք: Դե՛հ, հայլենք առաջ:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Բլոքսբերգի մի ազգ վայր:

Ծագի բանալուի մեջ սպանված են եղույր Անհերգները:
Մառում են հեզը և ատիլներ:

ՄԵՖԻՍՏՈՖԵԼ

Որտե՞ղ է Դիկը՝ աշֆարդցի մսագործը:

ՈՒԻՏԿԻՆ

Այստեղ եմ, պարո՛ն:

ՄԵՖԻՍՏՈՖԵԼ

Նրանք ընկան ես առջև աչխարհների ու եզների պես, և դու վարվեցիր նրանց հետ այնպես, ինչպես ես սիրական սպանդանոցում: Ամա թե ինչու ցանկանում եմ հեզ հատուցել: Քաղ մեծ պատը կրկնակի երկար անի, քան այժմ է ու հեզ արտասուքյուն արվի սպանելու իննսունհինգը առատաձ մեկ շաթաթում:

ՈՒԻՏԿԻՆ

Ավելին չեմ կամենում:

ՄԵՖԻՍՏՈՖԵԼ

Եվ, ճշմարիտն ասած, պակասին էլ արժանի չես: Ես պետք է կրեմ այս հագքանակի ճշմանը *(հագնում է Հեմֆրու յանդապանը)*, իսկ հետց մարմինը քաղ ձիս հարշ առ այնքան ժամանակ, մինի դեռ չեմ մտել Լոնդոն, որտեղ հագամագլխի առաջը կտանեն մեր առևով:

ՈՒԻՏԿԻՆ

Երբ մեզ ունեմ հաջողությանե հասնել ու բարի գործ անել, պետք է չարդել զնդանների դռները ու ազատ արձակել բանտարկյալներին:

ՄԵՖԻՍՏՈՖԵԼ

Մի՛ վախենա, ես հեզ կպատճռվեմ: Դե՛հ, գնանք Լոնդոն:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

Նոյնոյն. Մի դահլիճ թագավորական պալատում։

Մտնում են թագավոր՝ մեծ պետերով, թագուհի՝ սենեկով
Ոսկեկար գլխով՝ առաջվում է Թակիեդինը, լուռ ինչը։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Հանախ եմ լսել, որ վիշտն է մեզմում մարդկային ոգին
Եվ նրան դարձնում վեհերտ ու քույլ։
Ուրեմն, խարճիր վրեժի մասին, հերի՛ք առոտավես։
Բայց ո՞վ կարող է արցունքը զսպել ոճիրի առջև։
Ես պիտի սեղմեմ բարեխոսդ սուիս նրա գլուխը,
Ո՞ւր է մարմինը, որ փարվեմ նրան։

ԲՈՒՏԵՆՏԱՄ

(Աջքայլին) Ձերդ մեծությունն, ի՞նչ պատասխան եմ տալու ապստամբների ագերսագրին։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Պետք է ուղարկեմ մի եպիսկոպոս,
Որ լեզու գտնի այդ ամբոխի հետ։
Թող ասուած չանի, որ այսքան անմեղ հոգիներ բնկնեն սրի հարվածից։
Իսկ ես Փեղի հետ կխոսեմ փութով,
Քանի թե արյան մեջ կխաչեմ նրանց։
Բայց կաց մի՛ վայրկյան, վիրապիճ կարգամ ագերսագիրը։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ա՛խ, արյունարբու, վայրի սորուկներ,
Մի՞թե, ասացեք, այս չլնաղ դեմքը,
Որ դեկավարվել փորձեր իննամով, մոլորակի պես,
Չէ՞ր կարող նրանց զայրույթը մեղմել,
Ովքեր այդ մարդուն արժանի չէին երբեք նայելու։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Նորդ Սեյ, Ջեկ Փեղը գլուխդ է ուզում։

ՍԵՅ

Հույս ունեմ՝ մինչ այդ կսպանեմ նրան։

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՀԱՐՑ

Ի՞նչ է, սիրուհի:
Դու դեռ ազդո՞ւմ ես մահը Սեֆոլկի:
Վախենում եմ ես, սեր իմ, թե մեռնեմ,
Դու լաց չլինես ինձ վրա այդպես:

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Օ՛, ո՛չ, սիրելիս, ես չէի ազբա, վշտից կմեռնեի:

Մտնում է մի սուրճանոցի:

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՀԱՐՑ

Ի՞նչ է պատահել, ինչ՞ լուր ես բերել:
Ինչո՞ւ ես այդպես խիստ անապատում:

ՍՈՒՐՃԱՆՈՑԻ

27 Ապստամբները Սաուքվորկ մտան: Փութացի՛ր, սեր իմ,
Քեզ ճոչակել է իրենց Մարաքմեր,
Իբրև սերվել է գուխս Կլարենսի մեծանուն տանից:
Ձեզ ճափշտակիշ, գող է անվանում,
Երդվել է իրեն արժա ճոչակել Վեսամինսթերում,
Նրա բանակն են կազմում անդադար, վայրի գյուղացիք
Եվ ճարչեր ճագած բիրա խաժամուժը:
Նրանի բև առած Սահֆորդների դժնդակ մանից՝
Նեռվում են առաջ ճամարձակարեն և բոլորին էլ՝
Լինեն գիտնական, թե՛ ազնվական, թե՛ պալատական կամ թե՛ օրենսգետ,
Նրանի կոչում են ազատ բրթարներ և մտադիր են նրանց սպանել:

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՀԱՐՑ

Օ՛, անգութ մարդիկ, չեն էլ ճասկանում, թե ինչ են անում:

ՐՈՒՏԼԱՆԴԻ

39 Ոգարմած սեր իմ, մնկնիր Կլիֆորդլորք,
Մինչև նրանց գեմ մնի բանակ ճանենի:

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ա՞խ, թե կենդանի լիներ Սեֆոլկը,
Քեռացի այդ բոլոր ապստամբներին խսկույն կսպաներ:

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՀԱՐՑ

Դավաճանները առած են Բեզ, Սեյ:
Ուրիմն, մեզ ճետ մնկնիր Կլիֆորդլորք:

ՄԵՆ

Ասել է՝ ձգել ձեզ վտանգի մեջ:
Իմ տեսքը ճրաքց ատելի է խիստ.
Ես լավ է մնամ այս մեծ բազմաման
Եվ ապրեմ թաքուն, որքան կարող եմ:

Մտնում է երկրորդ սուրհանդակը:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱՎՈՐ

Քեզը Լոնդոնի կամուրջը տասավ,
Փախչում են մարդիկ՝ թողած տներըը.
Ավարի ծարավ խռժռմումն անգութ
Դավաճանի ճետ երդվել է, տեր իմ,
Կողոպտել բազաքն ու ձեր պալատը:

ԲՈՒԿՆԴԵՄ

Պետք չէ ճապաղել, մեկնեցեք ձիով:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Դեա՛ք, Մարգարիտ, ատաված մեր ճույսն է, մեր օգնականը:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏԻՆ

Ա՛խ, Սնֆոլկի ճետ մնռավ իմ ճույսը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

(Մեկին) Դե՛ք, մնաս բարյավ, սիրելի իշխան,
Պետք չէ վտանգել ապստամբներին:

ԲՈՒԿԻՆԴԵՄ

Ոչ ոքի, զի ձեզ վախից կմատնեն:

ՄԵՆ

Ես ճավատում եմ անմեղությանս՝
Ուստի և՛ բոլ եմ, և՛ վճռակամ:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Նույն վայրը: Թատեր:

Պատգի վրա երեում են յուղ մինչը, ճետիճետ՝ երկու կամ երեք բազմոցի

ՄԻՔԼՍ

Հը՛, ի՞նչ է, Ջեկ Քեդին ապաննե՞լ են:

Մ՛չ, միլորդ: Եթէ դեռ չեն սպաննել: Ապստամբները գրավել են կամուրջը, սպաննում են բոլոր նրանց, ովքեր ընդդիմանում են: Քաղաքապետությունը ճայլցում է ձերդ ազատմանության օգնությունը Թառերից, որպեսզի հաղաթը պաշտպանի ապստամբներից:

ՍԱՆՍ

Կարող եմ ձեզ տալ մի փոքրիկ չակատ,
Չի գավաճանը իմն էլ է նեղում:
Նրանք փորձեցին Թառերն առնել:
Մեկնե՛ք, Սմիրֆիլդ, նավաթե՛ք մարդիկ,
Կուզարկեմ այնտեղ ձեզ Միսյու Դոֆֆին:
Քայլ կովեք ճանուճ ձեր թագավորի,
Ձեր ճայրենիքի ու ձեր գոյության,
Դե՛ն, մնա՛ք բարյավ, ես պիտի գնամ:

Գնում է:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Լոճդոն: Կեռնե-սարիա:

Մտնում է Ջեկ Փեքը իր կոմեդիացիների հետ: Նա գավազանով հարվածում է լոճդոնի դարին:

ՓԵՔ

Հիմա Մարաիմներն է այս դաղաթի տերը: Եվ այսուհետ՝ լոճդոնի դարին նստելով, ես պատվիրում և հրամայում եմ, որ ի ճաշիվ դաղաթի, մեր իշխանության առաջին տարին լոճդոնի չարաչաճներից ցայտնե միայն կարմիր գինի: Եվ, այնուհետև, ով ինձ չկոչի լորդ Մարաիմեր, նա դավաճան է:

Վազ տալով հետս է մտնում մի գինվոր:

ՋԵՆՔԻՆ

Ջեկ Քե՛դ, Ջեկ Քե՛դ...

ՓԵՔ

Գնացե տապալե՛ք արան:

Պատնում են գինվորին:

ՍՄԻԹ

Եթե այս մարդը մի հիչ խելք ունենար, ձեզ այլևս չէր անվանի Ջեկ Փեղ: Կարծեմ, նրան մի լավ դաս ավինք:

ԴԻՒՍ

Տեր իմ, Սմիթֆիլդում ժողոված զորք կա:

ՔՆՐ

Այն դեպքում գնանք ու կռվենք նրանց հետ: Բայց նախ՝ գնա և այրիր Լոնդոնի կամուրջը, և, եթե կարող ես, այրիր նաև Թաուերը: Դեե, գնանք:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՅՈԹԵՐՈՐԴ

Լոնդոն, Սմիթֆիլդ:

Տագնապ: Մեծաթ Դեֆը, խլչկես նաև բազմաթի կազմակիցներ ապստված են: Մոտում է Ջեկ Փեղը իր համախոհների հետ:

ՔՆՐ

Այսպես, պարոնեներ: Այժմ թող ձեզնից մի հոգիսը գնան ու հարու-
2 հոգեդ անեն Սավոյի պալատը, իսկ մյուսները՝ դատարանի շենքերը: Ամեն ինչ կարծանեք:

ԴԻՒ

Մի խնդիրք ունեմ, ձերդ մեծություն:

ՔՆՐ

Այդ մի բառիդ համար ինչ կչնարհեի լուռդի տիտղոս, եթե կամենայիր:

ԴԻՒ

7 Ես կկամենայի, որ Անգլիայի օրենքները դուրս գային միայն ձեր բերանից:

ՋՈՆ

(Առանձին) Հիմանդ կլինեին այդ օրենքները, հանգի օրենքները բերանե են խոսիլ նիզակով, և մինչև այսօր վերը ապահինված չէ:

ՍՄԻԹ

(Առանձին) Ո՛չ, Ջոն, դա կլինի գարշանոտ օրենք, որովհետև նրա բերանից փչում է նեխված պանրի հոտ:

ԱՐԴ

Այդ մասին ես արդեն խոսել եմ և այդպես էլ լինելու է: Գնացե՛ք, այրե՛ք տերության բոլոր առնամագրությունները, բերանս պիտի դառնա Անգլիայի խոսնոցարանը...

ՋՈՆ

(Առանձին) Ուրեմն, մենք կունենանք խայտիչ օրենքներ, եթե նրա առաձները չհաչեն:

ԱՐԴ

Եվ, այսուհետև, ամեն ինչ ընդհանուր է լինելու:

Մտնում է մի ատենապետ:

ՊՈՒՐՋԱՒՈՆԱԿ

Տեր իմ, ինչպիսի՞ ավար, ինչպիսի՞ ավար: Աճա՛ լորդ Սեյը, այն մարդը, որ Ֆրանսիայում ծախնց բաղաքներ: Նա, որ սակից մեզ բանտերնում անգամ ատենիներց առկոսանոց ճարկեր վճարել: Եվ ամեն մի ֆունտ-ստեռլինգից մի-մի շիլինգ կտրվեց վերջին պատերազմի ծախսի համար:

Մտնում է Լորդ Բեվիլ՝ բերելով լորդ Սեյին:

ԲԵՎԻԼ

Եատ լավ, այդ բանի համար նա պետք է ատան անգամ գլխատվի: Ա՛յ, նայիր ինձ, դու չզարչե մաճուդա սոսնձալաթի լորդ, այժմ զարձել ես մեր արհեստական իրավատության ենթական: Ի՞նչ կարող ես պատասխանել իմ մեղադրյանը այն բանի համար, որ դու նորմանդիան ճանճնցիր մայա Բեդիմեյային՝ Ֆրանսիայի թագաժառանգին: Ի գիտություն ինձ՝ այս մարդկանց ներկայությամբ ու իմ լորդ Մաուիմերիս, ես այն ավելի եմ, որով մահրիլու եմ պատճառ այնպիսի զարշահոտություններից, ինչպիսին դու ես: Դու ճենց մարդուց էլ ավելի ապականնցիր տերության չամնչներին՝ բացելով վաճառաններ: Մինչդեռ մեր նախնայրերը չգիտեին ուրիշ գրիր, բացի նայվենիայից: Դու գրերի ապագրությանն էլ մոգրիր: Դու, նախատակ թագավորի, նրա բազի ու արժանապատվության, կառուցիր բերի գործարան: Կապացույցնե, որ դու չրլապատել ես ինձ այնպիսի մարդկանցով, ովքեր սովորաբար խոսում են գոյականների ու բայերի մասին և նույնպիսի գարշելի բառեր են օգտագործում, որ չի կարող նախդուրժել հրիսառնեական ոչ մի ականջ: Դու կարգնցիր նախատարար դատավորներ, որոնք խեղճ մարդկանց կանչում էին այնպիսի պատասխանատվության, որ նրանք ի վիճակի չէին պատասխանելու:

Բացի այդ, դու խեղճ ժողովրդին բանս էիր ենռում, և, առվճեան ճրանի կարգալ չգիտեին, կախազան էիր բարձրացնում և ինձ միայն այդ բանի համար ճրանի արժանի էին ապրելու: Քա ինծած ձին տապճակածածկ ունի, այդպես չէ՞:

ՍԲՏ

Գրանով ի՞նչ ասել կուզես:

ՓԲԳ

Այն, որ չգիտմ է ես ձին ծածկիր վերարկուով, երբ ինքնից արժանի մարդիկ բայլում են տոբատներով ու բանկոններով:

ԳԻԳ

Եվ տարիներով ճայն չարը ճագնում, օրինակ՝ ես, մտագրիս մեկը:

ՍԲՏ

Նայր, Քենոի ժողովուրդ...

ԳԻԳ

Ի՞նչ կասես Քենոի մասին:

ՍԲՏ

Միայն սա. bona terra, mala gens[1].

ՓԲԳ

Տարի՛ր, տարի՛ր տրան, տե՛ս, լատիներեն էլ է խոսում:

ՍԲՏ

Նա՛յ, թե ինչ եմ ցանկանում ասել,
Հետս ոտարկեր ինձ տուռը կամիր.
Հոլիոս կեսարի ելմեկնություններ-ում
Քենոը նշվում է այս կղզու վրա բարեկարգ մի վայր:
Ջենոզ երկիր է, ճարուստ ու քերի,
Մարդիկ ձեռնատու, ժրաչան ու բաց,
Եվ այս բոլորն ինձ ճույս է ներշնչում,
Որ ձեզ զգացումն օտար չէ խղճի:
Ջեմ ծախել Մենը, ո՛չ էլ՝ Նարմանդիան,
Բայց կյանքիս գնով դրանի եմ կռռնիմ,
Ես դառել եմ միշտ գրառատ տրտով,

[1] Հոյլ բերրատատ է. ժողովրդի է վատ (լատ.):

Լացե ու ազիրսաճիճ իմ սիրտն են չարժել, կաշառքը՝ երբեմ,
Ու քե մի բան եմ խնդրել ձեր ձեռքից, այլ չոկ արել եմ ես նրա համար.
Ու դուք և արհան և սերությունը միշտ նստատ մնան,
Ես գիտուններիճ բյուր շնորհներ եմ պարգևել առատ,
Բանգի գրիերով իճիս բարձրացա:
Աստծո անեծքն է ոգիությունը,
Իսկ գիտությունը՝ բներք նրա,
Ու ամբաստում են մեզ դեպի երկինք:
Թե չեմ ժառանգել դուք գնի ոգին,
Ապա ե՛ս կանգնեմ ինձ սպանելու անալար մտից,
Այս լեզուն ոտար արհաներեն ճիտ գործի եմ դրել ձեզ համար միայն...

ՓՆԴ

Նո՛ր, երբեք կռվե՞լ ես ռազմի զգեստներ ճաշած:

ՍՆՅ

Բարձրագիրք մարդու ձեռքը երկար է,
Հաճախ շեմ տեսել բշնամիներիս, բայց ատպալել եմ նրանց անվրեպ:

ՋՈՐՋ ԲՆԿՍ

Օ՞, ճիվագային երկչոտ արարած,
Դու ճարվածել ես մարդկանց բիկուճի՞ց:

ՍԵՅ

Ձեր բարեկեցիկ ապրուստի համար, տեսեք, այսերս խիստ գուճաովել եճ:

ՓԵԴ

Մի ապտակ ճատցրու նրա ականջին, որ ճարից չիկենե:

ՍԵՅ

Ինդե մարդկանց դատը գլուխ բերելուց՝
Ես բայբայեցի ատողությունս բանաստ նատելով:

ՓԵԴ

Քեզ կտանի կանեփե արգանակ ու կապաիենեի կացով:

ԴԻՆ

Ինչո՞ւ ես այսպես դողում, մարդ ատածո՛:

ՍԵՆ

Հիվանդությունը և ոչ բե աճե է խլել իմ ուժը:

ՓԵՏ

Մի՛ տեսնեմ, տեսնե՞մ, ճա գլխով նշան է անում, կարծես ուզում է ասել՝ կիսխճճաուցեմ ձեզ: Ապա տեսնեմ, նրա գլուխը ավելի ամուր կկառչնի՞ ցցի ծայրին, թե՞ ոչ: Տարե՛մ նրան և գլխատեմ:

ՍԵՏ

Ասե՛մ, ինչո՞վ եմ ձեզ վիրավորել,
Մի՞թե ձգանել եմ ես ճարտասանության կամ փառք եմ ուզել,
Մի՞թե լցված են իմ սենդուկները գողացված ապակով,
Մի՞թե չափից դուրս չհեզ է զգեստս,
ես ո՞ւմ եմ արդյոք չարիք պատճառել, որ մահս եք ուզում:
Այս անմեղ ձեռքերս արյուն չեն տեսել,
Իմ ճակատ չկան ննջզապիղծ մատներ,
Ո՛, թողեք ապրեմ:

ՓԵՐ

(Առանձին) Այս բառերն արթնացնում են ճոպան մեջ խղճի խայթը, բայց ես կատնեմ այդ զգացմունքը: Նա պետք է մեռնի ինձ այն բանի համար, որ այդպես լավ է պաշտպանում իր կյանքի դատը: *(Բարձր)* Տարե՛մ նրան: Նրա լեզվի տակ սատանա կա: Նա չի խոսում սատանու անուամբ: Դե՛ն, տարե՛մ նրան և անմիջապես գլուխը կտրեմ: Իսկ ինձ համար հանգիստ նրա փեսայի՝ սըր Ջեմս Կրամերի տունը: Սրա գլուխն էլ կտրեմ և երկուսի գլուխը ցցերին հագցրած բերեմ այստեղ:

ԲԱՆԴԸ

Ամեն ինչ կանենմ:

ՍԵՏ

Հայրենակիցնե՛ր, ի՞նչ է սպասում ձեր մանիչ ինոտ
Ձեր թշնող ճոպան, թե ազոթելիս՝
Աստված էլ ձեզ պես կարծրասիրտ լինի:
Ուսա՛ի, գրացե՛ք, մի՛ խլեք կյանքն իմ:

ՓԵՐ

Դե՛ւս տարեք սրան ու ճրամանս ի կատար ածեք:

Դեամ են մի խոհի մարդ, տանկով լուղ Ալչին:

Տերության ամենաճարտասան խչխանը իր գլուխը չի պահի իր ուսերի վրա, եթե ինձ ճարկ չտա, և ոչ մի կույս չի ճարսնանա, եթե ինձ չընծայի իր կուսությունը: Բոլոր սղամարդկանց կանայք ինձնից կախում կու-

ննճաճ in capite՝ և մնճ պատռավարճճում ու ճռամայում ննճ, ոռպեսզի ճռանց կանաճց ուվի լեզվի ու սուի յրիվ ազատություն:

ՏՒԿ

Տեր իմ, ե՞րբ ննճ գնալու Ջիպսայդ, որ առպարճեռով վճարենճ վերցրած ապրանճներջ:

ՀՆԴ

Հենց հիմա:

ՖԱԼՏԱՓ

Լավ կլինի:

Մտնում է մի ազատամարտ՝ բերելով պոլիներ:

ՀՆԴ

Բա սա ավելի լավը չէ՞: Թող ճռանճ ճամբուվնճ. ոռովհետև միայանց չատ էին սիրում: Իսկ այժմ ինռացրի՛ճ, ճանի դեռ ճռանճ մնկմնկու հետ չենճ խաոնրպակցել, որ ավելի չատ բազաճներ ծախենճ ֆրանճիացիներին: Ջինվորնե՛ր, ինռանձի՛ճ բազաճի կողոպտուռը միջոց գիջեր: Գավազանների փոխարեն այս գլուխներջ մեր առջև գցած՝ մենճ պիտի անցնենճ փողոցներով և ամեն անկյունում ճռանց ասիպենճ, որ ճամբուվնճ: Գնացի՛ճ:

ԳՆԱՄ ՆՃ:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՈՒՔԵՐՈՒԴ

Լոնդոն: Սառնվորին:

Տպճատի ու ավառոի ապրանչառ: Ներչց մտնում է Փիջը իր խոժռատով:

ՀՆԴ

Դեպի՛ վեր, Ֆիչսարիտ փողոցով ցած իչեմ Սուրբ Մագնուսի փողոցի անկյունը, ապանեմ բոլորին ու առպարեմ գետին: Լցրե՛մ ճռանց Թեմզան: *(Փոչը՛ բանակցությանց.)* Այս ի՞նչ ազմուկ եմ լսում: Ո՞վ է այսպես լրբորեն ճանճռճնել, որ ավառոի կամ բանակցությանց փող է ճնչեցնում, երբ ես ճռամայիլ եմ ապանել բչնամուն:

Մտնում են Բանչնճիմը ու Ներ Կինֆորդ զորի ապիկցությամբ:

[1] Ոչնչ հյանչով (լատ.):

ԲՈՒՐՈՒՄԲ

Նրանք են, ովքեր համարձակորեն կամենում են հո անդորրը խռովել:
Գիտցի՛ր, արհաս է մեզ ոչխս դեսպան
Ուզարկել այստեղ, ժողովրդի մոտ, ում խաբել ես դու:
Մենք չենոհում նրի ներում բոլորին,
Ովքեր հեզ լռած՝ կգնան անի՛րք խաղաղությամբ:

ՍԵՐ ԿԻՅՈՐԴ

Ի՞նչ ևի ասում դուք, հայրենակիցնե՛ր,
Չե՞ք հնազանդվում կամ չե՞ք խոնարհվում
Ձեզ առաքարկվող գրությանե առաջ:
Թե՞ ցանկանում եք, որ մի ապստամբ ձեզ մահվան հանձնեի:
Նա, ով միռում է մեր թագավորին, սպառում ներում,
Թող իր գլխարկը դեպի վեր ետան և ասի՝ ասվա՞ծ պահն արհայիե,
Իսկ ով ասում է նրան և նրա փառավոր հարը,
Ումից դողում էր ամբողջ Ֆրանսիան,
Թող զենք չարժելով մեր կողմից անցնի:

ԲՈՒՐՈՒՄԲ

Ասվա՞ծ, պահի՛ր թագավորին: Ասվա՞ծ, պահի՛ր թագավորին:

ՖԱՎ

Ի՞նչ: Մի՞թե դուք Բուկինգեմ ու Կլիֆորդ, այսման ֆաբրիկում ուզնի, իսկ դուք, սուր գյուղացիներ, ճավատա՞ւմ եք նրանց կամ թե ուզում եք, որ ձեզ կախաղան բարձրացնեն, փակցնելով կարծեցյալ ներումը ձեր կրծքին: Մի՞թե իմ սրով չարդեցի Լանգոնի դարպասը, որ դուք ինձ լրեք Նայլս Հարոլի մոտ, Սաութվորկում: Ես կարծում էի, թե դուք վար չեք դնի ձեր զենքերը, մինչև չնվաճեք ձեր վաճիմի ազատությունը: Բայց դուք բոլորդ էլ դուրս եկաք վախկոտ և դասալիք: Ձեզ ճանելի է սպրել ոչխս սարսափներ ազնվականների մոտ: Թող նրանք ծաներ բնության չարդեն ձեր մեջքը, անից դուրս էլնեն ու ձեր աչքի առաջ բռնաբարեն ձեր կանանց ու աղջիկներին: Ինչ ինձ է վերաբերում՝ ապա ես մենակ էլ մի ճնար կգտնեմ: Ասածս անեծքը թո՛ղ բախվի ձեր բոլորի գլխին:

ԲՈՒՐՈՒՄԲ

Մենք կենեանենք Քեզին: Մենք կենեանենք Քեզին:

ՍԵՐ ԿԻՅՈՐԴ

Ա՜խ, մի՞թե Հենրի Հինգերորդն ունի Քնկ Քեզ անունով մի սրու զավակ-
ներ բղավում եր. «Ուզում ենք գնալ նրա հանդեպ»,

Մի՞թե կտանի նա ձեզ Ֆրանսիա,
Եվ դուք կդառնաք մի գուբռ կամ թե կոմս:
Ավա՜ղ, նա չունի նույնիսկ մի խրճիթ,
Մի փտուրիկ անկյուն, ուր պառապարվի:
Ինքն էլ չգիտե, ինչու է ապրում,
Ուղղություն է ձեզ, մերձավորներիդ:
Մի՞թե ամոթ չէ, երբ դուք վիճում եք,
Վախկոտ թշնամին՝ ձեզանից պարաված,
Պատիս է, որ ձեզ պարտությամբ մատնի:
Ինձ թվում է, որ այս բազմաթիվ խառնակության մեջ,
Տեսնում եմ երանց, ովքեր լենդռնում սնուիճում են
Հանդիպած մարդուն կոչելով՝ գեղյուկ:
Ավելի լավ է, որ ասաք ճազար խառնածին Փեղեր
Ուղղեն մի գիշեր, քան թշնամուց խնդրեք գթություն:
Դեպի Ֆրանսիա՜, դեպի Ֆրանսիա՜, և դուք ետ առեք
Ուարված եղերք՝ ձեր տունն ճարագատ:
Հեծյին փող ուճի, իսկ դուք՝ բաբություն,
Ասված մեր կողմն է և մի՛ կասկածեք հաղթության վրա:

ԲՈՒՐԳ

Ապրի՛ կլիֆորդը: Գնա՜ՆԵ թագավորի ու կլիֆորդի խոսից:

ՓԵԽ

(Առանձին) Երբևէ փնտուրն այսպես ճեղտորեն ատուքերվե՞լ է, ինչպես այս ամբոխը: Հեծյի Հինգերորդի անունը երանց բաշում է դեպի ճապար զժբախտություններ և սպիտում է երանց լրել ինձ սատարար: Ես տեսնում եմ, թե երանք ինչպես գրոխ գլխի ոված՝ խուճուպկցում են, ուր ինձ բոլոն անապասելիորեն: Իմ սուրբ կնարթի ճանապարհս. միամ չունի այլսեղ մնալ: Ի ճեննուկս սատանաների ու դժոխքի՝ կբռնամ ճանապարհս ամբոխի միջով, և թող երկինքը ու պատիվս ինձ վկա լինեն, որ ոչ թե իմ բուլությունը, այլ միայն իմ կողմնակիցների սատ ու ամոթալից դավաճանությունը ինձ սպիտում է ճանանչել:

Ավիլով գնում է:

ԲՈՒՐԳՈՆԴԻ

Ե՞նչ: Փախչո՞ւմ է նա, վազի՛ք հոսից:
Ով նրա գլուխն արծաթին բերի՝
Նա տասը ճազար ոսկի կստանա:

Գնում են մի քանի մարդ:

Պետ՛ եմ ջինվորներ ու գոնեմ միջոց
Ձեզ ճաշոցներու ձեր աշխատի ճետ։

Գնում է։

ՏԵՍԱՐԱՆ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Կիսնգվորթի դղյակը։

Ընթարներ։ Դղյակի սենդյակների վրա երևում են բազավոր, բազմոցներ և սամիտաներ։

ԲԱԶԱՎՈՐ ՀՅՈՐԻ

Արդյոք եղե՞լ է երկրի երեսին մի այլ բազավոր,
Որ զաճ ուշեցար և կատարյալ երանություն,
Եվ ինձնից էլ փիչ բախտից գոնացար։
Ես ճազիվ էի իմ աչուցից սար գրել գետնին,
Երբ ինձ՝ մանկաճաս, կարգիցին աշխս։
Ոչ մի ճպատակ այնպես չի սենչում բազավոր լինել,
Ինչպես սենչում եմ ես մի ճասարակ ճպատակ դառնալ։

Մտնում են Բանիճզիմը և Ներ Կիֆթոցը։

ԲՈՒՆԴՆՈՄ

Տեր իմ, ձեզ ողջույն և ուրախ լուրեր։

ԲԱԶԱՎՈՐ ՀՅՈՐԻ

Ի՞նչ, բոնվա՞ծ է գավաճան Քեղը,
Թե՞ ճառաճելում է, որ ուժ ճավաքի։

Բերում են Քեղի կոզմնակիցների մի խումբ՝ վզկերին օղակաված։

ՆԵՐ ԿԻՖԹՈՑ

Նա փախավ, տեր իմ։ Եվ ճրա գործն է ամենաասուր լինում.
Տեսեք, թե ճրաճ ինչ խոնարճությամբ կանգնել են ձեր դեմ,
Օղակը վզին և սպասում են ձեր արդար վճռին։

ԲԱԶԱՎՈՐ ՀՅՈՐԻ

Երկի՛ճ, քաց արա դռներդ ճավիտ,
Որ իմ արճճաճի, շնարճակալության բծաճ քնդունես։
Ջինվորնե՛ր, ձեր կյանքն այսօր փրկեցիք և ցույց տվեցիք,

Թե դուք ինչպես եք սիրում ձեր երկիրն ու թագավորին:
Թող չտարուբերվի ձեր հոգու բարի մտադրությունը.
Եվ ես, ինչպիսի փորձառու էլ տեսնեմ,
Դիացնի, ձեր ճանդեսը չնմ լինի անգութ:
Ես ձեզ ներում եմ: Իմ բարի խոսքով
Թող ամեն գինվոր իր տունը գնա:

ՌԱԼՈՐԸ

Աստվա՜ծ պահի՛ թագավորին: Աստվա՜ծ պահի՛ թագավորին:

Մտնում է մի սպասեզոկ:

ՍՈՒՐՋԱՎՈՒԱ

Թույլ ավեք, տեր իմ, ձեզ ծանուցանել,
Որ Իլանդիայից դուքս Յորքը եկավ:
Դալլասլլասների ու հաչ կեռնեի ճզոր բանակով
Արդ է հաստատում ես այս կողմերը:
Չնմ է վերցրել լոկ այն միտումով,
Որ ձեզնից ընդմիշտ ես ճնաացնի դուքս Սոմերսեթին,
Ում ճամարում է սուտյզ դավաճան:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՐԻ

Այսպիսով, այարհ իմ, իմ սերությունը ընկել է Յորքի ու Քեզի միջև՝
Նման այն ճալիճ, որ խառափնյալ աշեղ փորակից, փնտրում է անդարբ:
Բայց այդ վայրկյանին ճալը խուճում են ծովամննները:
Հնց ճար ես բաշվնց Քեզ իր մարդկանցով,
Բայց սեա Յորքն է զինված ճայտնվում:
Ես խնդրում եմ Քեզ, Թանկնգիս, գնա ճանդիպիր ճրան,
Հարցրու, թե ինչո՞ւ ես գնմ է վերցրել,
Եվ ասա ճրան, որ դուքս Էդմոնդին ես բերդ կուղարկեմ,
Իսկ դու, Սոմերսեթ, կմնաս այստեղ,
Քանի դեռ Յորքի զորքը չի ցրվել:

ՍՈՄԵՐՍԵԹ

Տեր իմ, իմացիր, որ երկրի ճամար ես սիրաճոժար
Ամեն իմ գիջանում ոչ միայն բանտին, այլև իսկ մաճվան:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՐԻ

Ինչ կ որ լինի, պետք չէ Յորքի ճետ խոսել կոպտաբեն,
Քանզի կառապի բնություն ունի և չի ճանդուրժում խառապին բառեր:

ԲԱՐԿԻՆԴԵՄ

Եաս բարի, տեր իմ և մի՛ կասկածեիր.
Ամեն ինչ կանեմ ճոգուս արհայիս:

ԹԱՂԱՎՈՐ ՀՆԱՐԻՆ

Գնա՛ հիմ, Մարգարիտա, պիտի է սովորիլ լավագույն ձևով երկիրը վարել.
Թե ոչ կանիծի Աննլիան իմ գժրախտ իշխանությունը:

Փախչի: Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Քհնու Աղեկի պատեզը:

Մտնում է Քեզը:

ՔԵՉ

Անիծվի՜ փառասիրությունը, ամո՞թ ինգ, Քե՛զ: Ջնոխիս տուր ունեմ.
բայց էիչ է մնում, որ հագցից մնանեմ: Հինգ օր է արդեն, ինչ բանելում
եմ այս անտառներում և չեմ հանդգնում գուրս գալ, որովհետև ամբողջ եր-
կիրն ինձ է որոնում: Բայց այժմ հագցը ինձ այնպես է նեղում, որ բն-
կուզ ինձ խոտաձաճ նազար տարվա կյանք, միևնույն է, այլևս չեմ կա-
րող համբերել: Ամա՛ բե ինչու ապյուսն պատը մագլցելով, իբա այս այ-
գին. գուցե ճարեմ ուտելու խոտ կամ աղցան, որ վատ չէ մարդու սով-
մոնքը զովացնելու այս չոգ եղանակին: Կարծեմ, «աղցան» բառը ստեղծ-
վիլ է, որ ինձ բարիք չնորհի, նանգի երկար ժամանակ, երբ աղցանի լայն
բերքը չծառայեր ինձ բերե սպղավարտի փոխարեն, գանգս արնից
կենդմվեր, իսկ մյուս դեպքում՝ արյավաճճի ժամանակ, երբ ես մեռնում
էի ծարավից, այճ ծառայել է ինձ որպես ջրաման և այժմ էլ պետ է իմ
հագցը մեղմի:

Մտնում է Այդենը, նախիչ՝ նրա ծառաներով:

ԱՅԴԵՆ

Ախ, ո՛վ կարող է ապրել պալատի վազվզուքի մեջ,
եվ ճանապրհ զգալ նման գրասանիից:
Հարս ժառանգած կալվածքն այս փոքրիկ
Ինձ համար արժե մի ողջ տերություն:
Ես չեմ բարձրանում այլոց անկումով,
Չեմ ձգտում դառնալ ճարտասության տեր.

Ինչ էլ ար ասեմ՝ բավ է ինձ համար,
Ադհառճ իմ շեմից հեռանում է գան:

ՅՆԻ

(Առանձին) Աճա այգու տերը: Նա եկել է, որ ինձ բռնի տրպես Ճի բա-
փառաշրջիկի, որն առանց թույլտվության մտել է նրա կալվածքը: Ա՞խ,
դա՛ւ, արիկա՛, ուզո՞ւմ ես ինձ բռնել ու գլխիս համար թագավորից սահնել
հազար ոսկի՞: Բայց իրարից բաժանվելուց առաջ ես ինչ կասիպեմ, որ
խժռես երկաթը, ինչպես կխժռեիր ջայլամը և կուլ տաս իմ աստը, ինչպես
կուլ կտայիր հարազը:

ԱՅԴԵՆ

Ով էլ որ լինես, ինչ չեմ մտածելու,
Չէ որ, կասիա արդ, ինչ չեմ ճանաչում:
Մի՞թե ձերիմ չէ, որ ցանկապատից ցատկել ես այգիս
Եվ գողի նման բերես ես խժռում,
Դեռ սպառնո՞ւմ ես լպիրշ խոսքերով:

ՅՆԻ

Քեզ սպառնա՞լ: Այո՛: Երդվում եմ ազնվագույն արյամբ, որ երբևէ
ինչվել է. մտուրդ կփնտեմ: Ապա ինձ մի լավ նայիր: Ինչ որ է բերանս
մսի կատր չեմ դրել, բայց փորձիր ինձ մտանելա նույնիսկ էս ինչ ծա-
ռաձերով: Քաղ ասումած այս խոսքն ինձ չատ համարե, թե ձեզ բոլորիդ
դուռն մինչեւի պես չգամեմ գնանիմ:

ԱՅԴԵՆ

Օ՛, ա՛չ: Քանի դեռ կանգուն է Անգլիան,
Չեն ասի Քենթի էվավայր Այդենը
Կռվից առաստյալ սովամահի հետ:
Հանգիշոիր էս խիստ անհոսուն ճայացքը իմին
Ու թե կարող ես դիմագրավիր ինձ էս աչիերով:
Նայի՛ր, բաղդատիր անդամ առ անդամ,
Դու ինձնից անչափ փոքր ես ու նվազ.
Ձեռդ բռունցիս մի մատի չափ է,
Ոտդ իմ գերան ոտի համեմատ՝ լրար մի փայտիկ.
Իմ առնաբարը էս ամբողջ մարմնի ուժն է պարփակում,
Ու թե բազուկս հանկարծ վեր բալիմ,
Դիացիր, փորած է էս գերեզմանը երկրի երեսին:

Դալով բառերիս՝ պետք չէ ցույց տալու,
Թե ում խոսքն ունի առավելություն:
Թող աստս խոսի՝ կամ լռի՝ լեզուս:

ՓՆԻ

Երդվում եմ իմ խիզախությամբ, սա ամենակատարյալ բաժակահարին է, որի մասին երբևէ լսել եմ: Ո՛, իմ դալո՛ւյն, երբ ըրանա էս աստ շեղբը և չկարողանա այս ճաշատամարմին չատախոսին կտոր-կտոր անել, նրանց լեզի պես, ապա դու չպետք է հիշենս էս պատյանի մեջ: Ես Ալերազիր կատերսեմ ասածուն, որ ինձ նալի մեխ դարնի: *(Երբեք խոսում էն, Քնդի բնկնում է)*: Ո՛, ես մեռնում եմ: Ա՜խ, ճա՛ղը, ճա՛ղը ապտնում է ինձ: Թող ատոր ճաշար ատամնա գան ու կանչենն իմ դեմ, ինձ ավետ այն ատոր բաժին ճաշը, որից զրկել եմ, և ես բոլորի նախիջը կլամ: Զարացի՛ր, այլի և դարձի՛ր այն բոլոր մարդկանց գերեզմանը, որ հիմա ապրում են այս աշխ, որովհետև այստեղից բոլոր Քնդի անպարանելի ոգին:

ԱՍՊՆ

Մի՞թե դավաճան, զգերնի Քեզին ես սպանեցի:
Դալո՛ւյն իմ, խիզախ արարիր ճամար ինձ պետք է ասենեմ.
Ու թե ես մեռնեմ՝ դու պետք է չոգաս իմ չիրմի վրա.
Ընե մարդի չեզրից այս արյունն երթեմ,
Բայց այն կկրես, ինչպես ճերալդի կարմրավառ բինենց.
Որ ազդարարի էս սիրոյ փառքը:

ՓՆԻ

Այդի՛ն, մնա՞ս բարով: Դու ճպարտացիր էս ճպարտանոցով: Հայտնիր Քենային իմ անունից, որ ինձ կորցնելով՝ կարցրեց իր ամենալավագույն զավակին և ճարդարիր աշխարհի բոլոր մարդկանց, որ վախկոտներ դառնան, բանի նա, որ երբեք չեմ վախեցել, պարտվեցի ոչ թե ուժից, այլ մազից *(մեռնում է)*:

ԱՍՊՆ

Ո՛վ արջար երկինք, եղի՛ր վառավոր,
Տե՛ս, թե ինչպես է ինձ վիրավորում:
Սառկի՛ր, անզգամ: Դու աննի՛ծի ճրա, ով ծնել է ինձ:
Ինչպես խոցեցի մարմինդ սրով,
Այնպես ուզում եմ էս ճոգին խոցել խավար դժոխքում:

Քեզ բերաճխնվար ես պիտի հարչ տամ մինչև աղբանոց,
Որ էլ կդառնա գերեզմանը ես,
Որտեղ կկարեմ գլուխդ անամոթ:
Եվ այն կտանեմ ճաղրականորեն թափվարիճ մեր,
Թողնելով ես դին ագռավներին կեր:

Գնամ է հարչ տալով Քեզի դիակը:

ԱՐԱՐՎԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Հայրապետը Գայտֆորդի ու Բիեթիթի միջև:

Մաճառ է Յարիք խոյանգական բանակի հետ, բժռակների ու գրչների ասկկցությամբ:

ՅԱՐՔ

Յարիք եկել է Իսլանդիայից, որպեսզի ճայցի իր իրավունքը
Ու խլի բազը բուլակամ Հեներայ:
Բարձրաձայն զարկի՛ր զանգերը բոլոր, վառի՛ր կրակներ
Ավելի պայծառ՝ ի պատիվ Անգլիո տասյգ արքայի:
O՛, sancta majestas[1]: Ո՞վ չի ասնի ինչ ցանկարժեք ցնով:
Թող նա խոնարհվի, ով երկիր վարիլ չի կարողանում:
Այս ձեռքը ծնվեց, որ ասկի բռնի,
Բառերն են գառնում գորավոր բռունցք,
Երբ որ սեզոնում են ատր կամ գավազան:
Երբ կռծիքս ատկ սիրտ է բաբախում՝
Ես պետք է բռնեմ ասկյա մակաճը,
Դրանով ցնցիմ Ջրաճախո չուլպանը:

Մաճառ է Բուկինգհեմ:

Այդ ո՞վ ճայտնվեց: Բուկինգհեմ, եկար, որ ինձ խոնգարե՞ս:
Արեան է, անշուշտ, նրան ուզարկել: Պետք է ձեռնալ:

---

[1] O՛ արքայան մեծություն (լատ.):

ԲԱԽՇԻՆԵՄ

Տարմ, երբ ուշես բարի նպատակ.
Ապա բնդունիր իմ ողջույնն ազնիվ։

ՏԱՐՄ

Ես բնդունում եմ ողջույնդ, Հեմֆրի։
Դնացա՞ք ես արդյոք, բե՞ որ ցանկությամբ եկել ես ինձ մոտ։

ԲՈՒՆՇՆԵՄ

Մեր վեհապետի՝ Հենրու դեսպանն եմ։
Եկել եմ ձեզ մոտ՝ տեսնեմ, թե ինչպես
Չենք ես վերցրել խաղաղ օրերին.
Ինչո՞ւ, լինելով ինձ պես ճպատակ,
Ոխտադրժորեն ճավաճել ես դու այսպիսի մի ուժ,
Եվ ճանդգնել ես այն մոռնցնել Հենրու պալատին։

ՏԱՐՄ

(Առանձին) Ծ՛, այնքան խոր է իմ բարկությունը,
Որ ճույնիսկ խոսել չեմ կարողանում։
Կարողանայի՛ ժայռերը ջարդել, կռվել նրանցով,
Աշխ, բառերն անարդ՝ ինձ զայրացրին,
Բայց Այաքսի պես ես կարող էի
Ցասումս թափել եղների կամ թե այծերի վրա։
Ես իմ ծնունդով բարձր եմ արքայից,
Ինձնս եմ ավելի նման արքայի
Եվ արքայորեն խոհեմու ունակ։
Բայց պետք է մի փիչ խոնարհ ձևանալ, քանի դեռ Հենրին
Չի ոչնարացել, իսկ ես՝ զորացել։ Ների՛ր, Բուկինգհեմ,
Որ պատասխանես մի փիչ ուշացավ,
Քանզի ճոգիս է ատելում խոր վիշտը։
Ես զորմ եմ բերել լոկ այն պատճառով,
Որ ճեռացնեմ ենեզ Սոմերսեթին մեր թագավորից,
Ով բշնամի է ներքին մեծությանն ու սերությանը։

ԲԱԽՇՆԵՄ

Հարկ չկա լինել խիստ անձնապատառան։
Երբ դու չունես մի այլ նպատակ,
Ապա՝ պահանջդ չի մերժի արքան.
Դուքս Սոմերսեթը բերում է արդեն։

ՏՈՐՔ

Երդվիր ես պատվով, որ բանտում է նա:

ՊՈՒՇԿԻՆԸ

Երդվում եմ, որ նա բերդ է ուղարկված:

ՏՈՐՔ

Այդ դեպքում զուրկս ազատ կլռոզնեմ:
Նիզակ զինվորներ, չնահակալությա՛ւն, կարող եմ ցրվել:
Վազը կճանդիպենք Սենա Ջորջի դաշտում,
Որտեղ կռատաճամ ձեր առատ վարձք ու բանկ նվիրեներ:
Թող վնճափառ իմ, ազատման Հնարիե ինձնից վերցնի իմ ավազ սրդան,
Ո՛չ, բնկուզ բոլոր իմ զավակներին,
Գերավ կդնեմ վասն յուր սիրս, նպատակությանե:
Ես պիրանոժար կուզարկեմ նրանց:
Ամեն ինչ կատա՛ր նոզ, ինչի՛, ձի ու զենի՛,
Միայն թե մեռնի գուխս Սոմիրսեսը:

ՊՈՒՇԿԻՆԸ

Ճար, զրվատում եմ ես ճնշչարաս խոնարհությունը:
Արդ՝ գնանք մնկսեղ վրանն արքայի:

Մտնում է Հնարիե չհասկրի հետ:

ԲԱՂԱՎՈՐ ՀՆԱՐԻ

Ուսկի՞նգնեմ իրա՞վ յուրի չար մտիր,
Որ հեղ բնռնցուկ՝ հայլում է այսպես:

ՏՈՐՔ

Ձեր իմ, կատարյալ ճնարավանությամբ ու խոնարհումով՝
Կանգնում է առա ճարքը ձեր առաջ:

ԲԱՂԱՎՈՐ ՀՆԱՐԻ

Ի՞նչ նպատակով դու զարհ ես բերել:

ՏՈՐՔ

Որպեսզի հչեմ ննդ Սոմիրսեսին,
Կռվեմ ապստամբ ճրեչ Քեղի դեմ,
Բայց ես լռնցի, որ պատռվել է ճա:

Մտնում է Այդենը, մեռնի՝ Քեղի զրահը:

ԱՅՆՆ

Թե թույլ է տրված նման հապարակ ու կոպիտ մարդուն
Ներկայանալու չնորճափայլին,—
Ահա դնում եմ ձեր ոտքերի տակ
Դավաճան Քեղի գլուխն արյունոտ,
Ում սպանեցի մենամարտելիս:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՄՆ

Քեղի՞ գլուխը: Աստվա՞ծ, դու արհաճ առջարամիտ ես:
Օ՜, թույլ տուր տեսնել այս գեմքը մեռյալ.
Որ գեռ կենդանի ինձ վիշտ պատճառեց:
Ասա՛, բարեկա՛մ, իրա՞վ այն մարդն ես,
Ով չարագործի գլուխը կտրեց:

ԱՅՆՆ

Այո, վեհապետ, ձեր թույլտվությամբ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՄՆ

Ի՞նչ է անունդ և ի՞նչ գերի ունես:

ԱՅՆՆ

Ինձ անվանում են Ալիմատեր Այդին, ապրում եմ Քենտում,
Հասարակ էմոլայր, ով չատ է սիրում իր թագավորին:

ԲՈՒՐՆԹՍ

Թույլ տվեք, տեր իմ, չէի սխալվի,
Երբ հասուցվեր այս խիզախությանն ապտեի կոչմամբ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՄՆ

Այդին, ծունր իջիր: Բարձացի՛ր, ասպետ,
Մենք ասիս նեմ ճեզ պարգև ճազար մարկ
Եվ կամենում եմք, որ այսուճետև դու մեզ ծառայես:

ԱՅՆՆ

Թող ճարյուր տարի Այդինը ապրի,
Որ փոխհատուցի նման պարգևին,
Եվ ճավատարիմ մնա սիրոջն իր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՄՆ

Նայի՛ր, Բուկինգիմ, գալիս է գործը իմ թագուհու ճետ,
Թագուհուն ատա, որ Սամերսեթին թարցնի ծառիցդ:

16—577

Մտնում են թագուհի Մարգարիտը ու Սոմերսեթը։

ՔԱՀՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հազար Ցորֆ լինի՝ ես չի թաճվի
Եվ խիզախաբար կնայի նրան երես առ երես։

ՑՈՐՖ

Ո՞ւր։ Սոմերսեթը չէրչում է ազա՞ս,
Օ՛, Ցորֆ, արձակի՛ր վազուց չդեպյան գաղտնի մտիդ,
Քաղ ճավատարիմ մնա էս սրտին էս ցասկոտ լեզուն։
Գի՞տ է ճանդուրժիմ դուխս Սոմերսեթի ներկայությունը։
Խարդա՛խ թագավոր, ինչո՞ւ գրժիցիր էս խոստումը ինձ,
Չէ՞ որ գիտեիր, չեմ կարող տանել վիրավորանքը։
Ինչո՞ւ կոչեցի ես ինզ թագավոր։ Ո՛չ։ Թագավոր չե՛ս։
Նա, ով չի կարող ճաշիվը մարել գավաճանի ճետ՝
Ի վիճակի չէ կառավարելու երկիր ու մարդկանց։
Գնավ ճարմար չէ թագը էս գլխին։
Դու պետք է բռնես ուխտավորի ցուպ,
Ոչ թե՝ արքայից աճարկու մտկան,
Ոսկյա պսակը պետք է ժանիգրե իմ այս ճակատը.
99 Ում խորչամներն, ժպիտն Ալիլլեսի
Նիզակի նման կարող են խոցել կամ վերք գործանել։
Ասա՛ այն ձեռքը, որ պետք է բարձր պահի մտկանը
Եվ իշխանական բազում օրենքներ ճրովարտակի։
Գիշի՛ր տեղդ ինձ։ Երկի՛ն էրը վկա, չես իշխի ճրաճ,
Ում երկնից տտված արքայ լինելու։

ՍՈՄԵՐՍԵԹ

Օ՛, ճիվազային տատր գավաճան։ Կպատռում եմ ինզ,
Չի թագավորին գավաճանել ես և ճրա թագին։
Մեզմեզդ ճավիր, ժպի՛ռն արտաքս և ծուռ իշիր վատն գթությանդ։

ՑՈՐՖ

Ա՛խ, դու ուզում ես, որ ծուռ իշնեմ։ Նախ՝ ճրանց ճարցրու,
Մի՞թե կաւգնեցան, որ ծուռ իշնեմ այդ մարդու առաջ։
Էե՛յ, ազա՛, կանչի՛ր իմ արդինքերին։

Բնեռագամներից մեկը վազելով, դուրս է գնում։

Ես գիտեմ, ճրանք գրավ կդնեն իրենց արերը,
Թայց ինձ չեն թողնի ճսկողության տակ։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Կանչեմ, թող չուտ գա Կլիֆորդն այստեղ,
Որպեսզի ասի. մի՞թե կարող են
Ձարհի բները երաշխավորել զավաճան ճարը:

Մտնում է Բանիգիմը:

ՏՈՐՔ

Ո՛, արճաչապախ ենապոլեցի,
Դու նետգոլի վոտարյալ դուստր,
Աչեռս խարազան հարազատ կղզուս:
Իմ ուղիք բարձր են ինգնից ծնունդով
Եվ իրենց ճարը կերաշխավորեն:
Աննե՞ծ այն մարդուն, ով ուրանում է իր ուղիներին:
Տեսեք, գալիս են և նրանք պետք է ամեն ինչ չափեն:

Մտնում են Եդվարդն ու Ծիլարդը:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ահա՛ գալիս է և Մեր Կլիֆորդը,
Ու գրավականը ի չիք դարձնի:

Մտնում են Կլիֆորդը և նրա ազան:

ԿԼԻՖՈՐԴ

Ողջո՛ւյն արքային, պիրոջ իմ բարի:

ՏՈՐՔ

Շնորհակալությո՛ւն, ի՞նչ լուր, Կլիֆո՛րդ:
Մեզ մի՛ վախեցնի դաժան ճայացքով,
Մենք ենք ես տերը, ծուռ իջիր ճարից,
Սխալիդ համար մենք ենթում ենք ինձ:

ԿԼԻՖՈՐԴ

Սա՛ է իմ արհամ, ես չեմ սխալվում,
Դու ես սխալվում, միտս չուտ տալով,
Տարեք գժանոց, մի՞թե խենթացավ այս մարդը, տեր իմ:

ԹԱԳՈՒՀՈՒՀ ՀՈՐԻ

Այո, Կլիֆորդ, փառասիրությունն ու խենթ բնույթը
Դրդեցին նրան, որ ապստամբվի իր արհայի դեմ:

ԿՈՆՏՈՍ

Դավաճան է նա, բիդդ սարեմ նրան
Եվ խելապատակ գլուխը կտրեմ:

ԹԱՆԱՏԻ ՄԱՐՏԱՐՈՑ

Նա բանտարկված է, բայց չի կամենում մեղքերը խավել:
Ասում է, իբրև իր օդինները պետք է խոսմիռավ իրեն պաշտպաննեն:

ՏԱՐՍ

Այսպես չէ՞, արքի:

ԷԿՎՈՍ

Այո՛, ազնիվ ճայր, թե մեր բառերը կարող են օգնել:

ՕԹԵԼՈ

Երբ մեր խոսմիռն անզոր գտնվեն՝ մենք կզոհեմնենք մեր սրերն այնժամ.

ԿՈՆՏՈՍ

Դավաճաննեռի այս ի՞նչ ճառ եմ խնամել այստեղ:

ՏԱՐՍ

Նայիր ճայելուն և այսպես կոչիր դեմքն երեսցող:
Ե՛ս եմ ես արքան, իսկ դու՝ մի սուտ խոսիրս դավաճան:
Կանչեմ իմ երկու խոսիրս արչերին,
Որ իրենց չդքան թափառարելով՝
Վախեցնեն զարհուրող այս չար ոճմակը:
Թող գան Վարվիկը և Սալտիերին:

Մտնում են կոմս Վարվիկը և Սալտիերին:

ԿՈՆՏՈՍ

Ախ՞ր արաճ են ես խոլ արչերը: Մենք կճալածենք
Ջազերդ մանով, և արչապահիդ կսեղմի չդրան,
Երբ ճանդգնես երանց բաց բողնել:

ՕԹԵԼՈ

Հանախ եմ տեսել, թե իճիճավառաճ կառապի շունը
Ինչպես է կծում, երբ որ չեն բողնում զազանին մոտենալ,
Բայց նա զդալով խոլ արչի բդտոտ բաքի ճարվածը
Սեղմում է պոչը սաճերի միչև, բարձր վնճգառում:
Ամա այսպիսի խայառառակություն ձեզ կվիճակվի,
Թե Վարվիկի ճետ փորձեք բազդառվել:

ԿԼԻՏՄՈՐ

Կարի՛ր աչիցս, շարության դու կույտ և շմարսված մսի մի կտոր,
Գարշելի ճոզով ու արտաքինով:

ՏՈՐՔ

Քեզ կտապակենք դժոխքի կրակով:

ԿԼԻՏՄՈՐ

Չգո՞ւշ, որ շայրվես ես իսկ կրակից:

ՔԱՀԱՎՈՐ ՀՆԱՐ

Վորվիկ, մռռացա՞ր ծնկներդ ծալել,
Ամո՛ր, Սոլսբերի, արծաթ մազերիդ,
Խելագար արդու խելառ առաջնորդ:
Մանվան մանիում էլ ուզո՞ւմ ես խաղալ ոնրագործի դեր,
Եվ աչիդ լարած փնտրել ինձ համար միայն ատապաճիք:
Ո՞ւր է ճավատքը, ազնվությունը,
Քե՞ արտաքսվել են ձյունազարդ գլխից,
Ապա որտե՞ղ են ապաստան գտել այս երկրի վրա:
Մի՞թե չես ուզում վստել գերեզման,
Որպեսզի բաղես պատերազմն բնդմիշտ
Եվ շմրսաես արժանապատիվ ես ծերությունը:
Ինչո՞ւ, թեև ծեր, կարիք ունես դեռ դու վարձատրության,
Իսկ երբ ունես՝ ինչո՞ւ ես ուզում այն շարաշահել:
Ամո՛ր, օ՛, ամո՛ր: Երկյուղածարեք ծուռ իչիր, ծերո՛ւկ,
Չատամ ատրիճդ ինձ գլորում է դեպի գերեզման:

ՍԱԼՍԲԵՐԻ

Տեր իմ, ես իմիս եմ այս ճոչակավոր
Խուճսի իրավունքին ճանաչ ճմարել,
Եվ, խղճի մռռի, գտնում եմ, որ ճա
Ատույգ ժառանգն է աճգլիական գահի:

ՔԱՀԱՎՈՐ ՀՆԱՐ

Դու ինձ չե՞ս երդվել ճավատարմություն:

ՍԱԼՍԲԵՐԻ

Այո, երդվել եմ:

ՔԱՀԱՎՈՐ ՀՆԱՐ

Եվ դու դրժո՞ւմ ես
Քո այդ երդումդ երկնքի առաչ:

ՍԱԼԻԵՐԻ

Օ՛, երդվել մեղքին՝ մեղմ է կրկնակի.
Թայց մեծանում է մեղքը ավելի.
Ով մի ճանճավոր երդում է պահում:
Ո՞ւմ կարող ես դու ստիպել, որ նա թալանի մարդու.
Գազանա կույսի պարկեշտությունը,
Շարքի արբանյից կալվածքն ճայրենի
Եվ արքայուց՝ իր սավառույրը այն բանի համար,
Ով ճանճիսավոր երդում է ոչնչ ճանճագործ դառնալ:

ԹԱՂՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Դավաճանեն երբեմ կարիք չի զգում իմաստակության:

ԹԱՂԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Կանչե՛ք, թող գինվի դուքս Բուկինգհեմը:

ՅՈՐԳ

Կանչի՛ր ես դուքսին, բարեկամներիդ,
Ես առաչել եմ՝ մնանել կամ խշխել:

ԿԻՆԳՈՐ

Մնանենս, երբ ճիչտ է երազը:

ՎՈՐՎԻԿ

Դու լավ է նորից անկողին մանես ու երազ տեսնես,
Որպեսզի փախչես փոթորկից ռազմի:

ԿԻՆԳՈՐ

Ես առաչել եմ ավելի անել փոթորիկ կրել.
Քան դու կարող ես այն ցանել այսօր:
Այն պիտի գրեմ ես սաղավարտիս,
Երբ ինչ ճանճաչեմ արնապիղծ առնմիդ գինանշանով:

ՎՈՐՎԻԿ

Երդվում եմ ահա իմ ձոր՝ նենգի գինանշանով.
Արյով՝ շղթայված խոհդուրդ սյունից.
Կանգնել է նաիե ատիերի վրա,
Ես այսօր պետք է խիստ բարձր պահեմ իմ սաղավարտը.
Ինչպես սեգ լեռան կատարի մայրին.
Որ իր սաղարթն է պահում ճամու դեմ.
Որպեսզի սասկաս նրա գան տեսնի:

ԿԼԻՖՈՐԴ

Լռի՛ր, կպոկեմ գիճաճչացող բո սպղավարտից
Եվ համաճարաճոով ես կտրտեմ իմ ատելի տակ.
Ի ճնճուկս բո, արշի պաշտպանյա՛լ:

ԿՐՏՍԵՐ ԿԼԻՖՈՐԴ

Ուրեմն, ի զի՞նե, հաղթապանծ ես՛յր իմ, մենք պիտի ճնշենք
Ապստամբներին ու ճրաց բոլոր ճամախոճներին:

ՌՈԶԱՄՈՆԴ

Վա՜ճ, ճազար ամոթ, եղի՛ բարեգութ, մի՛ ճակատակվեր,
Դուք պետք է ընթրեք Քրիստոսի մոտ:

ԿՐՏՍԵՐ ԿԼԻՖՈՐԴ

214 Օ՛, պիղծ այլանդա՛կ, այլ բան չգիտե՞ս:

ՌՈԶԱՄՈՆԴ

Քե ոչ երկնքում, ապա դժոխքում դուք պետք է ընթրեք:

Գնում են տարբեր ուղղություններով:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Սենյակ Օքենում:

Տալեսը: Մտնում է Վարվիկը:

ՎԱՐՎԻԿ

Էհեյ, Կլիֆորդ, Վարվիկն է կանչում
Ու քե չես կարող բաժնվել արշից,
Երբ չհիարճ աչքդ զարկում է տագնապ,
Երբ օրճ է լցվում մեռնող զինվորի ճառաչումներով,
Ես ինչ եմ ասում՝ ի՛նչ, կովիր ինձ ճետ,
Հյուսիսի իշխան, գառազ բռնակալ,
Ձայնս է խոպոպվել բո մեծությանը կանչելով ի մարտ:

Մտնում է Տարֆը:

Ի՞նչ է պատաճել, իմ ազնիվ իշխան, ինչո՞ւ ես բայլում դու առանց ձիու:

ՏԱՐՖ

Ավա՜դ, Կլիֆորդի մանաքեր ձեռքով իմ ձին սպանվեց.

Թայց ճառայեցի հիշա և հիշա նրան՝
Գիշակեր ցիկի ու ագռավների կեր դարձավ նրա
Ջինազ նժույգը, ար չատ էր սիրում:

Մահամ է Ֆեր Կիֆորդը:

ՎՈՐՎԻԿ

Երկուսիցս մեկի ժամն է մոտեցել:

ՍՈՓԻ

Կա՛ց, Վորվիկ, փնտրիր ինչ համար այլ ոտս,
Ես պիտի խփեմ ձենց այս եզերվին:

ՎՈՐՎԻԿ

Սա ազնիվ բան է. չէ՞ ար կռվում ես դու գաղի համար:
Ներեսիտ Կիֆորդ, որտան տենչում եմ ինչ մաղ պարզևել.
Նույնիսան իմ սիրտն է տխրում մոլիգին,
Որ չեմ կարող ինչ տպանել այսօր:

Գնում է:

ԿԻՏՈՐՊ

Ի՞նչ ես դու տեսնում իմ աչիերի մեջ,
Որ ճաղատում է ես ճարվածը. Ցո՛րֆ:

ՍՈՐՓ

Ես կտիրեի ես բարությունը,
Թե չինեիր երկվյալ թշնամիս:

ԿԻՏՈՐՊ

Ես բարությունն էլ կարիք չէր զգա փառաբանության ու գրվատանքի,
Թե այն չերևար դավաճանության ու ամոթանքի բացահայտ լարով:

ՍՈՐՓ

Ուրեմն, քող ինձ այն գառնա ճիցուկ՝ քնդրեմ ես սրի,
Ջի արդարության և իրավունքի ճամար է չգգում:

ԿԻՏՈՐՊ

Գարձեք իրար ճետ ճոգի ու մարմին:

ՍՈՐՓ

Գե՛ն, ճավկիք առաճ, խսկույն պատրաստվիր:

Հավատ են ընծաղեն չընկեսում է

ԿԻՆՈՄԻՆ

La fin couronne les oeuvres[1]:

Մեռնում է

ՏՈՐՔ

Քեզ խաղաղություն բերեց կռիվը, բանզի լռեցիր,
Քաղ խաղաղ ճանկդի ճամբառնյալ ճոզիդ,
Եթե այդպես է կամքը մեր ասուծո:

Գնում է
Մտնում է հուսահ Կինարդը:

ԱՐՅՈՒՆ ԿԻՆՈՄԻՆ

Խառնաչփոթությո՞ւն և ճագա՞ր ամոթ,
Վախը ծնում է խռովք ու խուճապ,
Սա է մեր գործին պատուհասյան բերում:
Ո՛, դու պատերազմ, ուսուր դժոխքի,
Քեզ մոլեգնացյալ երկիներն է չինում իր ճամար գործիք,
Թափիր դու մեռնց առնաչուռդ կրծքին ինքնախնդրության կիպիշ ածուխը,
Քաղ ոչ մի զինվոր չփախչի մարտից,
Ով ճշմարտապես
Իր բախտն է կապել ինձ ճետ, պատերա՛զմ, նա հատաբ չէ:
Իսկ ով իր աչքն է սիրում կաթոգին,
Նա պատանդմամբ է բաչ մարտիկ դառնում:
Ո՛, քաղ կործանվի այս աշխարճը պիղծ:

Տեսնում է իր ճար գիակը:

Վերջի՛ն դատաստա՛ն, քաղ բո բացերը ժամանակից չուտ
Այրեն մինակիս երկինք ու երկիր,
Քաղ ամենաբեն ճնչի՛ն օրճասի փողերը ուժգին՝
Ճեղդելով երկրի ձայները խղճուկ:
Մի՞թե կարցիր, ճայր իմ սիրելի,
Ջանելությանդ խաղաղ օրերին
Ու չնոհ բերեցիր իմատուն կյանքիդ զգեստն արժաքյա
Եվ բո ծերության օրերն ճարգարժան,
Որ պանվիր ոճրագործ մարտում:

[1] Ճվածան է պատկում գործք (Ֆրանս.):

Ա՛խ, սա տեսնելիս՝ սիրտս է ճաքում,
Եվ ճանի դեռ այս դաժան պատկերը կմնա իմ մեջ՝
Քարսիրտ կդառնամ: Ցարէն ծեր մարդկանց արի է ճաշում,
Ես էլ բշնամուս մանկանց կմորթեմ:
Կույսի արցունքը ճոգուս կրակին ջինջ ցող կբվա,
Գեղեցկությունը, ար բռնակալի կամքն է նվաճում,
Բացի ցասումիս՝ առատ վայր ու յուղ:
Արդ՝ դատս եմ վաճում խիղճը իմ ճոգուց՝
Եվ ճանդիպելով Ցարէի ոգայինն,
Ես պիտի ճրան այնպես կատառեմ, ինչպես Միդեան չանել Աբսիրտին:
Ես դաժանորեն փառս եմ փնտրելու:
Գնա՛ Եմ, ճին տանեմիս իմ նոր ավերակ:

Բարեացեում է նոր փակը:

Ինչպես էնեասը տարավ Անիիզին՝
Այսպես բալաթար ես ինձ կտանեմ,
Բայց նա կրում էր կենդանի մի բեռ,
Իսկ ես ավելի ծանրագույն մի վիշտ:

Գնում է:

Մտնում են կռվելով Սոմերսեթ ու Ինլորդը: Սոմերսեթ պատվում է:

ՍՈՄԵՐՍԵԹ

Դե՛հ, մնա այստեղ: Իր դժբախտ մահով
Փոխրին գինեսան՝ «Հրեշտակ» ցուցափեղկի տակ
Դուքս Սոմերսեթը խեթատ փառաբանից բշվատ վճռակին:
Ո՛ւր, չափավորիր ես բարկությունը, սիրտ իմ, մոլեգնի՛ր,
Քաճաճանքերը աղոթք են կարդում բշնամու ճամար,
Իսկ իշխանները պատանում ճրաճ:

Գնում է:

Տագնապ: Մարտի ալեկոծ: Մտնում են բարվարը, բարեանին և ասիլներ:

ԲԱՐՎԱՐԸ ՍԱՐՏԱՐՈՏՑ

Շատապի՛ր, տեր իմ, չատ ես ճապաղում: Ամո՞թ ինձ, փախի՛ր:

ԲԱՐՎԱՐՈՒ ՀԵՆԻՆ

Կա՛ց, կա՛ց, Մարգարիտ: Կարո՞ղ ես փախչել երկնի ճայացքից:

Ինչի՞ց ես չինված: Չես ուզում կռվել և ոչ էլ փախչե՞լ:
Աւդ՝ արիւթյան ու խոհեմության հանդես կլիներ՞
Երբ թշնամուն մենք ճանապարհ տանք և ըստ կարելվույն
Փրկվենք մահից, իսկ փրկությունը փախուստի մեջ է:

Հովից՝ ապտակի նայէ:

Երբ դու գիրվես՝ մենք կգլորվենք
Մեր բախտի վիճը, իսկ երբ փրկվենք.—
Չեմ տարակուսում, թե դու չպարես.—
Կճաոճենք լանդոճ, ուր սիրում են ինձ,
Ուր այս սխալը կարող է շտկվել.
Որ այստեղ հանկարծ հասալ մեր բախտին

Մոնում է Կռուսեր Կլիֆորդը:

ԿՐՏՍԵՐ ԿԼԻՖՈՐԴ

Երբ իմ սիրտը չզգար ճոր վտանգ, ես ավելի շուտ
Կանիծեի ատոծուն, քան թե կասեի՝ այստեղից փախիր:
Բայց պետք է փախչեի, օ՜, անբուժելի
Խոռվք է ընկել մեր զորի առում,
Փրկի՛ր ձեր կյանքը, մենք պետք է ապրենք,
Որպեսզի տեսնենք այն օրը ուրախ,
Երբ մեր թշնամուն բախտն է ճարվածում:
Շտապի՛ր, տեր իմ:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Պալատական Սենս Գլեսենի մոտ:

Տպտակ: Նամակը: Մոնում են Ճորջը, Գիլբերտը, Վարվիկը և զորք թմբուկների և գրոշակների ուղեկցությամբ:

ՃՈՐՋ

Որտե՞ղ է ինձա գունս Սալսբերին,
Ի՞նչ է պատահել այդ ծեր առյուծին,
Որ մոռանալով իր հին վերքերը
Եվ ժամանակի սուր խոզանակը,
Ուզում է կռվել մի գեռափրիք պատանու նման,

Որ ճայը է կապում պատմության ճիռ։
Այս ուրախ օրը մեզ չի պատկանում
Քանզի, երբ նա ընկել է մարտում, մեզ չի՛ հաղթանակ։

ՈՍԶԱՐ

Իմ փառապանծ հայր, ես երեք անգամ օգնեցի նրան,
Որ նա ձի ճատեր և երեք անգամ բռնեցի նրան,
Որ չսայթաքեր և երեք անգամ մարտից դուրս տարա,
Եվ ճամռզեցի, որ պետք չէ կռվել, բայց, այնուամենայնիվ,
Որտեղ վտանգ կար, ձենց այնտեղ նրան ես ճանդիպեցի.—
Ինչպես չէիր զորգն ճամիատ անակում,
Այդպես էլ նրա կամքն էր բանանում թույլ մարմնի վրա.
Բայց հալ ոազմիկը, տեսե՛ք, գալիս է։

Մտնում է Սոլոթերը։

ՍՈԼՈԹԵՐ

Իմ սուրը վկա, դու խիզախությամբ կռվեցիր այսօր,
Մենք էլ՝ ոչ պակաս, շնորհակալությա՛ւն, իմ ազնիվ Ինչարդ,
Եվ ասելած գիտեն, թե հանի տարի դեռ պիտի ապրեմ,
Բայց նա կամեցավ, որ երեք անգամ
Դու ինձ փրկեիր վիրաւոս մահից։
Բայց մենք ամեն ինչ դեռ չենք վաստակել,
Բավ չէ, որ փախավ ոսոխն այս անգամ,
Նա ընդունակ է նորից կռվելու։

ՅՈՐ

Կապրենք անվտանգ, թե հետապնդենք անարգ թշնամուն։
Ես վախենում եմ, որ թագավորը փախել է լոճդոն,
Որպեսզի իսկույն պատրաստեն կանչի։
Պետք է շտապել, հանի դեռ վճիռ չի կայացրել։
Ի՞նչ կասեք, վարվիկ, չպե՞տք է գնանք նրանց հետից։

ՎԱՐՎԱԿ

Նրա՞նց հետից։ Ո՛չ, ո՛չ, ասլեից, երթ կարող ենք։
Երդվում եմ, այսօր իմ, փառապանծ օր էր,
Դեւից ձորբ չանեց Օլիենսի մարտը,
Որ թագադրվեց սուրբ Ջավերժությամբ։
Հնչեցրե՛ք փողեր, օ՜ն անդր, լոճդոն,
Քոզ տեսնենք նման թագում փառատոն։

Գնում են։

ՀԵՆՐԻ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Ստանձ երգրդդ

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԵՐ

ՀՆԱՐԻ ՎՆԱՍԵՐՈՒՄ ԹԱՓԱՎՈՂԸ
ԻՎԱՆՄԻ, ծանր խչխոցը, ճոճ աոջիկ
ԼՅՈՒԹՈՎԻԿ ՏԱՍՆԱՄԵԿԵՐՈՒՄ, Ֆոռնախոյի թոռնուհը
ԴՈՒԽՍ ՍՈՄԵՐՍՆՑ
ԴՈՒԽՍ ԼՔՍՆՑՆԵՐ
ԿՈՒՄՍ ՕՀՑՆՈՒՄ
ԿՈՒՄՍ ՆՈՐԹՍՄԵՐԼՆՆ
ԿՈՒՄՍ ՎՆԱՑՄՈՒԼՆՆ
ԼՈՒՄ ԿԻՏՑՈՒՄ
} թոռնուհ Հնարա կոչնականները

ԾՒՑԱՒՄ ՊՂՆՆՑԱՊՆՆՑՏ, գաւմս Ցարքը
ԻՎԱՆՄԻ, կոմս Մարչը, ճնաոգոյաոմ՝ նղկաոդ Ցաոոաոդ թոռնուհը
ԻՒՄՈՆՆ, կոմս Ծնաոլնեզ
ՑՈՐՉ, ճնաոգոյաոմ՝ գաւմս Կլաոնեա
ՈՒՑՑԱՒՄ, ճնաոգոյաոմ՝ գաւմս Պլաոսեր
} ճոճ աոջիներ

ԴՈՒԽՍ ՆՈՐՑՆՈՒՆ
ՄԱՐԿԻՉ ՄՈՆՑՆԳՑՈՒ
ԿՈՒՄՍ ՎՈՐԿԻՆ
ԿՈՒՄՍ ՓՆՄՐՐՈՒՆ
ԼՈՒՄ ՀՆՍՏՒՆՆՑ
ԼՈՒՄ ՍՏՆՆՑՈՒՄ
} գաւմս Ցարքի Ցոմսնխոմներ

ՍՐՐ ՑՈՆ ՄՈՒՐՑՒՄՆՐ
ՍՐՐ ՀՑՈՒՆ ՄՈՒՐՑՒՄՆՐ
} գաւմս Ցարքի Ցարեգրաչրներ

ՀՆԱՐԻ, կոմս Ոիչմանզ, պաոոանքի
ԼՈՒՄ ՈՒՎՆՐՍ, լեզի Գոնչի նպաոչը
ՍՐՐ ՎԻՑՑԱՄ ՍՏՆՆՒՑ
ՍՐՐ ՑՈՆ ՄՈՒՆԳՈՒՄՆՐՒ
ՍՐՐ ՑՈՆ ՍՈՄՆՐՎՒՀ
ՈՒՆՏՆՆՑՒ ԳԱՍՑՑՈՒՄՐԱՎՐ
ՏՈՐՄՒ ՔԱՂՔԱՔԱՎՈՒՒՆՀ
ԹԱՎՈՒՆՐՒ ՐՆՐՈՒԱԳԱՀՀՐ
ՄՒ ՁՀՆՎԱՎԱՁՆ
ՆՐԿՈՒ ՐԱՆՑՈՒԱՀ
ՄՒ ՈՐՍՈՐՈ
ՀՁԱՐԱՀՈԳԱՆ ՀՒՆՎՈՐ
ՈՐԿՆՈՒԳԱՆ ՀՒՆՎՈՐ

ԲԱՐԻՆՅԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ
ԼՒՒՒ ՏՐՆԵՆ, ՀԱՅԱՍՏԱՅԱՑՒ՝ ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՐՐԱՑԻ ԲԱԳՈՒՀԻՆ
ԲՇՆԱԿ, ՀԱՅԱՀԱՅԻՆ ԲԱԳԱՒՈՐ ԻՇԽԱՆ

Ջնջեցարեիս, բազմաջեր Հիներս և բազմաջեր եկեղեցի սպասաւորներս, աստուածգակիներ, պատուականներ և արիլեներ:

Գործադրելոյն սակի է ուսնիսում Տրապեզայում ու Անգլիայում:

ԵՐԵՔՎԱԾ ԱԽԱՋԻՆ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՒԱՋԻՆ

Լանկոն՝ Պատրաստեցնող գործիքը։

Թիրուկներ՝ Մահում եւ Տարէք, երկարաք, Ոչխարք, Արջեակք, Մահեցքան, Կարվինք և զինվորներ։

ՄՈՒՐԱ

Ես զարմանում եմ, թե ինչպես փախաւ արեան մեր ձեռքից։

ՏՈՐՔ

Երբ մենք ճյուսիսցի ձիավորներին հալածում էինք,
Նա ճարպկորեն փախուստի դիմից՝
Մենակ թողնելով իր զինվորներին։
Եվ այսպես մեծ լուրջ նորքեմքերլենդը,
Ում զինվորական լսողությունը
Չէր կարող տանել նահանջի տագնապ,
Թև ավից նորից հուսաՏատ զորին
Եվ մեր գլխավոր հակառամարտի կենտրոնը ճեռվից
Լորդեր Կլիֆորդի ու Սաֆֆորդի ճեռ,
Եվ նրանք բնկան սասկիկ հասարակ զինվորի արից։

ՐԻՎԵՐՍ

Սաֆֆորդի հայրը՝ գուցե Բուկինգհեմը,
Կամ սպանվել է, կամ թե մահացու վիրավորված է,
Դիպուկ նարվածով ճեղինցի նրա երեսակալը,
Աճապարիկ, հայր, արյունը նրա։

ՄՈՒՏԵՍՈՒ

Աճա՛, նգրայր իմ, կամս Ոկլոպչիի արյունը կեզտաս։

Ում ճանդիպեցի կատաղի մարտում:

ՈՒԶԱՐԻ

Ասա՛ր իմ անուն և պատմի՛ր նրանց սխրանքիս մասին:

Նորեն գցելով գումս Սամիրանի գրպանը:

ՏՈՐՔ

Սիրելի Ռիշարդ, դու սարքերում ես իմ ուղիներից:
Մի՞թե մեռած եմ, ձերդ մեծություն, իշխան Սամիրանս:

ՆՈՐՖՈԼԿ

Ջոն Գոնտի առաջն էլ այսպիսի սխալ վախճան կունենա:

ՈՒԶԱՐԻ

Հույս ունեմ՝ թոցնել Հենրու գլուխն էլ:

ՎՈՐՎԻԿ

Ես էլ նույս ունեմ, ճաղթապանծ դումս Յորք,
Եվ դու բանի գնա չես նսեմել գաՀեն,
Որ Լանկաստերներն ճափշտակել են,
Երկինքը վկա, այս աչերս երբեմ չպիտի գոցվեն:
Աճապարանքի վախկոտ Հենրու պալատը,
Եվ գահն արհամի, սիրացի՛ր, Յորք իմ:
Քեզ է պատկանում և ոչ թե Հենրու ժառանգարդներին:

ՏՈՐՔ

Օգնիր, ար սիրեմ, սիրելի Վարվիկ,
Գահդի մեջ այստեղ մտել ենք ուժով:

ՆՈՐՖՈԼԿ

Իսկ ով խուսափի՝ արժան է մահվան:

ՏՈՐՔ

Շնորհակալություն, բարեսիրտ Նորֆոլկ: Մնացեք ինձ մոտ,
Ազնիվ իշխաններ: Դուք էլ զինվորներ, այստեղ գիշերեք:

ՎՈՐՎԻԿ

Ու երբ արհան գա՝ ձեռ չտամ ճրան,
Գահի գեռ ուժով ձեզ դուրս չի հշել:

Զինվորները գնում են:

ՏՈՐՔ

Թագուհին այսօր կանչել է այստեղ գերագույն ատյան,
Բայց չի կասկածում, որ մենք կլինենք խարհրդում ներկա:
Մենք կնվաճենք մեր իրավունքը խոսքով կամ սրով:

ՈՒՉԱՐԴ

Չենք մեր ձեռին կմնանք այստեղ:

ՎՈՐՎԻԿ

Մա պետք է կոչվի արյունոտ ատյան,
եթե չդառնա Ճորքը թագավոր.
եվ երկյուղ Հերին չընկնի իր գահից,
Ում վախկոտությամբ մեզ ծաղրում էին մեր ոսոխները:

ՏՈՐՔ

Ինձ մոտ մնացեք, ազնիվ իշխաններ, եթե համարձակ.
Ես միամիտ եմ դրել իմ իրավունքը լրիվ սառնալու:

ՎՈՐՎԻԿ

Ո՛չ թագավորը, ո՛չ նրա սաստիկ սիրեցյալ մարդը.
Թենուզ նա լինի Լանկաստերների կաղմնակիցն ևպարտ,
Չեն համարձակվի ձեռք իրենց չարժել,
եթե Վորվիկը զանգերն իր հաչի:
Ես պետք է գահին բարձրացնեմ ես.
Թող փորձեն ես ուզկե արմատով պոկել,
Դեռ, վճռիր, Ռիչարդ, ձեռդ թագին դիր:

Վորվիկը տապալարկում է Ճորջին գետի գահը, Ճորջը նստում է գահին:
Փոքր: Մոնում եմ թագավոր Հենրին, Կլիֆորդը, Նորթումբերլենդը,
Վեստմորլենդը, էքսետերը և ուրիշներ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Իշխաննե՛ր, ասեք է թագմել խոսվարարը,
Օ՛, գահի վրա: Նա կարծում է, թե Վորվիկի ուժով,
Որ մի ներեգամիա ազնվական է,
Կարող է սիրել գահը արհայոց, դառնալ թագավոր:
Տեմս Նորթումբերլենդ, դժնդակ Ճորճն է ես ուրճ ապաներ,
Քո հարը՝ նույնպես, իմ բարի Կլիֆորդ: Չէ՞ որ երդվեցիք
Դեմ վրեժ առնել այդ սուր մարդուց, նրա որդ սանմից:

ՆՈՐԹՈՒՄԲԵՐԼԵՆԴ

Այլապես ինձնից բոզ երկիւղն առնի իր վրեժն արդար:

ԿԻՏՈՐ

Վրեժի ճայթք սպիտակ է ինձ ձեռքիս տուր պաճել:

ՎԵՍՏՈՒՆՆ

Ի՞նչ: Մի՞թե պետք է այս բանն ճանդուրժենք,
Եկեք համարձակ նրան տապալենք,
Միտս այրվում է զայրույթի ճրագ,
Օ՜, ես չեմ կարող այլևս համբերել:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Համբերիր, ազնիվ իմ կոմս Վեստմոռլենդ:

ԿԻՏՈՐ

Համբերությունն է վախկոտի համար, ինչպիսին Տարլն է.
Նա չէր ճանդգնի գանք բարձրանալ,
Եթե ձեր հայրը կենդանի լիներ:
Ոգևորած ձեր իմ, թույլ տվեք այստեղ
Հարձակվենք Տարլի ամբողջ ուժն վրա:

ՆՈՐԹԱՄԲԵՐԼԵՆԴ

Դու լավ ասացիր, ճարեղբար որդի, այդպես էլ պետք է:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Մի՞թե չգիտեք, որ այս բազաքը պիտի ճրանց,
Եվ իրենց մեջքին զինվորներ ունեն:

ԷՓՍԵՅԻՆ

Բայց երբ սպանվի գավաճան դուքսը, ճրանք կփախչեն:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Ա՜խ, Հենրու պիտը չի ուզում երթալ,
Որ սպանդանոց տայանը դառնա,
Ազնիվ էխսետեր, ինձ գնեք կլինեմ խոժոռ ճայացքը,
Սպառնալիքը և բառերն ճզոր:
Դո՛ւ, խռովյալ Տարլ, խլի՛ր իմ գանից,
Ոտիերիս առաջ ծնկաչոք խնդրիր մեղքիդ թողություն,
Ես եմ ես արժան:

ՏՈՐՔ

Ո՛չ, ես եմ ես ինքը:

ԷՄԻԼԻԱ

Ամո՞թ ինգ, իմի՛ր: Չէ՞ որ նա դարձրեց ինգ Յարի դուխը:

ՅՈՐԳ

ժառանգությանս էր այս դխուրյանը և կոմսուրյանը:

ԷՄԻԼԻԱ

Բայց դավաճանենց ես հայրը գանիճ:

ՎՈՐՎԻԿ

Դու, ևնենգ էիսնաներ, դավաճանեցիր,
Քանզի գնում ես նրա հոնից, ով թագն ճաֆլատակեց:

ԿԼԻՏԱՐԴ

Իսկ ո՞ւմ պետք է նա ճնռներ, Վորվիկ, թե ոչ՝ օրինաց մեր թագավորին:

ՎՈՐՎԻԿ

Իրա՛վ ես, Կլիֆորդ, օրինավորը Ռիչարդն է, Յորը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՆՐԻ

Ես պիտի կանգնեմ, որ՝ գանիս ճառես:

ՅՈՐԳ

Այդպես պիտ լիներ, այդպես կլինի: Գոնացի՛ր դրաճով:

ՎՈՐՎԻԿ

Դու դարձիր դուխը լանկաստերների և թող նա դառնա թագավորը մեր:

ՎՆՈՏՈՆԼՆԴ

Նա և՛ արքան է, և՛ լանկաստերի դուխն օրինավոր:
Այդ ճառաստում է յուրդ վնասմունիցդը:

ՎՈՐՎԻԿ

Իսկ ես ճերհում եմ: Դուխ մոռացել եմ,
Որ կովի դաշտից մենք ձեզ էյեցինք,
Մեր էալ արերից ձեր ճայրերն ընկան,
Գոշշեր պարգած էաղաքի միջավ ճասանք պալատի բաց դարպասներին:

ԼՈՐԹՄԵՐԼՆԴ

Վորվիկ, ինչում եմ ես դա ախտաբյամբ,
Եվ ճոգիս վկա, որ առնմբ նրա մանը կզղջա:

ՎՆՏՄՈՒՆՆ

Պլանտագենետ, կխլեմ ինձնից, ես աղիներից,
Քո ազգ ու ծակից ավելի շատ կյանք,
Քան թե հայրս ուներ արյան կաթիլներ իր երակներում:

ԿԼՈՍՏԵՐ

Վե՛րջ տանք խոսքերի այս կռվին, Վարվիկ,
Թե ոչ՝ բառերիս տեղակ կտառմեմ ինձ մի սուրճանդակ,
Որն ինձնից առաջ կդուծի ինձնից վրնժը իմ ճար:

ՎՈՐՎԻԿ

Թշվառ կինֆարդ, համաձայն եմ ես
Քո սպառնալիքն անարժեք սասպիկ:

ՅՈՐՔ

Դուք կամենո՞ւմ եք, որ ապացուցենք իրավունքը մեր:
Նրան չեք ուզում այն կպաշտպանենք դաշտում արեով:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Ո՞րն է, դավաճան, ես իրավունքը:
Հայրդ եղել է Ռոմի յակ գումսը, ինչպես ինքս դու,
Իսկ ես մեծ հայրը՝ Ռոջեր Մորտիմե՛րը Մարչի կոմսն էր,
Իմ հայրն էր Հենրի Հինգերորդ արքան,
Որ ծուռկի բերեց թագաժառանգին
Ու ֆրանսիական հողամերն առավ:

ՎՈՐՎԻԿ

Մի խոսիր նորից Ֆրանսիայի մասին՝
Ամեն ինչ այնտեղ դու տանուլ տվիր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՐԻ

Ոչ թե՝ ես, այլ նա՝ խնամակալը,
Որ ինձ կարգեցին երկրի թագավոր՝ նոր էր լրացել իմ ինն ամիսը:

ՏԻՊԱՐՏ

Դուք բավականին հասուն եք ինքս.
Բայց կորցնում եք դարձյալ ամեն ինչ:
Հա՛յր, խլիր թագը ճախչռակիչից:

ՔՈՒԼՖՈՐԴ

Սիրելի հայր իմ, թագը դիր գլխիդ:

ՄԵՆԵՆԱՍԻՈՍ

(Ծոր քին) Թաւնսիրս եղբայր, դու գնիմ ես պիտուք,
Վերջ տանիմ խռսմերի այս էժան կռիւին:

ՆԻԿԱՐԻ

Թմբուկներ զարկեմ, որ արհաւ փախչի:

ՏԱՐԻՍ

Լռի՛մ, իմ որդիս:

ԲԱԴԱՎՈՐ ՀՅՆԵՐԻՑ

Լռի՛ր դու և բոլոր, որ խռսի արհաւ:

ՎՈՐՎԻԿ

Թող Պլանտագինեան սկզբում խռսի, իսկ դուք՝ իշխաններ՝,
Ունկնդրեմ նրան խորին լռութեամբ և ուշի-ուշով.
Իսկ ով ընդմիջի՝ նա ոչ չի մնա:

ԲԱԴԱՎՈՐ ՀՅՆԵՐԻՑ

Մի՞թե կարծում ես, որ ես կլինեմ զանց իմ արուանքի,
Որանով թագմել են իմ պապն ու հայրը:
Ո՛չ, ո՛չ: Նախիվը կամայացնի իմ սերութեանը:
Թող այս դռներին ինձ պատանիք դառնան,
Որ ծածանվում են մեր կղզուց այն կողմ,
Իսկ այժմ այստեղ՝ մեծ վշտիս վրա:
Ա՛խ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ դուք վախենում եք, չէ՞ որ, իշխաններ,
Իմ իրավունքը ավելի մեծ է, քան ձեր իրենը:

ՎՈՐՎԻԿ

Ապացույց, Հենրի և դու կլինես թագավորը մեր:

ԲԱԴԱՎՈՐ ՀՅՆԵՐԻ

Հենրի Զորավորը գանը ճվանից...

ՏԱՐԻՍ

Իր օրինավոր թագավորի դեմ ապստամբելով:

ԲԱԴԱՎՈՐ ՀՅՆԵՐԻ

(Առանձին) Ի՞նչ ասեմ... Թույլ է իմ իրավունքը:
(Թարգմանչին) Թույլ մի՞թե, ասա՛, արհաւ չի՞ կարող
Ընարել մի ժառանգ:

ՏՈՐՔ

Ի՞նչ ասել կուզեի՛:

ՔԱՂԱՔՈՐ ՀԵՆՐԻ

Եթե կարող է՝ ես օրինավոր ձեր թագավորն եմ,
Չէ՞ որ Ռիչարդը իշխանների մոտ
Թողեց իր թագը Հենրի Բոլոռարդին,
Ում ժառանգն հայրս էր, իսկ ես՝ նրանը:

ՏՈՐՔ

Բայց ես ընդվզեց թագավորի դեմ
Եվ բռնի ուժով սոխակից նրան, որ գանը լիի:

ՎՈՐՎԻԿ

Ասենք, այս բանը չարից ճարկացիր,
Բայց բո՞ւյլ է արված, որ ես ձենց վճռաս հասցնեի թագին:

ԷՓՍՆՏԻՐ

Ո՛չ, նա կարող է թագից հրաժարվել,
Որ հաքարդ ժառանգն աճցնի ու սիրեն:

ՔԱՂԱՔՈՐ ՀԵՆՐԻ

Մի՞թե, էխսետեր, դու էլ ես մեզ դեմ:

ԷՓՍՆՏԻՐ

Նա ճիշտ է, արքա, ասածի՝ ինձ ճնշիր:

ՏՈՐՔ

Ի՞նչ եմ փսփսում, ասեմ բարձրաձայն:

ԷՓՍՆՏԻՐ

Իմ խիղճն ասում է, որ Ֆարճն է արքան:

ՔԱՂԱՔՈՐ ՀԵՆՐԻ

(Առանձին) Բոլորն ինձանից երես են թեքում,
Եվ նրա կողմն են աճցնում մեկաումեկ:

ՆՈՐԹՈՒՄԲԵՐԼԵՆՑ

Պլանտագենետ, չճայած բոլոր ես պահանջներին,
Մի կարծիր Հենրուն այսպես ճեշտորեն գանըճկեց կանես:

ՎՈՐՎԻԿ

Նա ի ճեճուկս ամենայն մարդոց՝

Պետք է չուտափույթ զանրնկնց լինի։

ԱՐԲԱՄԲԱՐԱՆՆ

Դու մոլորված ես։ Քեզ դու մեծ ուժ ունես ճարավում,
Սնֆոլկում, Քենաում, Էսեխսում, Նորֆոլկում,
Նվ դու նրանցով դարձել ես այսքան ճանդուզն ու ժպիրճ.
Սակայն չես կարող, կամիքս ճակառակ,
Դեռ բարձրացնել Պլանտագենետին։

ԿԼՈՍՏՐ

Թագավոր Հենրի, արդար է, թե ոչ քո իրավունքը,
Քեզ կպաշտպանեմ, երդվում եմ, կռվով,
Թող բացվի ճողը, ինձ ողջ-ողջ կուլ տա,
Թե ես խռնարհվեմ այն մարդու առաջ,
Ով անժամանակ իմ ճորճ պատանց։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Օ՛, իմ Կլիֆորդ, իմ ախուր սրտին կյանք պարգևեցիր։

ՅՈՐՔ

Հենրի Լանկաստեր, զիջի՛ր քո թագը։
Իշխանենե՛ր, ի՞նչ եք այդպես փափսում։

ՎՈՐՎԻԿ

Հենրի, ճանաչիր Յորին թագավոր,
Թե ոչ այս չենք կլցնեմ զորով,
Եվ գանի վրա կգրեմ քո պիղծ ու գալ արյունով
Իմ ազնիվ Յորի իրավունքները։

Ոտով ճարվածում է նասակին։ Նետում են զենքերը։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Լսի՛ր ինձ, Վարվիկ, լսի՛ր լոկ մի բառ
Տո՛ւր ինձ իրավունք երկիրն իշխելու կյանքիս ընթացքում։

ՅՈՐՔ

Կառկիր թագն ինձ ու ժառանգներիս՝
Դու մինչև մահդ կլինես արքա։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Ես գոհ եմ։ Ինչարդ Պլանտագենետը
Գահ կբարձրանա իմ մահից հետո։

ԿԻՆՈՐԱ

Ի՞նչ վիրավո՛ւմ ինձ ճարազատ ուրույդ:

ՎՈՐՎԻԿ

Թայց ի՞նչ բարություն վասն յուր անձի ու մեր ձին կղզուց:

ՎԵՍՏՄՈՒՆՆ

Թալամիա, երկյոտ ու ճվաստ Հնճրի:

ԿԻՆՈՐԱ

Ի՞նչ վիրավորանի՛ ճասցրիր և՛ ինձ, և՛ մեզ բոլորիս:

ՎԵՍՏՄՈՒՆՆ

Ջեմ կարող ճայտավել այս պայմանի ճետ:

ԱՐԲՈՒՄԲՐԱՆՆ

Նա՝ ճույնպես:

ԿԻՆՈՐԱ

Գնա՛ք, իմ ազնիվ եղբայր:
Եվ այս ամենը պատմեք թագուճուն:

ՎԵՍՏՄՈՒՆՆ

Օ՛, մեծաս բարով, թալամիա արքա,
Ում սառն արյան մեջ չի չոգում ճույնիսկ պատվի ոչ մի կայծ:

ԱՐԲՈՒՄԲՐԱՆՆ

Այսուճետ դարձիր ծարի տաճ ավար,
Ու չղթայակապ մեռիր իգացյալ արարիդ ճամար:

ԿԻՆՈՐԱ

Դու պետք է ճագթես այս աճեղ կռվում,
Թե ոչ՝ անգռաված ու մեճակ կապրես:

Դեամ են Արքինդրչենք. Կինորը ու Վեստոլինգը:

ՎՈՐՎԻԿ

Ես դարձիր, Հնճրի, մի՛ ճայիր ճրանց:

ԷՔՍՆԵՐ

Նրանք ունչում են վրեժխնդրություն և չեն ճանգչի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Ա՛խ, իմ էֆենա՛ր։

ՎՈՐՍԻԿ

Ինչո՞ւ եմ, տեր իմ, այսպես ճառաչում։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Ոչ թե ինձ, Վորվիկ, այլ ողջոյս ճամար,
Որ զրկվենք քեղմիչա զաճ բարձրաճալու ժառանգությունից։
Բայց թող լինի այն, ինչ պետք է լինի։ Ես այստեղ ճավերժ
Կարգում եմ թագն իմ ճեղ՝ Պլանտագենետ, ճա ժառանգներին,
Բայց մի պայմանով. դու պետք է երդվես,
Որ կդադարեն եղբայրասպան գժտություններ
Եվ մինչև մահս՝ ինձ պիտի ճարգես
Որպես արքայիդ ու վեճապետիդ.
Ձեռք պիտի բաշես դավաճանական
Ու թշնամական այն առարկներից,
Որոնք կարող են ճեղ իշխանության գլուխ կանգնեցնել։

ՏՐՓ

Ես սիրասիժար երդում եմ ապիս և խոսքիս տերն եմ։

ՎՈՐՍԻԿ

Թող երկար ապրի մեր Հենրի արքան։ Յո՛ւր, գրկախառնվիր։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Ե՛վ ճեղ երկար կյանք, և՛ ճա բազ ողջոյ։
Աղդ՝ ձեռք մեկնեցեք, լանկաստեր ու Յուրք։

ԷՔՍԵՏԵՐ

Թող նա անիծվի, ով պետք է նրանց թշնամի դարձնի։

Փոքր։ Իշխանները սասրանում են։

ՏՐՓ

Մնացի՞ք բարյավ, ազնուական իմ տեր։
Ես պետք է շտապ ամուսս գնամ։

ՎՈՐՍԻԿ

Ես պիտի ճեկնեմ Լանդոնն իմ զարճով։

ՆՈՐՅՈՒՆ

Ես դեպի Նարֆոլկ՝ իմ ընկերճերով:

ՄՈՆՏԵԳՈՅ

Իսկ ես՝ դեպի ծով, որտեղից եկա:

Գնում են Ճարլզ ուղեկցի հետ, Վարվիկը, Նարֆոլկը, Մոնտեգյուն, զինվորներ ու չմոխամզը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐՈՒ

Իսկ ես վշտից հետ գնում եմ պալատ:

Մտնում են թագուհի Մարգարիտը և Ռնելսի Խիստը:

ԷՔՍԵՏԵՐ

Ահա՛ թագուհին: Նրա հայացքում կա մի խոր զայրույթ:
Ես պիտի խույս տամ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐՈՒ

Ես էլ՝ Էքսետեր:

Ուզում է գնալ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Մի՛ գնա, ես էս տանից կգամ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐՈՒ

Համբերող եղիր, ճնճուղ թագուհի, հետ հետս կմնամ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ա՜խ, ո՞վ կարող է համբերող լինել այս պարագայում:
Քշվա՜ռ արարա՛ծ: Ավելի լավ էր օրիորդ մնայի,
Քան թե երբևէ ճանդիպեի հետ
Ու այս ողջին աչխարհ բերեի,
Քանզի դու եղար անմարդկային ճայր:
Նա ինչո՞ւ համար պետք է կորցներ գահ բարձրանալու իր իրավունքը:
Երբ դու նրան սիրելիր ինձ պես, նույնիսկ՝ կիսով չափ,
Եվ ի սեր նրա տանեիր բոլոր այն տանջանքները,
Որ ես ունեցա նրան ծնելիս՝
Եվ կերակրելիր, ինչ ես՝ իմ արյամբ,
Այն ժամ կտայիր էս արյունն ամբողջ,

Միայն թե դուխին չճանաչիր ինչ որպես ժառանգ.
Չուկնով. ավա՜ղ, ես միակ որդուն իր իրավունքից:

ՕԲԵԼՍԻ ԽՕՏԱՆ

Հայր իմ, չես կարող ինձ գանից զրկել:
Թե դու ես արաճ՝ ես չե՞մ ժառանգը:

ԹԱԴԱՎՈՐ ՀԵՄԻՏ

Ների՛ր, Մարգարիտա, ների՛ր ինձ, որդյա՛կ,
Վարվիկն ու Յարքը ինձ սոխպեցին:

ԹԱԴՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ

Ինչ սոխպեցի՞ն: Դու լինես արճա ու ինձ սոխպե՞ն,
ես ամաչում եմ խոսքերիդ համար:
Ա՛խ, երկյուղ մարդուկ, դու կարծանեցիր ինձ, որդուդ և ինձ,
Տվեցիր Յարխին մի այնպիսի ուժ,
ում թույլավությամբ միայն կարող ես դու բացը կրել:
Դանը կոակել այդ անգութ դուխին և նրա որդուց.
Նչանակում է, որ մարդն իր ձեռքով իր փոսն է փորում
Եվ իրեում այնտեղ ժամանակից վաղ:
Նայի՛ր, Վարվիկը յորդ կնիսպան է, Կալեի տերը,
Իսկ Յոլիոնքրիչը ճեղուցն է ճակում,
Յարքը տերության խնամակալն է, և ինձ կարծո՞ւմ ես ասստիկ ապաճով:
Դորամար գոնը կզա՞ ապաճով, երբ չրչապատեն գայլերն առնախում:
ես, կարնմիա կինես, չատ ավելի չուտ կուզեի ճոճվել տեզերի ծայրին,
Քան ճամածայնել ես վճռի ճետ:
Բայց դու ըճարեցիր պատվից առավել ես խղճուկ կյանքը,
Եվ դրա ճամար ես ճեռանում եմ ես ժանճակալից
Եվ ես սեզանից, մինչև չես չնչի
Ճարճրատաճի գործողությունն այդ,
Որով զրկվում է իմ արդին գանից:
Հնարի, ճյուսիսի այծ իշխանները, որ չեն կամենում
Կանգնել դռաչիդ առաջ, ինձ կճեռանեն՝ թե դրաչ պարգեմ,
Եվ կծածանեմ՝ ի ճեճուկս ես խայտառակության
Եվ Յարխի ազգ տաճ ճավերժ կործանմանն:
Ես լռում եմ ինչ: Գնա՛ճ, զավա՛կս,
Մեր գործերն արդեն պատրաստ են, գնաճ, միանանճ ճրանց:

ԹԱԴԱՎՈՐ ՀԵՄԻՏ

Լսի՛ր ինձ մի պահ, ինհուշ Մարգարիտա:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Դու չատ խոսեցիր, ճնոացիր ինձնից:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Սիրելի էգվարդ, ի՞նչ մատ չես մճա:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ու ես քշնամիք սպաննե՞ն նրան:

ԷԳՎԱՐԴ ԻՇԱՆ

Երբ ճապքանակով ես գառնամ կռվից՝ ինչ կճանդիպիմ,
Ձերդ մեծություն, իակ այժմ պետք է մարս ձեռ գնամ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Գնա՛ճ, զավա՞կս, պետք չէ՛ ճապաղել:

Գնամ են թագուհի Մարգարիտ և Ռնդի Իշխանը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Քչվա՞ս թագուհի: Ա՞խ, ինչպես նրա
Սիրե իմ ննգատմամբ ու արդուս ճանչնալ
Սոխպից նրան, որ արտաճայտվի այսպես կատաղի:
Թող վրեժ առնի զարշելի դավից,
Ում ապաս ոգին թև առած տենչից՝
ճախրում է բարձր իմ գլխի վրա,
Որ իմ ու արդուս մարմինն ճոչտոնե խաղցած անգղի պես:
Այս երեք լարդի մեծ կատուաճները պիտոս են ծվատում,
Կգրեմ խնդույն և անկեղծարեն նրանց կազիտանմ:
Գնա՛ճ, էխսետր, դու պետք է լինես իմ ատրճանդակը:

ԷՔՍԵՏԵՐ

Տեր իմ, ճույս ուճնմ, որ կճաչտեցնեմ նրանց քոլորին:

Գնամ են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Մի դահլիճ Սենգալ ամրոցում, ունկինդի ժամ, Ծորշիրտեմ:

Մտնում են էգվարդ, Ոչխարդ և Մանուկյան:

ԹԱԳՈՐ

Քեն կրտանեմ ես՝ քույլ տատ ինձ, եղբա՛յր...

ԿՈՒԱՐՈ

Ես ավելի լավ կարող եմ խաղալ դերճ ճոխտարի:

ՄՈՆՏԻՊՈՒ

Բայց իմ փաստերն են ասստիկ զորավոր:

Մտնում է Ֆարֆր:

ՏՈՐՖ

Ի՞նչ է, վիճում եք, ճարազատնե՛րս:
Մո՞վ է սկսել, ինչո՞ւ եք վիճում:

ԿՈՒԱՐՈ

Վնճ չէ՛, մի փոքրիկ տարաձայնություն:

ՏՈՐՖ

Իսկ ինչի՞ շուրջը:

ՈՒԶԱՐՈ

Ձերդ մեծություն, ձեր գավակների,
Ձեր թագի շուրջը, որ Ձե՛րն է, հայր իմ:

ՏՈՐՖ

Օ՛, ոչ, բանի դեռ չի մեռել Հենրիճ:

ՈՒԶԱՐՈ

Հա՛յր, կախում չունի ձեր իրավունքը ո՛չ նրա կյանքից, ո՛չ էլ մահվանից:

ԿՈՒԱՐՈ

Դուք եք ժառանգը, ուստի, օգտվե՛ք այդ իրավունքից:
Հենց որ թաց թողնե՛ք լանկաստահրեները չունչ կառնեն ճարից,
Գիտցե՛ք, ի վերջո, ձեզանից կանցնեն:

ՏՈՐՖ

Երդվել եմ, որ ես պիտ խաղաղ իշխեմ:

ԿՈՒԱՐՈ

Բայց ի սեր գահի՝ երդում կդրժեմ. ես կդրժեի
Նման բյուր երդում, միայն մեկ տարի գահն ինձ պատկաներ:

ՈՒԶԱՐՈ

Ո՛չ, ասաված չանի երդմնազանց լինեմ:

ՏՈՐՔ

Կզրժեմ, երբ կովեմ բացաճայտ։

ՌԻՉԱՐԴ

Երբ ինձ լսեք, ես կապացուցեմ ճիշտ հակառակը։

ՏՈՐՔ

Ջես կարող, որդի՛ս, աննճարիճ է։

ՌԻՉԱՐԴ

Երդումն ուժ չունի, երբ այն չի արվել
Ճշմարիտ, արդար օրենքի առաջ,
Որն իշխանություն և կշիռ ունի երդվյալի վրա։
Հենրին աճյուն գանձ է գրավել,
Ու թե ինձանից ձեր երդումն ուզի՝
Ապա այն, հայր իմ, ոչ մի ուժ չունի։ Ուրեմն, ի՞նչ վնաս
Ապա մոածիր, ի՞նչ բաղդր բան է թագ ունենալը։
Նրա ոսկեզօծ ջրլանակի մեջ դրախտն է փոցված՝
Բյուր երջանկությամբ, ար գովերգում են բանաստեղծները։
Պետք չէ ճապաղել։ Հանգիստ չեմ առնի, բանի դնա, հայր իմ
Սպիտակ վարդը չեմ ճերճել Հենրու սրտի գաղջ արյամբ։

ՏՈՐՔ

Հերի՛ք է, Ռիչարդ։ Ես պետք է դառնամ
Մեր երկրի արևան կամ մահն ճամփուրեմ.
Դու, եղբա՛յր, պետք է լռեղեն չտապես,
Եվ յարդ Վորվիկին դրդես այս գործին,
Դու, Ռիչա՛րդ, գնա դուքս Նորֆոլկի մոտ
Եվ գաղտնի պատմիր մեր վճռի մասին,
Դու, էդվա՛րդ, մնկնիր յարդ Քոբհամի մոտ,
Նրա ճնռնից իննճակամորեն կգնան հենոցիր,
Ես վատահում եմ այդ զինվորներին՝ ազնիվ են, խոհեմ և արիասիրտ։
Մինչ դուք կզբաղվեք, ինչ է ինձ մնում,
Երբ ոչ՝ փնտրել ապատամբության պատեհ ժամանակ։
Տե՛ս, ճա՛, չիմանան ճարձակմամբ մասին
Ո՛չ թագավորը, և ո՛չ էլ նրա կողմնակիցները։

Մտնում է մի սուրհանդակ։

Բայց կացե՛ք, ի՞նչ լուր։ Ինչո՞ւ ես այդպես ճնիճև նկել։

ՍՈՒՐԱՆԱՑԻ

Տեր իմ, ճյուսիսի բոլոր կամսերը և իշխանները թագուհու դրդմամբ
Մասդրվել են ձեզ չդյապատել ձեր իսկ ամրոցում:
Նա մոտ է արդեն: Քանի՜ հազար մարդ ձեռքի տակ ունի,
Ուստի, պաշտպանիր ամրոցը, տեր իմ:

ՏՈՐՔ

51 Այո, իմ սուվ: Ի՞նչ, մասնա՞մ ես, որ մենք վախեցած,
Էդվարդ ու Ռիչարդ, մենացիք ինձ մոտ,
Նորայր Մանուելյան, չսապի՛ր լռեցրեք,
Թող Վուրվիկը ազնիվ, Քոքիմը բարի և ուրիշ լորդեր,
Որոնց կարգել եմ արքայիս պաշտպան,
Ուժեղացնեն իրենց դիրքերը խնկացիարեն,
Չվստահելով կարճամիտ Հենրու և ոչ մի երդման:

ՄԱՆՏԵՍՏՈՒ

Պետք չէ վախենալ՝ գնում եմ նրանց ես ճամոզելու,
Արդ, խոնարհաբար ես թողնում եմ ձեզ:

Գնաց է:

Մտնում են սր Ջոն Մատիմերը և սր Հյու Մատիմերը:

ՏՈՐՔ

Սր Ջոն և սր Հյու, իմ ճարհաքայրներ,
Ամրոց են մտնում այն ուրախ ժամին,
Երբ մեզ թագուհին կուզե պաշարել:

ՋՈՆ

Իզուր է ջանում, մենք կճանգիպենք նրա ճեռ դաշտում:

ՏՈՐՔ

Ի՞նչպես, ինձ հազար զինվորով միայն:

ԹԻՋԱՐԴ

Այո, ինձ հազար, եթե հարկ լինի:
Ինչո՞ւ վախենալ, կին է առաչնորդ:

Մտնում լսում են հայերեն ձայներ:

ԷԴՎԱՐԴ

Լսում եմ նրանց թմբուկի ձայնը, պետք է մեր զորքն
Շուտ դասավորել և անմիջապես կռվի դաշտ մեկնել:

Քսանը՝ ձիճգի դեմ։ Ջնայած մեծ է տարբերությունը,
Թայց չեմ կասկածում, ազնիվ ճարեզբայր, որ մենք կհաղթենք,
Ես Ֆրանսիայում ճանապա եմ չաճել ճակատամարտեր,
Երբ կռվում էի տասն անգամ ուժեղ իմ թշնամու դեմ,
Եվ ինչո՞ւ ձիմա ինձ չզսակեմ ճաղթանակներով։

Տպեսոզ։ Դեամ եէ։

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Թազմաթազար՝ Սենզոլ ամրոցի և Ունկֆլոյի միջև։

Տպեսոզ։ Ընդառաջ՝ Մաեամ եէ Ոնալենզը և նրա զաստիարակը։

ՈՆՅԼՆՆԻ

Ա՞խ, ես ո՞ւր փախչիմ, որպեսզի խույս տամ թշնամիներից,
Նայի՛ր, գալիս է Կլիֆորդն արնախում։

Մաեամ է Կլիֆորդը իր փնվարների ճետ։

ԿԼԻՖՖՈՐԴ

Ձե՛յ, մի կռվ ճայվի՛ր, խղճա՛ւկ վաճակաճ,
Գիտցիր՝ ես դերճն է փրկում ես կյանքը։
Իսկ ա՛ռ՝ անիծյալ գումսի լակոտը,
Ում ճայրն սպանից ճուռս, պիտ մեռնի։

ԴԱՍՏԻՄԵՐԱՆ

Եվ ես կկիսեմ ճակատագիրը նրա ճետ, միլո՛րդ։

ԿԼԻՖՖՈՐԴ

Չինվորներ, տարե՛ք նրան։

ԴԱՍՏԻՄԵՐԱՆ

Ա՞խ, մի՛ սպանիր մանկանն այս, միլո՛րդ,
Քեզ կնզովենք տասված ու մարդիկ։

Քարչ տալով տանում են նրան փնվարները։

ԿԼԻՖՖՈՐԴ

Մեռե՞լ է արդեն, թե նա երկյուղից
Աչքերն է գոցել, կրաճամ զառով։

ՈՍՏԻԿՆ

Այսպես նայում է վանդակված առյուծն իր խղճուկ զոհին,
Որ թիրռում է նրա գիշատիչ ծանր թաթի տակ,
Այսպես ծաղրում է իր որսի վրա,
Այսպես մռռնում, որ պատառոտի նրա մարմինը:
Ազնիվ Կիֆարդ, ավելի լավ է սպանես սրով,
Քան թե ինձ նայես այս սպառնալից, դաժան ճայացքով:
Բարի Կիֆարդ, լսիր իմ խոսքը մեռնելուց առաջ,
Ես մի աննշան ոչնչություն եմ Ֆա խեճը գայրույթիճ,
Տղամարդկանցից Ֆա վրեժը ա՛ռ, քաղ ինձ կենդանի:

ԿԻՖԱՐԴ

Իզո՞ւր ես խոսում, թշվառ պատանի, իմ ճոր առյուծը
Այճ անցճճ է փակել, որով կարող էր խոսքդ թափանցել:

ՈՍՏԻԿՆ

Քաղ ճորս առյուծը այճ բացի ճորից,
Նա ազատարդ է, շափվիր նրա ճետ:

ԿԻՖԱՐԴ

Թե նդրայրճերդ այստեղ լինեին,
Ճերիճ չէր ան թոլարիդ կյանքը վրեժիս ճամար,
Թե ես ֆանդնի Ֆա նախնիճերի գերեզմանճերը
Եվ անարգանքի ոյունիճ գամնի նրանց դագաղներճ այնֆա՜ն գարչանոա,
Դարձյալ չէր մարի ճուրը գայրույթիս,
Չէր թերնանա իմ սիրտը այրվող:
Ամեն մի էակ, ար Յարմի անից աչխարճ է գալիս՝
Ճուրնայի ճմաճ ատելություն է ճոգիս,
Եվ ես ֆանի դեռ չեմ չնչել նրանց ատելը նզովյալ
Եվ չեմ քաղել ողջ նրանցից մնկին՝ ես պիտի ապրեմ դժնդակում, ատած...

Ատ է բարձրացնում նրա վրա:

ՈՍՏԻԿՆ

Օ՛, քաղ ազոքեմ մեռնելուց առաջ,
Ազաչա՜ւմ եմ ճեզ, ինձ գրա՜, միւո՛ղ:

ԿԻՖԱՐԴ

Կարող եմ սրալ ճեզ զուր պարգնել:

ՊՏՂԱՆ

Քեզ ոչ մի վնաս ես չեմ ճաշցրել,
Ինչո՞ւ ես ուզում դու ինձ սպանել:

ԿԻՏՈՒՐ

Հայրդ չի՞ վնասել:

ՊՏՂԱՆ

Բայց այն ժամանակ ես չէի ծնվել:
Դու զավա՞կ ունես... Ի սի՜ր ես ուղու՝ կյանքս խնայիր...
Քե ոչ՝ խմացիր, ասաված է արդար,
Եվ ես զավակը կմեռնի ինձ պես...
Աշխ, թող իմ կյանքը աճց կենաս բանտում,
Ու թե ապիր ասմ՝ ինչ չարաճալու՝
Այն ժամ սպանիր, արդ չունես պատճառ:

ԿԻՏՈՒՐ

Ի՞նչ, չունե՞մ պատճառ... Հայրդ չսպանե՞ց իմ ճորք, մեռի՛ր:

Դաշտաճառում է

ՊՏՂԱՆ

Di faciant laudis summa sit ista tuae![1]

Մեռամ է:

ԿԻՏՈՒՐ

Օ՛, Պլանտագինեա, գալիս եմ ասճա:
Թող ես զավակի այս ասմ արյունից
Չնեմս ժանգավի, մինչև ար ռենճ էլ խառնեմ նրա ճետ,
Եվ ճար կարճեմ ատրճ իմ արյունից:

Գճամ է:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԶՈՐՐՈՐԴ

Ծաղճաղարդի մի ագ վար:

Տպճող: Մռամ է գահս Ռիչարդ ճարք:

ՏՈՐՔ

Թագուճու բանակն ճազքանակ ատարավ,

[1] Եվ թող ասավածները ես բարին գիտեն քեզ համար (լատ.):

2 Հարեղբայրներս ընկան ինձ համար,
Փախչում են բոլոր կռվմնակիցներս դաժան թշնամուց,
Ինչպես մակույկը՝ համուց ճալածված,
Կամ թե գառնուկը՝ ձյուծված գայլերից:
Ա՜խ, ասված ինոի, թե ինչ պատահեց իմ ուղիներին:
Բայց որ ծնվել են այն մարդկանց նման,
Ովքեր պատրաստ են փառքին ծառայել,
Կյանքով կամ մահով, ես ճաստատ գիտեմ:
Եվ երբ անգամ Ռիչարդը բացեց ճամփա՝ դեպի ինձ,
Երիցս գոռաց՝ արիացի՛ր ճայր,
Եվ երբ անգամ չսանել էդվարդս նկավ իմ կռվմը,
Ձևրին մի լայն թաւր և կոթը ևերկված
Թշնամու արյամբ, ում նա ճանդիպեց:
Երբ նաճանչեցին զինվորներն անգամ հաչ ու աննկուն,
Ռիչարդը գոչեց. «Հարձակվե՛ք, չենք ուա մեր ճողից մի բիզ»,
Եվ նորից գոչեց. «Քա՛զ կամ գերեզմա՛ն»:
«Փառաչում դամբան կամ թե գալիսոն»:
Բայց, ավա՜ղ, իզուր, այսպես կարապե է երեմն անօգուտ
Սանում չերի ճոսանքին ընդդեմ, կորցնում ուժը:
Ա՜խ, օրճասական ճետապնդումը չարունակվում է,
Եվ ես ակար եմ: Ձեմ կարող փախչել նրանց զայրույքից,
Բայց թե ուժերս լինեին տեղում
ես չէի փախչի ճետապնդումից:
Կյանքիս ժամացույցն ավազն է վերջին բաիում անխնա,
Այստեղ կմնամ, այստեղ էլ պիտի վախճանս գտնեմ:

Մտնում են թագուի Մարգարիտը, Կլիֆորդը, Նորթումբերլենդը, Հեյաստոդ իշխանը և զինվորներ:

Դե՛ն, ասա՜չ նկեի, արնախում Կլիֆորդ և Նորթումբերլենդ,
ես ճանդգնում եմ ձեր աննճանգչելի
Կատազությունը նորից բորբոքել,
ես ձեր թիրախն եմ և սպասում եմ ձեր նարվածներին:

ՆՈՐԹՈՒՄԲԵՐԼԵՆԴ

Մեր գրույքանը անննատուր եղիր, ամբարտավա՜ն Ցորկ:

ԿԼԻՖՈՐԴ

Այն գրուքյա՜նը, որ ռազմի դաչտում

Մատուցից ճաշս նրա ձեռքն անգութ:
Բայց Տայիսոնը արևի կատիից գանավիժից վար՝
Միջօրեն դարձրից խավար իրիկուն:

ՏՐՐՔ

Պետքիր, անյուրս փյունիկի նման կարող է փոխվել
Ջաճել փյունիկի և ձեր բոլորից նա վրեժ կառնի:
Այս ճայտով՝ աչքս երկինք եմ ճառնում՝
Արհամարհելով ամեն սպառնալիք,
Ինչո՞վ կարող եք ինձ վշտացնել:
Ինչո՞ւ եք կանգնել, դի՛ն, ինձ մոտից՛ր,
Դուք այսքա՞ն չար եք և վախենո՞ւմ եք:

ԿԼԻՏՈՔ

Այսպես երկչոտն է մի կերպ պաշտպանվում,
Երբ ճա այլևս չի կարող փախչել.
Այսպես ազավնին սուր մագիլներն է կտցում բազեի,
Այսպես գողն անճարս՝ կորցրած ամեն ինչ,
Լուռանկ է թափում ոսկիկանի վրա:

ՏՐՐՔ

Կլիֆո՛րդ, խարճիր մի անգամ դարձյալ,
Եվ դու մռավի վազ սուր նախքնքաց օրերիս միջով,
Ու թե կարող ես՝ առանց շիկնելու ճայիր իմ դեմքին,
Եվ լեզուդ կծիր, որ անվանում է այն մարդուն վախկոտ,
Ում ճայացքն անող սոխպում էր բեզ փախչել վճատյալ:

ԿԼԻՏՈՔ

Ձեմ ուզում բեզ ճնա վիճել բառ առ բառ,
Բայց մենկի դիմաց չորս ճարված կուռես:

Մեկնում է սուր:

ԹԱՆԻՆՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Կա՛ց, բաչ Կլիֆորդ, զի բյուր պատճառներ սոխպում են ինձ,
Որ զավաճանի կյանքն երկարացնեմ:
Կատաղությունից դու խլացել ես,
Դե՛ն, ճնար խոսիր, կոմս Նարթեմբերլենդ:

ՆՈՐԹԵՄԲԵՐԼԵՆԴ

Կա՛ց, Կլիֆորդ, կա՛ց: Այդ մարդու ճամար չատ մեծ պատիվ է
Սիրազ խոցկիս՝ մատղ արյունատես:

Ի՞նչ բաւութեան է, երբ մի կառապի չուն է գամռում,
Զեռդ մոցնես նրա երախը, երբ կարելի է բացով նա մղել,
Չէ՞ որ կալի մեջ ճերելի բան կա՝
Թե տասը կովնեն մեկ մարդու դիմաց՝ արիութեանը չի ապաւովելու։

Նռանէ ճարեակվում են ծարի վրա, որ կառապի գիմագրում է

ԿԻՖՈՐԴ

Այսպես կացարն է զարնվում թակարդին։

ՆՈՐՔՆՄՐՔՐԼՆՆԴ

Այսպես ճագարն է թպրտում ցանցում։

ՏՈՐՔ

Այսպես գոգերն են ավարի վրա խիստ ուրախանում,
Եվ այսպես ազնիվ մարդն է ճանձնվում ավազակներին։

ՆՈՐՔՆՄՐՔՐԼՆՆԴ

Ձերդ մեծութեան, ի՞նչ անենք սրան։

ԹԱՂԱՒՈՐԻ ՄԱՐՏԱՐՈՑ

Փառապանծ կլիֆորդ և նորքնմբերլենդ,
Քաղ ես այս փոհրիկ բլրին կանգնի.
Լռենիր էր ուզում գրկել ձնոհրով,
Բայց նրան մնաց սավերը միայն։
Ի՞նչ։ ուզեցի՞լ ես թագավոր դառնալ
Դու ես պարծեցել մեր պառլամենտում
Եվ պարծեցել ես Ֆո բարձր տոհմով։
Որտե՞ղ են, ասա՛, էդվարդն անառակ ու խիզախ Ջորջը,
Որ պետք է ձիմա մեջդիդ կանգնեին,
78 Որտե՞ղ է Ֆո այդ ճրա՛շէ սպասաավոր Էսէ սրդի Դիկը,
Որ Էրմնջալով իր ճարը մղեց ապստամբության
Համ քե. սրտե՞ղ է Ֆո չատ սիրելի փոհրիկ Ռեմլենդը,
Նայի՛ր, ճերկել եմ այս թաշկինակը Ֆո սրդու արյամբ,
Որ ճրա կրծքից ճեզեց իր սրավ խիզախ կլիֆորդը,
Ու քե կարող են աչքերդ արտասվել զավակիդ մահով,
Ա՛ո թաշկինակը, որ չարացնես դալուկ այտերդ։
Ավա՛ղ, թշվա՛ռ Ցորֆ, քե Էհզ չատի մահացուորեն,
Ապա կողքայի խղճուկ վինակդ։
Դե՛ն, Ցորֆ, վշտացի՛ր, որ զվարճանամ։

Մի՞թե կատակի ես սիրած այնպես է ես ձեռը այրել,
Որ ուզում ճամար չես կարող թափել մի կաթիլ արցունք,
Ինչո՞ւ, մա՛րդ, այսպես ճամբերող եղար: Դու պետք է վաղուց
Խելագարվիր, և ինչ կծագրեմ, որ խելագարվես:
Ջա՛րկ ասիդ գնանինձ, գառանցի՛ր, գոռա՛,
Որ կարողանամ հոգիդ ու պարիդ:
Դու վարձ ես ուզում, տեսնում եմ, ինձնից, որ զվարճացնես:
Տարին առանց թագի չի կարող խոսել, թա՛գ ավետ նրան:
Ով դուք իշխաններ, ծուռ իլիկ խոնարհ,
Ձանիկ ձեռքերը, որ միլոց գոնեմ թագադրելու:

Թագն ի բաց եմ դեռ պինդ:

Խնկապես հիմա նա թագավորի նպարտ տեսք ունի,
Ա՛յ, սա՛ էր խլել գանը Հներիից և արդեզրել իրեն ժառանգարդ:
Սակայն, դու ինչո՞ւ, մեծ Պլանտագինետ,
Այսպես չտատիպդ թագադրվեցիր,
Ինչո՞ւ գրժեցիր ես ճանդիսավոր երդումը, ասա՛:
Որտե՞ղ հիշում եմ, պետք է իշխեիր,
Երբ Հներին թոթվեր մանվան չար ձեռը:
Ով դու ուզո՞ւմ ես զարգարել Հներու փառքով գլուխդ
Ով ճափշտակել նրա ճակատից ոսկեգոծ թագը,
Երբ նա ապրում է և ճակառակ է ես ուրբ երդմանը:
Օ՛, այս ճանցագնեը երբեք չի ճերվի:
Թող կորչի՛ թագը և նա՛ թագի ճետ, մինչև չունչ ճաչեմ՝ վերչ ավետ նրան:

ԿԼԻՖՈՐԴ

Ով դա իմ պարտքն է, ի ճարգանք ճարս:

ԹԱԳԱՒՈՐ ՄԱՐՏՈՐՏՍ

Բայց կա՛ց, թող լսեմ ապօրեն նրա:

ՏՈՐՔ

Ֆրանսիո էգ գայլ, քայլ ավելի չար, քան թե այդ երկրի գայլերը բոլոր,
Դու լիզու ունես ավելի բուռնա, քան առաջև իմի:
Օ՛, դա վայել չէ կանացի սեռին,
Ինչպես սանձարձակ ամազոնուհի,
Զարախնդալու այն մարդկանց վրայով, ում բախտն է գնանել:
Եթե չլիներ պիմակի նման դիմիդ անփոփոխ,
Որ թաքցնում է արարքներդ չար,
Գուցե փորձեի, գոռոզ թագուհի, քեզ կարմրացնել:

Թա՛վ է, թե ասեմ՝ ուրկից ես ելել և ում եզովյալ
Տոհմից ես սերվել, որ դու ամաչես, թե ամոթ ունես:
Քո հայրն է կռում Երուսաղեմի, գույգ Սիցիլիայի
Եվ Նեապոլի թագավորության խորհրդանշանը,
Սակայն խիստ ազգատ, հաճ մի անգլիացի ազարակատեր:
Մի՞թե այդ թլվատ թագավորի մոտ
Սովորեցիր մարդկանց ոտնակոխ անել,
Բայց ինձ ճավատա, այդ բանից չուներես դու ոչ մի օգուտ,
Դու հաստատում ես միայն առածի.
Որ ազգատ հեծյալն իր ձիճ էշում է մինչև սատկելը:
Հպարտ է կինը յուր գեղեցկությամբ,
Բայց ասված գիտի, որ այդ չնորհից ինդ ինչ է տրված.
Կինն սմանչելի էակ է իր սուրբ առաքինությամբ,
Դու հակառակն ես ցույց տալիս հեզով,
Նա գոսպ կեցվածով պարգևն է երկնի,
Իսկ դու ես վարով՝ գարշանք ու ճողկանճ:
Դու աննաղարդ ես ամեն բարությաճ,
Հակապատկերն ես դու մեր էությաճ,
Ինչպես հարավը՝ սառը հյուսիսին:
Օ՜, վագրանման սիրտ՝ կենդ կրծի տակ,
Ինչպե՞ս կարող ես մանկան կենսատու արյունը օթել
Եվ հրամայել, որ հայրը սրբի սուիերն արցունքոտ ու դեռ կին կոչվել:
Կանայք ինքուչ են, գթառատ ու հեզ,
Իսկ դու՝ կարծրասիրտ, անողորմ, դաժան, անխիղճ ու վայրագ,
Դու ուզում էիր, որ ես կատաղեմ, ես ցանկությունն եմ կատարում ահա,
Դու անհնազանդ էիր, որ ես արտասվեմ,
Նայի՛ր, անգթամ, սիրտս է հեկեկում:
Կատաղի հողմը բերում է անդուլ, անգադար հեղեղ,
Բայց երբ հանդարտվի՝ անձրև կտեղա:
Այս արցունքները սիրեցյալ որդուս համար են թափվում,
Եվ պահանջում է ամեն մի կաթիլ վրեժը մանվան,
Վրե՜ժ, ինքանից, սոսկ կլիֆորդ, և վրե՜ժ ինձնից, կին ուխտադրուժ:

ՆՈՐՖՈՒՄԲԵՐԼԱՆԴ

Սառառնան տանի, բայց նրա վշտով այնպես եմ տանջվում,
Որ ճափիվ եմ ես արցունքս զսպում:

ՏՐՓ

Օ՜, նույնիսկ խաղցած մարդակերները չէին մտածեա

Մանկանճ իմ անմեղ և չէիճ ներկվի ճրա արյունով:
Թայց դուք ավելի անմարդկայինճ եք,
Ավելի դաժան, քան թե Վրկանա վագրերն անտառում:
Նայիր, թագուհի դաժան, անողոք,
Մի չարաթախտ ճոր առատաուճճերին.
Օ՜, դու ես ներկել արդաս արյունով այս թաչիճնակը,
Ես լվանում եմ իմ արցունճճներով:
Վերցրո՛ւ թաչիճնակն ու ճպարտացիր:
Ու թե դժնդակ այս պատմությունը դու պատմես մարդկանց
Ուղղամտորեն, երկի՜ճեր վկա, երանի՛ կարատավնճ,
Այո՛, նույնիսկ իմ բշնամիճները չնճ կարող զսպել
Իրենց արցունճը և պիտի ասնճ, ավա՜ղ գործ էր չար,
Վերցրո՛ւ իմ թագը, ճնաճ էլ՝ աճնծիս,
Դժբախտության մեջ զանճս այնպիսի մխիթարություն,
Ինչպիսին անգութ ձեռքդ ինձ ավեց:
Կարծրասի՜րտ Կլիֆո՜րդ, ճավերժ արտախիր ինձ այս աչխարճից,—
Թող թաչի ճոգիս դնպի երկինքը,
Թող իմ արյունը թափվի ձեր գլխին:

ՆՈՐԹՈՒՄԲԵՐԼԵՆԴ

Եթե ճա լիներ տանմիս ղաճիճը՝
Դարձյալ ճրա ճետ ես կարատավնի,
Տեսնելով ճրա սիրտը ծվատված:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ի՞նչ, Նորթումբերլենդ, դու յա՜ց ես լինում,
Հիչի՛ր, թե ինչրա՜ն ցավ է պատճառել,
Եվ կչարաճաճ մի ակնթարթում ճո արցունճճերը:

ԿԼԻՖՈՐԴ

Սա՛ ճորս, սա՛ էլ ճրեշտիս ճամար:

Դալուճաճարում է ծարիճ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Սա՛ էլ մեղմասիրտ արքայի ճամար:

Դալուճաճարում է ճրան:

Ողջո՞ւն ասաված, քա՛ց էս գիտությամ դարպասներն հավերժ,
Թեզ է սոճամ՝ ճգին թոչելով վերևերի միլից:

Մեռնում է:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐՑ

Թագե՛ք գլուխը և դրեք Ձորի դարպասի վրա,
Թող Ձորը ճակի խազամեն ճարագաս:

Գալիս են Վեսմ եմ:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Հարթավայր Մոթոխինի խոչի մոտ, Օրսֆորդշիրում։

Թմբակներ։ Մոնում են եղևարգն ու Ջիլարդ՝ իրենց զորի հետ.

ԽՈՒՄԲ

Ինչպե՞ս փրկվեց մեր հայրն արհայտական,
Հաչռովից նրան Նորթեմբերլենդի ու լորդ Պիֆթորդի
Հետապնդումից խուսափե՞լ, թե՞ ոչ։
Երբ գերվել է կամ թե սպանվել՝
Մեզ պիտի հասներ այդ լուրը ախուր.
Իսկ թե փրկվել է՝ նրա փրկությամբ
Լուրն ավետալի մեզ պիտի հասներ։
Քեզ ի՞նչ պատահեց, ինչո՞ւ ախրեցիր։

ՈՒԶԱՐԴ

Ջեմ կարող ժպտալ, հանի դեռ, էվմո՛րդ։
Ես չեմ համոզվել, ի՞նչ է պատահել մեր հորն անվեհեր։
Տեսա, թե ինչպես նա ռազմի դաշտում
Շրջապատում էր, փնտրում Պիֆթորդին,
Ինձ թվաց, որ նա մտավ թշնամու զորագունդը ևոծ,
Ինչպես առյուծը՝ արջառների մեջ,
Կամ ինչպես արջը՝ շներով սեղմված,
Որ կամքելով երկու-երեք շուն,
Դեռում է նրանց ցավից վնգստալ,
Մինչ մյուս շներ, հաչված մի անկյուն, վրան են հաչում։
Այսպես մեր հայրը պատսպառ տեսավ իր թշնամու հետ,
Այսպես էլ փախավ սուր թշնամին մեր խիզախ հորից։

Մեծ բախտ է լինել նման ձոր զավակ։
Նայիր, ինչպես է բացում արշալույսը իր ոսկյա դուռը,
Հրաժեշտ տալիս ճաղատ արևին.
Ա՛խ, ինչ նման է նա ջահելության ծաղիկ ճաստակին,
Նա, որ պճնազարդ պատանու նման գնում է դեպի սիրած աղջիկը։

ԽՎԱՐԴ

Աչքի՞ս է թվում, թե՞ նա տեսնում եմ հեռի արևներ։

ՌԵԶԱՐԴ

Հեռի փառապանծ, փայլուն արևներ, յուրաքանչյուրը կատարյալ արև,
Չեն զատված հրաճիճ թաճիր ամպերով,
Բայց ջոկ-ջոկ գունատ են փայլում հրճվում։
Նայի՛ր, օ՛, նայիր, հրաճիճ ձուլվում են, գգվում իրարու,
Կարծես երդվում են՝ լինել միաբան,
Տե՛ս, հրաճիճ դարձան մի կանթեղ, մի լույս, մի վառ արեգակ։
Երկինքը ինչ-ար բան է գույնզգում։

ԽՎԱՐԴ

Սա զարմանալի՛ տաւտրիճա՞կ է։ Ես դեռ չեմ տեսել երբեք նման բան։
Այն մեզ կանչում է կարծես թե մարտի,
Մեզ՝ խիզախ Ծարճի ճարտարապետ որդոց,
Որ ճոչակված եմք յուրաքանչյուրս մեր արժանիքով,
Բայց պիտի զուգենք մեր չորերն ի մի
Եվ լուսավորենք արևի նման այս ճոպազունդը։
Ինչ էլ գույնզգի՝ տանից ճնատ ես պիտի կրեմ վանանիս վրա
Երեք մարդապատյլ չոչղոզուն արև։

ՌԵԶԱՐԴ

Թույլ տար ինձ ասել, որ լավ է կրես դու երեք լուսին,
Չի դու սիրում ես կճաչճ ավելի, քան ազամարդուն։

Մանում է մի տատանգոյն։

Ո՞վ ես, ինչո՞ւ է գիմիդ ամպամած,
Քո լեզվի ծայրին թա՞ե կա չարագույժ։

ՍՈՒՐԱՆԱՑԻ

Ա՛խ, ես այն դժբախտ մարդկանցից մեկն եմ,
Որոնք տեսել են, ինչպես ազանվից ազնիվ դուրս Ծարճը՝
Ձեր խիզախ ճայրը, տեր իմ սիրելի։

ԽՈՎԱՐԴ

Օ՛, էլ մի՛ խոսիր, շատ բան ասացիր...

ՕՐԶԱՐԴ

Ինչպես մանացավ, պատմիր մեկ առ մեկ:

ՕՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Բազում թշնամիք պաշարել էին ձեր ճարճ անվճճիր,
Բայց ճա կանգճել էր նրանց ճանդիման, ինչպես Հնկատրը՝
Հույճերի դիմաց, ար ձգտում էին Տրոյա ճերխուժել:
Բայց Հերկուլեսը՝ իճիճ էլ կդիբեր գերազանց ուժին.
Թնպես փոքրիկ է կացինը, այա՛ր իմ,
Բայց բյուր ճարվածով գետին կգցի ճատաբուն կաղնուն:
Բազմաթիվ ձեռքեր ատացին դուրսին, բայց նա ապանվեց
Աննայա Կլիֆորդի և մեր թագուճու զայրացին ձեռքով,
Ով թագավրեց չարախնդությամբ վեճափառ դուրսին,
Միծապես նրա վշտաճար դեմքին ու երբ նա ցավից խորունկ ճեկնկաց՝
Անխիղճ թագուճին այտերն արցունքոտ արքայ ճամար
Նրան շպրտեց մի լաքի կտոր,
Որ թաթախված էր ճճեռուչ Ռեալենգի անմեղ արյան մեջ,
Ում ապանել էր դաժան Կլիֆորդը և բյուր անպարկեշտ
Մադրանքից ճետո կտրեցին, ավա՛դ, գլուխը նրա,
Մեխելով Տորքի դարպասի վրա: Այնտեղ է ճիմա դուրսի գլուխը.
Ջեմ տեսել նման ողբալի պատկեր:

ԽՈՎԱՐԴ

Սիրելի՛ մեր ճա՛յր, դու մեր ճեճարա՛ճ,
Արդ՝ չունեմք ճեցուկ, ոչ էլ՝ զավազան:
Օ՛, պիղծ Կլիֆորդ, կատաղի Կլիֆորդ,
Դու ապանեցիր ազգ եվրոպայի վարդճ ասպետության,
Դու լոկ ճենգությամբ ճպրեցիր նրան,
Նա մենամարտում բոզ պիտի գետներ:
Հոգուս պալատը դատարկ է զճգաճ:
Ա՜խ, երբ նա պետք է փախչի այնտեղից,
Որ այս մարմինս բիչ ճանգստանա ի վերա երկրի:
Ես, այսուճետև, չեմ ճաչակելու ոչ մի խնդություն,
Երբի՛ք, օ՛, երբեք էլ չեմ տեսնելու ոչ մի պայծառ օր:

ՕՐԶԱՐԴ

Ջեմ կարող, եղբա՛յր, արցունքներս թափել,
Քանզի մարմնիս խռճավությունը

Չի մարի աւտիս բարբարված հուրան,
Չի կարող լիզուս թեթևացընել բնոր իմ սրտի.
Չէ որ նույն ինքը՝ չունչը իմ խռովի
Հույժ կբարբառե կրծիս տակ այրող ածուխը դարձյալ,
Կայրե ինձ բոցով և պիտի չանա արցունքիս մարել:
Վիշաք լացով է միշտ թեթևանում. լացե՛ն երեխայիե, ինձ՝ վրեժ և սուր:
Օ՛, հայր իմ, ես ես աճուռն իմ կրում և պիտի լուծեմ վրեժդ մանվան,
Կամ պիտի ընկճեմ՛ ինձ ճոչակելով այս խիզախությամբ:

ԽՎԱՐԻ

Մեր խիզախ դուխը թողեց փառավոր իր աճուռը ինձ,
Խակ ինձ մնացին նրա աթոռը և դիմությունը:

ՈՒՐԱՐԻ

Թե արհայական այդ արծվի ձագն ես,
Ի ցույց դիր առնդ՝ անքարթ նայելով արևի վրա.
Մի՛ ասա՝ աթոռն ու դիմությունը, այլ՝ նրա գանը և սերությունը:
Երկուսն էլ բա՛ննե են կամ դու չես սերվել դուխս Յորի առնիցը:

Թայերը: Մոնում են Վարվիկը. Մոնանգամ խռնց գոռով:

ՎՈՐՎԻԿ

Ի՞նչ կա, իշխանննե՛ր, ի՞նչ լուրեր ունեի, ինչպե՞ս է արդյոք իրաց վիճակը:

ՈՒԹԱՐԻ

Մեծ իշխան Վարվիկ, եթե մենք պատմենք լուրն ապեսալի
Եվ ամեն բառով մեր սիրտը խոցենք,
Մինչև ավարտվի ազգ պատմությունը,
Ապա բառերը վերիից ավելի կրազմապատկեն մեր տառապանքը:
Փառապանծ Վարվիկ, Յորկն սպանված է:

ԽՎԱՐԻ

Ա՞խ, Վարվի՞կ, Վարվի՞կ: Պլանտագենետը,
Որին դու այնպես սիրելի էիր, ինչպես փրկությունն իր ճգտու համար,
Սպանվեց դաժան Կլիֆորդի ձեռքով:

ՎՈՐՎԻԿ

Տասն օր է, ինչ այս լուրը խնդրել եմ արցունքներիս մեջ,
Եվ արդ, արտնգի ես բազմապատկեմ ձեր վիշտն անսփոփ,
Ներա, որ պատմեմ ձեզ այն բոլորը, ինչ որ պատահեց այն օրից ի վեր:
Ռնկինիլդի մոտ տեղի ունեցած մարտերից ետոս,

Որ ձեր հայր հայրը ավանդից հոգին,
Դժբախտ պատուքյան ու ձեր ճոր մանվան գույժը ինձ հասավ.
Ինչպես կարող էր փոսի արնքաց կառը ճասցնել:
Եվ ես լռեցուում, որպես արքայի ազնիվ պահապան,
Ոտքի կոչեցի իմ զինվորներին, բարեկամներիս,—
Ինձ թվաց՝ շատ լավ վճիռ եմ արել,—
Ոչնարվեցի դեպի Սենա Օրենս, որպեսզի կարեմ թագուհու ճամփան:
Եվ տարա ինձ ճետ մեր թագավորին:
Իմ դիտազորներս ինձ ճաղորդեցին,
Որ մեր թագուհին առաջանում է դիտավորությամբ,
Որպեսզի չճչի խորհրդարանում մեր կայացրած վճիռը վերջին՝
Ձեր ժառանգության ու թագավորի երդումի մասին:
Կարճ ասած, այարք իմ, մենք ճանդիպեցինք Սենա Օրենսի մոտ,
Մեր բոկատներդ միմյանց մերձեցան,
Եվ երկու կողմերն ուժգին բախվեցին:
Բայց թագավորի առաձությո՞ւնն արդյոք,
Որ ճետևում էր ճեծուչ ճայացով բմբոստ կենդը,
Մարեց իմ զորի բուռն գայրույքը,
Թե՞ ճպտության լուրը թագուհու,
Կամ թե սարսափը անխիղճ կլիֆորդի,
Որ սպառնում էր արյամբ ու մաճով դաժանաձան տեսնել գերիների ճետ:
Չգիտե՛մ, սակայն ես պիտի ասեմ ճրաձց զենքերը
Ճողշոդում էին կայծակի նման,
Իսկ մեր զորինը՝ ասես թե լիներ բվի ծույլ բռիչք,
Կամ ծույլ կամնավար՝ իր առագաի ճետ,
Չի խփում էին այնպես մեզմագին, կարծես՝ լինին լավ բարեկամներ:
Թև ավի ճրաձց մեր արձար գարձով,
Ճոսացա մեծ վարձ, ճառուցում, բայց զո՞ւր.
Մեր զորը, սակայն չէր կռվում արաձց,
Եվ մենք կարելով մեր ճաղթանակի ճույսը ճրաձցից՝
Ճետապնդեք փախանք: Արքան չտապեց դեպի թագուհին,
Ձեր եղբայր Ջորջը, Նորֆոլկը ու ես
Սուրճանդակի պես փութացինք, որ ձեզ ժամ առալ ճասնենք,
Չի մենք իմացանք՝ զարհ եք ճավաքում ճարձակման ճամար:

ԿԵՆՍՐԻ

Ո՞ւր է Նարֆոլկը, սիրելի Վարվիկ,
Ե՞րբ վերադարձավ Ջորջը Բուրգունդիայից

ՎՈՐՎԻԿ

Խումբ իր զարով ճեռաւ է մեզնից ապիղ վեց մոռն,
Գալով յոդ Ջորյին՝ ապա վերչերս նրան ազարկեց
Ձեր մորաքույրը՝ Բուրգունդիայի ազնիվ դքսուհին,
Որ այս կարևոր ու դաժան կռվում ձեզ պաշտպան կանգնի:

ԹԱԳԱՐ

Թերևս նրանք ուժեղ են եղել, որ էայ Վորվիկը դիմաց փախուստի.
Հանախ եմ լսել, թե նա իշխանի խիզախությամբ է ճնռամուտ լինում,
Սակայն չեմ լսել, որ խայտառակեր իրեն նահանջով:

ՎՈՐՎԻԿ

Հիմա էլ, Ռիչա՛րդ, դու այն չես լսի:
Ճառով կիմաճաս, որ աչ ձեռս ճզոր
Կարող է գրավել թագամիա Հենրու թագը ասկենայլ
Եվ սարսափազդու մականը խլել նրա բռունցքից.
Թնկուզ այս կռվում էայի այնպիսի ճամբավ վայելի,
Իշխանիկ նրա բարեպաշտությունն ու ճեզությունն են:

ԹԱԳԱՐ

Ես դա լավ գիտեմ, պիրելի Վորվիկ, ինձ մի՛ պատասվիր,
Լոկ փառիդ ճանգիսավ ունեցած սերս է սիրում խոսել:
Սակայն ինչ աճել այս խռովաճույզ մոայլ օրերին,
Մի՞թե մենք պիտի մի կոզմ չգրառենք զենքն ու զրահը,
Եվ մեր մարմինը փաթթենք օգակիր պատմուճանի մեջ,
Համրելով և մեր ելևէն Մարիաճ սեռոզոտմյալով,
Թե՞ պիտի գծենք մեր ազգրքերը
Քինախույզ զենքով մեր ոսխների սաղավարտներին,
Երբ այդ բանին դուք ճամաձայն եք, ասացեք՝ այո:
Ուրեմն, ի՛ զեն, ազնիվ իշխաններ:

ՎՈՐՎԻԿ

Դրա համար էլ ես ձեզ փնտրեցի
Եվ դրա համար իմ բարի եղբայր Մոնտեգյուն եկավ:
Լսե՛ք ինձ, յոդներ, ժպիրն թագունքին,
Հանգուզն կլիֆորդն ու ամբարտավան Նարթումբերլենդը,
Ինչպես և բազում ճզարտ բոլուններ՝ նիչտ նույն բնությամբ,
Լավ մյակնցին մեզրամամի պես կախուղ արհայինն:
Նա ճոժարակամ երդվից՝ ձեզ տալու ժառանգությունը,
Եվ այդ երդումը արձանագրվից խորհրդարանում:

Հիմա նոնդոն է ոճմակն չտապում,
Որպեսզի ընդմիշտ խափանի հրդումն ու այն բոլորը,
Ինչ ճակատակ է նանկաստերի առաջ:
Նրանք, կարծեմ թե երեսուն ճազար զինվորներ ունեն,
Բայց դու, Մարշի կոմս, թե կարողանաս ժողովել մի զունդ
Քո բարեկամներ ունեցիներից՝ խանդակաթ ու բայ,
Ապա նարֆոլկի ու իմ օգնությամբ՝
Մեր զորի թիվը կարող ենք հաշվել բառնիինգ ճազար:
Արդ՝ մեր ճանապարհն ուղղենք դեպ նոնդոն,
Մի անգամ ճարից հեծնենք փրփրաբաշ մեր նժույգները,
Մի անգամ ճորից բղավենք՝ խփի՛ր անարգ բշնամուն,
Բայց ոչ մի անգամ ճորից չդռնենք փախուստի ճամփան:

ՌԻՉԱՐԴ

Արդ՝ մեծ Վարվիկի ձայնն եմ ես լսում,
Թող ճա չտեսնի՛ առևտ մի օր,
Ով կամենում է փախուստ ու ճանճոք,
Երբ բալ Վարվիկը նետվում է առաջ:

ԷԴՎԱՐԴ

Վարվիկ, ես պիտի հեռվեմ բեզ վրա,
Եվ եթե մահը բեզ ճարված ճասցնի՝ լեզուս պապանձվի,
Այդ նույն ճարվածով էդվարդն էլ կընկնի:

ՎԱՐՎԻԿ

Մարշի կոմսն էիր, արդ Ճարֆի դուքսն ես,
Քո ճայրարդ բայլը՝ թագն է Անգլիայի:
Պետք է ճոչակվես դու աւյրբ թագավոր
Այն բաղաքներում, ուր մենք կլինենք,
Եվ ով չի նետի ուրախությունից գլխարկը վերև՝
Նա պետք է գլխով տասգաճեն ճատուցի:
Թագավոր էդվարդ, բալսաթրա Ռիչարդ, եղբայր Մաքսիմլյան,
Հերիք է այստեղ մենք փառ երազենք,
Թող փոդեր ճնչե՛ն, շտապ դեպի՛ գործ:

ՌԻՉԱՐԴ

Թող արդ՝ կլինջարդ, սիրագ կարծրաճա պողպատի ճման,
Աչքեն ցույց տվիր ես անխիղճ սիրտը ես աբարճներով,
Ես այն կխոցեմ կամ ինձս կընկնեմ:

ԽՈՒԼՊԻ

Թող թմբուկ զարկի՛ն: Աստվա՛ծ, Սուրբ Գնվարդ, դուք մեզ պահապան:

Մտնում է մի աստճանցի:

ՎՈՐՎԻԿ

Ի՞նչ կա, ի՞նչ լուրեր:

ՍՈՒՐՃԱՆՑԻ

Ինձ ուղարկել է նարֆոլկի դուքսը՝ ձեզ ճաղատղելու,
Որ մոտենում է թագուհին զորով,
Եվ նա խնդրում է չուտափույթ վճիռ:

ՎՈՐՎԻԿ

Հարմար է պահը, ի՛ զեն, իմ բաճկոր:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ծովը քաղաքի առաջ:

Փողեր: Մտնում են թագավոր Ընդիկ, թագուհի Մարգարիտը, Ռնլֆի իշխանը, Կլիֆորդը և Նարֆոլկցիները՝ թմբուկների և փողերի աղիկցությամբ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ողջո՛ւյն ձեզ, տեր իմ, փառապանճ Ծովում,
Ահա՛ գլուխը դժմիտ թշնամու,
Որ ջանում էր ձեր թագով զարդարվել.
Ըն՞դ զվարճանում դուք այդ պատկերով:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆՐԻ

Ինչպես ժայռերը ճակատիկությամբ ժամին ճակատում՝
Այս տեսարանն ինձ վիշտ է պատճառում,
Աստված, խափանի՛ր վրիժառությունդ, մեղմ չունեմ բնավ,
Ես միամիտ չունեի հոգումս դժվել:

ԿԼԻՖՈՐԴ

Վեճափառ տեր իմ, պետք է դեն ճետել չափից ավելի
Այս մեղմությունը և վտանգավոր կարեկցությունը:
Ո՞ւմ պետք է ուղղեն առյուծները իրենց ճայացքները ազնիվ,

Երբ ոչ նրան, ով կողոպտում է նրանց աչքերը.
Ո՞ւմ ձեռքն անտառի արյունը կլիզի,
Երբ ոչ նրա, ով սպանում է ձագին մոր առաջ.
Ո՞վքեր են փախչում դարանող օձի բունտա խայթոցից.
Երբ ոչ նրանք, ովքեր ճզմում են օձը ատամով:
Աննշան որդը շարժվում է նույնիսկ, երբ արտում են,
Ագավնիներն էլ կոցում են՝ ձագերն առած բնի տակ:
Փառասեր Ցարը նշան էր քոնել ուղիղ ես թագին,
Դու ժպտում էիր, երբ խոժռում էր նա իր նակատը:
Նա՝ դուխս լինելով, ուզում էր որդուն կարգել թագավոր,
Եվ բարձրացնել իր ժառանգներին, ինչպես սիրող հայր,
Իսկ դու՝ մեր արհամ, համաձայնել ես
Քո շնորհալի զավակին զրկել ժառանգությունից,
Վարվելով ճիշտ աֆխիդն ճար նման:
Անմիտ կենդանին կեր է ճայթայթում իր ձագուկներին,
Թեև փախչում են նրանք մարդկային աճավոր դեմքից,
Բայց, այնուհանդերձ, ո՞վ չի նկատել,
Թե նա ինչպես է ի սեր ձագերի կռվում բներով,
Որ ծառայում են փախուստի համար,
Եվ իրեն զոհում՝ հանուն ձագերի, երբ մինչ է փորձում մպլցնել բույնը.
Ամո՜ք ինձ, տեր իմ, ամո՜ք, վիճապետ: Անմիտ կենդանուց
Վերցրու օրինակ, մի՞թե ճանճաճի չէ, որ բարի ոգած
Հոր մեզքով կորցներ իր ժառանգության իրավունքն ամբողջ,
Եվ ճիշտպայում իր մանկանն ասեր.
«Այնչ պապին հայրն ու պապս են չանել,
Հայրս կորցրեց աֆխանիմ կերպով»:
Ա՜խ, ի՞նչ ամօթանք: Նայի՛ր, ես որդուն,
Եվ բոլ պատանու առնական դեմքը, որ զուլակում է
Հաբռոյակ մի բախտ, կոփի ես փափուկ, անկայուն սիրտը,
Որպեսզի պահես այն, ինչ որ հանճ է,
Եվ այն շնորհես ճարտարատ որդուդ:

ՓԱՌԱՍԻՐ ՀՈՒՐԻ

Կլիֆորդն ասես լիներ ճոխատոր,
Չի ճզոր փառասեր լուսս աշխարճ քերեց:
Կլիֆո՛րդ, ասա՛, երբեմ չես ասել.
Անտրեն վատասկն օգուտ չի բերում
Եվ մի՞թե, ասա, նա է բախտավոր,

Ում բշվառ ճայրը դժոխք է գնում ժլատության համար։
Ես կամենում եմ, ինձանից ճնշուս իմ արդուն բողնել մի բարի անուն
Եվ կուզենայի, որ ճայրս ինձ բողներ նման մի անուն։
Մեացյալն անշուշտ չատ բանկ է նստում
Նրա պահպանումն ճազար ճոգս ունի,
Իսկ սիրապետումն ավա՜ղ, դույզն ճաճույք։
Հարեզրար արդի, սիրեցյալ իմ Յարք, Ես բարեկամներն
Անդամ չդիտեն, թե Ես գլուխն ինձ ինչպե՜ս է տանջում։

ԹԱԴՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Տեր իմ, արիացիր, մոտ է թշնամին։
Ա՞խ, փոխոգությամբ բուլացնում ես կողմնակիցներիդ։
Դու խոստացել ես ապաճուրյուն տալ մեր բաչ ազային,
Ուրեմն, ճանի՛ր սուրդ պատյանից։ Էլվա՛րդ, ձուներ իչիր։

ԹԱԴԱՎՈՐ ՀՆԱՐԻ

Բարձրացի՛ր ապես, Գլանատգեններ և լսի՛ր ճորդ.
Թող սուրդ չոդա ի պաշտպանություն լոկ արդարության։

ՕՒՆԼՍԻ ԻՇԽԱՆ

Հայր իմ բարեսիրտ, ձեր թոդովությամբ,
Ես սուրս եմ ճանում, որպես ձեր թագի օրինաց ժառանգ
Եվ միշտ ի մաճ ես պիտի կռվիմ այս գժության մեչ։

ԿԼԻՆՈՐ

Այսպես կխոսեր արճայազն արի։

Մահամ է մի սատճանգակ.

ՍՈՒՐՉԱՎԱՆԱ

Փութացի՛ր, առնիկ ճրամանատարներ,
Քանզի երեսուն ճազար զինվորով
Վարվիկն է գալիս՝ Յարքին օգնելու։
Այն բազաքներում, ուրկից անցնում են,
Յարքին արճա են ճրանք ճոչակում,
Շատերն անցնում են այդ մարդու կողմը։
Կռվի պատրաստվի՛ր ճրանք չատ մոտ են։

ԿԼԻՆՈՐ

Տեր իմ, կուզեի, որ բողնեի դաչտը,
Քանզի առանց ձեզ՝ բագունիքն գործը ճաչող կոտանի։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Այո՛, տես իմ, մեզ թագիր մեր բախտին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՒՐԻ

Նույնն է մեր բախտը, ես պիտի մնամ:

ՆԱՐՔԵՄԲՈՒԼՈՒՆ

Այն գեզիում՝ կովի վճռակատարությամբ:

ՈՒՆԼՈՒ ԻՇԽԱՆ

Վեճափառ հայր իմ, դու ոգևորիր ազնիվ լուրերին,
Եվ սիրտ առար նրանց, ավիներ կովում են հանուն Ֆռ դատի,
Բարեսիրտ հայր իմ, դատս բաշիր սուրդ, կանչիր՝ Մատր Գևորգ:

Թայֆերդ՝ Մանամ են էվլադքդ, Ջաղդդ, Ծիլադդ, Կարվիկդ.
Նորֆոլկդ, Մանանցյան և գնվարներ:

ԽՎԱՄՊ

Երդմնազա՛նց Հների, ծնկաչոք հայցիր ինձնից գթություն,
Հանձնիր Ֆռ թագը, որ դնիմ գլխիս,
Կամ բախտդ փորձիր մանացու կովում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Գնա՛ ու կովիր սիրուհուդ համար, հանգո՛ւցն ապա,
Ո՞վ է թույլ ավել, որ դու լրբարեն այսպես բարբաչես
Ֆռ օրինավոր թագավորի դեմ:

ԽՎԱՄՊ

Թագավորը ե՛ս եմ, թող նա ծուռ իջնի՛:
Նա՛ է ինձ ըճարել իրեն որդեգիր,
Բայց հնաոռ իճիը երդումը դրժեց: Ես խմացել եմ,
Նրա փոխարեն դո՛ւ ես ճիզ կարգել Անգլիո թագավոր:
Դա՛ւ սոխակիր, որ պառլամենտի մի ճոռ վճիռով
Նա իմ փոխարեն սնփական որդու անունը դնի:

ԿԻՆԳՈՐԴ

Իրավացի է:
Ո՞վ պետք է ճորը ճաշարդի՝ ապաճ:

ՅՈՒՐԴ

Դա՞ւ էլ ես այստեղ, արճառ մատգարծ,
Շունչս է կարվում, չեմ կարող խոսել:

ԿԻՆԱՐԱ

Այո՛, այսօրվ եմ, գարշ սպասուհիս, պատրաստ եմ աճա
Քեզ և ձո ճամաճ ճաճդուզմ մեկին պատասխան տալու։

ՕՒՏԱՐ

Դո՞ւ ես սպաննել չաճիլ Ոնալինդին։

ԿԻՆԱՐԱ

Եվ՝ ձերուկ Յարքին, բայց չեմ ճազիցել։

ՕՒՏԱՐ

Ի սեր ասուծո՛, իչխանիկ՛ս, ի մարտ։

ՎՈՐՍԱ

Հների, չե՞ս գիչում ձո բազը, ասա՛։

ՔԱՆՈՒՆ ՄԱՐՏԱՐՈՒՏ

Կեզուլ ճեզ ճալի, չատախոս Վորվիկ.
Երբ ճանդիպեցիկ մենկ Սենա Օլրնճատմ՝
Ոսկերդ ավելի լավ ծառայեցին, քան քե ձեռքերդ։

ՎՈՐՍԱ

Այնժամ ես փախա, այժմ ճերքն է ձո։

ԿԻՆԱՐԱ

Այն ժամանակ էլ այդպես ասացիր,
Բայց ճորից փախար։

ՎՈՐՍԱ

Սակայն, Կլիֆորդ,
Քո խիզախությունն ինձ չփախցրեց։

ՆՈՐԹՈՒՄԲԵՐԼԵՆԴ

Ով ոչ էլ ճոնը, որ ճեզ կատիպեր տեզում մնալու։

ՕՒՏԱՐ

Քեզ՝ Նորթումբերլենդ, ես չատ եմ ճարգում,
Թա՛զ ձո այս վնասը, զի զժվարությամբ
Հազիվ եմ ննչում ճոգուս խռովքը
Ջար մանկասպան Կլիֆորդի ճանդեպ։

ԿԻՆՁԱՐ

Ես ապաննել եմ հո ձորը նույնպես և դու կոչում ես նրան հերխա՞:

ՈՒԶԱՐ

Այո՛, ապաննեցիր վախկոտի նման, դավաճանի պես,
Ինչպես՝ մեր հորթայր ընկուզենին:
Բայց մայրամուտից առաջ կսպիպեմ, որ դու նզովես հո այդ արարքը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐ

Վե՛րջ ավետ վինին, ինչա իննձ լսեմ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Դու սասա՞ր նրանց կամ շուրթդ փակիր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐ

Խնդրում եմ, լեզվիս փակաճեմ չդնել:
Թագավոր եմ ես, և կամքս է ազատ:

ԿԻՆՁԱՐ

Տեր իմ, այս վերը, որ պատճառ դարձավ մեր ճանդիպմանը,
երբեմ չեն կարող բառերը բուժել: Ուրեմն, լռի՛ր:

ՈՒԶԱՐ

Ուրեմն, դանի՛ճ, սուրդ մերկացրու:
Երդվում եմ ասածով, ես ճամգզված եմ,
Որ դու խիզախ ես միայն հո լեզվով:

ՆԻՎԱՐ

Ասա՛ ինձ, Հեճերի, մի՞թե չես տալիս իմ իրավունքը,
Ձիշի՛ր հո թագն ինձ, թե ոչ՝ բյուր մարդիկ,
Որ այս առավոտ նախանձաբեցիր, երբեմ չեն ճաշի:

ՎՈՐՎԱ

Եթե դու մեռնես՝ նրանց արյունը կթափվի գլխիդ.
Չէ՞ որ դուխս Ձորը գնեմ է վերցրել ի պաշտպանություն նշմարտությանը:

ՈՒՆԱՑԻ ԻՇԽԱՆ

Եթե այն ճիշտ է, ինչ նշմարիտ է Վորվիկն անվանում.
Ուրեմն, չկա և ոչ մի սխալ, ամեն ինչ ճիշտ է:

ՈՒԶԱՐ

134 Ով էլ որ աշխարհ ինզ բերած լինի, այստեղ է անա հո մայրը կանգնած.

Քեզ ճանաչեցի ես մոր շուր լեզվից։

ԹԱԽՈՒՅ ՄԱՐԻԱՆՑ

Բայց դու նման չես ես ճորեն ու մորը.
Դու առատապիղծ, գարշելի դարձվոր.
Քեզ նախատագիրն այնպես է ծնել,
Որ ինձնից փախչեն, ինչպես դողոշից կամ բն մոլեխի դաժան խայթոցից։

ՌՈԶԱՐԻ

Դու նենգոլի հատարակ հրկաբ, բայց մեր անգլիական ոսկով սնոդված,
Հայրդ կռում է արհայի սիսդոս
(Կարծես ճեղուցը ծովի տեղ կանցնի),
Եվ դու ի՞նչպես է, որ չես ամաչում։
Չէ՞ որ դու գիտես ես պիղծ ծագումը, բայց քույլ չես տալիս,
Որ ես շուր լեզուս երևան ճանի խառնածին սիրադ։

ԷԿՎԱՐԻ

Այո՛, կառնեի մի խորամ ծղոտ ճազար կոռնով,
Միայն թե այս լիրքն իրեն ճանաչեր։
Հելենաե ինձնից չհեռաղ էր անշափ,
Թեև էրիկդ նույնպես Մենելավ կարող է լինել,
Բայց կոռսեր եղբայրն Ագամեմնոնի իր ճենգ կնոջից
Այնպես չխոցվեց, ինչպես այս խղճուկ արհաե ինձնով։
Նրա ճայրն ճաղթեց Տրոանիս ճողում,
Արհայիճ սանձնց և ծունկի բերեց թագաժառանգին։
Թե նրա որդին, բան պատշաճ դիրքի, իրեն կին ընտրեր,
Նա պիտի պահեր ցայսօր այդ փառքը,
Բայց երբ ազգատին առավ անկողին,
Այդ ամուսնությամբ ճարգելով ես խնդե, չկավար ճորը,
Նույնիսկ արևը ճորդ աճնրև տեղաց
Ու առաջ նրա ճար անեծքներբ այս ծովից այն կողմ
Եվ խռովության ամպեր նա դիզեց
Իր գանի չուրչը՝ ճարագատ տան մեչ։
Ես ճպարտությունն առիք չէր դառնա այս գժտությանը,
Թե դու լինեիր խոնարն ու բարի,
Մեր իրավունքը դեռ պիտի նչեր
Եվ, կարեկցելով բարի արհային,
Մենք կնգնցնինք մեր դատն առաջմ։

ՋՈՐՋ

Թայց երբ մենք տեսանք, որ մեր աչքը գառանդ է բացում,
Իսկ ես ամառը մեզ բերի չի տալիս,
Կարծցինք կացնով չորթող արմատը,
Թեև սուր ծայրը մեզ երբեմն ճաշակ:
Թայց դու իմացիր. մենք սկսել ենք ճարվածներ տեղալ,
Եվ չենք դադարի այնման ժամանակ,
Քանի դեռ արյամբ մենք չենք ոռոգել ես արմատները:

ԷՎԱՐԴ

Այս առաչումով մարտի եմ կանչում,
Եվ չեմ կամենում ձեզ ճես բանակցել,
Քանզի չես թողնում, որ արտաճ խոսի:
Հեչեցրե՛ք փողեր, թող մեր արճավառ դոռչները ծփան,
Հաղթանա՞կ կամ մա՛ճ...

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Սպասի՛ր, էդվարդ...

ԷԴՎԱՐԴ

Ո՛չ, ո՛չ, չեմ ուզում, կովարար դու կին, ճազար կյանք արժեն
Այս բառերն այսօր, ձեզ պետք է մերժեմ:

Գնում է:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Թագմագաչա՝ Տատառոի ու Սեքստոսի միջև, Ծորքիթում:

Տագնապ: Շաչ ու չռռոց: Մտնում է Վուլֆկը:

ՎՈՐՎԱ

Հոգեաբեկ, ինչպես վազող մի մարդիկ,
Ուզում եմ պառկել՝ մի փիչ չունչ առնել:
Այն ճարվածները, որ ինձ ճասցրին ու եռ գարձրի,
Ջրկել են ուժից ամուր չղերս,
Եվ ի ճնճուկս իմ կատաղությամբ՝
Ես պետք է այստեղ փիչ ճանգստանամ:

Վազով մտնում է էդվարդը:

ԽՎԱՐԴ

Ժպտա ինձ երկինք կամ բե անգութ մահ՝ շանթի՛ր անխնա,
Կենռամվել է այս աշխարհն արդեն, էդվարդի արևն ամպի տակ մտավ։

ՎԱՐՎԱԿ

Ի՞նչ եղավ, տեր իմ, ինչպե՞ս է գործը, մի՞թե դեպի լավ ոչ մի նույս չկա։

Մտնում է Ջորջը։

ՋՈՐՋ

Ամեն ինչ կորավ, նույսի չող չկա, մեր շարքը խառնվեց,
Հետապնդում է մեզ կործանումը,
Ի՞նչ խորհուրդ կտաս, ո՞ւր փախչենք, ասա՛։

ԽՎԱՐԴ

Փախուստից բնավ օգուտ չես բաղի, նրանք բև առած հետապնդում են,.
Թույլ են՛ք, չենք կարող նրանցից խույս տալ։

Մտնում է Ոչխարդը։

ՈՉԽԱՐԴ

Ա՜խ, ինչո՞ւ, Վարվիկ, դու ես բաշվեցիր,
Չէ՞ որ բո եղբար արյունը խմեց ծարաված հողը,
Ում սուր գնդարդով խոցեց կլինֆորդը,
Եվ նա վերածաս մսեվան մեջ գոչեց՝
Վարվի՛կ, իմ եղբա՛յր, վրեժս լուծի՛ր,
Ասես թե ճեռվից լսվեց ողբագին մի սխուր ճառաչ,
Եվ իշխանն ազնիվ նրանց ձիերի սմբակների տակ՝
Լվացված նրա ծխացող արյամբ, ավանդեց հոգին։

ՎԱՐՎԱԿ

Թող հողն ճաքենա մեր տեսմի արյամբ,
Ջիաս կսպանեմ՝ փախչել չեմ ուզում։
Ինչո՞ւ մենք ողբանք մեր կորուստները ընդուշ կնոջ պես,
Երբ մոլեգնում է վայրագ թշնամին
Եվ նայենք, ինչպես դիրասանները,
Իրեւ թե կատակ ճերկայացնում են մի ողբերգություն։
Այստեղ ծնկաչոք երդվում եմ ասածուս,
Որ չեմ ուզենա ճանգիստ ու դադար,
Քանի դեռ մահը աչս չի փակել,
Քանի դեռ բախտը ինձ թույլ չի տվել վրեժս չափել։

ԿՈՂԱՐ

Օ՛, Վարվի՛կ, ինչ հետս ես ծուռ եմ իչեում,
Եվ այս երդումով ձուլում հոգիս ինչ,
Ու մինչ իմ ծունկը վեր կբարձրանա հողի ցուրտ դեմքից,
Ես ինչ եմ ետում իմ ձեռքն ու սիրտը,
Քեզ՝ բախտ արհյոց:
Ազնուա՞ւմ եմ ինչ, երբ ես կամքով
Պետք է մարմինս կաղապարա դառնա բշնամիներիս,
Բաց ես պղնձյա դռներն երկնի,
Տար ես կածանով մեղապարտ հոգիս:
Այժմ, իշխաններ, ցեղս հանգիպում՝
Թնդուզ այն լինի՝ ի վերա երկրի կամ բն երկնում:

ՈՒԶԱՐ

Նգրա՛յր, սուր ձեռդ, և ազնիվ Վարվիկ,
Թույլ սուր ինչ գրկել հոգնած ձեռքերով.
Ես, որ չեմ տեսել երբեմ արցունքներ,
Աչդ լաց եմ լինում, զի մեր նուռաթիլ գարնանը պետք է ձմեռն ավերի:

ՎԱՐՎԱԿ

Օ՛ն, մեռած բարով, ազնիվ իշխաններ:

ՋՈՐՋ

Պետ՛ն բոլորս մեր բանակները:
Թող փախչեն նրանք, ովքեր չեն ուզում մեզ հետ մարտնչել,
Իսկ նրանք, ովքեր կմնան մեզ մոտ՝ կլինեն ետցուկ:
Բան է, թե հասնենք մենք հաչողության՝
Նրանք կառանձն այնպիսի պարգև,
Ինչպիսին՝ մարզիկն օլիմպիականի չռնած խաղերում:
Թող սա բաղություն հազարդի նրանց վճռայալ ճոգուն,
Պետ ճույտ կա կյանքի ու ճաղթանակի,
Պետք չէ ճապաղել, դեպի ետ՛ր գրոհ:

ՊՀամ ետ:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

Ռազմադաշտի մի ազգ վայր:

Ծագքի չոչ ու չառաչ: Մռնում են Թիչարդն ու Կլիֆորդը:

ՈՒԶԱՐ

Վերչապես, Կլիֆո՛րդ, մենակ ես ինձ հետ.
Այս աչս ազնիվ ծորքի համար է, իսկ առ՝ Ռեալինդի:

Դիացիր, երկուսն էլ վրեժ են ուզում,
Թեկուզ պաշարված լինես պղնձյա ամուր պարսպով:

ԿՈՆՏԻՈՆ

Վերջապես, Ռիչարդ, մենակ ես ինձ հետ.
Այս աչն սպանեց ես ուրը՝ Յորքին,
Իսկ սա՝ ես յաճել եղբորը մորքից:
Իսկ սա՝ այն սիրուն է, որ նրանց մանով ուրախանում է
Եվ խլացնում ես ձորն ու եղբարն սպանող ձեռքը.
Ու նույնպես ինչ հետ ճաշիվն իր մարդի, ուսոի պատրաստվի՞ր...

Նրանք կռվում են: Մտնում է Վուլֆիկը: Կինդրոյը փախչում է:

ՈՒԼՖԻԿ

Ո՛չ, Վուլֆիկ, ըճարիր մի ուրիշ երե,
Ես ինձս պիտի այս գայլին որսամ:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Տրամադրության մի ապ վայր:

Տպավոր: Մտնում է թագավոր Հենրին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Այս նախատամարան ասես բե լինի մահառոզ մի այդ,
Երբ օրհասական ամպերն են կռվում բացվող լույսի հետ,
Երբ հովիվ ագան բերն փչում է մատների վրա
Ու չի իմանում՝ գիշե՞ր է, բե՞ լույս:
Մերթ նախատամարան այս կողմն է բեվում
Այն մեծ ծովի պես, որ բավալվում է համուն ճակատակ,
Մերթ էլ մի այլ կողմ՝ նույն ծովի նման,
Որ նահանջում է համու զայրույթից:
Մերթ զարհում է մակընթացությունն, ապա՝ խենք ճոպմը,
Մերթ մնկն է սիրում, մերթ մյուսը իշխում,
Նրանք փորձում են միմյանց ճապթել,
Սակայն ոչ մնկն էլ վերչում չի գիչում,
Այսպես է, ավա՜ղ, այս դաժան կռվի զուգակշիռը:
Ես պետք է նստեմ այստեղ՝ այս փոքրիկ բլրի գագաթին,

Եվ թող ես հաղթի, ում կամենում է ասաված պատմած:
Ա՛խ, իմ թագուհին, կիֆորդը նույնպես
Ինձ մարտի դաշտից հեռու պահեցին: Նրանք հրվեցին,
Որ առանց ինձ էլ հաչող կրնքաճաք գործերն ամենուր:
Ավելի լավ է կյանքից հեռանամ, քե կամքն է ասածս.
Ի՞նչ է աշխարհը. քե ոչ՝ վիշտ ու ցավ:
Ասավա՛ծ, կինձեր կյանքս երջանիկ,
Քե ես ապրեի ջանիկ հովվի պես:
Ա՛խ, ինչպե՞ս ձիմս կուզեի նետել բլրի գագաթին
Եվ փորագրել չանասիրությամբ մի արևացույց,
Որպեսզի տեսնեմ, քե րոպեներն ինչպես են վազում,
Եվ տանի րոպեն մեկ ժամ է կազմում,
Եվ տանի ժամը՝ կատարյալ մի օր,
Եվ տանի օրը՝ մեկ ամբողջ տարի,
Եվ տանի տարի մարդուն է տրված:
Երբ այս ամենը տասյակ իմանամ՝ ես կրաժանեմ ժամանակն այսպես.
Այսքան ժամ պետք է աշխարհս ճոխիճ,
Այսքան ժամ պետք է ճանգստիս ճամար,
Այսքան ժամ պետք է իմ զվարճանքիճ,
Եվ այսքան օրից իմ աշխարճերը պետք է ծանրանան,
Այսքան չաբաթից խնդճ ձիմարներդ գառնուկ կծենն,
Եվ այսքան ամսից ես պետք է խուզեմ գառներիս բուրդը:
Այսպես կաճցնեին րոպեներ, ժամեր, ամիսներ, տարի,
Կմոռնայինք այն ճպատակին, ինչի ճամար են նրանք ստեղծված՝
Տանելու ներմակ վարսերս, ավա՛ղ, մի ցուրտ գերեզման:
Ա՛խ, ես կուզեի կյանքն այսպես լիներ.
Այսքան խաղցրաբույր, այսքան գեղեցիկ:
Մի՞թե արտքուղ մացառն ավելի տավեր չի բաշխում չանիկ ճովիվին,
Որ պանպանում է իր ճոտն անգգույշ,
Քան ակնանանս, ասեղնագործված ճուրը ամպճավանին
Այն թագավորի, որ վախենում է իրեն ճպատակ գավառականներից:
Օ՛, ճազար անգամ.
Մի՞թե ոճական կաթնաչուռն ճովվի,
Պարվն ամանի ատնարակ չուրը,
Նրա խունն անույշ՝ ծառի տակերում,
Որ խաղցր են գարձնում կյանքն ասպղերի տակ,
Քանկ չեն իշխանի ընթիր կերակրից,
Ոսկյա գավաթի բազափայլ գինուց,

Եվ չհեզազարդ ճարբ մանճակալից. ուր ընկղմվում է ճրա մարմինը,
Բայց, ավա՜ղ, ճոգսի, անվստաճության,
Դավաճանության որոգայթը ընկած։

Տաճառ։ Մոնում է ճայրապետ առջեն։ Նա հարչ է տալիս ճար գնակը։

ՏՐՈՆ

Վատ է այն համեն, որ փչում է զուր։
Դուցե այս մարդը չատ ոսկի ունի, ում սպանեցի ես ձեռնամարտում։
Ես, որ ճրաճ եմ կոդոպատում ճիմա,
Մինչևիրիկունկարող եմ գիչել իմ կայճն ու փառը
Այլ անձանոթի, ինչպես այս թշվառ, մեռած մարդը՝ ինձ։
Ո՞վ է սա, ասավա՜ծ, ճուռս գեմճն ունի,
Ում սպանեցի չճանաչելով։
Օ՜, ծանր օրեր՝ ընդունակ միայն ոճրագործության։
Ինձ թագավորը կանչեց Լանդոնից։
Հայրս լինելով Վարվիկի մարզը,
Ճարճի ճետ նկավ՝ իր սիրալ կամքով,
Իսկ ես, ում ճա էր, ավա՜ղ, կյանք տվել,
Ուզեցի ճրա կյանքը իմ ձեռքով։
Ների՜ր ինձ, ասաված, ես չեմ իմացել, թե ինչ եմ անում,
Ների՜ր ինձ, ճայր իմ, ինչ չեմ ճանչել,
Թող արցունքներս մաքրեն, լվանան այս ճետքերն արնոտ,
Կանգ առի՜ր, բառեր, թող ճրաչք ճարցնեն ճագնելու չափ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՒՐԻ

Օ՜, ոգորմելի՜, թշվառ տեսարան, օ՜, արյունալի՜, բիրտ ժամանակներ,
Երբ առյուծներն են պայքարում իրենց որչերի ճամար,
Աննիզ գառներն են տառապում ճրաչք ընդճարումներից,
Ոդբա՜, անբախտ մարդ, կարատավիմ ինչ ճետ,
Եվ թող մեր սիրալ և մեր աչքերը լացից կուրանան, վշտից ավերվեն,
Ինչպես ճնճղատավ պառակտումներից։

Մոնում է մի ոդիսպատ ճայր։ Ճետերի վրա բերում է ոգու մարմինը։

ՀԱՅՐԸ

Դո՜ւ, որ բալաբար պաշտպանվում էիր,
Տո՜ւր ես ոսկին ինձ, թե ոսկի ունես,
Ես այն գնեցի բյուր ճարվածներով։
Բայց կա՜ց, թշնամու գեմճը չէ՞ արդյոք,

Ա՜խ, ո՛չ, զավա՜կս է, միա՜կ զավակս...
Ա՜խ, երե կյանքի ճշույլ կա ես մեջ, բա՛ց ես աչխերը.
Նայի՛ր, քե ինչպես խելաճեզ աոտիս աոգումներեն առատ
Հարդում են այս բաց վերհիի վրա.
Ու սպառում են իմ սիրած ու աչքը:
Ասավա՛ծ, գթությունն չաղ տուր այս բյվատ սրհի վրա:
Ա՜խ, ի՛նչ ճնճղություն, ի՛նչ վայրենություն և ի՛նչ կոտորած՝
Խռովյալ, մոլար և անբնական,
Տեսում են ավա՛ղ, այս մանուսնսիլ գժռություններր:
92 Օ՛, իմ զավակս, ինչ կյանք ավելի չափազանց կաճուխ
Եվ չափազանց ոչ կյանկդ խլեցի:

ԹԱՌԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Վշտի վրա՝ վիշտ, չափից ավելի,
Օ՛, կարենայի մաճուխս կատեցնել այս պիղծ աոարքը,
Օ՛, գրա՛, գրա՛, երկինք դու բարի:
Դեմքիդ կան վարդեր՝ կարմիր ու ճերմակ,
Կավոդ կոզմերի մանուճատ գույներ:
Մեկը նրա ալ արյան գույնն ունի,
Մյուսը՝ գունատ ալյոն սասս լինի:
Քաղ այս վարդերից մեկը թոռչոմի, մյուսը՝ փթթի:
Երե դուք կավե՞ք ապա բյուր կյանքեր ճավերժ կխամրեն:

ՏՂԱՆ

Ինչպես կնայի մայրս ինձ վրա, երբ ճորս մանվաճ ան բոքը առնի,
Ինձ խիստ կանարգի անսփոփ վշտով:

ՀԱՏՐՐ

Ինչպես կնայի կինս ինձ վրա, երբ ար իմաճա իր որդու մաճը.
Աոջուճ կճորդի ճավերժ անսփոփ:

ԹԱՌԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Ի՛նչ պիտի աճի իմ ազգ երկիրը՝ այս ապիատալի սանջաճքի ճամար,
Ինձ կնգովի անսփոփ վշտով:

ՏՂԱՆ

Լացե՞լ է այսպես որդին ճոր վրա:

ՀԱՏՐՐ

Թախծե՞լ է այսպես ճայրը իր որդուն:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Ե՞րբ է թագավորն այսպես ողբացել իր ժողովրդին,
Եարե՛ն է ձեր վիշտը, բայց ճագար անգամ իմ վիշտն առավել:

ՏՂԱՆ

Քեզ պիտի տանեմ մի այնպիսի տեղ, ուր լաց կլինեմ՝ արհամ պիտաս ուզի:

Դեամ է, տանելով ձեր մարմինը:

ՀԱՅՐԸ

Թող այս ձեռքերը ինձ պատանիք լինեն,
Իսկ սիրտս՝ տղա՛ս, ձո գերեզմանը,
Քանզի տեսիս մեջ ձո պատկերն է միշտ,
Հառաչող կուրծքս՝ ինձ քաղման կոչնակ:
Քեզ կարցնելով՝ կողբա ձո հայրը
Գերեզմանայինն այնպիսի վշտով,
Ինչպիսին տեսավ ծեր Պրիամոսը, երբ որ կորցրեց իր որդիներին:
Ես ինձ այստեղից ճնոու կտանեմ, թող երանի կովնեն, արհամ կամենամ,
Վա՛յ ինձ, ում պետք չէր, երան սպանեցի:

Դեամ է, տանելով որդու մարմինը ձեռքի վրա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Տխրասի՛րտ մարդիկ, վշտից՝ կորացած,
Բայց ձեզնից տխուր՝ աճա մի արհա...

Տոգեոր: Ծագմի չար ու բռնաչ: Մանամ են թագավի Մարգարեք.
Ոնիսի խիստը և էհսեաձոչ:

ՈՒԼՍԻՍ ԻՇԵԱՆ

Փախի՛ր, հայր, փախի՛ր, չի փախան բոլոր բարեկամներդ.
Վտրվիկն է կատղել վայրի ցուլի պես:
Գնա՛ նի, մեզ մանն է ճնտամուտ լինում:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Չի նատիր, տեր իմ, չտապենի Բերվիի:
Ինչարդե ու էդվարդե արդեն գալիս են
Եվ ինչպես երկու վագկան հերծեններ,
Ձեր նախանձում են վախից խիստ փախչող նապաստակներին,
Ցասկոտ, հրափայլ աչերում՝ զայրույթ,
Եվ արնատ սուրը ձեռքերին սեղմած,
Գալիս են դեպ մեզ, փախչե՛նի այստեղից:

ԷՖԵՆՏԻ

Շատապի՞ճ, բանզի վրեժ ես բերում։
Օ՛, ոչ, կանգնելու ճարկ չկա ճիմա...
Դնճ, ինձ ճեռանիճ, գնում եմ առաջ։

ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՀՈՒՐԻ

Արդ, սար ինձ ինչ ճնա, բարի էֆենտիր,
Թայց ոչ քե վախից, այլ վառճ ճրա,
Որ թագուհին է այսպես կամենում, շտապի՞ճ առաջ։

Գնում են։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Նույն վայրը

Մարսի լոյս ու շառաչ։ Մտնում է վիրավոր Կլիֆորդը։

ԿԼԻՖՈՐԴ

Այստեղ վառվելով, այստեղ էլ մոմս մարում է դանդաղ։
Վառվելով՝ նա լույս ավեց արեայիճ։
Օ՛, իմ նանկասներ, ես կործանումից ես ավելի չատ երկյուղ եմ կրում,
Քան քե այլ պատից, երբ ճեռանում է ճոգին մարմնից։
Իմ սիրճ ու վախը կապեցին ինչ ճետ բյուր բարեկամներ,
Թայց ես քնկնում եմ, և այդ կապն ամուր պիտի ճանգվի,
Եվ կբռնանա թագավոր Հենրիճ, կնզոռանա ամբարիչա Ցարքը։
Եվ սար մարդկանց պատճճ է թագմանում
Ամոռճ աճերես ճանճերի նման,
Եվ ո՞ւր ես թռչում այդ մռայնկներդ, դեպի՛ արևը,
Իսկ ո՞վ է ճիմա երկնքում փայլում. Հենրու թշնամի՛ն։
Օ՛, Ճերցա, քե դու ճանճն չառնիր,
Որ Ֆայեռնը սանվիր ճրեղենճ ես նժույգներով,
Չէր խռնվի երկիրճ այրազ ես կառքը։
Ա՜խ, Հենրի, քե դու երկիրճ իյնիր արեաների պես
Կամ ինչպես ճայրդ կամ քե ես պապը,
Չտալով Ցարինճ ճոգի մի կատ՝
Նա չէր թագմանա ամոռճ ճանճի պես։
Եվ ես սասճ ճազար այրինների ճետ
Չէի արտասվի մեր դաժան մասնը այս անբախտ երկրում,
Դու կպատճիր ես գանը ճատառս։

Բայց մոլախոտերն արագ են աճում բարեշուշ օդում,
Եվ ավազակը ճանդուզն է դառնում, երբ օրենքն է մեղմ:
Չար է իմ ոգին, անքուժելի են այրող վերքերս:
Ես ճամփա չունեմ, ոչ էլ զորություն՝ փախչելու համար:
Անխիղճ թշնամին ինձ չի կարեկցի.
Չի չեմ վաստակել իմ իրավունքը գթության համար:
Օդն է թափանցում իմ մաճառատուն վերքերիս խորքը.
Աչյաճ կոտրածից ելագում եմ ես:
Եկե՛ք, գոռոզ Ծարք, Վարվիկ ու Ֆիչարդ,
Ձեր ճարն ապահեցի, կուրծքս խոցեք արդ:

Ոչոթափ չկնում է:

Տագնապ: Ավարտի ապրանքան: Մաճառ են էջվարդը. Չարչը. Ֆիչարդը. Մանանգաւն, Վարվիկը և զինվորներ:

ԿՈՎԱՐԴ

Այժմ չուռչ առնենք, ազնիվ իշխաններ,
Մենք բարի բախտը պարգևեց դադար
Եվ պատերազմի կննիռներն ճարթեց խաղաղ հայացքով:
Մեր չոկատներն ճեռապնդում են արևառ թագուհուն,
Որն ուզածի պես վարում է Հնդուսն, թեև այս մարդն է թագավորն երկրի:
Այսպես առագաստն՝ անչափ ուռեցված հողմաճուզանիից,
Հրամայում է վաճառականվին, որպեսզի գնա ճոսանկին ընդդեմ:
Չի՞ փախել արդյոք Կլիֆորդը ճրանց ճետ:

ՎՈՐՎԻԿ

Անհնարին է, չէր կարող խույս տալ,
Քանզի ձեր հորքայր Ֆիչարդը արդեն, այդ բանն ասում եմ ճրա երեսին,—
Նշել է ճրա պիղծ գերեզմանը,—
Ուր էլ ճա լինի՝ մեռած է, անչուշտ:

Կլիֆորդը ճոսանում է ու մեռնում:

ԿՈՎԱՐԴ

Այդ ո՞ւմ ճոգին է, որ դժվարությամբ մարմինն է լքում:

ՈՒԶԱՐԴ

Մանագու՛յժ ճոսաք՝ երբ կյանքն է պարտվել դառնալուն մեջ:

ԿՈՎԱՐԴ

Նայի՛ր, թե ով է: Ճակատամարտը ճանգել է արդեն,

Ով էլ ճա լինի՝ ազնիվ բարկամ կամ թե բշնամի.
Պետք է գթությամբ օգնություն ցույց տալ։

ՌՈԶԱՐԻ

Ե՛տ առ գթության ձո վճիռն իսկույն, զի Կլիֆորդն է.
Ով չէր գոճանում, որ ճյուղն է կարել՝ կյանքը Ռեյնենդի,
Երբ ճար էր ճրա սպարքը բացվում
Եվ խրել արճառ դանակն արմատին,
Որից այն մատաղ ասան էր կյանք առել,
Նկատի ունիմ մեր ճարը վսեմ...

ՎՈՐՄԻ

Ճարի դարպասից գլուխն առէք վար՝ ձեր ճար գլուխը,
Որն այդ դարպասին Կլիֆորդը մինչեց, թող տեղը դրվի
Նրա գլուխը. ակն ընդ ական, թող այդպես լինի։

ՆՈՎԱՐԻ

Թող այստեղ բերեն այդ բուն ոդքանայն,
Որ գուշակում էր անկումը մեր տան,
Մանր կարել է ճրա ձայնն արդեն խիստ ապառնալից,
Եվ ճրա լիզուն՝ չարագույժ ու գեշ լոել է ընդմիշտ։

Ձինվորներ գնում են տալ։

ՎՈՐՄԻ

Կարծեմ, կորցրել է գիտակցությունը.
Խոսի՛ր, Կլիֆորդ, մեզ չե՞ս ճանաչում։
Սև մոայլ մանը սավեր է ձգել ճրա պիղծ կյանքի չոգերի վրա,
Նա մեզ չի տեսնում, նա մեզ չի լսում։

ՌՈԶԱՐԻ

Օ՛, թե կարենար, զուցե կարող է.
Նա ձնառնում է ճմռաբեն մեռած,
Որպեսզի խույս տա այն դառն ու կծու խոչտանգումներից,
Ինչպիսիք ճա էր մեր ճարն ենթարկում մահվան չար ժամին։

ՋՈՐՋ

Երբ այդպես է, մտրակիր ճրան դառն խոսքերով։

ՌՈԶԱՐԻ

Կլիֆո՛րդ, ճայցի՛ր, բայց չես սառնա ո՛չ մի գթության։

ԷԴՎԱՐԴ

Կլիֆո՛րդ, խավարը ճայցիր, բայց իզո՞ւր:

ՎՈՐՎԱԿ

Կլիֆո՛րդ, խարհիր մեզիդ քոզությանն:

ՋՈՐՋ

Մենք կմտածենք դժոխքի տանջանք մեզհերիդ համար:

ՌԻՉԱՐԴ

Դու սիրում էիր փառապաճծ Յորքին... Նրա որդին եմ:

ԷԴՎԱՐԴ

Դու խղճում էիր ջանել Ռեալենցին, խղճում եմ ես հիզ:

ՋՈՐՋ

Ո՞ւր է ձեր պաշտպան Մարգարիտն հպարտ:

ՎՈՐՎԱԿ

Կլիֆո՛րդ, տրանք այպանում են հիզ,
Հայհոյի՛ր նրանց, վարժ ես այդ բանին:

ՌԻՉԱՐԴ

Նա չի հայհոյում, ուրեմն, աշխարհում գործերը վատ են,
Երբ Կլիֆորդը էլ չի ճգռվում բարկամներին,
Այդ բանից պետք է մենք գլխի ընկնենք, որ ճա մեռած է:
Իմ հոգին վկա, թե հնար լիներ աչ ձեռքի գնով
Շենորհել տրան երկու ժամվա կյանք,
Զեռքս կտայի, որ այպանչի ճրան չարությամբ,
Ով խեղդեր տրյուննն այդ արքային,
Ում ծարավն աննման չմարվեց Յորքով ու Ռեալենցով:

ՎՈՐՎԱԿ

Բայց ճա մեռած է, կորեք գլուխը
Ով դրեք այնտեղ, որտեղ ձեր ճորն է:
Այժմ հազրակատ բայլոով դեպ Լոնդոն,
Ուր դու Անգլիայի թագը կընդունես:
Այստեղից ծովով կանցնեմ Ֆրանսիա,
Լեդի Բոնայի ձեռքը կխնդրեմ հիզ համար, էդվա՛րդ,
Ով դու այսպիսով ամուր կկապես երկու երկրներ:
Ֆրանսիայի հետ բարեկամ դարձար՝
Էլ չես վախենա ցիրուցան եղած բշնամիներից.

Որ ձույս ուճեն մեզ ճորից վճռակ։
Թեև չեն կարող ինձ վիշտ պատճառել,
Բայց պետք է իրենց սեռն բզկտուճով խիստ վիրավորեն ես ակաճչեիր։
Ամենից առաջ՝ ուզում եմ տեսնել ինձ բազադրված,
Ապա՝ ես ծովով Բրնոան կճասնեմ,
Որ ես պատկը ես գլուխ բերեմ, թե ճանելի է իմ սիրուչն այսպես։

ԽՈՎԱՐԴ

Թող այդպես լինի, ինչպես ուզում ես, սիրելի Վարվիկ,
Քանզի իմ գանը պետք է բարձրանա ուսերիդ վրա.
Ես ձեռք չեմ զարնի առնէ գարծի,
Եթե այն բնավ ես սրտովը չէ, դեմ է խորհուրդիդ։
Ինչա՛րդ, այժմվանից ճատատատում եմ ինձ Գլոստերի դուքս,
Քեզ, Ջորջ՝ կլարենսի, իսկ դու՝ բաչ Վարվիկ,
Ամենուր կիշխես ինչպես կամենաս։

ՌԻՉԱՐԴ

Թող Ջորջը լինի Գլոստերի դուքսը, իսկ ես՝ Կլարենսի,
Քանզի Գլոստերի դքսությունում կա չարագույժ մի բան։

ՎԱՐՎԻԿ

Լռի՛ր, ի՞նչ անմիտ բաներ ես ասում,
Դու պետք է լինես Գլոստերի դուքսը։ Իսկ այժմ՝ լանդոն,
Որ կվայելենք մեզ միշտ պատկառող մեծաուճեր ու չուք։

Վերջ եւ։

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Ամուսուս-աղջկանց հրապարակին Անգլիապում։

Մահամ եմ երկու պահակ, մեմիրիմ՝ ապիճապին։

Ա ՊԱՀԱԿ

Թաքնվինճ այս խիտ թփուտների տակ,
Շուտով բացատից կանցնի այճ ճոպը.
Մինճ դարանամուտ նշան կբռնենճ
Հոտն առաջնորդող առու եզներվին։

Բ ՊԱՀԱԿ

Երե ես կանգնեմ բլրի գագաթին, այնժամ կարող ենճ նիչա նշան բռնել։

Ա ՊԱՀԱԿ

Պետք չէ, ճանի ար ապիճապենիդ ձայնից կփախչին
եզներուները, և զուր կկորչի արձակած նետս։
Պետք չէ։ Այստեղից ավելի դիպուկ նշան կբռնենճ։
Որպեսզի անցնի ժամանակն արագ՝ ես ինչ կպատմեմ,
Թե ինչ պատահից մի անգամ ինձ հետ մեր կանգնած տեղում։

Բ ՊԱՀԱԿ

Նայի՛ր, աննճանր մի մարդ է գալիս։
Սպասիր, թող նա այստեղից անցնի։

Մահամ է բազաքոր Հներին՝ յարերը փախած, մեմիրի՝ ապրազիրի։

ԲԱԶԱՔՈՐ ՀՆԵՐԻՆ

Ես ծպտյալ փախա Եռալանդիայից,

Որ իմ փափագող ճայացքն ողջունի երկրիս ճարագատ·
Ո՛չ, Հարի, Հարի, սա երկիրդ չէ.
Քո տեղն առել են, ու գայիսոնը խլել են ինձնից,
Եվ ես ճակատից ինձ օծած անուշ մեռոնն է թափվել:
Ոչ ոք ծննդիր էլ ինձ չի կոչի հիմա թագավոր,
Ոչ մի ճիզամիա ազերսարկու աղոթ ինձ չի պաշտպան.
Որ ենցուկ կանգնենս արյարությանը,
Ոչ ոք չի ուզում պաշտպանություն.
Ինչպե՞ս կարող եմ օգնել ուրիշին, երբ ինձս եմ անօգ:

Ա ՊԱՀԱՆ

Անո՛ր եղբոնե՛ր բանկ մարթու համար
Պանակին, անչուշտ, առատ վարձ կուտե:
Նախկին արհան չէ՞, շուտ բանենք երան:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԱՅՐ

Ե՛կ, ինձ ճամբուրեմ, բիրտ նախարդությո՛ւն,
Քանզի իմաստուն մարդիկ ասում են՝ սա է ամենից իմաստուն հայլը:

Բ ՊԱՀԱՆ

Պետք չէ ճապաղել, առայը կտրենք:

Ա ՊԱՀԱՆ

Սպասի՛ր, տեսնենք, ինչ է բարբաչում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԱՅՐ

Իմ կինն ու որդին օգնության համար փախան Տրանսիա:
Այնտեղ է մնկենլ, ինչպես լսեցի, մեծն Վարվիկը,
Որպեսզի ուզն Կյուդովիկոսի բոլոր էդվարդին:
Եթե այս բուրերն առույգ են իրա՛վ,
Ապա ձեր բաճիերն ապարդյուն կանցնեն
Իմ խեղճ թագուհի և իմ խնդին զավակ.
Քանզի Վարվիկը չափազանց ճարտար առնեսխոս է,
Իսկ Կյուդովիկոսն այնպիսի արհա,
Որ ճիշտ է դյուրել արտաքարժ խոսքով:
Սակայն այդ ճալվով՝ իմ Մարգարիտան էլ կարող է նրա սիրտն ճրապուրել.
Չի կարեկցության արժանի կին է:
Ա՛խ, թագավորի կուրծքը կմաչվի նրա նետաչից,
Եվ կթափանցեն սամ արցունքները նրա սիրտը խար,
Եվ նրա վերից վագրը կմեղմվի, և կատնչվեր
Ներսը ցավից, սրտի խայթ կզգար, թե չսեր նրա ճոգու արտունչը

Ու անսահման երա արցունքներն ապի։
Բայց, ավա՜ղ, գնաց նա ապերանքու, մինչդեռ Վարվիկը գոռ ավնց նրան,
Կինս կկանգնի արմայի կողմին՝ օգնության կուզի Հներիի համար,
Վարվիկն ճարահատյա՝ չանիչ էղվարդին,
Ինչս ազրալով՝ կասի, որ Հներին գաղրնկից եղավ,
Խոկ նա մտաղիմ՝ կկարգի նրան,
Իմ խեղճ թագուհին վշտից չի կարող չընչալ մի բան,
Մինչդեռ Վարվիկը կգանգնչի նրա իրավունքները.
Երեսի ճզոր խնամ ապացույցներ
Եվ թագավորից ձեռս կպահի ազնիվ թագուհուն,
Եվ կխռտատան բոլոր ձեռքն ուզել և ուրիշ բաներ.
Որ կպաշտպանեն էղվարդի թագը։
Ա՜խ, իմ Մարգարիտ, այդպես կլինի, և դու, խեղճ ճոզի,
Պետք է մոռացվես, ինչպես եղել ես լրված ու անեզ։

ՓԱՌՀԱՍ

Ասա՛, ո՞վ ես դու, որ թագավորից ու թագուհուց ես այսպես բարբառում։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Ես ավելին եմ, քան երևում եմ և այնչափ նվազ, քան թե ծնվել եմ։
Մարդ եմ։ Ավելի սակավ չեմ կարող,
Մարդիկ խոսում են թագավորներից. ինձն էլ է տրված այդ իրավունքը։

ՓԱՌՀԱՍ

Այնպես ես խոսում, կարծես արհամ ես։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Այսպես եմ ճոգով և դա բավ է ինձ։

ՓԱՌՀԱՍ

Թե դու արհամ ես, ո՞ւր է քո թագը։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԵՐԻ

Այն իմ սրտում է և ոչ՝ ճակատիս
Եվ չի զարդարված ադամանդներով, լալ ու աստակով։
Տհասների չէ։ Թագս կոչվում է գոնեություն,
Թագավորներից էլեր ճոգով քան իրենց ճակատն այդ թագով պսակեն։

ՓԱՌՀԱՍ

Շատ բարի, եթե դու թագավոր ես և պսակված ես այդ գոնության ճետ,

Ապա ես թագից գոհ պիտի լինես, որ տանում ենք ինձ:
Հաշվենք թե, իրոք, այն թագավորն ես,
Ում էդվարդ արհան գահընկեց արավ,
Բայց չէ՞ որ նրան երդում ենք ավել հպատակության,
Ահա՛ թե ինչու մենք ինձ տանում ենք արյնս թշնամի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԱՐԻ

Իսկ չի պատահել, որ դուք երդվել եք և ճնառ՝ դրժել:

Բ ԳԱՂԱԿ

Երբե՛ք, օ՛, երբեք: Այժմ էլ չենք դրժի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԱՐԻ

Դուք արտե՞ղ էիք բնակվում առաջ, երբ ես Անգլիայի թագավորն էի:

Բ ԳԱՂԱԿ

Այստեղ, ուր այժմ էլ մենք բնակվում ենք:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԱՐԻ

Ես հոգիով էի ինձ ամսական, երբ ինձ օծեցին երկրի թագավոր:
Իմ հայրն ու պապը արժա են եղել,
Դուք էլ ինձ մի օր հպատակության երդում եք ավել,
Ասեք, չե՞ք դրժել ձեր ուխտը երբեք:

Ա ԳԱՂԱԿ

Այն ժամանակ՝ ոչ, երբ իշխում էիր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԱՐԻ

Ի՞նչ է, մեռած եմ, մի՞թե չեմ շնչում ես մարդու նման:
Պարզամի՛տ մարդիկ, նույնիսկ չգիտեի՞ ինչն է ուխտը ձեր,
Նայեք, ինչպես եմ այս թեթև փետուրն իմ դեմքից վանում,
Բայց բամին ետիցս իմ կողմն է բերում:
Մերթ իմ առաջ շնչից՝ ինձ է ենթարկվում, մերթ ետևուն զիջում,
Բայց ևս ելու է միշտ ճզոր հոգմին:
Պարզամի՛տ մարդիկ, փետուրի նման դյուրագարձ եք ևար,
Բայց դուք մի՛ դրժեք ձեր ուխտը երբեք,
Իմ ազնուաճիը թող ձեզ չզցի ծանր մեղքի առակ:
Տարե՛ք ինձ ճիմա, ուր որ կամենաք՝
Հնազանդվում է ձեզ թագավորը:
Եղեք արհաներ՝ հրամայեցեք, ձեզ կհնազանդվեմ:

Ա ՊԱՀԱՊ

Մենք ճավաստիմ նպաստակներս ենք էդ[illegible] արհայի։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Մի՞թե դուք ետիցդ Հիներուն կենթարկվիք,
Որ էդ[illegible]ը գաղրնկենց լինի։

Ա ՊԱՀԱՊ

Հաճո՞ւն ասածս ու թագավորի՝ մենք բռնում ենք ձեզ
Ու տանում մեզ հետ ատիկանի մոտ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Հաճո՞ւն ասածս՝ այժմ ինձ տարեք, ձեր թագավորի աջումն եմ ետդում.-
Ինչ կամենում է բարեգութ ասվածն
Թող այնպես վարվի թագավորը ձեր.
Ինչ ուզում է նա՝ ես կկատարեմ ձեռագանդորեն։

Գնում են։

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Լուծում։ Մի դաշտ պատառում։

Մտնում են թագավոր էդվարդը, Գլոսեստրը, Կարենսը և [illegible]

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Եղբայր Գլոսեստր, Սենտ-Օլբենսի տակ
Այս ագնիվ լեռու ամուսինն ընկավ,—Սըր Ջոն Գրեյը,—
Իսկ կալվածքները հաղթողն է առել։
Արդ՝ նա խնդրում է, որպեսզի ես տան այդ կալվածքները։
Ձյմարիտ ասած, չենք կարող մերժել,
Քանզի պատվավոր ագնվականը
Կյանքը կորցրեց Ծորհի տան համար մղվող պայքարում։

ԳԼՈՍԵՍՏՐ

Ջերդ մնձությամբ, դուք ինչո կվարվեք,
Որ չմերժեք նրա պահանջը։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Իճարկե, սակայն պիտի է տպաբել։

ՊԼՈՍՏԵՐ

(Առաձգին՝ Կլաբենսին) Ուրեմն այսպես: Տեսնում եմ. լիզին
Պետք է ջնարճի որոշակի բաճ,
Որ բազավորը չմերժի նրան:

ԿԼԱՐՆՆ

(Առաձգին՝ Գլոսաձրին) Լավ ճառ է ասել՝ որսն է նանաչում:

ՊԼՈՍՏԵՐ

(Առաձգին՝ Կլաբենսին) Լռի՛ր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՎՎՈՐԴ

Այրի, կենայինք ձեր խնգրանքն, անչո՛ւշա,
Ուրիշ օր եկեք՝ վճիռն իմանալու:

ԼՈՒԻ ԳՐԵՅ

Ծարեջնարճ տեր, չեմ կարող սպասել.
Չե՞ք բարեճաճի. ճենց հիմա վճռել:
Ինչ էլ որոշե՛ք ես գոհ կմնամ:

ՊԼՈՍՏԵՐ

(Առաձգին՝ Կլաբենսին) Այդպե՞ս է, այրի՛, այնժամ կստանաս ոդջ
կալվածքներդ.
Սակայն այն դեպքում, երբ կատարես դու նրա կամքը.
Ամո՛ւր կաց, քե ոչ՝ ճարված կստանաս:

ԿԼԱՐՆՆ

(Առաձգին՝ Գլոսաձրին) Նա վախենալու առիթներ չունի, բացի
պատկերից:

ՊԼՈՍՏԵՐ

(Առաձգին՝ Կլաբենսին) Ասում՝ չարասցն, բանդի կօգտվի էդվարդն այդ
բանից:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՎՎՈՐԴ

Այրի՛, դու բանի՞ երեխա ունես:

ԿԼԱՐՆՆ

(Առաձգին՝ Գլոսաձրին) Կարծես ուզում է այրուց ուզենալ նա մի երեխա:

ՊԼՈՍՏԵՐ

(Առաձգին՝ Կլաբենսին) Քիթս եկարեմ՝ քե չի կամենում երկուսն ընծայել:

ԼՈՒԻ ՓԻԼԻՊ

Ողորմած տեր իմ, ես երեխեն ուզեմ:

ԿԱՊՈՒՑԻՆ

(Առաձգին՝ Կլարենսին) Ջորաը կուզենաս, թե լսես ճրաճ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻՄԻ

Ցավալի է, որ ճրամիզ կորցնեն ճոր կալվածքները:

ԼՈՒԻ ՓԻԼԻՊ

Գթացե՞ք, տեր իմ, և կալվածքները ես ավելի ճրանց:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻՄԻ

Ազնիվ իշխաններ, մեզ թողեք մենակ, ես պիտի փորձեմ այս կճոյ խնդիրը:

ԿԱՊՈՒՑԻՆ

(Առաձգին՝ Կլարենսին) Այո, կթողնենք մենք մեզ միայնակ,
Չի ճաճո է մեզ երկուսով մնալ:
Ջաճելությունդ չուտով կանց կենա՝
Թողնելով բախտիդ մի զույգ անթացույց:

Մի՛ խոչ գնալով Կարենսի ետև:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻՄԻ

Տիկին, ինձ ասա, սիրո՞ւմ ես արդյոք դո զավակներիճ:

ԼՈՒ ՓԻԼԻՊ

Այո, սիրում եմ, ինչպես՝ իմիս ինձ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻՄԻ

Ջե՞ս ուզում ճրանց բարություն աճել:

ԼՈՒ ՓԻԼԻՊ

Ի տեր իմ արդյոց պատրաստ եմ կրել բազում զրկանքներ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻՄԻ

Ի տեր դո արդյոց՝ դու ես կատանաս կալվածքներճ ամբողջ:

ԼՈՒ ՓԻԼԻՊ

Դրա համար էլ ձեզ մոտ եմ եկել, ձերդ մեծություն:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻՄԻ

Քեզ կասեմ, թե ինչ ձևով կարող ես ճորից ձեռք բերել այդ կալվածքները:

ԼՈՒ ՓԻԼԻՊ

Ձերդ մեծության ծառան կլինեմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԿՈՎԱՐԴ

Ի՞նչ ծառայություն ինձ կմատուցես,
երբ ամուսնուդ կալվածքներն ես տամ:

ԼՈՒՍ ԴՐԱՆ

Ինչ որ կամենամ, բն կարող եմ ես:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԿՈՎԱՐԴ

Բայց պիտի մերժես, երբ որ իմանաս, թե ինչ եմ ուզում:

ԼՈՒՍ ԴՐԱՆ

Ո՛չ, բարեգութ տեր, երբ կարող եմ, չեմ մերժի երբեք:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԿՈՎԱՐԴ

Բայց դու չես կարող ասածս անել:

ԼՈՒՍ ԴՐԱՆ

Այո, միայն թե դուք հրամայեք:

ՏՂՈՑՆԵՐ

(Առանձին՝ Կլարենային) Նա ոսկը ամուր գրկել է գետնին,
Իսկ ճարդ աճերևը քարե էլ կծակի:

ՏՂԱՐՆԱ

(Առանձին՝ Գլոստերին) Նա կարմրել է կրակի նման,
Եվ պիտի հալվի այրին մոմի պես:

ԼՈՒՍ ԴՐԱՆ

Ինչո՞ւ չեք խոսում. ո՛րճ է, ասացեք իմ անկիմը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԿՈՎԱՐԴ

Դա դյուրին բան է՝ պիրել արհայիճ:

ԼՈՒՍ ԴՐԱՆ

Ինչպե՞ս չպիրել, երբ հպատակն եմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԿՈՎԱՐԴ

Երբ այդպես է, ես ճոժարակամ կտամ ամուսնուդ կալվածքներն ամբողջ:

ԼՈՒՍ ԴՐԱՆ

Ձեզ հազար անգամ չնորճակալություն, դե՛ճ, մնամ բարյավ:

ՏՂՈՑՆԵՐ

(Առանձին՝ Կլարենային) Գործարքը կարծես գլուխ է գալիս,

Նվ այդ դաշինքը կնքում է այրին խոր ակնածանքով։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷՎԱՐԴ

Բայց դու սպասի՛ր, ես կամենում եմ ճաշակել միրտ խաղցր պառույը։

ԼՈՒԻ ԴՐԵՍ

Ես էլ եմ ուզում, միրեցյալ իմ ամեր։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷՎԱՐԴ

Բայց վախենում եմ՝ ինձ չես ճանկանում։
Ի՞նչ ես մոածում, ինչպիսի՞ սեր եմ ինգինց սպասում։

ԼՈՒԻ ԴՐԵՍ

Սերս՝ միևչև մաճ, ճյու, և՛ խոճարճ, և՛ երախտապարտ,
Սեր, որ փնտրում է ազգախառն կինը։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷՎԱՐԴ

Երդվում եմ, ճման սեր չեմ ճանկացել։

ԼՈՒԻ ԴՐԵՍ

Ինչի մասին, որ դուք մոածել եք, երբեք չեմ խորհել։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷՎԱՐԴ

Այժմ կարող ես դու գլխի ընկնել, թե ինչ եմ ուզում։

ԼՈՒԻ ԴՐԵՍ

Ձերդ մեծություն, թե չեմ սխալվում,
Ինչի ձգտում եք, չեք սեսնի քնավ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷՎԱՐԴ

Ճշմարիտճ ասած, ուզում եմ ինգ ճեռ միասին պառկել։

ԼՈՒԻ ԴՐԵՍ

Ճշմարիտճ ասած, ես ճախընտրում եմ պառկել մութ քանոում։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷՎԱՐԴ

Ուրեմն, ամուսնուդ կալվածքներճ ամբողջ ես չե՞ս սոացել։

ԼՈՒԻ ԴՐԵՍ

Այոաս սուրբ պատվով ես չեմ կամենում կալվածքներճ առնել։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷՎԱՐԴ

Բայց դու մեծ վնաս կոաս ես ոդքից։

ԼՈՒՆ ԴՐԵՑ

Իսկ դուք ձեր վճռով վճաս կճասցնեք և՛ ինձ, և՛ նրանց:
Բայց, զորավոր տեր, ձեր ուրախ կատակն
Երբեք չի կապվում տխուր խնդրանքիս,
Ազիրա՞ւմ եմ ձեզ, ինձ պատասխանեք՝ այո՛ կամ ըն՛ ոչ:

ԹԱՆԱՁՈՐ ԽՎԱՐԾ

Այո՛, քե ասես խնդրանքիդ՝ այո՛,
Ո՛չ, եթե ասես իմ պահանջիդ՝ ո՛չ:

ԼՈՒՆ ԴՐԵՑ

Ո՛չ, տեր իմ, ո՛չ, էլ խնդիրդ չեմ եմ:

ՊԼՈՒՏՈՆ

(Առանձին՝ Կլարենսին) Դուր չեկավ այրուն, ճոճվեց է կիսում:

ԿԼԱՐԵՆՍ

(Առանձին՝ Պլատանին) Ամենատխմար սիրաքաղցը ամբողջ
աշխարհում:

ԹԱՆԱՁՈՐ ԽՎԱՐԾ

Նրա ճայացքում կա պարկեշտություն,
Եվ խոսքերի մեջ՝ անզուգական խելք.
Այս կատարյալ կինն իրավունք ունի արհայոց սիրո:
Այսպես քե այնպես՝ նա պետք է լինի
Տարվալի տերն իմ կամ իմ թագուհին:
Ի՞նչ կասես, երբ ինչ էլվարդ թագավորն առնի որպես կին:

ԼՈՒՆ ԴՐԵՑ

Ավելի հեշտ է այդ բանը ասել, քան թե կատարել:
Տեր իմ, ճարմար եմ լոկ ձեր կատակին
Եվ արժանի չեմ ձեզ կին լինելու:

ԹԱՆԱՁՈՐ ԽՎԱՐԾ

Ո՛, չճնաղ այրի, երգվում եմ թագով,
Ինչ որ ասացի՝ սիրտս է որոշել.
Ես կամենում եմ ինքն ինձ միայն:

ԼՈՒՆ ԴՐԵՑ

Դա ավելին է, քան կարող եմ ես:
Ես չատ չնչին եմ թագուհու ճամար
Եվ նույնքան բարձր ձեզ ճարճ լինելու:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՈՍՔՈՎ

Այրի, մի՛ խաղա իմ խոսքերի հետ, ես ուզում էի ասել՝ թագուհի:

ԼՈՒԻ ԴՐՈՏ

Տեսա կլինեի, երբ տղաներս ձեզ ասեն հայրիկ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՈՍՔՈՎ

Բայց ո՛չ ավելի, քան երբ դուստրերս ինձ ասեն մայրիկ:
Դու մի այրի ես, ունես զավակներ,
Աստվածածինը թող վկա լինի՝ քեզ ամուրի,
Բայց դուստրեր ունեմ: Մեծ թախտ է լինել տղաների հայր,
Ինձ մի՛ առարկիր, դու պետք է լինես իմ սուրբ թագուհին:

ՏՂՈՍՏԵՐ

(Առանձին՝ միմյանց) Տեր հայրն ավարտեց խոստովանանքը:

ԿԱՐՆԱՆ

(Առանձին՝ Լուսաբերին) Ցուր խաղից դրդված՝ նա դարձավ տեր հայր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՈՍՔՈՎ

Չլի՞մ ուզում լսել, թե ինչի մասին էինք զրուցում:

ՏՂՈՍՏԵՐ

Դուք չէիկավ այրուն, ճոճքերն է կիսել:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՈՍՔՈՎ

Գուցե ձեզ բվա խիստ ծառաթի, ես պատկեցի լեղի Դրեյֆեն:

ԿԱՐՆԱՆ

Ո՞ւմ հետ, տեր արքա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՈՍՔՈՎ

Ինձ հետ, Կլարենս:

ՏՂՈՍՏԵՐ

Օ՜, դա կլիներ ամենամիշը տասնօրյա ճրաչք:

ԿԱՐՆԱՆ

Մեկ օր ավելի, քան առվորաբար ճրաչքն է տևում:

ՏՂՈՍՏԵՐ

Դա կլինի խիստ մի ուրիշ ճրաչք:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՈՎԱՊ

Կասակե՛ք, եղբայրք, ձեզ պիտի ճայտնեմ,
Որ ճրա խնդրանքն ճարգել եմ արդեն՝
Տալով ամուսնու կալվածքներն ամբողջ:

Մտնում է մի ազվախոտ:

ԱՅՎԱԶԱՆ

Ողորմա՛ծ տեր իմ, բռնել են արդեն թշնամի Հեներուն
Եվ արգես գերի բերել են ամրոց, զարգասներին մոտ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՈՎԱՊ

Բերդ տարեք ճրան: Գնա՛ք, եղբայրներ,
Տեսնեք, թե ով է թշնամուն բռնել
Եվ ինչ ճրաշքով: Այրի՛, մեզ ճետ եկ:
Իշխանն ե՛ր, ճարգանք մատուցեք լեզուն:

Գնում են բոլորը, բացի Գլոստերից:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Այո՛, էդվարդն է կանանց մեծարում:
Ես կուզենայի, որ ճա խիստ ճյուծվեր,
Որպեսզի ճրա մեջից չբենյուզվեր
Ոչ մի ճուսատու, խոստումնալից ճյուղ,
Որ կպատենչեր իմ ոսկյա օրը իմ երազներից:
Իմ և իմ ճոգու տենչանքի միջև,—
Թաղված են արդեն չվայա էդվարդի իրավունքները.—
Դեռ բարերանում են գուխս կլարենսը, Հենրին ու ճրա չտենչ զավակը,
Եվ բոլոր ամենայա այն ժառանգները, որ պիտի ելնեն ճրանց մարմնից:
Նրանք իննինից չուտ կգրավեն տեղը,
Քան թե կարող եմ ես ճատել այնտեղ.—
Այս բոնե իմ մտքին պատ չատ է լցնում:
Ուրեմն, պետք է երազել միայն իշխանությունը,
Նման այն մարդու, որ ճրվանդանի եզերքին կանգնած,
Նայում է ճեռու նշմարվող ափին,— որտեղ կուզենար
Իր ոտքը դնել.— և ցանկանում է, որ իր բայլերը
Հավասար լինեն իր ճայացքի ճետ.
Նա ծովն է սասանում, որ բաժանում է իրեն այնտեղից
Եվ ասում. «Ջուրը կթափիմ ծովից,
Որպեսզի ճամփաս անցնի ցամաքով»:
Այդպես ձգտում եմ ճեռավոր բաների,

Այդպես փչում եմ իմ եանապարհի ամեն մի արգելք,
Եվ այդպես ասում. «Ես կխառատկեմ ամեն խոչընդոտ»
Ոոյնով ճոպիս աննման ոույսով։
Իմ ճայացքն ունի չափից ավելի փութաչարժ բռնիչ,
Եվ սիրտս՝ իմ չար խիստ իմնենաբավություն.
Ո՛չ իմ ձեռքերը, ո՛չ իմ ուժերը չեն կարող նրանց հավասար լինել։
Բայց ասենք չկա թագավորության ինչարդի համար,
Ուրիշ ի՞նչ բերկրանք պետք է ըննայի աշխարհը նրան։
Կարո՞ղ եմ արդյոք կնոջ գրկի մեջ չինել երկինքն իմ,
Եվ իմ մարմինը պառել գունագեղ զարդարանքներով
Եվ չինաղ կանանց կախարդել խոսքով ու արտաքինով։
Օ՛, խնդրե՛ք նրանից, որ ձեռք կրերվի
Ավելի դժվար, քան քառ ոսկյա չաղչաղուն թագեր։
Սերն ինձ ուրացավ մարս արգանդում։
Որ ես անմաղորդ մնամ բնչյալից նրա օրհնին,
Նա ապավաղից ինդինդուկ բնույթս ասես կաչառով,
Որ չար թփի պես ձեռքս կծկվեր,
Որ մերկիս ինձեր չարասաղծ մի լեռ,
Որ ճոպիս ծաղրեր այս խնդությանը.
Որ զույգ ոտքերս ձներ անկանոճ,
Որ ես լինեի աննմանանման, ինչպես քառոք կամ ինչպես արջի
Ձագը ճարածին, որը չի կրում իր մոր պատկերը։
Մի՞թե կարող են ինձ սիրել մարդիկ.
Օ՛, մեղմ է, անշուշտ, այդպես մտածել,
Երբ այս աշխարհն ինձ չի պարգևում ոչ մի խնդություն,
Մնում է միայն՝ իշխե՛լ, նվաճե՛լ ու ճրամայե՛լ
Այն մարդկանց, ովքեր սիրուն են ինձնից։
Քաղ թագի ճրազն ինձ երկինք դառնա։
Ինձ պիտի թվա աշխարհը դժոխք,
Քանի դեռ կյանքում իմ այս այլանդակ մարմնի վրա
Չի պատկվի գլուխս չաղչաղուն թագով։
Բայց դեռ չգիտեմ, ինչպես թագն առնել.
Իմ ու իմ թագի միջև կյանքեր կան,
Եվ ես նման եմ այն դժբախտ մարդուն, որ մոլորվել է
Փշոտ անտառում և ատր փշերը ճամփից պոկելով
Ինքն է փշերից խիստ պատառոտվում, փնտրում է ճամփան
Ու շեղվում դարձյալ, չգիտեն, ինչպես դուրս գա անտառից,
Բայց ճամառարեն ձգտում է դրան։

Այսպես տանջվում եմ, որ թագը խլեմ,
Բայց ես կազատվեմ այս տառապանքից՝
Հարթելով ճամփաս արյունոտ կացնով։
Կարող եմ ժպտալ և զբոսել. «Ծեռն եմ», երբ սիրտս է մռայլ
Եվ նույն ժպիտով մարդկանց սպաննել ու կնդե արցունքով ցոդել այտերս.
Դեմքիս տալ ուզած արտահայտություն։
Ես ավելի շատ նավազ կխեղդեմ, քան թե կարող է ծովաճուկն անել
Եվ ավելի շուտ չարիքս դուրս հանել
Ինձ նայող մարդկանց, քան թաթիլիկը,
Ավելի ճմռուռ նարտասան լինել, քան թե նեստարը,
Ավելի խաբել՝ քան Վողիսևը։
Սինոնի ճման կարող եմ առնել մի այլ Տրոյա
Եվ գունափոխվել քամելիոնի պես,
Եվ ձևափոխվել Պրոտեոսի պես,
Ինձ Մաֆիավելու ալաքերտ կոչել,
Մի՞թե չեմ կարող մի օր ախրանալ
Ինձանից ինքս թագիս ոսկեփայլ։

Վեմ է։

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Դրանխա։ Մի դահլիճ պալատում։

Ելքեր։ Մեջում են Դրանխայի բազավոր կուրծքիկը, իշխանուհի Բեռաե, Դրանխայի ծովակալ Բասրոնը։ Ձեռս մեջում են թագուհի Մարգարիտը, իր որդու ձեռս և կամ ծոփորդը։ բազավոր նստած է գահին։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԱՐՏԱՍՈՒԱԾ

Անգլիա՞ թագուհի, չէնա՞ղ Մարգարիտ,
Նստիր մեր կողքին, ծագումն ու դիրդ մեզ չեն պատչառում.
Որ կանգնես ոտքի, երբ կայսրվիկոս արքան է նստած։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ո՛չ, Դրանխայի նզոր բազավոր, արդ Մարգարիտը
Պետք է մոռանա ծագումն ու դիրքը
Եվ ճնազանդվի, երբ արքաներն են հրաման տալիս։
Ավա՛ղ, աչք կացան տերս ոսկյա, երբ մեծ Ալբիոնի թագուհին էի,
Երբ ոտնահարեց դժբախտությունը իրավունքներս

Եվ ամբաՆհով ինձ գամեց գետնին,
Որտեղ ես պետք է՝ դիրքիս ճամնմատ, իմ խաչը կրեմ
Եվ լուռ ճչլռվեմ խոնարհ քախտիս հետ։

ԹԱՂԱՎՈՐ ԱՆԻԿՈՎԻՆ

Ինչի՞ց է, ասա, չքնաղ թագուհի,
Որ այդպես խոր է սիրտդ բռնկվել։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Պատճառն արցունքն է աչքերս լցրել
Ու կապանք դրել իմ լեզվի վրա
Եվ վիշտն է խեղդում սիրտս ճնշանքամբ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԱՆԻԿՈՎԻՆ

Ի՞նչ էլ որ լինի՝ մեզ հետդ հեզ միշտ ճավատարիմ։
Ե՛կ, ճառիր ինձ մոտ, վիզդ մի ծորր չար բախտի առաջ։
Բայց թող բարեսիրտ հո ազնիճ ճաղթի ամեն մի փորձանք։
Չքնաղ Մարգարիտ, պատմիր ինձ շիտակ հո սրտի վիշտը
Եվ դու կսփոփվես, երբ Ֆրանգիան հեզ ճեցուի պատճառ։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այս բարեչնորհ բառերը գարձյալ
Նյանք են պարգևում եվաղյալ ճոգուս
Եվ թույլ են տալիս վշտակամ լեզվիս ճարիճ խոսելու։
Թող ճայտնի լինի հեզ՝ ազնիվ արճա,
Որ Հենրիճ, սիրուս միակ ատրճ սերը,
Գարձել է, ավա՜ղ, տարագիր մի մարդ
Եվ Շոտլանդիայում ապրում է մենակ։
Միևչդեռ Յորկի դուքս գառատանչ էդվարդն
Հափշտակել է սիրուհուն ու գահը Անգլիոն,
Ամա՞ բն ինչու դժբախտ թագուհիս,
Եվ արճայազնը՝ ժառանգը Հենրու, այսինքն, որդիս,
Նկանք խնդրելու հո արգարացատ պաշտպանություններ
Ու բն մեզ լրես. կորած է բնդմիշտ մեր ամբողջ ճույսը,
Շոտլանդիան կօգներ, սակայն ուժ չունի,
Գայթել է ճամլիից մեր երկիրն ամբողջ,
Աղե, կողոպտել են մեր գանձատունը, գախել է զորքը։
Ինչպես տեսնում ես՝ մի ծանր վիճակ պատուհել է մեզ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻԶՈՎԻ

Ո՛, երևելի՛, չ՞ճա՞ղ թագուհիդ.
Մեզմիր այս ճոպմը ևս ճամբեությամբ.
Կխոստնեմ, ինչպես առաջը առնել:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Որհան սպասեմ, այնհան բչնամիք կնզարանան:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻԶՈՎԻ

Որհան սպասեմ, այնհան ավելի չաս պիտի օգնեմ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Աննամբեությո՛ւն, դու վչտերի հույր:
Նայի՛ր, գալիս է պատճառն իմ վչտի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻԶՈՎԻ

Այդ ո՞վ է այդպես ճամարձակ մտնում մեր ներկայությամբ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

44 Մեր կոմս Վարվիկն է, ամենազորեղ բնկերն էդվարդի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻԶՈՎԻ

Բարով ես եկել, բաչասիրտ Վարվիկ,
Ի՞նչ բամի է հեզ բերել Ֆրանսիա:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Բարձրանում է արդ փոթորիկն երկարդ,
Չի տեր է գալիս մակընթացության ու բամիների:

ՎՈՐՎԻԿ

Ալբիոնի արևա, էդվարդը ազնիվ,
Պերագույն տերն իմ, բարեկամդ ուխտյալ,
Նախ՝ անկեղծ սիրով ոգբույն է ճղել
Քո արևայական վիճափայլ ճնդին,
Ապա փնտրում է բարեկամության մի դաչինք հեզ ճետ
Եվ նա ուզում է ճարսնյաց կապերով
Ամրապնդել այս մեծ դաչինքը,
Թե չնորճ անես ևս առաքինի, չ՞ճապ բոլը
Էդվարդին արպես օրինավոր կին:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

(Առանձին) Թե սա գլուխ գա՝ կորավ հույսն Հենրու։

ՎՈՐՊԻ

(Բանային) Գնացի՞ք տիկին, իմ թագավորի հանձնարարությամբ,—
Երբ բույլ կտամ ազատմածորեն,—
Ես խոնարհաբար պետք է համբուրեմ ձեր ձեռքը բարի
Եվ լիզվով պատմել իմ սիրալ սրտի առասպանքները,
Որ ձեր հոչակը մոնիլով ճրա արթուն ականջից՝
Տեղավորվել է ձեր առաքինի, չքնաղ պատկերը։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Աբեա Լյուդովիկ ու լեդի Բոնա,
Մինչև պատասխան կտամ Վարվիկին, լսեմ թագուհուս։
Նրա խնդրանքը էդվարդի մասին, անշահախնդիր սիրուց չի ծագել,
Այլ խաբեությամբ, կարիքից դրդված.
Ինչպե՞ս կարող են բռնակալները
Ապահովապես իրենց տանը իշխել,
Երբ ազգակցություն չունեն այլ երկրում։
Որ բռնակալ է՝ լավ է մի փաստ էլ.
Չէ՞ որ դեռևս ապրում է Հենրին, իսկ երբ մեռնի՝
Արքայազն անա՝ թագավոր Հենրու որդին՝ էդվարդը։
Նայի՛ր, Լյուդովիկ, այս ամուսնությամբ և այս պաշինեով
Ջրերս գլխիդ խայտառակություն ու դժբախտություն։
Պատահում է, որ հափշտակիչներն առնեմ իշխեն,
Բայց երկինքն արդար և ժամանակը սխալն են չտեսում։

ՎՈՐՊԻ

Ջարախո՞ս լեզու։

ՈՒՆԿԻ ԻՇԽԱՆ

Ինչո՞ւ չես կոչում մորս թագուհի։

ՎՈՐՊԻ

Չի հափշտակիչ ով հայրն է՝ Հենրին։
Եվ որքան մայրդ է սույգ թագուհի, այնքան դու՝ իշխան։

ՕՓՍՏՈՐԴ

81 Վարվիկ, ժխտում ես մեծն Ջոն Գոնտին,
Ով Իպպոկիայի մեծ մասը գրավեց,

Իսկ Գռեհից հետո՝ Հեծի Ջորտզին,
Ով իմաստության հայելին եղավ իմաստուններին,
Իսկ հետո՝ Հեծի Հինգերորդ այրուն,
Որն իր գթությամբ Ֆրանսիան ելավեց,
Այս մեծ այրերից սերվում է ազիզ մեր արվա Հեծին:

ՎՈՐՍԿ

Ինչո՞ւ ես սաճուն նստում չասացիր,
Թե ինչպես Հեծի Վեցերորդն իրավ, կորցրեց ամեն բան,
Ինչ եվաճել էր Հեծի Հինգերորդ փառապանծ արվան,
Չէ՞ որ բշնամիի բախուն կժպտաճ խոսքերից վրա:
Դու սաճմածուի մասին ես խոսում,
Բայց վաթսուներկու տարին չատ կարճ է,
Որպեսզի ճշտես թագավորական իրավունքները:

ՓՈՍՈՐՈՆ

Ի՞նչ: Դու խոսում ես թագավորից դեմ,
Ում ծառայել ես հառասուն տարի:
Չե՞ս չիկնում արդյոք դավաճանելիս:

ՎՈՐՍԿ

Իսկ դու, Օսֆորդ, որ պաշտպանում ես ճշմարտությունը,
Ինչո՞ւ ես այժմ կեղծիքը կապում այդ սաճմածուին:
Ամո՞թ ինձ: Լի՛ր դու ինքդ Հեծուն և քաջ էդվարդին նահապետ արվա:

ՓՈՍՈՐՈՆ

Ես ինչպես կռչեմ ճրան ինձ արվա, ով մահապատժի
Վեհ առնակից իմ ավազ եղբայր՝ լորդ Օբրու հանդեպ,
Սա կարծես ի՞նչ էր, ճարս էլ կարծանց,
Երբ տարիքն առած ճագիվ էր բայլում,
Երբ բնությունը տարել էր ճրան մանվան դռան մոտ:
Ո՛չ, Վարվիկ, բանի ուժ կա իմ բազկին՝
Պետք է պաշտպանեմ նանկաստիրներին:

ՎՈՐՍԿ

Իսկ ես էլ Ճարին:

ԲԱՆԱԿՈՐ ԱՅՐՈՒԿԻ

Ջինաղ Մարգարիտ, արքայազն էդվարդ և կոմս Օսֆորդ,
Մեզ չնորհ արեք և մի կռիվ անցնի,
Ուզում եմ խոսել կոմս Վարվիկի հետ:

ասեմ մեկի եւ կանչեմ։

ԹԱԳԱՒՈՐ ՏԱՐՈՍԻՑ

(Առանձին) Երկիւղ, մի՛ բողոքի, որ նա չարչամի արհայիճ բարի։

ԹԱԳԱՒՈՐ ԼՍՈՒՈՂԻՆ

Վտովիկ, ինձ ասա ես խղճի մասի,
Էվա՞ղդն է արդյոք ձեր ասույդ արհաճ,
Չէի կամենա միանալ նրան,
Նրն արհաճ չէ նա օրինաւոր։

ՎՏՈՎԻԿ

Առնավատչյաճն են փառն ու անուն։

ԹԱԳԱՒՈՐ ԼՍՈՒՈՂԻՆ

Սիրելի՞ է նա ձեր ժողովրդին։

ՎՏՈՎԻԿ

Անչափ սիրելի, բանդի դժբախտ էր թագավոր Հներին։

ԹԱԳԱՒՈՐ ԼՍՈՒՈՂԻՆ

Ինչ՞ մեկի ամեն կեղծավորություն.
Ճշմարիտն ասա նրա սիրտ չափեմ իմ բոլ ճանճեկ։

ՎՏՈՎԻԿ

Այնպես է սիրում, ինչ պաշտպանում է նման արհայիճ։
Հանախ եմ լսել՝ ինչպես էր երդվում,
Որ իր այդ սերը ծագիկ է նավերժ,
Նրա արժանիներն առաքինության հողով են անվում,
Իսկ տերևներ ու պտուղներ՝ արևի լույսով։
127 Այդ սերը երբեք չգիտի խանգել, բայց համառանքը
Չի կարող առնել, բն լեզի Բանան վիշտը չամոքի։

ԹԱԳԱՒՈՐ ԼՍՈՒՈՂԻՆ

Այժմ բայր, ասա՛ ես վճիռն հասատատ։

ՐՈՆԱ

Ես համաձայն եմ ձեր վճռի հետ։

Վտովիկին։

Բայց խոստանում եմ, մինչև այս օրը հանախ եմ լսել,

Թե ինչ արժանիք ունի ձեր արքան,
Իմ լսելիքն է միամիտ առաջնորդել դեպի տենչանքը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻՈՎԻԿ

Վարվիկ, հոգու կատմ էդվարդին:
Ե՛կ, անմիջապես մի պայմանագիր սովհագծենք
Տուայրի մասին, որով ձեր արքան
Բանալի ճարուստ օժիտը պետք է ճակակչի:
Մո՛տ նկ, մարգարիտ ու գարձիր վկա,
Որ Բանաճ պիտի գառնա Անգլիայի արքայի կինը:

ՈՒՆԱՍ ԲԱՆԱՃ

Էդվարդն Անգլիայի թագավորը չէ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Խաբնիա՞ վարվիկ, այս ենեգ դաշինքով
Ի չիմ գարձիր ճույսն իմ օգնության.
Քո գալուց առաջ Լյուդովիկն Հենրու լավ բարեկամն էր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻՈՎԻԿ

Այժմ էլ երկուսից բարեկամն եմ ես:
Բայց ճանի որ ձեր խռովությունները գանի նկատմամբ
Անզոր եք ու թույլ, որ հեռում է էդվարդի պաշտան հայհոյությունից.
Ուստի կլինի աղջամուղյուն, որ ես ազատվիմ իմ օգնությունից.
Թեև կատանամ ինձնից ամեն բան,
Ինչ պահանջում է ձեր ազնիվ գիրքը,
Եվ ինչ կարող եմ գիջել թագուհուդ:

ՎԱՐՎԻԿ

Աոդ՝ Շոտլանդիայում ապրում է Հենրիճ հանգիստ ու խաղաղ,
Որտեղ նա չունի և ոչ մի տիրույթ, ոչինչ էլ չունի ի կարուստ մատնյալ:
Գալով ձեզ՝ մեր խնդրն նախկին թագուհի,
Ապա ձեր հայրը թող ձեզ պաշտպանի,
Չի լավ է նրան անհանգստացնել, քան Յորանսիային:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Լռի՛ր, անպատկա՛ռ, անամո՛թ վարվիկ,
Դու՝ արհանիրին գան բարձրացնող և գանից նետող,
Ես չեմ ճեռանա մինչև իմ խոսքով և արցունքներով՝
Իմ ցնծասության վկաներն ազնիվ, չմերկացնեն ես ենեգ մարերը

Եվ ես գնչ սիրալ խաբուսիկ սերը,
Քանզի երկուսդ էլ նույն արյունարբու բոլնի բներ եք:

Ինձ խորհիլ փոքր ինչ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՅՈՒԻՈՎԻԿ

Վարվիկ, ինձ կամ ինչ բերել են ետևակ:

Մտեսմ է մի սատանայի

ՍՈՒՐՀԱՆԱՑ

Մեծատոհմ դիտպան, այս ետևակները
Ձեզ է առաքել մարիզ Մոնտեգյուն,
Սա ձեզ, վեհափա՛ռ, մեր թագավորից:
Սրաձիգ էլ, սիկիլ, ձեզ են ուղարկված:
Սակայն չգիտեմ՝ ով է առաքել:

Նրանք կարգամ են իրենց ետևակները:

ՕԹՈՆՑԻՆ

Ինձ ճանճի է, որ մեր թագուհին, չհնազ սիրուհին
Ժպտում է նորից, մինչդեռ Վարվիկը ճանճերն է կիտում:

ՈՒՆԱՑԻ ԻՆԵԱՆ

Տե՛ս, թե ինչպես է կլուդովիկ արքան ոտքերը զարնում,
Կարծես չարացած: Ամեն ինչ դեպի լավն է ընթանում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՅՈՒԻՈՎԻԿ

Ի՞նչ լուրեր, Վարվիկ, և դուք, թագուհի:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իմն՝ աճապնդակալ բերդաճերով լցրեց վշտացած սիրտս:

ՎԱՐՎԻԿ

Գժգոհ եմ սատանի, ու սիրտս է ախուր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՅՈՒԻՈՎԻԿ

Ի՞նչ: Ձեր թագավորն ամուսնացել է լեդի Գրեյի հետ.
Եվ արդ, որպեսզի զգուշորեն մեղմենք մեր և մեր սիրոց խարդախությունը,
Ուղարկում են ինձ այսպիսի՞ նամակ,
Հրամայով, որ նա պիտի ճանդուրժե՞մ:

Ինձ ճեռ այսպիսի՞ գաչիճ էր փեռուում
Եվ միամ էր գրել մեզ այդպես ծաղրե՞լ։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Չէ՞ որ նախօրոմ ձեզ զգուշացրի. ասա՛ ապացույցն
Էդվարդի սիրո և կոմս Վուրվիկի ազնվությանը։

ՎՈՐՎԻԿ

Աւրհա Լյուդովիկ, երդվում եմ այսուհե՝ երկնքի առաջ
Եվ իմ երկնային փրկությամբ ճշմարտով,
Որ ես մահուր եմ էդվարդի մեղքից։
Նա իմ արհամ չէ, ոչ անարգեց ինձ.
Բայց ավելի շատ իրեն անպատվեց, երբ կարող է իր ամորն զգալ։
Մի՞թե մոռացա, որ ի սեր Յորի
Հարազատ հայրս բնկավ վաղաժամ,
Մի՞թե ներեցի վիրավորանքը, որ ես ճասցրեց եղբորս աղչկան,
Մի՞թե ես երան արհայոց թագով գան չփարձրացրի,
Եվ մի՞թե Հենրուն ես չզրկեցի իր իրավունքից։
Եվ աճա, տեր իմ, բոլորի դիմաց վարձատրվում եմ խայտառակությամբ։
Բայց ամո՛թ երան, ես պատիվ ունեմ։
Որպեզի կորցրած պատիվս գտնեմ,
Որ ես կորցրի երա պատճառով,
Հրաժարվում եմ երանից աճա և վերադառնում բարի Հենրու մոտ։
Ազնիվ թագուհի, մոռանաճք նախկին բշնամությունը,
Ես այսուհետև ձեր հավատարիմ ծառան կլինեմ,
Եվ կճատուցեմ լեղի Բոնայի վիրավորանքին
Եվ Հենրուն նորից կբարձրացնեմ առաջվա գիրքին։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Վուրվի՛կ, այս բառերն ապերախտություն փոխում են սիրո,
Ես մոռանում եմ ես ձիճ մեղքերը
Եվ ուրախանում, որ դու գառնում ես Հենրուն բարեկամ։

ՎՈՐՎԻԿ

Այսպիսի անկեղծ լավ բարեկամով, երբ ճանեևա
Լյուդովիկ արհան, քնաիր գարերի մի չոկատ մեզ տալ.
Կիջնեմ մեր ափը երանց ձեռ մեկտեղ
Ու բռնակալին կվանեմ ուժով իր սիրած գահից։
Ջանել ճարտնացուն երան չի օգնի,

Իսկ Կարենոք,— ինչպես իմացա իր ամակներից,—
Նույն իր կապը կարի եղբորից,
Քանզի էդվարդը ավելի բարձր է դասում տարփածիք,
Քան հայրենիքի ուժն ու պատիվը:

ԲՈՆԱ

Միթեպյա՞լ եղբայր, ուրիշ ինչ ձևով կարող ես լուծել
Բանալի վրեժը՝ թե ոչ թագուհուն ենթալով գառնալով:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Փառապա՞նծ արմա, ինչպես կարող է խեղճ Հենրին ապրել,
Թե դու չփրկես նրան այս ավեր ճառագաթումից:

ԲՈՆԱ

Նույնն է թագուհու և իմ կռիվը:

ՎԱՐՎԻԿ

Նույնը և իմը, գեղեցիկ Բոնա, ես միանում եմ ձեզ, աճավասիկ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՅՈՒՎՈՎԻԿ

Իսկ ես՝ թագուհուն, ինձ ու Բոնային:
Ես որոշել եմ հաստատ ձեզ օգնել:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Թույլ ավեք ասել բոլորի համար շնորհակալություն:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՅՈՒՎՈՎԻԿ

Անգլիս սուրհանդակ, չոտազ ես դարձիր,
Ասա կարծեցյալ ես թագավորին, էդվարդին խարդախ,
Որ Ֆրանսիայի Լյուդովիկ արքան ծպտյալ մարդիկ է ուղարկում Երան,
Որ զվարճանաք իր նոր հարսի հետ:
Դու տեսար, թե ինչ այստեղ կատարվեց,
Գնա՛, վախեցրու ես թագավորին:

ԲՈՆԱ

Ասա, դու Երան, որ ես հույս ունեմ իրեն տեսնելու այլու չար հագած,
Եվ պիտի կրեմ ուսերս պահ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ասա դու Երան, որ սգի զգեստ
Արդեն հագել եմ ու գնում կա ձեռքիս:

ՎՈՒԿԻՆ

Ասա՛, ար նա ինձ վիրավորել է.
Ետուռվ ես նրան գանձնկից կանեմ:
Ասա՛ ես վարձը: Դնա՛:

Գնում է ստրճանդակը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻՆՈՎԻՆ

Բայց Վարվիկ.
Եվ դու՝ Սմաֆորդ, ինձ հազար մարդով
Գնամ է ձուլճ անցնեմ, կռվեմ այդ խարդախ ննդց էդվարդի հետ:
Կարիքի գնպհում բարի բագուհին և իշխանն ազնիվ
Քարմ ուժ կրերեն: Գնալուց առաջ՝ վանիր կասկածս.
Ի՞նչ գրավական դու կուտաս հաստատ հավատարմության:

ՎՈՒԿԻՆ

Ահա իմ անխախտ հավատարմության գրավականը.
Եթե կամենան ջանիլ իշխանը ու մեր բագուհին,
Ապա էդվարդին ավազ ազդկաս՝ ուրախությանս,
Ես աննիջապես կմիացնեմ ուրբ ամուսնությամբ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Համաձայն եմ ես: Շնորհակալություն այդ մտքի համար:
Որդի իմ էդվա՛րդ, նա գեղեցիկ է ու առաքինի,
Գնամ չէ հապաղել, մնկնի՛ր ես ձեռքը մեր դուստ Վարվիկին
Եվ ես ձեռքի հետ անսասան երդվիր,
Որ դուստ Վարվիկի աղջիկը միայն կինդ կլինի:

ՅՈՒՐԻ ԻՇԽԱՆ

Այո՛, ուզում եմ նրան կին առնել,
Քանզի այդ կույսը արժան է դրան,
Ասա՛ իմ ձեռքը ի նշան ասիսես:

Ջեռքը մեկնում է Վարվիկին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՈՒԻՆՈՎԻՆ

Գնամ չէ հապաղել, զարմ է ճարկավոր:
Խնդ դու, դուստ Բուրբոն, մեր մեծ ծովակալ.
Այդ գործը գնամ է մեր արքայական սարմիդով սանենս:
Ես կուզենայի, որ էդվարդն ընկներ չարագնա կռվում,
Ջի Ֆրանսիայի սիրուհուն ծագրեց այդ ամուսնությամբ:

Բոլորը գնում են՝ բացի Հարվիկից։

ՎՈՐԿԱ

Ես նկա տղաս էղվարդի գնացած,
Բայց ես եմ գառնում նորվյալ բշնամի.
Նա ինձ առաքից, որ գուխս բերեմ ամուսնությունը.
Բայց զարհուրելի կռիվը կլինի նրան պատասխան.
Մի՞թե նա չուներ մի այլ հպատակ,
Որ ինձ զարձրեց ծաղրի առարկա։
Բայց ով կարող է ինձ նման հնգնել նրա վիշտը խոր։
Ես բարձրացրի էղվարդին գահին
Եվ ես էլ նրան գահընկեց կանեմ.
Ոչ այն պատճառով, որ խզնում եմ ես մեր Հենրուն բշվառ,
Էղվարդն ինձ ծաղրեց՝ ես պետք է լուծեմ իմ վրեժն արդար։

Գնամ է։

ԱՐԱՐՎԱԾ ՀՈՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Լռություն։ Մի գաղիք պտտուում։

Մտնում են Գրասենյակ, Կարենար, Ռաֆիսանդ, Մանուկյան և ուրիշներ։

ԿԱՐԵՆԱՐ

Այժմ ինձ ասա, եղբայր Կարենս,
Ինչպես ես ճայում էդ վարդի այս ևոր ամուսնությանը.
Մի՞թե չի արել պատշաճ ընտրություն։

ԿԱՐԵՆՍ

Ավա՜ղ, Ֆրանսիան հեռու է մեզնից,
Ինչպե՞ս կարող էր էդ վարդն սպասել Վորվիկի դարձին։

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Տյարֆ իմ, վերջ ավեի։ Գալիս է արհաճ...

ԿԱՐԵՆԱՐ

Հետո էլ՝ շնորհիով ընտրած ճարտճացուն։

ԿԱՐԵՆՍ

Ուզում եմ ևրան ամեն ինչ ասել։

Ընդհանուր։ Մտնում են թագավոր էդվարդը չհախտով, ինչի Գերլը թագուհու զգեստով, Փեմբրոկը, Սանֆորդը, Հետինգտոք և ուրիշներ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

եղբայր Կարենս, ինչ գո՞ւր չի գալիս մեր ընտրությունը։
Դու մոռախոհ ես և կարծես՝ դժգոհ։

ԿԱՐՆԱՆ

Բայց ոչ ավելի, քան Ֆրանսիայի կյուղովիկ արքան ու կոմս Վարվիկը.
Որովհետև այնքան թույլ համարձակություն ու վճիռ ունեն,
Որ չեն զայրանում վիրավորանքից:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՎԱՐԾ

Թող առանց պատճառ երանի զայրանան, ովքե՞ր են երանի.
Մեկը՝ Վարվիկն է, մյուսը Ֆրանսիայի կյուղովիկ արքան,
Իսկ ես էլվարդն եմ. ես և Վարվիկի թագավորն առույգ:
Պարոդ եմ վարվել, ինչպես կամենամ:

ՊԱՍՏԵՐ

Ձեր կամքն է, բանզի մեր թագավորն եք,
Սակայն չուտափույթ ամուսնությունը ճալոդ չի լինում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՎԱՐԾ

Դու, նորա՛յր Ռիչարդ, ասյնպե՞ս դժգոհ ես:

ՊԱՍՏԵՐ

Ո՛, ո՛չ:
Առաված չարացած, թե կամենայի երանց թաժանել,
Որովհետև առաված է կապել
Այլ ցավալի է անբաժան երանց,
Որ այդպես ճալոդ մի զույգ են կազմել:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՎԱՐԾ

Մի կոդմ թողնենք ձեր արհամարհանքն ու արտնեզությանը,
Ասեք, թե ինչու լենդի Գրենը
Ձգնաժամ է դառնար Անգլիա թագուհին:
Դուք էլ, Սոմերսետ, և դուք, Մոնտեգյու, ձեր կարծիքն ասեք:

ԿԱՐՆԱՆ

Ամա՛ կարծիքս. կյուղովիկ արքան
Թշնամանում է ձեզ ձեռ, բանզի դուք
Մարդիցիք երան՝ ճարտնախոսելով Բանայի համար:

ՊԱՍՏԵՐ

Ես օգավելով ազատ խոսելու ձեր չնարհալիից,
Ասում եմ, ասեր իմ, Վարվիկն անարգվեց ձեր ամուսնությամբ:

ԹԱՂԱՎՈՐ ԼՈՎԱՐԴ

Կմեղմանա՞ն վարվիկն ու արհաս,
Երբ ես գոճիմ մի ինչ–որ ճճաբռ:

ՄՈՆՏԵՆՅՈՍ

Ֆրանսիայի ճիշտ նման մի գալիճիմ
Ավելի զարեղ պիտի գարձներ մեր տերությունը՝
Ընդհիմ չարագույժ օտար ճոպմերի, համ բե ընտանի ամաստությունը:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Մի՞թե չգիտեն ազնիվ Մոնտեզյուն, որ Բրիտանիան
Անվտանգ կապրի, երբ ճերմնապես միաբան լինի:

ՄՈՆՏԵՆՅՈՍ

Այո՛, կլիներ նա խիստ ապահով,
Երբ Ֆրանսիան կանգներ մեզ ճնշուկ:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Ավելի լավ է օգտվել նրա պիտանությունից,
Քան թե վստահել նրան, Մոնտեզյու:
Աստված մեզ ճնշուկ և մեկ էլ՝ ծովը,
Որ նա մեզ ավելց արգելս անմատույց, անառիկ պատնեշ,
Հենց դրանով է երկիրճ ապահով:

ԿԼԱՐՆՆՍ

48 Այդ խոսքի համար լարդ Հեստինգսն արժեր,
Որ Հենգերֆորդի աղջկան առներ:

ԹԱՂԱՎՈՐ ԼՈՎԱՐԴ

Ձեզ ի՞նչ: ես այսպես էի մտադիր,
Այս առիթամ կամքս կդառնա օրենք:

ԴՈՒՔՍՆՐ

Բայց ես կարծում եմ, ձերդ մեծություն, դուք լավ չեք վարվում,
Երբ լարդ Սմիթի դատեր տալիս եք ձեր աներ արդուն,
Նա շատ ավելի համարմար կլիներ ինձ կամ Կլարենսին:
Դուք հերթապահերիդ զոհ եք մատուցում սիրեցյալ կնոջդ:

ԿԼԱՐՆՆՍ

Ապա թե ոչ դուք չկիք կամենա
Բռնվիլի դատերը ձեր կնոջ արդուն տալ

Եվ եղբայրներիդ բաղնել ձեռնումայն,
Որ այլուր փնտրեն ճայոզությունը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՎԱՐԾ

Ավա՞ղ, խեղճ կարենս, դու դժգոհում ես
Ա՞յդ կնոջ համար: Քեզ կի՞ն կճարեմ:

ԿԱՐՆՈՒ

Նար կին բնարելով՝ ցույց ավնցիք ձեր գառավճիռը:
Թույլ ավեք ինձ էլ ինձ միջնադեղ,
Ուստի ես պետք է ճեռաճամ ձեզնից:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՎԱՐԾ

Ձո կամքն է, սակայն էղվարդն է արճաճ,
Նա ենթակա չէ իր եղբոր կամքին:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂՕԳԱՐԴ

Ազնիվ իշխաններ, դուք ճշմարտորեն խոստովանեցեք,
Մինչ կճաճնեար արճաճ ինձ զարձնել իրեն թագուհի,
Մի՞թե չեմ եղել ազնվատոհմ աղջիկ:
Ճաճր ծագումով չատ ու չատ կանայք
Հանախ են ճատել այսպիսի բախտի:
Բայց ճանի որ այս պիտոյան ինձ ու իմ ճարագատներին պատիվ է բերում,
Իսկ ձեզ բոլորիդ՝ խիստ սճաճուբյուն,
Որոնց կուզեի ճաճույք պատճառել,
Ապա վտանգի ու աղետների նախազգացումով բերկրանքս է մարում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՎԱՐԾ

Սեր իմ, խուսափիր այս իշխանների դժգոհությունից:
Քեզ ոչ մի պետ և ոչ մի վտանգ չի կարող բռնել,
Քանի դեռ ե՛ս եմ ես ճավատարիմ, ճիշտ բարեկամը և ճրանց արճաճ,
Ում առաջ ճրանք պետք է խոնարճվեն:
Ո՛չ, ճրանք պետք է և՛ բեզ ենթարկվեն, և՛ ամենազ սիրեն,
Եթե չեն ուզում առելությանս ճրով այրվել:
Ես ես ճեցուկն եմ, բե փարձեն ձեռ տալ՝
Ոչղան զայրույթիս վրեժն անալար:

ՏՈՍՏԵՔ

(Ճառնդին) Ես ունկնդրում եմ և բիչ եմ խոսում,
Բայց ավելի չատ ճարկ է խորճելու:

Մոնում է մի տատանգան:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼԻՎԱՐԴ

Սուրճանգա՛ն, ի՞նչ լուր կամ ի՞նչ նամակներ:

ՍՈՒՐՃԱՆԳԱՆ

Ո՛, նամակների փոխարեն, տեր իմ, բառեր եմ բերել,
Այն էլ այնպիսի, որ չեմ համարձակում ասա ինչ-որ անել
Առանց իմ սիրոջ կարգադրության:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼԻՎԱՐԴ

Մենք թույլ ենք տալիս, ասա՛, թայց՝ ճակիրճ.
Փորձի՛ր, որ ինչ-որ բառերը մեկ-մեկ:
Ի՞նչ պատասխանեց Լյուդովիկ արհամ մեր նամակներին:

ՍՈՒՐՃԱՆԳԱՆ

Մենկենլուս պատին այս բառերն ասաց.
«Հայտնիր կարծեցյալ Ֆո թագավորին, էգվարդին խարդախ,
Որ Ֆրանսիայի Լյուդովիկ արհամ ծպտյալ մարդիկ է ուղարկում նրան,
Որ գլուխճանճ իր նար հարսի ճնշե»:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼԻՎԱՐԴ

Մի՞թե Լյուդովիկն այսքան խիզախ է, գուցե դրել է ինձ Հենրու տե՞ղը:
Ի՞նչ ասաց Թոնան, երբ որ իմացավ ամուսնացել եմ:

ՍՈՒՐՃԱՆԳԱՆ

Նեղին չշնչաց մեզմ համաձայնելով.
«Ասա դու նրան, որ ես նույն ուզեմ իրեն տեսնելու այլու չար հապճ.
Եվ պիտի կրեմ ուսենու պատիժ»:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼԻՎԱՐԴ

Չեմ պախարակում, բանզի չէր կարող նա ինչ բարբառել:
Վիրավորվել է: Սակայն ի՞նչ ասաց Հենրու թագուհին:
Լսել եմ, որ նա եղել է այնտեղ:

ՍՈՒՐՃԱՆԳԱՆ

«Ասա դու նրան, որ սգի զգեստ
Արդեն հագել եմ և զենք կա ձեռքիս»:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼԻՎԱՐԴ

Պարզ է, ուզում է ամազոնուհու գերը կատարել:
Վարվիկն ի՞նչ ասաց այս վիրավորիչ խոսքերից հետո:

ՍՈՒԼԱՆԱԴԱ

Նա բոլորից չատ ձեր դեմ բարբաջվեց, ձերդ մեծություն,
Եվ ինձ բաց թողեց այս բառերի ճիտ.
«Աստ՛, ար ես ինձ վիրավորել է,
Շատով ես նրան գաճըճկից կանեմ»:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Ի՞նչ, ճամարձակվեց դավաճանն այդպես ճանդուգն խոսել:
Շատ լավ, կզինվեմ, ինձ զգուշացրեց:
Թող նրանք կռվով ճատուցեն իրենց լկտիությանը:
Բայց ասա, Վարվիկն ընկերացե՞լ է Մարգարիտի ճետ:

ՍՈՒԼԱՆԱԴԱ

Դերագույն իմ տեր,
Նրանք կապված են այնպիսի ամուր բարեկամությամբ,
Որ իշխան էդվարդն ուզում է առնել Վարվիկի դատերն:

ԿԼԱՐՆՍ

Թերևս ավազին, իսկ ես՝ կրասերին:
Արդ՝ մնաս բարով, եղբայր թագավոր. ամո՛ւր կաց գահիդ,
Ես պիտի առնեմ կրասեր աղջկան:
Թևև ես չունեմ թագավորություն,
Բայց պատկի մեջ ցած չեմ ինգանից:
Ով սիրում է ինձ ու կոմս Վարվիկին, թող ինձ ճետևի:

Գնում է Կլարենջ. նրան ճետևում է Ռամերսթոք:

ՏՈՍՏԵՐ

(Ճառելիքին) Ես չեմ ճետևի: Մոտիրս ես թռչում ավելի ճեռու,
Եվ ես մնում եմ ոչ թե էդվարդի, այլ թագի ճամար:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Եղբայր Կլարենջը և լորդ Սոմերսեթաշ, երկուսով աճցան Վարվիկի կողմը.
Բայց ես զինվել եմ ընդդեմ վատթարի.
Որ երկինքն կարող է կյանքում տեղի ունենալ
Եվ պետք է փութալ այս խիստ ծայրաճեղ պարագայի մեջ...
Փեմբրոք և Սոնֆարդ, դուք իմ աջուցից զինվոր ճավաքեք,
Պատրաստվեք ի մարտ, մոտ է բշճամին, չուտով ափ կելնի,
Ես ինքս աճեձայր ձեզ կճետևեմ:

Գնում են Փեմբրոք ու Սոնֆարդը:

Հետաքնդր. Մոնտեզյու.
Պնդալուց առաջ թույլ տվեք մնկնել կասկածը ձողուս.
Դուք բոլորից էլ մոտ եք Վարվիկին տրյամբ և ախտով:
Բայց խոստովանեք, որ դուք սիրում եք նրան ինձնից շատ:
Եթե այդպես է՝ նրա կողմն անցեք.
Լավ է ուզենալ ստույգ բշնամի, քան թե կարծեցյալ երկու բարեկամ.
Բայց թե ուզում եք ինձ արդեզրել ձեր ճավատարիմ ծպտակությանը.
Տվեք ընկերոջ սրբազան երդում, և չեմ կասկածի երբեք ձեզ վրա:

ՄՈՆՏԵԳՅՈՒ

Թող ասաված օգնի, որպեսզի ցույց տամ,
Թե ես ինչքան եմ ձեզ ճավատարիմ:

ՀԵՍՏԻՆԳ

Եվ ինձ, քե ինչպես ձեզ կծառայեմ:

ԹԱՂԱՎՈՐ ՉԱՎԱՐԴ

Դու, եղբա՛յր Ռիչարդ, չե՞ս մնա ինձ մոտ:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Այո, ի հեռուկո՝ բշնամիներիդ:

ԹԱՂԱՎՈՐ ՉԱՎԱՐԴ

Եթե այդպես է, ես ճավատում եմ իմ ճաղթանակին:
Ուրեմն, առա՛ջ, պետք չէ կորցնել
Եվ ոչ մի վայրկյան, քանի դեռ կրկին
Մենք չենք ճանդիպել Վարվիկի զարին:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Մի հարթավայր Վոլվինգհեմում:

Մտնում են Վարվիկը և Օքսֆորդը ֆրանսիական զորի հետ:

ՎԱՐՎԻԿ

Հավատա՛, միլորդ, գործերն հաջող են,
Հատարակ մարդիկ բազմությունն կազմած՝ մեր կողմն են անցնում:

Մտնում են Կարենսե ու Սոմերսեթը:

Բայց աճա՛, նայի՛ր,
Մեզ մատ են գալիս յարդ Սամիրանոք և յարդ Կլարենոք:
Լարդիր, դուք խնդույք պատասխան ովքե՛ր.
Բարեկա՛մ եք մեզ:

ԿԼԱՐԵՆՈՒ

Անկասկա՛ծ, տեր իմ:

ՎՅՐՅԻԿ

Բարե՛վ ես եկել, ինձ մոտ, Կլարենս, ողջո՛ւյն Սամիրանոմ:
Թող վախկոտ կոչվիմ, թե երկմտարեն նայիմ այն մարդուն,
Ով մահուր սուռավ ձեռք է մինչեւմ ինձ՝ ի նշան սիրո:
Թե ոչ, Կլարենս, ես կարող էի մտածել, որ դուՙ էզվարդի եղբայր,
Չեռնում ես մեզ որպես բարեկամ: Բայց բարի՛ գալուստ,
Ազնիվ Կլարենս, ապրիկս ճանը կլինի, անչո՛ւշտ,
Իսկ ինչո՞ւ ինձ նման երաշ չրռնեն
Դիշերվա խավար պատսպարանում,
երբ ես եղբայրը անզգուշաբար բանակ է խփել,
երբ զինվորներդ պարան են մտել ճաղատների չուրչ,
երբ սովորական պահակ է ճակում նրան միայնակ:
Մեր դիտագարներն այդ գործն ճիչտությամբ զուխ կբերեն:
Ինչպես Վողիանան ու Դիոմեդը,
Որ սպասկեցին խարամանկարեն ու խիղախաբար
Աբեմ Ռեսուսի վրաններին տակ,
Որպեսզի տաճեն բրակյան ձիերը:
Այսպես նաև մենք, ճագած զիշերվա սև պատմուճաններ,
Պարող եմ ճանկարծ չարիից դուրս ճանել նրա պահակին,
Բռնել էզվարդին: Սակայն չեմ տատամ՝ երաշ սպանել,
Քանզի ուզում եմ բռնել ճիզակարծ:
Դուք, որ այս գործում ինձ ճեցուկ դարձաք,
Ճիերուն ճոչակեք և ճիմնեցեք ձեր առաչնորդին:

Բոլորը գնում են՝ Ճերի՛:

Ուստի, լռելյայն անցնենք մեր գործին,
Աստվա՛ծ, Մարը Գեո՛րգ, դուք մեզ գորավիգ՝
Հանո՛ւն Վարվիկի ու նրա ազնիվ բարեկամների:

Գնում են:

Էդվարդի ճամբարը Վորվիկ քաղաքի շրջակայքում։

Մառում են մի բանի պահակ՝ թագավորի վրանը հսկելու։

Ա ՊԱՀԱԿ

Գնացե՛ք, ազաներ, բոլոր ձեր տեղը.
Թագավորն արդեն ուզում է ննջել։

Բ ՊԱՀԱԿ

Նա դեռ չի՞ ննջել։

Ա ՊԱՀԱԿ

Ո՛չ։ Հանգիստավոր երդում է ավել,
Որ նա չի պառկի, չի հանգստանա, բանի դեռ իմը
Պատ բե Վորվիկը չեն չքշվել երկրի երեսից խպառ։

Բ ՊԱՀԱԿ

Թերևս վաղը այդ օրը լինի,
Երբ Վորվիկը, ինչպես ասում են, մռայլ է արդեն։

Գ ՊԱՀԱԿ

Բայց ասա՛, խնդրեմ, ո՞վ է այս լորդը,
Որ նույն վրանում թագավորի հետ հանգիստ է առնում։

Ա ՊԱՀԱԿ

Դա լորդ Հեսթինգսն է, մեր թագավորի մեծ բարեկամը։

Գ ՊԱՀԱԿ

Բայց ինչո՞ւ արքան հրամայել է,
Որ բազմաթների չորրդ խլեանենք զորավարներից,
Իսկ իմը մեռ ցուրտ երկնքի տակ։

Բ ՊԱՀԱԿ

Վատանգն ավելի պատիվ է բերում։

Գ ՊԱՀԱԿ

Ա՜խ, ավելի պատիվ իրեն հանգստի հետ,
Քան միշտ սիրում եմ ես վտանգավոր պատվից առավել։
Երբ Վորվիկը հանկարծ իմանար, բե իր թագավորն ինչ է հրամայել,
Նա կարթացներ էդվարդին, անշուշտ։

Ե ՊԱՀԱՊԱՆ

Քո գինվորները չփակեն ճամփան:

Բ ՊԱՀԱՊԱՆ

Դրա համար էլ վրաձեն ենք ձակում,
Որ գիշերային այցելուներից երան պաշտպանենք:

Մտնում են Վարվիկը, Կարնոը, Մոխորը, Ռամիռանը և գինվորները:

ՎԱՐՎԻԿ

Նայեցի՛ք, աճա՛ երա վրանը, նայեք, սրանք են քաչ պառակները,
Օ՛, արիացի՛ք, իմ բարեկամներ, ժամ է գործելու:
Ինձ ձեռնեցեք, և մենք կբռնենք էդվարդ սերային:

Ա ՊԱՀԱՊԱՆ

Ո՞վ է գալիս:

Բ ՊԱՀԱՊԱՆ

Կա՛ց, քո ոչ՝ կմեռնես:

Վարվիկը և երա կոչմեակիցները գալիս են՝ Վարվի՛կ, Վարվի՛կ, Վարվի՛կ: Հարձակվում են պառակների վրա, սրանք փախչելով, գալիս են. ա՛խ վնաս, ա՛խ վնաս: Վարվիկը և մյուսները հետապնդում են նրանց:

Ձայներ: Բմբուկներ: Վերադառնում են Վարվիկը, Ռամիռանը և մյուսները՝ բերելով բազավորին, որ նստել է բազմոցի մեչ գիշերազգեստով: Պատաներ և Հասարակ փախչում են:

ՍԱՄՈՐԱՅ

Ովքե՞ր են փախչում:

ՎԱՐՎԻԿ

Հետաքնքրե՞ս ու ինչարող,
Ասավա՞ծ երանց հետ: Աճա՛ դուրեն՝ ինքը:

ԲԱԶՄԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Դա՞ւմա: Ինչո՞ւ, Վարվի՞կ: Երբ վերջին անգամ
Մենք բաժանվեցինք, դու ինձ խոչեցիր ես բազավորը:

ՎԱՐՎԻԿ

Այո՛, բայց ինչա փոխվել է գործը:
Ինձ անպատվեցիր իրեն դեսպանից,
Ես ինչ գանըճկից ատեցի, էդվա՛րդ,
Ինչա՛, որ դարձնեմ ինչ Յորկի դուքսը:

Ավա՜ղ, դու իճչգիս պիտի իշխիր թագավորության,
Երբ ար չգիտես, թե իճչգիս վարվիլ ես դեսպանի հետ,
Իճչգիս գոճանալ յոկ մի կնոջով.
Իճչգիս եղբար հետ վարվիլ եղբար պես.
Իճչգիս մտածիլ մեր երկրի մասին,
Իճչգիս պաշտպանվիլ թշնամիներից:

ԹԵՈԴՈՐ ԵՒՄԱՐԻ

Եղբայր կլաուդիս, որ՞ է ես այստեղ.
Տեսնում եմ, պետք է էգվարդ ակամա զանբնկից լինի:
Վարվի՜կ, չնայած աննախադեպությանս,
էգվարդը պետք է հետ ու ես բոլոր
Մեզասկիցներին նայի հանց արես:
Թեև Ֆորտունան չարակամորեն փորձում է զանից ի վայր ինձ շրջել.
Բայց նրա անվից զոբել է հոգիս:

ՎՈՐՎԻ

Այսպես հոգուց մեր թագավոր եղիր:

Հանում է թագը նրա գլխից:

Բայց պետք է թագը պատկանի Հենրուն,
Նա մեր իսկական արհան կլինի, իսկ դու՝ սավերը:
Միլորդ Սամերսեթ, հոգ տարիր խնդրեմ, որ դուքս էգվարդին
Առաջնորդեն Տորֆ, արհեպիսկոպոս եղբորս հանձնեն:
Երբ Փետրուկի հետ կռիվս ավարտեմ՝
Ես ձեզ մոտ կգամ, կասեմ մեկ առ մեկ,
Թե ինչ պատասխան ուղեցին կայզերիկն ու լեղի Բոնան,
Արդ, մնա՜ք բարով, Տորկի բարի դուքս:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԵՒՄԱՐԻ

Մարդը գերի է իր նակատագրին՝
Ջուր է կռիվը, երբ միանում են ճորճաքրճ ու համին:

Ջենթլմենները Սամերսեթի ուղեկցությամբ ասում են նրան:

ՕՓՏՈՐԻ

Ազնի՜վ իշխաններ, ի՞նչ է մեզ մնում,
Երբ ոչ չարժվիլ գորի հետ կռնգռոճ:

ՎՈՐՎԻ

Առաջին հայրով՝ պետք է ապատել թագավոր Հենրուն

եվ արհայական գաղիեն նստեցնել։

Դեամ եմ։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

Նոյնոյն։ Մի մեծ դահլիճ պալատում։

Մտնում են թագուհի եղիսաբեթը ու Տիվերը։

ՏԻՎԵՐԻՈՒ

Տիրուհի, ինչո՞ւ հանկարծ փոխվեցիր։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂԻՍԱԲԵԹ

Դու, եղբայր Տիվերս, մի՞թե չգիտես,
Թե մեր էդվարդին ինչպիսի փառաճեմ վերչերս նկալ։

ՏԻՎԵՐՍ

Ի՞նչ։ Տաճուլ ավից կարևոր մի մարտ՝ քնդրեմ Վարվիկի։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂԻՍԱԲԵԹ

Ո՛չ, մենք կարցրինք միայն արհայինն։

ՏԻՎԵՐՍ

Արհան սպանվա՞ծ։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂԻՍԱԲԵԹ

Դրնքն՝ այո, հանդի գերված է։
Գաւցն գալաճան պահակն է մատանել
Կամ թե բշնամին բռնել է հանկարծ,
Եվ, ինչքանով ինձ հայտնվեց պարզել,
Հանձնել նն Ձորի եպիսկոպոսին՝
Վայրագ Վարվիկի եղբարն ճարպատ,
Ուրեմն, նա էլ մեր բշնամին է։

ՏԻՎԵՐՍ

Պետք է խոստանամ՝ տխուր է լուրը,
Բայց դու, տիրուհի, պետք է ճամբերես,
Քաղ չանած մարտավ ժպտա Վարվիկը,
Հոգ չէ՝ վաղ թե ուշ նա տանուլ կտա։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՈՍՔԸ

Ծարդ կյանքս է պահում այդ ճույտն, ճավառա՛:
Ով չի ընկճվի իմ ճոգին երբեք,
Ի սեր էդվարդի ազնիվ պոռտի.
Որ ես կռում եմ իմ կրծքի ներքո,
Դա սպիպում է սանձել զայրույթս, սանել իմ խաչը:
Ա՛խ, ես զսպում եմ իմ արցունքները
Ով արյուն ծծող ճառաչաներես,
Որ այդ պոռտը ճանկարծ չճանգլի՝
Անգլիական գանի ժառանգն օրինաց:

ԹԻՎՐՍ

Բայց ի՞նչ պատահեց Վուդվիկին հետո:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՈՍՔԸ

Ասում են, որ նա գնում է Լանդոն,
Որպեսզի նորից թագով զարդարի նախատը Հենրու,
Իսկ մնացյալը ինձի կռանիր.
Արդա էդվարդի բարեկամները պետք է կործանվեն...
Սակայն որպեսզի այդ բռնակալի գործը խափանվի,—
Դու մի ճավառա երդմնազանցին,—
ես անմիջապես կգնամ տանար,
Որ փրկեմ թեկուզ պոռտն էդվարդի:
Այնտեղ կթաքնվեմ բռնություններից ու խարդավանքից:
Դնե՛ն, գնա՛ն, փախչե՛ն, բանի կարող են,
Փրկություն չկա, երբ մեզ ընկնեն ձեռքը Վուդվիկի:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Մի անտառ-արգելանոց Միդլեմ գյուղի մոտ. Ծորքշիրում:

Մտնում են Գլոստերը, Հեսթինգսը, սըր Վիլյամ Սանդին:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Արդ՝ լորդ Հեսթինգս ու սըր Սանդի,
Դուք մի՛ զարմանաք, որ կանչել եմ ձեզ
Գիշավոր թավուտն այս գրասայգու:
Դուք արդեն գիտեք, որ իմ եղբայրը՝

Մեր թագավորը, գերի է այստեղ եպիսկոպոսին:
Բայց նա վարվում է նրա հետ բարի,
եվ իմ եղբայրը քույր հոգեղությամբ
Հանախ է գալիս այս կողմը որսի:
Ես նրան թանուն իրազեկ դարձրի,
Որ եթե որսի պատրվակով գա այս ժամին այստեղ,
Ապա կգտնի հեծյալ ընկերներ, ովքեր պատրաստ են
Նրան փրկելու այս գերությունից:

Մտնում են թագավոր եղբայրը ու մի որսորդ:

ՈՐՍՈՐԴ

Ա՛յս կողմը, տեր իմ, կգտնեք որսը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Ո՛չ, իմ բարեկամ, նայիր այս կողմը, ուր որսորդներն են:
Եղբա՛յր Գլոստեր, լսող Հեսաինգս և այլք եկել եք այստեղ,
Որ հափշտակե՞ք եպիսկոպոսի ազնիվ եղբորինը:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ժամանակն ու գործն ներամայում են, որ անապարհնք:
Ջիդ սպասում է անտառի եզրին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Ո՞ւր սիտի գնանք:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Դեպի Ին, տեր իմ, այնտեղից հավոլ դեպի Ֆրանսիա:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Կավ է մտածված: Հավատա, նույնն էլ մտքովս էր անցել:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

(Մտածկոտ) Քեզ կհատուցեմ ես քանդի համար:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ո՞ւմ են սպասում: Արդ չէ ժամանակ խոսք ու զրույցի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Որսո՛րդ, ի՞նչ կասես, չի՞ս գալիս մեզ հետ:

ՈՐՍՈՐԴ

Ավելի լավ է ելիշտ այդպես վարվել,
Քան այստեղ մնալ ու կառափնատվել:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Ուրեմն, գնա՛ნք, պետք չէ չարպակրատել:

ՔԱՂԱՔԻՐ ԷՎԱՐԴ

Դեն, մեզ՝ բարյավ, լարդ եպիսկոպոս,
Վաճառիր դու ինչ խաժռո վարվիկից:
Աղոթի՛ր, որ ես նորից սիրահամ իմ ոսկյա բազին:

Դեպի ներ:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Մի սենյակ Թաուերում:

Մտնում են բարեփար Հենրին, Կարենը, Վարվիկը, Ռամիրեսը, Հիսաստարդ Ծիլմենդը, Օրսիթոյը, Մտնողյան և բերդապետը:

ՔԱՂԱՔԻՐ ՀԵՆՐԻ

Ազնիվ բերդապետ, այժմ, երբ ասաված ու բարեկամներդ
Էդվարդին գցին արհամի գահից,
Երբ ազատության փոխվեց վերստին իմ գերությունը,
Սրկյուղս՝ ճույսի ու վիշտս՝ խինդի,
Ինչպիսի՞ պատշաճ ինչ վարձ ճատուցեմ:

ԲԵՐԴԱՊԵՏ

Հպատակներդ իրավունք չունեն իրենց տերերից
Ոչինչ պահանջել, բայց երբ ճամիատ ճարցը ուժ ունի,
Ապա խնդրում եմ ինձ ներե՛ք, արքա:

ՔԱՂԱՔԻՐ ՀԵՆՐԻ

Ինչո՞ւ, բերդապետ: Այն բանի ճամա՞ր, որ բարյացակամ
Եղաք իմ ճանդեպ: Ո՛չ, վստաճ եղիր, որ բարությանը
Պետք է ճատուցեմ պատշաճին ճավատ,
Չի գերությունս այն փոխարինեց ախտրժ բերկրանքով:
Այո՛, այնպիսի ճնշտալուտ բերկրանք, որ ճաչակում է
Վանդակած ճավքը, երբ դյութված երգով՝

Մոռանում է իր ազատությունը:
Բայց ասածուց հետո դու, բարի Վարվիկ, ինձ ազատեցիր,
Շնորհակալությո՛ւն և՛ ասածուն, և՛ ինձ.
Նա արարիչն է, խակ դու՝ գործիքը:
Որպեսզի հաշտեմ ճակատագրի ատելությանը
Կոյության բացով, որտեղ չի կարող թախտս ինձ վճռանել,
Որպեսզի օրճնյալ այս երկրի մարդիկ
Իմ շար ասողներից երբեք չտանջվեն,
Նա, Վարվիկ, բեև կրում եմ թագն իմ,
Բայց ինձ եմ հանձնում դեկն իշխանության,
Բանզի հաջող ես ես գործերի մեջ:

ՎԱՐՎԻԿ

Տեր իմ, չարունակ փառաբանվել եմ առաքինությամբ,
Երբ՝ զուգորդում եմ ձեր իմաստությունն առաքինությանը,
Կանխատեսելով ճակատագրի բշնամությունը:
Քշերն են միայն նրանից փախչում
Եվ իրենց ասողից գրություն ճայցում:
Բայց վրիպում եմ մի բանում, արհա՛,
Պետք չէ ինձ բնարել, երբ կլարենսը կա:

ԿԼԱՐԵՆՍ

(Վարվիկին) Դու ես արժանի իշխանությանը,
Չէ՞ որ ձեվելիս ասողածներդ ինձ
Շնորհ բերեցին և՛ ձիրքնու ճյուղ, և՛ գալենոպակ,
Որ դու ամենաւր թախտավոր լինես,
Ուստի, վիշում եմ ինձ սիրահոժար:

ՎԱՐՎԻԿ

Խակ ես ուզում եմ, որ կլարենսը գառնա ճովանի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Կլարենս ու Վարվիկ, ձեռքերդ ինձ տվեք,
Միացրե՛ք իրար, ձեռն էլ՝ ձեր սիրտը,
Որ շարգելակի երկպառակությունն իշխանությանը:
Երկուսդ էլ եղեք երկրին ճովանի,
Խակ ես իմ կյանքի վերջին օրերը
Ազոթք աճելով՝ պետք է սպառեմ մենակության մեջ,
Ի ճառուցումն բոլոր մեղքերիս՝ սիրտը օրճնելով:

ՎԱՐՎԻԿ

Ի՞նչ կասես, կլարե՛նս, ես սիրտ կամքին:

ԿԼԱՐՆԱ

Ես ճամառնայն եմ, թե Վարվիկն ուզի.
Չի կապավինեմ լոկ ճրա քաֆտին:

ՎԱՐՎԻԿ

Կամիքս ճակառակ՝ պիտ ճամառնայնիմ,
Եվ ինչպես Հենրու հրկու տավիրներ՝ մենի պիտի բաչենի
Միևնույն լուծը և լցնենի ճրա տեղն անմիջապես:
Ես կառավարման կչիոճ եմ զգում,
Մինչդեռ ճա պետի է քմբոչխնի անդարձ ու մեծառումը:
Իսկ մեզ, Կլարենս, անհրաժեշտ է արդ
Էդվարդին իսկույն կոչել դավանան,
Պրավել ճրա ինչին ու կալվածքը:

ԿԼԱՐՆՍ

Ուրիչ ի՞նչ, Վարվիկ, որոշել ճրա ժառանգությունը:

ՎԱՐՎԻԿ

Այո՛, Կլարենս, ճրանից հետ էլ քաժին կհանենք:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Բայց ձեր առաջին կարևոր գործը պետի է այն լինի,
Որ ձեր թագումուն՝ իմ Մարգարիտին ու իմ էդվարդին
Դուք վերադարձնենի իսկույն Ֆրանսիայից:
Քանի դեռ ճրանց չեմ տեսել այստեղ,
Վախեն ու կասկածը կհսավ չափ պիտի
Հավատացնեն իմ ազատության ուրախությունը:

ԿԼԱՐՆՍ

Դա ճճարավոր անապատումով ի գործ կդրվի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Միլորդ Սամերսետ, ո՞վ է այս ազատ,
Ում խնամում եմ այսպես բնիշարեն:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Տեր իմ, Հենրին է, Ռիչմոնդի կոմսը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

69 Մոտ եկ, Անգլիայի հույս ու ապավեն:

Ձեռք գնամ է ճրա պինին:

Օ՛, Հրե գազանի ուժերն են ճաչում
Ճշմարտությունը նախազգաց ագուռ,
Ապա այս քաղքի, գեղեցիկ ազան օրննաւոր կրերի մեր տեղությանը:
Նրա հայացքում կա մի անխռով վճռակամություն,
Առյուծ առաջնց նրա գլուխը լոկ բացի ճամար,
Իսկ ձեռքերն ուժեղ՝ մկան բռնելու,
Որ գեղեցկացնի իր ժամանակին գանձ արհայական:
Մնե՞ար ես նրան, հանգի այս ազան
Ձնզ ավելի չատ բարիք է տալու, քան ես ավելցի ձեզ միայն վճռու:

Մտնում է մի ատենապետ:

ՎՈՐՈՒ

Ի՞նչ լուր, բարեկա՛մ:

ՍԵՅԻՉԱՎՈՒՆ

Ձեր եղբոր ձեռքից խույս տվեց եղվարդն
Ու փութանակի փախավ Բուրգունդիա:

ՎՈՐՈՒ

Անճա՞րժ լուրեր, բայց ինչպե՞ս փախավ:

ՍԵՅԻՉԱՎՈՒՆ

Նրան փախցրին Ռիչարդ Գլոսաերը ու լարդ Հաստինգսը,
Որ դարանամուտ սպասում էին անասոի եզրին:
Նրան փախցրին եպիսկոպոսի բալ ռոսարդներից,
Չի նա ամեն օր ռոսի էր գնում:

ՎՈՐՈՒ

Իմ եղբայրն եզավ սատանի անզգույշ իր գերու ճանդնով,
Բայց ե՛կ այստեղից գնանք, վճռապի՛ս,
Ու մեր վերերին ճարենք ապեռանք:

Գնում են բոլորը Ձեռին, Վուդինգը, Կատենջը, բերզոպոջը ու չհախտվրը:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Ինձ դուր չի գալիս փախուստն եղվարդի,
Չի կասկած չկա, որ նրան կօգնեն Բուրգունդիայում,
Եվ մենք կկանգնենք նախկինից էլ խիստ մեծ կռվի առաջ:
Որճան ար Հենրու գործակությունը

Սիրտս ուրախացրեց այն պայծառ ճույտով,
Որ նա կապում է մեր Ինչմոնդի հետ,
Այնքան էլ սիրտս կասկած ևս ձգել ընդհատումները,
Որ հետագայում չարիք կդառնան բոլորիս համար:
Ուստի, լորդ Օմֆորդ, արգելքի խույս տանք վատաբարպությից,
Շտապ ուղարկենք պատանուն Բրետան,
Մինչև ար անցնի ճոպիը գժտության:

ՕՖՄՈՐԴ

Թե գան բարձրանա էդվարդը վիրտին՝
Ազատում չկա մեզ ու Ինչմոնդին:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Թող այդպես լինի՝ թող գնա Բրետան.
Փութով, իշխաններ, կարենք այս ճամփան:

Վեպմ են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՅՈՓԵՐՈՐԴ

Ծերք քաղաքի պարիսպների առաջ:

Մտնում են բոլոր էդվարդը, Գլոսթերը, Հաստինգսը և զորք:

ԹԱԴԱՎԱՐ ԷԴՎԱՐԴ

Իմ հերթայր Ինչարդ, լորդ Հաստինգս և այլք,
Դեռ մինչև հիմա մատուցում է մեզ ճակատագիրը
Եվ ասում, որ ես կարող եմ դարձյալ
Նվաղյալ զիրս փոխել վիճապես Հենրու գանի հետ:
Մենք հայտությամբ նորից ծավճ անցանք
Եվ Բուրգունդիայից բերինք ցանկալի օժանդակություն:
Արդ՝ ի՞նչ է մնում, երբ Ռեվենսպուրգից
Հասել ենք Ճարմի դարպասների առջև,
Եթե ոչ մոռնել մեր գիտությունը:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Գաց է դարպասը: Ինձ դուր չի գալիս,
Երբ դռան սեմին ատրճ է սայթաքում՝
Վատնգի է ատճ մեչ դարանել թափուն:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՎԱՐԻ

Դե՞ն լավ, մարդ ասածս, գուշակությունից պետք չէ վախենալ,
Ոսկիդ կամ խոստաբ ճանապարհներով պետք է ճիշտ մտնել,
Քանզի այստեղ են մեզ միաճալու բարեկամներս:

ՀԵՍՏԻՆԱՍ

Տեր իմ, ես ճորից դուրը կրախիմ:

Պարիսպների վրա երևում են ճորի բազմապետը և նրա թագակիցները:

ՓԱՂԱՓԱՂՈՒՆ

Մենք առել էինք ձեր գալու լուրը,
Փրկության համար գացել եմք դուռը,
Քանզի մենք պատռ եմք Հենրուն ճնազանդվել:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՎԱՐԻ

Ասդ՝ ևթե Հենրին ձեր թագավորն է,
Ապա Ճորի դուքսն էզվարդն է գոնե:

ՓԱՂԱՓԱՂՈՒՆ

Դուք նշմարիտ եք, ավելի ճվազ ձեզ չեմ ճանաչում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՎԱՐԻ

Ես դեսպանս եմ ձեզնից պահանջում,
Որով, խնդրես, ես գոհ կմնամ:

ԳԼՈՍՏԵՐ

(Առաձին) Ոտին տեղ տուավ, կրունկին էլ կուզե:

ՀԵՍՏԻՆԱՍ

(Թագաքաղծին) Դեռ կասկածո՞ւմ եք, թագեր դարպասը,
Մենք բարեկամ եմք թագավոր Հենրուն:

ՓԱՂԱՓԱՂՈՒՆ

Այդ դեպքում պետք է դարպասը բանանք:

Իջնում է:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Քաչ ճրամանատարն է իսկույն ճամզվում:

ՀԵՍՏԻՆԱՍ

Բարի ձերունին կուզեր անձկանոք, որ ամենայն ինչ

Հայեղ քնքաճա և իմին էլ ֆալվի մի խաղաղ անկյուն.
Թայց նիրս մոնիզով ես չեմ կասկածում, որ պետք է նրան
Ու նրա բոլոր ֆալ եղբայրներին շուտ խելքի բերել:

Վերնում երեում են ֆալամալյութը և երկու թալապես:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Լարդ ֆալամապես, այս զարպասները գոց պետք է լինեն
Գիշերը կամ քե կովի ժամանակ:
Պետք չէ վախենալ, ատ՛ու ինձ, պիրելիս, բանալիները:

Վերցնում է բանալիները:

Էդվարդի կամքն է պալատանել ֆալամն ու ինչ նրանց ձեռ,
Ովքեր ուզում են նրան ձեռնել:

Քայլերը: Մտնում է Մանոգոմերին զորի ետ:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Եղբա՛յր, ահա և Ջոն Մանոգոմերին՝
Մեր ճավատարիմ լավ բարեկամը, քե չեմ սխալվում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Բարե՛վ ես նկել, բայց ինչո՞ւ զինված:

ՄՈՆՏԳՈՄԵՐԻ

Որպեսզի օգնեմ քարի էդվարդին փոռձության ժամին,
Ինչպես վայել է ազնիվ ծառային:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Շնորճակալությո՛ւն, սըր Մանոգոմերի:
Մոռացությա՞ն նեմ մենք ոռելիս նիմա
Մեր իրավունքը թագի նկատմամբ
Եվ պահանջում նեմ մեր դհուրյունը,
Մինչև որ ասռված ավելն ուզարկի:

ՄՈՆՏԳՈՄԵՐԻ

Այն գեպքում, էդվա՛րդ, մնացե՞ք բարով, ես պետք է գնամ,
Քանզի բերել եմ ծառայությունս մեր թագավորին և ոչ քե դհսին:
Ջարկի՛ր, թմբկահա՛ր, գնանք այստեղից:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Սպասի՛ր, սըր Ջոն, ուզում եմ ինչ ասես
Ոռոշել, ինչպես կարող նեմ նարից գոնը ստանալ:

ՄՈՆՏԵՍՔՅՈՒ

Խորհել ձեզ պետք չէ, ասեմ ձեզ չիմաք,
Թե չեմ կարող ձեզ ճոչակել արժա,
Ես թաղեցայ եմ ձեզ թախտի Ֆրայիին և գնում հեռու,
Որ կատեցնեմ ձեզ օժանդակող ուժերը բոլոր:
Կըշո՞ւ ազատել, երբ թագ չես ուզում:

ՏՂՈՍՆԵՐ

Ի՞նչ օգուտ, եղբայր, երկղիմ խոսքերից:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷՎԱՐԴ

Երբ մենք գտանանք՝ կենտրկայացնենք մեր իրավունքը,
Մինչ այդ խնամքով պետք է թաքցնել մեր նպատակը:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Կորի՛ր այստեղից, միտք կատկածելի,
Ջենիեն են միայն ճարտերը լուծում:

ՏՂՈՍՆԵՐ

Ախտա՞ս ազիներ, չտապ մագլցեք դուք գահերն ի վեր:
Եղբա՛յր, թագավոր ինչ կճոչակենք,
Եվ այդ ճամբավը կրնի բազում բարեկամներ ինչ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷՎԱՐԴ

Թող լինի, ինչպես դուք եք ցանկանում,
Իրավունքն իմն է, Հենրին է, իրա՛վ, թագս գողացել:

ՄՈՆՏԵՍՔՅՈՒ

Խոսում է տերն իմ արժային վայել,
Արդ պետք է լինեմ էդվարդին պաշտպան:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Փաղե՛ր: էդվարդին ճոչակենք արժա,
Հե՛յ, գինվո՛ր, կարդա ճոչակումն խնդույն:

ՀԵՐԱՎՈՐ

«Ասածս ազարմաձույթյամբ՝ մենք էդվարդ Քարեարդս, բազավորն Անգլիայի
ու Ֆրանսիայի, տեր Իռլանդիայի և այլն...»:

ՄՈՆՏԵՍՔՅՈՒ

Ով ար ժխտում է թագը էդվարդի,

Թող գա և ինձ հետ նա մենամարտի:

ԲՈՒՐԳ

Թե՛ղ երկա՜ր ապրի էդվարդ Ջորջդը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՎԱՐԹ

Շնորհակալությո՜ւն, բայ Մոնտգոմերի և ձեզ բոլորիդ,
Թե բախտն ինձ օգնի՝ ես կհատուցեմ ազնվությանը:
Այս գիշեր մնանք մենք այստեղ՝ Ծարհում:
Երբ առավոտյան արևն իր կառով
Բարձրանա ծայրին այս ճորիզոնի,
Կերթանք ընդառաջ և՛ բայ Վուրվիկին, և՛ նրա զորաց:
Լավ եմ ճանաչում՝ Հենրին գինվոր չէ:
Ա՜խ, չա՜ր կլարենս, ինչ գեշությունն ես
Շաղոմել Հենրուն, մոռանալ, ավա՜ղ, եղբարն հարազատ:
Ինչ էլ որ լինի՝ բեզ ու Վուրվիկին պետք է ճանդիպեմ.
Ջինվաճե՛ր, մարտը մերն է, անկասկա՛ծ,
Դուք կովից հետս կատաճամ մեծ վարձ:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Լոնդոն: Պաղիճ պալատում:

Գալիս են թագավոր Հենրին, Վուրվիկը, Կլարենսը, Մոնտգոմերին, էքսետերը և Ուոֆթերը:

ՎՈՒՐՎԻԿ

Ի՞նչ խորհուրդ կաճ, ազնի՛վ իշխանների՛ր,
Մույլ ճոլանդացոց, սաստիկ ռազմատենչ գերմաններէի հետ
Բելգիայից էդվարդն ապաճովապես հեղուցը անցել
Ու իր գնդերով գալիս է Լոնդոն:
Բազում հեղաժիտ մարդիկ են նրա չուրչը հավաքվել:

ՈՒՈՖԹԵՐ

Թող զորճ հավաքեն, ես մղեն նրանց:

ԿԼԱՐԵՆՍ

Հնչա է կռխռանել կրակն սկզբում,

Բայց երբ բարբարվեց՝ գետն էլ չի մարի:

ՎՈՐՈՍ

Ես Վորվիկշիրում ունեմ ճշմարիտ չատ բարեկամներ,
Հարազատներ են, բայց խիզախաբար կենավեն մարտի.
Ես պետք է նրանց ժողովեմ իմ չուրջ: Որդի Կարենս,
Կաճչիր Անֆոլկում, Նորֆոլկում, Քենտում
Եփզախ ասպետներ, ազնվականներ գրոշիդ ներքո:
Եզրա՛յր Մոնտեգյու, դու Բեկինգեմում
Նորթեմպտոնում ու Լեսեստերշիրում գտիր այն մարդկանց,
Որ‌ևէ պատրաստ են խոսդ լսելու,
Իսկ դու, Եայ Օմսֆորդ, ատ չատ են սիրում
Քո Օմսֆորդշիրում, ճավաչիր ազնիվ բարեկամներիդ:
Գնացույն տեր իմ, կմնամ այստեղ
Դատ չդադարած ձեր ճավատարիմ լոնդոնցիներով՝
Ինչ կզդին՝ ձայով և կույս Գիանաե՝ չռանարսերով,
Մինչև ես գառնամ:
Ազնիվ իշխաններ, բարի՛ ճանապարհ, չատվենք խոսով,
Մեացի՛ք բարյավ, գնացույն իմ տեր:

ԲԱՌՎՈՐ ՀՆՐԻ

Գնա՛ս բարով, Հնկատր, իմ Տոյայի ճշմարտափայլ ճույս:

ԿԱՐՆՆ

Ի ճյան անխախտ ճավատարմության՝
Ձերդ մեծության ձեռքն եմ ճամբուրում:

ԲԱՌՎՈՐ ՀՆՐԻ

Անձնվեր կարենս, ճայդուկ եղիր:

ՄՈՆՏԵԳՅՈՒ

Սրապինդ եղիր, գնացույն տեր իմ, մեացիր բարո՛վ:

ՕՄՍՖՈՐԴ

(Համբուրում է Հնրու ձեռքը) Ես դարձյալ եմ ճավատարմությանս:
Ճնո՛ր ճանդիպում:

ԲԱՌՎՈՐ ՀՆՐԻ

Թանկագի՛ն Օմսֆորդ, բարի՛ Մոնտեգյու,
Ես ձեզ բոլորիդ մաղթում եմ դարձյալ բախտավորություն:

ՎՐԺՎՄ

Մեռցի՛ք բարյավ, ազնիվ իշխաններ,
Թող մենք հանդիպենք Փովնեսթիում:

Գնում են բոլորը, բացի թագավոր Հենրուց և Էխոբոիից:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Առայժմ այստեղ թող հանգստանամ,
Ի՞նչ է մոռծում էխոբոիս արդյոք.
Ինձ թվում է, որ ուժերն էդվարդի
Ի վիճակի չեն մեր բանակի դեմ կռվի ելնելու:

ԷՔՍԵՏԵՐ

Եթե ճա այլոց գլխից չճանճն:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀԵՆՐԻ

Այդ բանից երբեք ես չեմ վախենում,
Չի բարությունս է ինձ փառաբանում ժողովրդի մեջ,
ես չեմ խցանել իմ լսելիքը նրանց խնդրանքով
Կամ կասեցրել նրանց ճայլերը բաշխչուկներով.
Իմ գթությունը արգելս բալասան ապահինել է վերերը նրանց,
Իմ բարությունը վերջն է ամոքել,
Իմ գթությունը նրանց հարգացող արցունքն է սրբել,
ես աչք չեմ դրել նրանցից մեկի ճարտասությանը,
Նրանց չեմ ճնշել բարձր ճարկերով,
Վրեժխնդրությունս առաջ չեմ տարել,
Քեև իմ ճանգիստ մեզբեր են գործել:
Ա՛խ, ինչո՞ւ նրանք էդվարդին պետք է ինձնից շատ սիրեն,
Ո՛չ, ո՛չ, էխոբոիր, այս չնորհնները վարձ են պահանջում,
Եվ երբ առյուծը գառանն է շոյում,
Նրա եանից գառնուկն է գեռում:

Բնդ խարից ձայներ՝ նանկաստե՛ր, նանկաստե՛ր:

ԷՔՍԵՏԵՐ

Լսո՞ւմ եք, տեր իմ, այս ի՞նչ ձայներ են:

Մտնում են թագավոր էդվարդը, Գլոսթերը և ընկերներ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Բոնե՛ք չփոքված Հենրուն և տարեք
Նարից ճոչակի՛ք մեզ Անգլիա տարեք:
Գնա այն ակումբն եք, ուրկից բխում են փոթրիկ առվակներ,

Աչդ ձեր աղբյուրը պետք է ցամաքի։
Իմ ձովը պետք է ծծելով բաշի ձեր առվակները.
Ու կարձրաճաճ չրերը նրա։
Տարե՛ք սրան բերդ։ Չքողնեք խոսի։

Մի բանի ժարդ սանում են բազմոր Հերոսն։

Այժմ, իշխանե՛ք, դեպի Փովենարի,
Որտեղ հանդուգն Վարվիկն է մնում։
Եոզ է։ Եոտապեմ, թե ոչ ձորմերը
Ցիրուցան կանեն մեր դիզած խոտը։

ԳՈՐՏԵՐ

Դնա՛ք, բանի դեռ զորք չի հավաքել,
Մեծ դավաճանին հանկարծ կալանեմք։
Եիզախ ազգիկնե՛ր, դեպի՞ Փովենարի։

Վեռք եք։

ԱՐԱՐՎԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Քովենտրի։

Պատուհի վրա նեռամ եմ վարվիկը. Քովենտրի Հոլտոպրոփը.
Երկու սատճանչակ և ատիչներ։

ՎՈՐՎԻԿ

Որտե՞ղ է լրտիւրն անվախ Օմֆարդի,
Հետո՞ւ է Ֆո տիրն, ազնիվ բարեկա՛մ։

Ա ՍՈՒՐՀԱՆԴԱՆ

Դաճեմտոռում է, այս կողմ է գալիս։

ՎՈՐՎԻԿ

Իսկ չա՞տ ճեռու է նորա՛յր Մոճտեգյուճ,
Որտե՞ղ է Ճրա սատճանչակն ճիմա։

Ի ՍՈՒՐՀԱՆԴԱՆ

Նա Գեճտրիում է, ճզոր բանակով։

Մտնում է սըր Ջոն Մոտրվիլը։

ՎՈՐՎԻԿ

Աստ՛, Մոտրվիլ, սիրելի ազատ,
Ըստ ինչ, մտո՞ք է կլարենտն այժմ։

ՄՈՏԲՐԱՅ

Ես Մատլեմում Ճրաճ թողնցի իր բանակի ճետ.
Երկու ժամ ճետո այստեղ կլինի։

ՎՈՐԿԻ

Ուրեմն, Կլարենսը մոտենում է մեզ.
Լսում եմ նրա թմբուկի ձայնը:

ՍԱՄԵՐԿԻ

Օ՛, ո՛չ: Սառութիմն այն կողմն է, միլո՛րդ:
Թմբուկի ձայնը գալիս է ամա Վորվիկի կողմից:

ՎՈՐԿԻ

Բայց ո՞վ է գալիս: Գուցե բարեկա՞մ, որ չենք սպասում:

ՍՈՄԵՐԿԻ

Շատ մոտ են, իսկույն դու կճանաչես:

Մտնում են թագավոր Էդվարդը, Գլոսեստրը և զորք:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Փաղաքո՛ր, մոտեցիր դու պարիսպներին
Եվ տարափոդի՛ր խոսք բանակցության:

ԳԼՈՍԵՍՏԵՐ

Տե՛ս, թե ինչպես է խոժոռ Վորվիկը
Պատի երկայնքով զինվորներ լցնում:

ՎՈՐԿԻ

Ի՞նչ անակնկալ: Մի՞թե գլարենսեր էդվարդն է եկել,
Մախվա՞ծ են արդյոք դիտագործները,
Թե՞ հուն են մտել, որ ես չիմացա՝ ինչպես է եկել:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Արդ՝ բացվո՞ւ ես դռները, Վորվի՛կ,
Թե՞ չես կամենում խոսել ազնվաբար
Եվ ճամփատարին չտեսել իմ առաջ,
Ինձ կոչիր արքա, թագությանն խնդրիր,
Եվ նա կեների վիրավորանքդ:

ՎՈՐԿԻ

Ավելի լավ է՝ չլինես զորիդ ճիշտ,
Չիչի՛ր, թե ո՞վ է քեզ բարձրացրել և ո՞վ է գցել:
Կոչիր Վորվիկին էս պաշտպանյալը, գդա՛ռ արարիդ,
Այնժամ կմնաս գարձյալ Յորկի դուքս:

ԿԱՍՍԵՐ

Ես կարծում էի ինչ առնվազն կկոչեր արհա,
Թագե կառավե՞ց՝ ճակառակ կամիին։

ՎՈՐՈՒԿ

Մի՞թե դհսությունն առատ նվեր չէ։

ԿԱՍՍԵՐ

Ասված է վկա, նրե մի ադհատ կոմսի են տալիս։
Ով ես պատրաստ եմ այսպիսի չոգայլ նվերի համար ինչ ծառայելու։

ՎՈՐՈՒԿ

Ես չէ՞ի, որ ես եղբարը ավի թագավորություն։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՆՈՎԱՐԴ

Այն իմն էր, թեև Վորվիկն է ավել։

ՎՈՐՈՒԿ

37 Դու Աթլասը չես, որ այսպիսի մեծ ծանրություն կրես։
Հենց դրա համար Վորվիկն իր նվերն ետ է վերցնում։
Արդ՝ թագավորն իմ Հենրին է միայն, ես՝ նրա ծառան։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՆՈՎԱՐԴ

Բայց, Վորվիկ, արհադ իմ գերին է արդ,
Դու, անվախ Վորվիկ, պատասխան ասուր ինձ,
Ի՞նչ է մարմինը՝ գլխից զրկված։

ԿԱՍՍԵՐ

Ավա՜ղ, ինչ, Վորվիկ, ճիտուն չես տեսնում.
Մինչ դու խորհում ես տասնոցը հաշել, թագավորն արդեն
հարամաճկարեն ճանված է լինում խաղաթղթերից։
46 Դու թշվառ Հենրում եպիսկոպոսի պալատում թողիր.
Տասնոցը ձեռիդ՝ դու կճանգիպես նրան Թաուերում։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՆՈՎԱՐԴ

48 Մինչև իսկ այդպես։ Բայց, այնուամենայնիվ, Վորվիկն ես դարձյալ։

ԿԱՍՍԵՐ

Վորվիկ, դու որտա ճարմար առանը և ծուռ իշիր։
Էլ ի՞նչ ես խորհում, ինչիր՝ երկաթը տաք-տաք են ծեծում։

ՎՈՐՎԻԿ

Ավելի լավ է, որ մեկ հարվածով կարեմ այս ձեռքը
Եվ մյուս ձեռքով այն ևեռեմ դեմքիդ,
Քան թե վար բերեմ իմ առաջատը ես ոսխերի տակ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԿՆՈՒՄԻ

Դե՞հ, առաջատիր, ինչպես ուզում ես
Եվ թող բարեկամ ինձ լինեն համին, ընթացքը չրի,
Սակայն այս ձեռքը ամուր բռնելով ես ևս մազերից,
Քանի դեռ տամ է կտրած գլուխդ,
Ես պիղծ արյունով հողին ներկի.
«Քամու պես փոխվող Վորվիկն այլևս չի կարող փախչել»:

Մտնում են Օթեղոն, Ջենտուներ՝ դռչներ պարզած:

ՎՈՐՎԻԿ

Սիրելի դռչներ: Օթեղոն է գալիս:

ՕԹԵՂՈՆ

Ահա՞ Օթեղոն: Կեցցե՞ լանկաստերը:

Նա զարի ձեռ մտնում է բազմ:

ԴՈՒՑՏԵՐ

Բաց են դռները, մենք էլ ներս մտնենք:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԿՆՈՒՄԻ

Այդպես կարող են ուրիշ բշնամիք քիկուճից խփել:
Մենք կազմ ու պատրաստ այստեղ կկանգնենք, ճրաք, իճարկե,
Դուրս կգան զարձյալ և մեզ կճեռնեն ճոր կռվի ձեռնոց:
Ու թե չուզենան բազարից դուրս գալ,
Դուրս կվռնդենք զավաճաններին:

ՎՈՐՎԻԿ

Բարով ես եկել, բանկազին Օթեղոզ,
Դու ժամանակին օգնությանդ ճատար:

Մտնում է Մոնտեղյուի բռկատը, բմբռնված զարկով, դռչներ պարզած:

ՄՈՆՏԵԳՅՈՒ

Ահա՞ Մոնտեղյուն: Կեցցե՞ լանկաստերը:

Իր զարով մտնում է բազմ:

ԴԼՈՍՏԵՐ

Դու և եղբայրդ պետք է ձեր մարմնի
Թանկագին արյամբ ճաշուցանեիք այս դժուրյան համար:

ԹԱԳՎՈՐ ՆԻՎԱՐԻ

Դժվարին կռվի պատրը բաղցր է.
Ես գուշակում եմ իմ հաղթանակը:

Մտնում է Սոմիրանի չոխաջ՝ բժրանկներ զարկելով. դուշներ պարզած:

ՍՈՄԻՐԱՆԵՑ

Սոմիրանամ անուս, կեցցե՛ Լանկատաների:

Ջորի գլխին անցած՝ մտնում է Բազամը:

ԴԼՈՍՏԵՐ

Քո անվանակից երկու դևսերն էլ
Արյուն են թափել Ջորի՝ ոտն կռվից,
Եվ դու կլինես երրորդն անկասկած,
Եթե այս սուրն ինձ սատյգ ծառայի:

Մտնում է Կարինի փեվրարների չոխաջ. դուշներ պարզած:

ՎՈՐՍԱ

Նայի՛ր, գալիս է Ջորչ Կլարինեը
Եվ ճա բավարար զորություն ունի,
Որպեսզի կռվի եղբոր ճետ անվախ,
Իր արդար գործի ճամեղն է ճաղթում
Ճարազատ եղբոր սիրտ զգացումը:
Ե՛կ, Ջորչ Կլարինես, վտովիկն է կանչում:

ԿԼԱՐԻՆԵՑ

Հայր, ճասկանո՞ւմ ես, ինչ եմ ակնարկում:

Գանկով կարմիր վարդը գլխարկից:

Մ՛, նայի՛ր այստեղ, իմ ամբաստիճն եմ ճետում ես դեմիդ,
Ջեմ ուզում ճանդել իմ ատենն ճայրական,
Որ չաղաչել եմ ճարերն իմ արյամբ,
Եվ Լանկատաների ես չեմ պաշտպանի:
Ի՞նչ: Մի՞թե, Վտովի՛կ, դու ճավատում ես, որ Կլարինեը
Այն ատաինանի բուր է, ոմարդի և անպատույճ,
Որ կուզդի կռվի մանաբեր զենքը

Ընդունիմ իր եղբոր և սիրելավոր իր թագավորի:
Դուցն իմ հոգումն երեսի՞ս զարնես,
Բայց ես չեմ կարող այն կյանքի կոչել,
Քանզի կլինեմ ավելի դաժան,
Քան թե Հնիթայնե, որ միակ դուստրին ողբակեզ արավ:
Այնպես ցավում եմ իմ մեղքի համար,
Որ ի սրիտս եղբոր գործի բեզ համարում եմ հոգվյալ թշնամիս:
Ես միամիտ եմ դրել, ուր որ էլ լինի,
Հանդիպել բեզ ճիտ ու վրեժս առնել,
Քանզի խաբեցիր անմտաբար ձեռվ:
Քեզ, գոռոզ Վարվիկ, կանչում եմ ի մարտ,
Եղբորս եմ դիմում շինված այտերով,—
Ներիր ինձ, էդվա՛րդ, մեղիերիս համար,—
Այսպես մի՛ նայիր, ես այսուհետև կայուն կլինեմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Ոդբա՛յնե: Տասն անգամ դու կլինեիր դարձյալ սիրելի,
Եթե դու նույնիսկ չճաոուցեիր ատելությանս:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Իմ ողբույնն էլ բեզ, բարի կլարենս,
Դու եղբայրաբար վարվեցիր մեզ ճետ:

ՎՈՐՎԻԿ

Օ՛, շար դավաճան, սուր երդմնազանց:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Վարվիկ, ուզո՞ւմ ես բազաքից դուրս գալ ու կռվել մեզ ճետ,
Թե՞ սոխակած նեմ բարեր ճետելու ականջներիդ շուրջ:

ՎՈՐՎԻԿ

Ավա՛ղ, ես այստեղ բնավ չեմ գոցվել՝ ի պաշտպանություն,
Այժմ ես խնույն մեկնում եմ Բարնետ,
Եվ բեզ ճետ, էդվա՛րդ, ես պետք է կռվեմ, եթե ճանդգնես:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Այո՛, էդվարդը երկյուղ չի կրում, նա ցույց է տալու բեզ ճանապարեը:
Իշխաննե՛ր, ի՛ մարտ: Փա՛ռք բեզ, Սուրբ Գևորգ և մեր ճաղթանակ:

Բայերով: Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Դպրոցական Բաղնեսի մոտ։

Տափաստան։ Հեռվի չոր ու չռաչ։ Մոնում է բազմաթիվ երկարչք.
հարյ ասլով վիրավոր Վարվիկն։

ԹԱԳԱՎՈՐ ԼՎՈՒՐԴ

Ա՛յ, այստեղ պառկիր. մեռի՛ր, բոզ ինչ ձեռ մեռնի մեր աջը.
Քանզի Վարվիկը մեզ էր վախեցնում.
Այժմ, Մոնտեզյու, փորձի՛ր դիմանալ, ես ինչ եմ փնտրում,
ու ձույն փոսի մեջ ես և Վարվիկի ոսկորներն ճանգչեն։

Գնում է։

ՎՈՐՎԻԿ

Ա՜խ, ո՞վ կա այստեղ, բոզ ինձ մոտենա՝
Թևդուզ բշնամի կամ քե բարեկամ։
Ո՞վ ճաղթեց ... Ցո՞ւրբը, թե՞ Վարվիկն, ասա՛,
Թայց ինչո՞ւ ճարցնել... Իմ թուլությունը.
Արյունս, սիրտս՝ ելիվանդ ու սկար,
Եվ իմ ճաչատված մարմինն ասում են,
Ու պետք է ճանձնեմ անյունս ճողին,
Եվ ճաղթանակը՝ կործանումիս ելես բշնամիներիս։
Այսպես ընկնում է կացնից ձիգ մայրին,
Ուրի ճյուղերն են իրենց գիրկն առել վիճապանծ արծվին,
Իսկ սավերի տակ առյուծն է ելրռում,
Եվ ետս կատարն ավելի բարձր է, քան Ցուպիտերի տարածվող ծառը,
Ու պալատանում է գաճան բիները ցրտաչունչ համուց։
Եվ այս աչերը, որ մշուշվել են մահվան սև ճողով,
Թափանցում էին բարի միջօրեի արևի նման
Աւար աչխարհի գալանեանության գագանիքների մեջ,
Իսկ իմ ճակատի բյուր խորշոմները՝ առյեցուն արյամբ,
Թաղտատվում էին ելես արճայց գերեզմանի ելես,
Քանզի կա՞ արճա, ում գերեզմանը փորած չլինեի,
Ո՞վ կենդգեներ ծպտալ իմ առջև, երբ մռայլ էի.
Ասա՛ ես փառքը. այժմ չաղախված արյամբ ու փոչով,
Իսկ այգիներս, ծառուղիներս ու կալվածքներս,
Ավա՛ղ, իննամից անչատ են արդեն,
Ես ոչինչ չունեմ, բացի մարմնս ծածկող սև ճողից։

Ի՞նչ է օրենքը, իշխանությունը, արհայությունը՝
Լոկ ունայնություն: Ինչպես էլ ապրես,
Վաղ թե ուշ, մահը պետք է առնի ինձ:

Մոնում են Օրեֆորն ու Սամերսեթը:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Օ՛, Վարվի՛կ, Վարվի՛կ, եթե մեզ նման լինեիր ուժեղ,
Մենք կարող էինք ի չիք դարձնել կառուսաճերը մեր.
Հենց նոր իմացանք, որ Յորքսիայից թագուհին ճզոր ուժեր է բերել:
Ա՞խ, կարենայիր դու մեզ նետ փախչել:

ՎԱՐՎԻԿ

Ո՞ւ, այն ասեն էլ ես չէի փախչի: Ա՞խ, իմ Մոնտեգյո՛ւ,
Սիրելի եղբայր, թե դու այստեղ ես, ձեռդ ինձ մեկնիր
Եվ ես չարչրտով իմ ճոպին պաճիր:
Դու ինձ չես սիրում, ճանգի, իմ եղբա՛յր, եթե սիրեիր՝
Քո արցունքները պետք է թրջեին այս արյունը պաղ,
Որ արգելում է չարչրես քանալ ու ինձ ձեռ խոսել:
Ա՞խ, չասած արի՛, թե ոչ կմեռնեմ:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Ա՞խ, Վարվիկ, չասիչը փչեց Մոնտեգյուն,
Բայց միևչև վերջ էլ ես ինձ էր կանչում
Եվ ասում. «Տարե՛ք իմ չերմ բարևը
Եիզախ եղբորս»: Եվ չանում էր ես ինչ-որ բան ասել,
Բայց խոսքը ետս,
Ինչպես ճիպուռում արձակված խուլ ձայն ճոպիվ ճասկացա,
Բայց վերջին պաճին ճառաչեց. «Վարվի՛կ ... Ա՞խ, մեռա բարյավ»:

ՎՈՐՎԻԿ

Ես ճրաժեչա եմ տալիս բոլորիդ,
Մենք կճանդիպենք այնտեղ՝ երկնքում:
Թող ճանգչի խաղաղ նետ աստր ճոգին:
Փախե՛ք, իշխաններ, դուք ձեզ կփրկեք,

Մեռնում է:

ՕՓՈՅՈՐԴ

Գնանք բագուհու զորին ջնդառաջ:

Դուրս են տանում Վարվիկի մարմինը:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Թագավորական մի ապ վար:

Գալիս: Հանկուսվոր մանում են թագավոր Էվարդը, Գլոսմերը, Կլարենսը և ուրիշներ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Մեզ մինչև ձիմա բախտը ասնում է դեպի ճերմինես
Եվ ճաղթանակի պսակ չենարհում,
Բայց պայծառափայլ այս միջօրեին
Տեսնում եմ մի սև, սարսափասիլ ապառնալից ամպ,
Որ պիտի կռվի մեր փառավորյալ արեգակի ճեռ՝
Մինչ նա կճանգչի իր արևմտյան խաղաղ անկողնում:
Իշխաններ, ամպը զորճն է թագումս,
Որ ժողովել է նա Գաղիայում ու մեր ճողն իչել:
Ինչպես լսեցի, նրանք գալիս են մեր դեմ կռվելու:

ԿԼԱՐԵՆՍ

Մի թեթև համի չուտով կցրի այդ մռայլ ամպը
Եվ ծովից այն կողմ, ուրկից եկել է, կուղարկի նրան,
Ձո բյուր չողերը պետք է փարատեն այս մառախուղը:
Ոչ ամեն ա՛մպն է փոթորիկ ծնում:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Թագումին ունի երեսուն հազար բաչասիրտ մարտիկ,
Փախավ Սոմերսետն Օքսֆորդի ճեռ նրա բանակը:
Եթե թագումին հիչ ճանգստանա՝
Հավատա, մեզ չափ նա ուժ կունենա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Մեր հավատարիմ բարեկամները ծանուցել են մեզ,
Որ նրանք իրենց ընթացքն ուղղել են դեպի Տյուքսբերի:
Բարենաի դաչտում մենք բան կարելույն հաղթանակ տարանք,
Արդ՝ պետք է ուղիղ չտապենք այնտեղ,
Հնչա է ճանապարհն անցնել կամավոր:
Ամեն կոմսություն մենք ոտք դնելիս՝ խիստ կուժեղանանք:
Թմբուկնե՛ր զարկեք, կանչեցեք անվախ՝ առա՛չ մարտիկներ:

Գալիս: Պատմ են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՉՈՐՈՐԴ

Հաջողական Տյուքսբերիի մոտ։

Թայլերը։ Մահում են թագուհի Մարգարիտը, իշխան Էդվարդը,
Սոմերսեթը, Օքսֆորդը և ընկերներ։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Մե՞ծ իշխաններ,
Իմաստուն մարդիկ չեն նահում, ոդրում իրենց կառուսաք։
Այլ արիասիրտ փնտրում են նրանք վիշտ ամոքիլու նանապարհները։
Թեև մեր նավի կայմը կոտրել է,
Պարանը պոկվել և ճուտս խարիսխն ի կորուստ մատնյալ,
Եվ կոպ է ավել մեր նավագների կեսին ծովն անդուն,
Բայց դեռ ապրում է մեր նավապետը։
Հարմա՞ր է, որ նա վախկոտ մանչի պես ընկը բաց թողներ
Եվ արտասվաթոր լացող աչերով խիստ կրկնապատկեր ծովի ջրերը,
Ավելի ուժ տար մեր անդ ծովին, որ առանց այդ էլ զորություն ունի
Եվ նավը թողներ, որ թախվեր ժայռին,
Երբ նա կարող էր ճմռությամբ փրկել։
Ա՞խ, ի՞նչ ամոթ է, ի՞նչ ծանր հանցանք։
Ասենք, վարվիկն է մեր խարիսխն եղել,
Մոնտագյուն՝ կայմը, իսկ պարանները՝
Մեր գոնված մարդիկ։ Սակայն ի՞նչ օգուտ։
Մի՞թե Օքսֆորդը մեզ խարիսխ չէ՞ դարձ,
Մի՞թե Սոմերսեթն ամուր կայմ չէ՞ դարձ,
Իսկ ֆրանսիացի բարեկամները պարան ու տարբ չե՞ն։
Թեև նեղն ու ես անփորձ եմ այժմ, սակայն կարող եմ
Այս անգամ տանել մեր նավարկելի գործը գժվարին։
Մենք բաց չենք թողնի ընկը մեր ձեռքից,
Որպեսզի նահենք ու ոդրանք անդուլս,
Բայց նամփա կընկնենք՝ քնդրեմ շար խոսու,
Ծանծաղուտների ու ժայռերի մեջ, որ սպառնում են մեզ նավաբեկել։
Ո՛չ ճանդիմանանք, ո՛չ ծծանք ալյաց.
Ի՞նչ է էդվարդը, երբ ոչ միայն ծով ալեկոծված,
Ի՞նչ է Կլարենսը, երբ ոչ տարուն ավազ ճնճղուքյան,
Ի՞նչ է Ռիչարդը, երբ ոչ միայն ժայռ չարագույակ.
Աճա մեր անբախտ նավի բշնամիք։
Կարող եք լողալ, բայց կարճ կանի,

Գուցե ասմ դրնիմ ավազի վրա՝ ձեզ ներս կխաչի դավաճաներեն,
Գուցե մագլցիմ կռպիտ ժայռե ի վեր՝ չրերեն ալեկած ձեզ կլվանան,
Կամ դուք կմեռնիք այնտեղ սովամահ։ Օ՛, մաճ եռակի։
Այդ բանն ասում եմ, որ դուք ճասկանամ, ազնիվ իշխաններ,
Եթե ձեզանից որևէ մեկը պատահի առիթին
Հույս առ մեզանից, թող նա ավելի ինչ ճույս ունենա
Այդ երեք կաղմից, քան թե այս ծովից՝
Իր լերկ ժայռերով, իր ավազներով։ Դե՛ն, արիացեք։
Եթե չարությունն անկասելի է,
Ապա ազայոց թույությունները են արցունքն ու վախը։

ՈՒԼԻՍ ԻՇԽԱՆ

Այո՛, այսպիսի անվեճեր կինը,—
Եթե վախկոտը նրան ուճկճդրեր,—
Կարող էր սիրա տալ ու ազատել
Նվ, առանց գնճի, կռվի կգնար։
Ես դա ասում եմ ոչ նրա ճամար,
Որ կասկած ունեմ ես մեկի վրա,
Բայց քե գոնվեր այստեղ մի վախկոտ՝
Ես կարճակեի նրան ժամ առաջ,
Որ չվարակեր նա ծանր պանիճ այլոց թույլ ոգով։
Եթե այդպիսի մեկը կա այստեղ,
Առված չարացն, թող նա ժամ առաջ մարտից ճեռանա։

ՕՏԵԼՈՒ

Եթե այսպիսի բաչություն ունեն ոգայք ու կանայք,
Ինչ զինվարներբ՝ լոկ վախկոտություն, նրանց բյուր ամո՛թ։
Օ՛, երիտասարդ, բաչ արբայազն
Քո մեչ վերստին ես ճոչակավոր մեծ ճայրն է ապրում,
Դու պիտի ապրես երկար տարիներ, որպեսզի կրես
Նրա պատկերը և ճարություն առս նրա մեծ փառքին։

ՏՈՄԵՐՈՆՏ

Նվ ով չի ուզում ի սեր այդ ճույսի պայքարի ելնել,
Թող առնը ինի ու թե բվի պես ցերեկն արթնանա՝
Մարդիկ զարմանքից կծագրեն նրան։

ԹԶՈՒՆՉԻ ՄԱՐՏԱՐԻՏ

Շնորճակալությո՛ւմ, ազնիվ Սամերսեթ, պիրելի Օմոֆարդ։

ՈՍՏԱՆ ԻՇԽԱՆ

Ընդունեմ իշխանից չնահանգալություն,
Ով ասիլ ոչինչ դեռ չի կարող տալ:

Մառամ է մի ասոճանդակ:

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Պատրաստվիճ, այարի իմ, էդվարդը մատ է,
Գալիս է կովի մոտդրությամբ, վճռակամ եղիճ:

ՕՓՍՅՈՐԴ

Ես ճվազագույնն այլ կերպ չեմ խոհել,
Նա չտապում է, ոտպեսզի բոնի մեզ ճանկարծակի:

ՍՈՄԵՐՍԵՏ

Բայց պետվում է, մենք պատրաստ ենք արդ:

ՔԱՌՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Սիրտս լցնում է ձեր հառնդը խինդ:

ՕՓՍՅՈՐԴ

Մեր կոիվն այստեղ պետք է բոնկի,
Ուստի, մենք պետք է տեղից չշարժվենք:

Ելիտներ: Մառամ են բազմոր էդվարդը, Կարնեգը, Դեսմերը և զորք:

ՔԱՌԱՎԱՐ ԽՈՎԱՐԴ

Փալամարտիկնե՞ր, կանգնած է այստեղ փշրտա աճառաը,
Որ երկինքների ձեռնավությամբ ու ձեր զորությամբ
Պետք է կարտաին ողջ արմատները մինչև ույզ գիշեր:
Ինչու կիզանյութ ես ավելացնեմ ձեր կրակի վրա,
Երբ ես լավ գիտեմ, թե ձեր բոցն ինչպես կայրի աճառաը:
Թմբուկնե՞ր զարկեմ, ի՞մ մարտ, իշխանննե՞ր:

ՔԱՌՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Լորդե՛ր, ասպետնե՛ր, ազնվականննե՛ր,
Իմ արցունքները չեն թողնում խոսել,
Ցաւտահանչյաւր բառ առատատնկիս՝
Տեսնում եմ, ինչպես ես կոչ եմ տալիս իմ արցունքները:
Ուստի, չեմ ատում ոչինչ ավելի, քան թե այս մենը.
Հեռացե՛ք ձեր տեղն, գերվել է, ավա՜ղ, թշնամու կողմից.
Հափշտակել են և նրա գանը,

Երկիրը դարձրել մի սպանդանոց.
Մարթում են նրա հպատակներին
Եվ ոռնաձարում օրհնվենքն ամեն, գանձերը չարթում.
Աշխ՝ գայլն է նկել՝ այս կողոպուտի առարիչն սուր:
Կռվի՛ք, իշխաններ, ձեր գործն է արդար,
Պեռ արիացի՞ք, չնփարներ ձնչե՞ք ի նչան մարտի:

Պետք են նրան բանակներդ:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Տյուտչեթիի ճարտուղարը մի ազ մոտ:

Տպավոր: Ավարտի ապրանքան: մոտում են բազմաթիվ էկվարդը. կարևոր.
Դասակը և գորք. նրանց մեջ՝ գերված բազմի Մարգարիտը. Օմեխարդը և Սամիրանը:

ԲԱԶՄԱՎՈՐ ԽՈՎԱՐԴ

Աշխ վախճանվեն ճառագ արևոտ գիտությանն:
Տարե՛ք Օմեխարդին Հիմնի ամրոցը.
Իսկ Սամիրանի գլուխն ճանճալուր՝ բացրեք իսկույն:
Տարեք, չեմ ուզում ոչ մեկին լսել:

ՕՄԵԽԱՐԴ

Գալով ինձ, ինչ չեմ անձնաճգատացնի ես ոչ մի խոսքով:

ՍԱՄԻՐԱՆԻՆ

Ոչ էլ ես, միլարդ: Բայց խոնարհվում եմ իմ բախտի առաջ:

Ինվան պանակներդ առնում են Օմեխարդին ու Սամիրանին:

ԲԱԶՄԱՎՈՐ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Այսպես տխուրներն մեզ բաժանվում ենք այս չար աշխարհից.
Որ ուրախությամբ ճանդիպենք վերին երուսաղեմում:

ԲԱԶՄԱՎՈՐ ԽՈՎԱՐԴ

Հայտարարե՞լ եք արդյոք այն մասին, ով երիտասարդ
Էկվարդին գերի, նա կառանա վարձ, իսկ գերին՝ կյանքը:

ՊՈՍՏԱՐ

Այո՛, մեր արխա: Եվ աճավասիկ բերում են նրան:

Ինվարներդ բերում են արևոպագ էկվարդին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՅԱՎԱՐԹ

Մոտ քեռիմ ճաչին, թաղիմ նա խոսի։
Մի՞թե կարող է այսման մատղաշ փուչն այսպես ծակոտել։
Դու ի՞նչ գոճացում կարող ես մեզ տալ այն բանի համար,
Որ զնեմ վերցրիր և ըմբռստացրիր ժողովուրդն իմ դեմ,
Ինձ պատճառելով այսման նեղություն։

ՈՒԼՍԻ ԻՇԽԱՆ

Դու պետք է խոսես ճշտատակի պես, ո՛վ փառամոլ Յո՛բ։
Հաչվի՛ր, որ ինչ ճիտ ճայրս է խոսում իմ շրթունքներով։
Իչիր դու գանից, շոշիր իմ առաչ։
Ես ինչ եմ ուզում այդ ճուչն բառերը,
Որոնց պատասխանն ինձանից էիր ուզում իմանալ։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Ա՞խ, երթ ճայրդ ինչ ելման լիներ այդպես անճողոպրող։

ՓԼՈՍՏԵՐ

23 Այն ժամանակ դու պետք է ճագներիր ճարից շրչազգիստ
Եվ կանկաստերի տաքատը բեռավ շճափշտակներիր։

ՈՒԼՍԻ ԻՇԽԱՆ

25 Թող Եզովպոսի առակներն ասեն ձմռան գիշերին,
Այստեղ երկդիմի խոսելու վայր չէ։

ՓԼՈՍՏԵՐ

Երդվում եմ, լակո՛տ, այս խոսքիդ համար տանջամահ անել։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՏ

Այո՛, ծնվել ես, որ մարդկանց տանջես։

ՓԼՈՍՏԵՐ

Տարեք այստեղից չարախոս հածին։

ՈՒԼՍԻ ԻՇԽԱՆ

Ավելի լավ չէ՞ր շարախոս կուզիկին։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՅԱՎԱՐԹ

Լոիր շան լակոտ, լեզուդ կկարեմ։

ՊԱՐՆՆՍ

Դու, լակո՛տ, լեզվիդ շատ ես զոռ տալիս։

ՈՒԼՅԻ ԻՇԽԱՆ

Ես գիտեմ պատուհաս, դուք այդ չգիտեք:
Կճամբել էզվարդ, երդմնազանց Ջորջ,
Եվ դուս, դարձվոր Դիկ, ես ձի՛զ եմ ասում,
Ես քարեր եմ ձեզնից, ո՛վ դավաճաններ,
Իսկ դո՛ւ, ճննդ էզվարդ, ճափշտակել ես իմ հարս թագը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԻՇԽԱՆ

Ա՛ռ ինձ, վճռվիճ արժանի ծննդիդ:

Դպչում է նետվածում է նրան:

ԴԻՍՍԵՐ

Դեռ թպրտա՞ս ես, ա՛ռ ինձ, որպեսզի ճոպիդ տաս բնդմիչյա:

Դպչում նետում է նրան:

ԿԼԱՐՆՍ

Առ՛ էլ ինձ, ճանճի ինձ պատառվեցիր երդմնազանցությամբ:

Դպչում նետում է նրան:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ինձ էլ սպանիր:

ԴԻՍՍԵՐ

Ես՞ա կուզես, խնդրեմ:

Ոգով է դպչում նետում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԻՇԽԱՆ

Սպասի՛ր, Ռիչարդ, մինչ առանց այլ էլ չափն անցկացրինիր:

ԴԻՍՍԵՐ

Ինչո՞ւ ես ապրի: Որպեսզի լցնի՞ աշխարհն իր խոսքով:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԻՇԽԱՆ

Ո՞նչ: Նվազո՞ւմ է, չատ ուշի բերեք:

ԴԻՍՍԵՐ

Կլարե՞նս, իմ եղբա՛յր և իմ թագավո՛ր,
Ներեք ինձ այժմ, կարևոր գործով մեկնում եմ Լոնդոն:
Հենց ար գամ այնտեղ՝ ձեր լուրեր կառնեմ:

ԿԼԱՐՆՍ

Ո՞նչ... Ո՞նչ... Լուրեր:

ՏԵՍԻԼ Ե

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Օ՛, Նե՛ղ, զավա՛կս... Եսպի՛ր մորդ ճնա,
Ջի՞ս կարող խոսել... Օ՛, դավաճանննե՛ր, մարդասպաննե՛ր:
Հայիս Կնսարիճ սպանող մարդիկ ձեր այս զազրելի գործի համեմատ
Աչյուճ չթափիճ և չանարգեցիճ,
Չծանչիճ իրենց այսման ամբոխ, ինչպես այս մարդիկ:
Նա ոլամարդ էր, իսկ սա՝ հրեխա:
Իսկ ոլամարդիկ իրենց ցասումը բնավ չեճ թափում հրեխայի վրա:
Կա՞ ավելի գեշ, քան մարդասպանը: Ի՞նչ անուճ ոամ ձեզ:
Ո՛չ, ո՛չ, բե խոսիմ, սիրտս կպայթի:
Բայց պիտի խոսիմ, ար սիրտս պայթի:
Օ՛, մսագործնե՛ր, բչվատ գաճիննե՛ր, մարդասպաննե՛ր,
Ինչպիսի՞ ճնճուչ ծաղիկ պոկեցիք ժամանակից չուտ:
Դուք, մսագործնե՛ր, չունիք հրեխա ու բե ունենաք՝
Նրանք ձեր խղճի խայթը կչարժեին:
Եթե ձեզ ասաված հրեխա բաչխի,
Հակիք, ար ճրան չմարթեճ այսպես չաճել ճասակում,
Ինչպես, գաճիննեիր, դուք կործանեցիք իմ հրեխայիճ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՕՍՔ

Դուրս տարեք ճրան այստեղից ուժով:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ո՛չ, ինձ մի՛ տարեք, այստեղ սպանեք,
Այստեղ մարմինս պատյան դարձրու էս արիճ,
Ով ինձ կճնրեմ իմ մանի ճամար:
Ջի՞ս ուզում: Կյարենս, դու ինձ սպանիր:

ԿԱՐԵՆՍ

Երկի՞նքը վկա, ես չեմ կամենում էս վիչտճ ամոին:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Սպանի՛ր, Կյարենս, իմ բարի Կյարենս:

ԿԱՐԵՆՍ

Մի՞թե չես լսել դու իմ հրդումը, ար չեմ սպանի:

ԹԱՂԱՒՈՐ ՄԱՐԴԱՐԻՍ

Այո՛, բայց չէ՞ որ ինձի տվիր ես գրժել երդումդ.
Դա մեզի էր հոգի, իսկ արդ՝ կինի միայն գրուբյուն:
Էլի՞ չես ուզում: Որտե՞ղ է. ասա՛, Ռիչարդն այլանդակ...
Որտե՞ղ ես, Ռիչարդ... Ծ՛, դու այստեղ չի՞ս...
Ով արյուն խնդրի՝ չես մերժի նրան:

ԹԱԳԱՒՈՐ ԽՎԱՐԴ

Տարե՛ք, ասացի ... Հրամայո՛ւմ եմ ...

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՍ

Այն, ինչ որ նկալ իմ ոտդու գլխին,
Քոզ նույնն էլ ինձ զա, ես ամբողջ տանիմին:

Տանում են նրան դեպի:

ԹԱԳԱՒՈՐ ԽՎԱՐԴ

Ո՞ւր է Ռիչարդը:

ԿԱՄՊԱՆԱ

Տեր իմ, չատափույլը նա մեկենց կռնդան,
Որ արյան ըճքրիճ պատրաստի բերդում:

ԹԱԳԱՒՈՐ ԽՎԱՐԴ

Ինչ մտովն անցնի՝ խսկույն նա կանի:
Այժմ այստեղից մենք գնանք կռնդան
Ու զինվորներին ազատ արձակենք
Շնորհակալությամբ և առատ վարձով:
Գնանք ու տեսնենք, թե մեր թագուհին ինչպես է զգում,
Նա, ճակատագար, ինձ պարգևել է մի արու զավակ:

Գնում է Կատեսի հետ:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Լոնդոն: Մի սենյակ Թաուերում:

Թագավոր Հենրին Եոռսի Ա՛ տեսիլն մի գիրք: Հակում է բերգամոտը:
Մտնում է Գլոսմեր:

ԳԼՈՍՄԵՐ

Բարի օր, միլորդ. խորասուզվե՞լ ես այդպես գրքի մեջ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԱՐՒ

Այր, քարի լարդ, բայց ես կուզի ասել ձեզ՝ միլարդ։
Չէ՞ որ ճանցաճիճ է չոզոմարթիլը, իսկ «քարի» բառով ես չոզոմեցի։
«Քարի Գլոսաեր», «քարի սասանեա»,—
Այդ երկու բառն էլ նույն իմաստն ունեն
ես պնալվեցի, պետք չէ՝ «քարի լարդ»։

ԳՈՍՏԵՐ

(Բնչդապահին) Թող մեզ միայնակ, մենք պետք է խոսենք։

Պետք է բերդապետը։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԱՐՒ

Այդպես փախչում է աննազ ճովիվը գայլի առջևից,
Այդպես սկզբում աչխարճ է ճանձնում բուրդը դանակին և ճետո՝ վիզը։
Մանկան ի՞նչպիսի տեսարան պետք է Ոսկիուզը խաղա։

ԳՈՍՏԵՐ

Կտակածն է ննչում ճանցավոր ճոգուն,
Ամեն թուի գողին պատիկ է թվում։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԱՐՒ

Բայց այն թոչունը, որ թփերի մեջ մի անգամ բռնվեց,
Հետու կմնա դողդոջ բնեռով ամեն մի թփից։
Ես, դժբախտ ճայրս ճնճուղ թոչնակի,
Արդ աչխիս առաջ այն օրճասական առարկան ունեմ,
Որով բռնեցին իմ մատղաչ ծագին ու ապանեցին։

ԳՈՍՏԵՐ

Ի՞նչ գեղ ճիմար էր այդ կրեսացին,
Որ առլարեցրեց ճարապատ ուղուն թոչնի պես նաչարել։
Նա բներ ուներ, բայց, ավա՜ղ, խնդվեց։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՆԱՐՒ

Ես Պեղլոսան եմ, որպես՝ Ինարը,
Հայրդ՝ Միճոսը, մեր նամփան փակեց,
Իսկ այն արևը, որ ճնճուղ ուղուս բներն այրեց
Քո ավագ եղբայր էդվարդն է եղել,
Դու էլ՝ այն ծովը, որի շարակն անդունդը խլեց նրա ողջ կյանքը։
Ա՛խ, դու սպանիր ինձ ես գեղարդով, բայց ոչ բառերով,
Եւրծես կարող է ճնչությամբ տանել ճարվածը սրի։

Քան լսելիս՝ այս ողբերգական պատմություններդ։
Ինչո՞ւ ես նկել, կյանքս առնելո՞ւ։

ՊՐՈՍՊԵՐՈ

Դու մտածում ես, որ ես դաժի՞ն եմ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Դու ճոգիաս ես, ես չեմ կասկածում,
Եթե սպանվողն անմեղ մանկիկ է.
Ուրեմն, Դեսդեմոն, դու և՛ դաժին ես։

ԴԵՍԴԵՄՈՆ

Ես սպանեցի ձեզ ուղում, բանդի շատ էր ճանդուգն։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՅՈՒՐԻ

Եթե, Դեսդեմոն, ինչ սպանիին, երբ ճանդգնեցիր առաջին անգամ,
Դու չէիր ապրի, որ սպաններիր անմեղ զավակիս։
Աչդ գուշակում եմ. անհամար մարդիկ,
Որ դեռ չեն զգում հրկյուղն իմ ճոգու,
Եվ վշտաճառաչ բյուր ծերուններ, բազում այրիներ,
Որբեր լալագին, ճայրեր՝ կարցրած անմեղ ուղիներ,
Ճանայի՛ սգացող ամուսիններին,
Որբեր, որ տեսան իրենց ծնողաց մահը վազամամ,
Պետք է դառնությամբ ձեր աչխարճ գալու պանը նզովեն։
Երբ դու ծնվեցիր, չար բուճ էր վայում,
Եվ կռավում էր բվինն անողորմ, գուչակում դժնի ու անբախտ օրեր,
Եվ չնորճ էին ասճում, կապկանձում,
Գոկում էր գետնից զարճուրելի ճոդմն անհամար ծառեր,
Եվ ծխնելույզին ագռավն էր նստած,
Եվ չաղակուտ կաչաղակների չարագույժ երամն ճչում էր խառնիճ։
Ավելի խորունկ ձեր մայրը զգաց հրկումից ցավը,
Քան ուրիշ մայրեր, բայց բոլորից ինչ նա մխիթարվեց.
Քանզի այլանդակ այս սգիղ գումդը
Նման չէ այնքան լավ ծառի պտղին.
Երբ դու ծնվեցիր՝ առաջ ունեիր, աա ցույց է տալիս,
Որ աչխարճ եկար մարդկանց խածճելու, ու քե սուտչ են,
Ինչ դեռ լսել եմ, ուրեմն, Դեսդեմոն....

ԴԵՍԴԵՄՈՆ

Բավ է, այլևս չեմ ուզում լսել... Սաակի՛ր, գուչակո՞ղ...

Դայլայլով խոցում է նոան։

Սա էլ էր ճայնակս կարգված իմ բախտին...

ԹԱԳԱՎՈՐ ՀՈՎՒ

Այո՛, դեռ ուրիշ աճպիվ աճիրներ։
Առավա՜ծ, մեղքերիս բաղաքյան սրտ և ճերիր նոան։

Մեռնում է

ՊՂՈՍՏԻ

Ի՞նչ։ Նաճկատուհի գառոզ արյունը ճոզն է ճերծնում.
Ես կարծում էի պիտ հլնի հոկինիմ։
Նայի՛ր, ինչպես է իմ սուրը ոդքում արճայի մաճը։
Օ՛, բոզ այսպիսի կարմիր արցունքներ ճեղվեն նոանցից.
Ովքեր ուզում են մեր առանն ավերել։
Եթե Ֆո մեջ կա դեռ կյանքի նշույլ՝
Դեռ՛ դու զոհով և ասա, որ մեզ ի՛ն եմ ոդարկել.

Ուրիշ խոցում է

Ով չունեմ ա՛չ տեր, ո՛չ խղճմտանք, և ո՛չ էլ սարսափ։
Իրավ, սուո՞ւցգ է, ինչ ասաց Հենրին.
Հաճախ եմ լսել՝ ինձ մայրս էր ասում,
Առաչ ոսկիես լույս աչխարճ նկաճ։
Ինձ ճարկավոր էր այսպես չոսպել.
Կարծանել նոանց, ովքեր խլեցին մեր իրավունքը։
Մանկաբարձուհին խիստ զարմացել էր,
Իսկ կանայք, կանայք բղավում էին՝
«Հիսո՜ւս, խաչանքի՛ր, ծնվից սատանա»։
Հենց այդպես էի։ Սա ցույց է տալիս,
Որ ես չաճ ճման պետք է խածնեի ու գոռայի։
Եթե ճրկինքն ինձ աչխարճ է բերել ազեղ մարմնով,
Բազ այլանդակի դժոխքն իմ ոգին նոա ճամեմատ,
Ես եղբայր չունեմ, սրանից մեջ չկա եղբար զգացում,
Եվ բոզ այդ սերը, որ մարուկավոր այրերն են կոչում
Առավածային ճուր, ապրի ոչ թե իմ, այլ մարդկանց սրտում,
Ովքեր իրարու ճման են իրա՛վ։ Ես միայնակ եմ,
Ջգո՜ւյդ, կարճես, դու պատվարում ես լույսն իմ առկի.
Բայց կպատրաստեմ ես Ֆո սե օրը,
Քանզի այնպիսի կանխազուշակում պետք է շշնջամ,

Որ, խոա՛վ, էվլաղն իր կյանքից սոսկա։
Ոդպեզի վանի սարսափն իրենից՝
Ես պիտի գառնամ Ֆռնամ մանը անող։
Թագավոր Հեճերին ու ճրա որդին այլես չկան,
Հերքը, Կլարենս, բանն է, և այլոց։
Ես փոխրիկ կայծ եմ, բայց կդառնամ բոց։
Ես խարչ եմ տալիս դիակդ այստեղից
Եվ Ֆռ սև օրով ցնծում եմ ճարից։

Գետմ է, խարչ տալով դիակը։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՅՈՓԵՐՈՐԴ

Լոնդոն։ Մի գաղիք պալատում։

Մտնում են թագավոր էվլաղը, թագուհի Եղիսաբեթը, Գլոսեստրը, Հասթինգսը, դայակը՝ փոխրիկ արքայազնը գրկում, և շրախտմբը։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԷՎԼԱՂԻՆ

Թագմում ենք դարձյալ գաղիք արքունի,
Որ ճարից գնվեց բշնամու արյամբ։
Ինչ բշնամական բաներ գինվորներ,
Որ փրթում էին իրենց կատարյալ մեծամտությամբ,
Հնձեցինք աչնան ցարենի նման։
Երեք Սոմերսեթ, երիցս անվանի խիզախ մարտիկներ,
Երկու Կլիֆորդ՝ հայրն ու զավակը և երկու անվախ
Նարթմբերլենդներ, որոնց նման ցարդ
Ձի չի խրճանել փող ճնշեցնելիս և ոչ մի ասպետ։
Նրանց ճնռ երկու ֆալսսիրա արյներ՝
Մարկիզ Մոնտեգյուն ու կոմս Վարվիկը,
Որ չգթայնցին առյուծն արքունի
Եվ սպիպնցին իրենց ոռնոցով անասուն երեսալ.
Այսպես վանեցինք մեզ չդյապատող ամեն կասկածանք,
Անվտանգությունն եզավ մեր գաղի ոռճաճենակը։
Մո՛ա արի, իմ Բես, թույլ տուր ճամբուրել փոխրիկ մանչուկիս։
Չէ՞ որ ինչ ճամար, իմ պատանի նեղ, ես ճարեզբայրը
Եվ ես՝ ես ճայրը ձմռան գիշերին զենքեր կրեցինք,
Տրտնջինք ճաղն ամռան բարկ չոգին,
Ոդպեզի իշխես դու խաղաղությամբ
Եվ ճենես բերեք մեր աշխատանքի։

ՊԱՈՍԵՐ

(Առանձին) Ես պետք է նրա հուշերը խաչակնքեմ. երբ դու գլուխդ
Մի օր վայր դնես, բանդի դեռ կյանքում կարևոր դեմքի չեմ.
Ինձ ուս է տրված ծանր բեռ կրելու,
Ես պետք է կրեմ կամ մեչ ես չարչեմ:
Դու ցույց ավիցիր ինձ ճանապարհը, դու էլ՝ կատարիր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Պլարենս ու Պոսաներ ես ձեզ խնդրում եմ, սիրեք թագուհուն
Եվ արևայական ձեր եղբորդուն համբուրեք, եղբա՛յրք:

ԿԼԱՐԵՆՍ

Հպատակություն իմ սիրոչ ճանդեպ արքազան պարտքս է:
Այս բեմուչ մանկան չարչերի վրա համբույրս եմ դրոչմում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Շնորհակալությո՛ւն, փառապանծ Պլարենս,
Իմ ազնիվ եղբա՛յր, չնորհակալությո՛ւն:

ՊՈՍԵՐ

Այն ծառն եմ սիրում, որի ետուզն ես դու,
Որպես ապացույց ես համբուրում եմ պտուղը նրա:

ՌՈՍԵՆԿԻ:

Ճշմարիտն ասած, այսպես համբուրեց Հուդան Քիսուսին
Ասաց՝ բարյավ կաց, քայց չարությունը թաքցրեց ճոգում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Ուրդ ես ճոգեկան ճաճույքների մեչ թագավորում եմ.
Երկիրս է խաղաղ ու վայելում եմ սիրն եղբայրներիս:

ԿԼԱՐԵՆՍ

Ձերդ մեծություն, մենք ի՞նչպես վարվենք Մարգարիտի հետ:
Նրա ճայրը՝ Ռենիե, Լյուդովիկոսին գրավ է տվել
Երուսաղեմը Սիցիլիայի հետ:
Նրա փրկագինն ուղարկել են արդ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԷԴՎԱՐԴ

Նրան այստեղից էլեք Ֆրանսիա: Ի՞նչ է մեզ մնում,
Երբ ոչ միայն ժամանակ վատնել նախ ճանդիսաներում

Եվ ատամնալ խիստ ծիծաղաշարժ տեսարաններով.
Ինչպես վայել է բազավորական զվարճախիճերին:
Հեչե՛ք չեփարներ, զարկե՛ք թմբուկներ,
Փնացե՛ք բարյակ, օրհ դառնացին,
Բացվամ է այգը մեր հրանավետ ու անամոլ կյանքին:

Վեմ եմ:

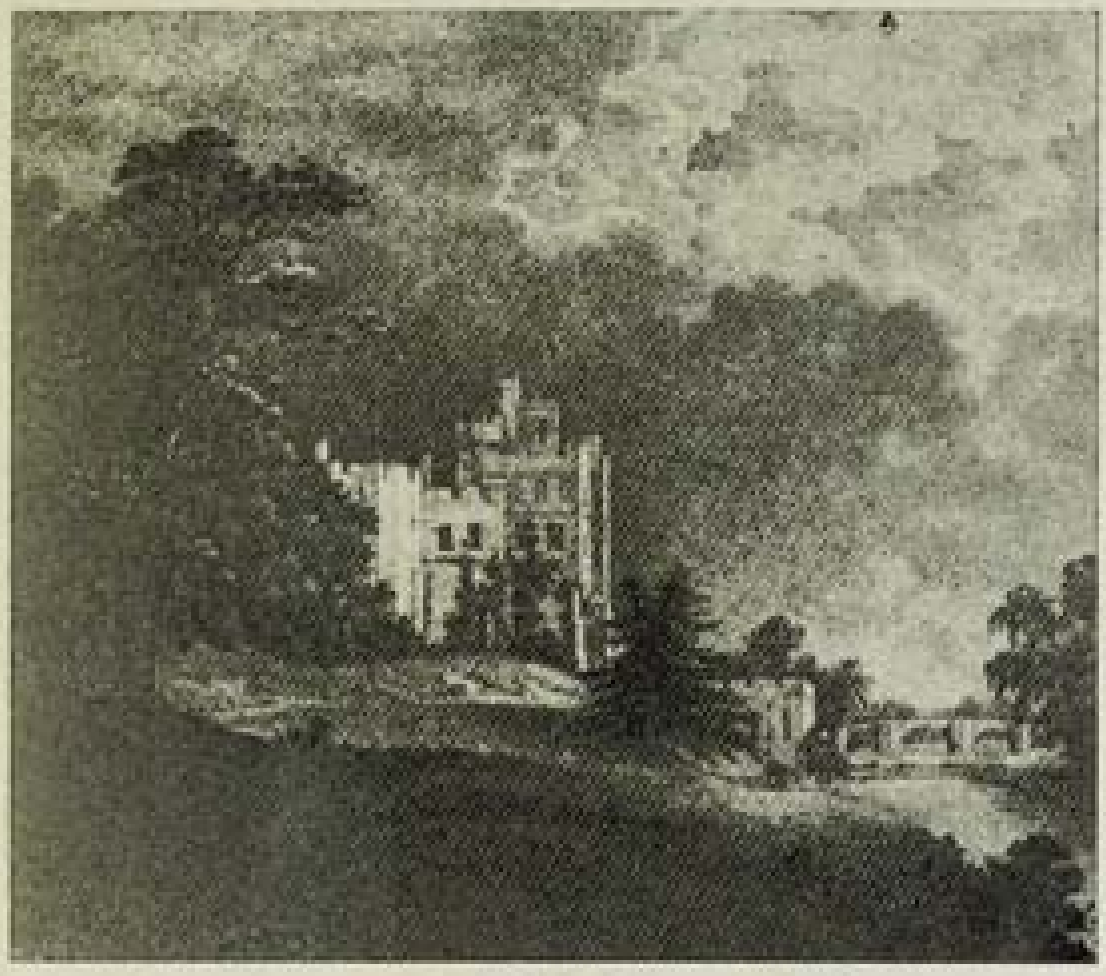

Վաղինի պալատը
Տեսք Ս. Պետերսի և Վ. Բարդի

ՈՒՉԱՐԴ ԵՐՐՈՐԴ

58—377

ԳՈՐԾԱԾՈՂ ԱՆՁԵՐ

ԻՐԱՎԱՐԱ ՁՈՐՔՈՐԱ բազավոր

ԻՐԱՎԱՐԱ, վախեի իշխան
ՈՒՀՋԱՐԱ, ձարի գործք } բազավորի առյիներ

ԴԱՎԱՐԱ, գործս պատճառ
ՈՒՀՋԱՐԱ, գործս գլուխներ, ճեռագրության ծիչարդ նորարդ բազավոր } բազավորի նեղայրներ

ԿԱՂԱՐՆԱՅԻ ժամանակ առյիներ

ՀՈՆԱՐԱ, կործ ծիչդանդ, ճեռագրության ՀՈՆԻՀ ճոխ նորարդ բազավոր

ԿԱՂԱՐԱՆԱՂ ԲՈՒՐՋՆԵՐ, քեռներորդ առհապատկություններ

ԹՈՒՐՔԱՑ ՈՒՀՔՐՆԱՐ, ձարի առհապատկությունը

ՀՈՆ ՄԱՐՏՈՂՆ, Իրա հպատկությունը

ԴՈՒՖՈՒ ԲՈՒԿԱՐԱԴՆԵՐ

ԴՈՒՖՈՒ ՆԱՐՅԱՂԱԿ

ԿՈՒՐՄ ՁՈՒՈՒՐ, առա առյիներ

ԿՈՒՐՄ ՈՒՐՆԱՐՈ, հպատկություն բազավորը

ՄԱՀԱՐՋ ԴՈՐՈՆՑ
ԼՈՐԴ ԴՐՈ } հպատկների առյիները

ԿՈՒՐՄ ՕՓՈՅՁԱՐԴ

ԼՈՐԴ ՀՆՈՑՈՒՆԴ

ԼՈՐԴ ՈՅՆՆԱՂ, ար կոչվում է ճառ կործ Պերքի

ԼՈՐԴ ԼՈՒՆԱ

ԹՈՒՐՔԱՑ ՎՈՐՈՆ

ՈՒՀՋԱՐԴ ՈՆՆՏԱՂՅՈ

ՎՈՒՅՁԱՐ ՓՆՅՈՐՈ

ՀՆՈՄՈ ՅՈՈՆՂ

ՀՆՈՄՈ ԲՂՈՆՑ

ՎՂԱՂՆԵՐ ՀՆՐՔՆԵՐՑ

ՈՈՐՔՐՑ ԲՐՂԱԿՆԱՐՆԵՐԴ, Բնության պատճառները

ՀՐՈՍՑՂՓՈՐ ԷՐՈՎՈՔ, մի ժամանակ

ՄԴ ՂՅՂ ՓՂՀՂՂՆՂ

ԼՈՒՆՈՈՆ ԼՈՐԴ ՓՂՂԼԱՐՂՊՆՏՀ

ՎՈՒՏՐՈՒԴ ՈՆՐՈՒՀՀ

ՏՐՆՈՆՂ ԵՎ ԲՆՐԿՈՒ, ար ապատարհում են լեռի ՂՂՆայինն

ԹՂԿՈՈՒՀ ՆՈՒՈՂԱՐՆԹ, էգների ձարդոց բազավորի կինը

ՄՂՐԴՂԱՐՆՑ, Հնձոի վնցիարդ բազավորի այրին

ՑՈՐՈՒ ԴՓՐՈՒՀՐՈՒ, էգների ձարդոց բազավորի, Կարճնեի և Պետրոսի մայրը

ԼԻՆ ԵՆՆԵ, Հնձի Վիքտորդ բազմաւոր տղի՝ Գալնի իշխան եկմարդի սիրին, վերջում ամուսնանում է Ծիլարդ Երրորդ բազմաւոր հետ:

ԿԼԵՐՆՍՈՒ ԳԵՈՒՏՈՒ ԳՈՒՅՈՒՐԸ (Մարգարիտա Պրնեսագինա)

Նորեր, պալատականներ, մի մանուկի, մի գրագիր, խոպոպագիներ, անուագրիներ, ասուհանգակներ, զինվորներ և ուրիշներ: Ծիլարդ Երրորդի սպասած մարդկանց ստվարամասերը:

Գարեզարդյան վայրը՝ Ընդհ:

ԱՐԱՐՎԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Լանդոն։ Մի փողոց։

Մտնում է Ֆիլարդը՝ գումս Պրոսերը։

ՖԻԼԱՐԴ

Մեր դժկամության ձմեռը այժմ
Փառավոր ամառ բերից մեզ համար յորքյան արևով,
Եվ սև թիպերը, որ կախված էին մեր երկրի վրա,
Օվկիանի խորը կրծքում թաղվեցին։
Մեր ճակատները զարդված են հիմա դափնեպսակով,
Մեր ասպազինը կախված է պատից իբրև ճոպարձան։
Ռազմի փողերի աճող թնդյունը տեղի է տվել զվարթ ծիծաղին,
Եվ մեր սոսկալի զորաշարժերը՝ ցնծագին պարի։
Գառ պատերազմը ողորկել է իր կնճռառ ճակատը։
Այժմ փոխանակ ձիեր ճնշելու ճժույգն իր զինավառյալ,
Ի սարսափ երկչոտ թշնամիների,
Նա կախվում է սիրած թամքիշի մեջատեղյակում՝
Վինի վավաշոտ ճճչյուններին տակ։
Իսկ ես, որ բնավ ստեղծված չեմ այդ սին խաղերի համար,
Ոչ էլ սարփավոր մի ճայելու ճիտ սիրաբանելու,
Ես, որ կոպիտ եմ իմ երևույթով
Եվ անկարող եմ սիրո գերազույն ալորոճների մեջ
Ճախրել ճիշտասիր ճակերժաճարակ ընթացքից առաջ,
Ես, որ զրկված եմ այս երանելի դաշնակությունից
Եվ ճիճգ բնությամբ կողմից խաբարված,
Տձև եմ, քերի և իմ ժամից վաղ

Նետված այս ցավոտ աշխարհի վրա՝ ճոպիվ կիսաչեն,
Եվ այն ատամնաճաղ կաղ ու այլանձև,
Որ ինձ տեսնելիս շներն անգամ հաչում են վրաս:
Ինչո՞ւ ես այս մեղկ ուրախության մեջ
Հանույքը չունեմ զվարճանալու,
Սոսկ արևի տակ ստվերս եմ դիտում
Եվ ճառաքաղում խեղության վրա:
Ահա, բանի որ ես ի վիճակի չեմ իբրև սիրաճար
Վայելիլ բաղելու այս պերճ օրերի զվարճանիքներից,
Վճռել եմ ատել ես այդ օրերի հեզգ հաճույքները
Եվ ճնավել դժնի ոճիրների մեջ:
Դավիր եմ լարել, գործեր վատնզավոր,
Հարթած գուշակներով, ամբաստանությամբ և հրազներով
Ինձ ճաշոզվել է եղբայր Կլարենսի և արքայի միջև.
Աճիղ բեն նյութել:
Եվ եթե արդա էդվարդը լինի նույնիսան ուղղամիտ
Եվ ճավատարիմ,
Որհան ես եմ ճնճղ, խարդախ, ուխտադրուժ,
Այսօր Կլարենսը Բնդ պիտի տարվի,
Այն գուշակությամբ, որն ասում է, թե
«Գ» տառն է հիմիից բնաջնջելու էդվարդի տանմը:
Սուզվի՛ր, խարճուդճներ, ճատակն իմ ճոգու.
Կլարե՞նսն է գալիս:

Մտնում են Կլարենսը՝ զինված պահապաններով և Բռակենբերին:

Բարի օր, եղբայր. այս ի՞նչ զինավառ պահակախումբ է
Սպասարկում քեզ:

ԿԼԱՐՆՍ

Վնճափառ արքան
Հոգալով անձիս պաշտպանությունը,
Վրաս է կարգել այս չքախումբը, որ ինձ Բնդ տանեն:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Պատճա՞ռը:

ԿԼԱՐՆՍ

Անուն Գևարգ է:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Ավա՜ղ, խե՛ղճ եղբայր, այդ ես մեղքը չէ:
Նա դրա համար պիտի է բանտ ենթի կենճաձյուրիդ:
Միգուցե արհաճ մտադրվել է
Քեզ վնասակեբել Միչնաբերդի մեջ:
Խնդապես, ասա, պատճառը ի՞նչ է:

ԿԱՐՆԵՍ

Ի՞նչ ասեմ, Ռիչարդ, երբ ինձս էլ չգիտեմ.
Ուրհաճ ճայտնի է,
Նա ունկնդիր է կաճխատացներին և տեսիլներին.
Այրուրիներից չընչել է նա մեր «Թ» տառը:
Ասում է՝ մի վհուկ պատմել է իրեն, իբր այդ գիրը
Նրա սերնդին զրկելու է գահից.
Ուռվճեան իմ անունը Գևարդ է,
Ուստի կարծում է՝ ինձս եմ այդ մարդը:
Սրանք, արհաճ գիտեմ, և սրա նման աննշան բաներ
Դրդել են նրան ինձ Քեզ ենթելու:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Այդպես է լինում, երբ ար կանայք են իշխում այրերին:
Թագավորը չէ՛ ես ուղարկում:
Այդ լեղի Դերնը՝ նրա տիկինն է, իմ խե՛ղճ Կլարենս,
Մղում արհային այդ ծայր-բռնության:
Մի՞թե այդ նա չէր և այն պաշտելի
Անառակ Վուդվիլը՝ եղբայրը նրա,
Ուրնի դրդեցին իշխան Հնասինգսին Միչնաբերդ ենթել,
Ուրենից այսօր նա արձակված է:
Մենք ապահով չենք, ապահո՜վ չենք, Կլարե՜նս:

ԿԼԱՐԵՆՍ

Երկինքը վկա, ապահով են միայն
Թագուհու ցեղը և գիշերային մռնեսիկները,
Ուրնի ենդում են տիկին Շոռի և արհային միչև:
Չլսեցի՞ր ինչպես խոնարհ ազերսով
Իշխան Հնասինգսը դիմից թագուհուն փրկության համար:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Այդպես ապաչիով
Լարդ սենեկապետը ազատ արձակվեց:

Մեզ ճամար կարծեմ ճիշտ ասիճ այս է.
Երբ ուզում ենք մեր թագավորի սերը վայելել,
Ոչ ծառայության մանենք Շառի մոտ,
Հագնելով նրա նշանազգեստը:
Այն խաղտա, լիյալ այրին և Շառը
Այն պատից, որ մեր եղբայրը նրանց մեծամի գաղտնեց,
Ամենակարող սանամայրեն են այս կայսրության մեջ:

ԲՐԱԿՆԵՐԻ

Ներեցի՞ք, դուխե՛ր,
Ահռաճ խառարեճ պատվիրել է ինձ,
Որ իր եղբար ճետ չի թույլատրվում գաղտնի գրույցել.
Ով կուզե լինի:

ՏԱՍՏԵՐ

Երբ ճաճա է ձեզ, սըր Բրակներեի,
Կարող եք մասնակցել դում մեր գրույցին.
Մենք դավ չենք նյութում: Ասում ենք միայն, որ թագավորը
Խմասաուճ է, պարկեշտ, խոկ թագուհին բեզնես
Տարիճե առած է, բայց գեղեցիկ է, խաղտա չէ բնավ,
Որ Շառի կինը սիրուն ասիեր ունի,
Կեռասի չուրքեր, արևլյան ճայացք, ճանելի լեզու,
Որ նրա բոլոր ազգականներըը ազնվական դարձան:
Այդ ամենը ճիշտ է, կարո՞ղ եք ժխտել:

ԲՐԱԿՆԵՐԻ

Ես այդ ամենի ճետ գործ չունեմ, տեր իմ:

ՏԱՍՏԵՐ

Ինչպե՞ս, գործ չունես տիկին Շառի ճետ: Լսի՛ր, բարկա՛մ,
Գործ չունեցողը լավ է նրա ճետ գաղտնապես գործի,
Քացի մի ճոգուց:

ԲՐԱԿՆԵՐԻ

Ո՞վ է այդ մեկը:

ՏԱՍՏԵՐ

Իր ամուսինը. դու ինձ չե՞ս դավի:

ԲՐԱԿՆԵՐԻ

Նարից եմ խնդրում՝
Վերչ ասլ գրույցին ազնիվ դրսի ճետ:

ԿԱՐՆՆ

Քո պաշտոնն այդ է, ննազանդվում եմ:

ՊՈՍՏՈՐ

Մենք մեր թագուհու ոտի փոշին եմ
Ով պարտավոր եմ ներարկվել նրան:
Մնաս բարով, հղթայր. գնամ արքայի մոտ.
Ինչ էլ ճանձնարարի,— բնկույզ էդվարդի այրուն էայր գոչեմ,—
Պիտի կատարեմ, որ ազատեմ ինձ:
Այս նախատինքը, որի մեջ ես իմ հղբորն եմ տեսնում.
Այնպես ցնցեց ինձ, որ անկարող ես դու պատկերացնել:

ԿԱՐՆՆ

Գիտեմ, տհաճ է երկուսիս համար:

ՊՈՍՏՈՐ

Երկար չես նստի.
Ես ինչ կազատեմ կամ ես փոխարեն ինձ Բերդ կերթամ,
Մինչ այդ՝ ճամբերիր:

ԿԱՐՆՆ

Պետք է ճամբերեմ, դե՞, մնաս բարով:

Կարներ. Բոկինգհեմի և պահապաններ գնում են:

ՊՈՍՏՈՐ

Գնա և կոխիր այն արահետը, որով այլևս դու ետ չես գառնա:
Միամի՞տ կարծես: Քեզ այնման եմ սիրում,
Որ ճոպիդ իսկույն կուղարկեմ երկինք,
Երբ երկինքը մեր թագուհիների բնձան բնդունի:
Բայց ո՞վ է գալիս. մի՞թե Հեսթինգսն է՝ Բերդից նոր եկած:

Մտնում է Հեսթինգսը:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Ա՜, բարի օր ձեզ, ողորմած տեր իմ:

ՊՈՍՏՈՐ

Նմանապես ձեզ, լորդ սենեկապետ:
Ուրախ եմ, որ դուք ազատ ոտ եկաք,
Ինչպե՞ս առկացիք բանտարկությունը:

ՀՈՍՏԱՅՈՒ

Համբերությամբ, տեր իմ, ինչպես վայել է բանտարկյալներին.
Թայլ պիտի ապրիմ՝ ճառուցելու նրանց,
Որ պատճառ եղան իմ բանտարկության:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Այդ անկասկած է, այդ անկասկած է:
Այդպես էլ պետք է կլարենեան անի.
Չի էս բշնամիի բշնամիին են նրա
Եվ նույն գավերն են նրա դիմ լարել:

ՀՈՍՏԱՅՈՒ

Աճավար ցավ է, երբ ար արծիվն է տանջվում վանդակում,
Իսկ ցին ու բազեն որս են նայոտում ազատության մեջ:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Ի՞նչ լաւր երկրից գուրս:

ՀՈՍՏԱՅՈՒ

Ներսի լաւերը ավելի վատ են:
Արհաճ ճիվանդ է, տկար է, թախծոտ,
Իր բժիշկները տագնապի մեջ են:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Մաւրը Պողոսը վկա, այդ լաւրը վատ է:
Երկար ժամանակ նա զուսպ է նայել,
Իր արեա աննը տատանկ ճյուծված է,
Շատ վշտալի է խորհել այդ մասին:
Ինչպե՞ս, պառկա՞ծ է:

ՀՈՍՏԱՅՈՒ

Պառկած է, այո՛:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Դու գնա իր մատ, ես ետևս կգամ:

Հոստեպը գնում է:

Հուսով եմ՝ չի ապրի. և չի մեռնելու
Մինչև Գևորգը երկինք չտպարկվի ճեպընթաց կառքով:
Այժմ ներս գնամ

Սառակացնեմ նրա առնչությանը կարեճսի դեմ
Կարծր առերով, զարհզ փառաբերով.
Եթե միառմս ճայլող գլուխ գա,
Կարեճսը միճչև վազը չի ազրի,
Դրանից հետո բոզ առավածճ էդվարդ արքային գրա,
Եվ այս աշխարճը ասպարեզ բոզնի գործերիս համար...
Վարվիկի կրառեր դառերը կառնեմ.
Ի՞նչ փույթ, թե ես եմ նրա ամուսնուն և ճորճ սպանել:
Հետը ճաշակվելու ճիշտ ուղին այս է,
Որ ամուսին ու ճայր դառնամ նրան:
Եվ պիտի դառնամ. ոչ այնքան մղված նրան սիրելուց,
Որքան մի զազանի, թշնուն միառմից,
Որին կճասնեմ այդ ամուսնությամբ:
Բայց ես իմ ձիուց առաջ եմ թռչում.
Կարեճսը դեռ ապրում է, շնչում,
Իսկ էդվարդը դեռ կրում է թագը,
Երբ նրանք չկվճճ, այնժամ կճաշկվեմ ճշգրիտ վաստակը:

Գնում է:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Նույն վայրը: Մի ուրիշ փողոց:

Բերում են Հենրի Վճլերդ թագավորի դին՝ բաց դափովով, դիզարգելիրների ճսկողությամբ: Նրա ետևից ոգրալով գնում է դափոցի ճետևից: Նրա ճետ են Տերեսիը և Բերկլին:

ԼԵՒՒ ԱՆՆԱ

Վայր դրե՛ք, վայր դրե՛ք բեռն այդ պատվական,
Եթե պատիվը կարող է թաղնվել մի դափոցի մեջ,
Որպեսզի մի պատճառելիճ ոգրամ
Վազաժամ ընկած և առաջինի այդ գոճի վրա:
Սուրբ թագավորի ցրտացած պատկեր,
Լաճկատաբույճ առաջ գունատի մոխիր,
Անարյուն բնկար արճուճի արյուճ,
Թող ճոգուդ ճամար օրճնակաճ լինի
Թշվառ Աննայի ոգրերը լսել,
Կնոջճ էդվարդիդ՝ ոտարաթախտ արդուդ,

Որքե՜ն սպառնել է ինձ սպառող ձեռքը։
Այս լուսաճրճնհուսմ՝ ուսկից կյանքդ բռավ,
Ահա ցոզում եմ բշվառ աչհերիս բալասանճն անգար։
Նզովմ այն ձեռքին, որ այս անասնալար անցքերը բացեց,
Նզովմ այն սրտին, որ միտս ունեցավ ընչերճ այս գործել,
Նզովմ այն արյան, որ այս սրբազան արյունը սրեց։
Քոզ այդ անիծյալ չարագործի գլխին,
Որ բշվառացրեց մեզ ես կործանմամբ, պայքի մի չարիք,
Որ չեմ ցանկանում անգամ իժերիճ, սարդիճ, զոզոչիճ
Կամ քե՛ որևէ ժահրոտ սողունի։
Եթե երբևէ զավակ ունենա, թող այդ զավակը լինի բերածին,
Աննառնի՛, ածև և օրագակաս,
Որի գարշելի այլանդակ տեսքից
Հուսալից մայրը աչից սարսափի վրան ճայելիս։
Հոր անբախտությունը թող նա ժառանգի։
Քե կին ունեցավ՝ թող նրա կինը
Առավել դժբախտ գառնա նրա մահով,
Քան ինձս եմ դժբախտ մատաղ ամուսնուս և ես անկումով։
Վերցրեք ձեր սուրբ բեռը. դեպի Ջերսոյի երթանք,
Սուրբ Գողգոթից տանենք և հանձնենք հողին.
Եթե ճարից հոգնեք այդ ծանրությամբ ճերմո,
Գագաղը վայր առեք, որ ազրամ Հենրի արքայի վրա։

Նահմ բարերացնում են գագաղը և սասլանում են մի ուրի կայ։

Մտնում է Գլոսեստր։

ԳԼՈՍԵՏՐ

Կացի՛ք, դիակիրներ, գագաղը ցա՛ծ դրեք։

ԼԵԴՐ ԱՆՆԱ

Ի՞նչ ժամտ կախարդ է այս դևին կոչել,
Որ մեր արքազան ծեսը խոփանի։

ԳԼՈՍԵՏՐ

Վայր դրեք դիակը, ասա, անգգամնե՛ր. վկա սուրբ Գողգոթ,
Դիակ կգարձնեմ՝ ով տեղից չարժվեց։

Ա ԱՀՎԱՍԱՆ

Ես բաշվեք, տեր իմ, թողեք գագաղն անցնի։

ԿԼՈՊԱՏՐԱ

Է՜յ, կատաղած ջուն, ճրամայում եմ, ուրեմն կանգ առ:
Փարձիր բարձրացնել դու ես գեղարդը իմ կրծիից վերև,
Վկա սուրբ Պողոս, գետնին զարկելով,
Ես բեզ կճզմեմ իմ ոտիերի տակ, գոսնելի ճանդուզն:

Պտղտը վար են գետս:

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Ի՞նչ, դուք դադա՞ր եք, արդեն վախեցա՞ք:
Ձեր պատասխում ձեզ, չէ որ ամենքդ էլ մանկամարդ եք,
Իսկ մանկամարդ աչիերը դնին չեն կարող տակել:
Ձեվի՛ր այտուիից, դու ժանտ դժոխի աճիղ գործակալ,
Դու իշխում էիր ճրա մանարդ այս մարմնի վրա,
Իսկ ճրա ճոգուն իշխել չես կարող, ուստի ճեռացի՛ր:

ԿԼՈՊԱՏՐԱ

Ձենաղ արբուճի, ի սեր գթության, մի՛ լինիր դաժան:

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Դու պարչելի դև, ի սեր ասածս, չես վեր մեր մտից
Եվ մի՛ տանչիր մեզ,
Քանզի երբանիկ մեր այս աչխարհը դժոխք ես դարձնում,
Լի ժանտ ճիչերով ու ճառաչներով:
Երե բերկրանք է ես ճրեչտոր արարքը դիտել,
Նայիր արյունոտած գործիդ եմուչին:
Տեսե՛ք, պարոննե՛ր, ո, տեսե՛ք, տեսե՛ք,
Մեռած արքայի տառած վերերը
Բացելով իրենց մտնչ բերաններըՙ արյուն են ծորում:
Ամաչի՛ր, կատրի՛ր, գարչ տձևություն դու տոսկալի կույտ,
Երբ դու մտածար, արյունն ակսեց
Ժայրեել արճագուրկ այս երակներից, որ պա՛ղ են, դատա՛րկ:
Ետարեդ վայրագ և արտասովոր
Եիտո արտասովոր այս մեծ ճեզեզի պատճառը դարձավ:
Ո՛վ դու, այս արյան արարիչ ատված, վրեժխնդիր եղիր,
Հո՛ղ, որ բմգում ես այս սուրբ արյունը, վրեժխնդիր եղիր.
Ո՛վ երկի՛ճ, չաճբիր դու ոճրագործին,
Հո՛ղ, բա՛ց երախդ և լափիր ճրան,
Ինչպես լափեցիր արյունը քարի այս թագավորի,
Որ ճրա դժխեմ բազուկը սրեց:

ԳԼՈՒՏՆԻ

Ջարդը բառությամբ, անեծքն օրհնությամբ
Հառուցիր, տիկին, հայոնի կաճառ է։

ՄԻՒ ԱՆՆ

Իսկ դու, անզգամ, առածս և մարդու
Ամենայն կաճառ ոռնակոխ արիր,
Գազանը ճույնիսկ բեզնից գրաա է։

ԳԼՈՒՏՆԻ

Ես գուրկ եմ գութից, ուստի գազան չեմ։

ՄԻՒ ԱՆՆ

Ախտա ճշմբիտ բան է, երբ որ դևերը ուղիղ են խոսում

ԳԼՈՒՏՆԻ

Բայց գերճշմբիտ է, երբ բարկանում են ճրեչտակներբ։
Առավածներն կի՞ն, թույլ առուր կարծեցյալ այդ անիրենրբ
Վանեմ իննամից, ինչպես որ ճարկն է, և աղաչանամ։

ՄԻՒ ԱՆՆ

Թույլ առուր, այր մարդու գազրելի վարակ,
Որ այդ ճանճառնայա մեղքերին ճամար
Նզովեմ ես բո անեն նզովյալ։

ԳԼՈՒՏՆԻ

Ավելի չմնաղ, բան բե կարող է լեզուն բեզ կոչել,
Ինձ ազատ ժամ առուր աղաչանալու։

ՄԻՒ ԱՆՆ

Ավելի գազիր, բան բե կարող է սիրտը բեզ կարծել,
Աղաչանալու լոկ մի միլոց կա. որ դու բեզ կախես։

ԳԼՈՒՏՆԻ

Ես այդ ճուսանառ բայլին դիմելով՝ ինձ կամքաստանեմ։

ՄԻՒ ԱՆՆ

Այդպես վարվելով դու գուցե ճերվես,
Մի աբժանավոր վրեժ լուծելով ինձմե բո ճանդեպ,
Դու, որ անարժան սպանդ սարճցիր այլոց նկատմամբ։

ԳԼՈՒՏՆԻ

Իսկ երբ ճրանց ես չեմ սպանե՞լ։

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Ուրեմն՝ ազգ եմ:
Սակայն մեռած եմ, դիվայինն սառույց, և ո՛ հոգեբով:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Բայց ես ամուսնուն ես չեմ սպանել:

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Ուրեմն՝ ազգ է:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ոչ, նա մեռած է. էդվարդն է սպանել:

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Դու սուտ ես, դե, ես սիրտ կոկորդով. Մարգարիտ թագուհին
Տեսել է սերազարծ թուրդ ծխալիս նրա արյան մեջ,
Ջննիդ ճանել ես նրա կրծքի գեմ,
Բայց եղբայրներդ խափանել են այն:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Մեզ իրենն էր, զոլաշաիչ լեզվով
Նրանց ճանցաճիը բարդում էր անմեղ ուսերիս վրա:

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Քեզ զրգռել էր միամիդ արյունռուչա,
Որ թացի աճիից դեռ չի հրազել ուրիշ ոչ մի բան:
Դո՞ն չես սպանել այս թագավորին:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Այո, այդպես է:

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Դու ճամաձա՞յն ես, գարչելի ոգնի.
Աոդ ասասվածն էլ թող ճամաձայն լինի,
Որ դու աչիժյալ լինես այդ սառ արարիդ համար:
Օ՜, նա ազնիվ էր, առաքինի՜, հե՜զ:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ասածս աչիը լույս, դրախտ կգնա:

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Նա դրախտումն է, որտեղ դու բնավ մուտք չես գործելու:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Քաղ փառք ասա, որ ես իրեն օգնեցի այնտեղ մնկնելու,
Նա պիտանի է այնտեղ ավելի, քան երկրի վրա:

ԼՈՒԻ ԱՆԱՆ

Իսկ դու ճարմար չես և ոչ մի տեղի, բացի գժանոցից:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Մի այլ տեղ էլ կա, ըն կամիս լսել:

ԼՈՒԻ ԱՆԱՆ

Որևէ զնգաև:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Քո ննջարանը:

ԼՈՒԻ ԱՆԱՆ

Քո պառկած տունը սատանի բույն է:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Այդպես կլինի, բանի տակավին ինձ ճիտ չեմ պառկիլ:

ԼՈՒԻ ԱՆԱՆ

Այդ ճույսով մնա:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Ես այդպես գիտեմ: Բայց, ազնիվ Աննա,
Վերջ տանիմ մարերի այս սուր բախտանը
Եվ անցնենիմ խոսքի խոռնիմ միջոցին:
Մի՞թե այն մարդը, որ պատռատ դարձավ
Պլանտագինետ Հենրի արքայի,
Նաև էդվարդի տարաժամ մանվան,
Ներանց սպանող ոճրագործի չափ պարսավելի է:

ԼՈՒԻ ԱՆԱՆ

Դու ես պատռատը և ոճրագործը:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Գեղեցկություն է այդ սպանությանց դրդապատճառը,
Գեղեցկություն, որ խափանում էր այրերիս բունը,
Որպեսզի ճամայն աշխարհը մեռցնիմ
Կրծիդ գնը մեկ ժամ ճանգչելու ճամար:

Ֆիլարդ Նորայր

Վերնատունը Գրիգոր Լուսավորչի տաճարի

ՍԻՄՈՆ ԱՆՆԱ

Թե ճավատայի խոսիդ, մարգասպան,
Այս հզումնդհնով կայլանդակի պիրուն պյտիրս:

ՊԱՈՍՏԻՐ

Իմ այս պշիրը չէիճ դիմանա այդ ավերումիճ.
Չէիր ճանդրճի դու այճ հոժանել, երբ ես հերկա եմ:
Ինչպես պշխարճճ է արևով ճրճվում,
Այդպես էլ ես եմ ֆո փայլով չճլում:
Այդ է իմ միակ արևճ ու կյանքը:

ՍԻՄՈՆ ԱՆՆԱ

Ժանա գիշերը բոզ ֆո լույսը մարի, խսկ մանը՝ կյանքդ:

ՊԱՈՍՏԻՐ

Մի նզովիր ինձ, չէճաղ արարած, երկուսճ էլ դու ես:

ՍԻՄՈՆ ԱՆՆԱ

Որ այդ երկուսով ես վրեժխնդիր լինեի ինձնի ինձնից:

ՊԱՈՍՏԻՐ

Այդ մի կոիվ է խիստ անբնական —
Վրեժխնդիր լինել ինձ սիրող մարդուց:

ՍԻՄՈՆ ԱՆՆԱ

Այդ մի կոիվ է, արդար, բանական,
Ամուսնու մանվան վրեժը լուծել:

ՊԱՈՍՏԻՐ

Այճ մարդը, որ ինձ գրկից ամուսնուց,
Գրանով օգնեց, որ ավելի լավ ամուսին գտնես:

ՍԻՄՈՆ ԱՆՆԱ

Նրանից լավը չկա աշխարճում:

ՊԱՈՍՏԻՐ

Կա մինը, տիկին, որ ինձ ավելի ուժգին է սիրում:

ՍԻՄՈՆ ԱՆՆԱ

Ո՞վ է, անվանիր:

ՊԱՈՍՏԻՐ

Պլանտագենետ:

ԼՈՒԻԶ ԱՆՆԱ

Այդ նրա անունն է:

ՖԼՈՍՏԱՐ

Անունը նույնն է, բայց նա ավելի գիրազանց մարդ է:

ԼՈՒԻԶ ԱՆՆԱ

Իսկ որտե՞ղ է նա:

ՖԼՈՍՏԱՐ

Ահա այստեղ է:

Աննան բեռամ է Դյուսերի վրա:

Ինչո՞ւ ես բեռամ:

ԼՈՒԻԶ ԱՆՆԱ

Ափսոս, որ քուրս մանաքիր քույրն չէ:

ՖԼՈՍՏԱՐ

Քույրը չի ծարել դեռ երբեք այդքան անուշ բերանից:

ԼՈՒԻԶ ԱՆՆԱ

Քույրը ափսոս է ինչ պես գաչչելի դաղոչի համար.
Հետո՛ւ ինձանից, աչխարհս վառակ:

ՖԼՈՍՏԱՐ

Աչխարհդ արդեն վառակել եմ ինձ:

ԼՈՒԻԶ ԱՆՆԱ

Արհաւօձի պես կուզեի շանթել ինչ մի ճայացքով:

ՖԼՈՍՏԱՐ

Ուզածս էլ այդ է, որ մեկնեմ մեռնեմ,
Քանզի ճայացիդ սպառում է ինձ կենդանի մահով:
Աչխարհդ աչխս դարձրին լացի ծով,
Դեմիս պղծեցիր մանկական ապի ճարպուն արցունքով:
Իմ այս աչխարը, որ բնավ գութի արցունք չեն թափած,
Ոչ այն ժամանակ, երբ ճայրս ու էդվարդը ննջնեում էին,
Լանլով ախուր ապրը Ռուտլենդի,
163 երբ Կլիֆորդը իր անեղ արով չամփռում էր ճրաո,
Ոչ էլ այն պահին, երբ խիզախ ճայրդ, մի մանկան նման

Պատմում էր, թե ինչպես իմ հայրը մեռավ,
Տասնյակ անգամներ ընդհատելով այն՝ ար ողբա ու լա,
Այնճան ցավալի, ար ներկաների այտերն էին թրջվում,
Ինչպես ծառերը՝ վարար անձրևից: Այդ առաւմ ժամին
Այրակաև աչխս արեամարհում էր մի խռճարճ արցունք:
Եվ ի՞նչ, այդ բոլոր վշտերի կոդմով անտարբեր անցա,
Բայց ճնճուչ տեսիդ համար ողբալով խոպան կուրացա:
Իմ կյանքում բնավ ես բարեկամի ապերասած չկամ,
Ոչ էլ թշնամու,
Նիզուս վարժված չէր չոդոմ խոսքերի.
Սակայն ես այժմ ծարավ եմ տեսիդ այրող թովչանքին,
Իմ գոռոզ սիրտը ապերասում է ինձ
Եվ թելադրում է լեզվիս խոսելու:

Աննամարհանքով նայում է նրան:

Օ՛, մի՛ վարժեցրու չուրթերդ, սիկին, այդ առելության,
Նրանք սահմված են համբույրի համար, ոչ թե բարկության:
Երե կարող չէ ես վրեժխնդիր սիրտը ներելու,
Ան աճավասիկ այս սուրը ճատու
Եվ, երե կամիս, մխրճիր թափով այս անկեղծ կրծքում,
Եվ թող այն ճոգին, ար պաչտում է ինձ, դուրս գա այնտեղից:
Տե՛ս, բա՛ց է կուրծքս ես այդ մահացու ճարվածի ճանդիպ,
Եվ խռճարճաբար մահ եմ ապերասում ես ծանկի իչած:

Նա բաց է անում կուրծքը, Աննան սպառնում է նրան սրով:

Ո՛չ, մի՛ վարանիր, ես եմ սպանել Հենրի արճայինն,
Գեղեցկությունդ ինձ դրդեց դրան:
Աւա՛գ վերչացրու. չանել էզվարդին ե՛ս խոզխոզեցի,
Բայց պատճառը ես երկնային տեսիլն էր:

Աննան վայր է ճնում սուրը:

Պարձրացրու սուրը կամ ինձ բարձրացրու:

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱՆ

Վեր կաց, կեղծավոր, բեև ես մահը սասային ուզում եմ,
Բայց ես պահինը ինձես չեմ լինի:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Ուրեմն՝ ճրամայիր, ար վերչ տամ կյանքիս:

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Աոջեն ասել եմ։

ՊԼՈՍՏԵՐ

Դու այդ ասացիր բարկությա՞ն պահին.
Վերսաին ասա և անմիջապես
Քո սիրտ ճամար ես սիրեցյալին սպանող ձեռքը
Ավելի անկեղծ մի սեր կսպանի ճաճան ես սիրտ,
Երկուսիս մաճվան պատճառը դարձիր։

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Դեք գիտեցայի՝ ինչ կա ես սրտում։

ՊԼՈՍՏԵՐ

Սրտիս պատկերը լեզվիս վրա է։

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Երկուսն էլ կեղծ են։

ՊԼՈՍՏԵՐ

Ուրեմն՝ ոչ ոք անկեղծ չի եղել։

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Սուրդ պատյա՞ն դիր։

ՊԼՈՍՏԵՐ

Արդյո՞ք ճաշտվեցի՞ն ինձ։

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Հետո կիմանաս։

ՊԼՈՍՏԵՐ

Թայց ապրե՞մ ճույսով։

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Բոլորն, ճուսով եմ, այդպես են ապրում։

ՊԼՈՍՏԵՐ

Ես այս մաոաճին։

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Վերցնելը՝ ոսոլ չէ։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Լավ ճառեց մատիկ։
Այդպես ես կուրծքն է ճերփակում սիրուս։
Երկուսն էլ կրիր, երկուսն էլ բանն ես։
Եվ նրն թույլ տաս, որ բշվառ ծառադ
Քո բարի ձեռքից մի չնորհ խնդրի,
Հավետ բախտավոր կդարձնես նրան։

ԼՎՒ ԱՆՆԱ

Ի՞նչ է բաղձանքդ։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Այս առուում ծնար բող ես կատարի,
Որ սպասար է ինգնից առավել,
Իսկ դու հոսքի պալատն չտապիր.
Ես Ջերսոյի վանքում ապնիվ արքային
Պատչաճ ճանդիսով ոտքին ճանճենդուց
Եվ գիրքմանը զրկման արգումնով ցանկությունս ճետս,
Ամենափութկատ պարտականությամբ կդառնամ ինձ մոտ։
Շատ պատճառներով, որ խիստ գաղտնի են, ազաչում եմ ինձ,
Այդ չնորհն անել։

ԼՎՒ ԱՆՆԱ

Իմ ամբողջ սրտով։ Անչափ ուրախ եմ,
Որ դու զղջում ես,
Տրեսել և Բերկլի, առաչնարդեմ ինձ։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ինձ հրաժեշտ մաղթիր։

—

ԼՎՒ ԱՆՆԱ

Դեռ արժանի չես.
Բայց դու դաս ավիր չարտարքության,
Համարիր, որ ես արդեն մաղթել եմ։

Սկի Աննան, Տրեսել և Բերկլին գնում են։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Վերցրե՛ք դագաղը։

ԱԶՆԱՎԱՌԱՆՆԵՐ

Ջերսոյի՞ տանենք, ան՛ր իմ։

Ո՛չ, սարեմ դնգի Սպիտակ աբնգա, ես չուտով կգամ։

Թլորդ գնամ եմ. մնում է Պատասխդ։

Ո՞վ է այս ձևով սիրաբանել կնոջ,
Ո՞վ է այս ձևով ճաղատաճարել կնոջ։
Նա իմ ձեռքումն է. բա՛յց չեմ պաճի երկար.
Ես, որ սպանեցի նրա ամուսնուն և նրա ճարդ,
Ինչպե՞ս կարազ եմ սիրանալ նրան
Իր արաի աճեղ առելուբյան մեջ,
Շուրջերին աննժի, աչխարում արցունք,
Իր առելուբյան արնառա վկաճ կողմին,
Որ ջնդդեմ եճ ինձ ասաված, իր խիզճը և այս նիգերը,
Իսկ ես միճատիկ բարեկամ չունեմ,
Որ կարազանամ դատս պաչտպանել,
Բացի դիվակաճ կնգծ ճայվածքներից։
Նա արգեն իմն է՝ ջնդդեմ աչխարճի։
Ինչպե՞ս։
Մի՞թե նա արգեն մոռացել է իր խիզախ ամուսնուն՝
Էդվարդ իշխանին, որին ցասման մեջ
Ես սպանեցի Տեկեբուրի դաչտում երեք ամիս առաջ։
Մի գեղատեսիլ ազամարդ էր նա,
Կերազած բնուբյան խիստ չռայլ ձեռքով,
Երիտասարդ էր, կարին, իմաստուն և արհայական,
Աչխարճն անզոր է վերստին ծննել այդպիսի մեկին։
Մի՞թե նա պիտի աչխերը պզծի վրաս նայելով,
Ես, որ ճննել եմ ոսկյա ծազիկն իր բազդրիկ իշխանի,
Եվ նրա այրուն չինել ազրի մաճիճ.
Վրաս, որ չարժեմ էդվարդի կեսը,
Վրաս, որ կաղ եմ և այսքան ածև։
Դիտությունս վկա,
Ցարդ սխալվել եմ ամենես նկատմամբ։
Ամենաճ գոճում է, կյանքովս եմ երդվում,
Որ ես մի պատչաճ, սճանչելի մարդ եմ.
Եկ մոտս կանչեմ երկու ատաչյակ դերձակ,
Որ քառ տարազի մարմինս պճնեն։
Քանի որ աչխիս ես դուբ եմ նկել,
Եկ պանգաճեմ այն մի չնչին ծախսով։

Բայց նախ այս դիակը շիրիմ իջեցնեմ,
Ապա սիրածիս մոտ դառնամ ոգրով։
Շեյխ՛, վա՛ռ առև, մինչ ձայնի գանեմ
Եվ իմ ասվերը ճրա մեջ դնեմ։

Կամ է

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Լոճկան։ Գալատը։

Մառեամ եւ եկեսրիք թագուհին, Ռիվերսը և Գոլեն։

ՌԻՎԵՐՍ

Համբերե՛ք, սիրելիս, տարակույս չկա,
Որ արհաս չուտով կազդուրվելու է։

ԳՈՒ

Ձեր տրտում տեսքը կարող է ազդել հիվանդի վրա.
Արդ, ի սեր ասածս, ճանգիստ մնացեք,
Ուրախ խոսքերով զվարթացրեք նրան։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԿՍԱՐԵՔ

Վա՛յ իմ վիճակին, երբ նա մեռնի։

ՌԻՎԵՐՍ

Ձեզ բան չի լինի. ամուսնուց կզրկվեք։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԿՍԱՐԵՔ

Այդ կորսյան մեջ՝ բոլոր կարուսան է։

ԳՈՒ

Երկինքը պարգևել է ձեզ մի լավ որդի.
Նա ձեզ կսփոփի, երբ արհաս գնա...

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԿՍԱՐԵՔ

Ա՞խ, նա գեռ փոքր է, և նրա վրա
Ռիչարդ Գլոստերն է պանապան կարգված,
Մի մարդ, ար երբեք մեզ բարեկամ չէ։

ՌԻՎԵՐՍ

Նա՞ է ճովանին։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՂԻՄԱԲԵՔ

Դեռ վերջնական չէ, բայց որոշված է.
Քե արհան մեռնի, ես է դառնալու երկրի ճավանին:

Մտեամ են Բուկինգհամը և Պերին:

ՏԻՐ

Ահա գալիս են Բուկինգհամն ու Պերին:

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

Բարի օր, տիկին:

ԴԵՐԲԻ

Տա ասաված, որ միշտ բախտավոր լինեի:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՂԻՄԱԲԵՔ

Ազնիվ կոմս Դերբի, ինչմանդ կոմսուհին
Հազիվ քե ձեր այդ բարի մաղթանքին ճավանություն տա.
Թեպետ ձեր կինն է և ինն չի սիրում,
Բայց, բարի լորդ իմ, նամոզված եղեք,
Ես ձեզ չեմ ատում ձեր կնոջ ճոխատրտ կեցվածքի նամար:

ԴԵՐԲԻ

Նեղրում եմ, տիկին, ճավատ չընծայել
Այդ կեղծ ու խաւ չարախոսներին:
Եթե մասամբ էլ ճրաճէ ճիշտ խոսեճ,
Ներողամիտ եղեք, բանզի կանացի թուլություն է այդ.
Ոչ քե չարություն:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՂԻՄԱԲԵՔ

Ուրեմն տեսա՞ր:

ԴԵՐԲԻ

Դուքս Բուկինգհամը և նա ճենց ճիմա
Նրա մոտ էինէ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՂԻՄԱԲԵՔ

Ինչպե՞ս է ճրա առողջությունը:

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

Վավ ճույս կա, տիկին, զվարթ է խոսում:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՍՈՒԹԻՒՆ

Ասացած բարին ոտ. ասուլիս արի՞ք:

ՈՍԿԵՀԱՏԻԿ

Այո, տիրուճի: Նա փափագում է ճաշտութեան կենիլ
Գուխս Պղոսաերի ու ձերոնց միջև,
Եվ ճմաճապես սենեկապետի ու նրանց միջև.
Արհաճ բոլորին իր մատ է կանչել:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՍՈՒԹԻՒՆ

Ա՞խ, նրանի բե: Բայց այդ չի լինի:
Վախենում եմ, որ սա է գազաթը մեր երջանկութեան:

Մտնում են Պղոսերջ, Հեսպերոջ և Դերենոք:

ՊՂՈՍԵՐ

Բավ է ճանդուրժեմ այդ անարգանքը.
Ո՞վ է արքային անվերջ գանգատվում,
Որ ես դաժան եմ, չեմ սիրում իրենց:
Սուրբ Պողոսը վկա, ճա է բշնամի ճարին մեծության,
Ով բամբասում է ճրա ականջին:
Ես չողոքարբ չեմ, զուրկ եմ սուր լեզվից,
Չեմ կարող ժպտալ մարդկանց երեսին, խաբել ու կեղծել.
Ո՛չ ֆրանսիական, ո՛չ էլ կապկային ձևով գլուխ տալ,
Դրա ճամար էլ ինձ ճամարում են ոսոխ ոխերիմ:
Մի՞թե չի կարող պարզամիտ մարդը
Ապրել ախտաժետ խոհերից ազատ,
Այլ պետք է ճրա ճշմարիտ խոսքը ի շար գործ դնեն
Ճարպի՞կ, խարամա՞նկ, ճենգ միմոսներք:

ՈՒԼՐԻՍ

Այս ճերկաճերից արի՞ն է ուղղված ձեր խոսքը, տեր իմ:

ՊՂՈՍԵՐ

Քեզ է ուղղված, որ ճեզությունից, շնարճիից զուրկ ես:
Ե՞րբ եմ վշտացրել, ե՞րբ եմ ճեղել քեզ,
Կամ քեզ, և կամ քեզ, կամ ձեր ազանգից որևէ մեկին.
Ժանոտախտը բափվի բոլորիդ գլխին: Նորին մեծությունը,—
Ասացած պատճ ճրան ի ցավ բոլորիդ,—
Չի կարող մի պատ գեր ճանգիստ շնչել,
Որ ճրան չոսանքեմ ձեր այդ անպատկառ ամբաստանությամբ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԼՈՒԹՅԱՆ

Եղբայր Պլասեր, դուք սխալվում եք.
Արհաս իր կամքով
Եվ ոչ թե դրված ուրիշի կողմից.
Պատճեն տեսնելով, որ Ֆո արտաքին արարմունքի մեջ
Մի ինչ-որ ներքին առնչություն կա
Իմ գավակների և եղբայրների ու իմ ճկառամամբ,
Այդպես է վճռել, որ իմանա, թե
Ի՞նչն է պատճառը ձեր չար վարմունքի և վերջ տա դրան:

ՊԼՈՍԵՐ

Հնարավոր է: Աչխարհը այնքան ճոռի է դարձել,
Որ արյակներն են որս անում այնտեղ,
Որ արծիվները թռռել չեն կարող.
Ուզած ոսկիդ դարձել է իշխան,
Իսկ շատ իշխաններ ոսկիներ դարձան:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԼՈՒԹՅԱՆ

Քեզ ճանաչում եմ, եղբայր Պլասեր:
Դու ճախանձում ես, որ ես և մյուսիդ վեր եմ բարձրացել.
Տա ասում, որ Ֆո կարիքը չզգաս:

ՊԼՈՍԵՐ

Կամովն ասածս մեծ Ֆո կարիքը արդեն զգում եմ.
Քո միջնարդությամբ մեր եղբայրն արդեն Թերում է ճառած:
Ես աճարզված եմ, ազնվական դասը արհամարհված է.
Մինչդեռ ամեն օր
Ազնվականության չարիքն են բաշվում այնպիսի մարդիկ,
Որոնք դեռ երեկ զրոչ չարժեին:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԼՈՒԹՅԱՆ

Վկա է ասվածդ, որ ինձ բարձրացրեց այս զգաստ դիրքիս
Իմ ճախկին խոհեղ, երջանիկ բախտից.
Ես թագավորին քնավ չեմ լարել Կլարենսի դեմ:
Ընդհակառակը, եղել եմ նրա չատ չերմ պաշտպանը
Եվ բարեխոսը:
Դու ինձ չարաչար անպատվում ես, դուքս,
Քո այդ անարդար և ճնճղ կասկածով:

ՊԼՈՍԵՐ

Պատճառաս, որ լորդ Հեսաիճգսի

Վերջին բանտարկման պատճառը գո՞ւ չես:

ԹԱԼԲՈՒ

Կարող է, տեր իմ, ուռվճետև նա...

ՊԼՈՍՏԵՐ

Ինարկե նա է, ո՞վ չի իմանում:
Նա ընդունակ է չատ բան ուրանալ:
Կարող է նաև պակցել, որ դու չատ առաջ գնաս,
Ապա ժխտել իր միչնորդությունը
Եվ վերագրել այդ պատիվները մեծ արժանիքիդ:
Ինչե՞ր չի կարող թագուհին անել.
Կարող է նույնիսկ նա ամուսնանալ...

ԹԱԼԲՈՒ

Ի՞նչ, ամուսնանա՞լ, մի՞թե կարող է:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Այո՛, պատկվել մի արհայի ճնա,
Կամ մի ամուրի գեղեցիկ մանչի:
Քո տասն ավելի վատին է առել:

ԲԱԿՈՒՉԻ ՆԻՍԱՏԱԲԵՔ

Իշխան Պլոսեեր, բավական երկար ես ենթարկվել եմ
Քույթ պարսավներիդ և դժնի ծաղրիդ.
Երկինքը վկա, ես կհաղարդեմ ճարին մեծության
Այդ զարհուրելի ձեզճանքի մասին, որ տակացել եմ:
Լավ է մի գեղյուկ աղախին լինեմ,
Քան մեծ թագուհի այս պայմաններում,
Ենթակա այսման անարգանքների՛, ծաղրի՛, չարության՛ն:

Մտնում է Մարգարիտա թագուհին և կանգնում է խարհում:

Ես հիշ խինդ տեսա Անգլիո գահին:

ԲԱԿՈՒՉԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

(Մեկուսի) Եվ բոդ ևվազի այդ չնչին խինդն էլ, կոդաչեմ առաված.
Ինձնից խլեցիր բե՛ պատիվ, բե՛ գահ:

ՊԼՈՍՏԵՐ

Սպասնո՞ւմ ես ինձ, որ արհային կասե՞ս.

ԿԱՍՍԵՐ

Դու, պառավ չարչու, ինչո՞ւ նյար դիմս:

ԲԱԴՈՒՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ոտիսզի ճաշվեմ ես անիրներդ.
Քեզ բաց չեմ թողնի:

ԿԱՍՍԵՐ

Ափսոսված չէի՞ր դու մանվաճ սարսափով:

ԲԱԴՈՒՅԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Ափսուված էի:
Բայց ես գանում եմ՝ առավել վիշտ է ապրիլ ափսոսում.
Քան մեռնիլ այսօր, ճայրենի տաքը:
Դու ինձ պարտ ես, դուխս, մի ճատիկ որդի և մի ամուսին,
Իսկ դու՝ մի ամբողջ թագավորությունն. խոնարհվե՛ք դիմս.
Այս ճամակ վիշտը, ար ես կրում եմ՝ օրենքով ձերն է,
Իսկ ճանույմներդ ձեր ճափշտակած՝ բոլորը ի՛մն են:

ԿԱՍՍԵՐ

Իմ ազիվ ճայրը ինձ նզովք կարգաց,
Որ թոքն թագավ իր գոռ ճակատը դու պսակեցիր.
Այդ անարգանքից գնաբ ճոսեցին ճրա աչերից:
Ապա ավեցիր դու դուխդին մի լաթ, ար այն չարացներ,
Ներկված Ռաւալենցի անմեղ արյունով.
Նրա անեծքը ճոգու դառնությամբ ես գլխին թափված՝
Գնա միևչև ճիմա վրադ է ընկած,
Իվ ան՛ս, ասավածն է ես այդ արյունառուբա
Առարկե ճատուցում:

ԲԱԴՈՒՅԻ ԿՈՒՍԱԿԻՑ

Ասավածն անմեղին վրեժխնդիր չէ:

ՀՈՍՏԱԿՈՎ

Անարգ անիր էր մանկանն սպանել.
Այդչափ անգութ բան երբեք չի լսված:

ՈՒՐՈՒՄ

Բռնակալները ճայնիակ լաց եղան, երբ այդ լուրն առան:

ՏՈՐՈՆ

Ամենքն անխոհեր վրեժ գալեցին:

ԲԱՀԱՆԱՆ

Նորթումբրիենդը, որը ներկա էր, նույնիսկ արտասվեց:

ԹԱԳԱՒՈՐ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ի՞նչ, ամենից այսօրով իրար էիք կրծում իմ գալուց առաջ՝
Պատրաստ բոնելու միմյանց կոկորդից,
Այժմ ձեր մազը վրա՞ս չուռ ածիք:
Ցարի աճարկու աննժդը մի՞թե ճապթեց երկնքին.
Ու Հենրու մահը և իմ սիրասուն էդվարդի մահը,
Կորուստը նրանց թագավորության, դժբախտ ախտորճ իմ,
Այդ ամենը ճապիվ ճառուցում եղան այդ չար լակոտին:
Եթե աննժդը ամպը ննջիելով երկինք է մռնում,
Աղդ, ճամփա ածիր, ո՛վ մթին ամպեր, սուր աննժդներիս:
Ձեր թագավորը բող տասակ գառնա անարգ զինուրյան,
Ինչպես ար մերը զան դարձավ անիզ անարգարձության:
Թող էդվարդ որդին, որը Վալեսի իշխանն է ձիմա,
էդվարդիս տեղակ, որը Վալիսի իշխանն էր առաջ,
Մանուկ մահճակա և նույնն բիրտ մահով:
Իմ տեղը այժմ դու ես թագուհի.
Կուզիմ, ար ապրես ես փառիից երկար՝ տարաբախտիս պես,
Ու երկար աղքաս ես զավակների ծանր կորուստը,
Ով տեղդ տեսնես մի այլ թագուհի,
Ինչպես ար ես իմ տեսնում ինչ ձիմա,
Իրամազրկված, ես ձեռով չարքած իմ փառի նման:
Թող ես երչանիկ քախար վախճանվի ես մահից առաջ,
Ով երկարաձիգ թագում օրերի վշտերից ճետո
Մեռնես մար փառից և կնոջ փառից և զանից զրկված:
Ռիվերս և Դորսեթ, դուք ներկա էիք,
Դուք նույնպես, Հեսթինգս, երբ ար իմ որդուն
Խոցեցին արնոտ ժանտ զաշույնեներով: Կաղոթեմ ասածուն.
Ու ոչ ոք ձեզնից չմռանի երբեք բնական մահով,
Այլ մի չարագին դիպվածով գնա...

ԿԼՈՍԵՐ

Վերչացրու բովիդ, գարշելի վհուկ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԵՑ

Ո՛ր ճիշդ առնակիմ առանց ճիչերո՞ւ: Կա՛ց, չուն, լսի՛ր ինձ.
Նթե երկինքը ամբարած ունի մի ամեղ պատիժ,
Ո՛ր գերազանցի իմ փոփոգածին,
Թող նա պատի այն, մինչև մեղմերդ լալ ճաւուճանան,
Եվ ապա ցասմամբ առաջս գլխիդ,
Ո՛ր խառնակիչն ես բլվաո աշխարհի խաղաղությանը:
Թող խղճմտանքի ուղը ճանապազ կրծե քո ճոգին,
Քանի ապրում ես, անվերչ կսակածես,
Ո՛ր բարեկամդ մարդ է չարակամ,
Եվ ամենամեծ գազանաձևերին
Ճանաչես իրեն անկեղծ բարեկամ:
Թող այդ մաճացու աչերիդ բնավ քուն չգա մոտիկ,
Բացի խաչատանգող մղձավանջներից՝
Քեզ սարսափեցնող ահև դևերի դժոխքով լեցուն:
237 Դու դիվանչաճ, գոսճելի վիժվածի, դու ավերիչ կիճճ,
Դու, որ ծնունդով կճիվաճ ես իրեն
Բնությանե սարսուկ և դժոխքի բիճ:
Դու, քո մայրական արգանդի ամոթ,
Դու, քո հոր մեչքի ճողկալի ծնունդ,
Գառվի ցճցոսի, դու գարչելի: Դո՞ւ:

ԿԼՈՍՏԵՐ

Մարգարէ՞ս:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԵՑ

Ոիչա՞ղ:

ԿԼՈՍՏԵՐ

Ի՞նչ է:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԵՑ

Քեզ ճետ չեմ:

ԿԼՈՍՏԵՐ

Ներէր, ատեմճ, ինձ այնպես թվաց,
Ո՛ր այդ աճեծքը ինձ էր ուղղված:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԵՑ

Քեզ էր ուղղված, բայց պատասխանի կարիք չեմ զգում:

Օ՛, թույլ սուր ես իմ աճիծին ավարտիմ:

ՏՂՈՑԻՆ

Ես ձո աճուճով ավարտեցի այճ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՂԱԶԱՐԻՆ

Դու ձո աճիծով ինձ անիծեցիր:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Դու կնգի բազուճի, բախտիս դժգույճ փայլ,
Ինչո՞ւ ես չարար ցանում այդ սարդին,
Որի մանարիր ոստայնացանցը թակարդում է ինձ:
Օ, ինձա՜ր, ինձա՜ր, սուտ ես մի սուր, որ ինձ սպանես:
Կզա այճ օրը, երբ դու կանիծես
Այդ սապատավոր բուճոտ դեղոչին
Եվ իմ աճիծի կարիքը կզգաս:

ՀԱՍՏԱԿԱՑ

Վերջ սուր ճգռվիդ, խելացնար վհուկ,
Քանի չի ճառել ճամբուրյուճս:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ամոթ բոլորիդ, իմս ճառել է:

ՏԻՎԵՐՍ

Պիտակ չես պարոխիդ, ուստի չգիտես ում ճեռ ես խոսում:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Իսկ դուք գիտա՞ք եք արդյոք ձեր պարոխին.
Ես թագուճի եմ, դուք ճպատակեներ,
Ճոճարճվե՛ք իմ դեմ:

ԴՈՐՍԵՏ

Մի վիճեք ճեռը, նա ցճարված է:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Լռեցեք, մարդիդ, իսկ դուք էլ լիրք եք,
Եվ ձեր տիպազոսը, որ ճար է կճրված,
Հազիվ է մտել իր ընթացքի մեջ:
Գնք երիտասարդ ձեր ազնվական գործ իմանար,
Թե ինչ կարուստ է զրկվել այդ փառքից և թշվառանալ,

Ով բարձր է կանգնած, բազում փոքրիկ ցնցում է նրան,
Իսկ նրբ ընկնում է՝ ցրիվ է գալիս սառույն անկումից։

ՏՈՒՐՏՈՐ

Բարի խորհուրդ է, օգավիր դու, մարկիզ։

ԴՈՐՍԵՅ

Դուք էլ օգավնցիք, ձեզ նույնպես պետք է։

ՏՈՒՐՏՈՐ

Այո, և խիստ շա՜տ։ Բայց ես ծնվել եմ ամչոտի վիճակում,
Ուրվագույնս չինված է բարձր եղևնու գլխին,
Նա կառուցում է համիների ճիտ, ճիզնում արևին։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԵՑ

Ով խափանում է արևի լույսը. օ, ավա՜դ, ավա՜դ,
Վկա է ուրիշ, որն այժմ մահվան ստվերի մեջ է,
Որի լուսափառ ճառագայթները ցասումիդ թոխպը
Հավիտենական մութով պարուրեց,
Բայց ով ճյուղված է մեր բանված բնում.
Ամենատես ստված, մի ճանգուրժիր այդ.
Արյամբ խլվածը՝ արյամբ կարծանի՛ր։

ԲՈՒԿՈՎԵՄ

Լռի՛ր, ամոթ է, մի՞թե գութ չունի՛ր։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԵՑ

Ո՛չ գութ պահանջիր և ո՛չ էլ ամոթ,
Դուք անգթարհեն վարվեցիք ինձ հետ
Եվ իմ ճույտերը սրի բաշխեցիք անամոթաբար.
Գութս ցասումն է, խնդ կյանքս՝ ամոթ,
Եվ այդ ամոթում հոսում է վիշտն իմ։

ԲՈՒԿՈՎԵՄ

Վի՛րդ ասուր, ճիրի՛ր է։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԵՑ

Իշխան Բուկինգհեմ, ձեռդ իմ ճամբուռում
Ի ճշան ոխերի և մահերության.
Թախտավար լինես և էս մեծ ուսը պահնդալի լինի։

Քո պատմուճանը մեր առնմի արյամբ չի ապականված,
Դու իմ անեծքի չոչանից դուրս ես:

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

Բոլորն էլ դուրս են. բանզի անեծքը
Անիծող մարդու չուրքին է մնում:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Նրանք, վատաճ են, երկիճ են եղնում
Եվ զարթնցնում են ասածո խոր ճնած խաղաղությունը:
Ավա՜ղ, Բուկինգեմ, զգույշ այդ չնից,
Երբ նա ճծնում է, ուրնմն կծում է, իսկ երբ կծում է,
Թունոտ ժանիքից վերբ ննխելով մահ է պատճառում:
Դարձ չունես ճետը, ճեռու կաց նրանից,
Նա դրոշմված է մեղրի, դժոխքի մանվաճ կնիքով,
Եվ դրանց բոլոր գործակալները իր ծառաներն են:

ԿԱՏՍԲԻ

Այդ ի՞նչ է խոսում, իշխան Բուկինգեմ:

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

Կարևոր բան չէ, ազոռված տեր իմ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐԻՑ

Դո՞ւ էլ ես ծպրտում բարի խորճուրդն իմ
Եվ չոյում դևին, որի վտանգից ճեզ զգուշացրի:
Օ՛, ճիշեր խոսքս դու մի ուրիշ օր,
Երբ նա ճո սիրտը վշտով կճեղքի,
Եվ դու կգոչես՝ «Ճի՜շտ էիր, Մարգարիտ»:
Իր առելությամբ զոճը զառնամ դում,
Նա էլ ձեր զոճը, իսկ դուք բոլորդ՝ ասածս զոճը:

ՓՃամ է:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Մազերս ցցվեցին նրա անեծքից:

ԹՎԵՐՍ

Իմն էլ՝ ոչ պակաս: Ես զարմանում եմ, որ նա ազատ է:

ՊՈՍՏԵՐ

Երկինքը վկա, ես մեղավոր չէ՛ի
Նա չատ է ատելիվել. ինձ՛ս եմ ճանճալոր
Այդ ատամպանի մի մասի համար։

ԲԱԽՈՒՅԻ ԿԻՍԱՐՏԻՔ

Որքան ես գիտեմ, անիրավություն չեմ արել նրան։

ՊՈՍՏԵՐ

Նրա կատաղար դու ես վայելում։
Անքավ բարիք եմ ես արել նրան,
Ով ատելությամբ է այժմ ինձ նայում այդ։
Տե՛ս, Կլարինետ. իր բանի համար լա՛վ են ճառուցել.
Չեզան են դրել խոզանոցի մեջ, ար լա՛վ գիրանա։
Առաված բաղ ձեռի պատճառ եղոզին։

ՈՒՎԵՐՏ

Զարագործին ձեռել՝ առաքինի գործ է.
Այդպես վարվում է միայն հրեստանյան։

ՊՈՍՏԵՐ

Ես միչտ այդպես եմ. *(մեկնում)* բանի բաչ գիտեմ,
Անիծելիս պետք է ես ինձ անիծեմ։

Մոտում է Քեսպին։

ՔԵՍՊԻՆ

Տիրանի, արհան ձեզ իր մոտ է կանչում.
Ձեզ նույնպես, դո՛ւմս իմ, ձեզ էլ, իշխանների՛ս։

ԲԱԽՈՒՅԻ ԿԻՍԱՐՏԻՔ

Խնդույն, Քեսպի։ Գնա՛ք, տեսարք իմ։

ՈՒՎԵՐՏ

Երթա՛ք, բազումի։

Բոլորը գնում են, բացի Պոստերից։

ՊՈՍՏԵՐ

Զարիք եմ նյութում և առաչինը ես եմ սկսում
Մեծախոս բնդալ,

Իմ յարած բոլոր գաղտնի գավերը
Բառնալով այլոց ուսերի վրա:
Ե՛ս կարենամ զնդան նետեցի
Եվ ինձս եմ ինձա բարձրագոչ ոդրում
Այդ ինմարենի՝ Հեսաինգսի, Գերթա, Թուկինգհամի մոտ,
Հայտարարելով, թե թագումին է իր հղթայրենուով
Աբհայինն գրգռում իմ կոմս եղբար դեմ:
Հավատում են դրան և դրդում են ինձ,
Որ վրնժ լուծեմ ես կոմս Ինվերսից, Վոգենից, Գրաց:
Ես ճառագում եմ և ատրբ գոցից մի խոսք կարգելով,
Հայտնում եմ նրանց, թե մեզ ասավածն է
Գաղտիրել չարին բարությամբ ճաղթել:
Եվ, այսպես, ամա, պատուհնյով իմ չարաչին հոգին
Ատրբ մտայաններից չարրած եզակի մեչքհրումներով՝
Ատրբ եմ ձևանում, երբ ներհուսա դև եմ:
Բայց, ա՜ա, գալիս են իմ դաճիններբ:

Մոնում են երկու սերազարժ:

Ա՜, բարի եկաք, իմ հուժկու էաչե՛ր,
Աղրնե գնում եք վե՞րչ տալու նրան:

Ա ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Գնում եմ, տեր իմ: Անցագիր է պետք,
Որ մտոք մտնենք. դրա համար եկանք:

ՊԱՍՏԵՐ

Լա՜վ եք մտածել: Իմ մոտ է, վերցրե՛ք:

Գալիս է անցագիրբ:

Երբ որ կավարտեք, եկեք Կրտսրի:
Սակայն, պարոնայք, անվրեպ եղեք, նման խստասիրտ,
Ականչ մի գրեք իր աղերսանքին.
Նա ճարտասան է, երբ լսեք նրան՝
Գայն խղճահարվեք:

Ա ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Մենք չենք խոսի, տեր իմ,
Շատախոսներբ լավ գործավոր չեն. ճամոզված եղեք,
Մենք կգործենք ձեռքով և ոչ թե լեզվով:

ՊՈՐՏԻՈ

Սիրում եմ ձեզ, տղերք: Ապուշի աչքից արցունք է ցայտում,
Իսկ ձեր աչքից՝ կայծեր: Հասա՜ք, ձեր գործին.
Առա՛ջ վերչացրեք:

Ա ՁԱՐԱԳՈՐՈՒ

Անպատճա՛ռ, տեր իմ:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

Լսենում Բերդը:

Մտնում են Կարենը և Բռակինբիոն:

ԲՐԱԿԻՆԲԻՈՒ

Ինչո՞ւ դուք սասային տրտում եք այսօր, ձերդ բարձրություն:

ԿԱՐԵՆՆ

Օ՛, ես անցկացրի մի դժբախտ գիշեր,
Այնքան անհավար հոգսերով լի
Եվ լի այլանդակ տեսարաններով,
Որ իրև ազնիվ մի հրեշտակյա,
Չէի ցանկանա վերապրել ևորից այդ սարսափները.
Թեկուզ տիրանամ մի ամբողջ աշխարհ ուրախ օրերի,
Այնքան սոսկալի և ժանտ գիշեր էր:

ԲՐԱԿԻՆԲԻՈՒ

Ի՞նչ հոգս տեսաք, խնդրում եմ, պատմեք:

ԿԱՐԵՆՆ

Ինձ թվաց, որ ես բանտից փախչելով,
Նավով լողում եմ դեպի Թուրգունդիա,
Ինձ ճիա էր և իմ եղբայր Գլոստերը,
Որն իմ խցիկից ևորդրում էր ինձ
Միչճաղուս նլնել: Այնտեղից նայեցինք դեպի Անգլիա
Եվ վերհիշեցինք բյուրավոր դժնի փարձանքները,
Որ կանկասաերյան և Ցարի աճող ոազմի օրերին

Վճռակիցին մեզ: Երբ բայլում էինք
Նավի երեսուն սախառակամածին,
Ինձ այնպես թվաց, թե Պետառը ճանկարծ սայթաքեց:
Փութացի օգնել: Նա վայր ընկնելիս.
Ուժգին ձրեց ինձ և բարձրից ներքև
Մովի թավալուն ալիքների մեջ:
Օ՜, աստվա՛ծ, խեղդվելն ի՜նչ տանջալից էր,
Ջրի ինչպիսի՜ աճող ազմուկ կար ականջներիս մեջ,
Մանվան ինչպիսի՜ պատկերներ եկան աչքերիս առաջ:
Թվում էր, թե ես տեսնում էի քազում խառնակվող նավեր
Եվ անթիվ մարդկանց, որոնց ձկները կուլ էին տալիս.
Երիքներ ասկու, մեծ-մեծ խարիսխներ, չեղչեր մարգարտի,
Եվ ոսկամանդներ, գոհարներ անգին,
Ողջը սփռված ծովի ճառագիթներ:
Դրանց մի մասը լցված էր մեռած մարդկանց գանգերում
Եվ այն խորշերում,
Ուր մի ժամանակ աչքեր էին փայլում: Սոզոսկել էին
Իրեն նախասիրած այդ նույն աչքերի, չորացող ակներ,
Որ աննպատակ դիտում էին ծովի ճառագիթը ոտքուս
Եվ ներքևում մեռած այդ ոսկորներըն գետնին ցրված:

ԲՐԱՆՆԲԵՐԻ

Բայց մանվան պահին ինչպե՞ս կարողացար
Մովի այդ ամբողջ գաղտնիքը տեսնել:

ԿԱՐՆՆ

Կարծում եմ տեսա: Եվ բազում անգամ ես մահառնչի
Մանվան դեմ: Մակայն ճարճատիւն առողջ
Հոգիս կաշկանդված, չէր թողնում, որ լայն, ազատ օդ դուրս գա,
Խեղդելով երան ճանգչող մարմնիս մեջ,
Պատրաստ ժայթքելու ծովի ճառագիթ:

ԲՐԱՆՆԲԵՐԻ

Դուք չզարթնեցի՞ք այդ ճոգեվարքում:

ԿԱՐՆՆ

Ո՜չ, իմ երազը տևեց կյանքից դեն,
Ապա սկսվեց փոթորիկն ճոգուս.
Ինձ թվաց, որ ես անցա այն մթին ճարճատի միջով,—

Այն սարսափելի նավավարի ձեռն,
Որին երգում են բանաստեղծները —
Ծեզի խավարի մշտնջենական թագավորության:
Եվ առաջինը, որ իմ սարսափը հոգուս ողջունից
Իմ մեծ աչերն էր՝ Վարվիկն անվանի.
Նա բարձր գոչեց. «Այս մութ աշխարհը ի՞նչ պատիժ ունի
Նենգ կարենային տանջելու համար».
Հետո չկացավ: Ապա ճայտնվեց հրեշտակապետ
Մի այլ ուրվական՝ արյունաթաթավ
Գայժառ վարսերով. նա բարձր գոչեց.
«Կարենսը եկավ, ենեզ. չար, ոխատրուժ, կեղծ կարենսը,
Որն ինձ խաղխաղեց Տեկսուրի գաշտում,
Բանեցիք նրան, աճող ֆուրիներ, սարեք տանջելու:
Այդ խոսքի վրա սատանաների մի ամբողջ լեցուն
Շրջապատեց ինձ և իմ ականջը
Այնպես խլացրեց գոռում-գոչումով, որ այդ պոմուկից
Փրկից վեր քառ դարաճար մարմնով և երկար առեն
Թվում էր, որ գեռ դժոխքի մեջ եմ,
Այնքան սոսկալի երազ տեսա ես:

ՓՐԱՆՆԵՐԻՆ

Ձեր վախը, տեր իմ, զարմանալի չէ.
Ես ինքս եմ սոսկում ձեր այդ պատմածից:

ԿԱՐԵՆՍ

Օ՜, Բրակինքերի, իմ գարժած բոլոր այն հանցանքները.
Որ ծառացել են այժմ խղճիս դեմ,
Ե՛ս կառարել եմ ի սեր էդվարդի.
Բայց տեսեք ինչո՜վ նա ինձ ճառուցեց:
Օ՜, ասաված, երե չիրմ պղորքներս անգոր են ես դեմ,
Եվ կամիս պատժել մեղքերիս համար,
Ես գառապատանը բոլ բացառապես իմ գլխին պայթի:
Օ՜, խնայիր դու իմ անմեղ կնոջն ու բշվառ մանկանց:
Ապշում եմ ինձ, բարի պահապան, մտաս մեռա դու,
Հոգիս սրտում է, ուզում եմ ճենել:

ՓՐԱՆՆԵՐԻՆ

Կմնամ, տեր իմ, ճեն՜ի, տեր քեզ ձեզ:

Կարենսը ճեռավ է:

Վիշտը մեր կյանքի անդորրն է փշրում,
Նա մեր միջօրեն գիշեր է դարձնում, գիշերն՝ առավոտ:
Մենամարտերը փառքի համար են տիտղոսի ձգտում,
Առաջինն պատիվ՝ ներքին ցավի դեմ.
Եվ անզգայի ցնորքի համար
Հանախ զոհում են աներուն հոգսերի մի ամբողջ աշխարհ,
Այնպես որ նրանց մեծ կուռումների և բախտի միջև
Տարբերությունը միայն առաջինն մի փուչ ճոչակ է:

Մտնում են երեք ոճրագործը:

Ա ՈՃՐԱԳՈՐԾ

Է՛յ, ո՞վ կա այստեղ:

ԲՐԱՆՆԱԲԵՐ

Ի՞նչ ես ուզում, մարդ, ինչպե՞ս հերս մտար:

Ա ՈՃՐԱԳՈՐԾ

Իմ սուսերիով: Ես պետք է խոսեմ կլարենսի հետ:

ԲՐԱՆՆԱԲԵՐ

Եվ այդքան կատո՞ւկ:

Բ ՈՃՐԱԳՈՐԾ

Լավ է կատուկ լինել, քան թե ձանձրալի.
Ավելորդ մի խոսքիր, հրամանը ցույց տուր:

Կարդում է անցագրերը:

ԲՐԱՆՆԱԲԵՐ

Ինձ այս գրությամբ հրամայված է
Դուրս կլարենսին ձեր ձեռքը հանձնել:
Հարկ չունեմ դրա պատճառն իմանալ,
Քանզի չեմ ուզում մեղավոր դառնալ:
Աճա բանալիք, աճա դուրսը բնած:
Գնամ արքայի մոտ և հաղորդեմ նրան,
Որ իմ պաշտոնը ես ձեզ զիջեցի:

Ա ՈՃՐԱԳՈՐԾ

Եթե ես դատում, բարի ճանապարհ:

Բռնկնելիքն գնում է:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Հը, ի՞նչ ես ասում, ինա՞ծ տեղը ապահնեմ:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Ոչ. թե չէ կասի, ար մենք վախից նեմ այդպես վարվել, երբ զարթնի:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Երբ զարթնի՞: Ա՛յ ապուշ, նա էլ չի զարթնելու մինչև դատաստանի օրը:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Ուրեմն՝ էդ ժամանակ կասի, ար մենք իրեն ապահնել նեմ ինած տեղը:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Ճիշտն ասած, «դատաստանաճ» բառը իմ խղճմտանքը մի տեսակ չարժնց:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Վախենո՞ւմ ես, ինչ է:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Նրան ապահնելը չէ, ար վախնցնում է ինձ. դրա համար մենք ճրաման ունենք: Վախենում եմ, ար ես կաշինվեմ այդ ապահուքյան համար, ուրիշ ոչ մի ճրամանագիր չի կարող փրկել ինձ:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Ես կարծում էի, թե դու վճռական ես:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Եվ ճաստատ վճռել եմ չապահնել նրան:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Ես կվերադառնամ դուքս Գլոստերի մոտ և այդպես էլ կասեմ նրան:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Խնդրում եմ մի քիչ սպասիր, մինչև իմ սրտակրոճ տրամադրությունը փոխվի. սովորաբար դա տեղում է մինչև ես բառն ճարվեմ:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Հիմա՞ ինչպես ես զգում քեզ:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Հավատա, դեռ մի քիչ խղճմտանքի մրուր նատած է մեջս:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Հիշիր, ար մեզ վարձատրելու են ճենց ար ավարտենք...

Բ ՈՀՐԱԳՈՐԾ

Ուրեմն մա՛ն նրաճ. ես մոռացել էի վարձի մասին:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐԾ

Այժմ որտե՞ղ է ձա խղճմտանքը:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐԾ

Դուխս Պրոտեերի մահում:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐԾ

Իսկ երբ մեզ վարձատրելիս, երբ ես իր մահը բանա, խղճմտանքդ դուրս թռչի՞:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐԾ

Թող կորչի գեա, ո՞ւմ է ճարհավոր:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐԾ

Իսկ երբ ճարից ես դառնա՞:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐԾ

Գրծա՞վ, էլ ես նրա ճես գործ չունեմ: Էդ խղճմտանք ասածդ վտանգավոր բան է. մարդուն վախկոտ է դարձնում: Մարդ ուզում է գողանալ, խղճմտանքը ամբաստանում է: Նա ուզում է երդվել, խղճմտանքը կաշկանդում է: Ուզում է պատկել ճարևանի կնոջ ճետ, խղճմտանքը գաղտնիքը մատնում է: Դա մի կատմրադիմ, ամոթխած ոգի է, որ ապստամբվում է մարդուս կրծքում և անհամար խաչընդոտներ է ճարուցում: Խղճմտանքի պատճառով ես մի անգամ ես ամենցի ոսկու մի բսակ, որ պատահմամբ գտել էի: Ով խղճմտանք ունի, նա ճեչտությամբ կարող է աղքատանալ. այդ է պատճառը, որ նրանք դուրս են վռնդում բաղաքներից, որպես չարագործի: Ով կամենում է ճանգիստ ապրել, նա պետք է ապավինի սեփական ուժերին և ձեռք բաչի խղճմտանքից:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐԾ

Գեսիները մանի. նա հենց հիմա արմունկիս մատն է և ճամոզում է իննի. որ չսպանեմ ջմսին:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐԾ

Մի ճավատա նրանց, երբ չես ուզում ճետս վայ տալ գլխիդ: Նա ուզում է սոզոակել ես մեջ, որ ճեզ թալացնի:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐԾ

Չէ՞, ես պենտակոզմ մարդ եմ, նա ինձ չի կարող խաբել, ճամոզված եղիր:

Բ ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Ա՛յ, ինչ եմ ասում, դու խոսեցիր հալ տղամարդու պես, ար ճարգում է իր պատիվը:

Ա ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Սրիդ կոթովը ճարվածիր գլխին. ինառ մենք նրան շուտ կառնի կոզի անձյակի գինու տակառի մեջ:

Բ ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Գառվական միամ է. նրանից հրաչալի արգանակ կառացվի:

Ա ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Սո՛ւս, զարթնում է: Ջարկի՛մ գլխին:

Բ ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Ջէ՛, առաջ մի հիչ խոսեցննեմ:

ԿԱՐՆԱ

Ջարթնելով:

Որտե՞ղ ես, պաճապան, մի գավաթ գինի տուր ինձ:

Ա ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Հիմա կուչա կխմիմ, աեր իմ:

ԿԱՐՆԱ

Ի սեր աստծո, ասա, ո՞վ ես դու:

Ա ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Քեզ նման մի մարդ:

ԿԱՐՆԱ

Բայց ոչ արհայական զարմից, ինչպես ես եմ:

Ա ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Բայց հեզնից ավելի արհայասեր:

ԿԱՐՆԱ

Ձայնդ ուռա է, իսկ ճայացդ՝ նեզ:

Բ ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Որովհետև իմ ձայնը պատկանում է արհային, իսկ ճայացքս սեփական է:

ԿԱՐՆԱ

Որչափ մանապես ու մութ ես խոսում: Ինչո՞ւ ես գուճում:
Ո՞վ ուզարկեց հեզ և ինչո՞ւ եկար:

Ա ԵՎ Բ ԶԱՐԱԴՈՐԾՆԵՐ

Ո՞ր, ա՞ր, ա՞ր...

ԿԱՐՆԱՆ

Որ ինձ սպանե՞ի:

Ա ԵՎ Բ ԶԱՐԱԴՈՐԾՆԵՐ

Այո, իճարկի՞, իճարկի՞:

ԿԱՐՆԱՆ

Հազիվ սիրտ արիի խոստովանելու,
Ուրեմն՝ անզոր եի ոճիր գործելու:
Ի՞նչ եմ արել ձեզ, իմ բարեկամներ:

Ա ԶԱՐԱԴՈՐԾ

Մեզ ոչինչ չես արել, բազավորին ես արել:

ԿԱՐՆԱՆ

Ես ճարից կճաչովեմ նրա ճեռ:

Բ ԶԱՐԱԴՈՐԾ

Երբե՞ի, իշխան իմ: Պատրաստվիր մեռնել:

ԿԱՐՆԱՆ

Բոլոր մարդկանցից երկուսի՞դ են քեզ ճարել՝
Մարթել անմեղիս: Հանցաճես ի՞նչ է:
Ինձ ամբաստանող ապացույցն ո՞ւր է,
Ո՞ր դատարանն է վճիռ կայացրել,
Այդ ժանտատեսիլ դատավորն ո՞վ է: Ո՞վ է բարբառել
Մանավանդ խեղճ Կլարենսին:
Երբ ես օրենքով դատապարտված չեմ,
Ո՞վ կհանդգնի մահ սպառնալ ինձ:
Փրկչի սուրբ արյամբ, որ մեր մեղքերի ճամար է թափվել,
Որով ճույս ունեի ճավել ձեր մեղքը,
Ես պատռտում եմ, որ դուք ճեռանաք և ձեռ չտաք ինձ:
Ձեր բռնած գործը անիծյալ գործ է:

Ա ԶԱՐԱԴՈՐԾ

Մեզ ճրամայված է:

Բ ԶԱՐԱԴՈՐԾ

Եվ ճրամայողը բազավորն է:

ԿԱՐՈՆ

Սառում ես, սառո՛ւկ, մեր ամենազոր արքայից արքան
Իր օրենսգրում հրամայել է.
Որ մարդ չպաճես: Եվ ճանդգնում ես
Դու ամենաարել սիրոյ օրենքը և իրագործել
Գառվե՞ջը մարդու:
Ո՛, զգուշացիր, նրա բազուկը վրեժխնդիր է.
Թափով իջնում է այն մարդկանց գլխին,
Որ բնկանում են իր պատվիրանք:

Բ ՈՀՐԱԿՈՐՍ

Եվ նույն վրեժը ես գլխին կիջնի,
Սառ հոդմանդ համար, նույնպես և ոճրի:
Դու հազարվիցիր արքազան ոխսաւ,
Որ Լանկաստերյան ատճ համար կովես:

Գ ՈՀՐԱԿՈՐՍ

Եվ ատածս ճանդնիս իբրև դավաճան ոխսոդ խախտելով,
Դու ևնեգ, դավագիր աստղ խրեցիր
Քո բազավորի արդու թիկունքը:

Բ ՈՀՐԱԿՈՐՍ

Ոդին հոդվեցիր սիրել, պաշտպանել:

Գ ՈՀՐԱԿՈՐՍ

Ինչպե՞ս կարող ես դու մեզ պարտադրել օրենքն ատածս,
Երբ ինքդ ես խախտել նրա օրենքը այնքան ևնեգարեն:

ԿԱՐՈՆ

Ո՞ւմ սիրս համար գործեցի, ավա՛դ, ես այդ ճանցանքը,
Էդվարդի համար, եղբարս համար, նրա սիրս համար:
Ո՛չ, ո՛չ, պարոններ,
Նա ձեզ չի ճգել, որ ինձ սպանեք,
Քանզի այդ գործում նրա ճանցանքը իմիս չափ ծանր է:
Եթե ատավածն ինձ պատժել կամենար,
Ապա, իմացեք, ևս ինձ կպատժեր ի տես ճանրությանս:
Մի՛ կարծեք դատը նրա ճզար բազինց,
Նա կարիք չունի խառար, անիրավ վարվեցողությանն
Պատժելու նրանց, որ մեղանչել են իր օրենքի դեմ:

Ա ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Իսկ ո՞վ ինչ կարգից անտարմ դաճին,
Որ դու սպանես Պլանտագինետ
Վանմ, բայազան չանիլ իշխանին:

ԿԼԱՐՆՍ

Իմ եղբար սերը, դնե ու ցասումս:

Ա ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Քո եղբար սերը, նան մեր պատուհը և ես ճանցանիը
Հրամայում են, որ ինչ սպանենք:

ԿԼԱՐՆՍ

Օ՛, մի՛ ասիր իննն, երբ սիրում ես դուք իմ եղբորը.
Ես իր եղբայրն եմ և ամբողջ ճոգով սիրում եմ նրան:
Երբ վարձվիլ եմ սուր կաշառքով, ես վերադարձնե,
Ես ձեզ կուղարկեմ իմ ազնիվ եղբայր Գլոսթերի մոտ,
Նա ձեզ ավելի չտայլ վարձ կտա իմ կյանքի համար,
Քան թե էդվարդը՝ իմ մանվան գույժը ձեզնից առնելիս:

Բ ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Դու սխալված ես, ես եղբայրը ինչ սաստիկ ատում է:

ԿԼԱՐՆՍ

Օ՛, ո՛չ, սիրո՛ւմ է, խոռն է սիրում իննն,
Գնում իմ աճուճից իր մոտ գնացնե:

Ա ԵՎ Բ ՈՀՐԱԴՈՐԴՆԵՐ

Անպայման կերթանք:

ԿԼԱՐՆՍ

Գաղտնիցնե նրան, որ երբ մեր հայրը՝ Յորկ արքայական,
Հաղթական բազկով օրհնից երեխս,
Նա մեզ պատվիրեց սիրել միմյանց.
Բնավ չէր կարծում, որ մենք կարող ենք իրար ինս գժտվել.
Թող Գլոսթերը այդ օրը հիշի և դառնարնե լա:

Ա ՈՀՐԱԴՈՐՍ

Այո, աչխարհից կայծակ թափելով, մեզ էլ խրատեց
Այդպես արտասվել:

ԿԼԱՐՆՍ

Օ՛, մի զրպարտե՛ք, նա գթասուտ է...

Ա ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Ոտիդ տասցիր,
Ամոան ձյունի պես: Հելիդ ճավամիր,
Նա՛ մեզ ուզարկեց, որ ճեզ սպաննեմ:

ԿԱՐՆԱ

Կարելի բան չէ. երբ բաժանվում էր,
Ինձ իր գիրկն առավ, ճնկնկաց, երդվեց,
Որ ինձ կազատի:

Ա ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Եվ ազատում է. երկրի կապանքից
Նա ճեզ ճննց ճիմա երկինք կուղարկի:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Հայելիր տատծո ճետ, ճո ժամը ճասավ:

ԿԱՐՆԱ

Մի՞թե ճո ճոգում այնճան խիղճ ունես,
Որ ինձ խաբճուրդ տաս՝ ճայտվել տատծո ճետ:
Եվ մի՞թե այնճան կույր ես ճոգուդ դեմ,
Որ ինձ սպաննելով՝ ճամարձակվել ես գծավել տատծո ճետ:
Ավա՜ղ, պարոնճեր, ով ձեզ այդ սուր գործին է կոչել,
Այդ ոճրի ճամար ձեզ պիտի ատի:

Բ ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Ապա ի՞նչ անենք:

ԿԱՐՆԱ

Գթացեք դուք ինձ, փրկեք ձեր ճոգին:
Ո՞ր մեկը ձեզնից, եթե ճա լիներ իշխանի որդի
Եվ լիներ զրկված ազատությունից, ինչպես ես եմ արդ,
Չէր ապերանլու իր կյանքի ճամար, եթե ձեզ նման
Իր մոտ մոնեին երկու մարդասպան: Դուք կապերանիք
Իմ տառապանքում...

Ա ՈՀՐԱԳՈՐՍ

Գթում են միայն երկչոտն ու կինը:

ԿԱՐՆԱ

Իսկ չգթալը՝ դիվայինի գործ է, բիրտ, գազանայինի:

Լսիր, բարեկամ, ես նայվածքիդ մեջ գութ եմ նշմարում,
Եթե աչիերդ չոդոմարթող չեն,
Իմ կոդմը անցիր և խնդրիր սրան, որ ինձ չդպանի,
Մատաչիկ իշխան... ո՞ր մատաչիկը չի գրա նրան:

Բ ՈՀՐԱՏՈՐԴ

Ես նայիր, տեր իմ:

Ա ՈՀՐԱՏՈՐԴ

Ա՛ռ ինձ: Սա՛ էլ առ: (Դաչույնով խոցում է նրան): Իսկ երե ինչ է,
ես ինձ կխնդդիմ գինու կարասում:

Վեռմ է, տանիլով գնակը:

Բ ՈՀՐԱՏՈՐԴ

Արյունս ոնի՞ր սասակարեն գարծված:
Որա՞ն կուզնի Պիդասոսի պես ձեռս չվանալ
Այս խի՞սա ցավագին դժնյա սպանդից:

Վերադառնում է և սերադարձ:

Ա ՈՀՐԱՏՈՐԴ

Չը, ի՞նչ ես պադել և ինձ չես օգնում:
Երկինքը վկա, ես դուխին կասեմ, որ աննաբակ ես:

Բ ՈՀՐԱՏՈՐԴ

Երանի լսեր, որ ես փրկել եմ իր եդբար կյանքը:
Վարձք ինձ վերցրու և ճայոնիր Երան ինչ որ ասացի.
Սասակ զդդում եմ, որ դուխսն սպանվեց:

Վեռմ է:

Ա ՈՀՐԱՏՈՐԴ

Իսկ ես չեմ զդդում. ձեռացի՛ր, վախկո՛տ,
Վեռմ գիակը պահեմ մի փոսում,
Մինչև որ դուխը կարգադրի թադել:
Երբ վարձս առնեմ, կչվեմ մի տեղ,
Քանզի կբացվի այս սիրեն աչիզ:

Վեռմ է

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Լանդոն։ Պալատ։

Մտեում են էդվարդ թագավորը՝ ծիվռնդ, եղբայրներ թագուհի, Գուռնոյը, Ծիվռոյը, Հաստինգոյը, Բուկինգհեմը, Տրիճ և ուրիշներ։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՈՎԱՐԻ

Այդպես, ուրեմն, այսօր մեզի բարի գործ կատարեցիք։
Ազնիվ տեարք իմ, ձեր այս դժշխիմը անխախտ պահեցեք.
Ես ամենայն օր ակնկալում եմ իմ ճերնատակին,
Որ այս աշխարհից հրաժեշտ առնեմ։
Այժմ չատ հանգիստ կարող եմ հոգիս հանձնել երկնքին,
երբ երկրի վրա ես միաքաճ եմ դարձրել ամենքիդ։
Ծիվռոս և Հաստինգս, ձեռք մեկնեք իրար,
Ձեր սերճ երդվեցեք՝ վերչ տալով ոխին։

ՈՒՎԵՐՈՒ

Վկա է երկինք, որ հոգիս զերծ է տանելությունից,
Ձեռով կենում եմ երդմանիս սերս։

ՀԱՍՏԻՆԳՍՈՒ

Նույնպես և իմը, հաստլս եմ երդվում։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՈՎԱՐԻ

Ջգո՞ւշ, չեմաքեմ ձեր թագավարին,
Որպեսզի բարձրյալ արքայից արքան
Ձեր այդ կեղծավոր սուտ երդմանն համար
Մեկնող մյուսի ձեռով չընդի։

ՀԵՍՏԻՆԿՈՍ

Թող այդպես չընչվիմ, երբ բշնամի դառնամ Ինվիտային:

ՈՒՀՏՐԻՍ

Թող ես կատծանվիմ, երբ չզաշտամ ճավիտ Հեստինգսին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԿՈՎԱՐԴ

Թագումի, դու էլ գերծ չես այս մեղքից,
Ոչ էլ դու, Դարսետ, իմ աճգին ուղյակ, դու էլ, Բուկինգեմ:
Բշնամի եմ եղել մեկդ մյուսին:
Ի՞նչ, սիրիր ճրաճ, թույլ տատ Հեստինգսը ձեռդ ճամբուրի,
Հաշտվեցեք ատկե՞զծ, ոչ քե առերես:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂՍՍԱՓԵԹ

Հաշտվում եմ, Հեստինգս. ընդմիշտ չընում եմ ճիշդությունից
Մեր նախկին ֆենը: Ինչ ար ձեզ ցանկամ՝ ճույճ բախտին ճասճեմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԿՈՎԱՐԴ

Դրկիր ճրաճ, Դարսետ, զգվիր մարկիզին, սիրասուճ Հեստինգս:

ԴՈՐՍԵՏ

Սիրս դաչինքն այս, երդվում եմ ի լուր,
Ճնշախտ պաճել միշտ:

ՀԵՍՏԻՆԿՈՍ

Երդվում եմ և ես:

Նաճէ գրկախառնվում են:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԿՈՎԱՐԴ

Իշխաճ Բուկինգեմ, կնիր այս ափսոք,
Ողջագուրվելով իմ կնոջ բոլոր եղբայրճերի ճետ,
Եվ երջանկացրու ինձ ձեր միությամբ:

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

(Թագուհուն) Երբ Բուկինգեմը ոխով ճամակվի
Երբևէ ձեր դեմ, բացի ամենայն ակնածու սիրով
Ճեզ ծառայելուց, թող ատաված ճրաճ
Իր ամենաթանկ բարեկամների ոխով ճատուցի:
Եվ ճիշտ այճ պաճին, երբ բարեկամի ծայր-կարիք զգամ
Եվ վատաճ լինեմ, ար ճա՛ է միակ ընկերճ ամենվիր,

Քոզ նա դավաճան, ենթզ ու չարակամ ասխ դառնա ինձ,
Այս իմ խնդրում ասածուց,
եթե, ձեր ճանդեպ կամ ձերոնց ճանդեպ իմ սերը պաղի:

Նոամ գրկախառնվում են:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՈՎԱՐԻ

Ես այդ երդումը, ազնիվ Բուկինգեմ,
Սիտփիչ գիր է իմ ճիվանդ սրտին:
Միայն մեր եղբայր Գլոսաեռն է պակաս,
Որ գա լրացնի այս ճաշտությունը:

ԲՈՒՐԳՈՆԴԻ

Ազնիվ դուքսն եկավ և պատնեշ ժամին:

Մտնում է Գլոսաեռը:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Բարի օր արքային և իմ թագուհուն,
Եվ իշխանական մեծամեծներին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ԽՈՎԱՐԻ

Որը, արդարև, բարի ավարտվեց:
Այսօր գրությամբ զարմ կատարեցինք,
Ձարը բարությամբ և անը սիրով փախարինեցինք,
Այս բարեկությամբ լի լարդերի միջև:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Դա օրենքդ զարմ է, գերազույն տեր իմ:
Այս իշխանական շեղջի մեջ երբ որևէ մեկը,
Սուտ ճատդությամբ կամ թյուր կասկածով,
Ինձ ճամարում է իրեն թշնամի,
կամ երբ իենց իմ ցասման պահին կամ անգիտաբար
Վիրավորել եմ շատ դաժանորեն
Այս ներկաներից որևէ մեկին,
ես ճաշտություն եմ խնդրում նրա ճետ:
Թշնամությունը մեռ է ինձ ճամար,
ես առում եմ այն և սերն եմ տենչում բոլոր լավ մարդկանց:
Նախ ես թագուհի, ձեզնից եմ խնդրում անկեղծ ճաշտություն,
Որ ես կճավեմ ակնածու սիրով և ծառայությամբ:
Ձեզնից, Բուկինգեմ, ազնիվ ճոռացի,

Երբ որևէ ոքս է զարանել երկուսիս միջև:
Ձեզնից, լարդ Ռիվերս, լարդ Գրի՝ ձեզնից,
Որ առանց ճիմքի բխպել եմ վրաս.
Եվ ձեզնից, դուխեր, կոմսեր, պարոնայք, իրավ ամենքիդ:
Ես Անգլիայում չգիտեմ մի մարդ,
Որին ավելի բշնամի լինեմ,
Քան թե այս գիշեր ծնված երեխան.
Փառք աստծուն իմ այս ճիզուիչյան ճամար:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՍԱՐԵՔ

Այսարը իրեն առն պիտի ճիշվի.
Երանի սերը վերչ տա մեր ճամակ ճակառակությանն:
Իմ գերագույն սեր, այժմ խնդրում եմ ձեր բարերությունից,
Որ ներում չճարճեմ եղբայր Կլարենսին:

ԿԼՈՑԵՐ

Մի՞թե բազումի ես դրա ճամար սեր խառզեցի,
Որ արճայի մոտ այսպես անարգվեմ:
Ո՞վ չի իմանում, որ ազնիվ դուքը արդեն մեռած է:

Բայց ապրած ես-ես են բզվում:

Դուք անպատվում եք ճրա անյունը:

ԳԻՎԵՐՑ

Ո՞վ չի իմանում, որ նա մեռած է: Իսկ ո՞վ գիտե այդ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՍԱՔՆԵՔ

Ամենաառ՞ա երկինք, այս ի՞նչ աշխարճ է:

ԹԱԳՈՒՀԻՆ

Ասեք, լարդ Գարսիա, ես է՞լ եմ գուճատ մյուսների պես:

ԳՈՐՍԻՑ

Այո, բարի սեր իմ: Եվ չկա մի մարդ,
Որի այտերի գույնը չբռավ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՎԱՐԴ

Կլարենսը մեռա՞ծ. չէ՞ որ փոխված էր իմ ճրամանքը:

ԿԼՈՑԵՐ

Եղջը առաչին ճրամանով մեռավ,

որ թևաթռիչ մի Հերմես բերից.
երկրագրղը բերից մի գանդաղ բանքեր,
որ ճագիվ նրա բաղմանը հասավ:
Ես գիտեմ ումանց, որ պակաս ազնիվ և ճնապանդ են,—
Ոչ աբեներից, սակայն աբեախառն,—
Եվ արժանի են առավել պատժի, քան կլաբենոը,
Բայց կասկածից զերծ ազատ չէրտամ են:

Մանամ է Դերքին:

ԴԵՐՔԻ

Մի չնաբն աբեր, գերագույն աեր իմ, ի սեր աեցյալիս:

ԹԱՆԱՎՈՐ ԽՎԱՐԻ

Լռի՜ր, իմ ճոգիս սիրությամբ է լի:

ԴԵՐՔԻ

Ես վեր չեմ կենամ մինչև չլսեի:

ԹԱՆԱՎՈՐ ԽՎԱՐԻ

Ուրեմն՝ չուտ ասա, ի՞նչ է խնդրածդ:

ԴԵՐՔԻ

Խնայիր, արհա, ծառայիս կյանքը.
Նա այսօր ազատեց մի խռովարար ազնվականի,
որ դուքս Նորֆոլկի չհաճմրտամն էր:

ԹԱՆԱՎՈՐ ԽՎԱՐԻ

Մի՞թե այն լեզուն, որ իմ եղբորը դաժանարաբեց մանկան,
Կարող է այժմ սառույկի ներել:
Եղբայրս ոչ մի անիր չէր գործել,—
Նրա հանցանքը մտացածին էր,—
Բայց իր պատիժը դառնագույն մահ էր:
Ո՞վ նրա համար ներում խնդրեց իննից: Ո՞վ իմ ցասման մեջ
Մուեր իջավ իմ դեմ և աղաչեց, որ խռնակաե լինեմ:
Ո՞վ եղբայրության աեռնից խոսեց: Ո՞վ խոսեց սիրուց:
Ո՞վ պատմեց, թե ինչպես խնդիրը լիելով
Հզոր Վարվիկին իմ կողմը աեցավ, ինձ համար կռվեց:
Ո՞վ պատմեց, թե ինչպես Տեկսբսւրի դաշտում,
երբ Օքսֆորդը սպառնում էր ինձ, նա կյանքս փրկեց

Նվ ասաց. «Ձնպրիր և արմա եղիր, սիրելի եղբայր»:
Ո՞վ ինչցերից ինձ, երբ մինչ երկուսով պառկած էինք գաչառում
Կրնբի ցրտաճար, ինչպես ծածկից ինձ
Նա իր ճանդիրձով, իսկ իրենց ճանձնից
Այդպես մերկ ու բաց՝ գիշերվա դաժան սառնամանիքին:
Վայրագ ցասումը չարաչար պոկից
Այդ բոլորը իմ ինչտությունից և ոչ ոք ձեզնից
Մի չնարճ չարավ ինչեցնելու այն:
Սակայն, երբ որ ձեր կառապաններբ կամ ծառաներբ
Հանկարծ զարծում են մի արբշիռ աչիր և եղծանում են
Մեր աչգին փրկչի ազնիվ պատկերը,
Դուք անմիչապես ծունկի եք իչնում, բե ներե՛ք, ներե՛ք,
Եվ ճանիրավի պետք է ներեմ նրանց:
Իմ եղբոր համար ոչ ոք ծունկ չիչավ,
Ոչ էլ ես ինձս ինչեցի նրանց, ես՝ ապերախտս,
Օ՛, իմ խեղճ եղբայր: Ձեր բոլորիդ մեչ ամենից վինը
Ամենից չատ է նրանց պարտական.
Բայց ոչ ոք ձեզնից մի խոսք չազերանց նրա կյանքի սիրույն:
Օ, ասավա՛ծ, գիտեմ, էս դառնաստանը
Կիչնի իմ գլխին, նաև ձեր գլխին այդ մեղքի համար:
Գնա՛ք, լորդ Հեստինգս, ինձ անձյակս տար,
Ա՞խ, խե՛ղճ Կլարենս:

Թագավորը, բազմին, Հեստինգսը, Ռիվերսը, Դորսեթը
և Գրեյ գալս են գնում:

ԿԼՈՍՏԵՐ

Ամա անգգույչ գործի պատչը: Նկատեցի՞ր դու,
Թե ինչպես թագուհու ազգականները
Ներսո գուճատվիցին, երբ Կլարենսի մանվան լուրն առան:
Ի ճիճուկս արտայի՝ խոճարճվեցին նրան:
Վրեժխնդիր կլինի ասաված դրա համար: Զգնա՞ք, լորդիր,
Էդվարդին խմբով մխիթարելու:

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

Միչտ ծառա եմ ձեզ:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Պալատը։

Մտնում է Ֆորի գրասենյակ կարճեցի ուղու և գտնում նրա։

ՖՐԻ

Տատիկ, մեր հայրը մեռա՞լ է, ասա՛։

ԴԵՍՈՒՅԻ

Ոչ, զավակս։

ՊՈՒՅՍԻ

Ապա ինչո՞ւ ես այդման չար լալիս և կուրծքդ ծեծում
Եվ ճչում այդպես. «Օ՛, իմ կարի՛ճս, իմ անբա՛խտ ուղյակ»։

ՖՐԻ

Ինչո՞ւ ես այդման խղճաճարակությամբ նայում մեզ վրա
Եվ անվանում մեզ անտիրուճչ որբեր,
Եթե մեր հայրը ողջ է իսկապես։

ԴԵՍՈՒՅԻ

Իմ սիրուն քաոներ, իրավացի չեք.
Աւրեան ճիվանդ է, դա է պատճառը իմ արտասուքի։
Նրան իմ սգում, ոչ թե ձեր ճորը,
Ի՞նչ օգուտ ողբալ մեկին, ար չկա...

ՖՐԻ

Ա՛յ, տեսա՞ր, տատիկ, ինքդ ես ճատատում, ար ճա մեռած է,
Եվ մեզավարը իմ ճորեղբայրն է.
Եվ ես ամեն օր աղոթքներիս մեջ կաղաչեմ աստծուց,
Որ նրան պատմի։

ՊՈՒՅՍԻ

Ես էլ կխնդրեմ։

ԴԵՍՈՒՅԻ

Լռի՛ր, երեխեր, թագավարը ձեզ տատիկ սիրում է։
Դուք փոքրիկ, անմեղ արարածներ եք։
Եվ չեք իմանում, թե ո՞վ է ձեր ճար մանկան պատճառը։

ՈՐԴԻ

Մենք գիտենք, տատիկ: Ազնիվ ճարեզբայր Պողոսիոն ասաց,
Որ թագավորը թագուհու դրժմամբ
Հրամայել է ճուռս բանտարկել,
Եվ երբ պատմում էր, խնդճ ճարեզբայրս այնպես էր լալիս,
Եվ խղճում էր ինձ, այտերս էր պագում.
Ասում էր, որ ինձ ճայրություն կանի
Եվ չի տարբերի ճարազատ որդուց:

ԴՓՍՈՒՀԻ

Ա՛, ննջգությունը ճա հոզարկում է ազնիվ ձևի տակ
Եվ առաքինի դիմակով ծածկում չարիքն աննատակ:
Նա իմ որդին է և ճետևաբար իմ ճախտաքինքը,
Բայց ննջգությունը ճա իմ մայրական կաթից չի ծծել:

ՈՐԴԻ

Իսկ ճարեզբայրս մի՞թե կենդում է:

ԴՓՍՈՒՀԻ

Այո, իմ թոռնիկ:

ՈՐԴԻ

Ես չեմ ճավատում: Բայց այս ի՞նչ ձայն է:

Մտնում է եղիսաբեթ թագուհին վատերը բախած,
Երա ճետևից՝ Ռիվերսը և Դորսեթը:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂԻՍԱԲԵԹ

Ա՜խ, մի խանգանեք իմ լացն ու կոծը,
Թողեք առնչեմ ինձ, բախտս անիծեմ:
Ես պիտի փարվեմ սև վճառությանն՝ ընդդեմ իմ ճոգու,
Եվ իբրև ասոխ գինվեմ անձիս դեմ:

ԴՓՍՈՒՀԻ

Այս ի՞նչ տեսիլ է այսքան ապաժույժ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂԻՍԱԲԵԹ

Սա սկիզբն է մեծ մի ոզբերգության.
Էզվարդս մեռավ, մեր արքան՝ որդիդ՝ իմ ամուսինը:
Ինչո՞ւ ճամար նն ճյուղերը ապրում, արմատն երբ չկա,
Եվ տերևները ինչո՞ւ չնն թոչնում, երբ զարկ նն ճյուրից:

Ողբացեք, երկ ապրել եմ ուզում,
Մեռնե՞լ եմ ուզում՝ արագ վերջացրեմ,
Որ բնաբռնչ մեր ճգիները արմայի ճոգու ճեռնից ճասնեն:
Հոնարճ սարուկներ, ճեռնեմ երան
Դեպի երա ճար արմայությունը ճավերժ գիշերի:

ԴԵՍՈՒՆԴ

Ավա՜ղ, ես վիշտը իմ վաչան է ճույնպես,
Չէ ար ես մայրն եմ ազնիվ ամուսնուց:
Երբ իմ վեճափառ ամուսինը մեռավ,
Երա պատկերը ես տեսնում էի աղիներիս մեջ,
Բայց ժանաատեսիլ մահը կարծանից
Իր չհիշ դեմքի երկու ճայելին.
Ինձ միխթարող երբարդը մնաց՝ մի ծուռ ճայելի,
Որին ճայելիս ես ամաչում եմ:
Քեպես այրի ես, սակայն մայր ես դու,
Քո զավակներդ սիսփանիմ են հեզ.
Բայց մահը չարթից իմ բազուկներից անգին ամուսնուս
Եվ երկու ճեցուկ կարգից իմ տկար ձեռերի միջից՝
Իմ կարեճսին և իմ էվարդին: Օ՜, վիշտս մեծ է,
Քանը իմ ցավի կեսն է ճազիվճազ,
Քո ամբողջ ողբը կարող է սուզվել կսկիծներիս ատկ:

ՈՐԴԻ

Ավա՜ղ, ճորաքույր, մեր ճայրը մեռավ, դու չարտասվեցիր,
Ինչպե՞ս կարող եմ մենք հեզ կարեկցել:

ԴՈՒՍՏՐ

Երբ մենք արքացանք, մի ակնթ չտատցիր,
Մենք էլ հեզ ճամար արցունք չենք թափի:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՂԵՈՊԱՏՈՒՀԻ

Ձեր օգնությունը ինձ ճարկավոր չէ իմ ողբի ժամին,
Ես արցունքներից բնավ ցամաք չեմ.
Ինչքան ողբյուր կա՝ զալիս թափվում է իմ աչերի մեջ,
Որ ես չարքի լուսնի զորությամբ
Աչխարճը ատգեմ ճարդ արցունքիս ատկ:
Ա՜խ, իմ ամուսի՜ն, ա՜խ, անգի՜ն էվարդ:

ԵՐՆԵԱՆԵՐ

Ա՛խ, մեր աճպա՛ճ ճայր, մեր խե՛զճ կլարենա։

ԴՓՍՈՒՀԻ

Ավա՛դ, իմ ուղիի՛ էղվա՛րդ, կլարե՛նա։

ՔԱԴՈՒՀԻ ԵՂՍԱՔԵՔ

Միակ ճեցուկս էղվարդն էր՝ չկա՛...

ԵՐՆԵԱՆԵՐ

Մեր քեճ ու քիկուճը կլարենաճ էր՝ չկա՛...

ԴՓՍՈՒՀԻ

Իմ ապավենը նրաճի էին՝ չկա՛ճ...

ՔԱԴՈՒՀԻ ԵՂՍԱՔԵՔ

Երբեի չի եղել ինձ պես դժբախտ կին։

ԵՐՆԵԱՆԵՐ

Երբեի չեն եղել մեզ պես խեզճ ուրիր։

ԴՓՍՈՒՀԻ

Երբեի չի եղել ինձ պես անբախտ մայր։
Վա՛յ ինձ, ես մայրճ եմ այս բոլոր վշոի.
Իմ ցավն ճաճուր է, նրաճըը՝ ճատուկ.
Նա ճատաչում է էղվարդի ճամար, ես էլ եմ ողբում,
ես արտասվում եմ կլարենսի ճամար, իսկ նա չի ողբում։
Նրաճ լալիս են կլարենսի ճամար, ես էլ եմ լալիս։
ես արտասվում եմ էղվարդի ճամար, նրաճ չեն լալիս։
Ա՛խ, դուք երեք եք, ցավս՝ նատկի.
Օ՛, արտասվեցի՛ք, ես դայակն եմ ձեր բոլորի վշոի
Եվ կխնամեմ ձեր ապաշավը աճող ոզրերով։

ԴՈՐՍԵՏ

Հանդարտվիր, մայր իմ. մեզ է արտճլալ
Ճատծ գործի դեմ.
Այս երկրի վրա ապերախտ է նա,
Ով դժկամությամբ վերադարձնում է այճ ածգին պարտքը.
Որ չտայլ ձեռնով տրված է իրեն։
Առավելապես կարելի բան չէ վինել երկնքի ներա,
Քանզի նա իր պերճ պարգեճ է ուզում, ար բեզ չճարենց։

ՄԻՒԹԻՒ

Լաւ, թագուհի, մայրաքար խաղիճ
Մանուկ իշխանի՝ ձեր արգու մասին: Ես ես կանչիճ նրան,
Թող թագադրվի. նա է ձեր հույսը:
Ձեր վիշտը թաղիճ մեռած էդվարդի գերեզմանի մեջ,
Ձեր խինդն ճառագառիճ էդվարդի գանիճ, որ ողջ է հիմա:

Մտնում են Գլոստերը, Բուկինգհեմը, Պերկին, Հաստինգսը,
Ծառայները և ուրիշներ:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Հանդարտվիր, քույր իմ, ամենևս էլ պատճառ ունիճ ողբալու
Մեր պայծառ աստղի աղաւացումը:
Սակայն լացով չէ վիշտը ամոխվում:
Տիրոջի, մայր իմ, ձերի՛ր, խնդրում եմ,
Ես ինչ չանեմ: Ճոճարեն ծուռ իրած,
Տես, քախանձում եմ ես օրհնութիւնը:

ԴՓՈՒՀԻ

Ասվաձ օրհնի ինչ. ա՛ր, կարեկցութի՛ւն,
Հնազանդութիւն և անկեղծութիւն ճերչնչի հոգուդ:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ամե՛ն. *(մեկուսի)* և ապրեմ միևչև խոր ճասակ,
Այդ է ամենե մոր փափագը վերջին.
Ապրում եմ, որ ես այդ մասին չասաց:

ԲԵԿԻՆԳԵԻ

Տեսում իշխաններ և ավագանի,
Ձեր այս բնդհանուր սուգի բնաոճ տակ ճևում եմ այդպես,
Ճննացիճ այժմ փոխադարձ սիրով.
Թնպես մանը մեր արքայիճ ննձնց,
Թայց ողջ հոնձնը մենիճ կժողովնիճ:
Ձեր այդ երկպառակ գոռոզ սրտերի ախը փշրվեց,
Նրանիճ վերչիս ի մի զոդվեցիճ բարեկամությամբ,
Մեր պատճեն է այժմ խնամիով պահել և փայփայել այն:
Առաջարկում եմ մի չհախմրով, փոհրիկ, իճարկե,
Լույսից բերել մանուկ իշխանին,
Եվ Լոնդոնի մեջ արթ կարգել մեզ:

ՏԻԱՐՍ

Իսկ ինչո՞ւ փախչիկ:

ՖՈՅԿՈՆՏԵՄ

Մի՞թե պարզ չէ, կոմս: Երբ մեծ ամբոխ կա,
Հագիվ ամոքված վիրքը կարող է պայթել ազեատվ,
Որը դառնում է խիստ վտանգավոր միայն այն դեպքում,
Երբ երկիրը դեռ դնկավար չունի և հերոսն է.
Որովհետև ամեն ձի՝ ինքն իր սանձին տեր,
Պատրաստ է ուզած ուղղությամբ սուրալ:
Ուստի կարծում եմ, մենք պարտավոր ենք
Կանխելու ամեն երկյուղ ու շարիք:

ԳՈՍՏԵՐ

Մեզ բազավորը ճաշասեղից միմյանց,
Անխախտ կպահեմ ես այդ դաշինքը:

ՏԻԱՐՍ

Ես էլ կպահեմ, բայց էլ, կարծեմ.
Բայց հանի որ մեր դաշինքը թարմ է, մենք պարտավոր ենք
Այն պահպանելու ամեն ճիգ վճռածից,
Որը կարող է առկա լինել մեծ բազմության դեպքում:
Ահա թե ինչու ես համաձայն եմ դուրս Բուկինգհեմից,
Որ փախչիկ խմբով բերենք իշխանին:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Ես էլ ճոժար եմ:

ԳՈՍՏԵՐ

Թող այդպես լինի: Գնանք առաջնից, թե ավելի պետք է
Առավելն Լոսլը: Տիկին և մայր իմ, չե՞ք կամի արդյոք
Մեզ ձեր խառնվով օգնել այդ գործում:

ԲԱԿՈՒՅԻ ՆՇՍԱՓԵԹ ԵՎ ԳՓՈՒՅԻ

Ի սրան կուզենք:

Թագը գալս են գնում, բացի Բուկինգհեմից և Գլոսաերից:

ՖՈՒԿՆԵՄ

Ում էլ ուզարկենք բազաժառանգի ճեռնից, տեր իմ,
Ի սեր ասածս, մեր երկուսին էլ սրտոնեք գնալ:

Քանզի ուզում եմ ես ճանապարհին մի միջոց խաղնել,—
Ի կառաուսմն մեր ճախկին ծռագրի,—
Որ անլռպիսիմ թագուհու ցնդը մանուկ իշխանից:

ԳԱՍՏԻՐ

Օ՛, իմ երկարդ անձ, իմ խոհեզարան,
Իմ պառգամախաս և իմ մարզարե: Իմ անգի՞ն եղբայր,
Մանկան պես կգամ ես ես ձիուկից:
Աւդ, դեպի նուզը, ճապաղել պետք չէ.

Գնամ են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Նոնգոմ: Մի փողոց:

Մտնում են երեք բազմոցի տարբեր կողմերից:

Ա ԺԱՂՈՎՈՒՏ

Բարև, ճարեսաց, ո՞ւր ես չտապում:

Բ ԺԱՂՈՎՈՒՏ

Ճչմարիտն ասած, ինքս էլ չգիտեմ:
Նոր բան լսե՞լ ես:

Ա ԺԱՂՈՎՈՒՏ

Այո, արքան մեռել է:

Բ ԺԱՂՈՎՈՒՏ

Շատ ուշաց լուր է: Լավ բան չպատահե,
Ես վախենում եմ՝ կյանքը վատանա:

Մտնում է երրորդ բազմոցին:

Գ ԺԱՂՈՎՈՒՏ

Բարև, դրացիք:

Ա ԺԱՂՈՎՈՒՏ

Բարի լույս, պարոն:

Գ ԺԱՂՈՎՈՒՏ

Ճի՞շտ է, որ էդվարդ արքան մեռել է:

Բ ԺԱՂԱԹԱՏԻ

Ավա՜ղ, չատ ճիշտ է: Մեր տերն է ասվածն:

Գ ԺԱՂԱԹԱՏԻ

Աչխարհիս բանը բաւդ է ուրեմն:

Ա ԺԱՂԱԹԱՏԻ

Ասվածն բարի է, իր տղին կիշխե:

Գ ԺԱՂԱԹԱՏԻ

Նրանք այն երկրին, որի տերն է մանուկ:

Բ ԺԱՂԱԹԱՏԻ

Տիրությանն ճայլոր նրա վրա է.
Քանի դեռ փոքր է, մեծերը կօգնեն,
Իսկ երբ մեծանա, ինքը կսկսի ինքնուրույն իշխել:
է՜, վնաս չկա, կարծում եմ կարգի կգա ամեն ինչ:

Ա ԺԱՂԱԹԱՏԻ

Այդպես եղավ նաև Հենրի Վեցերորդ թագավորի ճետ,
Ինն ամսական էր, երբ որ Փարիզում արքա կարգեցին:

Գ ԺԱՂԱԹԱՏԻ

Մի՞թե այդպես էր: Ոչ, բարեկամներ,
Այն ատրիճներին մեր երկիրն ուներ
Թագագետների մի լրջմիտ խորհուրդ, իսկ արքան ուներ
Իր մերձին կանգնած ողջախոհ, ազնիվ հայր հարեղբայրներ:

Ա ԺԱՂԱԹԱՏԻ

Սա նույնպես ուղի, թե՛ իր ճար կողմից և թե՛ մոր կողմից:

Գ ԺԱՂԱԹԱՏԻ

Երանի բոլորը ճար կողմից լիներ,
Կամ թե ճար կողմից աչինչ չունենար,
Չէ որ պայքարը առաջնության ճամար
Մեզ է դիպչելու առավելապես, երբ ատվածը չխափանի այն:
Դուքս Գլոստերը խիստ վճռակամար և խորամանկ է.
Թագուհու որդիք և եղբայրները՝ բարերամի՜ա, գոռո՜զ,
Նրանց պետք է զսպել. միայն այդ դեպքում
Դժբախտ երկիրն այս առաջվա նման չուներ կառնի ազատ:

Ա ԺԱՂԱՓԱՏ

Վախենալ պետք չէ. ամեն ինչ լավ կլինի:

Ֆ ԺԱՂԱՓԱՏ

Երկինքն ամպկին՝ վերարկուդ ճոպիր,
Երբ վայր են թափվում մեծ սպարքներ՝ ձմեռը մոտ է.
Երբ արևը մտավ՝ գիշեր է գալիս,
Անժամաև ձորմը սով է գուշակում:
Ամեն ինչ լավ կլինի, թե ասված օգնեց.
Բայց գրաև չարժենք, ոչ էլ ճույս ունեմ:

Բ ԺԱՂԱՓԱՏ

Մարդկանց սրտերը երկյոպով են լի,
Եվ չկա մեկը,
Որ չսարսափի այս արեամբրիից:

Ֆ ԺԱՂԱՓԱՏ

Ցնցումից առալ միշտ այդպես է լինում,
Մարդկային միտքը երկնային բնագդով
Ջգում է վտանգը. այդպես էլ ամեա
Ջրերն են ուռչում փոթորկից առալ,
Մեր տերն է ասված: Դեմ ա՞ր եմ գնում:

Բ ԺԱՂԱՓԱՏ

Մի՞թե չգիտես, առյան են կանչված:

Ֆ ԺԱՂԱՓԱՏ

Ես էլ եմ կանչված: Գնանք միասին:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՁՈՐՈՐԴ

Լուսին: Գալատեա:

Մտնում են Ձորի արհեստակցաց, Ձորի մանուկ գումար,
Եկեսցիք քաղցունք և Ձորի գիտունք:

ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱՑ

Նորից մտածում են երեկ գիշերվա,
Այսար կնասանեն Սուրբ-Սուրհանդաց,

Վաղը մյուս օր այստեղ կլինեմ:

ԴԵՍՈՒՆԱ

Ի սրտե կուզեմ իշխանին տեսնել,
Նա ինձ անչուշտ չատ է մեծացել:

ԹԱԴՈՒՆ ՆՈՒՍԱԲԵՔ

Այդպես չեմ լսել: Նրանք ասում են, թե կրասեր որդին
Նրանից ավելի արագ է աճում:

ՏՈՐՔ ԴՈՒՔՍ

Այդ ճիշտ է, տատիկ, բայց նրանի թե այդպես չլիներ:

ԴԵՍՈՒՆԱ

Իսկ ինչո՞ւ, բոռնիկ, աճելը լավ է:

ՏՈՐՔ ԴՈՒՔՍ

Տատիկ, մի անգամ ընթրիքի վրա
Քեռի Ռիվերսը նկատեց, որ ես
Ավելի բարձր եմ, քան թե նորայրս:
«Այո,— ճարպիկորեն պատասխանեց նա,—
Մանր ծաղիկները ուշ են կանաչում,
Իսկ անպետճ խոտը արագ է աճում»:
Չկի կամենա բոյ հաչել այդպես,
Այլ՝ դանդաղ աճել անուշ ծաղկի պես:

ԴԵՍՈՒՆԱ

Բայց, դժբախտաբար, այդ նույնն առածից
Ինձը չեղվում է:
Ոչ երեխա էր, մի վախտ բան էր,
Շատ վատ էր աճում և այնքան դանդաղ,
Որ ինձ պետճ է, ըստ իր կանոնի, բարի մարդ լիներ:

ԱՐՔԵՊՍԿՈՊՈՍ

Ով նա անկասկած այդպիսի մարդ է:

ԴԵՍՈՒՆԱ

Հնարավոր է, բայց ես վստահ չեմ:

ՏՈՐՔ ԴՈՒՔՍ

Ախտո՞ս, մոռացա. նրե ճիշտի

Ես ճրա մասին մի խոսք կասեի
Իբրև պատասխան իր այդ առաջին։

ԴԻՍՑԻՆԻ

Ի՞նչ կասեիր, Տարֆ, խնդրում եմ ասա։

ՏՈՐՓ ԴՈՒՔՍ

Առում են, որ նա ծնվելուց ոտիդ երկու ժամ հետո
Սկսել է ճոցի չարուկը կրծել.
Միևչդեռ ես երկու տարի ապրել եմ առանց առաջի։
Ա՛յ քեզ ինչպիսի սուր խոսք կասեի։

ԴԻՍՑԻՆԻ

Ո՞վ է ինձ ասել։

ՏՈՐՓ ԴՈՒՔՍ

Նրա դայակը։

ԴԻՍՑԻՆԻ

Նրա դայա՞կը։ Դու ծնված չէիր, երբ նա մեռել է։

ՏՈՐՓ ԴՈՒՔՍ

Ուրեմն՝ չեմ հիշում, քե ով է ասել։

ՔԱԴՈՒՀԻ ՆՂՍՍԱՐԵՔ

Շատախոս մանուկ, չար ես երևում։

ԱՐՔԵՊՍԿՈՊՈՍ

Օ՜, մի բարկացիր վրաս, թագուհի։ Դեռ երեխա է։

ՔԱԴՈՒՀԻ ՆՂՍՍԱՐԵՔ

Պատիրճ ակռանչ ունենք։

ԱՐՔԵՊՍԿՈՊՈՍ

Անա մի բանջեր։

Մտնում է մի սատանայական։

Ի՞նչ լուր ես բերել։

ՍՈՒՐՀԱՆԱՅԱԿ

Այնպիսի մի լուր, որ ինձ համար խիստ ցավ է հաղորդել։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԻՍԱՓԵՏ

Իշխանն ինչպե՞ս է։

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Առողջ է, տիկին։

ԴԵՍՊՈՒՀԻ

Հապա ի՞նչ լուր է։

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Իշխան Ռիվիերաք, նաև լուդ Գերին
Եվ Թոմաս Վոքին ձերբակալված են և տարված Գամֆրեա։

ԴԵՍՊՈՒՀԻ

Ո՞վ է բանտարկել։

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Գաւխ Գլոստերը
Եվ Բաւկինգհեմը։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԻՍԱՓԵՏ

Ի՞նչ մեղքի համար։

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Ինչ ար գիտեի, ճայտենցի լրիվ,
Թե ինչու համար ձերբակալված են,
Այդ աննայտ է ինձ։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԻՍԱՓԵՏ

Վա՜յ ինձ, ես մեր տան անկումն եմ տեսնում։
Ամենի վազրը ճախչտակել է ինձեուչ այծյամին։
Վայրագ չարիքը սկսում է սիզալ
Անմեղ, անպաչտպան մեր գանի վրա։
Ե՞կ, ով կարծանում, արյուն և ոճիր,
Ես պարզ տեսնում եմ այժմ ամեն ինչ։

ԴԵՍՊՈՒՀԻ

Նզովյա՜լ, խառնա՜ճ, դավադիր օրեր,
Քանիսին տեսավ աչքս ձեզանից.
Ամուսինս զոհվեց բազի ձգանիս,
Որդիս վեր ու վար ճեռվեցին ճաճախ

Ի խինդ իմ սրտի և ի կսկիծ ինձ։
Հազիվ ճանդարտվեց բշնամությունը,
Մայր առան ներքին խռովություններ. նվաճողները
Իրար դեմ եյան, եղբայրն եղբոր դեմ,
Աբյուն աբյան դեմ և աճն աճնի դեմ։ Օ՜, դու տարապեպ
Մոլի բռնություն, զսպիր անիծյալ կատաղությունդ։
Մեռնելը լավ է, քան անվերջ տոկալ աբյուն ու անկում։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՆՍԱԲՆԻ

Ես գնամ, արդյոք և մանեմ տաճար։
Մնացեք բարի։

ԴՓՍՈՒՀԻ

Ես էլ եմ գալիս։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՆՍԱԲՆԻ

Դուք պատճառ չունեք։

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(Թագուհուն) Այո, գնացեք, ազնիվ տիրուհի,
Բայց վերցրեք ձեզ հետ ձեր ամբողջ գանձը։
Ուզում եմ հանձնել
Ձեզ այն կնիքը, որ մատս եմ պահում։ Թող բարձրյալ տերը
Ինձ օգնի այնպես, ինչպես ինձս՝ ձեզ։
Դե, գնանք տաճար, ես ձեզ կուղեկցեմ։

Դեմ են։

ԱՐԱՐՎԱԾ ԵՐԻՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Լանդոն. Մի փողոց։

Հեփտոնիս. Մտնում են Վալենի մտերիմ իշխանք, Պատանիք, Բանիճպիմը, կարգինալ Բուրչիոը, Փեսաքն և ուրիշներ։

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

Բարի եկար, իշխան, ես արքայանիստ հաղարը՝ Լանդոն։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Օ, բարի եկար, իմ եղբարորդի, մտիս սիրակալ։
Տրտում տեսի ունես. ճամփին ճոզնեցի՞ր։

ԻՇԽԱՆ

Օ, ոչ, հարեղբայր, բեև իսկապես
ճամփան դժվար էր, երկար, ատոկալի։ Պատճառն ուրիշ է։
Ինչո՞ւ իմ բոլոր հարեղբայրները այստեղ հիմա չեն։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Անուշիկ իշխան, անմեղ հասակդ
Դեռ խառամուտ չէ մեր այս աշխարհի ենթգույուններին։
Դու մարդու մասին կարող ես դատել
Լոկ ճրա տեսքով, որ ատաված գիտե,
Թե արտաք ճամփա հիրնակ է տարին։
Քո այդ ցանկալի հարեղբայրները վատնգավոր են։
Դու ճրանց մեղրատ խոսքերով արբած,
Դեռ ճրանց սրտի թույնը չես տեսած։
Քաղ ատաված փրկի ինձ բոլոր այդ հնին բարեկամներից։

ԻՇԽԱՆ

Ասաված փրկի ինձ ընկց բարկամից, նրանք ենձ չկին:

ԳԱՐՏԻՐ

Իշխան, լանգոնի բազաքացիքը ազգույնի նկավ:

Մտնում է լանգոնի լորդ բազմագլուխը չրախտրով:

ՓԱՂԱՓԱՂՆԵՏ

Ասաված օրհնի ձեզ և երկար օրեր քախտավոր պարծնի:

ԻՇԽԱՆ

Շնորհակալ եմ, միլորդ: Բոլորից նույնպես:

Բազմագլուխը և չրախտրը նա են բալկում:

նա կարծում էի, որ իմ մայրիկը և Յորք եղբայրս
Մեզ պետք է վաղուց դիմավորեին:
Ո՛, այս Հնսաինգսը ինչ դանդաղկոտ է, ինչո՞ւ չի գալիս,
Որ մի լուր բերի՝ գալո՞ւ են թե՞ ոչ:

ԲՈՒԿԻՆԳՀԱՄ

Ահա նա նկավ սաստիկ բուռնքոտ:

Մտնում է Հնսաինգսը:

ԻՇԽԱՆ

Բարի եկար, լորդ: Մայրս գալի՞ս է:

ՀՆՍՏԻՆԳՍ

Թե ինչ առիթով,— ասածուն է ճայտնի,—
Թագուհին՝ մայրդ, և եղբայր Յորքը,
Սուրբ ասճար մտան: Մանուկ իշխանը
Ուզում էր ինձ հետ ձեզ տեսության գալ,
Մայրը չթողնց: Ծանի արգելնց:

ԲՈՒԿԻՆԳՀԱՄ

Եթե տուրօրինակ և ապօրեն է
Իր այդ վարմունքը: Դուք, լորդ կարդինալ, չե՞ք կամի արդյոք
Համոզել նրան, որ Յորքի դուքսը պարտավոր է գալ
Արքունի իշխան եղբոր տեսության:
Դուք էլ, լորդ Հնսաինգս, գնացեք իր հետ,
Եթե մեծի գալ՝ կարգեցեք դեսին մոր խանդոտ գրկից:

ԿԱՐԴՈՒՑԱԼ

Իմ լարդ Բուկինգհիմ, եթե իմ ակար ճարտասանությամբ
Կարենամ դեսին մոր գրկից կարզել,
Նրան աննապաղ այստեղ կբերեմ:
Բայց եթե մայրը անտարբեր մնաց
Նոնարճ խնդրանքիս, հավիտի, մեր ուրբ
Ապաստարանի կարգը խանգարել:
Թեկուզ այս ամբողջ երկիրը ինձ տաճ,
Այդպիսի ծանր ճանցանք չեմ գործի:

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

Դուք չատ անբան եք և ճամառ, տեր իմ,
Սատիկ ծիտատեր և ավանդապաճ:
Մեր ժամանակի ոգով դատեցեք.
Հանցանք չէ նրան տանարից ճանել:
Ուրբ ապաստանի պաշտպանությանը նրանք են դիմում,
Որ իրենց վարձով արժանի են դրան,
Նաև այն մարդիկ, որ կամենում են զգույշ քաննվել:
Մինչդեռ իշխանը բնավ պետք չունի պատասխանելու,
Ուստի այդ վայրը նրա տեղը չէ:
Նրան բերելով դուք չեք խախտելու
Ուրբ ապաստանի օրենքն ու կարգը:
Հանախ եմ լսել, որ մարդիկ այնտեղ պատասխանում են,
Բայց մանուկների մասին չեմ լսել:

ԿԱՐԴՈՒՑԱԼ

Տեր իմ, դուք այժմ ինձ ճամոզեցիք.
Գնանք, լարդ Հեստինգս: Կամի՞ք ինձ հետ գալ:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Պատրաստ եմ, տեր իմ:

ԻՇՆԱՆ

Փութացեք, լորդեր, և չատ եսս դարձեք:

Կարդինալը և Հեսթինգսը գնում են:

Ասա, ճորեղբայր, երբ եղբայրս գա,
Մինչ թագադրվելը ո՞ւր պիտի ապրենք:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Այդ իշխանական ձեր կամքն է արդեն:

Իմ խոհեմության այն է, որ մեկ-երկու օր
Դուք Բերգում մնաք,
Իսկ այնուհետև որտեղ կամենաք կամ որտեղ ճարեմ
Ով առաջարար մի չենք կզտնեք ապրելու համար:

ԻԳԱՆ

Ոչ մի չինություն այնպես չեմ առում, ինչպես այդ Բերգը:
Հուլիան կեսարն է չինել, այնպես չէ՞:

ՊՈՒՆՏԻՈՍ

Նա, ազնիվ իշխան, լուկ ձիմքը դրեց,
Բայց այն ավարտվից շատ դարեր հետո:

ԻԳԱՆ

Այդպես գրվա՞ծ է, թե՞ ինն գրույց է,
Որ նա է չինել:

ՊՈՆՏՈՍԸՄ

Գրված է, տեր իմ:

ԻԳԱՆ

Իսկ եթե, միլորդ, գրված չլիներ
Ձշմարտությունը, կարծում եմ, դարեդար կանցներ
Սերնդեհերուսդ,
Մինչև վերջնագույն օրը աշխարհի:

ԳԱՍՏԵՐ

(Մեկուսի) Երբ մանուկներդ շատ խելացի են, երկար չեն ապրում:

ԻԳԱՆ

Ի՞նչ ես առում, ճոքար:

ԳԱՍՏԵՐ

Առում եմ փառքը առանց գրի էլ երկար է ապրում:
(Մեկուսի) Թագավորի ինն հեզկատակի պես
Իմ ամեն բառը առ է երկայրի:

ԻԳԱՆ

Հուլիոս կեսարը փառավոր մարդ էր.
Նա խոչության մեջ փայլում էր խելքով,

Եվ ճրա խելքով անմահացան այդ բաշտությունները։
Այդ մեծ հաղթողին մանը չի հաղթի,
Քանզի ճա այժմ ապրում է փառքով, թեպետ մեռած է։
Ինչ մի բան կուզեմ ասել, լորդ Բուկինգ...

ԲԵԿՈՆՍՖԻԼԴ

Ո՞նչ է, իշխան իմ։

ԻՇԽԱՆ

Ներ ար մնծամեամ՝
Կամ Ջորջեսիայից ես ճա կխլեմ մեր ձին հողերը,
Կա՛մ քե բաշտարար կրնկենեմ կռվի մեջ։

ԳԼՈՍՏԵՐ

(Մենակ) Վաղամուա գարնան ամառը կարճ է...

ԲԵԿՈՆՍՖԻԼԴ

Ամա դուքս Ջորջը։

Մտնում են մանուկ Ջորջը, Հնոսինգթը և Կարդինալը։

ԻՇԽԱՆ

Ինչարդ, եղբայր իմ, ինչպե՞ս ես, աճգին։

ՏՈՐԹԻ ԴՈՒՔՍ

Լավ եմ, գերապույծ։ Ես պետք է այժմ ինձ այդպես կոչեմ։

ԻՇԽԱՆ

Այո, եղբայր իմ, ի ցավ երկուսիս,
Աւդեն չկա ճա, ար կարող էր այդ տիտղոսը կրել,
Եվ այդ տիտղոսն էլ առաչվանը չէ, ներ ճա մեռել է։

ԳԼՈՍՏԵՐ

102 Ինչպե՞ս է դուքսը, իմ եղբորորդին։

ՏՈՐԹԻ ԴՈՒՔՍ

Շնորհակալ եմ, ազնիվ հորեղբայր։ Դու տասում էիր,
Որ աճպետ խոտը արագ է աճում,
Տես, իշխանճ ինձնից բարձր է հասակով։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Այո, ճա բարձր է...

ՅՈՐԳԻ ԴՈՒՔՍ

Ուրեմն անպե՞տ է։

ԴԼՈՍՏԵՐ

Այդպես չեմ ասել։ Չէի ճանդղճի։

ՅՈՐԳԻ ԴՈՒՔՍ

Ուրեմն ճա է չաա պարտական ինչ։

ԴԼՈՍՏԵՐ

Նա գերագույնս է, նա ճրա ծառան,
Իսկ դու մատա նա ինձ իբրև ազգական։

ՅՈՐԳԻ ԴՈՒՔՍ

Նվիրիր, խնդրեմ, այդ դաշույնը ինձ։

ԴԼՈՍՏԵՐ

Դաշո՞ւյնս, վերցրո՛։

ԻԳԱԱՆ

Ա՛խ դու, մուրացկան։

ՅՈՐԳԻ ԴՈՒՔՍ

Անճչաճ բաճ է,
Ոսաի չի ցավում ինձ տալու ճամար։

ԴԼՈՍՏԵՐ

Պատրաստ եմ ավելի մեծ նվեր տալու։

ՅՈՐԳԻ ԴՈՒՔՍ

Ավելի մե՞ծ։ Քա սուրը կտա՞ս։

ԴԼՈՍՏԵՐ

Ախտա՞ս, չաա ծանր է, ըն ոչ՝ կտայի։

ՅՈՐԳԻ ԴՈՒՔՍ

Արդեն տեսնում եմ, որ ընկեր ըլնճաճ դյուրին ես տալիս,
Մա՞նրը մնրժում ես։

ԴԼՈՍՏԵՐ

Բայց սուրս ծանր է, չես կարող կրել։

ՏՈՐԹ ԴՈՒՔՍ

Դրանից ծանրը կարող եմ կրել:

ԴԼՈՍՏԵՐ

Իրա՞վ, կուզէիր իմ ուսը կապել, մառնալափի իշխան:

ՏՈՐԹ ԴՈՒՔՍ

Այո, կուզեի, որ ձեզ պարտական լինեմ այդ կոչմամբ:

ԴԼՈՍՏԵՐ

Ինչպե՞ս:

ՏՈՐԹ ԴՈՒՔՍ

Մառնալափի պես:

ԻՇԽԱՆ

Ճարի դուքսը միշտ այդպես խիզախ է.
Սիրով եմ նրան ասենամ, ճարեզբայր:

ՏՈՐԹ ԴՈՒՔՍ

Ուզում ես ասել, ճանդուրժում է ինձ, ոչ թե շալակում:
Տեսա՞ր, ճարեզբայր, ինչպես է ծաղրում իմ եղբայրը մեզ:
Փոխր եմ կապկի պես,
Ուսի, կարծում է, ինձ կշալակես:

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

(Առանձին՝ Հետևյալին) Ի՞նչ սուր է խոսում:
Նա ինքը իրեն ճարտար ճնշճում է,
Որ շափավորի ճարեզբարն ոսպած առակի ծաղրը:
Այսքան դեռատիս և այսքան խելո՞ք շատ զարմանք բան է:

ԴԼՈՍՏԵՐ

Չե՞ք բարեճաշի առաչանալ, տեր իմ:
Բուկինգհեմի հետ
Ես հիմա պետք է գնամ մարդ մոտ՝ խնդրելու ճրաճ,
Որ Բերդի առաջ դիմավարի ձեզ:

ՏՈՐԹ ԴՇՒՔՍ

Ինչպե՞ս, իշխան իմ, Բե՞րդ պիտի երթանք:

ԻՇԽԱՆ

Իմ ճոգաբարձու ճարեզբար կամքն է:

ՑՈՐԴ ԴՈՒԽՍ

Ես Բերդում ճանգիսա ընել չեմ կարող:

ԻՇԽԱՆ

Ինչի՞ց է վախը:

ՑՈՐԴ ԴՈՒԽՍ

Հոռեղբայր կլարենսի զայրացած ոգուց:
Տասս ինձ պատմից, որ Բերդի մեջ են նրան սպանել:

ԻՇԽԱՆ

Մեռած ճարեղբարից ես չեմ վախենում:

ՏԼՈՍՏՈՐ

Ոչ էլ նրանցից, որ կենդանի են:

ԻՇԽԱՆ

Հոռեղբայրենս բանի դեռ ողջ են, ես երկյուղ չունեմ:
Թայց գնանք, եղբայր, վրտալի սրտով
Նրանց ճիչելով մնկնենք դեպի Բերդ:

Հրամչյան փող: Բոլորք գուս են գնում, մնում են Տլոստոր.
Բանիճգիմը և Փեսոչին:

ԲՈՒԿՈՎԵՄ

Ի՞նչ ես կարծում, լորդ, խորամանկ մայրը
Շատախոս մանկանն արդյոք չի՞ դրդել
Ձեզ լկտի ծաղրել, անարգել այդքան:

ՏԼՈՍՏՈՐ

Օ, անչո՜ւշտ, անշո՜ւշտ: Հանդուգն լակոտ է.
Շաղակրատ, ճարպիկ, խելոք, խորամանկ.
Իսկ և իսկ մայրն է՝ գազաթից կրունկ:

ԲՈՒԿՈՎԵՄ

Լա՜վ, թողնենք նրանց: Ով այտոնդ, Փեսոչի,
Դու երդվել ես մեր գործին աջակցել
Եվ մեր խորհուրդը խիստ գաղտնի պահել:
Մեր ծրագիրը ինչ ճանապարհին արդեն պարզեցինք.
Դու ի՞նչ ես կարծում. ճնարավոր չէ՞
Համամիտ գտնենք մեզ լորդ Հեսաինգթին,

Եվ բարեհոչակ այս ազնիվ դհոխն
Մեր արհայական գաֆին բարեացցնել:

ՔԵՏՍՔԻ

Ի սեր արհայի, նա այնման բառն է սիրում իշխանին,
Որ նրա հանդեպ երբեմ չի վինվի:

ՊԵՒՏՆԴԵՄ

Իսկ լարդ Սահնլի՞ն. ինչպե՞ս նա կարծում:

ՔԵՏՍՔԻ

Նա նույնը կանի, ինչ որ Հնսաինգսը:

ՊԵՒՏՆԴԵՄ

Լավ, բավական է. գնա՛, Քետսքի,
Եվ ճնովից փորձիր դու լարդ Հնսաինգսին.
Տես ինչ աչքով է մեր գործին նայում,
Իսկ վազը նրան Ջեդ հրավիրիր,
Նա խորհուրդ կա թագադրման առթիվ:
Եթե նկատես, որ նա մեր հանդեպ բարեմտության է,
Քաչալերիր նրան, պարզիր մեր նիմքը:
Իսկ եթե սառն է, կապարի պես պինդ, սառնիկ անձավա՝
Դու էլ այդպես եղիր: Ջրույցդ ընդհատիր
Եվ հաղորդիր մեզ, թե նա ինչպիսի ախտածակ ունի:
Վազը առանձին երկու խորհուրդ ենք մենք գումարելու
Դու այնտեղ կարևոր դեր պիտի խաղաս:

ՊՈՈՏԵՐ

Նաև աղջույնս լարդ Վիլյամին տար. պատմիր, Քետսքի,
Որ վազը նրա բշնամիները
Պոմֆրետ ամրոցում պիտի գլխատվեն:
Եվ ասա նրան, թող այս ցնծագին լուրերի համար
Նա սիկին Եռին մեկ էլ համբուրի:

ՊԵՒՏՆԴԵՄ

Գնա, չուտ արա՝ ինչ որ ասացիեր, ազնիվ Քետսքի:

ՔԵՏՍՔԻ

Կվազամ՝ որքան հնարավոր է:

ԳՈՍՏԻՔ

Գուցե այս գիշեր մեզ լա՞ւ կբերես:

ՔԵՏՍԲԻ

Այո, բարի լուրդ:

ԳՈՍՏԻՔ

Կգաս Կոսբի, մենք այնտեղ կլինենք:

Քեռին գնում է:

ՐՈՒԿՈՆԴԻՄ

Աստ, իշխան իմ, ի՞նչ եմ անելու,
Որ Հետինգսը մեր կողմը չանցավ:

ԳՈՍՏԻՔ

Գլուխը կկարենք. կպատժենք անչուչա:
Տե՞ս, չմոռանաս, երբ արթուն դառնամ, ինձնից պահանջիր
Հերֆարդ զավակը չարժանաւ կայհովի,
Որին սիրում էր արթուն եղբայրս:

ՐՈՒԿՈՆԴԻՄ

Ես այդ խոստումը ձեզ կհիշեցնեմ:

ԳՈՍՏԻՔ

Ինչ խոստացել եմ, բայո՞ր կտամ:
Եկ ինձ ընթրենք,
Հետո այդ մասին երկար կխոսենք:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Նորդ Հետինգսի տան առջև:

Մտնում է մի բանիր:

ԲԱՆԻՐ

(Թախտամ է դուռը) Տե՞ր իմ, տե՞ր իմ:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

(Ներսից) Այդ ո՞վ է թախտում:

ԲԱՆԲԵՐ

Ինձ յարդ Սահնկին ձեզ մոտ ուղարկեց:

ՀՈՍՏԻՆԻՈ

Ժամը քանի՞սն է:

ԲԱՆԲԵՐ

Շտապը զարկել է:

Մտնում է Հոսթինիոյ:

ՀՈՍՏԻՆԻՈ

Տեղդ, երևի, գիշերը չի բնում:

ԲԱՆԲԵՐ

Այո, իմ բերած յուրի համի մատս:
Նա նախ և առաջ ձեզ բարևում է:

ՀՈՍՏԻՆԻՈ

Իսկ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ:

ԲԱՆԲԵՐ

Հետս ասում է, որ այս գիշերը հրազ է տեսել.
Մի ամեհի կինճ իր սազավարաը պահել է գլխից:
Բացի այդ՝ ասաց գումարվելու է այսօր հրեու ճիտա,
Վախենում է, որ մեկի վճիռը
Հաջորդ ճիտի մեջ տղեռալ պայթի հրեուսիդ գլխին,
Դրա համար էլ խնդրում է, որ դուք չտապ ձի հեծնեք
Եվ դեպի ճյուտիս ալանամ իր հետ,
Որ իր գուշակած վտանգից խույս տամ:

ՀՈՍՏԻՆԻՈ

Ըստ վերադարձիր դու էս սիրուչ մատ
Եվ ասա նրան, որ չվախենա այդ հրեու ճիտից:
Մենիճ ես և նա պիտի մասնակցենք,
Իսկ մյուս ճիտին՝ իմ բարեկամը՝ ազնիվ Քեսսիոն:
Մեր մտքին ինչ էլ որ խոսնեն այնտեղ, իսկույն կիմանամ.
Ատա, որ նրա հրկյուղն աննիմն է:
Գալով հրազին, զարմանում եմ, որ նա հավատում է
Աննաճգիտա ճնի խնդկատակությանց.
Կինճից փախչելը, հրբ նա անչարժ է,

Կնչաճակի գրգռել, որ նա ճարճակում գործի,
Որ իզուր տեղը որսի գնացիք իր դեմ:
Գնա, պիրոլդ ասա մտաս գա,
Բերդ առնիմ իրեն, որ աշնամբ տեսնի,
Թե այդ վարազը որճան բարի է վերաբերում մեզ:

ԲԱՆԲԵՐ

Ինչ որ ասացիր, կհայտնիմ նրան:

Դարս է գնում:

Մտնում է Փեսալին:

ՓԵՏՈՒՔ

Հազար բարի լույս իմ ազնիվ լորդին:

ՀՅՈՒՏՆԿՈՒ

Բարև, Փեսալի. վազ ես վեր կացել,
Ի՞նչ լուրեր ունես մեր այս երեսուն տերությանն մասին:

ՓԵՏՈՒՔ

Իրավ, այս երկիրը վեր ու վար է լինում
Եվ չի ճանդարավի,
Մինչև Ինչարդը պատկ չկապի:

ՀՅՈՒՏՆԿՈՒ

Ինչպե՞ս, պատ՞կը. բա՞զն ես ակնարկում:

ՓԵՏՈՒՔ

Այո, բարի տեր:

ՀՅՈՒՏՆԿՈՒ

Այս գլուխը կառնիմ իմ ուսերից ցած,
Նախառն մեր բազը տեսնիմ աճարգված:
Մի՞թե կարծում ես՝ այլ ոնի բազին:

ՓԵՏՈՒՔ

Այո, երգվում եմ, և ճույս է տածում,
Որ դուք կաշակցեք նրան այդ գործում:
Նա ճղել է ձեզ այս բարի լուրը.
Այսօր ձեր բոլոր բշնամիները՝
Բագուռու ցեղը, պիտի գլխատվի Պամֆրեռա ամրոցում:

ՀԵՍՏԻՆԴՈՍ

Իրավ, այդ լուրջ ուրախալի է,
Նրանք չարունակ քշնամի են մեզ,
Սակայն Ռիչարդին կուսակից դառնալ,
Դավել արքային և գաղը չարթնել ամույդ ժառանգից,
Երկիները վկա, ես այդ չեմ անի, բանի դեռ ողջ եմ:

ՓԵՏՈՐ

Թող տերը անխախտ պահի ձեր ազնիվ մտադրությունը:

ՀԵՍՏԻՆԴՈՍ

Մենք տարի ճետո ես կծիծաղեմ,
Թե ինչպես նրանք, որ դրդում էին արքային իմ դեմ,
Ոչնչացել են ողբալի մահով:
Լսիր, Փետրի, ճազիվ մենք-երկու չարաթ բոլորած
Ես մի բանիսին ճամփու կդնեմ...

ՓԵՏՐՈՍ

Օ՜, դժվար բան է մեռնել, իշխան իմ,
Մեղքը չհաված և անպատրաստի:

ՀԵՍՏԻՆԴՈՍ

Օ՜, ասկալի է, անշուշտ ասկալի. այդպես պատաճեց
Ռիվերսի, Գրեյ և Վոգնի ճետ: Այդպես կմեռնեմ
Նաև չատերը, որ ապաճով են ճամարում իրենց.
Ինչպես դու և ես, որ սիրելի ենք
Ռիչարդ իշխանին և Բուկինգճեմին:

ՓԵՏՐՈՍ

Այդ երկու դուքան էլ ձեզ չատ են ճարգում...
(Մեկուսի) Քանզի գլուխդ ուզում են տեսնել կամարչի վրա..

ՀԵՍՏԻՆԴՈՍ

Ես ճավատում եմ. այդ սիրտ ճամար երանի ճիմի ունեն:

Մտնում է Տանկիլ:

Ապա նկ տեսանեմ, ո՞ւր է ճիզակդ,
Անգին ես չդդում, մի՞թե վարազից դու երկյուղ չունես:

ՏԱՆԿԻԼ

Բարի լույս, միլորդ, բարի լույս, Փետրի,

Կարող եմ ծաղրել, բայց խաչը վկա,
Ինձ դուր չեն գալիս գաղանի նիստերն այդ:

ՀԵՍՏԻՆԳՈՍ

Լսիր ինձ, միլորդ,
Քո կյանքի նման իմ կյանքն էլ բանկ է,
Բայց այնե, երդվում եմ, երբեք ինձ հետար
Չի եղել այնպես խաղցր ու կաթոգին, ինչպես հենց այժմ:
Եթե ապաճով չզգայի ես ինձ, մի՞թե կարծում ես
Կարող էի այսչափ ճաղրական լինել:

ՍՏԵՆԻ

Ով այն լորդերը, որ Գոմֆրեսումն են,
Լոնդոնից գվարթ մեկենցին այնտեղ,
Նրանք արտասվու առիթ չունեին:
Բայց, տեսեք, որը ինչ չո՞ւտ ամպռոսից.
Այս ճանկարծական բանտարկությունը կասկածելի է:
Ասում՞ն, երանի իմ երկյուղները աննիմն լինեին:
Լույսը բացվել է, գնա՞ն եմք Բերդ:

ՀԵՍՏԻՆԳՈՍ

Կերթանք, մի՞ հուզվիր: Գիտե՞ս ինչ, միլորդ,
Այդ լորդերն այսօր գլխատվելու են:

ՍՏԵՆԻ

Նրանք ավելի արժանի էին գլուխ կրելու,
Քան ոմանք գլխարկ, որ այդ լորդերին ամբաստանել են:
Բայց գնանք, տեր իմ, ժամանակն է արդեն:

Մտնում է մուհեմիկը:

ՀԵՍՏԻՆԳՈՍ

Դուք առաջ անցեք, ես այս մարդու հետ մի բիչ կխոսեմ:

Ստենլին և Փեսային գնում են:

Ինչպե՞ս ես, բարեկամ:

ՄՈՒՀԵՄԻԿ

Լավ եմ, մանավանդ երբ դուք եք ճարցնում:

ՀԵՍՏԻՆԴԻ

Ես նույնպես լավ եմ, շատ ավելի լավ.
Քանի վերջին անգամ, երբ այն նույն վայրում հանդիպեցիր ինձ:
Ես այն ժամանակ Բերդ էի տարվում
Իրեն թագուհու հարազատների պատսավանքի գոհ.
Բայց այժմ լսիր, ան՛ա, մարդու շասես,
Այսար այդ բոլոր բշնամիներս պիտի գլխատվեն,
Անա թե ինչու ուրախ եմ այդպես:

ՄՈՒՆԵՏԻԿ

Ասված տա, որ միշտ բախտավոր լինեիր:

ՀԵՍՏԻՆԴԻ

Շնորհակալ եմ: Ան կենացս խմիր:

Նետում է նրան իր բակը:

ՄՈՒՆԵՏԻԿ

Ասված օրհնի ձեզ, ազնիվ իշխան իմ:

Գնում է:

Մոնում է մի բանաս:

ՔԱՀԻՆԱ

Բարի աչողում, բարի տեսա ձեզ:

ՀԵՍՏԻՆԴԻ

Գան եմ ի տուն, տեր հայր Հովհաննես,
Գնա անցյալ ժամուց պատասկան եմ բեզ,
Նկ մյուս շաբաթ՝ վարձդ կստանաս:

Շրջում է նրա ականջին:

Մոնում է Բանիեզիմը:

ՔՈՒՆԻՆԴԻ

Ինչպե՞ս, խոսո՞ւմ եք բանաձայի ձեռ, լորդ սենեկապետ,
Ձեր ծանոթները, որ Պոմֆրեսում են,
Նրանք են կարող խոսսովանության,
Իսկ դուք պետք չունեք:

ՀՈՍՏԻԿՈՍ

Ճիշտ է, երբ տեսա այս սուրբ երեցին,
Ջեր ասած մարդկանց մաաքերեցի:
Բե՞ղ ես չտապում:

ԲՈՆԻՖԱՍԻ

Այո, բայց երկար չեմ կարող մնալ,
Կվերադառնամ ձեզանից առաջ:

ՀՈՍՏԻԿՈՍ

Իսկ ես, միգուցե, այնտեղ ետքի մնամ:

ԲՈՆԻՖԱՍԻ

(Մեկուսի) Նաև ընթրիքի, բեև չգիտես:
Երթանք, գալի՞ս եք:

ՀՈՍՏԻԿՈՍ

Պատրաստ եմ, միլորդ:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Գոմիքնա ախոյեան:

Մտնում է Ծիլարդ Ոնակլիֆը փղարջաձեր պանդպանների հետ, որոնք պետանիւ են առնում Ոիվերսին, Դուռն և Վոլնեին:

ՑՈՏՈՒՆ

Դե, առաջ բերեք բանտարկյալներին:

ՑՈՎՐՍ

Լսիր, Ոնակլիֆ, բե ինչ եմ ասում,
Այսօր էս առաջ պիտի պետավիմ
Հանուն ճավատի և արդարության և ճանուն պատվի:

ՓՓ

Աստվա՜ծ, պանդպանիր դու մեր իշխանին այս պիղծ խռժանից,
Նզովյալ լինես, արճախում ոճմակ:

ՎՈՒՆ

Դուք պիտի ոդրամ այս ոճրի համար:

ՕԹԿՈՆ

Բավ է, ձեր կյանքի վախճանը ճառավ։

ՏԻՎՏՐՈ

Օ, Պոմֆրե՛տ, Պոմֆրե՛տ, արյունաներկ բանա,
Դու կառափնարան ազնիվ լուրերի,
Քո այդ մեղսապարտ պարիսպներին տակ
Ինչարդ երկրագղր ընկավ ճահճատակ,
Ուրդ ի ճավելում էս անարգանքին
Իմիր արյունը մեր անմեղ կյանքի, ո՛վ սասկալի Բնդ։

ԴՐՒ

Տես, Մարգարիտի աննժիը ինչպե՛ս պայթեց մեր գլխին,
Մենք ներկա էինք, երբ Գլոստերը
Սպանեց նրա անմեղ զավակին։

ՌՒՎԵՐՈ

Եվ Մարգարիտը աչիժեց Ինչարդին ու Բուկինգհամին,
Աննժեց Հեսթինգսին։ Օ՛, ինչի՛ր, ասաված,
Նրա աննժիը։ Դու նրա՛նց պատժիր,
Բայց իմ հոգը և նրա արգոց եղիր պաճապան։
Գանացիր, ով տեր, մեր անմեղ արյամբ,
Որ, ինչպես գիտես, աչիրավ է թափվում։

ՕԹԿՈՆ

Ուշ է, վե՛րջ ավիր, մաճվան ժամն ճառավ։

ՌՒՎԵՐՈ

Նկեր, Գրի, Վոգեն, իրար փարվենք այստեղ,
Մինչև ճանդիպենք ճարից երկնքում։

Գնում են։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

Լոնդոն։ Բնդոց։

Մտնում են Բուկինգհամը, Գերդեն, Հեսթինգսը, Իլու եպիսկոպոսը, Ծեակլին, Լովել ատիլների հետ և տեղ են գրավում սեղանի չուրջը։

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Այժմ, տեառ իմ, մենք ճավաովել ենք,

Որ թագադրման օրը առչինեմ:
Արդ, ի սեր ասածդ, վճռենք այդ օրը:

ԲՈՒՇԻՆԳԻՄ

Ամեն ինչ պատրա՞ստ է այդ օրվա համար:

ԴԵՐԲԻ

Այո, պատրաստ է: Մնում է միայն օրը ճշտանել:

ՆՈՒՇԱՓՈՒՍ

Վաղը, կարծում եմ, փառավոր օր է:

ԲՈՒՇԻՆԳԻՄ

Լորդ Ճոզաբարձուն ի՞նչ կարծիք ունի,
Ո՞վ է մոերիմ ազնիվ դրսի ճնա:

ՆՈՒՇԱՓՈՒՍ

Իսկ իմ կարծիքով դո՛ւմ պետք է ճրա միտքը գիտենաք:

ԲՈՒՇԻՆԳԻՄ

Ո՞վ, ե՞ս, արքազան: Մենք առաքուստ ենք իրար ճանաչում:
Գալով սրտերին, ճա իմ սրտի ճնա ճայնման է ծանոթ,
Որքան ար ես եմ ծանոթ ձեր սրտին:
Նրա ճոգին ինձ աննայտ է այնպես, ինչպես իմը՝ ձեզ:
Բայց դուք, լորդ Հեստինգս, ճրա ճնա մերձ եք:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Շնորճակալ եմ. ճա ինձ սիրում է, ես այդ լաչ գիտեմ,
Բայց չեմ չոչափած,
Թե ինչ է խորհում թագադրման առթիվ:
Ոչ էլ ճայտնել է ուրէ կերպով իր կարծիքը ինձ:
Բայց գուք, ազնիվ տեարք, առչին օրը.
Դեսի փոխարեն ես ձայնս կտամ,
Հույս ունեմ, որ ճա չատ գոճ կմնա:

ՆՈՒՇԱՓՈՒՍ

Աճա և գումսը իր բարի ժամին:

Մտնում է Գլոստեր:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Իմ ազնիվ լորդեր և ճարազատներ, բա՛րև, բարի լույս.

Ես երկար ննջի, սակայն վստահ եմ,
Ուրախ չեմ դարձել քեզավ այն գարծին,
Որ պիտի լուծվեր իմ ներկայությամբ։

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

Ձեր փոխարեն, միլորդ,
Վիլյամ Հեսաինգսը իր ձայնը ավեց
Մահուկ իշխանի թագադրման համար։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Միայն Հեսաինգսը իրավունք ունի այդման խիզախել,
Նա ինձ հայ գիտե և շատ է սիրում։
— Օ՛, լորդ իմ Իլի, վերջերս, երբ ես Հոլբոռնում եղա,
Ընծաիր ելակներ տեսա ձեր այգում։
Ուղարկե՞մ մի բիչ մեզ համար բաղեն։

ԳՈՒՍԿՈՒՈՍ

Հանույթով, տեր իմ։

Գնում է։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ձեզ ննջ, Բուկինգհեմ, խոսելիք ունեմ։

Նրան մի կողմ է տանում։

Քեսլերին Հեսաինգսին ննջել է արդեն.
Դրակոտ լորդը նրան տանել է,
Որ ավելի շատ կճամաձայնի իր գլխից զրկվել,
Քան թե իր սիրուշ ժառանգին տեսնել
Դանը կորցրած։

ԲՈՒԿԻՆԳԵՄ

Մի պահ դուրս եկեք։

Գլոսթերը և Բուկինգհեմը գնում են։

ԳԵՐԲԻ

Եվ, այսուհանդերձ, հանգիստ օրը տևորոշ մնաց.
Վաղվա օրն, ըստ իս, չափազանց շատ է,
Ինձ էլ պատրաստ չեմ հարկ եղած չափով,
Պետք է հետաձգել. իմ կարծիքն այդ է։

Իսւ հեծեծոցք վերացեալ է

ԵՊԻՍՏՈՓՈՍ

Ո՞ւր է իմ իշխան դուքս Գլոստերը,
Մարդ ուղարկեցի, որ եկակ բերեն:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Իշխանը այսօր զվարթառոս է և բազդաճամբույր.
Ինչ–որ մի բանով ուրախացած է,
Որ այդքան սրտանց բարի լույս մաղթեց:
Համայն աշխարհում ոչ ոք ճրա պես անբեղուկակ չէ
Սիրճ ու վրեժը սխոդելու մեջ:
Իշխանի դեմքին իր սիրան ես տեսնում:

ԴԵՐԲԻ

Դեմ ճրա սրտից ի՞նչ նկատեցիր
Իր դեմքի վրա:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Որ սիրալիր է ամենքին ճանդեպ,
Թե չէ ճայացքը իսկույն կմատներ:

ԴԵՐԲԻ

Տա ասաված, որ ճա այդպիսին լինի:

Գլոստերը և Բուկինգհեմը վերադառնում են:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Խնդրեմ, ասացեք, թե ի՞նչ պատժի են արժանի ճրանք,
Որոնք դիվային որոգայթներով իմ մանն են տենչում.
Անարգ մոգությամբ ու գժախտային կախարդանքներով
Կամին ներգործել իմ մարմնի վրա:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Միլորդ, այն սերը, որ ես ատծում եմ ձեր վերաբերմամբ,
Ինձ փութացնում է ձեր ներկայությամբ
Դատապարտելու ճանցավորներին,—ով կույր լինի,—
Ներանք, իշխան իմ, մանվան են արժանի:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Աոդ, աչքով դիտեք ճրանց չարիքը.
Տեսեք, թե ինչպես կախարդված եմ ես: Տեսեք բազուկն իմ

Թողնել է ինչպես մի չօրացած ասա:
Էդվարդի կինը՝ այդ ճոխաշուր աճարգ ճիվաղը,
Միաբանելով այդ լկտի պոռնիկ տիկին Շառի հետ,
Իրենց ճմայլով կախարդել են ինձ:

ՀԵՍՏԻՆԴԱ

Եթե այդ բանը նոաճի եմ տալ, ազնիվ իշխան իմ...

ՓԼՈՍՏԵՐ

Եթե՞. անիծյալ պոռնիկի պաշտպան,
Ինձ հետ խոսում ես դու ընթերցանով: Դավաճան ես դու,
Դիխաուել սուտ. սուրբ Գողսբը վկա,
Ճաշի չեմ նստի, մինչև չտեսնեմ դրա գլուխը:
Նավել և Ռնակլիֆ, վերջացրեք գործը: Ով ինձ սիրում է՝
Թող հետևի ինձ:

Բոլորը դուրս են գնում:

Մնում են Հեսթինգսը, Նավիլը և Ռնակլիֆը:

ՀԵՍՏԻՆԳՍ

Վա՛յ ինձ, Անգլիա, վա՛յ ինձ, ոչ թե ինձ:
Ես այս չարիքը կարող էի կանխել:
Ավա՜ղ, երազդ ճի՛շտ էր, Սոռնլի. կինը պահել էր
Քո սաղավարտը:
Ես անգոսնցի ֆո խարճուղճերը մերժեցի փախչել:
Այսօր երեք անգամ իմ ձին սայթաքեց
Եվ բնդոստ եղավ, երբ Միլճաթերդի պատերին նայեց,
Կարծես՝ տանում էր ինձ սպանդանոց:
Ա՜խ, ինձա էր պետք ինձ այն ֆահանան:
Այժմ զղջում եմ, որ հպարտացա մուճեռիկի մոտ,
Քե ինչպես այսօր իմ ոսկեները
Աոյուճաշատակ կրնկենե Պոմֆրետում,
Եվ ես ինձ կզգամ ապահո՜վ, ճշտո՜ր:
Ավա՜ղ, Մարգարի՜տ, ավա՜ղ, Մարգարի՜տ, աննեղ նզովիդ
Իշնում է բշվառ Հեսթինգսի գլխին:

ՌՈՍՔԻՖ

Շտապեք, միլո՛րդ, իշխանը արդեն ճաշի է գնում.
Կարճ խոսռավանեք, նա ուզում է ձեր գլուխը տեսնել:

ՀԵՍՏԻՆԴԱ

Օ՜, դու վաղանցիկ մարդկային շնորհք,
Որ վեր եմք դասում ասածո շնորհքից:
Վա՜յ նրան, ով որ ապավինում է ձեր ժպիտներին:
Նա նման է այն ճարպած նավորդին, որ կայմին նստած՝
Ամեն նոճուտին պատրաստ է գլորվել
Անդունդը օվկիանի:

ԼՈՎԵԼ

Դե, չօտա, վերջ տվեք, ողբալն իզուր է:

ՀԵՍՏԻՆԴԱ

Օ՜, արյունռուչտ Ռիչարդ, դժբա՜խտ Անգլիա.
Ես գուշակում եմ ամենացավոկի օրեր ինձ համար,
Որ ժամանակը երբեք չի տեսել:
Այժմ դեպի կոճղ: Գլուխս չոտաց տարեք Ռիչարդին,
Սակայն իմացեք, որ՛ւմ էլ կենքարկվեք այս նույն վիճակին:

Դեռմ են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Բերդի պատերը:

Մտնում են Գլոստերը և Բուկինգհեմը մանգուստ զրահներով
և զարմանալի ափով հագնված:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ասա ինձ, եղբայր, կարո՞ղ ես գույնդ փոխել, դողդողալ
Եվ խոսքի կեսին շունչդ ընդհատել,
Վերսաին սկսել, ապա կանգ առնել,
Կարծես սարսափից վախեցած լինես:

ԲՈՒԿԻՆԳՀԵՄ

Է՜, բան ասացիր, ողբերգակից էլ ճարպով կխաղամ:
Խոսելիս ճանկարծ ձեռս կճայեմ, աչք կածեմ շուրս կողմ,
Կդողամ, կցնցվեմ ճարդի շարժումից,
Ինչպես լինում է վտանգից առաջ: Սոսկալի նայվածք
Եվ չինծու ժպիտ՝ ահա սրանք են իմ ծառաները,
Երկուսն էլ պատրաստ իրենց պաշտոնին,

Որ ուզած ժամին առգայթ լարեն:
Քնասքին գնա՞ց:

ԳԱՍՏԵՐ

Այո, և նայիր, բազմապետին այստեղ է բերում:

ԲՈՒՆՈՒՆԴԵՄ

Գնամ ընդառաջ:

Մտնում են բազմապետը և Քնասքին:

Ես՞րդ բազմապե՛տ...

ԳԱՍՏԵՐ

Կամուրջն իջեցնե՛լ:

ԲՈՒՆՈՒՆԴԵՄ

Այս ի՞նչ թմբուկ է:

ԳԱՍՏԵՐ

Քնասքի, չտապ ալէտ ածիր Բերդին:

ԲՈՒՆՈՒՆԴԵՄ

Լսրդ բազմապետ, մեզմ ձնդ կանչեցիր...

ԳԱՍՏԵՐ

Պալատականնե՛ր, այստեղ բշնամիներ կան:

ԲՈՒՆՈՒՆԴԵՄ

Ո՛, ասաված, փրկիր այս աճմեղներիս:

ԳԱՍՏԵՐ

Ոչ, ճանգստացի՛ր, բարեկամներ են.
Մեկը Լովելն է, մյուսը՝ Ծեսկլիֆը:

Մտնում են Լովելն ու Ծեսկլիֆը՝ բերելով Հեսաինգսի գլուխը:

ԼՈՎԵԼ

Աճա գլուխը ճնճղ գավաճանի,
Այն վտանգավոր բանճված Հեսաինգսի:

ԳԱՍՏԵՐ

Այնճան բա՞ռն էի ես ճրաճ պիտում, ար պետք է ազբամ:
Ապրանքների մեջ ճամարում էի ես ճրաճ միակ

Ազնի՛վ, անարա՛ս մարդը աշխարհում:
Նա իմ մայրանն էր, որտեղ իմ հոգին
Գրամ էր բոլոր իր գազանիքները,
Իր ներգությունը այնպես էր պինում առաքինությամբ,
Որ բացառությամբ իր այդ բացահայտ ճանճազարձության,
Ուզում եմ ասել սիկին Շոսի ինա ասնցած կապին,
Բոլորը կարծում էին, որ նա ազնիվ է:

ՊՈՒՆՉԵՄ

Այո, այդպիսի թաքնված դավաճան
Աշխարհը չի տեսել:
Կարո՞ղ եմ արդյոք դեռ պատկերացնել կամ գիր նավատալ,
Որ երբեք չլիներ հրաշքն ասածս,
Մենք ոչ չէինք պրծնի: Ճարահատ արիկան
Մատրվել էր հարհրդատանը ճիստի ժամանակ
Լորդ Գլոստերին և ինձ սպանել:

ՖԱՂԱՓԱՊՏ

Մի՞թե այդ ճիշտ է:

ՓՈՍԵՐ

-63 Ի՞նչ է, չլինի՞ մեզ բուրթ եմ կարծում կամ թե աննավատա.
Ինչպե՞ս կարող էինք մենք առանց դաշի
Այս չարագործի գլուխը կարել,
Երբ ծայրագույն վտանգ չսպառնար
Մեր Անգլիայի խաղաղությանը և մեր փրկությանն:
Ասա թե ինչու մենք տեղեուտեզը պատժեցինք նրան:

ՖԱՂԱՓԱՊՏ

Ապրե՛ք, լավ եմ արել: Մահվա՛ն էր արժանի.
Եվ դեռ երկուսդ էլ արդար եք, լորդեր,
Որ վերջ եմ տվել այդ չարագործին:
Թող զգուշանան դավաճաններն նման փորձերից:
Ես ճրա ձեռքից որևէ լավ բան չեմ սպեկալել
Այն օրից ի վեր, երբ նա կապվել էր սիկին Շոսի հետ:

ՊՐԻՆՉԵՄ

Մենք չէինք ուզում գլխատել նրան
Մինչև դուք անձամբ ներկա չլինեք:
Թայց տագնապը մեր բարեկամների, որոնք այստեղ են,

Դարձը փութացրեց ընդհմ մեր կամքի:
Մենք ուզում էինք, որ դուք լսեիք
Այդ չարագործին, իր դավադրության
Ամբողջ ընթացքը և նպատակը խոստովանելիս,
Որ կարողանար ճշդիւս բացատրել դուք բաղաքացոց
Նրա պատմածը, որպեսզի նրանք ձեզ լավ հասկանան
Եվ նրա մասը ազգով չընդունեն:

ՖԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ

Բայց, բարի լսող իմ, ձեր խոսքը բավ է,
Որ ես սեսել եմ ու լսել նրան:
Եվ մի կասկածիր, ազնիվ իշխաններ,
Որ ճավատարիմ մեր բաղաքացոց ես կմոդարդիմ
Այդ արդար դատի ազգ պատմությունը:

ԿՈՍՏԵՐ

Հենց դրա համար մենք ձեզ կանչեցինք,
Որ խոյս տանք մարդկանց ճիրյուրանիններից:

ՊՈՒԿԻՆԳԵՄ

Թեպետ ուշացած բավականալափ,
Բայց մեր պատմածից գործը պարզ դարձավ.
Այդ էլ պատմեցիր:
Դե, բարի երթաք, լսող բաղաքացիս:

Լսող բաղաքացիք գնում են:

ԿՈՍՏԵՐ

Հետևից գնա, ազնիվ Բուկինգեմ:
Նա բաղաքային վարչության է գնում,
Շտապիր այնտեղ և ճարմար պահիճ
Հայտնիր դու նրանց, որ թագավորի երեխաները ապօրինի են:
Պատմիր, թե ինչպես էդվարդը մի օր
Մանվան ննջարկից մի բաղաքացու,
Որն ասել էր, թե ուզում է թագը արդուն կապել.
84 Հասկ այդ մարդու տան ցուցանակի մասին է եղել:
Դու պատմիր նաև նրա նողկալի բղշախոհության,
Տափանիից առիթով անցնող իր վայրագ տենչանքի մասին,
Որ տարածվելով հասնում էր նրանց ազախիններին,

Պատառիկին, կանանց,
Որ այդ գազանի վավաշոտ աչքը
Մի առս էր տեսնում խժռելու համար՝ առանց արգելքի:
Ապա մի բիչ էլ իմ մասին խոսիր.
Հիշեցրու, որ երբ էդվարդն էր ծնվում,
Վեճազգի ծորբը՝ բալարի ճայրս,
Կռիվ էր մղում Ջրանախայի մեջ:
Երբ որ ճաշվեցին ինչա ժամանակը.
Պարզվեց, որ երեխան իր զավակը չէ.
Եվ դա ճառատովից նաև այն բանով,
Որ ճարս բնավ նման չէր դեմքով.
Այդ բանը սակայն զգույշ ակնարկիր,
Չէ՞ որ իմ մայրը, ինչպես դու գիտես, դեռ ողջ է, միլորդ:

ՐՈՒԿՆԴԵՄ

Անճոգ կաց, դուխս իմ, ճարտար կխոսեմ,
Որպես թե ասկու համար եմ ճգնում:
Աղդ, մճառ բարով:

ԴՈՍՏԵՐ

Թե խոսդ ազդից. նրանց Բեյճարդի դղյակ բեր իսկույն,
Որտեղ կգտնես ինձ չրչապատված
Մուրթ երեցներով և բարեկրոն արթագաննեռով:

ՐՈՒԿՆԴԵՄ

Աճա գնացի. ժամը երեքին կամ մինչև չորսը
Կուրեր սպասիր ծոդովարանից:

Գնում է:

ԴՈՍՏԵՐ

Լավիլ, չաւս գնա դոկտոր Շոյի մոտ,
Իսկ դու, Փեսոքի, Գենկերին կանչիր: Ասացիր նրանց,
Որ մեկ ժամ հետո Բեյճարդում լինեն:

Լավիլը. Փեսոքին և Գեոկինէը գնում են:

Այժմ ես գաղտնի հրաման կտամ,
Որ կարևնեի այդ լակոտներին աչքից հեռացնեն:
Կգարգարիմ նույնպես, որ ոչ մի մարդու
Մտտիր չտան մանուկ Իչխանների մոտ:

Գնում է:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Նույն վայրը։ Մի փողոց։

Մառամ է գոպիրը։

ԽՐՈՆԻՐ

Ամա բարի լուր Հեստինզոյի վճիռը,
Որ չատ խնամով արտագրված է.
Այն պիտի կարդաճ այսօր տաճարում։
Ով անանիծ արհաճ ճարտար է ճյուսված.
Արտագրությունը տասնմնկ ժամ խլեց.
Հենց նրանկ գիշեր փետրիճ բերեց,
Ով բնագիրն էլ պահաս ժամանակ չի խլել աճչուչու։
Մինչդեռ Հեստինզոյը մի հինգ ժամ առաջ տակավին ողջ էր,
Չէր մեղադրված, չէր ճարտարեճված, անպա՞տա էր, ազա՞տ։
Ջարմանալի՞ աշխարճ։ Ո՞վ է այնճան բուր,
Որ այս ակնարկ դավը չի տեսնում,
Միաժամանակ ո՞վ է այնճան խաչ,
Որ անվախ կասի, բն ես տեսնում եմ։
Ջար է աշխարճը, ապրելը փուչ է,
Երբ այսճա՞ն դավեր ճյուսվում են չուրջդ։

Դեռ է։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՅՈՓԵՐՈՐԴ

Բնդարտի դղյակը։

Մառամ են Դուսերը և Բանիճովը տարբեր կողմերից։

ԴՈՍՍԵՐ

Ճատ պատմի՛ր, պատմի՛ր։ Ժողովուրդն ի՞նչ է ասում։

ԲՈՒԿՈՎՈՑ

Ցիրամայրը վկա,
Ժողովուրդը լատ է, ոչինչ չի ասում։

ԴՈՍՍԵՐ

Ասացի՞ր, որ էդվարդի մանուկներըդ բին են։

ԲՈՒՆԱՏԵՐ

Այս. ճիչեցի նրա գալիճիդը սիկին կուսի ճնա
Եվ Ֆրանգիայում կենված գալիճիդը,
Նրա սարփանկի անճագությունը,
Փաղաքի կանանց բռնաբարելը,
Նրա բռնակալ և բին լինելը.
Թե ինչպես ծնվեց, երբ ար ձեր հայրը Ֆրանգիայումն էր,
Եվ դեմոկ ինչպես նրան նման չէր:
Ասացի նաև, ար ձեր հրեսը
ճչգրիտ գրելմն է ձեր ճոր պատկերի,
Թե՛ ձեր վեճ ճոգու, թե՛ կազմի կռվից:
Մեկ-մեկ թվեցի ձեր սկովտիական ճագրանակներդ.
Որ կռվում էաք եք, իսկ ճաշտության մեջ խելոք, խոճական,
Որ բարեխիղա եք, ճնչ, առաքինի:
Արդարև, ինչ ար օգնում էր գործիճ՝ բոլորն ասացի:
Եվ ճառիս վերջում բացականչեցի.
— Ով հայրենիքիճ բարիք է ուզում, թող գոչի ինձ ճնա.
Կենցցե՛ Ռիչարդը, Անգլիս արքան»:

ԳՈՒՏԵՐ

Եվ ի՞նչ, գոչեցի՞ն:

ԲՈՒՆԱՏԵՐ

Վկա է ասված, մի խոսք չասացին,
Բայց մեռելատիպ ճայեցին իրար
Աչճաններն պես:
երբ ար այդ տեսա, պարսավեցի նրանց
Եվ խոսքն ճաշտի. ինչո՞ւ են այդպես բարացած լռում.
Փաղաքապետ ասաց, ար ժողովուրդը
Սովոր չէ առանց միչնարդի խոսել:
Սոխված եղավ իմ խոսքը ճորից բացատրել նրանց:
«Այսպես ասաց դուքսը, դուքսն այսպես պատմեց»,
Սակայն ձեր օգտին ոչ մի բառ չասաց նա իր անունից:
երբ ար ավարտեց, մի ճանիսը իմ կողմնակիցներից.
Որ կանգնած էին սրահի վերջում,
Իրենց գլակները վեր չպրտեցին,
Եվ լսվեց ճանկարծ մի տաք ճոգու ձայն.
«Կենցցե՛ Ռիչարդ արքան»:

Ես այդ առիթը օգտագործելով բացականչեցի.
«Շնորհակալ եմ, ազնիվ հաղաքացիք և բարեկամներ,
Ձեր այդ ցնծագին ծափն ու կոչերը
Ցույց են տալիս ձեր իմաստությունը և սիրե առ Ինչարդա։
Այսքանն ասելով, խոսույն ճեռացա։

ԳԼՈՒԽԻՐ

Այդ ի՞նչ անելու կոնդիր են եղել։ Ինչինչ չասացի՞ն։

ՐՈՒԿՆԴԵՄ

Ոչ մի խոսք, միլորդ։

ԳԼՈՒԽԻՐ

Իսկ հաղաքացիան իր չհախճքով գալո՞ւ է, թե՞ ոչ։

ՐՈՒԿՆԴԵՄ

Նա ճիմա կգա։ Դուք ձեզ ցույց ավեք սասային վրդովված.
Ինձ ելեղ մի խոսեք, թող շատ ազաչեն։
Մի աղոթագիրք պահեք ձեր ձեռքում
Եվ կանգնեք երկու կղերի միջանդ։
Երբ վառաբանեմ ես ձեր սուրբ վարքը,
Դուք մեր խնդրանքին մի զիչեք իսկույն.
Աղչկա պես վարվեք. ասեք չեմ առնի, բայց գործով առեք։

ԳԼՈՒԽԻՐ

Ամա գնում եմ. նրն թախանձեք այնպիսի ուժով,
Ինչպիսի ուժով ես պիտի մերժեմ,
Մեր գործը ճաչող կամարովի անչուչա։

ՐՈՒԿՆԴԵՄ

Բարձրացեք վերև, հաղաքացիան դուռը ծեծում է։

Գլուխերը դուրս է գնում։

Մտնում է հաղաքացիան հարեզարանի անգամների և հաղաքացիների հետ։

Բարի եկաք, միլորդ. զուր եք սպասում,
Դուքը, կարծում եմ, խոսել չի ուզում։

Մտնում է Քեսոքին։

Ի՞նչ կա, Քեսոքի, դուքը ինչ՞ ասաց։

ՖԵՏՈՓ

Նա, ազնիվ միլորդ, խնդրում է, որ դուք
Իրեն այցելեք վաղը կամ մյուս օր:
Երկու պատվական ասուր հայրերի հետ
Նա անձնատուր է ներում երկնային բարեխոսությամբ,
Ոչ մի աշխարհիկ ազիզ չի կարող
Նրան անջատել իր ասուր խաչերից:

ՐՈՒՆԿՈՒԵՄ

Դարձիր, Քեսաքի, ազնիվ դեսի մոտ,
Հայտնիր, որ ինձ, բազաֆապետը
Եվ հարճդատաստան մեծամեծներդ
Եթող ծանրակշիռ հրատապ գործով,
Որից մեր երկրի վիճակն է կախված,
Եկել ենք իր հետ խորհրդակցելու:

ՖԵՏՈՓ

Գնամ և չուտով հայտնեմ իշխանիդ:

ԳՆԱՑ Է

ՐՈՒՆԿՈՒԵՄ

Ա՜, այս իշխանը էլվարդ չէ, միլո՛րդ,
Սա չի թավալվում իր աննազնու մեջ,
Այլ ծանկի խլած ապաշխարհում է:
Գոռնիկների հետ չի զվարճանում,
Այլ մտորում է ասուր հայրերի հետ:
Չի պարարտացնում իր հեզգ մարմինը անվերջ ճնելով,
Այլ ազոքճնիով ճարատացնում է իր զգաստ հոգին:
Որքան թախտավոր կլիներ Անգլիան, եթե այս դուքը
Նրան գերագույն վեհապետ դառնար.
Սակայն դժվար թե նրան հետևզիե:

ՖԱՂԱՔԱԳԵՏ

Ա՞խ, ասացած, մի՞թե մեզ պիտի մերժի:

ՐՈՒՆԿՈՒԵՄ

Ես վախենում եմ: Աճա Քեսաքին:

Քեսաքին վերադառնում է

Ապա, Քեսաքի, իշխանն ի՞նչ ասաց:

ՓԵՏՐՈՍ

Նա զարմանում է, թե ինչո՞ւ համար
Այսման չատ մարդ ևմ հավատիլ իր մոտ,
Առանց նախապես տեղեկացնելու։
Նա վախենում է ձեր չար մտքերից։

ՅՈՒԴԱՆԵՄ

Ցավում եմ, որ իմ ազնիվ եղբայրը
Կասկածանքով է վերաբերում ինձ։
Երկինքը վկա, բարի մտով ենք նրա մոտ եկել,
Ուստի վերսին գնա և ճայտնիր մեր եպատակը։

Փետրին գնում է։

Երբ ասավածանվիր, չերմեռանդ մարդիկ
Մազթանքի մեջ են, դժվար է նրանց կտրվել այնտեղից,
Այնման դյուրիչ է խոկումի պատը։

Պատշգամբում երևում է Պետրոսը երկու եպիսկոպոսների մեջտեղում կանգնած։ Փետրին վերադառնում է։

ՓԱՂՈՓՈՍԻՑ

Տեսեք, նա երկու ճայրերի հետ է. նրանց մեջտեղում։

ՅՈՒԴԱՆԵՄ

Առաքինական երկու հեգուկներ մեր սուրբ իշխանի,
Որ նրան փրկեն ուճայն անկումից։
Եվ տեսեք, ձեռքում ադոթագիրք կա,
Որ ճշգրիտ զարդն է բարեպաշտ մարդու։
— Մեծ Պլանտագինետ, վեճագույն իշխան,
Ինչիր ականջդ մեր ադերսանքին
Եվ ներիր դու մեզ, որ ճանդգնեցինք
Քո ասավածասեր ծեսը խափանել։

ԳԼՈՍՏԵՐ

Այդ ներողության հարկ չկա, միլորդ,
Ե՛ս պետք է ձեզնից բողոքյուն խնդրեմ,
Որ ասավածայինն ծեսին անձնասեր՝
Ուշադիր չեզա բարեկամներիս այցելությանը։
Սակայն թողնենք այդ. փափագդ ի՞նչ է։

ՅՈՒԴԱՆԵՄ

Այն է, որ ճուսամ, փափագն է ասածս

Եվ այս աղբ կզգու ազէ բարի մարդկանց:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ես վախենում եմ, թե մի ուրէք ճանճացած եմ զուրծել,
Ուր նախատինք է թվում ձեր աչքին,
Եվ դուք նկել եք պատասխու ինձ:

ԲՈՒԿՈՆՆԵՐ

Զուրծել եք, իշխան. քայց այդ սխալը
Կատաղ եք չակել մեր ազնուացիին ընդառաջ գալով:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Էլ ա՞ւ եմ ապրում հրնազանյա երկրում, երբ չօգնեմ ձեզ:

ԲՈՒԿՈՆՆԵՐ

Իմացեք, ուրեմն, ձեր ճանճացիին այն է, որ դուք զիչել եք
Ձեր վեճ աթոռը, մեծափառ գաճը,
Ձեր նախնիների մեծ գայիսանը,
Ձեր օրենքը, իրավունքը սանձի,
Ձեր արհուճի տան հրաչող փառքը՝
Փուչ ժառանգների ավերածությանն:
Հանուն մեր երկրի բարեքախտության
Մենք զարթնցնում ենք թմրած խռնիրդ.
Այս վանեմ կզգին չուճչը փչում է.
Նրա երեսը այլանդակված է զարչ սպիներով.
Անարգ բույսեր են նրա արհուճի բույնին պատվաստված,
Նա համարյա թե սև մոռացության և մութ զիչերվա
Աննպատ անդունդի ուսին է ընկած:
Ի փրկություն իր, մենք թախանձում ենք, որ դուք ճանճն առնեք
Արհուճի բեռը երկրիդ պետության,
Ոչ իբրև պաշտպան, փոխանարդ կամ տեր,
Ոչ որպես վարձկան օտար տերության,
Այլ իբրև ճաչարդ ձեր արհուճի տան,
Իբրև անփակաճ թագավորության ժառանգն իսկական:
Աճա թե ինչու այս թափուրի ճետ,
Որտեղ բոլորը ձեզ անչափ պիրոզ բարեկամներ են,
Եվ երանց սասանիկ ճարդարից ազգված
Ես նկա այստեղ թախանձելու ձեզ:

ՊՈՍՏԵՐ

Չգիտեմ ինչ ասեմ. անխոս ե՞տ դառնամ,
Թե՞ ձեզ կշտամբեմ դառնագին խոսքով,
Ո՞րը դրանցից ճարմար է ինձա.
Երբ լուռ մնամ, կարող եմ կարծել,
Թե ես պապաննված մի փառասեր եմ, որ իմ լռությամբ
Տենչում եմ կրել թագավորության ասկեղեն լուծը,
Որ գոռվանքով դուք կամենում եք իմ վզին դնել:
Երբ պարսավիմ ազերսիդ ճամար,
Որով անձնվիր սեր եք ճայտնում ինձ,
Անարգած կլինեմ բարեկամներիս:
Որպեսզի խույս տամ ես առաջինից
Եվ առիթ չտամ բարեկամներիս արդար արտունչին,
Ամա վճռակամ իմ պատասխանը.
Շնորճակալ եմ ձեր սիրս ճամար, բայց իմ վատաբը
Ձեր այս խնդրանքին դեռ արժանի չէ:
Նախ, երբ բոլոր արգելակները վերացած լինեն
Եվ ոդորկ լինի դեպի թագ ատելդ իմ ճանապարճը՝
Իրեև իմ ծագման ճասյալ իրավունք —
Դարձյալ ես ճոգով այնքան անանկ եմ,
Այնքան անոսկի և այնքան չատ են թերություններս,
Որ ավելի չուտ խույս կտամ փառից,
Ինչպես մի նավակ, որ վախենում է մեծ ծով դուրս գալու,
Քան թե կամփոփվեմ իմ մեծության մեջ,
Որպեսզի փառից զգուշում խույվեմ:
Բայց դեռ եմ ատածուց, որ իմ կարիքը բնավ չեի զգում:
Ինձ թույլ տեղով սատար կլինեին ձեզ, թե կարենայի:
Աբրուճի ծառը մեզ իր արբուճի պտուղն է թողել,
Որ ժամանակի անընդմար վազքում ճատուճատալով,
Վնասիա գաճը պիտի զարդարի
Եվ մեզ անկատած թախտավոր դարձնի իր իշխանությամբ:
Իմ ճույսը նա է. ոդջ իրավունքը
Եվ թախտը ճրա երջանիկ ատոդի
Իր վրա բարձեի, ոչ թե ինձ վրա,
Ատաված ոչ անի, որ ես այդ փառքը կարգեմ ճրանից:

ԲՈՒԿԱՆԱՆ

Ձեր խոսքը, միլորդ, անչափ անկեղծ է:
Բայց ձեր ճիմքերը մաճր են, անընչաճ,

Երբ ամեն կողմից լավ բնեռում ենք այն։
Դուք մեզ ասում եք, որ էդվարդը ձեր եղբորորդին է.
Մենք էլ ենք ասում, բայց ո՞ր կնոջից. ոչ թե նրանից
Որ օրինական կինն էր ձեր եղբոր,
Քանզի էդվարդը նախ նշանված էր տիկին Լյուսի հետ, —
Վկան ձեր մայրն է, որը դեռ ողջ է։
Դրանից հետո փոխաճորդությամբ Բոնեյին առավ,
Որ ֆրանսիական արքայի քույրն էր։
Սակայն նա լրեց այդ երկուսին էլ. մի չո՞ւ ապրատ կին.
Մի խիստ առատագած բազմազավակ մայր.
Մի թշվառ այրի խամրած գեղեցկությամբ,
Որ մատաղ էր գործել կյանքի միջօրեն,
Դեռևից նրա աչքը վավաչոտ,
Նրա վերամբարձ մտքերը առնձնից
Եվ ուղից դեպի կրկնամուսնություն, դեպի անարգ էլի։
Այդ ապօրինի ու պիղծ անկողնում ծնվեց էդվարդը.
Որին սովոր ենք մենք իշխան կոչել։
Կարող էի ավելի խիստ խոսքեր ասել,
Բայց ի հարգ ոմանց, որ դեռ ապրում են,
Ես ստիպված եմ առնձել իմ լեզուն։
Ներդ, ազնիվ իշխան, ընդունեիր, խնդրեմ,
Քեզ առաջարկվող այս վեճ կոչումը։
Եթե ոչ ի սեր մեր և մեր երկրի բարեբարության,
Գեթ ձեր վեհագույն առնմի պատիվը
Ժամեռ ժամանակի ապականումից փրկելու համար
Եվ իշխանության խափանված կարգը վերականգնելու։

ԲԱՂԱԹԱԳԻՏ

Վեհանձեր, միլորդ, ձեր բազմաթիվ հատուկ խնդրում են։

ՓՈՒՆԴԻՏ

Մի մեծիկ, իշխան, նրանց չեմ սերը։

ՔԵՏԲԻ

Օ՛, երբանկացրեք դուք նրանց, սեր իմ։

ՏՈՈՅԻՐ

Ավաղ, ինչո՞ւ են բառնում ինձ վրա այդքան շատ ոգևոր.
Ես պիտանի չեմ բո՛ իշխանության, բո՛ փառքի համար.
Աղաչում եմ ձեզ, մի՛ պատռավեք ինձ,

Այդ բանը անել ես անկարող եմ,
Ոչ էլ ուժ ունեմ քննադատելու:

ԲԱՌԱԲՆԵՑ

Երբ մերժում եմ իրեն խանդավառ մի ազգականի,
Որ նամաձայն չէ գանից զրկելու իր հղբորորդուն,
Չէ որ ծանոթ եմ մենք ձեր ճնշ սոթին
Եվ ազնիվ, բարի մեզ կարեկցությամբ,
Որ ցույց եմ տվել մերձավորներին,
Այլև ամենայն հեռավորներին:
Դուք մեր խնդիրը կընդունեք թե ոչ,
Ձեր հղբորորդուն արդա չենք կարգի,
Նրա փախարեն մենք մեկ ուրիշի կճանենք գանին,
Իրեն ամոթ ու անկում ձեր փառքի:
Մեր վճիռն այս է, արդ, հրաժեշտ ձեզ,
Գնանք, սիրելիք, չարժե աղերսել:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Ո՛, մի կշտամբիր, ազնի՞վ Բուկինգեմ:

Բուկինգեմը բազմաթյունների հետ գնում է

ՔԵՏԲԻ

Ես կանչեմ, տեր իմ, ճամաձայն եղեք,
Երկիրն ափսոս է, տեր կանգնեք հետն:

ԳԼՈՍՏԵՐ

Թանաքյա՞մբ կուզեմ աչխարհի հոգսը բառնալ ուսերիս:
Դե լավ, ես կանչիր, բարից չեմ չինված,
Անզոր եմ ձեր այդ բարի խնդրի դեմ,
Ընդդեմ իմ հոգու և խղճմտանքի:

Բուկինգեմը և բազմաթյունները վերադառնում են:

Եղբայր Բուկինգեմ, և դուք, մեծանուն, իմաստուն այրեր,
Քանի որ վճռել եք իմ մեջքին բառնալ
Մեր երկրի բախտը կառավարությամբ, ուզեմ թե չուզեմ
Ես պետք է վերցնեմ այդ բեռը վրաս:
Բայց երբ ձեր այս բուռն աղերսանքին
Հաջորդեն լկտի զրպարտանք, բասրանք,
Դուք ուժով պետք է պատիվս փրկեք

Ամենայն կեղտից ու պիղծ արատից,
Չի գիտե ատաված, և դուք եք տեսնում,
Որչափ ճեռու եմ ես այդ փափագից:

ԺԱՂԱՓԱՊԵՏ

Առաված պահեն ձեզ: Մենք այդ տեսնում ենք,
Այդպես էլ կառնենք:

ՏՈՒՆԵՐ

Ճշմարիտն ասեք:

ԲՈՒԿՆԴԵՄ

Արդ, աղբատում եմ արժանի կոչմամբ.
Կե՛ցցե Ինչարդը՝ Անգլիս արքան:

ԲՈՒՐԸ

Ամե՛ն:

ԲՈՒԿՆԴԵՄ

Վաղը ճարմար չէ՞, որ թագադրենք ձեզ:

ՏՈՒՆԵՐ

Ես ճամառնայն եմ, բի կամիք այդպես:

ԲՈՒԿՆԴԵՄ

Որեմն՝ վաղը մենք այստեղ կգանք,
Այժմ ճեռանանք ցենդային տոռով:

ՏՈՒՆԵՐ

(Տպիտոպոսին) Արդ, դառնանք դարձյալ մեր ուրբ աղաբին.
Բարի երթ, երքայր: Ձեզ էլ բարի երթ, իմ բարեկամներ:

Գեամ եմ:

ԱՐԱՐՎԱԾ ՀՈՐՈՄԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԼՈՆԴՈՆ։ Միջնաթերդի առաջ։

Մտնում է՝ մի կողմից նախարար թագուհի, մարի գլուխին և պահակաց. մյուս կողմից՝ լեդի Ազեաձ՝ Դեսդեմի գլուխին, բռնած կարնեի գեսպան գուտար Մարգարիտ Պլանտագենետի ձեռից։

ԴԵՍԴԵՄՈՆ

Այս ո՞ւմն եմ տեսնում. ահա քաոսիկս Պլանտագենետ
Իր ճարհպար կնոջ՝ Դեսդեմի հետ։
Արևս վկա, երանի բերդ են գնում,
Որ իշխաններին ողջունեն արտաց։
— Բարի տեսանի, դուստր։

ԼԵԴԻ ԱԶՆԱ

Առաված երկուսիդ
Առաջի գարձնի բախտավոր օրվա։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԻՍԱԲԻՆ

Քեզ էլ, բարի հույր։ Ո՞ւր ես շտապում։

ԼԵԴԻ ԱԶՆԱ

Դեպի Միջնաբերդ. դում էլ, տեսնում եմ.
Այնտեղ եմ գնում միևնույն ախտով՝
Ճնորհավորելու մեր իշխաններին։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԻՍԱԲԻՆ

Ապրի՞ս, բարի հույր. միասին երթանք։
Բայց, ի դեպ, բերդի պահապանը ևկավ։

Մտնում է Բռնկնգնդին։

Ասացիր, խնդրեմ, պարոն պահապան,
Իչխանն ինչպե՞ս է, և Ցարի դուքը՝ իմ մանուկ որդին։

ԲՐԱԿՆՈՊՈՒՐ

Ոչ է առողջ նա, անգին տիրուհի։ Սակայն ճերճցիր,
Ես ձեզ երանց մոտ չեմ կարող թույլ տալ.
Արքան խստորեն արգելք է դրել։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՅՐԸ

Արքա՞ն։ Ի՞նչ արքա։

ԲՐԱԿՆՈՊՈՒՐ

Ուզում եմ ասել՝ լարդ Հոգաբարձուն։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՅՐԸ

Ասված փրկի երան այդ վնաս կոչումից։
Պարի՞ապ է ճաշել իմ և երանց միջև։
Ես երանց մայրն եմ. ո՞վ կհամեղգնի մտոմս խափանել։

ԴՊՐՈՑԻ

Բայ ես ձեր մայրն եմ. պետք է տեսնեմ երանց։

ԼՈՒԻ ԱՆՆԱ

Ես ճորտուհիդն եմ, բայց մայր եմ եղել երկուսի համար։
Տար ինձ երանց մոտ, քող ինձ մեզադրեն,
Ես ձեր փոխարեն պատասխան կտամ։

ԲՐԱԿՆՈՊՈՒՐ

Ո՛չ, ո՛չ, տիրուհի՛, չեմ կարող թույլ տալ.
Երդում եմ ավել, ուստի ներեք ինձ։

Գնում է։

Մտնում է Սահնգին։

ՍՏԵՆԻ

Թե ճանդիպեինք մենք մի ժամ ենաս.
Ցարի դեռանում կողքումնի որպես սիրող մար
Եվ ճանդիսատես երկու ճարտարժան չհնազ թագուհու։

Նգի Ամենայն.

Գնանք, տիրուհի, շատ պետք է գալ,
Որ Վեստինեատում թագուհի օծվիք Ռիչարդի համար

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ա՜խ, կարեմ իսկույն կրծքիս կապերը,
Որ ճնշված սիրտս ազատ բաբախի,
Թե ոչ՝ վայր կընկնեմ այդ աճեղ գույժից:

ԼԵՒԻ ԱՆՆԱ

Օ՛, շարաղետ բոթ, դժնի՜ ճոռություն:

ԴՈՐՍԵՏ

Ա՜խ, ճանգսաացիք: Ինչպե՞ս ես, մայր իմ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Օ՛, փախի՛ր, Դորսետ, մի՛ խոսիր ինձ ճետ, աուրա այստեղից,
Ականմն ու մաճը ճետապնդում են ինձ կրնկակոխ:
Մորդ աճուճը շարագուշակ է իր որդոց ճամար:
Նթե ուզում ես մաճից խուսափել՝ գնա ծովն աճցիր:
Ռիչմոնդի մոտ գնա, փախիր դժոխքից,
Փախիր այս անարգ սպանդանոցից,
Ուր առանց ինձ էլ մեռնողներ շատ կան:
Մի ատիպիր ինձ, որ Մարգարիտի աչեծքից դողամ,
Մեռնեմ մոր փառից, և՛ կնոջ փառից, և՛ գանից զրկված:

ՍՏԵՆԼԻ

Ձեր այդ խարճուտը խելոք է, թագուճի:
Ժամը բռնում է, օգավեք առիքից:
51 Ձեր մասին որդուս ճամակ կգրեմ,
Որ ճանապարճին դիմավարի ձեզ:
Էլ մի ճապաղեք ինձ ճամար ծուլությամբ:

ԴՓՍԵՏԻ

Օ՛, բշվառության մանասիյան ճողմ,
Անիծյալ իմ արգանդ՝ մանաքեր մանկիս,
Մի բանավոր օձ աչխարճ վիժեցիր,
Որի աչքն անգամ մարդաճոշոշ է:

ՍՏԵՆԼԻ

Գնանք, տիրուհի, շատ եք կանչված:

ԼՈՒԻ ԱՆԱՆ

Կգամ, բեև խիստ ընդդեմ է կամքիս:
Օ՛, քարի ասաված, հոգնի բե այդ ռակենույլ բաջը.
Որ պիտի կամար կապե ճակատիս,
Հրաչնկ այրող մի պողպատ լիներ՝ կիզներ ուղեղս:
Թող ես մաճառիք բույնով ծծանվեմ
Եվ մեռնեմ, նախքան մարդիկ կգոչեն «Ինցցե՛ բագուինե»:

ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՆԱՀԱՊԵՏ

Դնա, սարաբախտ, չեմ նախանձում ինձ,
Եվ գլխիդ մի բեր ոչ մի չար սարսո՛ր:

ԼՈՒԻ ԱՆԱՆ

Ջար սարա՞ռ: Ինչո՞ւ: Երբ ես, ու այժմ իմ ամուսինն է,
Եկավ այն պահին, երբ ոդրում էի ես Հնձոռւ վրա,
Երբ բալռովին դեռ չէր լվացել ձեռքի արյունը.
Որ ես համել էր իմ սուրբ ամուսնուց
Եվ այն սուրբ մարդուց, որի դազաղին
Հետևում էի իբրև սգավոր:
Օ՛, երբ Ռիչարդի դեմքին նայեցի,
Փափագս այս էր. «անիծյալ լինես», ասացի ներան,
«Որ ինձ իմ այսքան ծաղիկ ճասակում որբ պառավ դարձրիր:
Երբ ամուսնացաս, թող ես մահինը վշտի բույն դառնա,
Եվ թող ես կինը,—երբ այդպիսի մի անմիտ գոնվի,—
Առավել բշվառ դառնա ինձանից,
Քան բե ինձ դարձրիր ամուսնուս մահով»:
Բայց ան՛ս իմ բախտը: Կանացի սիրտս իմ,—
Ավելի արագ, քան բե կարող եմ աչերիս կրկնել,—
Ինսա գերվեց ներա մեղրատ խոսքերով,
Եվ ես գոհ դարձա իմ խնդ աչերիցս:
Այն պահից ի վեր այրս չի փակված,
Եվ բնավ մի ժամ ներա անկողնում
Քնի ասկերես ցողով չեմ արբած,
Բայց միշտ ցնցվելով զարթնել եմ ներա զառանցահիմներից:
Բացի դրանից, ես ինձ առում է ծերս պատճառով
Եվ անչուշտ շուտով ինձ էլ կլի՛:

ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՆԱՀԱՊԵՏ

Ոդջ լիր, ով անբախտ, ես ինդ խղճում եմ, գանգատդ դառն էր:

ԼՈՒՒ ԱՆՆԱ

Ես էլ չափազանց կարեկցում եմ ինձ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆՂՈՒԱՐԹԻ

Դե՛, մնաս բարով, փառքից խուսափող:

ԼՈՒՒ ԱՆՆԱ

Ոչչ լեր, որ փառքին ճրաժեչա ես տալիս:

ԴՖՍՈՒՀԻ

(Դուրսանկին) Ոիչմոնցի մոտ գնա, բախտավոր լինես:

ԱՆՆաչիկ

Ոիչարդի մոտ գնա, ճրեչտակները քող պաճպանեն ինչ:

Եվխտիք թագնում:

Դու մարիր տանար, տիր ըճդ ինչ լինի,
Իսկ ես՝ գիրեզման, որ ճանգստանամ...
Ես ուրտուն տարի լոկ վիչտ եմ տեսել,
Մինչ ժամ բիրկրանիչիս ճաչտորդել է մինչ շարաթվա կսկիծ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆՂՈՒԱՐԹԻ

Ա՛խ սպասեցիր, ես ճայիր ինձ ճիտ դեպի Աչտարակ.
Ավա՛ղ, գրացիր իմ գառնուկներին, ճնամչա ճարիր,
Որ պարիսպներիդ ներսում ես փակված աճիղ ճախաճնալ:
Դու բիրտ օտարց, այդման սիրտտուն ու անմեղ մանկանց,
Քարասի՛րտ դայակ, մոայլ խաղընկեր ինչ իչխաններիս.
Հակի՛ր, պաճպանիր իմ զավակներին:
Ինչանիղ վչտով մնաս բարով եմ ատում ճարիրդ:

Գնում է:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Լոնդոն: Պալատը:

Փոգաճարտչան: Մանում են՝ Ոիչարդ բագավորը մեծ չուքով, Բաքինգհեմը, Ճեսսին, մի մանկտավին և ուրիչներ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԴ

Գում մի կողմ կանգնեք:— Ազնիվ Բաքինգհա՞մ:

ԲՈՒՐԼՈՒՆԴ

Այսաեղ եմ, տեր իմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Տեր ինձ ես ձեռք:

Բաւարանալով և բարկութեամբ դանին

Ես ես խաբեցրով
Եվ ես օգնութեամբ ճասա այս գաճին,
Արդյո՞ք այս փառքը մեկ ես կտեի,
Թե՞ երկար օրեր պիտի վայելեմ:

ԲՈՒՐԼՈՒՆԴ

Քաղ ճավիս տեի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Այժմ, Բուկինգեմ, պիտի փարձեմ ինչ,
Կուզեմ իմանալ իրա՞վ դու մաճուր ասկուց ես ձուլված.
Մանուկ էդվարդը տակավին ողջ է... դու ինձ ճաւկացա՞ր:

ԲՈՒՐԼՈՒՆԴ

Լսում եմ, արքա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Կամիմ արքա դառնալ:

ԲՈՒՐԼՈՒՆԴ

Քայց դուք արքա եք, վեճալիտա տեր իմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Արքա՛, արքա՛ եմ: Այդպես է, տակայն էդվարդը ողջ է:

ԲՈՒՐԼՈՒՆԴ

Այդ ճիշտ է, տեր իմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

«Այդ ճիշտ է, տեր իմ»:
Ուզում ես ասել, թող էդվարդն ապրի:
Այդման թանձրամիտ երբեք չես եղած,
Միտս պարզ ասեմ, ազատվել կուզեմ այդ չար բներից,
Եվ անմիջապես, ճապաղել պետք չէ:
Այժմ ի՞նչ կասես: ասոդ կարճ կապիր:

ԲՈՒՐԳՈՒՆԴԻ

Ձեր կամքն է, տեր իմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՐԱՐԻ

Գա՞ն, պա՞ն, տեսնում եմ սառույց ես կարել, խանգդդ սառել է.
Դուցե ճոժար չի՞ս, որ երամիմ մեռնեն:

ԲՈՒՐԳՈՒՆԴԻ

Արհա, բայլ ավելի մի բիչ մոտեմ.
Ապա այդ մասին պատասխան տամ ձեզ,
Ես իմ վճիռը չատ չեմ ուշացնի:

Գնում է:

ՓԵՏՐԻ

(Առանձին՝ մանկլավիկին) Արհան գայրացավ: Տե՞ս, շուրթն է կծում.

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՐԱՐԻ

Լավ է՝ գոծ բանեմ ես ճաստագլուխ,
Միամիտ, ապուշ մանուկներին ճիտ, որ սուր ճայացքով
Չեն գննում ճոգիս:
Դառոզ Բուկինգհեմը աչալուրջ դարձավ:
— Ապա, մանկլավի՞կ:

ՄԱՆԱՒԱԿԻ

Լսում եմ, արհա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՐԱՐԻ

Ջիտե՞ս մեկին, որ ապականիչ ոսկու զորությամբ
Կատարի գաղանի մի ապաճուրյուն:

ՄԱՆԱՒԱԿԻ

Գիտեմ մի դժգոհ ազնվականի,
Որի վեհ ճոգին և սուղ խակը ճայրա չեն իրար ճետ:
Այդ մարդու ճամար մի ոսկին արժե խաճ ճարատասան.
Նա ոսկու ուժով պատրաստ է ամեն ոճրագործության:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՐԱՐԻ

Անունը ի՞նչ է:

ՄԱՆԱՒԱԿԻ

Տիտել է, տեր իմ:

ԹԱՂԱՎՈՐ ՕՏԶԱՐԻՆ

Մասամբ ծանոթ եմ, շատ գնա, կանչիր։

ՄԵՆԼՈՎԻԿ գնում է։

Ես այստեղեան ճենճ Բանկինգիմից
Էլ չեմ ճաղարդի իմ գաղտնիքները։
Առանց ձոգնության ամբողջ ժամանակ վազել է ինձ ետև,
Այժմ ուզում է ազատ շունչ քաշել։

Մտնում է Վանկին։

Ի՞նչ լուրեր ունես։

ՍՏԵՆԻ

Մարկիզ Դարսեաք փախել է, տեր իմ,
Կոմս Ռիչմոնդի մոտ, ծովից էլ այն կողմ,
Ուր նա է ապրում։

ԹԱՂԱՎՈՐ ՕՏԶԱՐԻՆ

Մոտ նկ, Քեսոքի. շատով ճոչակիր,
Ու կինս՝ Աննաճ, ծանր հիվանդ է։
Կնրամայեմ, որ տանը մնա։
Շատ մի ճատարակ ազնվական գտիր,
Որ կարենաի ազիկան պատկեմ։
Որդին ճիմար է, ես երկյուղ չունեմ։
Ի՞նչ ես ճառանչում։ Կրկնում եմ գործդ.
Ասա թագուհի Աննաճ մեռնում է,
Արագ ճոչակիր. իրենց արմատից չջրել եմ ուզում
Ինձ սպառնացող բոլոր ճույսերը։

Քեսոքին գնում է։

Պետք է պատկվեմ եղբոր ազիկա ետև,
Այլապես գահս կանգնած է փխրուն ապակու վրա։
Սպանել նրա երկու եղբորը և այնուհետև կին առնել նրա՞ն,
Աննույս ուղի է ճաղթության ճամար։ Բայց ես արյան մեջ
Այնպես եմ խրված, որ մի ոճիրը ոճիր է ծնում։
Արատավոր գործը օրեաճ չունի իմ ազիների մեջ։

Մտնում է ժանկլովիկ Տիռելի ետևից։

Անուճդ Տիռե՞լ է։

ՏԻՈՆԻ

Չնմա Տիոնի, արհա, ձեր խոնարհ ծառան:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Իրա՞վ ես առում:

ՏԻՈՆԻ

Կարող եմ առուցիլ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Արդյոք սիրտ կանե՞ս իմ ծանոթներից մեկին սպանել:

ՏԻՈՆԻ

Այո, տեր արհա,
Բայց մեկը հիչ է, երկուսին կուզեմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Ուրեմն՝ սպանիր: Երկու աչերիմ քշնամի ունեմ,
Որ վրդովում են հանգստությունս և խաղդրիկ հուսս:
Ես ճրանց, Տիոնի, ես ձեռքն եմ ճանձնեում, դատաստանը տես.
Իմ խոսքը այն բին մանկանց մասին է, որ Բերդի մեջ են:

ՏԻՈՆԻ

Խոսքումճ ավելի ճրանց մոտ մտնեմ,
Եվ այդ երկուսից ես ձեզ կազատեմ մի ակնթարթում:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Անուչ ես երգում: Եկ այստեղ, Տիոնի:
Աճա աճցաթուղթ Բերդը մտնելու: Մոտ բեր ակաճչդ:

Չչկում է ճրա ակռչին:

Միայն այդմանը, ավելին՝ ոչինչ: Եթե կատարես,
Ես ինչ կսիրեմ, կվարձատրեմ ինչ:

ՏԻՈՆԻ

Իսկույն վիրչ կտամ:

Գնում է:

Մտնում է Բուկինգհեմը:

ԲՈՒՆՆԱՑԻ

Տեր իմ, ձեր վերջին պատճառը լրիվ
Կշռադատեցի։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Այդ մի կողմ թողնենք։ Դատախազ է փախել կոմս Ռիչմոնդի մոտ։

ԲՈՒՆՆԱՑԻ

Լսեցի, արքա։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Իսկ նա ձեզ կնոջ արդիճ է, Սաֆոլկի, այդ լավ իմացիր։

ԲՈՒՆՆԱՑԻ

Տեր իմ, խնդրում եմ ես այն պարգևը, որ խոստացել եք
Ձեր ազնիվ պատվով և ձեր ճակատով։
Հերֆորդ գավառը չարժանաց կայծով
Ինձ է պատկանում, ըստ այդ խոստումի։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Լսիր, Սաֆոլկի, ճակիր կնոջդ. եթե նամակով
Նա կապ ճանաչաի կոմս Ռիչմոնդի հետ, պատասխան կտաս։

ԲՈՒՆՆԱՑԻ

Ի՞նչ կասեք, տեր իմ, արդար խնդրանքիս։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Ես լավ հիշում եմ. Հենրի Վեցերորդը
Գտչակել էր, որ Ռիչմոնդը պետք է թագավոր դառնա,
Երբ դեռ Ռիչմոնդը փոքրիկ մանուկ էր։
Թագավո՞ր, այո։ Գուցե՛, թերևս...

ԲՈՒՆՆԱՑԻ

Տե՛ր իմ...

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Թույլ այդ մարգարեն անգոր գանվեց
Գուշակել, որ ես իրեն կսպանեմ։

ԲՈՒՆՆԱՑԻ

Ձեր՝ ինձ խոստացած գավա՞ռը, արքա...

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Հիշեցի, Միլմանդ: Վերջիս, երբ ես էխառեումն էի,
Քաղաքապետը մի բերդ ցույց ավեց
Եվ ասաց, որ դա Ռուժմանդ ամրոցն է. խնդույնն առակացի,
Քանզի մի անգամ մի խղանդացի գուսան ինձ ասաց,
Որ ես Միլմանդիճ տեսնելուց հետո երկար չեմ ապրի:

ՊՈՒԱՆԴԱՄ

Տ՛ր իմ...

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Ժամը քանի՞սն է:

ՊՈՒԱՆԴԱՄ

Համարձակվում եմ ձեռից հիշեցնել
Ձեր խոստումն, արքա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Ժամը քանի՞սն է:

ՊՈՒԱՆԴԱՄ

Տասի զարկիճ մաս:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Քաղ զարկի ուրեմն:

ՊՈՒԱՆԴԱՄ

Իսկ ինչո՞ւ զարկի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Քանզի կապկի պես անվերջ ճռճռում ես
Դու իմ մտքերի և խնդրիդ միջև.
Այսօր չոռայլ չեմ:

ՊՈՒԱՆԴԱՄ

Գոնե ասացիր, կատաղա՞մ, թե՞ ոչ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Պա՛ճ, պա՛ճ, արաճ տես,
Աղջիկ զզվեցրիր. տրամադիր չեմ:

Բայց գնամ նե, քան Բանիկիմից:

Այս աճարգա՞նճն է վաստակն անթառիր իմ ծառայության:
Սրա՞ համար նրան արհա կարծեցի:
Օ՜, նկ մտածեմ Հնսաինճգսի վրա
եվ անմիջապես Բենկեռի փախչեմ,
Քանի տակավին գլուխս ազգ է:

Պետք է

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Նույն վայրը

Մտնում է Տիթլը:

ՏԻՏԼ

Դժնյա՜, արյունառաչ գործը կատարվեց.
Ամենացնցող և անազդուշ սպանությունը,
Որի պես ոճիր դեռ այս երկիրը երբեք չի գործել:
Դայոն ու Ֆարնսը, որոնց վարձեցի,
Որ այս անողորմ չարագը կատարեն,
Թեպետ չարագործ արիկաներ են, արնախում շներ,
Բայց նրանց մեծ և սրտաճմլիկ մանը պատմելիս՝
Գութից ճալվելով, ճնկնկում էին մանուկների պես.
«Ամեա այսպես էին ճնած այդ անմեղ երեխաները»,—
Ասում էր Դայոը.—
«Ամեա այսպես էին իրարու գրկել
Իրենց անարատ լույս բազուկներով»,— պատմեց Ֆարնսը,—
«նրանց շուրթերը համբուրվում էին
Ինչպես շուտ վարդեր մի ասեղ վրա՝ ամռան պերճաճոմ:
Բարձին ընկած էր մի ադեթագիր,
Երբ ես այդ տեսա,— ասաց Ֆարնսը,— ձեռս բռնացավ,—
Բայց չար սատանա՞ն...»,— այս խոսքի վրա արիկան լռեց:
Նրա պատմածը ավարտեց Դայոը. «Ե մեծ խեղդեցիներ
Այդ ճոպանակերա և անուշաթույր երկը բնության,
Որի նմանը նա դեռ չի կերտել
Սանդուղագործության առաջին ծագից»:
եվ նրանք խղճից խայթված ճեռացան,

Չկին կարող խոսել: Նա Նրանց թողի,
Որ չասա լուր բերիմ արնոտ արհալիճ:
Բայց անիա և ճա:

Մոտում է Ինչարդ թագավորը:

Կնցցի՞ իմ արհան:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Ո՞ւր լուրը, Տիոնի, ինձ կերչանկացնի՞:

ՏԻՈՆԻ

Նրն պատվիրիդ կատարումն, արհա,
Երչանկություն է պատճառելու ձեզ, արդ, երչանկացեր,
Ալե կատարված է:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Նրանց մեռած տեսա՞ր:

ՏԻՈՆԻ

Աննամբ տեսա, տեր իմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Իսկ թաղված տեսա՞ր:

ՏԻՈՆԻ

Նրանց թաղել է Բերդի երեցը,
Բայց որտե՞ղ, ինչպե՞ս, ճշմարիտն ասած, ես այդ չգիտեմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Ընթրիքից ետու չատ մտաս եկ
Եվ Նրանց մանվան ընթացքը պատմիր,
Մտածիր նույնպես, թե ինչ պարգև ես խնդրում ինձ համար,
Որ անմիջապես իդնդ կատարեմ:
Գնա՛, երթաս բարով:

ՏԻՈՆԻ

Հոնարճ մեկնում եմ:

Գնում է:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Կլարենսի առջև փակի տակ եմ դրել,

Աչքիցս ավելցի հազարակ մարդու։
էդվարդի որդիք հայր Աբրահամի գրկումն են ճնած,
Իսկ կինս՝ Աննան, բարի գիշեր է մաղթել աշխարհին։
Այժմ ես գիտեմ, Ռիչմոնդն ուզում է կնությանս առնել
Ողբարս դառնր եղիսաբիթին,
Եվ այդ չարկապով ձեռք մեկնել թագին։
Բայց ես թույլ չեմ տա. արդ, գնամ մոտը արտես փեսացու։

Մտնում է Փեսային։

ՓԵՍԱՆ

Իմ աներա՞...

ԹԱԳԱՎՈՐ ՆՈՑԱՐԻ

Համարձակ եկար. ըներած լուսերդ բարի՞ են, թե՞ չար։

ՓԵՍԱՆ

Չար են, իմ աներա։ Ինձ փախել է կոմս Ռիչմոնդի մոտ,
Իսկ Բուկինգհեմը վնշացիների գլուխն աճցնելով,
Ծագմագաչա իյավ։ Նրա ուժերը սատակիկ աճում են։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՆՈՑԱՐԻ

Ռիչմոնդն ու Ինձ աջլուրա ավելի վտանգավոր են,
Քան Բուկինգհեմը իր հանդուգն զորով։
Եկ, փորձով գիտեմ, որ հերոսը
Կապարե ծառան է դանդաղկոտության,
Դանդաղությունը տանում է դեպի պղերգ բոլորյուն։
Արդ, ես ձերդին բներն առձակիր, ով արագություն,
Դու, արհայական արբնթաց Հերմես։
Ժողովեմ զորքը։ Ասպարեն է այժմ իմ խորհրդատուն,
Հապաղել պետք չէ, երբ ոսխը մեզ մարտի է կոչում։

Գնում են։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

Պալատի առաջ։

Մտնում է Մարգարիտ թագուհին։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Հայոգությունը ճառագնանալով
Մանվաճ գարշահոտ երախն է ընկճում։

Այսօրվ ես լռիկ դիտել եմ ծածուկ
Անկումը բոլոր բշնամիներիս։
Այժմ վկա եմ դառնում դժճղակ մի նախամուտքի.
Գնամ Ջրաճախս։ Ելքը, վստահ եմ,
Կլինի նույնչափ ծանր ու ողբալի.
Սակայն նահանջիր, դժբախտ Մարգարիտ. տես ո՞վ է գալիս։

Մի կույտ է խշխշում։

Մահամոլ են եղեսաբեր թռչունին և ծառի գլուխին։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂԵՍԱԲԵՐ

Ա՞խ, իմ թևաճաս, անբա՞խտ իշխաններ, իմ ճե՛զ գառնուկներ,
Ա՞խ, իմ կոկոնիներ, նորելուկ ծիլեր,
Ձեր ճոպիներն եթե տակավին թռչում են օդում
Եվ դեռ փակված չեն կայտառում ճակիրժ,
Թեթև թևերով դուք իմ մոտ եկարեք
Եվ ձեր դժբախտ մոր ողբերը լսեք։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

(Մեկուսի) Ճախրեք և ասեք նրան իրավամբ,
Որ ձեր վատ լույսը վճարվից մաճվամբ։

ԴԱՀԻՃԻ

Այնքան շատ ցավեր փչրել են ձայնս,
Որ վայ գոչելուց լեզուս ճոգնել է.
Ա՞խ, ինչո՞ւ մեռար, պլանատգենետ, իմ անգին էդվարդ։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

(Մեկուսի) Մենք մյուսի փոխարեն մեռավ,
Էդվարդն է յվարդի մաճվան գինն առավ։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂԵՍԱԲԵՐ

Աստված, դու ինչո՞ւ լռեցիր այդչափ անմեղ գառներին
Եվ գայլի երախ նետեցիր նրանց։
Քնա՞ծ էիր դու, երբ այդ սոսկալի ոճիրը գործվեց։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

(Մեկուսի) Երբ ամուսինս և որդիս մեռան։

ԴԱՀԻՃԻ

Դու վախճանված կյանք, կատարած ճոյաց՛, չրչիկ ուրվական,

Վշտի տեսարան, երկրի նախատինք, գերեզմանի ստուր,
Դժնի օրերի ճիչատակարան, ճամառատ բառվածք,
Ով դու անճառելիստ, ճանգչիր Անգլիո արքազան ճոգին.
Ու ճանիրավի պղծվիլ է անմեղ արյուն բմպելուց:

Նոսում է գետի վրա:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԼԻԶԱԲԵԹ

Ավա՜ղ, ինձ վրա նսեմ չեմ կարող,
Շիրիմ եմ տենչում, ո՜վ ճայրենի ճող,
Ու ոսկարճիս ծածկեմ նրա մեջ:
Ա՜խ, ինձնից բացի ո՞վ պատճառ ունի ազրալու անվերջ:

Նոսում է գետակու կողին:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

(Մոայ գալով) Երե գերազույն պատիվը վաղեմի վշտին է տրվում,
Իմ վիշտը ճին է, ճանապա՜րճ բացեմ,
Ավազուրյունը տվեմ իմ ազին:

Նոսում է նրանց մոտ

Երե կակիծը ընկեր է սիրում,
Իմը լսելով չափեցեմ ձերը.
Մի էգվարդ ունեի, Ռիչարդն սպանեց իմ անգին ուրդուն,
Ամուսին ունեի, Ռիչարդն սպանեց իմ պիրած մարդուն,
Քեզ մի էգվարդ կար, նույն ոճրագործը նրան սպանեց,
Քեզ մի Ռիչարդ կար, այդ նույն Ռիչարդը նրան կործանեց:

ԳԻՇՈՒՀԻ

Թայց ես մի ուրիշ Ռիչարդ ունեի, դու սպանեցիր,
Մի Ռուտլենդ էլ կար, դո՛ւ նրա մանվանն օժանդակեցիր:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Կլարենսիդ էլ Ռիչարդն սպանեց:
Աչգանցիդ խարիսխ լույս աչխարճ առաց
Դժախի չուրը, ար մեզ բոլորիս տրտում է մանով,
Աչիր չքացած այդ գամփռը արդեն ժանիքներ ուներ
Անմեղ գառներին պատառոտելու,
Ու նրանց մատաղ արյունը լակի:
Այդ պիղծ ավերիչն արարչագործի,

Այդ բռնակալը, որի նմանը աշխարհը չի տեսել,
Այդ գերդաստինը, որը իշխում է
Հառաչող մարդկանց արցունքների մեջ.
Նա ես արգանդից արձակվեց աշխարհ,
Որ մեզ արբևով գերեզման լցնի:
— Ո՛վ դու ուղղամիտ և արդարադատ անվրեպ ատյան,
Դանաճամ ինձնից, որ այդ բղավոն կատաղած շունը
Լափում է նաև իր սեփական մոր մարմնի բերքերը
Եվ նրա ոտքը միախառնում է մեր հառաչանքին:

ԴԱՏԱՒՈՐ

Օ՛, Հենրիկոսի տարաբախտ այրի,
Մի ուրախացիր ցավերիս վրա,
Վկա է տատյան, որ արտասվել եմ վշտերիդ համար:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

Ավա՜ղ, ներիր ինձ, վրեժի եմ ծարավ
Եվ նոր եմ դրանով անգութդ ճաղենում:
Էդվարդիս սպանող Էդվարդը մեռավ,
Երկրորդ Էդվարդը մանով վճարեց Էդվարդիս մահը.
Քո մանուկ Ցորը լոկ ճավելված էր, ինչպես երկուսն էլ
Չեն ճավատարվի որդուս կորստին:
Էդվարդիս սպանող Կլարենդը մեռավ.
Բայոր վկաներն այս ողբերգության՝
Ռիվերս, Վոգեն, Գրի և լիրդ Հեսթինգսը
Եատ վաղ խցկվեցին մութ շիրիմներում:
Լակ Ռիչարդն է ողջ, դժոխքի դժոխքն այդ գործակալը,
Որի պաշտոնն է ճոգիներ գնել
Եվ ճետել դժոխք: Բայց մոտենում է
Նրա եղկելի վախճանն անողոք:
Հողն ոտրանքում է, դժոխքը վառվում, դևերը գոռում,
Հրեշտակները լուռ աղոթում են, որ նրան շուտով
Այնտեղից տանեն:
Բարեգութ ատյան, կարիր դու նրա ճանգույցը կյանքի,
Որ կարողանամ ապրել և ասել. «Պիղծ շունը սատկեց»:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԼԻՍԱԲԵԹ

Ա՜խ, այն ժամանակ դու գուշակեցիր, որ կգա մի օր,
Երբ ես կանիծեմ այդ փրված սարդին,
Այդ սպասուհուդ աներգ դողոշին
Եվ ես անեծքի կարիքը կզգամ:

Ես այն ժամանակ ինձ անվանեցի փառիս ուսայն փայլ.
Դադդայուն սավեր և կեղծ թագուհի,
Ողբալի ճանդեսն իմ անցյալ կյանքի:
Մեծ զրնդրգության չորամ վարագույր.
Բարձրացար կատար, որ այդ բարձունքից գանավիժես վայր:
Մի տարաբախտ մայր երկու զավակի, որ արագ անցան,
Վաղիմի փառիդ ախուր զառանցանք, մի սին պղպջակ.
Պատվի ճիշատակ, պերճաշուք դրոշ,
Որ ենթակա է ամեն թշնամու չանթող ճարվածին:
Դու բնմը պճնող միմոս թագուհի,
Ամուսինդ ո՞ւր է, եղբայրենիդ ո՞ւր են,
Որտե՞ղ են, ասա, քո երկու որդիք:
Ո՞ւր է երթիմնի ուրախությունդ.
Ո՞վ է քո առաջ խոնարհվում հիմա
Եվ բացականչում «կենցցե թագուհին»:
Իշխաններդ ո՞ւր են, որ մերթ էին ծռում և չողոմում ինձ,
Ո՞ւր է ամբոխը, որ քո ճեսակից խռնոն բնթանում էր:
Այդ ամենն անցան, այժմ դիտիր ինձ, ի՞նչ ես դու հիմա.
Թախտավոր կին չես, այլ թշվառ այրի,
Մի զվարթ մոր տեղ՝ սգավոր մի մայր,
Քեզ էին խնդրում, ինձ ես խնդրարկու:
Մի թագուհու տեղ՝ տառապյալ ստրուկ՝ ճոպի բաց պլխիդ.
Ինձ էիր ծաղրում, ես եմ ծաղրում քեզ:
Ամենքը քեզնից վախենում էին,
Մենկ էլ ճերիկ է, որ դու վախենաս:
Քո ճրամաճով աշխարհն էր շարժվում,
Ո՞վ է քանի տեղ քեզ դնում հիմա:
Այսպես չուռ եկավ բախտի անիվը
Եվ ժամանակի ավար դարձրեց քեզ.
Լեկ ճիշդությունն մնաց քո փառիցդ,
Որ դու տեսնելով ներկա վիճակդ, ավելի տանջվես:
Գահս խլեցիր, արդ ճափշտակիր
Նաև վշտերիս արդար բաժինը:
Գառազ ուսերիդ դժնդակ բեռիս կես լուծն է ընկել.
Այժմ լիովին ես կրթաթափեմ ճոզնած գլուխս
Եվ ամբողջ բեռը կդնեմ մեջդիդ.
Ոչչ լեր, Ծարմի կին: Ողբի թագուհի, դի, մնաս բարով.
Գնամ Ձրտանիա, որ անգլիական վերհուս բաւժեմ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՈՍՔԸ

Օ, կա՞ց, հմուտ ես դու անեծքի մեջ:
Սովորեցրու ինձ իմչպես անիծեմ իմ ոսոխներին:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐՏՑ

Դիշիրն անէուն կաց, ցնրեկը՝ հաղցած:
Քո մեռած փառքը բաղդատիր նիրկա առաստաղիդ հետ.
Նրնխաներիդ մոխով ավելի չհնաղ համարիր, քան թե եղել ես:
Իսկ մարդասպանին ավելի զգիր, քան թե իրոք է:
Այդպես կարուսաղ պենազարդելով, վառ հանգազարժին
Հրեչ կդարձնես,
Ահա անեծքի եղանակը ինչ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՈՍՔԸ

Իմ խոսքը բուր է, դու ես անեծքով հետանիր նրան:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԴԱՐՏՑ

Քո վշտով սրիր, և նա կշռայա իմ խոսքի նման:

Գնում է:

ԴԻՄՈՒՀԻ

Այս առաստաղին չա՞տ խոսքեր են պետք:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՈՍՔԸ

Ա՜խ, նրանք հաղմուտ փաստաբաններ են խեղճերի վշտին.
Ունայն ժառանգներ անկատակ խիճղի,
Խեղճ մուննաիկներ մեր բշվառության:
Տեղ ավիր նրանց. խոսքերը բնպես օգուտ բերող չեն,
Բայց նրանք սիրտը բնբևացնում են:

ԴԻՄՈՒՀԻ

Երե այդպես է, առնակիր լեզուդ. ևկ գնանք ինձ հետ
Եվ մեր անեղարժ խոսքերով խեղդենք
Նզովյալ արդուս, որ երկու անմեղ զավակիդ խեղդեց:

Թշնամաբարբառ:

Նրա բմբուկն է, համարձակ խոսքեր:

Մտնում է Ծիշարդ բազմերդ իր չխնամով և զոհով,
բմբուկներով և փողանարդյամբ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Ո՞վ է ճանդգնում երբս խափանել:

ԴԵՄՈՒԶ

Նա, որ կարող էր ես երբը փակել դնդի լույս աշխարհ՝
Հոգիսոզիով ինձ իր պիղծ արգանդում,
Որ չզարծնիր դու այսքան չարիք և սպանություն:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՍԱՐԻՆ

Ճակատդ սեռդել ես ոսկեղեն թագով,
Որ դու չարքել ես իր պատկանյալից:
Դրա փեխարեն ճակատիդ վրա
Պետք է գրոշմել հզոռն իշխանի
Եվ ոդիճներիս ու եղբայրներիս մահը սոսկալի:
Պատասխանիր ինձ, գարշելի սարսուռ, զավակներս ո՞ւր են:

ԴԵՄՈՒԶ

Դու դադո՞շ, դադո՞շ, ասա ես եղբայր կկարենամ ո՞ւր է,
Եվ նրա ոդիճ՝ մանուկ էդվարդը:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՍԱՐԻՆ

Ագնիվ Ռիվե՞րսը, Վոգե՞նը, Գրե՞յ:

ԴԵՄՈՒԶ

Որսե՞զ է, ասա, բարի Հետաքնդրը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Փոգներն ճնշեցրեի, թմրակներ զարկեի,
Որ այս անպատկառ կաճառց ձայներդ երկրեի չլսանեն,
Ցարախոսում են նրանք ասածուս: Ջարկե՛ի, ասում եմ:

Փոգեր և թմրակներ:

Քաղցրությամբ խոսեի,
Երբ ոչ՝ ոազմի փոդաճարության աճեզ ոռասով
Այսպես կխնդրեմ ձեր վայելասուքը:

ԴԵՄՈՒԶ

Դու իմ ոդի՞ն ես:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Այո, փառք ասածս, ճարս չճարեիվ և ձեր չճարեիվ:

ԴԻՍԱՔԻ

Աղդ, համբերությամբ լսիր ցասումն իմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՅՈՉԱՐԻ

Դուք ինձ ավել եք մի անգուսպ երակ,
Որ անկարող է սպասավ ճանդուրժել:

ԴԻՍԱՔԻ

Ի՞նչ, քույլ տուր խոսեմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՅՈՉԱՐԻ

Խոսեք, ուրեմն, բայց ես չեմ լսի:

ԴԻՍԱՔԻ

Ես չատ բաղդությամբ կաշխատեմ խոսել:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՅՈՉԱՐԻ

Ով հակիրճ, մայր իմ, ես շտապում եմ:

ԴԻՍԱՔԻ

Այդման չտա՞պ ես: Ես սպասել եմ ինչ աչյաին երկար,
Առանձն է հայտնի, թե ի՞նչ տանջանքի և տագնապի մեջ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՅՈՉԱՐԻ

Բայց երբ ծնվեցի, ցավերդ չանցա՞ն:

ԴԻՍԱՔԻ

Ո՛չ, խաչը վկա, ինձի լավ դիտես,
Դու աշխարհ եկար, որ դժոխք դարձնես աշխարհն ինձ համար:
Անիծ երկունքով ես ինձ ծնեցի.
Քո մանկությունը կամակոր էր չատ,
Քո դպրոցական հասակն անիծ էր, անգութ, կատաղի,
Պատանությունդ խայ էր, աներկյուղ, բմբռատ, դիմագրավ,
Իսկ երբ մեծացար դարձար խորամանկ, գոռոզ, արճաճատ,
Նենգ ու դավաղիր,
Առավել խոնարհ, սակայն չարությամբ խիստ աղետաբեր:
Երդյամ կարո՞ղ ես հիշել գեթ մի ժամ,
Որ ինձ սփոփանք պատճառած լինես:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՅՈՉԱՐԻ

Չեմ կարող հիշել: Այն ժամն է գուցե,

Երբ մենք առանձին նախանձախնդիր:
Երբ ձեր աչքում այդ֊քան անճաճ եմ,
Թաղիք առչավիմ և չանարգիմ ձեզ:
Ջարկիք թմբուկին:

ԴԵՍՊՈՏԻ

Կապա՞չ, լա՛ր:

ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՆՈՒՅԱՐԻ

Շատ դառն եմ խոսում:

ԴԵՍՊՈՏԻ

Գնա մի խոսք միայն,
Քանզի էլ երբեք ձայնս չես լսի:

ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՆՈՒՅԱՐԻ

Խոսիր, ուրիմն:

ԴԵՍՊՈՏԻ

Կամ սիրոյ արգար չանքով կմեռնես,
Նախքան այդ մարախից փառքով ես կգաս,
Կամ քե ես վշտից և ծերությունից կիջնեմ գերեզման
Եվ էլ չեմ տեսնի դեմդ ճալիայան:
Աճիղ աճեծես, ուսաի, ճնող սար.
Քաղ ես կռվի մեջ ավելի ուժգին ծաճրաճա վրաղ,
Քան թե պաղպաճե զրանը՝ ճագիդ:
Իմ աղօթքները ճակառակարդիդ զարհերի ճես ես.
Էգվարդի աճմեղ երեխաների սուրբ ճագիները
Քաղ բալաներեն կռվում ասախիդ,
Փառք ու ճաղթություն ավետեն երաճ:
Աչքուճուդ ես դու, քաղ ես վախճանը լինի արյուճաս,
Աճարգ ապրեցիր, չանապաճի լինես, ավ դու աճամաք:

Գնաց է:

ՔԱԳՈՒՀԻ ՆԻՍՊԱՏԻՔ

(Գնալով) Մեծ պատճառ ունեմ ինձ նզովելու ավելի ուժգին,
Բայց ճոգիս քույլ է, ճագիվ կարող եմ ես ատելին
Նրա աճեծին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Ազատիր, տիկին, ինչ ինձ խոսք ունեմ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՆՈՋՈՒԹԻ

Ո՛ր անրագործիդ, գաշույնի համար
էլ ես արհունի զավակներ չունեմ: Իսկ իմ դուստրերիցն
Ուսանեց կամ, ինչո՞ւ ազրացյալ թագուհի գառնաս:
Ասա մի ձգտիր նրանց կյանքն ոչնչել:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Դու մի դուստր ունես՝ նիհաթքերը,
Նա չատ սիրուն է, առաքինի, ինչ և արհայական:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՆՈՋՈՒԹԻ

Եվ դրա համար կուզիս մեռցնե՞լ: Օ՜, գլուխ նրան,
Ես կպատկանեմ ազիկաս վարդը,
Ոսվերեմ նրա գեղեցկությունը,
Ոհայտարարեմ, որ ես էղվարդիս զավաճանել եմ,
Աճառակությամբ խոր կխաչեմ նրա երեսին,
Որ անրագործի արյունաոտ ձեռքից փրկեմ ազիկաս:
Ամենքին կասեմ, որ նրա մայրը իմ էղվարդը չէր:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Դու մի անարգիր նրա ծագումը. Նա արհայազուն իշխանուհի է:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՆՈՋՈՒԹԻ

Ես այդ կուրանամ, որ նրանց փրկեմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Նրա պաշտպանը ինձ իր ծագումն է:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՆՈՋՈՒԹԻ

Բայց այդ ծագումը մանից չփրկեց իր հոքայրենիցն:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Նրանք չէին ծնված բարի ասպղի տակ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՆՈՋՈՒԹԻ

Բարի ասպղը կար, անպակաս էին անրագործները:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Ոչ ոք չի կարող խույս տալ իր բախտից:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՈՍՔԸ

Այդ ճշմարիտ է, երբ շարագործն է իշխում մեր թախտին:
Երեխաներս կարող էին ավելի հանգիստ մանանալ,
եթե ասում էիր այլ կերպ սահմներ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՕՐՁԱՐԻ

Այնպես եմ խոսում, կարծես թե ես եմ նրանց սպանել:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՈՍՔԸ

Իսկ ո՞վ սպանեց: Դու՝ ճորեպբայրդ,
Զրկեցիր նրանց ազգականներից, ազատությունից,
Դահից ու կյանքից:
Ով էլ ենթած լինի նրանց մասաղ սիրտը,
Նրա բազկին դո՛ւ ես ատղություն տվել:
Դահճի դանակը բութ էր, անկասկած,
Բայց ձեռանել են քար սրտիդ վրա,
Որ մի հարվածով խնդճ զառնուկներիս կրծքերը ճեղքեն:
Վշտիճ վարժվելով՝ սանձահարվում է մոլեգին վիշտը,
Այլապես ես իմ մանկանց անունը ճնշելուց առաջ
Իմ եղունգները կխարսխեի աչքերիդ խորքը
Եվ մի այդպիսի մռնվան ճոճառնամ ծովախորշի մեջ,
Կայմ և առագաստ կարցրած նավի պես,
Կշախչախվեի՝ զարկվելով ես այդ ապառաժ կրծքիդ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՕՐՁԱՐԻ

Քաղ արշավանքս ձախողվի, սիկիճ,
Քաղ ես կործանվիմ այս ալիսալի պատերազմի մեջ,
Եթե այճ բոլոր ցավերի համար,
Որ պատճառել եմ ինչ և ես բոլոր ազգականներին,
Քեզ չճատուցեմ շատ ավելի մեծ բարիք գործելով:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՈՍՔԸ

Այդ ի՞նչ բարիք է երկնքում պահված,
Որ ի հայտ գալով իճն կերշանկացնի:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՕՐՁԱՐԻ

Քո զավակների վեր բարձրանալը, ազնիվ թագուհի:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԽՈՍՔԸ

Մինչև գիտատման բեմիճ հասնելը, հասկանալի է:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Մինչև վեճության և պատվի կատար՝
Վերջին զազաթը երկրային փառքի:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՈՆՍՏԱՆՑ

Այդ ճնշիաբնեռով վիշտս ծռարիր.
Ինչպիսի՞ պատիվ, մեծություն և բախտ
Դու կարող ես տալ իմ զավակներից առնէ մեկին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Ինչ ար ես ուզեմ. ինձ և ամեն ինչ
Պատրաստ եմ պարգևել ես քո աղջկաճ:
271 Արդ, խոհեմուգիր քո ցաված հոգու վնասա գետի մեջ
Այն զրկանքների ճիշտատակները.
Որ քո կարծիքով պատճառել եմ քեզ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՈՆՍՏԱՆՑ

Կարճ ասա, թե ոչ քո այդ խոստումը բարության մասին
Ավելի երկար կարող է տևել, քան բուն բարիքը:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Ուրեմն՝ իմացիր, ես ամբողջ հոգով սիրում եմ դուստրիդ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՈՆՍՏԱՆՑ

Իմ դառեր մայրը հոգով գիտեր այդ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Այսինքն՝ ի՞նչ գիտես:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՈՆՍՏԱՆՑ

Որ ամբողջ հոգով սիրում ես աղջկաս,
Ինչպես սիրեցիր իր եղբայրներին քո ամբողջ հոգով.
Ի խոռոչ սրտի չեմարհակալ եմ այդ պիրս ճամար:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻՆ

Ինչո՞ւ ես արագ միտս չռաս ասելիս.
Ուզում եմ ասել սաստիկ եմ սիրում ես քո աղջկաճ,
Եվ կամիմ կարգել նրան թագուհի Անգլիս գաճին:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՈՆՍՏԱՆՑ

Թագավոր ո՞վ է:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Հասկանալի է, նա, ով կարգում է նրան թագուհի։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՍԱՐՏԻՔ

Ինչպե՞ս, դո՞ւ։ Մի՞թե։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Այո, այո, ես. կարծիքդ ի՞նչ է այդ մասին, տիկին։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՍԱՐՏԻՔ

Ինչո՞վ ես ուզում նրան գրավել։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Ինքդ խրատ տուր.
Դու ավել ծանոթ ես նրա խառնվածքին։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՍԱՐՏԻՔ

Կուզե՞ս սովորել։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Իմ ամբողջ սրտով։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿԻՍԱՐՏԻՔ

Իր եղբայրճերին սպանողի ձեռքով
երկու սրճոտ սիրտ ուղարկիր նրան. մնկին դրաշմիր
«էդվարդ» անունը, իսկ մյուսին՝ «Ջոան»։ Անշուշտ կարտասվի։
Ապա տուր նրան դու մի թաշկինակ,
Ինչպես ճիշտ ես, մարգարիտ արտով,
Քո ձորը տալով Թալբեճդի արյամբ ներկված մի սրբիչ։
Թող նրան ճայտնի, թե այդ վատ ճյութը
Իր եղբայրճերի մարմնից է ծծված,
Եվ խնդրի նրան իր արցունքճերը սրբել դրանով։
Եթե դրանով չգրավիցիր դու նրա սիրտը,
Վնճ սիրասնճերիդ ցույցակն ուղարկիր.
Պարծեցիր, որ դու մարթեցիր նրա հետն Ինվերեսին
Եվ ճորեղբարը՝ կոմս Կլարենսին. և ի սեր նրա
Աշագ վերջ տվիր Անճայի կյանքին։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Դու ինձ ծաղրում ես. այդ նանապարհով դուր չեմ գա նրան։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՂԻՍԱՒԹԻՒ

Ուրիշ ելի՛ չկա,
Քանի որ իմիդ չես կարող ուրիշ կերպարանի առնել
Եվ այսուհետև չլինել Ոիչարդ,
Որ կատարել է այդ ոճիրները:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌՈՋԵՐՍ

Ինչ որ արել եմ՝ իր սերն է պատճառ. այդպես ծանուցիր:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԿՂԻՍԱՒԹԻՒ

Երե այդպես է, ինչ կճավանի,
Քանկ արյան զեով ներված սեր է:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌՈՋԵՐՍ

Ինչ որ արված է, չի կարող փոխվել:
Մարդիկ չատ հանախ անմիտ են գործում,
Որպեսզի ետուռ չարաչար զղջան:
Երե ես որոց զրկել եմ թագից,
Այդ թագը այժմ դառնով կաամ իրեն հատուցում:
Երե արգանդիդ ծնունդն եմ ջնջել,
Այժմ պատրաստ եմ ես ձեր սերունդը արագ բազմացնել
Իմ և ես դառնր արյան չաղախով:
Մեծ մար անունը սիրո ավելի պակաս արժան չէ,
Քան թե մար հազցրիկ և սուրբ անունը:
Քո բռնիկները նույն զավակներով են, ես իսկ արյունից,
Բայց մի ատոիճան ետանից ներքև,
Միևնույն ցավից, մի բացառությամբ,
Որ մայրն է զգում երկունքի պահին, ոչ թե տատիկը:
Երեխաներով տանջանք են հղել չահիլ օրերիդ,
Իսկ զավակներս ենցուկ կդառնան ես ձեր ետատիկն:
Դու կարցրել ես լոկ մի որդի արես,
Նրա փոխարեն ես դուստրը այժմ կբարձրանա գահ:
Եատ բան կուզեմ ասել, բայց անկարող եմ,
Ուստի վերցրու այն, ինչ որ կարող եմ:
Դարսեալ՝ որդիդ, անարին, ըմբռատ
Երջում է հիմա օտար աչխարհում,
Մեր այս դաչինքը կվերադարձնի ետան ետյրենիք՝
Դեպի ետար պատիվ և բարձրագույն դիրք.
Եվ թագավորը, որ չրենալ ատրկատ կին պիտի կոչի,

Քա Դարանին էլ կանվանի եղբայր.
Վերամբն արեայի մայր պիտի դառնաս
Եվ աղետաբեր այն ատրճների փլատակները
Պիտի ճառագվեն կրկնակի չքնդ փառաճեղությամբ:
Ա՜խ, մենք չատ ուրախ օրեր կտեսնենք:
Թափած արցունքիդ բոլոր շիթերը
Պիտի նա դառնան արևելքի ճոխ ատամներ դարձած,
Որոնց արժեքը ատանձապատկելով
Բյուր երջանկությամբ:
Ուրեմն, մայր իմ, աղբիկդ մոտ գնա,
Փափկացրու նրա ամբխած կուրծքը ճո խրատներով,
Նրա ականջը պատրաստիր ախրա խոսքեր լսելու,
Նրա զգայուն սրտում բարբոխիր
Աերուսնի թագին տիրելու տենչը: Գատմիր դշխուհուն,
Թե ամուսնության գազարիկ ժամերը արդեն գիրուդ են:
Եվ երբ այս բազկով պարտության մատնեմ
Այդ նվատա, ըմբոստ խոնթ Թուկինգհեմին,
Հաղթապսակը ճակատիս կդամ
Եվ ճո դստերը կտանեմ դեպի մանչենն ճաղթողի:
Իմ ճաղթավարը ես կատամ նրան
Եվ կճոչակեմ գերագույն ճաղթող. Կեսարին՝ Կեսար:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱՀԱՊԵՏ

Բայց ինչպե՞ս ասեմ, որ ճարմար լինի: Գատես ճայտնե՞մ,
Որ ճարեղբայրը իր ձեռքն է խնդրում: Թե՞ ասեմ՝ հեռին,
Թե՞ մարգասպանը իր եղբայրների և հեռիների:
Ի՞նչ անուն ասեմ, որ ճարմար լինի պիրախոսության,
Որ իմ պատիվը, ատաված, և՛ օրենք, և՛ նրա սերը
Քեզ արժանացնեն նրա ճատակին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՅՈՉԱՐԻ

Հաղարդիր նրան, որ այդ դաշինքը խաղաղություն է
Բերելու երկրին:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱՀԱՊԵՏԻ

Ուին կարող է նա ճատնել միայն անգուլ պայքարով:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Ատա, որ արդան խնդրում է իրենն:

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱԽԱԲԱՆԻ

Մի այնպիսի բան, որ աւգնում է արեայից արեան։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌՈՋԱՐԴ

Ասա, որ ինձ բազուկի կդառնա։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱԽԱԲԱՆԻ

Ուզեցի իմ պես իր բախտը ոգբա։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌՈՋԱՐԴ

Ասա, որ ճալիս կսիրեմ նրան։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱԽԱԲԱՆԻ

Բայց այդ «ճավնութ» երկարատև՞ է։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌՈՋԱՐԴ

Մինչև իր բազրիկ կյանքի վախճանը։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱԽԱԲԱՆԻ

Այդ բազրիկ կյանքը որա՞ն կանի։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌՈՋԱՐԴ

Ուրան որ երկինք ու երկիր կամիմ։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱԽԱԲԱՆԻ

Ոչ, արեան կամիմ դժնխմ ու Ռիչարդ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌՈՋԱՐԴ

Ասա, իր արեան իր ճպատակն է։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱԽԱԲԱՆԻ

Բայց ճպատակդ զարչում է բեզնից։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌՈՋԱՐԴ

Գիրճախոսությամբ ինձ գովաբանիր։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱԽԱԲԱՆԻ

երբ գործն արդար է, պարզ խոսքն ավելի գործ է ազդում։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌՈՋԱՐԴ

Ուրեմն՝ պարզապես ճայտնիր իմ սերը։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂՍԱԲԵԹ

Բայց երբ առղար չէ, չատ քիրտ է ճնշում։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Հիմիերդ անմիտ և չատ ծանծաղ ես։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂՍԱԲԵԹ

Օ՜, ա՜խ, չատ խարճ է դրանց արմատը։
Շատ խարճ են բաղված խեղճ մանկիկներս իրենց չիրմի մեջ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Մի՛ զարկ այդ լարին, անցած բաներ են։

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂՍԱԲԵԹ

Ոչ, պիտի զարկիմ, մինչև որ պայթեն սրտիս լարերը։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Վկա սուրբ Գևորգ, իմ ծնկակապը, նաև իմ թագը...

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂՍԱԲԵԹ

Որ դու անարգել, պղծել ես դրանք, իսկ թագը՝ չորթել։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Օ՜, ես երդվում եմ...

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂՍԱԲԵԹ

Կանգ առ, մի երդվիր, երդումդ փուչ է։
Դու սուրբ Գևորգին սրբապղծել ես,
Քո ծնկակապը իր ասպետական փայլից զրկել ես
Եվ թագիդ փառքը ճախշտակությամբ խայտառակել ես,
Թե կամիս երդվել, որ ինչ ճալատամ,
Երդվիր ուրեմն այնպիսի բանով, որ դեռ չես պղծել։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Աշխարհը վկա...

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂՍԱԲԵԹ

Որ այնպես լի է ֆռ զարշ չարությամբ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Հուռ չիրիմով...

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱԽԱԲԱՆ

Քո կյանքով ճրաք ապակաճել ես։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՀԱՐԻ

Երդվում եմ իննովի։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱԽԱԲԱՆ

Ինձի գարշանք ես։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՀԱՐԻ

Ուրեմն՝ առածով...

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱԽԱԲԱՆ

Առածուն ամենից շատ ես անարգել։
Երբ ճիրավի դու վախենայիր երդումդ դրժել,
Այն միությունը, որ եղբայրդ ինձնից, խախտված չէր լինի,
Ոչ էլ եղբայրս՝ քո ձեռով սպանված։
Թե վախենայիր երդումդ դրժել,
Գետնի պճնող մեռածն արհանի
Ոտքս հանեիերը պիտի զարգարեր։
Երկու իշխանն էլ ողջ էին ինձ համա,
Որ այժմ լռիկ փոշի են դառնում շիրիմներին մեջ։
Ուխտդ խախտելով դու ճրանց գարձիր ճիճուներին կեր,
Այժմ էլ ինչո՞վ կարող ես երդվել։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՀԱՐԻ

Իմ ապագայով։

ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԱԽԱԲԱՆ

Որ եղծանել ես քո գարշ անցյալով։
Մոլ արատաւոիով պիտի լվանամ ես այդ ապագան,
Որ դու անցյալում անիրավել ես։
Քեզնով որբացած երեխաների
Աչեզ ոդրերով երկիրն է ճեծնում։
Քո մորթած մանկանց խեղճ ծնողներդ
Հառաչաձիճներով գալիճն են ցնցում։
Դու ապագայով մի՛ երդվիր, բանդի
Նախապես արդեն պղծել ես ճրաք։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՂԱՐԿ

Ինչպես ար կամիմ մեղքերս բավել,
Ինչպես ար ճաղթել կուզիմ թշնամուս,
Այդպես էլ քոզ ես, քոզ ես կարժանվեմ:
Երկի՞ճ, երբանիկ ժամերս կորզիր,
Ցերե՛կ, լույս մի առար. գիշե՛ր, խավիաճիր աչիերիս քունը,
Ո՛վ մոլարակներ, բախտս կորժանեք չարակամությամբ.
Եթե ջինջ պիռալ և սուրբ մահիռով
Անարատ, անբիծ նվիրվածությամբ
Ջեմ պիռում ես ես չճնազ դշխուհուն:
Նրա ձեռքումն է երկուսիս բախտը:
Առանց աղչկաղ ինձ, ինձ և իրեն,
Նաև մեր երկրին և բազում մարդկանց էրիստոկրատական
Հետապնդում է անկում, ավերում, կատարած ու մահ:
Լակ մեր դաշինքը կարող է կանխել այդ արճավիրը,
Առանց ես դառեր փրկության չկա:
Արդ, անգին մայր իմ,—ես պարտավոր եմ ինձ այդպես կոչել,—
Պիռուս միչճորդը եղիր նրա մոտ,
Դու նրան պատմիր ոչ թե անցյալիս, այլ իմ փառավոր
Գալիքի մասին,
Ոչ թե ինչ արժեմ, այլ թե ինչ փառքի ես կարժանանամ.
Դարի պանծանքը բացատրիր նրան,
Եվ վերչ ատր մաղձիդ, երբ մեծ գործեր կան:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂԻՍԱԲԵԹ

Կուզես ենթարկվե՞մ դևի դյութանքիդ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՂԱՐԿ

Ենթարկվիր, երե դևը մղում է ինձ դեպի բարին:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂԻՍԱԲԵԹ

Եվ ճանուն նրա ես ինձ մատանե՞մ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՂԱՐԿ

Մատացիր, երե ինչելն է առնչանք:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂԻՍԱԲԵԹ

Բայց դու սպանել ես իմ զավակներին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Ես ձրաձց կթաղեմ աղբկաղ արջաձղում.
Եվ ձրաձի այնտեղ կվերածնվենք փյունիկի նման,
Որ սփոփենք ինձ:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂՍԱԲԵԹ

Գնամ ճարդարեմ, որ նա ինձ սիրի՞:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Դրաճով թախտավոր մայր կդառնաս դու:

ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՂՍԱԲԵԹ

Ահա գնացի: Ետս ճամակ գրիր
Եվ ինձնից ձրա կամքը կիմանաս:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Սիրս ճամբայրճ այս փոխանցիր ձրաճ: Դե, երթաս բարով:

ԵԼԻԱՔԻՔ ԹԱԳԱՒՀԻ ԳՆՈՒՄ Է

Օ՜, թերևամի՞ս, դյուրաճավատ կին:

Մոճում է Ռնակլիֆը, ապա՝ Քեսպին:

Ի՞նչ ճոր լուրեր կաճ:

ՌՆՏԿԼԻՖ

Ոդորմած արհա, արևմտյաճ ափին
Երևաց ճզոր մի ճավատորմիղ: Մովափ են գալիս
Մեծ բազմություններ խիստ կասկածելի բարեկամներէ.
Բոլորն ահգին են և մտադիր չեն ես մղել ձրաձց.
Ասում են Ռիչմոնդի է իրենց ծովապետը,
Եվ դաճդաղում է ծովափ դուրս գալու, ակնկալելով,
Որ Բաքինգհեմը ցամաքի կողմից օգնության կգա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Պետք է մի ճապաղ բանբեր առաքել Նորֆոլկի դքսին.
Դու քոխր, Ռնակլիֆ, կամ քե Քեսպին: Ո՞ւր է Քեսպին:

ՔԵՏՍԲԻ

Այստեղ եմ, արհա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Սուրա դքսի մոտ:

(Թեսպիքին). Իսկ դու ալացիր դեպ Սոլսբերի.
երբ այնտեղ հասնես... *(Թեսպիքին)* Ազո՞ւչ, հասուցլո՞ւխ,
Ինչո՞ւ ես կանգնել: Թող դխի մոտ:

ՓՆՏՈՒՆ

Բայց ձեր ամուսից ի՞նչ ճայտնեմ դխին,
Մինչազար արխա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌԻՉԱՐԴ

Դու ճչմարիտ ես, քարի Փետրի: Ասա թող չտապ
Մեծ զարմ ժողովի, արհաճ կարող է,
Ով զա, հանդիպի ինձ Սոլսբերիում:

ՓՆՏՈՒՆ

Գնացի, տեր իմ:

ԳԵՄ Է:

ՑԵՏՎԻՏ

Ես Սոլսբերիում ի՞նչ պիտի անեմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌԻՉԱՐԴ

Դո՞ւ: Ինչի՞ համար: Ինձ կզնամ:

ՑԵՏՎԻՏ

Հենց ճար ասացիր, որ այնտեղ ճնպեմ:

Մտնում է Պանկին.

Միտս փոխեցի:— Ի՞նչ լուր, Պանկի:

ՊԱՆԿԻ

Լուրճ այնքան լավ չէ, որ ուրախառնամ,
Ոչ էլ այնքան վատ, որ չճպատգիմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌԻՉԱՐԴ

Ա՛յ քեզ ճանկլուկ, ոչ լավ է, ոչ վատ:
Ի՞նչն է առիպում մդոճներ չափել,
երբ ար կարող ես խոսդ կարճ կապել:
Կրկնիր, ի՞նչ լուր է:

ՊԱՆԿԻ

Ինչմոճդը, տեր իմ, ծովի վրա է:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՍԱՐԻ

Մովի տակն անցներ, ծովն ելներ վրան։
Երկյաս ազգատաց. ճպատակն ի՞նչ է։

ՍՏՈՒՊ

Չգիտեմ, տեր իմ։ Միայն կարծում եմ...

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՍԱՐԻ

Իսկ ի՞նչ ես կարծում։

ՍՏՈՒՊ

Դատեցոք, Իլիե և Բուկինգհեմը դրդել են նրան,
Որ գա, պիրանա Անգլիա գանին։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՍԱՐԻ

Այդ գա՞նն է թափուր, թե՞ ասուն է անգործ,
Արքա՞ն է մեռած, երկի՞ր է աճառ,
Արդ, մի՞թե մեզ չեն ժառանգներն Ցարի
Եվ օրինական թագավորը երկրի,
Ինչո՞ւ է չդյուս ճա ծովի վրա։

ՍՏՈՒՊ

Թե պատճառն այդ չէ, ուրեմն չգիտեմ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՍԱՐԻ

Գիտե՞ս. գալիս է, որ արքադ գառնա։
Լավ գիտես, թե ուր է գալիս վերջացին։
Պատիա ապստամբել, փախչել ճրա մոտ։

ՍՏՈՒՊ

Իզուր եմ վրաս կասկածում, արքա։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՍԱՐԻ

Ապա ո՞ւր է գարձդ, որ ես չպրտի ճակատակորդին.
Ո՞ւր են քո վարձկան գնդերն ու մարդիկ։
Մի՞թե ճրանիկ չեն, որ արևմայան եզերքին խմբված
Ձեռք են կարկառում ճավերով նկած ապստամբներին։

ՍՏՈՒՊ

Իմ ամբողջ գործը ցյուսիսում է, արքա։

ԹԱՆԱՎՈՐ ՈՒՀԱՐՈ

Սառած գնդիր են: Ի՞նչ են չինում այնտեղ,
Երբ արևմուտքում մեզ ուժիր են պետք:

ՍՏԵՆԱ

Նրանց ճրագման չէր արված, արքա:
Թարեմամիցիբ ինձ արձակիր,
Եվ ես իմ ամբողջ զորքը ժողոված
Կբռնեցնիպեմ ձեզ, ձեր ուզած ժամին, որտեղ կամենաք:

ԹԱՆԱՎՈՐ ՈՒՀԱՐՈ

Տեսնո՞ւմ եմ, տեսնո՞ւմ: Ուզում ես փախչել դու Ռիչմոնդի մոտ:
Ջե՛մ վատաճում ինչ:

ՍՏԵՆԱ

Մեծազոր արքա,
Երբիմ կասկածի առիթ չեմ աված բարեկամությանդ:
Դավաճան չեմ եղել և չեմ լինելու:

ԹԱՆԱՎՈՐ ՈՒՀԱՐՈ

Ուրեմն գնա և զորք ժողովիր: Բայց Գևարդ որդուդ
Մեզ մոտ կպահենք: Հավատարիմ եղիր,
Երբ ուզում ես ճրա գլուխը ուսերին մնա:

ՍՏԵՆԱ

Վարվեցիբ իր ճետ, քան իմ վարմունքի:

Գնում է:

Մտնում է մի սարճապետ:

ՍԱՐՃԱՊԵՏԸ

Մեծազոր արքա, Գևոնշիրի մեջ,
Ինչպես ճայտնում են մեր ճավատարիմ բարեկամները,
Իրենց բազմաթիվ զորշակիցներով մեր դեմ են գինվել
Սըր էդվարդ Քորոնին և էբսեսթերի եպիսկոպոսը՝
Գառազ եղբայրն իր:

Մտնում է ուրիշ սարճապետ:

Բ ՍԱՐՃԱՊԵՏԸ

Քենդի մեջ, արքա, ապստամբվել են գիլդֆորդցիները.

Ապստամբենին անթիվ մարդիկ են արդեն միանում,
Նրանց ուժերը ճզոռանում են:

Մռնում է հոգոց ատամնգոկը:

Դ ՍՏՈՐՀԱՆՈՍԱՆ

Հազը Բուկինգհեմի բանա՞կը, տեր իմ...

ՔԱՆԱՎՈՐ ՏՈՒԼՍԻ

Դո՞ւրս կորիր, բվեր, բա՛վ է մաճ եղիր:

Մռնում է ճոճ:

Այս է ճո վարձը. գնա՛, լավ լուր բեր:

Դ ՍՏՈՐՀԱՆՈՍԱՆ

Իմ բերած լուրը այսպես է, արքա.
Հարդ հեղհեղները և աննեռնները
Ցրիվ են ավել Բուկինգհեմի ազգ զորաբանակը.
Ինքն էլ փախել է գլուխը կորցրած,
Որսա՛ղ, ճայտնի չէ:

ՔԱՆԱՎՈՐ ՏՈՒԼՍԻ

Ներիր ինձ, ուրեմն:
Աճա ճակս, ճարվածս բուժիր:
Արդյոք ճայտնի՞լ են, թե նա, ալ բոնի այդ զավաճանին,
Պարգև կստանա:

Դ ՍՏՈՐՀԱՆՈՍԱՆ

Ճայտնի՛լ են, տեր իմ:

Մռնում է յորդ ատամնգոկը:

Դ ՍՏՈՐՀԱՆՈՍԱՆ

Թռմաս Լովելն ու մարկիզ Դորսեթը
Ապստամբել են Ճարֆլիթում, արքա:
Բայց երկրադ լուրս միսիթարիչ է:
Բրետաննեի ճավատարմիդը ցրիվ է եկել աճեղ փոթորկից:
Ոիչմոնդը ճավակ է ապարկել եզերք,
Որ ճարցում աճեն այճոճի զորիից,
Դայճակիցճե՞ր են, թե՞ ճակառակորդ:
Նրանք ճայտնի են, ար Բուկինգհեմն է ապարկել իրենց:

Ոֆիմոնդը նրանց ճավատա չի տածել
Եվ առաջատը պարզելով կրկին ծովն է ճեռացել։

ԹԱՌԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Օճ, ճատա՛ջ, ճատա՛ջ, վինված եճէ արդեճ.
Քեճ խույս տվեց ատխաճ արատաիճ,
Գեք չարդեճէ ճերին ապատամբճերին։

Մռեամ է Քեսարիէ։

ՔԵՏՈՒՐ

Մեծագոր արեա, դուճս Բանիճգիմը ձերթակալված է.
Ճճճագին լուր է. սակայճ Միլֆորդում Ոֆիմոնդի կոմսը
Ամագին զարճով ցամաք դուրս եկավ։
Ամախսուժ լուր է, բայց պարտ եմ ճայտճել։

ԹԱՌԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Հառաչ, իմ զարճեր, դեպի Սոլսբերի։
Մեճճ կարող էիճք այսճաճ ժամանակ
Կամ փառով բճդճել, կամ արեայական ճագրաճակ չաճել։
Թող մեկը ձեզնից դուճս Բանիճգիմին
Սալսբերի տաճի։ Մեաշխալճերը բող ճեսաճեճ իճձ։

Փոքր։ Բոլորը գճամ եճ։

ՏԵՍԱՐԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Լոթդ Պեքքոն առաջ։

Մռեամ եճ Պերքին և Քրիստոֆեր Եռվինը։

ՊԵՐԿԻ

Պաու իմ աճուճից պատմիր Ոֆիմոնդին,
Որ այդ արյաճռուչը վարազի որջում
Պետրզ Սաճնդի որդիս է փակված,
Եթե ազատամբիմ, ճրա գլուխը իսկույճ կբռնի.
Ես այդ երկյուղից օգնել չեմ կարող։
Բայց ատա խնդրեմ, ո՞ւր է մեր պայծառ Ոֆիմոնդը այժմ։

ԼՐՈՒԹ

Նա վալեսումճ է։

ԴԵՐԻՆ

Մեծ իշխաններից ովքե՞ր կան իր կողմ:

ԼՐՎԻՓ

Վալտեր Հերբերտը՝ մի աճապար գինվոր,
Դիլբերտ Տայրոտը, Վիլյամ Սաեվիլեն,
Մեծ կոմս Օքսֆորդը, անվեղ Պեմբրոկը, սըր Ջեմս Բլանտը,
Ինս էպ-Թոմասը խոյարի զորքով,
Եվ բազում ուրիշ անվանի հոյներ,
Բոլորը դեպի Լոնդոն են չարժվում,
Որ գրոհի չենթարկվեն Եամփիե:

ԴԵՐԻՆ

Դու ես Ինչմանդի մոտ վերադարձիր, ազդույես հայտնիր,
Ասա բազումին սրտանց ճոժար է,
Որ ես կին առնի իր սիրուն դուստր եղիսաբեթին:
Իսկ մնացյալը այս բույրը կասի:
Բարի ճանապարհ:

ԴՏԵՍ ՆՆ:

ԱՐԱՐՎԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՏԵՍԱՐԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

Սպտղեի։ Մի բաց Թրակարան։

Մտնում են Հերիֆը, ապա՝ Թսիֆնեփժը փեղարտոիֆրենի հանդերձյամբ, որոնք երան առնում են պիտանիքս։

ՓՍԻՖՆԵՓԺ

Արհան բայլ չի՞ տա, որ իր ճիտ խառնիմ։

ՀԵՐԻՖ

Ոչ, ազնիվ դուխս իմ։ Ինքարկվիր քախանին։

ՓՍԻՖՆԵՓԺ

Օ՛, Հեսաինգա, և դուխ, էվարդի որդիք, դուխ, Ինվե՛րս, Գրի՛,
Ե՛վ ճվիրակաճ արխա Հեճրիկոս, և՛ էվարդ որդիդ,
Նաև դու, Վոգին, ավա՛դ, բոլորդ
Ջոճ դարձած զմճի անարգարությանն։
Ութն ձեր արտում ճոգիներն ճիմա
Ամպերի միջից ճերին են եայում,
Արդ, ուրախացիք իմ կործանումով, վրիժն արդար է։
— Այսար Մեռնո՞ց է։

ՀԵՐԻՖ

Այո, տիր իմ։

ՓՍԻՖՆԵՓԺ

Մեռնոցն, ուրիմն, դատաստանիս օրն է.
Սա այն օրն է, երբ էվարդ արխայի առաջ երդվեցի,
Որ ութն դավիմ ետա կճոչն ու հրեխաներին,

Ասածս նզովքը թող գլխիս իջնի։
Սա այն օրն է, երբ կամեցա մնոնել այն մարդու ձեռքով,
Որին ամենից շատ եմ վստահել։
Մնոնյաց օ՜րը. սա այն օրն է, երբ իմ երիչուս ճոպին
Պետք է իր բոլոր մեղքերը բավի։
Ներե ամենասես, որիե ծաղրեցի,
Իմ կեղծ երդումը չուտ ավեց գլխիս
Եվ իմ կառակը արյամբ ճառուցեց։
Աճա բև իջչոես ես չարագործի սուրբ չարուճակ
Նույն չարագործի կրծքին է ոտդում։
Ա՞խ, Մարզարիտի աչնեմը իջչոե՞ս ծաճրացավ գլխիս։
Ինչում եմ ասաց, «երբ ես ես սիրտը վշտով կճեղքի,
Դու Մարզարիտի խոսքերը հիշիր»։
Այժմ սարեմ ինձ անարդ կոճղի մոտ,
Որ արյամբ բավեմ աչցուճքս ու ամոթս։

Տեսե՛ք։

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ.

Դաշտ՝ Ջամփորքի մոտ։

Մտնում են Ինչմանգը, Մեսիորը, Բլանը և ուրիչներ՝ բժիշկասարսյամբ ու դրոշներով։

ՄԵՍԻՈՐ

Իմ զինակիցներ և բարեկամներ իմ հավատարիմ.
Բռնակալության լծի տակ տանջված,
Մենք երկրի կնոք ճաղրական աճցանք
Առանց արգելքի։
Մեր ճայր Սահնլուց այժմ սփսփիչ
Եվ բաշխերող մի նամակ նկավ։
Անարգ, արյունարուչ և բիրտ վարազն այդ,
Որ ավերում էր ձեր նախ դաշտերը և ծաղկուն այգիճ,
Ամենայ ըմպում է ձեր չեմ արյունը իբրև խոզի լակ
Եվ իր կճճիքով
Ձեր կաւրծքը փառում, այդ սոսր կիննը
Պառկած է հիմա այս կղզու խորհում,

Ինչպես բազմից ոչ այնքան հեռու։
Տամվորից այնտեղ մեկ օրվա երթ է։
Արդ, ճանուն ասածս, հառա՛չ, իմ բալե՛ր, հառա՛չ եռանդով,
Որ ճավերժական մեծ խաղաղության նունեիդ ժողովեմ
Գառ պատերազմի այս արևառ մարտով։

ՕՓԱՆՈՒ

Ամեն արի մեչ ճազար սրեր կան,
Որ չանքեն կուրծքը այդ ոճրագործի։

ՀԵՐԹԵՐՑ

Նրա բնկերները մեր կռվը կանցնեն, այդ անկասկած է։

ՔԱՆՑ

Նա բնկեր չունի, երկյուղն է նրանց չաղկապում իրար,
Հենց ար նեղն բնկավ, կխ՛ախչեն անմիա։

ՈՒՄՐԱՆ

Այդ օգուտ է մեզ։ Արդ, ճանուն ասածս, արշավենք փութալ.
Ճշմարիտ ճույսը մի ծիծեռնակ է բևերը բացած,
Նա սառույներին արմա է գարնանում, արևային՝ ասաված։

Գնում են։

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Բռավորթի դաշտը։

Մանում է Ինչարդ թագավորը՝ զրահով։ Նրա հետ են Նարֆոլիկը,
Կոմս Սուրհն և ասիլներ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՄՐԱՑ

Այստեղ ամրացրեք մեր վրանները՝ Բռավորթի դաշտում։
Ինչո՞ւ է դեմքդ մռայլ, լարդ Սուրի։

ՍՈՒՐԻ

Բայց առանապատիկ սիրտս պայծառ է իմ դեմքից, տեր իմ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՄՐԱՑ

Նարֆոլիկ, իշխան իմ...

ՆՈՐՅՈՒԿ

Այստեղ եմ, արքա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Մենք պիտի չարդենք, այնպես չէ՞, Նարֆոլկ:

ՆՈՐՅՈՒԿ

Չարդենք և չարդվենք, սիրելի տեր իմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Ներիր վրաս: Ես այսօր պետք է այստեղ գիշերեմ:

(Ջինվորներ սկսում են ամրացնել թագավորի վրանը ։

Իսկ վաղը որտե՞ղ: Լա՞վ, կարիք չկա, մի տեղ կգտնենք:
Դավաճաններին բիվը որքա՞ն է:

ՆՈՐՅՈՒԿ

Ամենաշատը վեց-յոթ հազար մարդ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Մենք երեք անգամ չատ ենք նրանցից:
Իսկ թագավորի անունը արդեն մի ճոխության բերդ է,
որից զուրկ է մեր ճակատակորդը:
Վրանն ավարտեք: Գնանք, իշխաններ,
Եվ ճեռազտեսենք ռազմադաշտն ինքս:
Կանչեք մի քանի բանագնաց մարդիկ.
Արագ չարժվեցեք, ժամ չէ ճապաղման,
Գանգի, իշխաններ, անհոգ կլինի մեր օրը վաղվան:

Գնում են:

Գալիք մյուս կողմից մտնում են Ինչմանգը, Բրենդոնը, Օմֆորդը և ուրիշներ:
Մի քանի զինվորներ ամրացնում են Ինչմանգի վրանը:

ՈՒԶԱՐԻՆ

Հոգնած արևը կատարից ահկյա չրեզ մայրամուտ
Եվ իր ճրեղեն կառքի արծակած լուսափայլ ճեռքով
Մեզ գուշակում է պայծառ առավոտ:
Վիլյամ Բրենդոն, ես ինչ կարգում եմ դրաշականքիր:
Շատ բույլ ու բանաք վրանս բերեք,
Ես պետք է ինքս ճակատամարտի նախագիծ կազմեմ

Եվ առաչնորդներ կարգիմ տեղեռամ՝
Միր փոխրիկ զորքը ճավասար չափով տեղաբաշխելով։
Դու, իշխան Օմաֆորդ, նաև դու, Բրենդոն,
Եվ նմանապես դու, Վալտեր Հերբերտ, ինձ հետ եղիք միչտ։
Գնմբրակի կոմսը իր զնդի հետ է.
Գնդապետ Բլանտ, դու կոմսին մաղթիր իմ գիչեր բարին
Եվ խնդրիր նրան, որ առավոտյան ժամը երկուսին
Իմ վրանը գա։
Ի դեպ, գնդապետ, ուրտե՞ղ է իշխան
Ստենլեյ գունդը։

ԲԼԱՆՏ

Ինչ չիմ չփոթում նրա դրոչը.
Իսկ միևչև օրս այն չիմ չփոթած,
Իշխանի գունդը կնս մղոնաչափ հարավ է կանգնած
Արճայի հզոր զորաբանակից։

ՌԻՉԱՐԴ

Իմ բարի Բլանտ, երթ կարող ես
Առանց փարձույան նրա մոտ գնալ,
Տուր նրան այս ճույժ կարևոր թուղթը։

ԲԼԱՆՏ

Կկատարիմ, տեր։
Առավոտ չնորհի ձեզ բարի գիչեր։

ՌԻՉԱՐԴ

Բարի գիչեր, Բլանտ, ազնի՛վ գնդապետ։

Բլանտը գուրս է գնում։

Երթա՛նք, իշխաննե՛ր,
վազվա հարցի չուրչ խորհրդի նստենք
Իմ վրանի մեչ. օդը սա՛ռ է, ցո՛ւրտ։

Նրանք մտնում են վրան։

Ինչպես թագավորը մտնում է իր վրանը. նրա հետ են Կարֆսլիը,
Ռեսկլիֆը, Ֆեռսին և ուրիչներ։

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌԻՉԱՐԴ

Ո՞ր ժամն է հիմա։

ՖԵՏՈՒՐ

Ընդհի՞ պաճճ է.
Ժամը իննն է արդեն:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Այսօր չեմ ընթրի:
Թապր ու բանամ ավեմ.
Իմ սաղավարտը ննդ էր. ուղղեցի՞ն:
Բոլոր զենհիս բերեցի՞մ վրաս:

ՖԵՏՈՒՐ

Այո, տեր արհա, ամեն ինչ լրիվ կազմ ու պատրաստ է:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Իմ բարի նորֆոլկ, պաշտոնիդ անցիր:
Հսկիր աչալուրջ, դիր ճավատարիմ զինշերապահներ:

ՆՈՐՖՈԼԿ

Կնում եմ, արհա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Վաղը առաւոտից առաջ կարթնանաս:

ՆՈՐՖՈԼԿ

Անպայման, տեր իմ:

Գնաց Ե

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Նի՞ր, Քեսթի...

ՖԵՏՈՒՐ

Ի՞նչ կա, տեր արհա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Ետապ առամիր
Մի գինված բանակ
Նորդ Ամենու մոտ: Թող նա իր զարհով
Նույնը չթացված այստեղ ժամանի: Քե ոչ՝ իր ոտքան
Կուզարկեմ անգութդդ ճավեոժ խաղարի:

Քեսթին գնաց Ե:

(Առաջնէրից մէկին) Գինի ածիր ինձ: Նուա մի կանչեղ տուր:
67 Սպիտակ Սեռին թամբիր, վազը կոիվ է.
Տես, որ ճիզակս ծանր չլինի:
Ինակի՞ֆ...

ՈՒՏԿԻՆ

Լսում եմ, արքա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Տեսե՞լ ես իշխան Նորքեմքերլենցին:

ՈՒՏԿԻՆ

Թամաս Սուրճն և ճա
Մրճչալից առաջ դուրս ելան չտապ,
Գնդից գունդ անցան՝ բալալեյկու իրենց զարհուրին:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Այդ լավ է, գոճ եմ: Նոտալ գինի տուր:
Ջգիաեմ, ինչու տրտում է ճոգիս,
Ինձ առաչվա պես առույգ չեմ զգում:
Ցած դիր գավաթը: Թուղթն ու թանաքը արդեն պատրա՞ստ է:

ՈՒՏԿԻՆ

Պատրաստ է, տեր իմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Պանապաճճերի վրա աչք ածիր. իսկ ճիմա գնա:
Կեսգիշերին մոտ իմ վրանս ել,
Որպեսզի օգնես զինճերս կազմել: Գնա՛, ասում եմ:

Ինակինֆը և մյուս թինճապաճճերը դուրս են գնում:
Ինչ-որ մեկ վրանն են մտնում կոմս Գերլին, իշխաններ և պետվախաճներ:

ԳԵՐԼԻՆ

Փառք ու ճաղթություն քո սաղավարտին:

ՈՒԶՄՈՒՆ

Օ՛, ազնիվ ճայր իմ, աճնիդ մաղթում եմ ամենայն բարիք,
Որ մութ գիշերը կարող է չնորճել:
Ասա ինչպե՞ս է սիրասուն մայրս. առյ և առո՞ղջ է:

Նա ողջ է, ողջյակ, և ինձ օրհնում է,
Եվ աղոթում է ես քախտի համար գիշեր ու ցերեկ:
Այդ առթիվ այսօրն: Հաղար ժամերը արագ թռչում են,
Եվ արևելում ճեղքվում է մութը,
Ժամանակը քանկ է, կարճ պետք խոսեմ.
Առավոտ կանուխ պատրաստիր զորդ
Եվ բախտդ ճանճիր արյունաչաղախ մեծ բախումների
Եվ պատերազմի մաճառիք կամքին:
Ուղղակի օգնել ինձ արդարավոր չէ: Որքան կարող եմ
Պատճեն առիթին միջոց կգտնեմ
Եվ մարտի աննղ վճռական ժամին կգամ օգնության:
Առավել փութալ անկարելի է.
Նրն ինձ ամավեմ, Գևորգ եղբայրդ
Պետի գլխատվի ետև աչքի առաջ:
Դե, մեռա բարյավ: Ժամանակ չկա.
Վտանգավոր է մեր ճանդիպումը:
Վերջ տանք փոխադարձ մեր ասուլիսին
Եվ մեր ուխտերի սրտագին ծեսին,
Որ այնքան բազդր է, երբ անջատվում են մտերիմները:
Տեր աստված, դու մեզ ազատ ժամեր տուր սրտաճույզ խոսքի.
Դե՛, բարի գիշեր: Բազկիդ՝ զորության, գենքիդ՝ հաղթանակ:

ՏԵՐՈՆ

Իշխաններ, ետև իր գունդը տարեք:
Հոգիս խռով է, մինչ այդ կփարձեմ ես մի բիչ ննջել,
Որ առավոտյան կապարճ բունը ինձ չտա գիտնով,
Երբ պետք է թշնամ ճաղթության բևով:
Նորեն մաղթում եմ ձեզ բարի գիշեր, ազնիվ իշխաններ:

Բոլորը գնում են. մնում է Ռիչմոնդը:

Օ՛, աստվա՛ծ, անտա ես զորավարին,
Ոգորմած աչքով նայիր իմ զորին.
Վրիժառության չախչախիչ սուրը ետևից ձեռքը դիր,
Որ մնկ հարվածով գետին տապալվեն
Մեր ոսոխների պիղծ ու ապօրեն սպանդարանները:
Մեր բազկով պատժիր անիրագործներին,
Որ փառաբանեմ ես հաղթությունը:

Ես ինձ եմ ճանձնում իմ արթուն ճոգին,
Նախանձ կզոցիմ աչիս փեղկերը:
Քնած քե զարթուն, դու ինձ զորավիգ եղիր ճանապազ:

Փեռմ է:

Մտնում է իշխան Եվարդի՝ Հների Վիցհուդ բազավորի որդու ուրվականը:

ՈՒՐՎԱԿԱՆ

(Ինչպես քազավորին) Վազը ծանրորեն կչռինմ ճոգուդ:
Հիշիր, քե ինչպես Տիկսքուրի դաշտում դու մորքիցիր ինձ
Մաղիկ ճասակում: Ուստի սարսափի՞ր, վախճանդ մո՞տ է:
(Ինչմոնդին) Ցնծա, ո՛վ Ինչմոնդ, ճանդի ճոյտված
Վնճ իշխաններդ վրդովված ճոգով ես կռվում.
Հների արքայի ժառանգը, Ինչմոնդ, զորավիգ է ինձ:

Մտնում է Հների Վիցհուդի ուրվականը:

ՈՒՐՎԱԿԱՆ

(Ինչպես քազավորին) Երբ դեռ մարդ էի, օձյալ մարմինս
Մանկիցիր վիրի բազում ճեղճերով:
Հիշիր իմ մանր Աչտարակի մեջ. վախճանդ մոտ է,
Հներիկաս արհան մահ է գուժում ինձ:
(Ինչմոնդին) Հաղթանակ գնճիդ, ով առաքնի,
Վիցհուդ Հներին, որ ինձ՝ գուշակեց երկրիս բազավոր,
Ոդդուճում է ինձ անուշ քնիդ մեջ. ապրի՞ր և ծաղկի՞ր:

Մտնում է Կարնեի ուրվականը:

ՈՒՐՎԱԿԱՆ

(Ինչպես քազավորին) Վազը ծանրորեն կչռինմ ճոգուդ, ես՝ Կարնեսը.
Քշվառ եղբայրդ, աշխարճից զրկված զարչաճատ գինով
Եվ ես գիվային դավաճանությամբ:
Վազը հիշիր ինձ ճակատամարտում
Եվ ես քթացած սուրը վայր ճնոիր. վախճանդ մոտ է:
(Ինչմոնդին) Կանկաստերյան տան դու պանծալի զարմ,
Յարի սպանված վնճ ժառանգներդ ապստում են ես
Հաղթության ճամար:
Հրեչտակները քող ինձ զորավիգ լինեն մարտի մեջ.
Ապրի՞ր և ծաղկի՞ր:

Մտնում են Ինվերի, Դոու և Վոլնեի ուրվականները:

ՏԻՏՏՈՍ ՈՒՐՎԱԿԱՆ

(Ինչպես քարտավորին) Վաղը ծանեռաւեն կշռեմ ճոպուղ,
Նա՛ կոմս Ինվերսթս, որին մեռցիր Գամֆրեսթ ամրոցում:
Վախճանդ մոտ է:

ԴՐՈՒ ՈՒՐՎԱԿԱՆ

(Ինչպես քարտավորին) Նա եմ, լորդ Գրիճ. վաղը հիշիր ինձ. վախճանդ
մոտ է:

ՎՈԳՆԻ ՈՒՐՎԱԿԱՆ

(Ինչպես քարտավորին) Վոգենին հիշիր և սարսափահար
Վայր ճնռիր տեգդ, վախճանդ մոտ է:

ՆՐՆԲԸ ՄԻԱՍԻՆ

(Ինչմոնգին) Չարքի՛ր, մեր մանը մի սուր է ցցված Ինչարդի կրծքում:
Չարքիր և սուրա դեպի ճակատագիր:

Մտնում է Հասթինգսի սրվակակը:

ՈՒՐՎԱԿԱՆ

(Ինչպես քարտավորին) Արյունոտըս և չար: Չարով արբեցիր
Նվ մեռիր ահեղ արյունոտ մարտում:
Հիշիր Հասթինգսին, հիշիր և դողա. վախճանդ մոտ է:
(Ինչմոնգին) Ով խաղաղ ճոպի, զարքիր, օ՛, զարքիր,
Ի սեր Աճգլիս կովիր և ճակքիր:

Մտնում են երկու մանուկ իշխանների սրվակակներ:

ՈՒՐՎԱԿԱՆՆԵՐ

(Ինչպես քարտավորին) Ներազում հիշիր Բերդի մեջ խեղդված Ֆո եղբոր
սրդոց.
Մենք կապարի պես լցված ենք, Ինչարդ, Ֆո կրծքում հիմա
Նվ մեզ հուսմ ենք դեպի կործանում, ճախատիճ ու մահ:
Դու պիտի մեռնես, մեր պատճեչն այդ է:
(Ինչմոնգին) Դու ճչքիր խաղաղ և զարքիր ուրախ, ո՛վ ապիվ Ինչմոնգ:
Սուրբ Ճրեչտակներ, փրկեցեք նրան այս վայրի կինճից:
Ապրիր և սիրիր բազավորների մի բախտավոր սռնի,
Աճքախտ որդիս եղվարդ սրճայի՝ ողջունում ենք մեզ:

Մտնում է Ռեմայի՝ իր կնոջ սրվակակը:

ՈՒՐՎԱԿԱՆ

(Ոչխարդ քաշավորին) Ոչխարդ, ես կինը, տարաբախտ Աննան,
Որ մեկ ժամ ճանգիստ կոպիդ չի ննջել,
Նա է ես հանը վրդովում հիմա:
Վաղը ճիշիր ինձ ճակատամարտում
Եվ ես քրքացած սուրդ նետիր ցած: Վախենալդ մոտ է:
(Ոչխանցին) Ո՛վ անդարձ ճոգի, ննջիր դու խաղաղ,
Երչանիկ բախտի և ճաղթանակի մասին երազիր.
Թշնամուդ կինը աղոթում է ես ճաղթության ճամար:

Մտնում է Ռուկինգհեմի ատվանը:

ՈՒՐՎԱԿԱՆ

(Ոչխարդ քաշավորին) Ես առաջինը օգնեցի, որ դու դառնաս բազավոր
Եվ վերջին զանդ դարձա անազոր:
Օ՛, մարտի դաշտում ճիշիր Ռուկինգհեմին
Եվ ես չարիքի սարսափից մեռիր:
Երազներդ մեջ բոլ ինչ այցելեն լոկ մահ ու նախճիր.
Դողա, սարսափիր ու շունչդ փշիր:
(Ոչխանցին) Ավա՛ղ, ինչ չօգնած կորճանվեցի ես,
Բայց բաչալերվիր. դու պիտի ճաղթես:
Քո կոպիճ, Ոչխանդ, ասավածն է կռվում ճրեշտակներով,
Ոչխարդ իր փառքից վայր կրճկճի սրով:

Ուրվականները չքանում են: Ոչխարդ բազավոր արթնվում է իր երազից:

ԹԱՆԿԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԴ

Ուրիշ ձի տվեք. վիրավոր կազեք:
Գլուխ ինձ, Հիսուս: Ա՛խ, սա երազ էր:
Երկյուղս խղճմտանքի, ի՞նչ ես ինձ տանջում:
Կանթեղը կապույտ լույսով է վառվում. կեսգիշեր է խար:
Մարմինս է դողում սառը հրաճճից:
Վախենա՞ւմ եմ, ինչ է. բայց ումի՞ց. ինձնի՞ց.
Կոպիս մարդ չկա:
Ոչխարդը սիրում է Ոչխարդին, այսինքն՝ ես, ես եմ:
Մարդասպա՞ն, այստե՞ղ: Ջկա մարդասպան:
Ոչ, կա, այդ ես եմ:
Ուրեմն փախչեմ: Ինչպե՞ս, ինձանի՞ց: Բայց ինչո՞ւ փախչեմ:
Ասյս տամ վրեժի՞ց, ո՞վ է վրիժառուն: Մի՞թե այդ ես եմ:
Ես ինձ սիրում եմ: Ինչո՞ւ եմ սիրում:

Մի՞թե արևէ բարիք եմ գործել ինձս ինձ համար:
Ավա՜ղ, չեմ գործել: Ես ավելի շուտ պետք է ինձ առնեմ.
Չէ որ իմ գործած սխիրը շատ է:
Ես արիկա եմ: Ոչ, սուտ է, սուտ է, ես արիկա չեմ:
Հիմար, գոլիր ինձ. մի չդոմարիր.
Իմ խիղճը հազար լեզուներ ունի,
Եվ ամեն լեզուն՝ մի տարբեր ճեխիաք,
Եվ այդ բոլորն էլ ապազակում են, որ արիկա եմ:
Ոխտադրուժ եմ ես բարձրագույն կարգի,
Մարդասպան եմ ես անխի՜ղճ, աննոգի՜:
Բոլոր մեղքերը ժանտ, բազմապիսի,
Գնդի դառնական պատվարճ են խուժում՝ բացականչելով.
«Նա մեղապարտ է»:
Վճռաությունը պաշտառում է ինձ: Ոչ ոք ինձ չի սիրում,
Եվ երե մեռնեմ, լացող չի լինի,
Եվ ինչո՞ւ գթան, երբ ար կրծիս տակ
Ինձս իմ ճանդիսով չուենեմ խղճմտանքի:

Մտնում է Ռեակլիֆ:

ՏԵՏԿԻՖ

Տե՜ր իմ...

ԲԱՌԱՎՈՐ ՌԻՉԱՐԴ

Այդ ո՞վ է այնտեղ:

ՏԵՏԿԻՖ

Տեր իմ, այդ ես եմ: Գյուղի ախտաղը
Երկու բերան կաճուկս ողջույն ավից այդքան:
Միտքիդ ասի՝ եմ. գնում եմ կապում:

ԲԱՌԱՎՈՐ ՌԻՉԱՐԴ

Ավա՜ղ, Ռեակլիֆ, մի ահեղ երազ տեսա այս գիշեր:
Կարծիքդ ի՞նչ է, հուսալի՞ է գործը:

ՏԵՏԿԻՖ

Անկասկած, արքա:

ԲԱՌԱՎՈՐ ՌԻՉԱՐԴ

Ես վախենում եմ, վախենում եմ, Ռեակլիֆ:
Ինձ այնպես թվաց, որ ոգիները այնքան բոլոր մարդկանց,

Որ ճոչոսել եմ,
Վրաս եկած. և ամեն մեկը
Վազվա անոգոմ վրեժն էր գալում Ռիչարդիս գլխին:

ԹԵՏԿԻՏ

Ոչ, մի՛ վախեցիր ուրվականներից:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՌԻՉԱՐԴ

Սուրբ Գեորգը վկա, այդ սովերները
Ավելի երկյուղ ազդեցին սրտիս,
Քան թե տասը հազար զինավոր զինվոր կարող են ազդել
Տխմար Ռիչմոնդի զորապետությամբ:
Դեռ չի լուսանում: Ես գնամ իմն ճեռ:
Ուզում եմ սուզվել, թե ինչ են խոսում իմ վրաններում.
Որևէ մեկը չի՞ խորհում փախչել:

Ռիչարդ թագավորը և Ռեգինիթը դուրս են գնում:

Ռիչմոնդի վրանն է մտնում իր իշխաններով:

ԼՈՐԴԵՐ

Բարի լույս, Ռիչմոնդ:

ՌԻՉՄՈՆԴ

(Ձայրենելով) Եկդրում եմ ճերեք, արթուն իշխաններ,
Որ բնած գոտի աճապան ծույլիս:

ԼՈՐԴԵՐ

Ինչպե՞ս բնեցիր այս գիշեր, միլորդ:

ՌԻՉՄՈՆԴ

Շատ խաղար բնով: Այն պահից ի վեր, երբ դուք գնացիք,
Ես այցելեցին չբնաղ պատկերներ, հուզեներ լուսե,
Որ երկնցին տեսիլ է մարդը բնած ժամանակ:
Թվաց, որ բոլոր այն հոգիները,
Որոնց մարմինը Ռիչարդն սպանեց,
Վրաս եկած և ինձ հաղթություն բարեմաղթեցին:
Հավատացիր ինձ, սիրտս ուղղակի զվարթանում է,
Երբ ես այդ չհիշ հուզն եմ ճիշում:
Ո՞ր ժամն է ճիմա:

Ջուրին մատ է, տեր։

ՏՐՇՈՒՏ

Աղջ, ժամ է դինվիլ և դիմիլ գործի։

Ինչմանի ճառ իր զորին։

Հայրենակիցներ, նախապես արդեն խոսել եմ ձեզ հետս.
Պահը չի ներում ավելին ասել.
Հիշեցեք միայն,
Ասվածն է մեզ հետ և մեր վեճ գործի արդարությունը։
Բոլոր արբերի և մարթվածների սուրբ ազգքերը
Անթառամյալ, հուժկու մի պատվարի պես կանգնած են մեր դեմ։
Ինչարդից բացի ամենեն ահեղիր, ում դեմ գինվիլ ենք,
Փախչում են մեզ փայլուն հաղթանակ։
Հիրավի, ո՞վ է առաչնորդում նրանց.
Մի արյունարբու, անարդ բռնապետ և մի ոճրագործ,
Մի մարդ, որ արյամբ չորթել է գաճը
Եվ արյունալ է ամրացել այնտեղ.
Մի գերարիա, որ ուրիչներին օգտագործել է իր նրբի համար
Եվ կառուցել է բոլորին ճնշող։
Մի կնդծ, շինծու հար, որ Անգլիայի գահին հավելով
Ոսկեզօծվել է։
Մի մարդ, որ հավետ բշնամի է ասուծուն.
Աղջ, նրան կռվիլ ասուծո ոխերիմ ախոյանի դեմ,
Ասվածն իր զորին պահապան է միշտ։
Երբ քանի բանիլ վայր ասպալիլու այդ բռնակալին,
Միայն այդ դեպքում խաղաղ կենիլ եք։
Երբ ձեր երկրի բշնամյաց ջնջիլ,
Հայրենիքը ձեզ առատ վարձ կտա։
Գնալի գեն, ի գեն՝ ձեր կանանց պատվի և կյանքի համար,
Թող նրանք ուրախ ողջագուրեն ձեզ, նրբ մարտից դառնաք։
Գնալի գեն, ի գեն՝ ձեր զավակների փրկության համար։
Ձեր բռունքը ձեզ պիտի գուրգուրեն, երբ որ ծերանաք։
Աղջ, ճանուն ասուծո և այս վեճ գործի,
Պարզիլ դրոշներ, մերկացրիլ սրեր։
Սառն ճողի վրա թող փովի մարուսի դիակն իմ սառած.
Դա է իմ փառքը ի ձեր հայրենյաց։

Իսկ երբ ճագրեմ, իմ ճպրտությունից
Վերջին գինվորը բաժին կստանա:
Ջարկեմ թմբուկներ, ճարեմ չիփոռներ, ճամարձակ, խնդուն,
Ձեզ ճիա եմ ճավետ ասավա՛ծ, սուրբ Պետրոս,
Ինչմո՞ղ, ճպրտությո՛ւն:

Դուռ են գնում:

Մտնում են Ինչարդ բազավորը, Ոսկինիթը, չմախտրը և զորք:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐՆ

Պատմիր, ի՞նչ ասաց նարիմբերլինգը Ինչմոնդի մասին:

ՈՍԿԻՆԻՏ

Ասում է, որ նա մարզված ռազմիկ չէ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐՆ

Այդ ճշմարիտ է: Մուսին ի՞նչ ասաց:

ՈՍԿԻՆԻՏ

Ժպտաց և ասաց. «Այդ մեզ օգուտ է»:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐՆ

Ուզիղ է ասել: Իրոք այդպես է:

Ժամապետը գարհամ է:

Հաշվիր, բանի զարկ է: Մի օրացույց բեր:
Արևը ծագե՞լ է:

ՈՍԿԻՆԻՏ

Ջեմ տեսել, արքա:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐՆ

Չուռնում է փայլել. քսան օրացույցի
Նա մի ժամ առաջ պետք է ծագած լիներ.
Մեկիս օրը սև է:
— Ոսկի՛ն...

ՈՍԿԻՆԻՏ

Այստեղ եմ, տեր իմ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Աչեք այսօր չի ուզում ծագել,
Եսժոռ երկինքը չոհիլ է զարհիճ:
Կարչի այս ցաղը, որ արցունքի պես երկիրն է ծածկել:
Աչեք չի փայլում, բայց դա նույն չափով
Վտանգավոր է Ինչմանցի համար, չէ որ աճարկու
Այդ նույն երկինքն է իր վրա կախված:

Մաճառ է նորֆոլկը:

ՆՈՐՖՈԼԿ

Աչդ, ի զեն, ի զե՞ն. թշնամին արդեն ռազմապաշտ իջավ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

Ի զեն գունդապետնդ. ճեռնցս թամբեք.
Բանբեր առաքեք, թող լորդ Մաճնլին իր զորքը բերի:
Ես իմ գնդերով ձիմա դաշտ կերթամ.
Հրամայում եմ զորքն այսպես վարել ճակատամարտի.
Հնձելազորն ու ճեռնակ գունդը
Պետք է առաջին դծի վրա շարվեն,
Իսկ ճեռածիգը մեջտեղով գնա:
Դուք, իշխան Նորֆոլկ և Թոմաս Սուսի,
Առաջնապահեք ճեռնակ գունդն ու ձիավոր զորքը:
Նրանց ճեռնից ես պիտի շարժեմ գլխավոր զորքը,
Որոնց պաշտպանն է երկու կողմի վրա,
Մեր թևաթիչը բնաիր այրուձին:
Օգնիր, աստր Գևորգ: Նորֆոլկ, դու խոսքիր:

ՆՈՐՖՈԼԿ

Լավ հրամանն է, ազգմաչունչ արքա,
Իմ վրանի մեջ այս թուղթը գտա:

Տալիս է մի թուղթ:

ԹԱԳԱՎՈՐ ՈՒԶԱՐԻ

«Մի լինիր, Նորֆոլկ, այդհան լիրբ, փխված,
Քո տեր Դիկոնը բանդի գնված է և արդեն ծախված»:
Թշնամու գործ է:
Իշխաններ, հապա ձեր տեղերն անցեք,
Ոգով մի ընկնվեք փուչ տեսիլներից,

Խիղճը երկչոտի ապաստարանն է,
Որ ճնարված է ֆարիսի ոգին սանձահարելու:
Մեր խիղճը դա մեր ուժգնու բազուկն է, իսկ մեր օրենքը՝
Անողոք սուրը:
Հառա՛չ, գուղդագուղդ, ճառա՛չ ֆարսահրա,
Դռախտ կամ դժոխք՝ երբանի միասին:

Փչարդի հարց իր բանակին:

Աղեղն ասացի, ավելին ի՞նչ ասեմ.
Ինչեցնեմ, թե դուք ո՞ւմ ճիտ գործ ունեք.
Անարդ, վատասռնամ չրչմոլիկների մի ամբոխի հետ,
Բռնառնների ազոխության հետ, մի գեղչուկ տակաճի,
Որ գուրս է փախում բնակչությամբ կուչտ նրանց երկիրը,
Մղելով աննույն ապաստակությանց և սաույզ մաճվան:
Դուք բնած էիք անփույթ, անվրով.
Նրանք բերում են ձեզ աբեզ տագնապ.
Դուք ձեզ ունիք և սիրուն կանայք ձեզ երջանկացնող,
Նրանք ուզում են զավթել թե՛ մինը և թե՛ մյուսը:
Եվ ո՞վ է նրանց առաջնորդում այստեղ.
Մի խառնակիչիկ ապիրատ լակատ,
Որ մայրս է անվ պանդխատության մեջ երկար ժամանակ:
Մի երկչոտ մանուկ, որ իր ոչ կյանքում
Ոչ ցուրտ է տեսել և ոչ էլ կարիք:
Արդ, ծալը էշենիք այդ վատարանդի ասպատակներին,
Ջնջենիք մեծաքան այդ ֆրանսիական ցնցոտիներին,
Կյանքից հեռացնաս, սավալուկ, բշվառ մուրացիկներին,
Այդ առնետներին, որ երազելով չանաստակության՝
Կարտուղյունից կարող են սատկել:
Թե պիտի հաղթվենք, լավ է մեզ հաղթեն ֆարսահրա այրեր
Եվ ոչ թե այս բիճ բռնառնները, որոնց սորսել,
Ջարկել, ջարդել են մեր հայ հայրերը իրենց երկրի մեջ
Եվ այդ ամոթը իրեն հիշատակ կտակել որդոց:
Եվ նրա՞նք պիտի մեր ճողը սիրեն, մեր կանանց գրկեն
Ու բանաքարեն մեր աղջիկներին:

Հոռվար բմբռնաստության:

Նրանց բմբռնքը արդեն բեղում է.
Ի մարտ, Անգլիո իշխանագուններ, ի մարտ, իմ հայեր:

Աղեղնավորնե՛ր, բշնամու սիրտը չանթիցի՛ք ճեռով.
նթաննե՛ք խոռխոռ ձեր նժույգներք
նվ աչտաճակեք առյաճ ճեղճզում:
Թող նբիւճ ապչի ձեր նիզակների չաշ ու չառաչից:

Մտնում է մի ատրճանգակ:

Ի՞նչ ասաց Ստենկին. զարիք բերո՞ւմ է:

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Մեռնից գալ. արճա:

ԲԱԿՍԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Դիխատե՛լ ատդում:

ՍՈՐՅՈՒԿ

Աւճա. բշնամին ճախնուաք աճցավ,
Հակառամարաից ճնաս գլխատնեմ:

ԲԱԿՍԱՎՈՐ ՈՒՉԱՐԻ

Ւրծիխս մնչ ճազար սիրտ է բաբախում.
Դուշեն՛ր, ճառա՛չ դնպի բշնամին:
Ով դու սարբ Գևորգ, մեր ճեամենի աճող մարտակոչ,
Մնզ վիշապների ցառմամբ բարբաճիր:
Ո՛ճ, դնպի ասոխ: Մերճ է ճաղթանակ.
Նա բազմած է մեր սազավարտներին:

Գնում են:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

Նույն դաշտի մի ալ մասը:

Ռազմի շաչ ու չառաչ, կարճառ ճարաճներ: Մտնում է Արֆելիչը զորքով:
Նրա մոտ է վազում Գնազին:

ԳՆԱԶԻՆ

Փրկնցնե՛ք, տեր իմ, օգնութչյամ ճասնե՛ք,
Աւճան գարճում է աճող ճրաչքներ նակառամարտում.

Եթէ ազատ ես ճեռվում է բոլոր վտանգների մէջ.
Նրա ձին սպանվեց. ճա ամբողջապես ճեռքից է կռվում:
Ինչմոնդին է փնտռում մանվան կոկորդում:
Օգնեցեք, տեր իմ, թե ոչ՝ պատռված եմ:

Սենի չայան: Մտնում է Ինչպէդ թագաւորը:

ԹԱԳԱՒՈՐ ՌԻՉԱՐԴ

Ինձ մի ձի՛ տվեք, թագավորությունս մի ձիու կատմ:

ՊԵՏՐՈՒ

Փրկեցե՛ք, տեր իմ, ես ձի կճարեմ:

ԹԱԳԱՒՈՐ ՌԻՉԱՐԴ

Սատուկ, ես կյանքս խաղի եմ ճաննենել
Եվ պիտի խաղամ մինչև վերջին շունչ:
Վեցը Ինչմոնդ կար ռազմադաշտի մէջ.
Հինգին սպանեցի, իսկ ճա խույս տվեց:
Ես՛ւս, մի ձի՛ տվեք. թագավորությունս մի ձիու կատմ:

Պետք է:

ՏԵՍԱՐԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Նոյն դաշտի մի ալ մասը:

Շատի շուչ ու շառաչ: Մտնում են Ինչպէդը և Ինչմոնդը: Նոսէմ մնեսարտում են: Ինչպէդը սպանվում է: Նահանջ և փոպանարություն: Վերադառնում են Ինչմոնդը, Պերին՝ բոլոր բանակ և զանազան լուրեր:

ՌԻՉԱՐԴ

Փառք բարերարին և մեր գնեին, բարեր,
Որը ազատվեց մեր ճագրանակով. մանա շունը սատկեց:

ՊԵՐԻ

Անվեհեր Ինչմոնդ, պատռեդ բալաքար դու ճատուցեցիր:
Աճա արեւուն ճափշտակված թագը.
ես այն կարգեցի այս արճաչագոխ ճրեշի բունիից.
Որ բա ճակառը ճրանով զուգեմ:
Կրի՛ր, վայելիր ի փառս ճայրենյաց:

ՕԹԵՍՈՆ

Քաղ տամնեւ գոչի ասավածն հրկնման:
Բայց ասա ո՞ւր է ֆա Վեարգ արդին:

ԴԵՐԲԻ

Ոդչ է, տեր արհա: Նա Լեյտհրոսմն է.
Պատրաստ նեմ մեկնել, երբ կամենաս:

ՕԹԵՍՈՆ

Հայտնի էայերից ո՞վ քնկավ մարտում, երկու կողմերից:

ԴԵՐԲԻ

Դուքս Ջոն Նորֆոլկը, Վալտեր Ֆեռեսը,
Սըրհրտ Բրակենբիրին և Վիլյամ Բրենդոն:

ՕԹԵՍՈՆ

Քաղցիմ, իջչպես վայել է իրենց բարձր ծնունդին,
Ներում հոյակիմ փախած զորիերին,
Որ կամին խոնարհ ետ գառնալ մեզ մոտ:
Հենց ար ճաղարդման մեր ծեռն ավարավի
Մենմ Սպիտակ վարդը կմիավորենմ Կարմիր վարդի հետ.
Քաղ խնգա երկիմմն այդ վատ դաշինքից.
Որ չատ էր թխպած երանց գժտությամբ:
Ո՞ր ազգայավը տամնեւ չի ասի խոսքս լսելիս:
Անդլիան խենք էր երկար ժամանակ.
Նա հոչտում էր, բզկտում իրեն:
Սպրայը երբոր արյունն էր որում աճմի՞ա, կուտարի՞ւ,
Հայրը ժպրհությամբ պատում էր որդուն,
Որդին, ենդն բնկած, իր ճարճ էր մարդում:
Եվ բշնամացած կանկատեր ու Ճարմ,
Իրար դեմ եյան իշխաններ ու զարմ:
Այժմ միչմոնդն ու նեիսաքերը՝
Ժառանգներն երկու արհայական տան,
Քաղ ի կարգ ատեծո ճավետ միաբան,
Եվ երանց զարմը,— քե ատաված կամեց որդիմ ունեցան,—
Քաղ խաղաղությունն սիոն գալիմտ,
Որ մարդիկ ուրախ ապրեն աշխարհում:
Ո՛վ ատաված, փչրի՛ր ատրճ ազգապալի,
Որ այս արյունոտ երերը ճարից չվերադառնան,

Անգլիան չորքս արյան ճոճանիսում։
Դու բնաբնջիր այն մարդու ատնք,
Որ կուզե խոցել այս չքնաղ երկրի խաղաղությանը։
Եար վիրքը փակվեց, անզգաս է դարձյալ,
«Ամե՞ն» բարբառի մեր սերբ բարձրյալ։

Аппуциетр

и

Эшенбашпуомеетр

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Ընքսպիրի երկերի ժողովածուներում նրա քրոնիկները, որոնց թիվը հասնում է տասի, ավանդաբար զետեղվել են այն հաջորդականությամբ, ինչ հաջորդականությամբ որ նրանք գրված են։ Հրատարակիչները բնականաբար ձեռնաքցրել է դրամատուրգի ներքին զարգացումը և ոչ թե այն, թե պատմության մ'ր շրջանից են վերցրած տվյալ քրոնիկի թեման և սյուժեն։ Ընդհանուր առմամբ, Ընքսպիրի քրոնիկները ընդգրկում են 350 տարվա մի պատմություն, սկսվելով «Ջոն Արքա»-ով (Ջոն Անմոռ) և ավարտվելով «Հենրի Ութերորդ»-ով։

Սրանց միչև ընկած ճիմնական ութ գործերը վերաբերում են մեկ հարյուրամյակից մի փոքր ավելի մի շրջան (1377—1485), արտաքին և ներքին պատերազմներով, ֆեոդալական երկպառակություններով, ժողովրդական խռովություններով լի դրամատիկ մի ժամանակաշրջան, որ ամենաբնորոշն է անգլիական միջնադարի համար, ուստի և ինչ այդ քրոնիկներն էլ ընդգրկված են սույն հրատարակության մեջ։ Դրանք հատորում դասավորված են այն հաջորդականությամբ, ինչ հաջորդականությամբ որ նրանց գլխավոր ճերոսները պատմական առաջին են իջել, այն է՝ Ռիչարդ Երկրորդից մինչև Ռիչարդ Երրորդ։

Նկատի է առնված նաև այն, որ ժամանակակից շեքսպիրագիտության մեջ կասկած է հարուցվել այն մասին, թե արդյո՞ք «Ջոն Արքան» և «Հենրի Ութերորդը» Ընքսպիրի գրչին են պատկանում։

Այդ ութ քրոնիկներից, միայն մեկն է ծանոթ հայ ընթերցողին («Ռիչարդ Երրորդ»)։ Մնացած յոթը հայերեն են թարգմանվում և սույն հրատարակության մեջ են մտնում առաջին անգամ։ Թարգմանությունները կատարել են Խաչիկ Դաշտենցը (Ռիչարդ Երկրորդ», «Հենրի Չորրորդ» երկու մաս, «Հենրի Հինգերորդ» և «Ռիչարդ Երրորդ») և Հենրիկ Մնացը («Հենրի Վեցերորդ» երեք մաս)։ Ծանոթագրությունները կազմել են Ռ. Անդրեասյանը, Ա. Գրիգորյանը, Ա. Հովսեփյանը և Ն. Մուրադյանը։ Այս բոլոր երկերի ծանոթագրությունների համար ներածական ուղվածներ է կազմել Ն. Մուրադյանը։

Ժողովածուի խմբագրության առջև ծառացած դժվարություններից ամենալուրջը, անշուշտ, անձնանունների, տեղանունների և դիցաբանական անունների տառադարձման հարցն էր։

Մեր լեզվի զարգացման և ընդհանուր կանոնակարգման արդի վիճակը հրամայաբար պահանջում էր միաձևության հասնել այն բոլոր անունների տառադարձման մեջ, որոնց մեկից ավելի գրության ձևերն անընդհատ սովորական երևույթ էին։ Այդ նպատակով կազմված հանձնաժողովը Շեքսպիրի գործածած հիշյալ երեք կարգի անունների տառադարձման կապակցությամբ մտքեր փոխանակեց ու հանգեց որոշ եզրակացությունների։

Ընդհանուր առմամբ մենք են ընդունվել ՀՍՍՀ Միջազգային կոմիտեի կից տերմինաբանական կոմիսիայի՝ օտար անունների և բառերի տառադարձման կանոնները, սակայն ա) կատարվել են զանազան ճշտումներ, ըստ անգլերեն բառերի և անունների տառադարձման արդի պրակտիկայի և բ) առանձնակի կանոններ են սահմանվել այն դեպքերի համար, որոնք այդ կանոնների մեջ տեղ չեն գտել։

Երկարատև ավանդությամբ ընդունված շեքսպիրյան հատուկ անունները պահպանվել են ուղղությամբ, թեև դրանք կարող են երբեմն լավ չարտահայտել անգլերենի արտասանական առանձնահատկությունները։

Շեքսպիրի գործածած հունական, լատինական, իտալական և ֆրանսիական անունները, մասնավորապես հունա-հռոմեական դիցաբանական ու պատմական անունները տառադարձված են ըստ այդ լեզուների առանձնահատկությունների և հայերենի ավանդական գրության և արտասանության։

Բոլոր դեպքերում թույլատրված են մասնակի շեղումներ ըստ բանաստեղծության կամ չափածո խոսքի պահանջների, եթե այդ շեղումները չեն աղավաղում բառերի ճշգրիտ ընկալումը։

Նախաբանական հոդվածները և ծանոթագրությունները կազմելիս մենք և հիմնականում ելել ենք ընդունված Շեքսպիրի երկերի լավագույն ժողովածուի ռուսական վերջին հրատարակությունը. **Уильям Шекспир**, Полное собрание сочинений в восьми томах, М., 1957—1960.

Ծանոթագրությունների համար նկատի են առնվել նաև հետևյալ հրատարակությունները. **Шекспир**, под ред. С. А. Венгерова, изд. Брокгауз-Ефрона, в пяти томах СПб., 1902—1904.

The Yale Shakespeare, ed. by Tucker Brooke and Lawrence Mason in 30 vols, New Haven, 1919—1964.

Հաշվի են առնված նաև այլ աշխատություններ, որոնցից կարելի է հիշատակել. „Narrative and Dramatic Sources of Shakespeare", ed. by Geoffrey Bullough, in 5, vols. London—New York, 1964—1966.

ՇԵՔՍՊԻՐԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԿՆԵՐԸ*

1

Ժողովրդի կյանքում լինում են պահեր, երբ նրա համար հրատապ անհրաժեշտություն է դառնում ամբողջ ճանապարհին ետ նայելը և պատմության դասերը իմաստավորելը։ Դա լինում է ազգային աղետներից հետո, երբ մարդիկ ձգտում են պարզել պատմական ողբերգության պատճառները։ Դա լինում է նաև հաղթանակների ժամին, երբ ժողովուրդը՝ հաղթության հպարտությամբ լեցուն, ուզում է ըմբռնել անփակաց հզորության խոր ակունքները։

1588 թվականի ամռանը անգլիացիները փայլուն հաջողություն ունեցան Իսպանիայի դեմ մղվող պատերազմում, ջրասույզ անելով իրենց հարձակման ափերին մուտքած թշնամական նավատորմը, որ հպարտորեն «Անհաղթ Armada» էր կոչվել Ի՛նչ Փիլիպոս Երկրորդը, ո՛չ էլ իսպանական ազնվականությունը դեռ չէին կարող պատկերացնել այս իրադարձության հետևանքները։ Հաբսբուրգների կայսրությունում առաջվա պես արևը մայր չէր մտնում, կաթոլիկական Լիգային օգնության ուղարկված իսպանական կոնֆետադորները վխտում էին Ֆրանսիայի հյուսիսում, ամմիջապես Լամանշի մոտերքում, իսկ ծանր բեռնավորված գալեոնները Իսպանիա էին բերում Մեքսիկայի և Պերուի ոսկին ու արծաթը։ Նորակառույց Էսկորիալի ո՞ր բնակիչը կարող էր մտածել, որ Արմադայի կործանումը պետ առաջին քայլը կլինի, որից կսկսվի հզորագույն պետության վերածումը մի երկրորդական եվրոպական երկրի։

Իսպանական նավատորմի կործանումը ալ կերպ ընկալվեց Անգլիայում։ Անգլիացիների համար դա սոսկ հաղթանակ չէր համաշխարհային տիրապետության ձգտող զորեղ հակառակորդի նկատմամբ։ Արմադան արշավի հանելով, Իսպանիան իր գլխավոր նպատակը ծովամարտը շահելու մեջ չէր տեսնում. ակնհայտ է, որ իսպանացիները առհասարակ չէին հավատում, թե Արմադայի վրա կռնչի է

* Գրված է տան հրատարակության համար (խմբ.)։

հարձակվել, և դրա համար էլ պրշտահիմքի դեկավար էր կոչվել գլխավոր Մեդինա Սիդոնիան։ Հիմնական նպատակն էր Բրիտանական կղզիներ դնացող ափ հասնել, որը պետք է Անգլիան դարձներ Իսպանիայի նկրտումների գաղութ։ Թե ինչով էր ձգի նման հետաքրքրում, պարզ էր բոլոր անգլիացիներին. նրանցից շատերը ականատես էին այդ ոճիրներին ու դժոխությունների, որ դուքս Ալբայի զորքերը կատարում էին արնաքամ լինող Նիդերլանդներում։

Ահա թե ինչու լուրն այդ մասին, թե իսպանական դնացող իր անմասնակ փախցած է գտել Լամանշի ճամակում, Անգլիայի համար հանգստացուցիչ էր ազգային-ազատագրական պատերազմում տարած վճռական հաղթանակի, ավետի, հաղթանակ, որ ճնշք էր բերվել անգլիական հասարակության ամենատարբեր խավերի հանգստել ցանկերով։ Եվ երբ մեծ հաղթանակից մի քանի տարի անց լոնդոնյան թատրոնի բեմից հնչում էին

This England never did, nor never shall,
Lie at the proud foot of a conqueror,
But when it first did help to wound itself,—[1]
(„King John", V, 7, 111-113)

հպարտ խոսքերը, խաղաղամոլ հանդիսասրահը դրանք ընկալում էր որպես իր հիրավական ցանկերի արժանի գնահատություն։

Բայց եթե լոնդոնյան թատրոնների մշտական ներկայացնելու համար նման խոսքերը հնչում էին լոկ որպես ոչ հետո փառավոր անցյալի վկայություն, ապա Անգլիայի լավագույն մտքերի համար դրանք պարունակում էին դժվար ու իմաստավոր հետաքրքիր մի հարց. ինչպե՞ս պատահեց, որ կղզիների վրա ապրող ոչ մեծ մի երկիր կարողացավ վճռական պարտության մատնել այդ ժամանակ գրեթե բոլոր ցամաքամասերի վրա իր իշխանությունը հաստատած կայսրությանը։

Ինչպե՞ս ձևավորվեց այդ Անգլիան, որը կատեգրեց հզորագույն Իսպանիայի ճնշումը։

* * *

Վերածննդի դարաշրջանը, որը, Էնգելսի բնորոշումով, մարդկության մինչ այդ վերապրած մեծագույն առաջադիմական հեղաշրջումներից[2] մեկն էր, Եվրոպայի շատ երկրների համար դարձավ գիտության ու արվեստի բուռն ծաղկման շրջան։ Այս ժամանակի հատկանշական կողմերից մեկն այն էր, որ խիստ արվեց մարդկանց հետաքրքրությունը պատմության նկատմամբ։ Բուրժուական հարաբերությունների ձևավորումը և ազգային պետությունների կազմավորման ձգտումները այդ ժամանակվա մտածողներին օրինաչափորեն հանգեցրեց իրենց հարևանների պատմությունն ուսումնասիրելու պրոբլեմին, իսկ ծանոթությունը անտիկ աշխարհի հուշարձաններին հին Հունաստանի ու Հռոմի պատմագրության ձեռքբերումների

դարձրեց եվրոպական գիտնականների սեփականությունը։ Նկատելու անտարակույս հոգևոր բռնապետությունից ազատագրվելու հետ մեկտեղ փոխվեց և այն բուն տեղը, որ քաղաքացիական պատմությունը զբաղեցնում էր մարդկանց աշխարհայացքի մեջ։ Այժմ արդեն առաջին պետությունների պատմության մեջ շատ հեղինակներ ու ընթերցողներ տեսան իմաստության ակունքներ, տեսան նրանցում արդիականության իրադարձությունները քննելու համար ուղիղ խոսքով, քաղաքացիական պատմությունը որոշ չափով սկսեց վիճարկել Սուրբ գրքի իրավունքը՝ լինելու մարդկանց ուսուցիչ ու խորհրդատու։

XVI դարը Անգլիայում նշանավորվեց երկրի պատմության նկատմամբ ուշադրության նկատելի ուժեղացմամբ։ Այս հարյուրամյակի ընթացքում Անգլիայի պատմությանը նվիրված երկասիրությունները հատկապես են քիչ թե շատ սարքերաբար՝ սկսած իտալացի հումանիստ Պոլիդոր Վերգիլիոսի գրչին պատկանող «Անգլիական պատմությունից», որի հեղինակին անգլիական արքունիք էր հրավիրել Հենրի Յոթերորդը, և վերջացրած «Անգլիայի, Շոտլանդիայի և Իռլանդիայի քրոնիկներով», որ հրատարակել էր Հաֆպլիլ Հոլինշեդը և որը դարձավ հարևնական պատմությանը նվիրված շեքսպիրյան պիեսների հիմնական աղբյուրը։

Սակայն Վերածննդի դարաշրջանում պատմական կոնցեպցիաների զարգացումը բնավ էլ այնքան նուաճում չէր ընթանում, որքան առաջադիմությունը բնական գիտությունների մարզում։ Ընդսպիրի օրոք ևս հայտնվում էին աշխատություններ, որոնք իրենց մեթոդուլոգիապով շատ քիչ էին տարբերվում միջնադարյան տարեգիրների պարզունակ երկասիրություններից. այդ բանի օրինակն են ժամանակին ճանաչված «Անգլիայի տարեգրքերը», որոնց հեղինակն էր Ջոն Ստոուն։ Անգլիայի պատմության հնագույն շրջանները ներկայացնելիս հեղինակները որպես կանոն հենվում էին դիցարանական տեղեկությունների վրա, ջանալով համաձայնեցնել դրանք աստվածաշնչյանի ասքերի հետ։ Իսկ այնտեղ, ուր նրանք փորձում էին բացատրել պատմական զարգացման միտումները, հաճախ գերի էին մնում աստծո դատաստանի վերաբերյալ՝ որպես պատմության շարժիչ ուժի, վաղեմի պատկերացումներին։

Այսպես, սըր Ուոլտեր Ռելին իր «Աշխարհի պատմության» մեջ, որ լույս է տեսել 1614 թ., Անգլիայի պատմությունը բաժանում է պարփակված շրջանների, որոնցից յուրաքանչյուրում թոռները դատում են ասովածային պատժի չոր՝ պապերի գործած մեղքերի դիմաց։ Օրինակ, փորձելով պարզել Ռիչարդ Երկրորդի ողբերգական կործանման պատճառները, Ռելին հանգում է այն մտքին, որ դա Ռիչարդի պապի՝ Էդվարդ Երրորդի, դաժանությունների հատուցումն էր. «Այդ դաժանության հատուցումը,—գրում է Ռելին,—աստված իր գաղտնի ու անմնկնելի արհեստով թափեց Էդվարդ Երրորդի թոռան վրա. և այնպես պատահեց, որ նույնը բաժին ընկավ այդ գծի բոլոր մնացած ներկայացուցիչներին՝ երկրորդ կամ երրորդ սերնդից, որոնք բոլորը թաղվեցին այն շինությունների ավերակների տակ, որոնք

շաղախը հոսնելով էր աննեղ ճամասակների արյունով։ Այդպես, Ռիչարդ Երկրորդը պատանեկան ծաղկում հասակում գահընկեց արվեց ու սպանվեց իր զարմիկի ու վասալի՝ Հենրի Լանկաստերի, հետագայում Հենրի Չորրորդի, կողմից[3]։ Նմանօրինակ տնաակետի կողմն է հանձին կանգնում և Հոլինշեդը։ Նույնիսկ «Ռիչարդ Երրորդի պատմության» մեջ որ գրել է XVI դարի սկզբի խոշորագույն անգլիական հումանիստ Թոմաս Մորը, այդ պատմական երկի ոճական-շինանկերպվում է բարոյական քարոզի շոշափելի տարրերի հետ։

Եվ միայն XVI դարի 90-ականների սկզբում անգլիական գրականության մեջ արվից առաջին և իր ժամանակի համար հետևողական փորձը՝ հայրենի երկրի և առանձին անհատների ճակատագիրը բացատրել պատմական զարգացման ներքին օրենքներով։ Այդ փորձի պատիվը պատկանում է Շեքսպիրին։ Անգլիական պատմական դրամատուրգիայի հիմնադիրը հանդես եկավ ոչ միայն որպես հանճարեղ արվեստագետ, այլ նաև որպես իր ժամանակակիցներից շատ ու շատ առաջ անցած պատմագետ-մտածող։ Անգլիայի Վերածննդության գրականության մեջ միայն Շեքսպիրի քրոնիկներն են, որ կարող են լիիրավ կերպով փոխառնել Ծրնունդ Բենկոնի դրվատական խոսքերը՝ ասված Վերածննդի հսկաներից մեկի՝ Նիկոլո Մաքիավելլիի պատմական կոնցեպցիայի վերաբերյալ. «Մենք պետք է երախտապարտ լինենք Մաքիավելլիին ու նման մյուս գրողներին, որոնք բացահայտ և առանց որևէ բան քողարկելու պատկերել են այն, ինչ տեղերաբար արել են մարդիկ և ոչ թե այն, ինչ պետք է անեին»։

XVI դարի գրականությանը բնորոշ հետաքրքրությունը պատմական պրոլեմատիկայի նկատմամբ իր նկատելի դրոշմն էր թողել և լոնդոնյան թատրոնի խաղացանկի վրա։ Հայտնի է, օրինակ, որ անգլիական Վերածննդության գրականության մեզ հասած ամենագույն հուշարձանը Ջոն Բեյլի «Ջոն Արքան» է, որն ստեղծվել է, ըստ երևույթին, մոտավորապես 1540 թվականին։ Սըր Ֆիլիպ Սիդնեյը իր «Պոեզիայի պաշտպանության» մեջ զգալի տեղ է հատկացրել պատմական երկների պոետիկայի քննությանը։ Թոմաս Նեշը «Անհատակ Պիրսը» պամֆլետում բարձր էր գնահատում հայրենական պատմությունից սյուժեներ քաղող պիեսների ազգանպաստակաան լիբրը։ Նման սյուժեների էին դիմում նաև Շեքսպիրի ամենիչական ընկերները՝ Թոքերտ Գրինը, Ջորջ Փիլը, Քրիստոֆոր Մարլոն և 90-ականների մյուս դրամատուրգները։ Նույնիսկ որոշ կատակերգություններ, որոնք պատկերում էին եղիսաբեթյան Լոնդոնի կենցաղն ու բարքերը, ձևականորեն կարող էին դասվել պատմական երկերի շարքը. օրինակ՝ Թոմաս Դեկկերի «Կոշկակարի տոնը», որ առանց անուրը տալու հանդես է գալիս Հենրի Վեցերորդը։ Այսպիսով, պատմական դրամատուրգիայի ժանրում անգլիական թատրոնի կոտակած փորձը անտարակույս քիչ նշանակություն չի ունեցել Շեքսպիրի ստեղծագործական մեթոդի ձևավորման համար։

XVII դարի սկզբին արդեն «պատմություն» անունը կրող պիեսները հատուկտուկ տեղ են գրավում լոնդոնյան թատրոնների խաղացանկում, մի բան, որի մասին

անուղղակի, բայց միանգամայն պերճախոս վկայում է այն դրվատական հանգնարարականը, որ «Համլետի» մեջ Պոլոնիուսը տալիս է էլսինոր ժամանած թատերախմբին.

The best actors in the world, either for tragedy, comedy, history, pastoral, pastoral-comical, historical-pastoral, tragical-historical, tragical-comical-historical-pastoral, scene individable, or poem unlimited (II, 2, 392-396).[3]

Այս բնախնդիր ճշգրտությունը, որով Պոլոնիուսը՝ ջանել տարիներին սիրողական ներկայացումներով զվարճացող այդ պալատականը, թվարկում է թատերական ժանրերի տաքատեսակները, աչքաթող, ամենից առաջ ծառայում է որպես կարճամիտ, կարդ ու կանոնի սովոր մարդու սառիբական բնութագրման միջոց։ Սակայն, մյուս կողմից, նրա սիմ-գիտական ճարպտակությունները պարունակում են և Շեքսպիրի ինքնական վերաբերմունքի տարրերը իր ժամանակի թատրոնի խաղացանկի նկատմամբ։

Չի կարելի մոռանալ այն մասին, որ դրամատուրգիական ժանրերի վերը բերված դասահատությունը տրվում է հենց «Համլետի» մեջ, մի ողբերգություն, որը Շեքսպիրը ստեղծեց իր քրոնիկների փայլուն շարքը ավարտելուց շատ չանցած։ Շեքսպիրյան պիեսներն ունեին այն բոլոր անհրաժեշտ հատկությունները, որոնք թույլ էին տալիս դրանք կոչելու «պատմություններ»։ Բայց, միևնույն ժամանակ, մինչ Շեքսպիրը անգլիական բեմում հաստնված բոլոր «պատմությունները» շատ լուրջ վերապահումներով միայն կարելի է վերագրել պատմական դրամատուրգիայի ժանրին։

Այս տիպի վաղ ստեղծագործություններն, որոնք դեռևս չէին խզել կապերը միջնադարյան մորալիտեի ավանդույթների հետ, առհասարակ որևէ պատմական հավաստիության հավակնություն չունեին. առաջացյալ՝ Բեյլի արդեն հիշատակված պիեսը։ Սակայն «պատմություններ», «խոշոր պատմություններ» կամ «հավատի պատմություններ» գրող հեղինակների գործերը ևս, որոնք ստեղծումը հանդիսանում էր Շեքսպիրի առաջին դրամատուրգիական քայլերին, որպես կանոն զուրկ էին ճշմարիտ պատմականությունից։ Ազատիսի ստեղծագործության փայլուն օրինակ կարող է ծառայել «Ջեյմսդինի մոտ տպագրված Հակոր Չորրորդի շոտլանդական պատմությունը», որը պատկանում է Ռոբերտ Գրինի գրչին և բեմադրվել է, ըստ երևույթին, 1591 թվականին։ Պրոֆեսոր Է. Փորտեռլիը միանգամայն իրավացի էր, երբ այդ երկի մասին ասում էր, թե դա «ընդամենը կեղծ-պատմական պիես է»[4]։ «Հակոր Չորրորդի շոտլանդական պատմությունը», ուր պատմական աննաանց կողքին գործում են Օքերոնը, դիմակներ ու փերիներ, ավելի շուտ հարմար է գալիս Պոլոնիուսի զավեշտալի ժանրային բնորոշումներին, առնենք, «տրագիկոմիկական պատմական հովվերգությանը»։ Շեքսպիրի ավագ ժամանակակիցների գործերից քրոնիկի դասական ժանրին կարող է դասվել սոսկ Մարլոյի «Էդվարդ Երկրորդը»։ Սակայն հարկ է նկատել, որ այդ պիեսը հարտնվել է 1593 թվականին, արդեն այն բանից

հետո, երբ Շեքսպիրը հանդես էր եկել իր առաջին քրոնիկներով։ Այդ իսկ պատճառով, չի բացառված, որ Մարլոն կարող էր լրել Շեքսպիրի մշակած պոետիկայի որոշակի ազդեցությունը։

Այսպիսով, ուրեմն, մենք չենք սխալվել, Շեքսպիրին անվանելով անգլիական պատմական թատերագրության հիմնադիր։ Շեքսպիրը ոչ միայն պարզապես շարունակեց անգլիական Վերածննդության դրամատուրգիայի կտակած ավանդությունները, այլև դարձավ մի նոր ժանրի իսկական նախահայրը, ժանր, որի մեջ հարենական պատմության ընթացքի օրինաչափությունները ըմբռնելու ձգտումը գտավ իր համարժեք գեղարվեստա-պոետիկական արտահայտությունը։

Շատ հատկանշական է, որ հենց Շեքսպիրի քրոնիկներն էին (մի ժանր, որ ակնհայտ գրողը անմիջապես առաջ անցավ իր ուսուցիչներից), որ հիվանդագին արձագանք գտան մինչ շեքսպիրյան շրջանում անգլիական թատրոնի ամենազոր օրենսգիրների, «համալսարանական մտքեր» խմբին պատկանող նրա մի շարք դրամատուրգ-ախոյանների կողմից։ 1592 թվականին Ռոբերտ Գրինը իր մահից առաջ գրած «Գրոշանոց խելք, գնված միլիոն ապաշավանքով» պամֆլետում, դիմելով իր ընկերակիցներ Մառլոյին և Լոջին, հորդորում էր զգուշանալ դերասանների ապերախտությունից. «Օ՛, մի վստահեք նրանց։ Քանզի նրանց մեջ մեր փետուրներով պճնված մի ինքնակոչ ագռավ կա, որն իր «դերասանի մորթի տակ պահված վագրի սրտով կարծում է, թե կարող է փքուն սպիտակ հանգով բացառվել նույնքան հաջող, ինչպես մեզանից լավագույնները, և ալդ գործակատարը երևակայում է, թե նա ողջ երկրում բոմի փակ ցնցող է (Shake-scene)»[7]։ «Հենրի Վեցերորդի» երրորդ մասի «Օ՛, վագրամոլ սիրտ՝ կնոջ կրծքի տակ»[8] տողի պարոդիկ օգտագործումը այդ պամֆլետի մեջ, կասկած չի թողնում, որ Գրինի նախանձոտ անբավականության գլխավոր պատճառը քրոնիկի ժանրում երիտասարդ դրամատուրգի ձեռք բերած հաջողություններն էին։

* * *

Գրինի պամֆլետը թույլ է տալիս մի շատ կարևոր ճշտում մտցնել Շեքսպիրի քրոնիկների ստեղծման ժամանակագրության մեջ։ Նրա խոսքերից պարզ է, որ աշունն 1592 թվականի ամառը (Գրինը մահացել է սեպտեմբերի 3-ին) Լոնդոնի հասարակությունը ծանոթ էր «Հենրի Վեցերորդի» երրորդ մասին։ Թեպետ շեքսպիրյան քրոնիկների ճշգրիտ թվագրումները մի շարք դեպքերում հենված են գիտական ենթադրությունների վրա, ժամանակակից հետազոտողների տեսակետները այդ պիեսների ստեղծման ընթացքության շատ էական հարցի վերաբերյալ առանձնապես շատ չեն տարբերվում։

Ըստ երևույթին, մինչև 1592-ի ամառը հասցվել են «Հենրի Վեցերորդի» լուրջ երեք մասերը, իսկ անմիջապես դրանցից հետո՝ «Ինչարդ երրորդի կյանքն ու մահը», որը թե՛ գաղափարական և թե՛ գեղարվեստական իմաստով սրամտական վաղ

տետրալոգիայի ավարտականում էր 90-ականների կեսերին Շեքսպիրը գրեց Ջոն արքայի քրոնիկը, իսկ 1597-ից սկսեց աշխատել երկրորդ տետրալոգիայի վրա, որի ընդգրկում է «Ինչպես Երկրորդի կյանքն ու մահը», «Հենրի Չորրորդի» զույգ մասերը և պիեսը Հենրի Հինգերորդի մասին, որի պրեմիերան կայացավ 1599 թ.։ Վերջապես, 1612—1613 թթ. թատերաշրջանում բեմադրվել է քրոնիկը Հենրի Ութերորդի մասին։ Շատ հնարավոր է, որ դա թատրոնի համար Շեքսպիրի գրած վերջին պիեսն է։ Այսպիսով, Շեքսպիրի բարեկամների և 1623-ի նրա երկերի առաջին ժողովածուի հրատարակողների՝ Հեմինգի և Կոնդելի կողմից «պատմության» ժանրին վերագրած տաս պիեսներից իր մեջ ստեղծվել են դրամատուրգի ստեղծագործության առաջին շրջանում, և միայն մեկը՝ նրա ստեղծագործական գործունեության վերջում։

Սակայն, առաջին շրջանի շեքսպիրյան ստեղծագործության տոնայնությունը որոշող միակ ժանրը սոսկ քրոնիկները չէին։ Այդ նույն տարիներին դրամատուրգը գրել էր «Տիտոս Անդրոնիկոս» և «Ռոմեո և Ջուլիետ» ողբերգությունները, ինչպես նաև իր գրեթե բոլոր կենսուրախ կատակերգությունները։ Ինչպե՞ս է եղել, որ գրողը ունեսանելության հրճվանքի բոլոր ներքնաշնչերով շողացող կատակերգություններին զուգահեռ բացառիկ թեթևությամբ անցել է քրոնիկների դժնդակ պատկերներին՝ լուսավորված եղերաբաստիական երկպառակությունների մռայլ կրակով կամ կաքիղների աղոտ առկայծումներով, որոնց լույսի տակ սարսռելի ոճիրներ են կատարվում։

Առաջին հայացքից դժվար բացատրվող այս իրողությունը կարելի է ըմբռնել լոկ ճշմարիտ առնելով Շեքսպիրի աշխարհզգացողության կարևորագույն առանձնահատկությունները նրա ստեղծագործության առաջին շրջանում։ Իր ստեղծագործական էվոլյուցիայի վաղ փուլում, Վերածննդության շատ արվեստագետների նման, Շեքսպիրը մարդկանց նոր, հումանիստական հարաբերությունների հաղթանակը խոչընդոտող չարի գլխավոր ակունքը համարում էր այն ուժերը, որոնք նույնանում էին միջնադարի ծնած բարոյական, քաղաքական հին նորմերի հետ։ Ավելին, գրողին շրջապատող իրականությունը նրա կողմից հիմնականում ընկալվում էր որպես մարդկային անհատականության ազատ զարգացման ու իրացմանը խանգարող հին սկզբունքների դեմ տարած հաղթանակի արգասիք։ Ե՛վ կատակերգություններում, և՛ հատկապես, «Ռոմեո և Ջուլիետում» գեղարվեստական իմաստավորման առարկան անցյալի միտումներն էին։ Ոչինչ, որ անորոշ, պայմանականորեն հետու է այդ անցյալը։ Բայց դա մի անցյալ է, որը դիտվում է մաքոր ներաշխարհի բաղդատությամբ։ Այն տարիներին Շեքսպիրին հուզող գլխավոր խնդիրը մնում էր՝ ինչպիսի՞ ջանքեր է պահանջել միջնադարի գաղափարների դեմ վճռական ընդհարման եկած նոր հումանիստական հայացքների հաղթանակը։ Արդյո՞ք ուժերի հարաբերությունը, ինչպես դա պատկերված է կատակերգություններում, այնպե՞ս բացահայտ է եղել հումանիզմի օգտին, որ չարը ստիպված է եղել ընկրկել, առանց էական վնաս հասցնելու իր ախտահարներին։ Թե՞ սիրո, հավատարմության, ազատության հաղթանակի համար ավելի զոհեր են պահանջվել, ինչպես չքնաղ Ջուլիետն ու նրա Ռոմեոն։

Այս պատմում է ընորոշ և Ոնբուկիրի տեղեկագրության առաջին շրջանում ստեղծված քրոնիկոներին, թեև, հասկանալի է, դրանց մեջ առաջին պլան է մղվում պատմա-քաղաքական պրոբլեմատիկան: Դա չի նշանակում, թե յուրաքանչյուր առաձին վերցրած ստեղծագործության մեջ պատմական նոր միտումների վճռական հաղթանակը միջնադարյան քաղաքական սկզբունքների նկատմամբ: Սակայն, թե՛ քրոնիկների ողջ շարքը, լրիվ վերցրած, թե՛ զուտ տեղագրական, որոնց պինակները պատճենների տարատիպ կապված են միմյանց հետ, տպորված են այն համատեղ, որ անխուսափելի է պարտությունը բոլոր նրանց, ովքեր կամա թե ակամա պաշտպան կկանգնեն միջնադարյան գիմքերին և, ընդհակառակը, լի են այն համոզմունքով, որ հաղթանակը օրինաշափորեն լինելու է նոր ժամանակների քաղաքական ձգտումների կողմը:

Հենց այդ հետաքրքրությունն էլ միջնադարի ճգնաժամն ու նոր ժամանակների համար ճանապարհ հարթելու գործընթացի ընթացքի ընդհանուր պատճառների նկատմամբ, կանխորոշեց քրոնիկների նյութի ընտրությունը: Վերցնելով առաձին պինակների տեղեկման հաշորդականությունից, դժվար չէ նկատել, որ առաջին շրջանի քրոնիկների շարքում պատկերված վերջին իրադարձությունը (ժամանակի առումով) 1485 թվականի Բոսվորթի ճակատամարտն է: Այս տարեթիվը վերին աստիճանի կարևոր է Անգլիայի պատմական զարգացումը հասկանալու համար:

Մատնանշելով միջին դարերը նոր ժամանակներից անջատող սահմանագիծը Էնգելսը գրում էր. «Կոստանդնուպոլսի բարձրացման ու Հռոմի անկման հետ միասին ավարտվում է միջնադարի վերջը»[9]: Երբ Կոստանդնուպոլսի անկումը (1453 թ.) նշանավորում է միջնադարի վերջը համաեվրոպական մասշտաբով, ապա Անգլիայի համար նոր ժամանակների սկիզբը նշող պատճանական ուղենուղը Բոսվորթի ճակատամարտն էր: Այդ ճակատամարտում Հենրի Ռիչմոնդի (նա գամ բարձրացավ որպես Հենրի Յոթերորդ) տարած հաղթանակը վերջ դրեց Կարմիր և Սպիտակ Վարդերի պատերազմին և հաստատեց Թյուդորների դինաստիայի բացարձակ տիրապետության Էնգելսի խոսքով ասած՝ այդ իրադարձությունը նշանակում էր «թեպետ դեռ ո՛չ բուրժուազիայի, բայց թագավորական իշխանության հաղթանակը ֆեոդալիզմի դեմ»[10]: Բոսվորթից շատ չանցած՝ Անգլիայում սկսվում է Վերածնության դարաշրջանի վաղ փուլը, որին իր հաշիվն է սկսում ողջ նոր պատմությունը:

Այսպիսով, քրոնիկների մեջ պատկերված անցքերից Ոնբուկիրին բաժանողը միայն ժամանակագրական տարածությունը չէր: Բացառությամբ «Հենրի Ութերորդի», նրա բոլոր քրոնիկները պինահար են, որոնք ստեղծել է նոր ժամանակների թատերագիրը իր հայրենիքի միջնադարյան պատմությունից առած պատճենների: Նախորդ դարաշրջանին հատուկ միտումների մասին խորհելիս Ոնբուկիրը կարող էր լինել խորամանկ մտածող, քանի որ տեսնում էր, թե ինչպես են զարգացել այդ միտումները

և որ նա հասցրել։ Եվ թեպետ Ընքսպիրի հայացքների որոշակի հակասականությունն ու սահմանափակությունը պատմականորեն անխուսափելի էին, այնուամենայնիվ նրա քրոնիկները հաճատի կերպով վկայում են, որ միջնադարյան ճշտապահության կարևոր օրինաչափություններից շատերը նա խորն է ըմբռնել և միշտ

* * *

Հասկանալի է, Ընքսպիրի պատմական դիրքորոշումը բնութագրելիս միշտ պետք է նկատի ունենալ, որ այն արտահայտվել է ոչ թե գիտական տրակտատում, այլ բեմի համար գրված ստեղծագործություններ մեջ, որոնք դիմում են ոչ միայն հանդիսատեսի մտքին, այլև, ոչ պակաս չափով, զգացմունքներին ու երևակայությանը։ Ընքսպիրի քրոնիկներին հատուկ պատմականության ոգին ծագում է կոնֆլիկտների բազմակողմ խճանկարից, որ բախվում են վառ անհատականացված, կենդանի գործող անձինք, որոնց արարքները քայլ են պատճառում, ուրախացնում են, իսկ երբեմն էլ ծիծաղեցնում, սարսափեցնում կամ զայրացնում են հանդիսատեսին։ Հերոսների արարքների ռեալիստական հանգամանալից ու հոգեբանական պատճառաբանվածությունը հանախ ստիպում են հանդիսատեսին մոռանալ, որ իր աչքի առջև է պատմության այս կամ այն դրվագը. և այն ժամանակ միայն, երբ հանդիսատեսը թատրոնից հետանալիս փորձում է ամբողջությամբ իմաստավորել տեսածն ու լսածը, նրա գիտակցության մեջ ծնվում է միտքը՝ գործող անձանց ու ողջ երկի ճակատագիրը կառավարող պատմական օրինաչափության մասին։

Ընքսպիրյան քրոնիկներն ըմբռնելու համար պակաս կարևոր չէ մի այլ հանգամանք ևս։ XVI դարի 90-ականները Ընքսպիրի՝ իբրև մտածողի ու արվեստագետի, բուռն զարգացման տարիներն էին։ Ամենավաղ քրոնիկները պատկանում են մի սկսնակ հեղինակի գրչին, որին առանց այդ էլ փաստորեն բավիղ էր ընկել դրամատուրգիայի մի նոր ճանր ճշակելու դժվարին գործը։ Իսկ ուշ քրոնիկները գրեթե գործոցներ են՝ ստեղծված մի գրողի կողմից, որը ճանաչել է պրոֆեսիոնալ վարպետության ամենաթաքուն գաղտնիքները։ Տարիների ընթացքում խորացել են Ընքսպիրի պատմական հայացքները, ուր աստիճանաբար առաջին պլան են մղվել անգլիական միջնադարին բնորոշ, առավել էական օրինաչափությունները։ Դարերի սահմանագծին մոտենալու հետ մեկտեղ շրջապատող իրականության նկատմամբ Ընքսպիրի բուն վերաբերմունքի մեջ կուտակվել են սկեպտիցիզմի տարրեր, որոնք հետագայում սուր ճգնաժամ են առաջ բերել նրա ստեղծագործության մեջ, ճգնաժամ, որն իր ամենավառ արտահայտությունն է գտել «Հենրի Հինգերորդի» պրեմիերայից մի քանի ամիս անց «Գլոբուսի» բեմի վրա հայտնված «Հուլիոս Կեսարի» ողբերգության մեջ։ Դրա համար էլ մենք իրավասու ենք պնդելու, թե առանձին քրոնիկներ կամ նպատակային դեպքում՝ քրոնիկների խմբեր, ունեն իրենց սեփական առանձնահատկությունները, որ բացատրվում է Ընքսպիրի ստեղծագործության զարգացման որոշակի փուլերին այդ երկերի պատկանելությամբ։

Դեռևս 19-րդ դարի վերջում Ֆրանսիայում լայնորեն տարածված էր այն միտքը, թե որի «Հենրի Վեցերորդի» երկրորդ մասը գրվել է նախքան առաջին մասը։ Այս տեսակետը առավելապես ծագել է Հենրի Վեցերորդին նվիրված պիեսների ոճական առանձնահատկությունների հիման վրա և չի հաստատվել քիչ թե շատ հավաստի փաստական տվյալներով։ Ժամանակակից ուսումնասիրողներից շատերը գտնում են, որ «Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասը ժամանակագրական առումով ևս Շեքսպիրի առաջին քրոնիկն է։ Սակայն, ցավոք այն գրականագետները, որոնք, ինչպես օրինակ, Է. Կ. Շամբերսը, չեն ընդունում այս տեսակետը, Հենրի Վեցերորդին նվիրված պիեսները վերլուծում են, սկսելով առաջին մասից։ Նման մոտեցում արտահայտվում է պիեսների խոր գաղափարական ու գեղարվեստական միասնությունը, պիեսներ, որոնք կազմում են Շեքսպիրի առաջին պատմական տետրալոգիան։

Շեքսպիրի վաղ տետրալոգիայի պիեսների ստեղծման հիմքում ընկած են ավելի քան կեսդարյա պատմության անցքեր։ «Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասի գործողությունն սկսվում է 1422-ին մահացած Հենրի Հինգերորդի հուղարկավորությունից, իսկ «Ինչպես երբորդի» եզրափակիչ տեսարանները ներկայացնում են Բոսուորթի մոտ 1485 թ. օգոստոսի 22-ին տեղի ունեցած ճակատամարտը, որի շնորհիվ անգլիական գահին բազմեց Թյուդորների դինաստիայի հիմնադիր Հենրի Յոթերորդը։ Անգլիայի պատմության մեջ այդ շրջանը ընդունված է բաժանել երկու փուլի։ Առաջինի գլխավոր բովանդակությունը մինչև 1453 թվականը տևած Հարյուրամյա պատերազմի եզրափակիչ մասն է, երկրորդ փուլը ընդգրկում է Կարմիր և Սպիտակ վարդերի պատերազմի անվանված, որը տևեցնում է Անգլիայում 1455 թվականից մինչև Բոսուորթի ճակատամարտը։

Սակայն այդ երկու փուլի միջև կա ներքին խոր միասնություն։ Մի կողմից՝ անգլիական ազնվականության հատուկ շահադիտական ձգտումները, որ XV դարի երկրորդ կեսում հասցրին երկարամյա բազմապլան պատերազմի Լանկաստերների ու Յորքերի՝ թագավորական տան զույգ ճյուղերի միջև,—իրենց զգալ էին տալիս դեռևս նախորդ հարյուրամյակի վերջերին։ Այս միտումի առաջին, առավել վառ արտահայտությունը անգլիական գահի հավակնությունն էր Հենրի Բոլինգբրոկի կողմից։ Նա գահ բարձրացավ 1399-ին, Հենրի Չորրորդ անունով։ «Ժամանակագրական քաղվածքներում» այս տարեթիվը նկատվում է որպես Վարդերի պատերազմի սկիզբ[11]։ Մյուս կողմից Կարմիր ու Սպիտակ վարդերի պատերազմը Հարյուրամյա պատերազմի տրամաբանական շարունակությունն էր։ Այն ճգնաժամը, որ XV դարի Անգլիայում սկսեցին ապրել խոշոր ֆեոդալական միապետության ներկայացուցիչները, կալվածքների շահութաբերության նվազումը ֆեոդալներին պատերազմական արկածախնդրությունների էր դրդում և զինված կողոպուտը դարձնում ընդհանուր բույսի անհրաժեշտ մասը։ Բայց Ֆրանսիայի կողոպուտին վերջ դրվեց. դեպի

ազգային պետության ստեղծում գնացող ֆրանսիական ժողովրդի դիմադրության ոսխեղացումը, ինչպես նաև ֆեոդալական Անգլիայի կառավարող վերնախավի քայքայումը հանգեցրին Հարյուրամյա պատերազմում Ֆրանսիայի վճռական հաղթանակին։ Անգլիացիները ստիպված էին իրենց զորքը դուրս բերել մայրցամաքից, և անգլիական ֆեոդալական ազնվականությունը, ինչպես ճշում է Էնգելսը, «փորձից վարժատրել իրեն Վարդերի պատերազմով»[13]։

Դրա համար էլ, ամենայն իրավամբ, Շեքսպիրի մտածողության պատմականության հիանալի ապացույց կարելի է համարել այն փաստը, որ ողջ տետրալոգիան,— սկսած երրորդից, առաջին պիեսներ պատկերո՞ւմ են, թե չեն պատկերում Վարդերի պատերազմի կոնկրետ անցքերը,—հագեցված է այդ պատերազմին բնորոշ միտումների զգացողությամբ։ Վարդերի պատերազմին սկիզբ դրած մարտերի պատկերումը դրամատուրգը տարել է «Հենրի Վեցերորդի» երկրորդ մասի վերջը, սակայն այդ պատերազմի ոգին արդեն իսկ առկա է առաջին մասում։ Բեդֆորդի մարգարեական խոսքերը, որ նա արտասանում է «Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասը բացող տեսարանում.

> Posterity, await for wretched years,
> When at their mothers' moist, eyes babes shall suck;
> Our isle be made a marish of salt tears,
> And none but women left to wail the dead.
> (I, 1, 48-51).[14]

ավելի շատ վերաբերում են հաջորդ դրամաներում ընդարձակված իրադարձություններին, քան անմիջականորեն առաջին մասում պատկերված դրվագներին։ Այդ խոսքերը կարող են բնաբան ծառայել ողջ տետրալոգիայի համար։ Եվ առհասարակ ամբողջ առաջին պիեսը շատ տեսակետներից մի վիթխարի նախաբանի դեր է կատարում վաղ քրոնիկների բովանդակ շարքի համար։

Բայց, դրա հետ մեկտեղ, «Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասը ունի նաև լուրօրինակ ջոջափնյի գծեր, մի հանգամանք, որ բացատրվում է պիեսի սյուժետային առանձնահատկություններով և երկի տեղեկման պարագաների զուգորդությամբ։

«Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասը մի դրամա է, որի գործողությունը ավելի, քան Շեքսպիրի որևէ այլ երկում, կախված է արտաքին-քաղաքական կարգի կոնֆլիկտից։ Այս պիեսի կառուցվածքի վճռական տարրն են Ֆրանսիայի դաշտերում մղվող պատերազմի անցքերը։ Իսկ այն տեսարանները, որոնք պատկերում են գործերի դրությունը Անգլիայում և անգլիական բանակում ծագող կացութունները, սոսկապես ջրանցություն ունեն և կոչված են բացահայտելու ռազմական ընդհարման ընթացքը պայմանավորող պատճառները։

Ինչպես երկրորդի իշխանության օրոք կարծես թե մարող Հարյուրամյա պատերազմի վերջին փուլը սկսվեց Հենրի Հինգերորդի հանդուգն արկածախնդրությունից։ Նա համեմատաբար ոչ մեծ զորաբանակով իջավ Ֆրանսիայի ափը և 1415 թվականին,

Ագինկուրի մոտ վճռական պարտության մատնեց ֆրանսիացիների գերակշռող ուժերին։ Հետագայում Հենրի Հինգերորդը, որը ստիպեց Ֆրանսիային ցած դնել զենքը, ոգտագործվեց ֆրանսիական Կարոլոս թագավորի ժառանգ և ամուսնացավ նրա դստեր՝ Եկատերինայի հետ։ Հենրիի անակնկալ մահից հետո, 1422-ին Անգլիայի թագավոր և ֆրանսիական գահի ժառանգ հռչակվեց նրա իննամսյա որդին՝ Հենրի Վեցերորդը։ Սակայն այդ իրադարձություններից անմիջապես հետո ֆրանսիացիները լայն ռազմական գործողություններ ծավալեցին անգլիացիների դեմ. այդ գործողությունների հաջողությանը նպաստեցին ինչպես ֆրանսիական ժողովրդի լայն զանգվածների հանդեպ հարեհանահիրական վերաբերմունքը, այնպես էլ անգլիական բարձր ազնվականության և, առաջին հերթին, մանուկ թագավորի՝ պետության մեջ գերիշխանության ձգտող ազդեցիկների անվերջ գզվոտուքը։ Ի վերջո, 1453 թվականին ֆրանսիացիներին հաջողվեց իրենց երկրից վռնդել անգլիական զորքերին, որոնք ձեռքում մնաց միայն Կալե նավահանգիստը։

Եթե ֆրանսիացիների համար պայքարը Անգլիայի դեմ ձեռք բերեց ազգային-ազատագրական շարժման գծեր, ապա անգլիացիների համար Հարյուրամյա պատերազմը վերջին փոխում տարավ զուտ կողոպտչական բնույթ։ Ինչպես նշում է Մարքսը, «Ֆրանսիայի դեմ մղած պատերազմի ավարտից հետո շատ առաջ բարոնները (ինչպես սովորական թոկից փախածներ) դարձան իսկական ավազակներ, նրանց կրանքի նպատակը դարձավ ոսկու տենչը, կողոպտելու կիրքը, ֆերմաների սանձակացումն ու քաղաքների մաքրազարդումը, գերիների փրկագինը»[14]։ Սակայն, հասկանալի է, թե՛ Շեքսպիրի ժամանակակիցներին և թե՛ հենց իրեն՝ դրամատուրգին Հարյուրամյա պատերազմի վերջին տարիները ընկալվում էին որպես ազգային դժբախտության տարիներ, որին հետևեց հարազատ երկրի դիրքերի էական խարխլումը։ Այդ ծանր ապետների պատկերն էլ հենց կազմում է «Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասի սյուժեի հիմքը։

Իսկ ինչո՞ւ էր Շեքսպիրը իր դիպվածի համար որպես, ըստ երևույթին, կատարվել է 1589—1590 թթ.[15] թատերաշրջանում, Անգլիայի ողջ պատմությունից նման տխուր և, ուղղակի ասենք, անփառունակ էջ ընտրում։ Այս հարցը առավել ևս օրինաչափ է, որովհետև առաջին շեքսպիրյան քրոնիկը գրվել է Արմադայի դեմ տարած հաղթանակի թարմ տպավորությամբ և հասցնագրված է եղել ազգային հպարտության զգացումով ու անխոնջ ոմերի ընդառաջելու վստահությամբ լեցուն ճանդիսատեսին։

Վերին աստիճանի անհրավարար կլիներ, եթե այս հարցին պատասխանելիս սահմանափակվեինք այն պնդումով, թե «Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասը որոշ չափով առաջաբանն է մի շարքի, որը ամբողջության մեջ ներկայացնում է այն շրջանը, երբ անգլիական թագին հաջողվեց հաղթահարել ֆեոդալական ազնվականության կենտրոնախույս ձգտումները և ստեղծել միասնական ազգային պետություն։ Նա, ով ենթադրեց առաջին մասի պրեմիերային, չէր կարող իմանալ դրամատուրգի այն մտահղացման մասին, որի իրականացման համար պահանջվեց մի քանի տարի։

Այդ հարցի լուծման ժամանակ պետք է հիշել, որ 80 և 90-ական թվականների սահմանագլխին Արմադայի կործանման հաղթանակը տոնող անգլիացիները դեռ շարունակում էին զգալու հետևել Իսպանիայի ռազմա-քաղաքական մեքենայությունների։ Հզոր ջենաժու ևեռ ծորացող ընդհարումների սպառնալիքը դեռ չէր անցել։ 1593 թվականի պետական թղթերի մեջ պահպանվել են տպեր այն մասին, որ ըստ անգլիական կառավարության ունեցած տեղեկությունների, Իսպանիայի թագավորը Լիսաբոնում նոր Արմադա է կազմում։ Գալտոնի խոշորդի 1591—1593 թվականների արձանագրություններում բազմիցս հիշատակվում է անգլիական ծովափը իսպանական դեսանտից պաշտպանելու միջոցառումների մասին[9]։

Մեկ տարի առաջ պատմությունը ցույց էր տվել անգլիացիներին, թե ազգի միավորված ջանքերը կարող են իրականություն դարձնել այն, ինչը մահարլա թե հրաշք էր թվում՝ ջրասույզ անել «Անմահների Արմադան»։ Բայց պատմությունը գիտեր և այդ ճշմարտության հակոտնյան. եթե մարդիկ բաժանված են, եթե նրանց դեկավարողը աննշանակ շահն է, պարտությունը անխուսափելի է։

Այս հակոտնյան էլ ահա դարձել է «Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասի գեղարվեստական իմաստավորման առարկա, կանխորոշելով այդ ստեղծագործության ողջ պաթոսը։

Ներոյալների աննմարատության թեման հատակ ձևակերպված է պինսի արդեն առաջին տեսարանում, անգլիացիների պարտությունների լուրը բերող սուրհանդակի ռեպլիկում։ Նրա խոսքերից պարզ է, որ զինվորների աչքում խառնակության դրդապատճառը ամենաանշանավոր տոհմերի ներկայացուցիչներն են, որոնց առանձին խմբավորումները ձգտում են իրականացնել իրենց շահադիտական նպատակները։ Սակայն սուրհանդակի կոչը, որով նա դիմում է լորդերին

Awake, awake, English nobility! (I, I, 78).[10]

ճնշում է որպես ձայն բարբարոս հանգստության։ Այդ ձայն տեսարանում հատուկանում է հակամարտությունը թագավորի ազգականների միջև, որը շատ շուտով հասնում է կռվի հիշողների ու զզվոտուքի։

Այդ թեմայի բարձրակետը, նրա առավել շոշափելի դրամատուրգիական արտահայտությունն է Տոլբոտի մահվան տեսարանը (IV, 7)։ Ծնքսպիրը մանրազնին ու կանխակալ դաճիճը նախապատրաստում է այդ դրվագի ընկալմանը։ Մինչ այդ Տոլբոտը հասցնում է դրսևորել իրեն որպես այն սակավաթիվ հերոսներից մեկը, որը չպահպանելով որևէ խմբավորման, իր գործերում դեկավարվում է հայրենասիրության գաղափարով։ Տոլբոտի մահվան տեսարանից անմիջապես առաջ դրամատուրգը տեղավորում է կատարվածքով հանգամանալ երկու տեսարան, ուր թշնամի խմբավորումների պարագլուխները, ձգտելով վարկաբեկել իրենց ախոյանին, հրաժարվում են օգնության հասնել շրջապատված Տոլբոտին։ Եվ վերջապես, Տոլբոտի զոհվելուց անմիջապես առաջ տեղի է ունենում փառաբանված զորավարի հանդիպումը իր

պատանի որդու հետ, որը որպես իր հոր խիզախ զավակ, մանր մարտադաշտում գերադասում է փախուստի անարգանքից։ Դրվագի ընթացքը հանդիսատեսի սիրտը լցնում է առնչությամբ ու զգացմունքով այն մարդկանց նկատմամբ, որոնք ի հեճուկս իրենց նահապետական ծրագրերի, սառը ցինիզմով դավաճանում են ազգի շահերը, ոչնչացման դատապարտելով անգլիական զորքի փայլն ու փառքը։

Պակաս անշարժնալատ լույսի տակ չի հերկպագվում նաև ֆրանսիական ամբարտավան վերնախավը։ Բայց եթե անգլիացիներին պատկերելիս դրամատուրգը միանգամայն խիստ զանազանություն է անընդհատ ազգի պատիվը անարատ շահատենչ ֆեոդալների և գինվորների ու հարեհանդ զորավարների միջև, որոնք իրենց կյանքը չեն խնայում թշնամու դեմ մղվող պայքարում, ապա ֆրանսիացիների բնութագրման մեջ նման տարմանազատում շատ էապես աչքի է գալիս։ «Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասում Շեկսպիրի միտումը այնքան վառ է, որ հաճախ չփոթեցնում է Ընքուրթի տանդիպարծության որոշ հետազոտողների, իսկ նրանցից ոմանց էլ հիմք տալիս մեղադրելու հեղինակին ազգայնամոլության մեջ։ Նախկին քրոնիկի այս կողմը ևս լրիվ կարելի է բացատրել, հաշվի առնելով բեմի վրա պիեսի հաջողվելու հանգամանքները։

«Հենրի Վեցերորդի» պրեմիերայից մոտավորապես մեկ տարի առաջ Ֆրանսիայում սպանվել էր Հենրի երրորդը և ֆրանսիական գահակալության իրավունքներն անցել էին Հենրի Չորրորդ Բուրբոնին։ Սակայն Հռոմի պապի կողմից բանադրված նոր բողոքական թագավորի իշխանությունը Ֆրանսիայի վրա գործնականում չէր տարածվում։ Փիլիպոս Երկրորդը միտք ուներ ֆրանսիական գահին նստեցնել իսպանական թագի դրածոյին. Փարիզի դրությանը հսկող կաթոլիկական շրջանները ակտիվորեն պաշտպանում էին այդ ծրագրերը. Հռոմի պապի գործակալները առանուր ագիտացիա էին տանում հօգուտ իսպանացիների։ Այս պայմաններում Ֆրանսիան անխուսափելիորեն անգլիացիներին ներկայանում էր որպես Իսպանիայի հնարավոր դաշնակից, որը շատ ավելի վտանգավոր էր, քանի որ նրան Անգլիայից բաժանողը ջրհեղեղն էր միայն նեղուց էր։ Այսպիսով, ֆրանսիացիներին Ընքուրթի տված բացատրական գնահատականը, ըստ երևույթին, արտացոլելով այն ժամանակ Լոնդոնում տիրող տրամադրություններն, փաստորեն հանդիսանում էր միտումների լուրահեղ արտահայտություն։

Այս կապակցությամբ հետաքրքիր է դառնում և Ընքուրթի վերաբերմունքը ֆրանսիական ժողովրդի ազգային հերոսուհու՝ Ժաննա դ'Արկի նկատմամբ, որը պիեսում ներկայացվում է որպես չար ոգիների հետ կապված կախարդուհի։ Ընդհանուր է մոտանալ, որ հենց ֆրանսիական կղերական բարձրագույն դասակարգն էր, որ գործելով, ճիշտ է, անգլիացիների գրաված տերիտորիայում, 1431 թ. Օռլեանի կույսին դատապարտեց խարույկի վրա այրելու՝ որպես կախարդուհու։ Հաջողակ պատերազմի ավարտից շատ չանցած ֆրանսիացիները հետահայաց արդարացրին Ժաննային, բայց այդ վճիռը անգլիացիների կողմից կարող էր ընկալվել որպես

քաղաքական խաղի հետևանք չէր։ Ճշմարիտ է հիշել, որ կաթոլիկական եկեղեցին միայն 1920 թվականին ծանոթ դարձավ սրբերի շարքը։ Այդ պատճառով էլ ոչ մի հիմք չկա կշտամբելու Շեքսպիրին այն բանի համար, որ նա հետևել է մի հարացույցի, որը կարող պահպանվել է թե՛ անգլիական պատմական երկասիրություններում և թե՛ բանավոր ավանդության մեջ։

Այս պիեսում միջնադ կոկորդը սեղմելու պատրաստ ֆեոդալների մեջ դժվար է գանգատվել իրավացիներին ու մեղավորներին. հավանաբար այդ խնդիրը չի էլ մտել Շեքսպիրի ծրագրի մեջ, որի նպատակն էր նախ և առաջ առավել տեսանելի ցույց տալ, թե երկրի համար որպիսի՞ կործանարար հետևանքների կարող են հանգեցնել իշխանության ձգտող ու ազգի շահերը ժողացած կառավարող խմբավորման շերտազրգիչների նամուսությունն ու շահասիրությունը։ Պիեսի կառուցվածքը հուշում է, որ դրամատուրգին գլխավորապես գրավել է բուռն արտաքին գործողությամբ հագեցված դրվագների պատկերումը և ոչ թե առանձին բնավորությունների մանրամասն ու պատճառաբանված մշակումը։ Այս բանը հատկանշական է «Հենրի Վեցերորդի» բոլոր երեք մասերի համար, սակայն առավելագույն չափով նա հատուկ է առաջին մասին և վկայում է վաղ քրոնիկների առեղծման տարիներին Շեքսպիրի օգտագործած առեղծագործական մեթոդի որոշակի արխաիզմի մասին։

Այդ արխաիզմը դրսևորվում է նախ և առաջ պիեսի տեսարանների առատության մեջ, որ հանդիսատեսի աչքի առջև տեղի են ունենում մեծաքանակ, տարատեսիլ և նույնիսկ ամբողջ ճակատամարտեր։ Վերջին հատկանիշը, որ բնորոշ է նախաշեքսպիրյան դրամայի պոետիկային, բացատրել է անգլիացի գիտնական-ռոմանիստների կեղծ դիտողություններ։ Այսպես, Ջինկ Սիդնեյը «Պոեզիայի պաշտպանության» մեջ, որ գրվել է մոտավորապես 1583 թ. և հրատարակվել միայն 1595-ին, ծաղրել է այն եղանակը, որի օգնությամբ թատրոնում պատկերվել են խոշոր ճակատամարտերը. «Ինչու են խումբ երկու բանակ, որ միմյանց հետ կռիվ են տալիս գիծվորով,—և ի՞նչ դաշտ սիրտ պիտի լինի, որ այդ տեսարանը ռազմադաշտի տեղ չընդունի»։ Հատկանշական է, որ «Հենրի Հինգերորդում», մինչև 1600 թվականը գրված վերջին քրոնիկում, Շեքսպիրը առհասարակ բնի վրա չի ցուցադրում անգլիացիների և ֆրանսիացիների հիմնական ուժերի բախումը. փոխարենը նախերգում Խումբը խոսում է այն մասին, որ թատրոնում անհնար է ներկայացնել խոշոր ճակատամարտ և կոչ է անում հանդիսատեսի երևակայությանը՝ օգնության հասնելու դերասաններին։

«Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասի արխաիզմի վկայությունն է նաև այն բացառիկ ազատությունը, որով Շեքսպիրը մեկ ներկայացման մեջ համատեղում էր գործող անձանց կյանքի տարբեր շրջանները։ Առաջին տեսարանում Հենրի Վեցերորդը, որը, հասկանալի է, բնավ չի հայտնվում, իբր ամսական է, իսկ վերջին տեսարանները պատկերում են քառասնհնգամյա Հենրիի հարաճախոսությունը Մարգարիտի։ Երբ «Ամենայնի հեքիաթում», որը վերաբերում է Շեքսպիրի ստեղ-

ծագրծության վերջին շրջանին, դրամատուրգը կրկին դիմում է մի պումեի, որ սկզբի տեսարաններում ընդարձակվում են Պերդիտայի ծննդյան հանգամանքները, իսկ մեռո՝ հատուն աղջիկ դարձած Մարսելիա ամուսնությունը, Հեղինակը ներմուծում է պիեսի մեջ «Ժամանակի» խոսնակը, որը շարադրում է նման ծնարումի պատմականությունը, իսկ «Հենրի Վեցերորդում» աշխարհնակ բարատությունները չկան։ Վերը հիշատակված «Պոնդիայի պաշտպանության» մեջ Սիդնեյը հատակ ձևակերպում է պատմական պումեով գրված դրամատիկական ստեղծագործության պրեմիզայի կարևոր տարրերից մեկը. «Կարող եմ հարցնել, իսկ ինչպե՞ս ցուցադրել այն պումեն, ուր հանդիպում են գործողության շատ վայրեր և գործողության տարբեր ժամանակներ։ Բայց հարկի չէ՞ արդյոք, որ ներերգությունը ենթարկվում է պոեզիայի օրենքներին և ոչ թե պատմությանը. նա պարտավոր չէ հետևել ամանորությանը, այլ իրավունք ունի տեղեկելու ինչ-որ նոր մի բան կամ այնպես շարադրելու պատմությունը, որ նա դառնա առավել ներերգական... Եթե կամենում են հերկայացնել պատմությունը, ապա հարկավոր չէ, ինչպես ասում է Հորացիոսը, սկսել ab ovo, այլ անհրաժեշտ է գտնել այն պոեզիան գլխավոր կետը, որը մոտիվ են ցուցադրել»[1]։ Ակներև է, որ իր առաջին քայլերին ստեղծելիս Շեքսպիրը ծանոթ չի եղել այս տեսությանը, կամ դեռևս չի կարողացել իրականացնել այն իր դրամատուրգիական պրակտիկայում։

Ջեհակաորեն «Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասը ավարտվում է անգլիացիների հաջողության պատկերումով. Ծախավերջին տեսարանում Տալբոտը ճանապում է իրեն Ֆրանսիայի փոխարքա և անգլիական թագի հարկատու Սակայն շեքսպիրյան օրերի հանդիսատեսին լավ հայտնի էր նման հաջողության վերջնդիկությունը։ Ասենք, իրենք՝ ֆրանսիացիները էլ, ինչպես ցույց է տալիս Ալանսոնի ռևպլիկը, այդ խաղաղության մեջ տեսնում են միայն փոքր-ինչ շունչ առնելու ճնարավորություն, խաղաղություն, որը կարող են խախտել, երբ որ ցանկանան։

Եվ ճշդիզոնի վրա ավելի ու ավելի որոշակիորեն է գծագրվում Վարդերի պատերազմի մոտ հեռանկարը։

* * *

Կարմիր և Սպիտակ վարդերի պատերազմը, որը կազմում է առաջին տետրալոգիայի բոլոր հաջորդ պիեսների սյուժետային հենքը, թե՛ իր ընթացքով ու ձևերով, թե՛ Անգլիայի պատմական զարգացման համար ունեցած արդյունքներով, ըստանակալիորեն տարբերվում էր միջնադարի համար սովորական դարձած ֆեոդալական ազնվականության ընդհարումներից։ Այսպես, Հարլուրամյա պատերազմի ժամանակ ամենաթանկարժեք ռազմաֆերմենտից մեկն էր համարվում գերված ասպետը. նրա կյանքի դիմաց հաղթողը կարող էր ստանալ խոշոր փրկագին։ Իսկ Վարդերի պատերազմի ժամանակ, որին որպես կանոն ժամանակցում էին միմյանց հետ արյունակցական կապեր ունեցող անգլիացի ֆեոդալներ, ախոյան բանակի յուրաքանչյուր մեր-

գործողությունը կոչված է բացատրելու այդ իրադարձության նախապատրաստումն ու իրական բովանդակությունը։

Առաջին չորս արարվածները պատկերում են ամենական պատվախիրության աճեալ բախումները։ Սրանից աճուռատիեխինն բիում են կողմերի կոնֆլիկտը լուծելու փորձերը՝ կամ մատնությունների օգնությամբ (որոնք քողարկվում են երևակայական խոսքերով), կամ բացահայտ բռնության միջոցով (որին ոճախրձանկվում է դիմել նա, ով իրեն տվյալ պահին ավելի ուժեղ է զգում)։

Կողմերից յուրաքանչյուրը ջանում է խոսքով հիմնավորել առաջին անելում լինելու իր իրավունքը. Կարմիր վարդի կողմնակիցները հպարտորեն են, որ իրենք պաշտպանում են ատոմո օրինական ծնրային, մինչդեռ Սպիտակ վարդի կողմնակիցները արտաքուստ ճամակարծիք են ծորքին, թե՝ թագը պետք է իրենը լինի։ Սակայն երկու կողմերի համար էլ բերված փաստարկները սուկ միջոց են քողարկելու իրենց շահադիտական նպատակները, հաջողության հույս կարող է ունենալ այն բանակը, որը ավելի ճարտար կլինի խոսելության մեջ և որի կողմը կլինի ուժը տվյալ պահին։

«Հենրի Վեցերորդի» երկրորդ մասում Շեքսպիրը կրկին չափորեն օգտվում է գործող անձանց բնութագրման խնդրական եղանակից։ Տիրամոր Մարգարիտը իր լկտի ֆավորիտի՝ Սաֆոլկի հետ նոպնպան ընդունակ է դիմելու ամեն ո չարագործության, որպես ծորքը ու ծորքի գործակիցները։ Հակառարտող ֆեոդալների կեղարարներն ըմբռնելու բանալին նրանք դավադրությունն է դրա Հենֆրի Գլոստերի դեմ։ Ծինիկ անկեղծությամբ նրանք նախապատրաստում են դրան ծածուկ սպանությունը։ Եվ այն բանից հետո, երբ ոճիրը կատարված է, Մարգարիտը, իրոք որ Ռիչարդ Երրորդին արժանի երկերեսանությամբ, ժխտում է իր ամբիկայի՝ Սաֆոլկի մեղսակցությունը։ Ծորքն էլ Սաֆոլկի դեմ է լարում իր կողմնակիցներին, որոնք մեղադրում են նրան սպանության մեջ և հարկադրում թագավորին՝ վտարելու արքունիքից։

Փառամոլ լորդերից ճկունի առանձնանում է դուքս Ռիչարդ Ծորքը։ Արդեն առաջին արարվածի առաջին պատկերի մենախոսությունից պարզ է դառնում, որ նրա էության բովանդակությունը իշխելու տենչն է ու քաղաքական խաղը։ Դրա համար էլ միանգամայն բնական է, որ Ծորքի հաջորդ դատողությունները (II, 2) գահին տիրելու իր իրավունքի մասին, ընկալվում են սուկ որպես երևակայական խորամանկություն։ Դրանից զատ, Ընդսպիրի ժամանակների հանդիսասրահի համար Ծորքի լայնահավալ էքսկուրսը դեպի Անգլիայի թագավորական տան պատմությունը ուներ նաև խոր հուզական նշանակություն՝ նրա խոսքը ինչում էր որպես մարտահրավեր, որ իշխող ընտանիքի մի անդամը նետում էր մրտին։ Ռիչարդ Ծորքը հպարտորում է, որ գահին տիրելու իր իրավունքը ապացուցված կարող է համարվել միայն այն բանից հետո, երբ իր սուրը թաթախի Լանկաստերների արյան մեջ (II, 2, 64—66). իսկ նեյոսաբերքան թատրոնի հանդիսականի համար այդ խոսքերն ստանում էին չարագուշակ որոշակիություն՝ գահին տիրանալու համար Ռիչարդը

պետք է տալի իր ազդակցին։ Ուրիշ խոսքով, Ծորքի ճառը նորաստեղծ պատերազմի բացահայտ կոչ էր։

Ծորքը պինդ ալն պերսոնաժն է, որը գործում է ամենից ավելի մտածված ծրագրով։ Հենց նրան է հաջողվում ամենից ավելի օգուտ քաղել Գլոստերի սպանությունից և ապարդնից հեռացնել իր գլխավոր թշնամուն՝ Սեֆոլկին։ Մտնելով Գլոստերի սպանությունը նյութող դավադրության մեջ և նկատի ունենալով, որ ոճրագործությունը իր համար կրացի գահի ճանապարհը, Ծորքը հետապնդում է հետևյալ գնացող քաղաքական նպատակներ՝ իր հրահրած ժողովրդական ապստամբության միջոցով ստուգել, թե ինչպես կընկալվեն գահակալության իր պահանջները։ Եվ ահա Ծորքի հաղթանակը ստում է մի բան. հաջողությունը բաժին է ընկնում ոճրագործներից ու քանապկումներից ամենաանշվենկատին, ամենաանհնդին ու ամենահետամնասին։ Հաշիվ թե հարկ կա երկար ապացուցելու, որ անգլիական ազնվականության պատկերումը Հենրի Վեցերորդին նվիրված պիեսներում առավել ակներև, քան շեքսպիրյան ժառանգության ուրիշ շատ գծեր, ճեղքում է քննադատների մտացածին պնդումները, թե իբր Շեքսպիրը հանդիսանում է միջնադարյան հարաբերությունները իդեալականացնող ազնվականության գաղափարախոսը։

Շահամոլ ֆեոդալների կեղտարների անհատականացումը խորացնելու հետ մեկտեղ Շեքսպիրը «Հենրի Վեցերորդի» երկրորդ մասում փորձում է առնղծել նրանց հակադրվող դրական հերոսի կերպարը։ Դա դուքս Հեմֆրի Գլոստերն է, թագավորի մերձավորներից միակը, որն իր արարքների ու ձգտումների մեջ իրոք մտաճոգված է Անգլիայի շահերով։ Հենց այդ պատճառով է, որ ազնվասիրտ ու ճշմարտախոս դուքսը դառնում է արքունական բոլոր բանսարկուների թիվ մեկ թշնամին. քանի դեռ Գլոստերը կենդանի է, նրանք հարկադրված են քողարկել իրենց իրական ձգտումները և չեն կարող բացահայտ պայքարել գահին տիրանալու համար։ Ընդառաջ փոխադարձ առնչությանը, ֆեոդալները հնշտությամբ միավորվում են Գլոստերի դեմ ուղղվող դավադրության մեջ, որպեսզի նրա սպանությունից անմիջապես հետո ավելի մոլեգին բռնեն միմյանց կուրորդ։ Այս պարմաններում դուքսին չեն կարող փրկել ո՛չ ընկերականությունը ազգային գաղափարներին, ո՛չ լայն քաղաքական կատեգորիաներով դատելու կարողությունը, ո՛չ էլ ազնիվ խիզախությունն ու անձնուրացությունը։ Ընդհակառակը, այդ հատկությունները նրան միայնակ ու անօգնական են դարձնում ստոր իշխանամոլների շրջանում։

Դքսի միայնակության տպավորությունը Շեքսպիրը ուժեղացնում է, պատկերելով Գլոստերի հարաբերությունները կնոջ հետ, նրա ամենահոգատար ու սիրելի մարդու հետ։ Լինելով խնամախնի ամուսինը, այդ տիրամայր կինը չի բավարարվում պետության երկրորդ դեմքի դերով։ Նա մյուս ֆեոդալների նման պատրաստ է ամեն միջոցի դիմել և հակառակ ամուսնու կամքին, պայծառ սկսել թագը զավթելու համար։ Միայնակ Գլոստերը մնում է որպես մի չոքատեսակ անաքրոնիզմ, որ Հենրի Հինգերորդի վաղեմի պանծալի ժամանակներից ենթ-հայտնվել է ֆեոդալական խառնակություն-

Ճնի դարաշրջանում և դրա համար էլ դատապարտված է անխուսափելի արտոքյան:

Նման իրավիճակում, երբ արդյունքում և կարգունակումի միակ պատասխանը միանգամայն անզոր է որևէ բան փոխելու, պինդի վերջում, թագավորին արտոքյան մատնելուց հետո, դևսի Լոնդոն ջոատող Ծորքի ցնծությունը բնավ չի ընդհատում յակատեսական հեռանկարի առեղծվածը: Ընդհակառակը, Ծոլմիսի Անգլիայի պատմության հետագա ընթացքին անմասնոր հանդիսատեսի հետաքրքրությունը ակտիվ գնում է երկրին ապատնագող նոր, անհատ ազնվականի պատկերը:

«Հենրի Վեցերորդի» երկրորդ մասի թողած ծանր տպավորությունը խորանում է 1430-ին Անգլիայում բոլորված Ջնկ Հենրի գլխավորած ապատաքարյան պատկերումով:

Պինդի շատ տողեր վկայում են, որ դրամատուրգը մանրամասն ծանոթ է եղել ծնամ ապատամբությունների: Ժողովրդական զանգվածների ծանր դրությունը բնութագրող առանձին գծեր հանդիպում են դեռ մինչև այն տնտարանները, որ անմիջականորեն ցուցադրվում է Հենրի ապատամբությունը: Ժողովրդի ատանկարող կեղեքման դեմ ուղղված բողոքը ինչում է արդեն առաջին արարվածի երկրորդ պատկերում, ուր խնդրարկուներից մեկը փորձում է իր ծուխի անունից խնամակալ լորդին գանգատագիր հանձնել հանպնքի ճողերը քանդարատելու առթիվ: Դրա համար էլ Հենրի ուղևած հակաֆեոդալական կոչերի պաշտպանությունը ժողովրդի կողմից ինչում է միանգամայն օրինաչափ: Հատկանշական է, որ ապատամբներին ամենից ավելի ոգևորում են այն կոչերը, որոնք պարունակում են պրիմիտիվ-հանհանավատարնքնող միտումներ: Նման պահանջներ բազմիցս առաջադրվում էին գրողացիների ու քաղաքային չքավորության ապատամբությունների ժամանակ: Այն մասին, որ Շեքսպիրը ծանոթ է եղել նաև ժողովրդական ապատամբությունների մի շարք այլ առանձնահատկություններին, խոսում է և Հենրի բարձրաքան խոսվության առանձին դրվագների պատկերումը: Ընտնցի գրագրի ճկատմամբ իրագործված հաշվեհարդարը հավատի ապտագրում է խավարի զանգվածի առելությունը գրագետ մարդկանց ճկատմամբ, որոնց համարում էր զինք կեղեքիչների ձեռքին. լորդ Սեյմ ճերկապացված մեղադրանքները նս տիպական են Ջրանցիայի դեմ մղվող անվերջ ու ապարդյուն պատերազմի պատմաճներում ծագած ժողովրդական ոտգումների համար, պատերազմ, որ իր հետ բերում էր ամեն տեսակի հարկերի ու տուրքերի մշտական ավելացում:

Սակայն պատմությունը Շեքսպիրին ցույց չէր տալիս. որպեսզի պատկերացներ ժողովրդական շարժման հաղթանակը: Ապստամբ ժողովուրդը, որը հանդես էր գալիս կողոպտի ու ջնջման դեմ, բայց չուներ ո՛չ գործողության ճստակ ծրագիր, ո՛չ կազմակերպություն և ո՛չ էլ բավարար ցնցական ճնարավորություններ, ինշտությամբ խաղալիք էր դառնում ճարպիկ դեմագոգների ձեռքին, որպիսին պինդում Ճերկապանում է կիֆֆորդը: Սակայն, ինքը՝ Հենրի էլ, Շեքսպիրի մեկնաբանությամբ, ոչ

ալքաձ ժողովրդի առաջնորդ է, որքաձ ճանդուգն բախտախնդիր։ Իրեձ մանչկի սկզբնաղբյուրներից Ընքսպիրը կարող էր ուղղակի հետևություձ անել, որ Քևդի ապստամբությունը ֆեոդալների քաղաքական խաղի մի մասը էր միայն։ Հոլինշեդը, որին հետևում է Ընքսպիրը, պնդում է բնութագրել Քևդի խոսվությունը. «Նրանք, ովքեր պաշտպանում էին Յորքի դքսին և ոտում էին նրա գլխին տնանել թագը, որի իրավունքը (ինչպես իրենք էին դատում) դուքսը ավելի շատ ուներ, քան նա, ով կրում էր այն, հետևում ժողովուրդներ կազմակերպեցին հետևյալ ձևով։ Հանելի արտաքինով և ոչ աչխեքը մի երիտասարդի նրանք առաջարկեցին իրեձ անվանել Ջոձ Մորտիմեր՝ Յորքի դքսի զարմիկ (թեպետ նրա անունը Ջոձ Քևդ էր, կամ, ինչպես առում են ոմանք, Ջոձ Մենդել, այսինքձ՝ «Կարկատած»)..., ձևթադրելով, որ իրենց քաղաքականությունը այդ անունը օգնության կկոչի բոլոր նրանց, ովքեր պաշտպանում էին կոմս Մարչի (այսինքձ՝ Մորտիմերների—Թռ. Ե.) գերդաստանը»[1]։ Հետևելով Հոլինշեդին, Ընքսպիրը ևս խոսվությանը իրական ճանապհորհող է դարձնում նույն Յորքին. ստացվում է, որ ապստամբությունը ֆեոդալների սարքած պրովոկացիայի արդյունք էր, յուրատեսակ դրսևորումը ֆեոդալական երկպառակությանը, որ ալքաձ առելի էր Ընքսպիրին։

Այս կերպ ամեն հիշտությամբ կարելի է բացատրել Ընքսպիրի բացասական վերաբերմունքը 1450 թ. ապստամբության նկատմամբ։ Սակայն բուն ապստամբության պատկերումը խոսացնում է պնդել մեզ մեկուսրեք, ցույց տալով, որ Անգլիայում չեն եղել ֆեոդալների եսամոլական ձգտումներին դիմադրելու ընդունակ ուժեր։

* * *

Մենտ Օլբենսի ճանապարհը, որով ավարտվում է «Հենրի Վեցերորդի» երկրորդ մասը, հիշում է որպես Ճախերգանք երրորդ մասում մոլեգնող բռնության խրախճանքի։

Փոփոխական ռազմական բախտը մեկ տապալում է թագավորներին, մեկ նրանց գահ բարձրացնում։ Ֆեոդալները խախտում են երդումները (որոնք եղբաչասպան պատերազմի ժամանակ դառնում են ոչինչ չնշանակող խոսքեր), աննում են մի բանակից մյուսը, կատարում ապաշխություն սպանության եսակից թե՛ բազմաթիվ մարտերում, թե՛ դրանցից հետո, անխնա ոչնչանարդար տեսնելով գերիների հետ։ Արյունից ներված լորդերը բնաչնչում են միմյանց, սակայն վրեժի ոգի զարմուհյի գինարբուքը պատմական շարժում չի ստեղծում և ոչ մի հետաքրքիր չի բացում, նոր մաների սպառումից զատ։

Չնայած գործողության առատությանը, «Հենրի Վեցերորդի» երրորդ մասը իշխ չարագուշակ աննշարժության տպավորություն է թողնում։ Սա չպետք է բացատրել գեղարվեստական անհաջողնկատությամբ. ընդհակառակը, իրրև նորը ու արտահայտիչ միջոց՝ նա թույլ է տալիս Ընքսպիրին բացահայտել բրոնհկի հիմնական գաղափարը։ Ընդամենը երկու պատկեր է աննում պնդի սկզբից, և գազազած կռիվ-

դը սպանում է ամմեղ պատանի Ռեոլինգին միայն այն բանի համար, որ ժամանակին Ծորքը՝ Ռեոլինգի հայրը, մարտի մեջ սպանել էր Ձերոմի Կինֆորդին։ Իսկ պիեսի ավարտից երկու պատկեր առաջ արքա Էդվարդը և նրա եղբայրները սպանում են Հենրի Վեցերորդի՝ իրենց ձեռքն ընկած փոքր որդուն։ Առաջին արարվածի չորրորդ պատկերում Կինֆորդը և Մարգարիտ թագուհին նաչրումնա-կով հաշվեհարդար են տեսնում գերված Ծորքի հետ և նրա կտրած գլուխը գամում են քաղաքային դարպասին. իսկ երկրորդ գործողության չորրորդ պատկերում Վորվիկը և Ծորքի որդիները մարտից հետո անարգում են վերջիերից մահացած Կինֆորդի մարմինը և կարգադրում են նրա գլուխը գամել Ծորքի գլխի տեղը։

Վերջին երկու պատկերների միջև ընդամիջը տեղադրում է մի դրվագ, որը ոչ մի դեր չի խաղում պիեսի զարգացման մեջ, բայց սիմվոլիկ կերպով մաղորդում է Վարդերի պատերազմի բուն ոգին։ Մի զինվոր, որ մտադրվել էր կողոպտել իր սպանած թշնամուն, սոսկումով ճանաչում է հորը, իսկ մեկ ալլ զինվոր արդյունք է թափում իր իսկ ձեռքով սպանած որդու դիակի վրա։ Ընդգծած այս տեսարանի կառուցման զգալի պարզանականությանը և գործող անձանց խոսքի ճոխորակած ընտրգին, չնայած այն բանին, որ այս տեսարանը իրավամբ համարվում է ընդամիջի վաղ քրոնիկների վրա միջնադարի թատերական պետնիկալի ազդեցության առաջացը, այն չէր կարող վիթխարի ուշադրաե ներգործություն չունենալ եղիսաբեթյան ժամանակների հանդիսականի վրա. դեռ ավելին, նրա հոգեբանականացած ճանապարհը լրկ ուժեղացնում էր այդ ազդեցությունը։

Պիեսի կառուցվածքի աչքառիկ ընդգծված համամասնությունը ստեղծում է ներքին շրջանի զգացողություն, շրջան, որի մեջ առնչությունն ու վրեժի ծարավը քշում են ու քշում մարդկային կերպարանքը կորցրած փառամոլներին։ Այս զգացողությունը է՛լ ավելի է ուժեղանում Ռիչարդ Գլոստերի՝ ապագա Ռիչարդ Երրորդ թագավորի ձգտումների ու բնավորության առանձնահատուկ բացահայտման եղանակով։ Մոտավորապես պիեսի միջին մասում, երրորդ արարվածի երկրորդ պատկերում Ռիչարդը լիակատար որոշակիությամբ խոսում էր իր ընտրական նպատակի՝ անգլիական թագին տիրելու մասին, մի բան, որ նա մտադիր է իրականացնել արյունուտ կռվի ու ոճրագործության օգնությամբ։ Իսկ ավարտից անմիջապես առաջ Ռիչարդը կրկին խոստանում է գահ բարձրանալ այն մարդկանց դիակների վրայով, որոնք կանգնած են իր ճանապարհին։ Հենրի Վեցերորդի և նրա որդու սպանությամբ թագի համար մղվող պայքարի շինկացումը չի թուլանում, միայն ձեղանում է իշխանության տենչացող ախոյանների շրջանակը. հիմա այն սահմանափակված է Ծորքերի ընտանիքով։ Երբ վերջին տեսարանում ինքնագոհ ու քամահաճ, հեշտասեր Էդվարդ Չորրորդը Անգլիային գոչակում է երկար բերկրալից տարիներ, նրա խոսքերին հակադրվում է Գլոստերի չարագույժ մենհաբանությունը, որը խաղաղության ու անդորրի ճուլսը վերածում է անիրականանալի պատրանքի և դրանով իսկ պիեսի ավարտը վերջնականապես զրկում որևէ լուսավոր հեռանկարից։

Փառաբերների խմբավորմանը՝ թե՛ նրանց, ովքեր սենյակում են տիրանալ անգլիական թագին և թե՛ նրանց, ովքեր շրջապատում են իշխող արքային,—հանգուրված է թագավոր Հենրիի կերպարը։ «Հենրի Վեցերորդի» երեք մասերը որոշակի առումով հանդիսանում են այդ միապետի կերպարը պատմության դրամատիկականացված շարադրանքը՝ սկսած նրա թագադրությունից, որը գործնականորեն համընկնում է նրա ծննդյան հետ, և վերջացրած սպանությամբ՝ 1471 թվականին, Փառհորում։

Սակայն Հենրի Վեցերորդին միայն մեծ վերապահումով կարելի է անվանել նրա անունը կրող դրամների գլխավոր գործող անձ։ Չէ՞ որ Հենրին ըստ էության բնավ չի գործում։ Նրա անվճռականությունն ու ոչ տևական փորձերը՝ դիմադրել ինչ-պես լորդերին, որոնց հետ համաձայն չէ, այնպես էլ իր ազդեցիկ թշնամիներին, շատ շուտով փոխարինվում են ամէհոմնչ հնազանդությամբ, և արքան հետ համաձայնվում է այն մարդկանց հետ, որոնք ընդունակ են ինքնուրույն վճիռներ ընդունելու։

Այսպես, երկրորդ մասում Հենրին զգում է, որ խնամակալ Հեմֆրի Գլոստերի և մնացած լորդերի վեճի մեջ ճշմարտությունը Գլոստերի կողմն է, բայց և այնպես նա ակնհայտ դուրսից համաձայնում է նրա ոխերիմ թշնամիների ծպատմանը։ Իսկ երրորդ մասի սկզբում Հենրին Սպիտակ վարդի կողմնակիցների ճշմարտացի տակ (նրանք այդ ժամանակ հասել էին գերակշռության) գահը կտակում է Յորքին, դրանով էլ զրկելով իր որդուն գահաժառանգության իրավունքից։ Այդ պահից, ձևականորեն մնալով Սպիտակ վարդի կողմնակիցների դրոշը, Հենրին ըստ էության խոչընդոտ է դառնում թշնամական բանակներից յուրաքանչյուրի ճանապարհին։

Պատմական Հենրի Վեցերորդը իր մայրական գծով սերից՝ ֆրանսիական թագավոր Լուդովիկոս Վեցերորդից ժառանգել էր տկարամտություն, որի նոպաները հաճախ կրկնվում էին նրա իշխանության տարիներին։ Սակայն Շեքսպիրը խնամքով շրջանցում է այդ սարսափը, Հենրիի բնութագրման մեջ առաջին պլան մղելով բարոյական կարգի մի գործոն՝ թագավորի բարեպաշտությունը, որը, ի վերջո, նրան հասցնում է լորդերի թուլական խրախուսանքի։

Բացի այդ, Հենրիի վարքագիծը պայմանավորվում է նա մի հանգամանքով, որը առաջին հայացքից այնքան էլ նկատելի չէ. դա խղճի խայթն է, որ ծնվում է գահին նկատմամբ իր իրավունքների անբավարար հիմնավորվածության գիտակցությունից։ Փառասիրների համար, որոնք գահին տիրանալու համար պատրաստ են ամենայն ոճիրների, խոտակցությունները իրավունքի մասին կարող են ծառայել լոկ որպես տակտիկական հնար. միայն Հենրիի համար է, որ այդ հարցը վերածում է տանջալի էթիկական խնդրի։ Դա ակնհայտ է դառնում երրորդ մասը բացող տեսարանում, երբ Յորքի հետ ստիպված վեճի բռնվելով, Հենրին մենության մեջ է.

I know not what to say; my title's weak (I, I, 134)[24].

Ահա այս երկու գործոնները՝ արյունոտ եղեռնի նկատմամբ տածած ծողկանքի հետ զուգակցված, Հենրիին հանգեցնում են գահից հրաժարվելու որոշմանը և հաստատակամ հովվին բաժին ընկած երանելի կյանքի փառաբանմանը։

Միանգամայն անկասկած է, որ Ճնճղուկ արքան ի վիճակի չէ տանձնելու ֆեոդալական անիշխանությունը։ Սա է Հենրի Վեցերորդի կործանման պատճառը և սա է, միաժամանակ, նրա պատմական մեղքը երկրի առջև։ Բայց կարո՞ղ է արդյոք բոլոր ցավերին տեղական լինել գահին ուժեղ անձնավորություն նշանակելը, անձնավորություն, որը ոչնչի առջև կանգ չի առնի հաստատելու իր իշխանությունն ամրացնելու։

Այս հարցին Շեքսպիրը պատասխանից վաղ տնտեսագիտի վերջին պիեսում, քրոնիկի գլխավոր հերոսը դարձնելով Ռիչարդ Երրորդին։ Եվ այն բանում, որ պատասխանը տացվել է բացառական, իր հիանալի արտահայտությունն է գտել Շեքսպիրի պատմական մոտեցումը մի ժամանակաշրջանի գնահատմանը, երբ ֆեոդալական իշխանակությունը հասել էր իր բարձրակետին։

* * *

«Ռիչարդ Երրորդի կյանքն ու մահը», որը եզրափակում է առաջին պատմական տետրալոգիան, իր պոետով անձնասերու կերպով կապված է ավելի վաղ քրոնիկների հետ։ Ռիչարդ Գլոստերի՝ պիեսը բացող մենախոսությունը, ճշտելով արդեն «Հենրի Վեցերորդի» երկրորդ և երրորդ մասերից ծանոթ գլխավոր հերոսի կերպարը, այն տպավորությունն է թողնում, թե «Ռիչարդ Երրորդի» գործողությունն սկսվում է անմիջականորեն այն պահից, երբ ավարտվել էր «Հենրի Վեցերորդի» երրորդ մասը։ Ռնական առանձնահատկությունները, տաղաչափության բնույթը, ինչպես նաև առանձին գործող անձանց պատկերման և տեսարանների կառուցման մի շարք հնարներ ցույց են վկայում եմ «Ռիչարդ Երրորդի» և Հենրի Վեցերորդին նվիրված պիեսների մոտիկության մասին։

Դրա հետ մեկտեղ «Ռիչարդ Երրորդը» Շեքսպիրի գաղափարական ու գեղարվեստական զարգացման մի նոր փուլն է։ Հենրի Վեցերորդին նվիրված պիեսների մեջ գործողության զարգացումը պայմանավորվում էր հիմնականում Անգլիայի պատմության դրվագների հաջորդականությամբ, որոնք երբեմն միայն անձնական չափով ազդում էին կերպարների ճերքին բովանդակության վրա։ Իսկ «Ռիչարդ Երրորդի» դրամատիկ լարման գլխավոր անունքը պիեսի գլխավոր հերոսի բնավորությունն է։ Դրա համար էլ այս քրոնիկի պոետիկան շատ կողմերով մոտ է ողբերգության պոետիկային. և բոլորովին պատահական չէ, որ այս պիեսը քրոնիկներից միակն է, որ առաջին ֆոլիոյում անվանվել է ողբերգություն։ Ըստ երևույթին պատկեր պետք է որոնել «Ռիչարդ Երրորդի» վիթխարի բեմական համբավի գլխավոր պատճառը, որ գերազանցում է Շեքսպիրի բոլոր մնացած պատմական քրոնիկների համբավը։

Ռիչարդ երրորդը որպես անձնավորություն՝ բոլոր տեսակետներից բարի, կամազուրկ, աստծո բարեհաճությանը արժանացած Հենրի Վեցերորդի կատարյալ հակապատկերն է։ Ռիչարդը օժտված է սուր, ցինիզմի հասնող սթափ մտքով և կամքի վիթխարի ուժով. նա դաժան եսասեր է՝ անսահմանի եռանդով ընկում և անշեղորեն իր նպատակին ձգտող, նպատակ, որը նա իրականացնում է կա՛մ ոչղնչի

ուշադրություն՝ ամեն ինչ, կա՛մ դիմելով շրջանցիկ ուղիների և ճմտորեն քողարկելով իր իրական մտադրությունները։

Ռիչարդ Գլոստերի անզուգական կերպարը միշտն Շեքսպիրը էլ գրավել էր անգլիական գրողների ուշադրությունը։ Ռիչարդի առավել լիակատար վարքագրությունը հարմնվեց 1513-ին և Թոմաս Մորի գրչի արդյունքը էր. հետագայում այս ընդգրկվեց Հոլինշեդի քրոնիկի մեջ և դարձավ Շեքսպիրի հիմնական սկզբնաղբյուրը։ Ռիչարդ Երրորդին Մորի տված գնահատությունը՝ որպես արյունարրու ոճրագործի, ինքնակոչի ու բռնապետի, դրվեց Տորքերի գերդաստանից եկած վերջին անգլիական թագավորի կերպարի չնքագիրքում մնկնարանման հիմքում։

Գլխավոր հերոսին առավել լրիվ բնութագրելու ձգտումը թելադրել է պինեի կոմֆլիկտի յուրահերուկ կառուցում։ Եթե չհաշվենք պրի թագուհու՝ Մարգարիտի և Տորքերի գերդաստանի ներկայացուցիչների թշնամանքը, որը էական ազդեցություն չի ունենում գործի զարգացման վրա, ապա քրոնիկի հիմնական բովանդակությունը Ռիչարդի բախումն է փաստորեն մյուս բոլոր պերսոնաժների հետ։ Պինեի կոմպոզիցիայի այս առանձնահատկությունը թույլ է տվել, որ լիապես դրսևորվի Շեքսպիրի ոնալիստական մեթոդի այն կարևորագույն հատկանիշը, որը Բելինսկին բնորոշել է որպես մարդու ընդգրկում վերլուծություն՝ «ըստ ոգու և սրտի բոլոր ծալքերով»[18] հասկերև։ Հենց Ռիչարդ Երրորդի պատկերման մեջ էր, որ Շեքսպիրը առաջին անգամ կարողացավ կուտ գեղարվեստական կերպարի մեջ միավորել հերոսի հոգեբանական և քաղաքական բնութագրման տարրերը։ Բացի այդ, «Ռիչարդ Երրորդը» մեծ դրամատուրգի առաջին գործն էր, որ բացահայտեց հերոսի զարգացումը պատկերելու և այդ զարգացման օրինաչափությունները բացատրելու շեքսպիրյան աքանչելի վարպետությունը։

Ռիչարդ Գլոստերի պատմությունը Շեքսպիրի պատկերմամբ ամենայն որոշակիությամբ բաժանվում է երկու փուլի։ Մեկը, որ ներկայացնում է Գլոստերի պայքարը անգլիական թագի համար և կազմում է պինեի առաջին երեք արարվածի բովանդակությունը, ասես Ռիչարդի կերպարի զարգացման վերջնակետը ճյուղն է, երկրորդն սկսվում է այն պահից, երբ Ռիչարդը զավթում է գերագույն իշխանությունը երկրում, և կարող է կոչվել կերպարի զարգացման վերջնակետը ճյուղ։

Առաջին երեք արարվածում Ռիչարդը պնդում է տիրում նախանձելիությանը, որ երան իրավամբ կարելի է անվանել հանդիսատեսի աչքի առաջ ծավալվող արյունալի ոճրագործության հեղինակ։ Միայն Էդվարդի մահն է, որ չի կարելի բացատրել որպես Ռիչարդի մեքենայությունների հետևանք, թեպետ այդ մահն էլ, թերևս, մոտեցվել էր այն ցնցումով, որ առել էր հիվանդ արքան Կլարենսի մահվան լուրն առնելով այն ժամանակ, երբ ինքն արդեն չեղյալ էր հայտարարել ավելի վաղ արձակած հրամանը եղբորը մահապատժի ենթարկելու վերաբերյալ։ Անուսամենայնիվ, մնացած բոլոր իրադարձությունները՝ ամուսնությունը Աննայի հետ, Կլարենսի սպանությունը, հաշվեհարդարը թագուհու ազգականների հետ, Էդվարդի

ուշդրանի ժառանգների բանտարկությունը Թաուերում և դրանց հաջորդող սպանությունները, պրովոկացիան, որի հետևանքով կատարվարան է բարձրանում Հետինգեաը և, վերջապես, Ռիչարդի թագավոր օծվիլը,—ընթանում են Գլոստերի չարագործ մտքի մշակած ճտակ ծրագրով։

Թագին տիրելու համար մղվող պայքարում կիսակատար բացահայտվում է Ռիչարդի դերասանական կերպարանափոխման ընդունակությունը, մի հատկանիշ, որ վաղուց ի վեր իր վրա է գրավիչ ինչպես քննադատների, այնպես էլ, առաջին հերթին, այլ դերը խաղացողների ուշադրությունը։ Ռիչարդի արտահոլվը հատկապես ակնհայտ է դառնում այն տեսարաններում, որ հաջողության համար հարկավոր է հակառակորդներից թաքցնել իրական նպատակները։ Իսկ երբ հանդիպում է իր մավատարիմ կամ ժամանակավոր դաշնակիցներին,—Բուկինգեմ ազգականները լինեն դրանք թե Հետինգեաը, նվիրված վասալներ լինեն, ինչպես առնեք՝ Քեատբին, թե վարձու մարդասպաններ,—նա գործում է փորձված ռեժիսորի պես, որը իր համախոհներին մանրամասն բացատրում է, թե ինչպես պետք է խաղան իրենց դերը առաջիկա արշավանքի ֆարսի յուրաքանչյուր տեսարանում։ Վերջապես, մնալով մեծ-մենակ ինքն իր հետ և հանգիստ գինիզմով վերլուծելով սեփական նպատակադրումները, կշռելով այս կամ այն արարքի հնարավոր հետևանքները, Գլոստերը դրանով իսկ բացահայտ քայքայում է ժանդիսասրահին, որ հենց իր կամքով են թելադրվում գլխավորապես արագությամբ իրար հաջորդող արշավանքի իրադարձությունները։

Ռիչարդ Գլոստերը դեռևս «Հենրի Վեցերորդի» երրորդ մասում հայտարարում է, որ ինքը կարող է դաս տալ նույնիսկ նրան՝ «ոճրագործ» Մաքիավելիին (I can... set the murderous Machiavel to school)։ Իսկ իր անունը կրող պիեսում նա, նկատելով ժամանակների անցկացիների պատկերացմամբ, գործում է իսկական «մաքիավելականի» նման։ Բնութագրելով միջնադարի և Վերածննդյան դարաշրջանի տեսիմանագլխին ծագած այն սոցիալական տիպը, որին ժամանակակիցները անվանում էին «մաքիավելական», պրոֆ. Դ. Ֆ. Դանքին նկատում է. «Հասարակությունը առաջ էր գնում, համոզված, որ «կարնկցանքը, սերմ ու ակնածանքը» անտեղի են։ «Մաքիավելականի» առավելությունն էլ հենց այն է, որ նա առաջինը նկատեց այդ և առաջինը վերանալեց մարդ գաղափարը, որպեսզի ինքը դառնա առավել կենսունակ հասարակական կենդանին։ «Մաքիավելականը» նորմից չեղվում է լոկ այն իմաստով, որ գիտակցված ծրագրով է անում այն, ինչ մենագործը անում են, ենթարկվելով սոցիալական սովորույթներին։ Նա էլ հենց ավելի մեծ հաջողության է հասնում, քան մյուս բոլորը»[3]։

Իսկապես, եթե մտաբերենք վաղ տետրալոգիայում Շեքսպիրի նկարագրած իրադարձությունները, ապա առանց մեծ դժվարության կնկատենք, որ այն մարդին, որոնց շրջապատում ձևավորվում է Ռիչարդ Գլոստերի կերպարը, վերջին քրոնիկի հերոսից ըստ էության տարբերվում են լոկ նրանով, որ Ռիչարդին հատուկ գծերը նրանց մեջ արտահայտված են պակաս ուժգնությամբ։ Խորամանկ, փառամոլ

Ջորջը կամ Ջրաճ ոչնչով չզիջող դաժան թագուհի Մարգարիտը, ինտրադում Արթնինը, որ պատրաստ է ճաշակել դաշ եղբայրների դեմ, կամ հիշատակը, նամոլ Էդվարդը, շահասեր բանտարկու Բուկինգհեմը կամ ախոյանների միջատածած թշնամանքից կատաղած Հենտինգսը,—բոլորը պատրաստ են ոտանալ, խարել, ոճիր գործել ճաշակ ստանալու նպատակների։ Սակայն Ռիչարդը բոլորից ավելի խելոք է և ուժեղ. նա բոլորից ավելի սթափ է մշակում ծրագիրը և, իսկապես, սքանչելի հանգստությամբ ու հմայքավորությամբ կենսագործում այն։

Այն արդյունավետությունը, որով Ռիչարդը միաժամանակ ազդում է իրեն շրջապատող մարդկանց վրա, ծնունդ է տվել չեքսպիրագիտության մեջ լայնորեն տարածված մի կարծիքի, ըստ որի այդ պիեսի հերոսը առհասարակ չի բախվում արժանի հակառակորդների հետ։ Այս տեսակետը հիմնվում է գլխավորապես այն բանի վրա, որ գահի ճանապարհին դրված պատնեշում Ռիչարդը ոչ մի անգամ, գոնե ժամանակավոր, պարտության չի կրում։ Եվ եթե քրոնիկի գործողությունը ավարտվեր Ռիչարդի գահ բարձրանալով, վերը շարադրված հայացքը պերսոնաժների միջև գոյություն ունեցող փոխհարաբերությունների մասին անհերքելուն ճիշտ կլիներ։

Բայց ահա հենց այն պահին, երբ Ռիչարդն արդեն փաստորեն տիրել է թագին և ցանկացել այն գլխին դնելը, պետք է կատարի մի շարք ձևականություններ, առաջին անգամ հանդիպում է մի դիմադրության, որը հաղթահարել ի վիճակի չէ։ Խոսքը Ռիչարդին թագավոր կարգելու նպատակով ժողովրդի ճանգես բերած վերաբերմունքի մասին է։ Մշտիվ հետևելով սկզբնաղբյուրին, Շեքսպիրը ցույց է տալիս, որ ոչ Բուկինգհեմի պերճախոսությունը, ոչ քաղաքի գերագույն դատավորի ներկայությունը չեն հաջողել լոնդոնցիներին, թե դուքս Գլոստերը գահի արժանավոր թեկնածու է։ Ժողովուրդը, որ պիեսում հանդես է գալիս որպես կոլեկտիվ գործող անձ, ոչ թե պարզապես Ռիչարդի հակառակորդն է, այլ հակառակորդներից առաջինն է, որին խարել Ռիչարդին չի հաջողվում։ Ապագա արքային, իր սպասավորի՝ Բուկինգհեմի հետ մնում է ճնշվածին, թե իրենց հաջողվեց կոտրել քաղաքացիների լուռ դիմադրությունը։ Այս ճշմարտացի իրադարձությունից անմիջապես հետո պիեսում տեղեկվում է ուժերի նոր հարաբերակցության և անուղղելի փոփոխություններ են կատարվում Ռիչարդի բնավորության մեջ։

Այդ փոփոխությունները սկսում են զգացվել արդեն չորրորդ արարվածի երկրորդ պատկերում, երբ Ռիչարդը առաջին անգամ հանդիպում է թագը գլխին և որտեղ ծավալվում է կոնֆլիկտը նրա և Բուկինգհեմի միջև, որը չի հանդուրժակվում մատնանշել արքայազնների սպանության, և դրանով վատահում է Ռիչարդի դժգոհությունը։

Այս տեսարանը հանդես փակուղու առջև է կանգնեցնում ուսումնասիրողներին և հատկապես Բուկինգհեմի դերակատարներին։ Ինչպե՞ս բացատրել այն, որ խորամանկ պալատականը, նա, ով ամենից լավ է ճանաչում Ռիչարդի բնավորությունը, ամենաանպատեհ ժամին, երբ Ռիչարդը իր ոչ վարքագծով ցույց է տալիս, որ անտրամադիր է ու միտք չունի խոսելու Բուկինգհեմի հետ, հանդուրժում է կատարել

վաղնմի խոստումը: Ի՞նչ է սա՝ միմայությո՞ւն, թե՞ դիտողականության խոպան բացատրություն: Հազիվ թե: Ավելի շուտ պետք է ենթադրել, որ Բուկինգհեմը, զգալով աթոռի վերաբերմունքի փոփոխությունը իր նկատմամբ, դիմում է նրան խնդիրքով, ցանկալով վերջնականապես համոզվել՝ կատարվե՞լ է իրոք այդ փոփոխությունը: Ռիչարդի հետ ունեցած զրույցը Բուկինգհեմի մեջ ոչ մի կասկած չի թողնում, և նա լքում է արքայինն, շտապելով պատապարվել իր տոմմական ամրոցում: Իսկ Ռիչարդը իր մի ժամանակ կաշկանդ ձեռքերից բաց է թողնում նրան, թեև, Բուկինգհեմին լավ ճանաչելով, պետք է որ առանց ցանցի հասկանար, որ պատմական նա դառնալու է իր ոխերիմ թշնամին: Եվ, իսկապես, հետագայում նախամեհենությունը արքայի և Բուկինգհեմի հարաբերությունների մեջ անցնում է վերջինիս կողմը: Միշտ է, միաժամանակ անց Ռիչարդին հաջողվում է պատժել Բուկինգհեմին, սակայն նա արքայի ձեռքն է ընկնում զորքերի խումբայի սրտնեղած դարձած բնական աղետի շնորհիվ: Այսպիսով, հաղթանակը Բուկինգհեմի հանդեպ, ի տարբերություն նախկին հաջողությունների, Ռիչարդի մշակած և իրագործած ծրագրի արդյունքը չէ:

Ուժերի հարաբերակցության մեջ տեղի ունեցած փոփոխությունը շատ ավելի ակներև է բացահայտվում Ռիչարդի երկրորդ խնամախոսության ժամանակ, երբ արքան, օգնության կանչելով իր ողջ պերճախոսությունն ու դերասանական տաղանդը, համոզում է եղիսաբեթին, որ իրեն կնության տա դստերը: Այս տեսարանը մի յուրատիպ ու շատ ճշգրտակալի գույներով է կազմում Ամլետին պիրամետելու տեսարանի հետ (I, 2), որ պատկանում է Շեքսպիրի դրամատուրգիական վաղեմության ճանաչված գլուխգործոցների թվին: Ամլետի և Գլոստերի վեճը դիտող հանդիսատեսը ցնցում է կաղ դքսի ներքին ջախջախիչ ուժը, մի անձնավորության, որը գրեթե Ճիպոտիկ ազդեցություն է գործում Ամլետի վրա և կուտրում է նրա դիմադրությունը:

Իսկ եղիսաբեթի հետ խոսելիս Ռիչարդը պետք զուրկ է ճանկիճ ուժից: Բանը լոկ այն չէ, որ եղիսաբեթը հանդես է գալիս որպես Ռիչարդի արժանի հակառակորդ՝ բառիս անտիկ իմաստով: Խնամախոսության բուն պատկերը չի կարելի նույնիսկ «կնա—հաջողություն» անվանել, մի բան, որ հանախ անում են շեքսպիրագետները. Միշտ է, եղիսաբեթի հետաձգումը հետո, Ռիչարդը իր Նորմանական հաղթանակով ոգեշնչված, պրի թագուհում անվանում է «թույլ, անմիտ, դատարկ ու հեղհեղուկ կին» (Relenting fool, and shallow, changing woman: IV, 4, 431): Բայց իրականում, եղիսաբեթը խոստովանարար հուսադրելով Ռիչարդին, ցանկանում է սոսկ ժամանակ շահել դռները փրկելու համար: Իսկ Ռիչարդը պարտություն է կրում. ավելին, նա բավականաչափ խելք ու դիտողականություն չի ունենում հասկանալու, որ իրեն խաբում են:

Միշտ պետք էլ արքայի և յորկ Ստենլիի բախումը ավարտվում է վերջինիս հաղթությամբ. Ստենլիին հաջողվում է միաժամանակ հետացնել իրենից Ռիչարդի կասկածները, իսկ հետո վճռական պահին ոչ միայն անցնում է Ռիչմոնդի կողմը,

ալն փրկում է որդուն։ Ասենք, Ռիչմոնդի դրոշի ներքո համախմբված լորդերի հաղթանակն ինքն էլ խոսում է այն մասին, որ վերջում Ռիչարդը կորցնել է իրադարձությունները դնկավարելու իր ընդունակությունը և չի կարող այլևս կիրառել նախասիրած ճնարը՝ «Բաժանի՛ր և տիրի՛ր»։ Իսկ գահ բարձրացած Ռիչարդի բոլոր ճոխկալի ոգիրների մեջ բնավ չկա այն տիտանիզմը, որը հատուկ էր նրա կերպարին պիեսի առաջին երեք արարվածներում։

Ի՜նչ խոսք, Ռիչարդի դեմ պայքարելիս նրա թշնամիները դառնում են ավելի խորամանկ, զգույշ ու ճնարտեր։ Սակայն չարագործ արքայի պարտության մեջ վերջին դերը չի խաղում և Ռիչարդի ներքին փոփոխությունը։ Նրա հոգու ընկճվածությունն արտահայտված է ոչ միայն զղջում հիշեցնող այն խոսքերում, որ Ռիչարդն արտասանում է Բոսվորթի ճակատամարտին նախորդող գիշերը (V, 3, 178—208)։ Թերևս այդ ընկճումը առավել համոզիչ արտահայտվում է այն բնական միջոցներով, որոնցով Շեքսպիրը բնութագրում է Ռիչարդի վարքագիծը Եղիսաբեթի հետ ունեցած երկար խոսակցությունից հետո։ Ռիչմոնդի ներխուժման լուրն առնելով, նա կորցնում է ինքնատիրապետումը, տալիս է հակասական հրամաններ, չեղյալ է հայտարարում և նորից վերականգնում իր իսկ կարգադրությունները, լուսանք է տեղում իր ամենահավատարիմ օգնականների գլխին, մոլուցքի մեջ գանահարում է վատ լուր բերած սուրհանդակին։ Այդ պահին Ռիչարդը ավելի շատ նման է մի գիշատչի, որն ամուր ու անելանելի ցանցով պատնեշած է խփվում վանդակի մեջ։ Նույնիսկ երբ վերջին մարտի պահին անսահ կռվում է իրեն ամեն կողմից մեղող թշնամիների դեմ, նրա արիությունը տարբեր է այն հանդուգն համարձակությունից, որով իրականացնում էր իր մտադրությունները. հիմա արդեն դա հուսահատ քաջություն է։

Այն բանում, որ Ռիչարդի ներքին ճգնաժամը սկսվում է թագավոր դառնալուց հետո, պարզորոշ դրսևորում է շեքսպիրյան վաղ դրամատուրգիային բնորոշ հակադրամատիրական դիրքավորումը։ Իշխանության անզուսպ տենչով բռնված, շրջապատից կամքի ուժով, խիզախությամբ, խելքով, խորամանկությամբ, դաժանությամբ ու երևակայությամբ բարձր կանգնելով, կարելի է առարկելից հետագնել նրանց, ովքեր խանգարում են նրան տիրելու գահին։ Բայց անկարելի է ոչնչացնել բոլոր նրանց, ովքեր դժգոհ են բռնակալից, քանի որ բռնապետությունն ինքը ամեն օր ու ամեն ժամ բազմապատկում է իր հակառակորդների թիվը։ Իսկ խաբեությունից ու սպանությունից զատ, բռնակալը որևէ միջոցների չի կարող դիմել՝ թե՛ իրադարձությունների նավարկման և թե՛ հենց իր՝ բռնակալի բնավորության զարգացման տրամաբանությամբ։

Նրա համար էլ Ռիչարդը հազիվ իր փառասիրական իղձերի իրականացմանը հասած՝ սկսում է զգալ իր գահի երերուն լինելը։ Նա այս ու այն կողմ է ընկնում, իր իշխանությունը ամրապնդող միջոցներ որոնելով և չի գտնում այդ միջոցները։ Նա կորցնում է փոխանակությունը իր անկասելի ճոխության ճնշումների, զրկվում շրջապատի վրա ունեցած վաղեմի ազդեցությունից և,—թեև բարձր պահած

գլխով,—ընդառաջ գնում անվոտանոնակ մահին։ Եվ դրա համար էլ Ինչմոնդի հաղթանակը պարզապես ավելի ուժեղ գրոսֆարի հաղթանակը չէ թույլի նկատմամբ. Ինչարդի ներքին ճգնաժամը նրա պարտությունը դարձնում է օրինաչափ և անխուսափելի։

Հակաբոնապարտական պաթոսը, որով ամբողջությամբ ներծծված է «Ինչարդ երջորդը», Ընքսպիրին տրամաբանորեն հանգեցրեց դրական միապետի կերպար ստեղծելու փորձին, միապետ, որ պիտի լիներ ստոր ու դաժան ինքնակոչի հակապատկերը։ Քրոնիկում պրոպիսին է Ինչմոնդը՝ Թյուդորների թագավորական տան հիմնադիրը, որը գահ է բարձրացել Հենրի Ծոթկոտր անունով։ Որպես գեղարվեստական կերպար, այս միանգամայն թոռնիկ ու պարմանական գծված պերսոնաժը մի առանձին հետաքրքրություն չի ներկայացնում։ Սակայն կոմպոզիտիոն ու գաղափարական իմաստով Ինչմոնդին հատկացված դերը էական ջրաճանապարհ ունի Ընքսպիրի պատմական ու քաղաքական հայացքները հասկանալու համար։

Արդեն իսկ ժողովրդի սպառողական, լարված լռությունը Ինչարդին արքա կոչելու տեսարանում կարևորագույն պահ է քրոնիկի գործողության զարգացման մեջ, որը ցուցադրում է ոչ միայն Ինչարդի մեքենալությունների վճռական դատապարտումը, այլև անհնարինությունը թագավոր ոճրագործների շուրջը հանախմբելու երկրի բնակչության մեծամասնության։ Ինչարդի բանակի հետագա պատ ոլոմոնը և, ընդհակառակը, Ինչմոնդի դրոշի ներքո արջային հավաքվող բոլոր ուժերի կենտրոնացումը վկայում են, որ ազգի ամենատարբեր շերտերի ներկայացուցիչների համար ձգող կենտրոն կարող է դառնալ լոկ այն մարդը, որը անգլիացիներին կվերադարձնի որպես բռնակալությունը տապալող, փրկիչ։

Իր վերջին ճառում Ինչմոնդի ռոչական ծրագիրը, որը դեպի ևս է գրավում բոլոր շրջանց, ովքեր վրդովված են արյունարբու բռնակալի դեմ, ընդգրկում է այսպիսի դրույթներ՝ երկրի ազատագրում կամայականություններից, ապօրինաձությունների վերացում և հավերժ խաղաղության ապահովում։ Հենց սրա համար է, որ Ինչմոնդի հաղթանակը ընկալվում է ոչ թե որպես թագավորական տան իշխանի ճշտերից մեկի հաղթանակ, այլ որպես արդարության ու բարության գաղափարի հաղթանակ։ «Ինչարդ Երրորդի» եզրափակիչ տեսարանը միայն մի քրոնիկի կոնֆլիկտի հանգուցալուծումը չէ. այն միաժամանակ ծառայում է որպես Ընքսպիրի առաջին պատմական տետրալոգիայի վերջաբան։ Այդ վերջաբանը լավատեսական հեռանկար է տեղեծում քրոնիկների ողջ փակ շարքի համար, թույլ տալով ամբողջը կնկատել Անգլիան ծվատող եղբայրասպան պատերազմը ընկալել որպես մի իրադարձություն, որը մնացել է անցյալում և իր տեղը զիջել նոր, խաղաղված Անգլիային։

8

Ընքսպիրյան քրոնիկների ողջ շարքը կազմող պիեսները՝ «Ինչարդ Երկրորդը», «Հենրի Չորրորդի» երկու մասը և «Հենրի Հինգերորդը» պոետիկորեն կապված են

իրար, թերևս, շատ ավելի սերտորեն, քան առաջին տետրալոգիայի պինեմբերը: Ռիչարդ Երկրորդից պատմող քրոնիկի եզակետը թագավորի և Հենրի Բոլինբրոկի կոնֆլիկտը, որ տագել է 1398 թվականին. իսկ «Հենրի Հինգերորդը» ավարտող իրադարձությունը Հենրի Հինգերորդի խնամախոսությունն է ֆրանսիական արքայադուստր Եկատերինա Վալուայինն, 1420 թվականին: Այսպիսով, Շեքսպիրի չորս ուշ քրոնիկները ընդգրկում են Անգլիայի պատմության ընդամենը երկու տասնամյակ:

Տասնչորսերորդ և տասնհինգերորդ դարերի սահմանագլուխը Անգլիայի համար միանգամայն յուրջ ու լարված ժամանակաշրջան էր: Տասնչորսերորդ դարի ընթացքում ֆեոդալները, որոնք ձգտում էին ամեն կերպ սաստկացնել ճորտերի շահագործումը, հանդիպում էին գյուղացիության գնալով ակտիվացող դիմադրությանը: Բազմաթիվ գյուղացիական ապստամբությունները և, ամենից առաջ, 1381-ի գյուղացիական պատերազմը Ռոբին Հուդերի գլխավորությամբ, սոսկ ճորտերի պատասխանը չէին սաստկացող ճնշմանը: Ալն ժամանակվա ունևոր գյուղացիության պատկառելի շերտեր արդեն կարող էին զգալի տնտեսական դիմադրություն ցույց տալ հարուստ ֆեոդալներին. դրա համար էլ ապստամբությունների ժամանակ նրանք ձգտում էին իրականացնել իրենց որոշակի քաղաքական պահանջները, որոնց մեջ գլխավորը սկզբում էր ճորտային կախվել վիճակը վերացնելու համար, վիճակ, որ խոնգարում էր գյուղացիներին հաջող կերպով մրցակցել ֆեոդալների հետ հացի շուկայում: Թեպետ Ռոբին Հուդերի ապստամբությունը ջախջախվեց, Անգլիայի հետագա զարգացումը շուտով ապացուցեց գյուղացիների առաջ քաշած պահանջների պատմական առաջադիմականությունը. XIV դարի վերջին տասնամյակների ընթացքում և XV դարի սկզբում տապալվեց կոռվային սիստեմը, իսկ XV դարի ընթացքում անգլիական գյուղացիները լրիվ թոթափեցին ճորտական կախվել վիճակը:

Գյուղացիության դրության փոփոխությունը, ինչպես նաև քաղաքների աճը և Լոնդոնի վերելքը, որը դարձավ «ողջ երկրի արդյունաբերական ու առևտրական կենտրոնը»[37], XV դարում վճռական ազդեցություն ունեցան Անգլիայի պատմության ընթացքի վրա: Նրանք պայմանավորեցին ֆեոդալական կարգի լիակատար անկումը և կազմեցին այն հիմքը, որի վրա XV դարի վերջում իրականացավ Անգլիայի միավորումը որպես ազգային պետություն:

Այս սոցիալական խոր տեղաշարժերի հետ միաժամանակ սաստկանում էր արքունական վերնախավի քայքայումը, որ հատկապես բացահայտ դրսևորվեց Ռիչարդ Երկրորդի գահակալության տարիներին: Բնութագրելով Ռիչարդի արքունիքը և իրեն՝ Ռիչարդին, Հոլինշեդը թագավորի վերաբերումը բացատրում էր նրա վրա շրջապատի ունեցած ազդեցությամբ: Ահա՛ թե ինչ է գրում Հոլինշեդը. «Նա շվայտ էր, փառասեր ու շատ էր հակված դեպի մարմնական վայելքները... Ավելին, պալատում և հատկապես արքայի մեջ լիուլի թագավորում էր տոփանքի, անառակության ոգին»[38]:

Ինքնիշխան ու ամենատես միապետը հասավ այն բանին, որ իր դեմ հանեց ոչ միայն ֆեոդալներին, որոնց վրդովել էին ունեցվածքի յուրացումով ողնկրվող բռնություններն, այլև բնակչության լայն խավերին, որոնք տառապում էին Ֆրանսիայի դեմ մղվող ապարդյուն պատերազմը շարունակելու և ծանր արդումներ վճարելու համար գանձվող անընդհատ աճող տուրքերից: Եվ ահա, երբ Ռիչարդի կողմից արտաքսված Հենրի Բոլինբրոկը 1399-ին ափ է իջնում Անգլիայում, առանց դժվարության իր կողմն է գրավում բոլոր նրանց, ովքեր դժգոհ էին Ռիչարդից: Եվ արքան փաստորեն մնում է միայնակ. Ջորջից լքված՝ Ռիչարդը հանձնվում է Բոլինբրոկին, որը մտնում է Լոնդոն ու հռչակվում որպես արքա՝ Հենրի Չորրորդ:

Ռիչարդի հասակակից Հենրի Բոլինբրոկը Ռիչարդի լրիվ հակապատկերն էր: Հենրին խելոք, ծանրակշիռ և զգուշավոր քաղաքագետ էր, որն իր պետական գործունեության մեջ հենվում էր հասկանքների պաղատի, քաղաքների և մանր ասպետականության վրա: Սակայն, ձգտելով ամրապնդել թագավորական իշխանությունը, նա, հասկանալի է, չէր կարող գալիք նվաճելու գործում իրեն օգնած ֆեոդալներին վարձատրել նրանց ուզածի չափով: Բացի այդ, նրա թագավորական իրավունքները ավելի քան խախտոտ էին: Եվ ահա իր տիրապետության գրեթե ողջ ընթացքում Հենրին ստիպված էր արյունալի պայքար մղել ֆեոդալների դեմ, որը և թույլ չէր տալիս նրան ակտիվ արտաքին քաղաքականություն վարել: Իր իշխանության վերջին տարիներին մանր հիվանդ Հենրի Չորրորդը առհասարակ քիչ էր մասնակցում քաղաքական գործերին և պետության փաստական ղեկավարը նրա ավագ որդին էր, որը և հոր մահից հետո, 1413-ին Անգլիայի գահը բարձրացավ որպես Հենրի Հինգերորդ:

Այս թագավորը շատ տեսակետներից միանգամայն ուշագրավ անձնավորություն է: Հենրին ծնվել է 1387 թ., Մոնմուտում, հենվի սահմանից ոչ հետու, և կրթություն է ստացել «Փագոմու քոլեջում» իր քեռու՝ կարդինալ Բոֆորի ձեռքի տակ: Բոլինբրոկի արտաքսվելուց հետո Հենրի Մոնմուտը մնացել է Ռիչարդ Երկրորդ արքունիքում և թագավորի կողմից ասպետ ձեռնադրվել: Հոր ափ իջնելուց շատ չանցած որդին միանում է նրան և Հենրի Չորրորդի գահ բարձրանալուց հետո ստանում հենվի արքայազնի, Լանկաստերի և Ակվիտանիայի դքսի տիտղոսները: Արդեն 1400 թվականին նա մասնակցում է վալների դեմ Հենրի Չորրորդի կազմակերպած արշավանքին և տարիներ շարունակ կռվում է նրանց պարտության՝ Օուեն Գլենդովերի դեմ: Իր հոր թագավորության վերջում արքայազն Հենրին որոշում է սկսել արտաքին քաղաքական ավանտյուրաներ, որի համար դեռևս Հենրի Չորրորդի կենդանության օրոք փորձում է զավթել թագը: Իր արկածախնդրական պլանները Հենրի Հինգերորդը, այդ խորամանկ ու մեծ քաղաքագետն ու դաժան «կարիերիստը»[3], կարողացավ լրիվ կենսագործել միայն 1413 թ. հետո: Աչքաթող ճշտելով դեմոկրատական օպոզիցիան, որ հանդես էր եկել «լոլարդների» կրոնական ազատության մասին, գազանաբար հաշվեհարդար տեսնելով իր նախկին բարեկամի՝ լոլարդ-

Ների պատգամին այր Ջոն Օլդքասլի, ինչպես նաև իրենց գաղջնկից ամենու փորձ ապած դավադիր լորդերի հետ, Հենրի Հինգերորդը 1413-ին ձեռնարկում է արդեն ընդատակված աբշավանքը ֆրանսիացիների դեմ, որը պսակվում է Ագինկուրի մոտ անգլիացիների տարած ջախջախիչ հաղթանակով, մի քանի տարի անց՝ Հենրին արդեն ամուսնանում է ֆրանսիական արքայադստեր հետ և հռչակվում ֆրանսիական գահաժառանգ։

Նոցինսկ ընտ հանդիպ պատմական տեղեկանքից հետո, համեմատելով ոչ տնտեսագիտության Շեքսպիրի վերարտադրած պատմական անցքերը, դժվար չէ նկատել դրամատուրգի տարբեր վերաբերմունքը պատմական ճշտի նկատմամբ։ Որոշ դեպքերում Շեքսպիրը միանգամայն ճշգրիտ վերարտադրում է պատմական իրադարձությունների ոգին ու հենքը և տալիս առանձին գործող անձանց օբյեկտիվ բնութագրությունը, իսկ որիշ դեպքերում էլ, հատկապես արքայազն Հենրիին և նրա բարեկամ այր Ջոն Ֆալստաֆին պատկերելիս (Ֆալստաֆի հետագոր նախատիպը լորդերի առաջնորդ Օլդքասլն էր), գրողն զգացել է ավանդության չշտափելի ազդեցությունը, վերահմաստավորելով պատմական հերոսների բնավորությունը։ Ի դեպ, այդ ավանդությը իր կնիքն է դրել և Շեքսպիրին հայտնի պատմական սկզբնաղբյուրների վրա։ Սակայն թե՛ մեկ և թե՛ մյուս դեպքերում դրամատուրգը պատմական իրադարձություններն և գործող անձանց բնութագրման տարրերը խմբավորել է այն հաշվով, որպեսզի առավելագույնս սպառիչ բացահայտի սեփական հայացքները միջնադարի ճգնաժամի դարաշրջանում անգլիական հասարակության շարժուն պայմանավորող միտումների վերաբերյալ։

* * *

«Ռիչարդ Երկրորդի» ճանրային առանձնահատկությունը որոշելիս շատ հետազոտողներ այդ պիեսը մոտեցնում են «Ռիչարդ Երրորդին»։ Այս մոտեցման հիմքը գլխավոր գործող անձանց բնավորության յուրահատուկ մշակումն է, այն հատուկ տեղը, որ նրանք զբաղեցնում են պիեսում և որը թույլ է տալիս ասել, թե այդ քրոնիկների մյուսներից ավելի են հարում ողբերգության ժանրին։ Իրոք, ուրիշ ոչ մի քրոնիկում արքաների կերպարները այդքան տիրապետ իրենց վրա չեն գտնում հանդիսատեսի ուշադրությունը։ Ջոզեֆ Ռիչարդների ճակատագիրը օժտված է իսկական ողբերգության հատկություններով։ Բայց, դրա հետ մեկտեղ, այդ կերպարների մեջ կան և շատ էական տարբերություններ։

«Ռիչարդ Երրորդ» պիեսի մեծ մասում նախաձեռնությունը Ռիչարդ Երրորդինն է։ Իսկ «Ռիչարդ Երկրորդում» արքայի քմահաճույքը՝ Բոլինբրոկի արտաքսումը և նրա ճոխ ժառանգության բռնագրավումը, գործողությանը տալիս են լուկ նախնական ժեռտ. հետագայում նախաձեռնությունը արքայի և նրա գլխավոր հակառակորդի՝ Բոլինբրոկի բախման ընթացքում, լրիվ անցնում է վերջինիս կողմը։ Այս բանը թույլ է տալիս Շեքսպիրին իր բոլոր ջանքերը կենտրոնացնել Ռիչարդի զարգացումն ու

փոխակերպումը պատկերելու վրա։ Այդ զարգացման բացահայտումն էլ մենք դրամատուրգի ամենաժամանակակից ոճական նվաճումն է «Ինչարդ Եվկրորդում»։

Ինչարդի կերպարի զարգացման առաջին փուլը տևում է մինչև այն պահը, երբ արքան գիտակցում է իր թագին սպառնացող վտանգը։ Այդ ժամանակ մյուս գործող անձանց կողմից Ինչարդին տրվող բնութագրումներից երևում է, որ նրանց աչքում արքան մի երես առած, կամակոր ու սանձարձակ երիտասարդ է։ Ընդ որում, պարզվում է, որ չամիչ միապետի կամակորությունները իրենց բնույթով բնավ էլ անմեղ չեն։ Գոնտի և դքսուհի Գլոստերի զրույցից ճանդիսատեսը իմանում է, որ Ինչարդի մեղքով է սպանվել դուքս Գլոստերը՝ իր հորեղբայրը։ Իսկ Գոնտի կրքոտ հայհոյախրական մենախոսությունները, ինչպես նաև Անգլիայի ծաղկումը տեսնող մյուս պերսոնաժների ոճալինկները, վերաճում են թագավորի՝ իրեն շողոքորթ, փչպատի սիրեկյալներով շրջապատած ու իր քմահաճույքների հագեցման համար երկիրը ծախող ապի մարդու, բառիս մերկացման։

Ինչարդի արարքներին հետևելով, հանդիսասրահը ականատես է լինում աննամբ հասկվելու, որ նրա վարքագծի հիմքում ընկած են դաժանությունն ու ինքնիշխանությունը։ Իր մյուս նորեղբոր՝ դուքս Գոնտի հիվանդության լուրն առնելիս արքայի միակ արձագանքը այն է, որ ցինիկ անկեղծությամբ հույս է հայտնում, թե Գոնտը շուտով կմեռնի և ինքը կտիրի նրա ունեցվածքին։ Ավելին, Գոնտի հետ աննամբ հանդիպելով, արքան՝ դքսի արդարացի կշտամբանքներից բորբոքված, սպառնալիքների տարափ է տեղում մահամերձ ծերունու վրա, իսկ հետո էլ որոշությամբ ընդունում նրա մահվան լուրը։

Ինչարդի ալսօրինակ բարոյական ընկերազիրը միաժամանակ դառնում է նրա բնութագիրը՝ որպես քաղաքական գործչի։ Գոնտի ունեցվածքը զավթելով՝ Ինչարդը հանդես է գալիս իբրև բռնապետ, որը խախտում է հաստատված կարգը և հաշվի չի առնում ո՛չ այն բանը, թե իր արարքները ինչ տպավորություն կթողնեն մարդկանց վրա և ո՛չ էլ այն, թե ինչ հետևանքներ կարող են ծնել։

Վերն առվածից, իհարկե, չպետք է հանգնել հետևության անել, թե Ինչարդ-միապետը, որն անգամ չի դնում պետության շահերով մտահոգվող մարդկանց և որն իրեն շրջապատել է շահամոլ սիրեկյալներով, պիեսում պատկերված է որպես քաղաքական գործոնեության համար լրիվ անպետք մարդ։ Ընդհակառակը, Մաուբրիին և Բոլինգբրոկին արտաքսման դատապարտելով, Ինչարդը անում է մի քայլ, որը նրան պատիվ է բերում որպես քաղաքագետի։ Նա արտաքսյալներից երդում է առնում այն մասին, որ նրանք իր դեմ ուղղված դաշն չեն կնքի։ Բոլինգբրոկի վարքագծի մեջ, որը ձգտում է Անգլիայից հեռանալիս շահել ժողովրդի համակրանքը, Ինչարդը տեսնում է վտանգավոր և հետում գնացող քաղաքական քայլ, որ հնարավոր սպառնալիք է պարունակում, իսկ սա նույնպես խոսում է նրա քաղաքական խորաթափանցության մասին։

Այստեղից, բնականաբար, հարց է ծագում. ապ դեպքում ինչո՞ւ է Ինչարդը

առաջ վարանելու չորացնում Գոնտի կպչվածքները և ունեցվածքը, դրանով իսկ խախտելով ժառանգության հատուցված կարգը։ Ինչո՞ւ չի լսում Ծորքին, որը ինչնչնում է նրան, թե իր միապետ լինելն իսկ արդյունք է այն բանի, որ գոյություն ունի գահաժառանգության օրենքը։ Ինչու՞ է Ռիչարդը շրջապատում իրեն սիրնչյալներով, մի բան, որ եղիսաբեթյան շրջանի մարդկանց աչքում նույնպես միապետի ու նրա հպատակների բնական կապերի խախտում էր։ Ինչու՞ է իշխանությունը այդ օժտված երիտասարդին այն աստիճան աշխատեցնել, որ նրա մեջ վճռականապես տիրապետող են դարձել վատ կողմերը։ Ընդսպիրը պատահականում է այդ հարցին, պահպանելով Ռիչարդի զարգացման նոր փուլը, այն խոր ներքին ճգնաժամը, որ նա ապրում է Բոլինբրոկից պարտվելու հետևանքով։

Մինչ Ռիչարդի հոգեկան վերածնունդը պահպանվը, Ընդսպիրը ստիպում է իր ներսին արտահայտել շատ հատկանշական մի մեռնախոսություն (III, 2, 36—62)։ Պատահականելով լորդերին, որոնք նրան դրդում են ավելի ակտիվ դիմադրություն ցույց տալ Բոլինբրոկին, արքան, փաստորեն, բացահայտում է միապետի անսրտին լինելու հանգամանքի վրա հենված իր անհավասարակշիռ բռնակալության իրական ակունքը։ Պարզվում է, որ Ռիչարդին ուղղություն տվող գաղափարը եղել է հավատը թագավորական իշխանության ծագման ու էության աստվածային բնույթի նկատմամբ։ Իր թագի վրա նա տեսնում է երկնային բարեխնամության անդրադարձումները, և այդ անիրական փայլը այն աստիճան է կուրացնում նրան, որ Ռիչարդ-թագավորը կորցնում է շրջապատող իրականությունը զգատ գնահատելու ընդունակությունը։

Ռիչարդի հետագա զարգացումը փաստորեն նրա աստիճանական սթափումն է, որը չափից դուրս ուշ է սկսվում։ Լանգով իր հանախոհների հաղորդումները, որոնցից պարզվում է, որ ինքը պարտության էր կրել արդեն մինչև Բոլինբրոկի հետ բաց մարտի դուրս գալը, Ռիչարդը դեռ միամտաբար փորձում է խրախուսել նրանց, ասելով, թե արքայի ուժը բուն էարքա» անձնի մեջ է։ Սակայն Ընդսպիրը, ինչպես ցույց է տալիս նրա բովանդակ դրամատուրգիան, հիանալի հասկանում է, որ անունը լոկ բառ է և ոչ թե իրողություն, և Ռիչարդի ճակատագիրը ծառայում է որպես դրա ամենաանդրանիկ ապացույցներից մեկը։ Իրեն ու իր կողմնակիցներին ոգևորելու վերջին փորձերի հետ միամտաբար Ռիչարդը ավելի ու ավելի հստակորեն է սկսում գիտակցել, որ թագավորը նույնպիսի մարդ է, ինչպես և բոլորը։ Իսկ դա նշանակում է, որ Ռիչարդի կուռքության շրջանը անցել է։

Ուշ դնելով դեպի հուսահատություն տանող ճանապարհը, Ռիչարդը նոր մարդ է դառնում։ Ընդունելով, որ Բոլինբրոկին դիմադրելը անօգուտ է, Ռիչարդը արձակում է իր զորքը։ Ըստ Հոլինշեդի, արքան ճանապարհորդից առաջ ծածուկ լքում է բանակը, մի բան, որ կարող էր վնասել նրա լոկ վախկոտությունը։ Իսկ Ընդսպիրի մոտ Ռիչարդը իր զինվորներին արձակում է որպեսզի փրկի նրանց անիմաստ զոհվելուց, և ազնիվ անձնուրացությամբ ընդառաջ է գնում սպրական կործանմանը։

Փոխվում է նաև Ռիչարդի աշխարհընկալումը։ Որքան մոտենում է վախճանը, նա դրտագրգիռ ու անհանգստացնող բոնապետից վերածվում է փիլիսոփայի։ Մեծական դատապարտվածության զգացումը նրա գիտակցության մեջ միահյուսվում է երկրի պատմական զարգացումը պայմանավորող միստիկների խոր ըմբռնման հետ. ըստ Ռիչարդի ենթադրության, որի իրավացիությունը հաստատեց դեպքերի հետագա ընթացքը, Բոլինբրոկի կողմից գահը զավթելը պետք է առաջ բերեր երկպատակների պատերազմներ։ Իսկ իր անկումը Ռիչարդը բացատրում է որպես հետևանք այն բանի, որ ինքը չէր լսել ժամանակի ձայնը և դրա համար զոհ էր դարձել պատմական օրինաչափության, որն անողոքաբար հարթում է իր ուղին, անկախ առանձին սուբյեկտիվ մտադրություններից։

Բարոյական վերածնումը Ռիչարդին դարձնում է հանդիսատեսի համակրանքը շահող ողբերգական հերոս։ Այսպես, պիեսի մեջ բացահայտվում է այն կոնֆորմացումը չեքսպիրյան միտքը, որ բռնակալը չի կարող լինել հերոս. միայն անփոփոխ իշխանության շղացումից ազատվելով, նա կարող է մարդ դառնալ՝ այդ բառի ճշմարիտ իմաստով։

Պիեսի քաղաքական պրոբլեմատիկային վերջնական պարզություն է բերում Բոլինբրոկի հաղթանակի պատճառների բացատրությունը։ Այդ պատճառները հասկանալու համար առաջնային ճշանակություն ունի Ջոն Գոնտի կերպարը։

Վեհանձն լանկաստերի դքսի կերպարը համարձակ կարելի է կոչել Շեքսպիրի ստեղծագործական երևակայության արդյունք։ Պատմական Գոնտը եղել է Անգլիայի կողոպտվածը մասնակից ամենաշահամոլ գիշատիչներից մեկը։ Իսկ պիեսում Գոնտը մարմնավորում է բարձր հայրենասիրության գաղափարը։ Շատ հատկանշական է, որ մահվան անկողնում Գոնտը չի ինչում ստարության մեջ դեգերող իր սիրասուն որդուն՝ Բոլինբրոկին։ Չցանկանալով Ռիչարդին կշտամբել իր ընտանիքի անդամների նկատմամբ ունեցած անարդար վերաբերմունքի համար, Գոնտը, ասես մոտեցող մահվան գիտակցությունից աճապարելով, ուզում է անել ամենագլխավորը՝ թագավորին հասցնել այն միտքը, որ նա իր վարած քաղաքականությամբ Անգլիան տանում է դեպի կործանում։ Սակայն բորբոքված Ռիչարդը ականջի հետև է գցում Գոնտի հայրենասիրական մենախոսությունը, դրանով իսկ ապացուցելով, որ իրեն միանգամայն խորթ է երկրի ջահերի հոգսը։ Հենց դրա համար էլ Ռիչարդի հանդուգնորդն է դառնում անգլիական ժողովուրդը։ Արդեն իսկ այն բանում, որ պատաքրված Բոլինբրոկի՝ թագավորի բռնակալության զոհի նկատմամբ կարեկցության շշուկներ են լսել տրվում, զգացվում է միապետի վարքագծի անհողդողակի, միամտանման, քարկոծված դատապարտում։ Բոլինբրոկի վերադարձը դառնում է ազգաճշան, որպեսզի ժայթքի հասարակ մարդկանց զայրույթը և ողջ ժողովրդին հանի Ռիչարդի դեմ։ Անգլիական ժողովրդի ելույթի հանգնդհանուր բնույթը հատկապես վառ ընդգծվում է Սթրոսի խոսքերով (III, 2, 112—120)։ Նա հաղորդում է, որ և՛ ամեն, և՛ ջահել մար-

դին Ցուցիսկ Երանք, ովքեր կրանքում ձեռքերը գենք չեն առել, պատրաստ են կովելու Ռիչարդի դեմ Բոլինբրոկի կողմից։

Ամբոխի ժողովրդի նման պատկերումը խիստ տարբերվում է այն տեսարաններից, որ Շեքսպիրը տալիս է «Հենրի Վեցերորդի» երկրորդ մասում, որ հասարակ մարդիկ խաղալիք են դառնում ժողովրդի համար անհասկանալի երկպառակտիչ պատերազմ մղող բարոնների ձեռքին։ «Ռիչարդ Երկրորդում» ժողովուրդը գիտակցաբար հանդես է գալիս թագավորի բռնակալության դեմ. այս հանգամանքը հասարակ մարդկանց դարձնում է այն գլխավոր քաղաքական գործոններից մեկը, որով վճռվում է իշխող միապետի ու գահի հավակնորդի ճակատագիրը։

Որպեսզի հանդիսատեսի մեջ չառաջանա այն տպավորությունը, թե ժողովրդի վարքագիծը պայմանավորված է Բոլինբրոկի հանդեպ տածած համակրանքով, Շեքսպիրը ստեղծում է այդպիսիների բացառիկ կարևոր տեսարանը (III, 4)։ Նրանց խոսքերից, որ ոչով և Ցուցիսկ առաջին համեմատություններով շատ մոտ են Գոնտի հայրենասիրական մենախոսությանը, երևում է, որ հասարակ մարդկանց համակրանքը Բոլինբրոկի կողմն է ոչ միայն և ոչ այնքան այն պատճառով, որ Երան դերադասում են որպես անձնավորություն, այլև այն բանի համար, որ հույս ունեն, թե Բոլինբրոկին կհաջողվի արմատախիլ անել շվայտ բռնակալի կառավարման ու նրա սիրելյալների տնօրինության աղետալի հետևանքները։ Դրա համար են Երանք հավանություն տալիս Ռիչարդի կործանմանը, չնայած կարեկցանքով են վերաբերում նրանք, ովքեր, ինչպես, օրինակ, թագուհին, դառնում են Բոլինբրոկի հաղթանակի անմեղ զոհերը։ Այսպիսով Շեքսպիրը ցույց է տալիս, որ հասարակ մարդիկ ընդունակ են տալու պետական կարևորություն ունեցող անցքերի խոր և ճիշտ գնահատականը։

Հետևությունը, որ Շեքսպիրն անում է Ռիչարդ Երկրորդի պատմությունից, պարզ է և ճնշիչ։ Բռնակալը, որն իր անմիտ կամայականություններով վնաս է հասցնում պետությանը, իրավունք չունի գահին մնալու։ Սեփական երկրի թշնամին դառնալով, նա չի կարող ապավինել որևէ մեկի օժանդակությանը, որ և կանխորոշում է նրա կործանման անխուսափելիությունը։ Դրանով Շեքսպիրը շատ առաջ էր անցել Էլիզաբեթի ժամանակների պաշտոնական պետական ուսմունքից։ Այդ ուսմունքը ամփոփված ձևակերպված էր մի քարոզի մեջ, որ Նորին մեծություն թագավոր կառավարությունը հրել էր ողջ Անգլիայում կարդալու համար. «Ապստամբելը միշտ և ամենուր, բոլոր պարագաներում վատ է, դա աստծո և մարդու դեմ թույլ տրվող բոլոր մեղաչուժների ցեխափոսն է ու կեղտաջրի առուն»[88]։

Պինսի հարցադրման մեջ վերջին ճշտումը մտցնում է Բոլինբրոկի կերպարը։ Նա հատուկ տեղ է գրավում մյուս գործող անձանց մեջ, քանի որ այս քրոնիկի ողջ ընթացքում նրա էությունը լրիվ չի բացահայտվում։ Նրա մասին ամբողջական տպավորություն կազմվում է լոկ «Հենրի Չորրորդի» երկրորդ մասի վերջում, սակայն «Ռիչարդ Երկրորդը» նա բավականաչափ նշույթ է տալիս այդ բարդ բնավորության մի ամբողջ շարք առաջնային կողմերը պատկերացնելու համար։

Բոլինգբրոկի կերպարի կառուցման հիմնական նպատակը նրան քննության ենթարկ հասկությունների աստիճանական մերկացումն է: Մինչև նրա արտաքսումը հանդիսատեսի համակրանքը ամբողջովին Բոլինգբրոկի կողմն է: Ռիչարդի բռնակալության ենթ տատապելու ժամանակ է հենց, որ դրսևորվում են Բոլինգբրոկի դավադրչ հատկությունները՝ նրա կրքոտ արիությունը, խորհ ու հարգալից վերաբերմունքը հոր նկատմամբ, նրա ջերմ սերը Անգլիայի նկատմամբ, որ մի առանձին ուժով է արտահայտվում հարեհիքից բաժանվելու մասին նրա խոսքում (I, 3, 306—309):

Բացը արդեն Բոլինգբրոկի արտաքսման նկարագրության մեջ կա ակնարկ այն մասին, որ դուքսը ձգտում է շահել ժողովրդի համակրանքը մանրակրկիտ կշռադատված միջոցներով, իսկ հետագայում Ռավենսպուրգում ոտի իջնելու պահից սկսած՝ այդ կերպարի լիարժեքվում են դառնում հետևյալ քաղաքական հաշվենկատությունն ու սեփական ծրագրերը թաքցնելու ունակությունը:

Այս ճանկատությունն է որոշում Բոլինգբրոկի ողջ գործելակերպը գահը նվաճելիս: Թեպետ նրա արարքները, հատկապես հաշվենաթղթարը Ռիչարդի կողմնակիցների հետ, ցույց են տալիս, որ Բոլինգբրոկը ներքուստ իրեն արդեն համարում է երկրի տերը, սակայն մինչև Ռիչարդի գահից հրաժարվելու պահը ոչ մի անգամ չի տառում, թե մտադիր է զբաղեցնել նրա տեղը: Ինչպես արամիտ կերպով նկատել է գիտնականներից մեկը, հավակնորդը «ոչ այնքան ուժի միջոցով է թագը վերցնում Ռիչարդից, որքան՝ Ռիչարդի ջղաձիգ, կարկամուտ անկարողությունը թույլ է տալիս նրան թագը իր՝ Բոլինգբրոկի ձեռքը»[31]: Այս ուշագրավ դիտարկմանը, սակայն, պետք է ավելացնել, որ հանդիսատեսը գործողության ողջ ընթացքում զգում է Բոլինգբրոկի նախանձախնդությունը, որն անկասկած առաջ է տանում իրադարձություններն իրեն ձեռնտու ուղղությամբ:

Գահի համար մղած պայքարում Բոլինգբրոկի գլխավոր զենքերը՝ զգուշությունն ու սառը հաշիվը, ամենից ավելի ակնհայտ են դառնում թագավոր կարգվելուց հետո, երբ կազմակերպում է զնդան նետված Ռիչարդի հաշվեհարդարը: Մերսպիերի արքայասպանները մեկ անգամ չէ, որ հրամայել են մարդասպաններին վերացնել իրենց անցանկալի աննմանը, սակայն նրանցից և ոչ մեկը այդ բանը չի արել այնպիսի ճիզվիտական ճշգրտությամբ, ինչպես Հենրի Չորրորդը: Նույնիսկ նա՝ մարդասպանը ծառայի հետ զրուցելիս խոստովանում է, որ իրեն թագավորից բացահայտ հրաման չի տրացել, սակայն հասկացել է նրա ակնարկը: Եվ թեպետ ոճիրը կատարվելուց հետո թագավորը հարկադրված է ասել, որ իրեն ցանկանում էր Ռիչարդի մահը, սակայն միևչ այդ նրա հանդեպ բերած շրջահայեցությունը թույլ է տալիս երևույթորեն աղիծել իր ինչ ցուցումով գործող մարդասպանին և հրապարակով ազատ Ռիչարդին:

Այսպես, հանգուցալուծումը մոտենալուն համեմատ Բոլինգբրոկի հարենասիրական հոգածությունը Անգլիայի բարօրության մասին ավելի ու ավելի դառնում է թագի փառասիրական ձգտում, սեփական նպատակները թաքցնելը՝ երեսպաշտություն, իսկ

զգաստ քաղաքական հաշվենկատությունը՝ հանգամանք դաժանության եվ միշտ նույն չափով, ինչ չափով Ռիչարդը սկսում է գրավել հանդիսատեսի համակրանքը, Բոլինգբրոկը կորցնում է այն։

Այստեղից էլ ծագը է առնում այն թախծոտ ու տագնապալի զգացումը, որը հատկանիշ է հանդիսատեսին «Ռիչարդ Երկրորդի» վերջում։ Ռիչարդի բռնակալությունից փրկողը դուրս է գալիս բռնակալ ու եղբայրասպան ոճրագործ։ Իսկ այն լարված զգուշավորությունը, որով գործում է Հենրին, առնս ազդարարում է, որ անգլիական գահի զավթումը արձակելու է ինքնիշխան ֆեոդալների ձեռքերը, և նրանք պատրաստ՝ կռվելու ամենական շահերի համար, Անգլիան մտնելու են նոր արյունոտ խռովությունների հորձանուտի մեջ։

Այսպես, «Ռիչարդ Երկրորդի» վերջում բյուրեղանում է այն բարոյա-էթիկական ու քաղաքական պրոբլեմատիկան, որը կազմում է «Հենրի Չորրորդի» զույգ մասերի հիմքը։

* * *

«Հենրի Չորրորդի» երկու մասն էլ ավարտում դրամատիկական առեղծագործություններ են, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի իր հանգույցը, բարձրակետը և հանգուցալուծումը։ Հիշատակված պիեսների այս առանձնահատկությունը պետք է 1623-ին ձգտել են ընդգծել առաջին ֆոլիոյի հրատարակիչները, որոնք մասերին տվել են ենթավերնագրեր. «Հենրի Չորրորդի առաջին մասն, ծաք խթան մականունը կրող Հենրիի կյանքի ու մահվան պատկերումով», «Հենրի Չորրորդի երկրորդ մասն, որ բովանդակում է նրա մահը և Հենրի Հինգերորդ արքայի թագադրումը»։ Մասերից յուրաքանչյուրը թեպետ բավարարում է պատմական պիեսներին ներկայացվող ամենախիստ կոմպոզիցիոն պահանջները, սակայն երկուսը այնքան սերտ են շաղկապված, որ, ամբողջության մեջ ներկայանում են իբրև մի վիթխարի, տասը արարվածանոց կտավ։ Թե՛ երկու մասի միջով անցնող գլխավոր գործող անձանց՝ Հենրի Չորրորդի, արքայազն Հարրիի ու Ֆալստաֆի զարգացումը, թե՛ նրանց փոխհարաբերությունների բարդ պատմությունը, թե՛, վերջապես, պիեսներում արծարծվող հիմնական քաղաքական խնդիրների վերջնական լուծումը,—կարող են միշտ հանկարծվել և մեկնաբանվել «Հենրի Չորրորդ» քրոնիկի զույգ մասերի ընթերցումը օգտագործելու դեպքում միայն։

Ինչպես արդեն ասվեց, իր թագավորության ընթացքում Հենրի Չորրորդը ջախջախված էր բազմիցս բացահայտ պայքարի դուրս գալու պատանդիչ ֆեոդալների և, առաջին հերթին, Ջորջ Պերսիների ֆեոդալական տոհմի դեմ, որը Անգլիայի հյուսիսում գրեթե անսահմանափակ իշխանություն ուներ։ Պերսիների տոհմի ավագը՝ Հենրին, առաջին Նորթեմբերլենդ կոմսը, պիեսի գործողությունն սկսվելիս արդեն զառամյալ մարդ էր Բոլինգբրոկի ասի դուրս գալուց ոչ շատ առաջ Ռիչարդ Երկրորդի և Նորթեմբերլենդի միջև ընդհարում է տեղի ունենում. դրա համար էլ

Պերսիների տոհմը հարում է Բոլիոքրոկին և դառնում ազգ գլխավոր ուժը, որը ապահովում է գահի ճնշումը: Սակայն արդեն 1403 թվականին Պերսիները բացնիցաց հանդես են գալիս թագավորի դեմ: Խռովությունը Ծրուարերիի ճակատամարտում ավարտվում է նրանց պարտությամբ: Նորթեմբերլենդը գերի է ընկնում և ազատվում Հենրիի կողմից: Սակայն 1405-ին նա կազմակերպում է նոր խռովություն, որի ջախջախումից հետո փախչում է Շրուսբիա: Վերջին փորձը՝ հանդես գալու Հենրի Չորրորդի դեմ, 1408-ին ավարտվում է նրա մահով:

Ազ՝ արհամիրամ, XV դար:

Նորթեմբերլենդի հետ միասին թագավորի դեմ կռվում էր ծեր կոմսի որդին՝ Հենրի Հոտսպերը, որը զոհվեց Ծրուսբերիի ճակատամարտում: Հոտսպերի և արքայազն Հարրի հակադրությունը առավել արտահայտիչ ու դրամատիկ ձևերկապացնելու նպատակով Շեքսպիրը նրանց դարձնում է հասակակիցներ, թեև հայտնի է, որ պատմական Հոտսպերը երեք տարով մեծ էր Հենրի Հինգերորդից: Եղիսաբեթի օրոք Հոտսպերը անգլիական բանահյուսության մեջ լայն ժողովրդականություն վայելող հերոս էր, և հենց բանահյուսային ավանդությո՛ւն է, որ օժտել է նրան կրքոտ ազգասիրության գծերով: Այդ ավանդությունը ամբողջությամբ յուրացրել է Շեքսպիրը.

Կոմս Վուստերի՝ Նորթեմբերլենդի կրտսեր եղբոր կերպարը Շեքսպիրը ստեղծել է համաձայն ազգ գնահատականի, որ տրվում է նրան պատմական սկզբնաղբյուրներում, ըստ որի մի քանի տարվա հավատարիմ ծառայությունից հետո նա դառնում է

արքայի դեմ ուղղված դավադրության հակաֆաշիստական էության բացահայտումով չի սպառվում խռովարարների բանակի բնութագրումը՝ իր ամբողջության մեջ վերցրած։ Նույն տեսարանի մեջ Շեքսպիրը մտցնում է մի մոտիվ, որը սկզբնաղբյուրներում չկա. դա ֆեոդալների վեճի ընթագրության է, որը խոսում է խռովարար լորդերի դաշինքի թուլության մասին։ Այդ վեճը թույլ է տալիս ճշտել առանձին գործող անձանց աճատական բնութագիրը։ Բայց ոչ միայն դա։ Պարզվում է, որ մերթ մարող և մերթ նոր ուժով բռնկվող գժտության վիճակը բնական վիճակն է այդ ճամբարի, որ ժամանակավորապես համախմբվում են շահամոլ դավադիրները։

Այս տեսարանում ընդհանրված ֆեոդալների մասնատվածության թեման ողբերգական ինչություն է ստանում վճռական ճակատամարտի նախապատրաստության պահին և ի վերջո դառնում խռովարարների պարտության պատճառ Շրուսբերիում։ Ճակատամարտից առաջ Հոտսպերը տեղեկանում է, որ հայրը հիվանդության պատճառով չի կարող իրեն օժանդակել զորքով։ Որպեսզի հանդիսատեսի մեջ ոչ մի տարակույս չմնա Նորթեմբերլենդի հրաժարման իսկական դրդապատճառների վերաբերյալ, Շեքսպիրը երկրորդ մասում թե՛ Նախերգակի և թե՛ Հոտսպերի պրոլոգներով ասում է, որ ավագ Պերսին՝ հիվանդ ձևանալով, բախտի քմահաճույքին է

թողել հաջագաւ որդուն։ Միանգամայն պարզ է, որ Նորթհեմբերլենդի առաջ հիվանդության մոտիվը, որ գոյություն չուներ Շեքսպիրին հայտնի և ոչ մի սկզբնաղբյուրում, դրամատուրգը օգտագործել է մի նպատակով՝ ցուցադրել ֆեոդալների միության թուլությունը, միություն, որ եսամոլական զգացումներն ավելի զորեղ են, քան նրանց արյունակցական կապերը։

Շախմատ, XV դար։

Ֆեոդալների անմիաբանության մի նոր ապացույց է տեղեկությունն այն մասին, թե Գլենդովերը ևս իր զորքով օգնության չի գալու Հոտսպերին։ Այսպես Շեքսպիրը կրկին հետևում է Հոլինշեդից, որը հայտնում է, թե վալլերը մասնակցել են ճակատամարտին խռովարարների կողմից։ Վերջապես միանգամայն պերճախոս է Վուստերի վարքագիծը ճակատամարտից առաջ։ Նա իմանում է, որ անձնատուր լինելու դեպքում թագավորը պատրաստ է ներել խռովարարներին։ Սակայն Վուստերը Հոտսպերից թաքցնում է հաշտության առաջարկը, երկյուղելով, որ անձամբ իրեն, որպես խռովության գլխավոր ոգեշնչողի, հատուցումից խուսափել չի հաջողվի։ Այսպես՝ շահերի մասնատվածությունը դառնում է ֆեոդալների բանակին հատուկ մի գիծ, որը կանխորոշում է նրանց պարտությունը՝ կնմանացված իշխանության սկզբունքը պաշտպանողների հետ ընդհարվելիս։

Ֆեոդալների ճամբարի ոչ սակաս կարևոր բնութագրություններ են պարունակում զույգ մասերի տեքստում ցրված մանրամասները, որոնք ցույց են տալիս, որ ֆեոդալական խռովությունը Շեքսպիրի համար նույնանում էր ինչ-որ հին, անցյալի գիրկն անցնող, «ժամանակի ընթացքում» քայքայված բանի հետ։ «Ժամանակը», ասինքն՝ պատմական միտումը, օբյեկտիվ պատմական օրինաչափության արտա-

հայտությունը, դառնում է խորվածարների ամենամեծ թշնամին: Այդ միտքը ամենից վառ արտահայտված է Վեստմորլենդի հոչակավոր խոսքում՝ ուղղված ապստամբ լորդերին.

O, my good Lord Mowbray,
Construe the times to their necessities,
And you shall say indeed, it is the time,
And not the King, that doth you injuries.
(II. IV. I. 104-107)[11]

«Հենրի Չորրորդ»-ի երկու մասերի ողջ ընթացքում ցույց տալով, որ հենց ֆեոդալների ճարտարին ընդհանուր առմամբ հատուկ գծերն են պայմանավորում նրա ճակատագիրը, Շեքսպիրը առանձին լորդերի կերպարները անհատականացնելու համար օգտվում է առաքինությունների խորապես կշռադատված համակարգից: Դրա համար էլ ծանկամիտ ու խորամանկ Վուստերի, ոխտադրուժ Նորթումբերլենդի մանչախնդիր Մորտիմերի, պարծենկոտ ու վախկոտ Դուգլասի, անօտիապաշտ Գլենդովերի կողքին առանձնահատուկ հերոսական փայլով է ներկայանում Հարրի Պերսին՝ Տաք Խթանի կերպարը:

Պերսի Հոտսպերը ապրում է միշտ ոտքի ու ծուծը: Ինչպես ցույց է տալիս Հոտսպերի օգտագործած պատկերների պիտակը, ասպետականության իդեալներն ու գործը նրա համար այնպես են միս ու արյուն դարձել, որ նրա խոսքը, նաև այն ժամանակ, երբ ոչղակի չի խոսում ասպետական սիրաշրջների մասին, տառացիորեն լեցուն է ասպետական կիրառություններից վերցրած տերմիններով ու համեմատություններով: Նույնիսկ քնի մեջ նա պատերազմի ու տաք կռվի անակնկալներին է զառացնում (all the currents of a heady fight; 3,52):

Հոտսպերի համար կարևոր է բոլոր պարագաներում լինել ասպետական պատվի առաջին, միակ, ամենակատարյալ ներկայացուցիչը: Այդ իրավունքը ձեռնելու համար նա պատրաստ է դիմելու ոխակի, գոռոզմարտելու՝ առանց հաշվի առնելու որևէ մեկի, այդ թվում և պետության շահերը: Այսպես՝ Շեքսպիրը ցույց է տալիս հին, ֆեոդալական ասպետականության գաղափարախոսության ու նրա վարքի անիշխանականության օրգանական կապը:

Բայց միաժամանակ պինդում անհնար է գտնել որևէ դրվագ, որ դրամատուրգը ցանկանար ընծայել իր հերոսին որպես անձնավորություն: Շեքսպիրը Հոտսպերին օժտում է վերին աստիճանի համակրելի գծերի մի ամբողջ կոմպլեքսով, սակս զմայլվում է նրա ոմով, ասպետական խիզախությամբ, ուղղախոսությամբ, անզուսպ արիությամբ ու կրքոտությամբ: Նման հեղինակային վերաբերմունքը Հոտսպերի կերպարի նկատմամբ բացատրվում է մի ամբողջ շարք պատճառների փոխդրոնդությամբ:

Նախ և առաջ բացատրվում է այն տեղով, որ Հոտսպերը զբաղեցնում է պին-

ի հիմնական քաղաքական կոնֆլիկտի լուծման մեջ։ «Հնձի Չորրորդ»-ում առաջին մասում թագավորի ու արքայազնի գլխավոր հակառակորդը դարձնելով Հոտսպերի ծնող ոդյակը, զրկել մի անձնավորությունից, Շեքսպիրը դրանով իսկ ստիպում է հանդիսատեսին զգալ Անգլիայի ամբողջականությանը սպառնացող ֆեոդալական խռովության իրական վտանգը։

Երկրորդ պատճառը այն հակասական վերաբերմունքն է ապետականության նկատմամբ, որը հատկանշական է Շեքսպիրի և ոչ Վերածննդի մի շարք այլ գրողների համար։ Շեքսպիրը երկրի ազգային միավորմանը խանգարող ֆեոդալների քաղաքական վարքագծի համոզված հակառակորդն էր։ Սակայն «չարչիների ժամանակներում», մի շրջանում, երբ առավել խորաթափանց մտածողների համար ավելի պարզ էր դառնում նոր, բուրժուական հարաբերությունների հակահումանիստական բնույթը, միջնադարյան ապետականության բարոյական դեմքի առանձին կողմեր (անկախ նրանից, թե պատկերացումը ապետականության մասին ո՛րքանով էր համապատասխանում իրականությանը) Վերածննդյան հումանիստների աչքում անվերապահ գրավչություն էին ստանում։

Սակայն գլխավոր պատճառը, հանուն որի պատմության մեջ ապրած քառասնամյա, քմահաճ ֆեոդալին Շեքսպիրը վերածել է անմահ ու անվնաս քանկ ապետի, գտնվում է դրամատուրգի պատմական կոնցեպցիայի բուն էության մեջ։ Նույնիսկ իդեալական առաքինը անցյալի գիրկն անցնող գաղափարին պաշտպան կանգնելով, դատապարտված է տանուլ տալու։ Որքան մոտենում է արքայի մահվան վճռական ընդհարման պահը, այնքան ավելի ու ավելի է զգացվում Հոտսպերի մենակությունը։ Այդ կերպարի ընդգծված անշարժությունը, որ հատկապես ցցուն է լարված պատմական շարժման ֆոնի վրա, բուռն զարգացող կերպարների կողքին, պալարի բովում, ցույց է տալիս, որ իդեալական առաքինը որիշներից ավելի պակաս է ընդունակ իր գործողություններ հաշտեցնել «ժամանակի» պահանջների հետ։

Եվ ահա, Հոտսպերի մահը ներկայանում է ոչ թե որպես անձնական, այլ համաշխարհային պատմական մեղորության արդյունք, մեղորություն, որ տիրել էր ֆեոդալական դասակարգին մի ժամանակաշրջանում, երբ այդ դասակարգը՝ իր հասարակության հիմքերի անհատականությանը վստահ, հանդես էր գալիս պատմական նոր ուժերի դեմ, որն արտահայտվում էր հանուն ազգային պետության ստեղծման՝ միապետների մղած պայքարի ձևով։ Դրա համար էլ «Հնձի Չորրորդ»-ի առաջին մասի վերջում Հոտսպերը վերածում է իսկական ողբերգական հերոսի։ Այսպես, մեծ ապետի մահը դառնում է առնականացող բացարձակ միապետության դեմ բորբոքված ֆեոդալական ապստամբության անխուսափելի պարտության խորհրդանիշ։

* * *

Ֆեոդալական անիշխանականության դեմ պայքարի թեման «Հնձի Չորրորդ»-ում հատուկ բարդություն է ստանում այն պատճառով, որ իրեն այդ պայքարի կազ-

մանկրսիչ ճաշակս է գալիս արդյո՞ք բոլորովին էլ ոչ անբասիր մի մարդ: Ընդսմին տրամաբանական տակ եղած նրանք նրա թույլ էին տալիս քաղաքացուցչի սուրբ պատկերացում կազմել Հնձրի Յորդորդի բնավորության մասին: Պատահական աղբյուրներից դրամատոզին հայտնի էր, որ ամեն վայրկյան իրեն դատապարտելու պատրաստ պատասխանատվությամբ՝ Հնձրին աչքի էր ընկնում մեր առատաձեռն ծանկամտությամբ ու անվստահությամբ, քան որում ոչ միայն այն լուրերի ճկատմամբ, որոնց ուղղակի կասկածում էր, այլ նաև նրանք, որոնք մնում էին գաղի օրինական հպատակներ: Այս վկայությունների վրա հենվելով, Ընդսմին դարձնում է մի մարդ, որը պիտի միտս բոլոր գործող աննաց (և, միգուցե, առհասարակ) Ընդսմիրի միտս բոլոր հերոսներից ավելի լավ է կարողանում թաքցնել իր մտքերը, դրա համար էլ հատկապես «Հնձրի Յորդորդ»-ի առաջին մասում երբեմն դժվար է հասկանալ արդյոք իրական մտադրություններդ:

Բհվհալի միաստիճներ:

Դրա հետ միասին, դեռևս պիտի սկզբում բավական սպառիչ բացահայտվում է Հնձրի Յորդորդի դեմքը որպես հետաքրքիր, հաշվենկատ, խորամանկ ու վճռական քաղաքագետի: Հետագայում ևս, ծայրհակ ամենատարբեր կացություններում, Հնձրին մտածում ու գործում է որպես ֆեոդալական անիշխանությունը ամրող ու երկրի միասնությունը ամրապնդող պետական գործիչ:

Սակայն, որքան ավելի լրիվ է բացահայտվում Հնձրիի բնավորությունը, այնքան ավելի պարզ է դառնում, որ պետության շահերի ծառայությունը արդյոք համար անբաժան է մի ցանկությունից՝ շեղել իր հպատակների ուշադրությունը այն մտքից, թե ինչ պարագաներում է ինքը զավթել գահը և ապարհնից հետաքրքել Ինչարդ երկրորդին: Ավելին, Հնձրիի կերպարի զարգացման ընթացքում առաջին գիծ է մղվում թագավորի բնութագրումը բարոյական առումով:

Բոլիցրոկը «Ինչարդ երկրորդ»-ում գահընկեց անելով թագավորին, որպես քաղաքական գործիչ, ըստ երևույթին, իրավացի էր, քանի որ Ինչարդի համեմա-

կան, հանգամանքնեսիրական գործունեությունը երկիրը տանում էր դեպի անկում: Միշտ է, գահի գավթումը նոր քաղաքական կոնֆլիկտ առաջ բերեց և, ֆեոդալական անարխիայի ձեռքերը արձակելով, Անգլիային տվեց խռովարար լորդերի դեմ մղվող ծանր պայքարի երկար տարիներ,—բայց այդ կոնֆլիկտը, վերջ ի վերջո, հաղթահարելի էր,—մինչդեռ Ռիչարդի գահանկողնությունը ոչի էր ազգային աղետի սպառնալիքով: Սակայն Հենրիի՝ որպես քաղաքական գործչի որջ իրավաչափությունը, Շեքսպիրի աչքում չի ջավում նրա անիրավաչիությունը որպես մարդու, որը հանում գահի սպանում է որեկորը պրոյեկտ: Այդ անիրավաչիությունը Հենրիին զրկում է նեղքին ամբողջականությունից և ուժից, նրա ոգում առաջ բերելով մի ճգնաժամ, որը ընկած է արքա Ջոնի կամ Մակբեթի ապրած ճգնաժամին:

Այսպես, «Հենրի Չորրորդ»-ի երկրորդ մասում հագում է թագավորի հիվանդության թեման: Նա զոր ու գիշեր հանգիստ չունի: Հիվանդությունը ոչ թե սրտզարկան աշքային զրկում է հոգեկից ու ֆիզիկական ուժից, խանգարելով նրան անխոչընդոտ միշտմտելու իրադարձություններին, այլ հանդես է գալիս որպես թագավորի բարոյական ուժերը ջլատող ոգեկան պայքարի, խղճի խորհրդանիշ:

Հանդիսատեսի ուշադրությունը կենտրոնացնելով Հենրիի բարոյական ճգնաժամի աճիռատևելության վրա, Շեքսպիրը միևնույն ժամանակ ցույց է տալիս, որ իր վերաբերմունքը բացարձակ միապետության նկատմամբ արմատապես հակասիր է մաքիավելիզմի քաղաքական ուսմունքին: Ջորենցիայի մոտոցի տեսակետից Հենրի Չորրորդի ճգնաժամը, որը հետևողականորեն վարում էր բացարձակ թագավորական իշխանության ամրապնդման քաղաքականություն և իր նպատակին հասնելու համար մի կողմ էր նետում բարոյական կարգի բոլոր նկատառումները, մի մարդ, որ խելոք էր, հասատ ու չրջահաց համարվում լինելու առիթներ,—անհատական կարող էր լինել տիրակալի տիպար: Իսկ Շեքսպիրի տեսակետից այդ հատկությունների գումարը դեռևս չի կարող լրիվ հավասարության արժանացնել արքային, քանի որ հանգստավոր թագավորը գահակալության իրավունք չունի:

Սակայն, ավելորդ պարզունակացում կլիներ Հենրի Չորրորդի շեքսպիրյան գնահատականը երկու գործողների ընդհանրական զուգահեռման հանգեցնելը. բայ քաղաքագետ, բայց վատ մարդ: Թագավոր-քաղաքագետի բնութագրման առանձին տարրեր առում են այն մասին, որ Հենրիի կերպարի այս կողմը ևս լրիվ չէր համապատասխանում այն պահանջներին, որոնք Շեքսպիրը ներկայացնում էր առաջադիմական պատմական գաղափարը կրողին:

Թեպետ Հենրի Չորրորդը օբյեկտիվորեն հանդես է գալիս որպես միապետական պատմականորեն առաջավոր միտումի արտահայտիչ, իր կերպարանքով շատ բաներ մնում է հին, ֆեոդալական աշխարհի ներկայացուցիչ: Թե՛ իր քաղաքականությունը կենսագործելու եղանակներով, թե մյուս ամենայն կողմից գրած տված գնահատականներով, Հենրին շատ մոտ է իր ախտյան ֆեոդալներին: Դեպի գահ տանող ճանապարհի ընտրությունն իսկ բնորոշ է հենց ֆեոդալական հասարակության համար,

նոր ինքնակոչը զավթում է գահը, խոշոր ֆեոդալների օժանդակությամբ պաշարելով օրինական միապետի դեմ: Ճափազանց հատկանշական է այն, որ ինքը՝ Հենրին նա գտնում է, որ գահը զավթելու պահին ցնծում էր Հոտսպերիի՝ ամենատիպին ֆեոդալին: Ավելին, թագավորը առաջին մտածում ուղղակի առում է արքայազն Հարիին, որ ի դեմս Հոտսպերի տեսնում է մեկին, որը կարող էր դառնալ արժանավոր գահաժառանգ (III, 2, 93—99): Այս բառերը անմիջականորեն ապացուցում են յորակերպ ճոգեմարազատության առկայությունը Հենրի Չորրորդի և հին ֆեոդալական ավատատու միջև:

Եթե առաջին մտածում թե՛ թագավորը և թե՛ ֆեոդալները չի նշ ուժ ու եռանդով, ապա երկրորդ մտածում նրանք կոնֆլիկտը զարգացնում է ասես իմերցիալով, ըստ որում թե՛ թագավորը և թե՛ խռովարարները ճնշոզհեսն թուլացում են, ուժասպառ լինում: Համապատասխանաբար հատկապես լայն հնչողություն է ստանում հիվանդության մոտիվը: Դա միայն խորհրդանիշ չէ, որ արտահայտում է արքայի տառապանքը խղճի խայթից. ֆեոդալները ևս խոստովանում են, որ իրենք ցավալես հավակված են դարի հիվանդությամբ (IV, 1, 54—57): Այսպես, հիվանդության թեման դառնում է ընդհանուր հանգամանքներով վարակված ու դրանք հաղթահարել անկարող ողջ զառամյալ ֆեոդալական աշխարհի մարմնավորումը:

Պատմականորեն առաջադեմ գործ սկսելով, Հենրի Չորրորդը ի վիճակի չէ այն հաջողելու վճռական հաղթանակի, քանի որ իրը ևս պատմական առումով ֆեոդալական անիշխանականության ծնունդ է: Որպեսզի բացարձակ թագավորական իշխանության գաղափարը հաղթանակի, պետք է գահ բարձրանա այնպիսի մի մարդ, որն իր աշխարհայացքի ու գործելակերպի հիմնական գծերով սկզբունքորեն տարբերվի հին ֆեոդալներից: Համատարած հիվանդության մոտիվը մի յորատեսակ նախերգանք է, որ նախապատրաստում է քաղաքական առաջարեզում նոր արքայի՝ Հենրի Հինգերորդի հայտնվելը, արքա, որն ազատ է հին ժամանակների ախտերի բեռից:

* * *

Ռոմպոզիցիոն առումով արքայազն Հարրիի վրա դրված է լանկաստերյան տետրալոգիայի բոլոր պիեսները իմի բերող կերպարի դեր: «Մի՛շարդ երկրորդ»-ում այս հերոսը տակավին չի հայտնվում հանդիսատեսի առջև, սակայն Բոլինգբրոկը գահ բարձրանալով, միշտ է իր անառակ որդուն: Նրա բառերը ասես բնաբան են դառնում այդ կերպարի հետագա ողջ զարգացման համար.

> As dissolute as desperate; yet through both
> I see some sparkles of a better hope,
> Which elder days may happily bring forth.
> (V, 3, 20-22)[12],

Ապագա Հենրի Հինգերորդի ինտենսիվ զարգացման ամենից ավելի բարդ և հետաքրքիր փուլը ընկնում է «Հենրի Չորրորդ» պիեսի զուտ մտածի վրա, որ Շեքս-

պիրը պատկերում է մի աննշանավորության կազմավորման ընթացքը, որին միանգամայն է իրենալական միապետ դառնալ։ Վերջապես իր անունը կրող պիեսում Հենրի Հինգերորդը մնում է միակ անհատականությունը գերիշխող մերոսը։

Հավատի պատմական տեղեկություններն Հենրի Հինգերորդի կյանքի մասին ոչ մի հիմք չեն տալիս եզրակացնելու, թե նրա պատանեկությունն անցել է խնդաս ու զվարճությունների մեջ։ Նույնիսկ Հոլինշեդը, պատմելով թագաժառանգից Հենրի Չորրորդի անբավական լինելու մասին, այդ փաստը բացատրում է որպես ճոռ և որում գիտեցնելու նպատակ հետապնդող բամբասանքների արդյունք։ Հոլինշեդը ընդունում է, որ արքայազնը թույլ է տվել ջահելներին հատակ հանդուգն զանցանքներ, սակայն տեղեկատուն պատմագիրը ընդգծում է, որ այդ զանցանքները ոչ որի վնաս չեն պատճառել։ Որում նկատմամբ Հենրի Չորրորդի տառը վերաբերմունքի իրական պատճառը Հոլինշեդը որոնում է արքայի զուտ քաղաքական նկատառումների մեջ. «Թագավորի արքունիքում չկար այնպիսի շքախումբ, որն ամեն օր ուղեկցեր արքայազնին։ Այդ լուրերը արքայի մտքում կասկածանքներ ծնեցին, թե հանկարծ որևիցե չհանդգնի ոտ կենդանությանն օրոք զավթել գահը»[44]։

Սակայն «Հենրի Չորրորդ»-ում Շեքսպիրը հետևում է արքայազնի զնա ջահելության լեգենդին։ Ամենայն հավանականությամբ, այդ լեգենդը սկսել է ձևավորվել դեռևս Հենրի Հինգերորդի օրոք, ըմն որում դրա առաջին մեղինակները եղել են կղերականները։ Կաթոլիկ հոգևորականությունը փորձում էր արքայազնի և լոլարդների միջև խորք մի ժամանակ գոյություն ունեցող կապը ներկայացնել իբրև Հարրիի վրա մոլորիչ-հերետիկոսների վատ ազդեցության հետևանք և, ընդհակառակը, Հենրի Հինգերորդի կողմից իր նախկին բարեկամների դաժան հալածանքը ցնծությամբ ընդունվում էր կղերական պրեմներում[45] որպես արքայազնի «վերածնունդ»՝ կաթոլիկ եկեղեցու բարեբար ազդեցության շնորհիվ։

Հենրի Հինգերորդի գահակալությունից հետո Անգլիայում ստեղծված պատմական իրադրությունը նպաստում էր այն բանին, որ կաթոլիկ վանականների վարկաբեկ լայն տարածում ստանա ժողովրդական զանգվածների մեջ։ Տասնհինգերորդ դարի անգլիացիների աչքում,—որոնք տառապել էին Ֆրանսիայի դեմ մղվող ապարդյուն պատերազմին միացրած հարկահանություններից և Լանկաստերների ու Յորքերի բազմամյա գժտություններից,—Հենրի Հինգերորդի գահակալությունը անհատապիսորեն պիտի ներկայանար որպես ժողովրդի երանքի երջանիկ շրջան։ Նման պատրանքը ծող էր նախապատրաստում հաղթանակած արքայի խնդալախնդագին հաճար, իսկ լեգենդը արքայազնի զնա ջահելության մասին, որ հատուկնչում էր ժողովրդական բանահյուսական ավանդություններին, ապագա Հենրի Հինգերորդի կերպարի վրա դեմոկրատական դրոշմ էր դնում ու դրանով դուր գալիս ժողովրդին։

Այդ լեգենդը Շեքսպիրից առաջ էլ ստացել էր բնական մարմնավորում «Հենրի Հինգերորդի փառավոր հաղթանակները» պիեսում, որ արքայազնը ներկայացվել է որպես հարբեցող, հասարակաց տների մշտական հյուր, պարծենկոտ, կռիվ-

բար մնար։ Վաղ պինսի համեմատությունը շեքսպիրյան երկի հետ ցույց է տալիս, որ դրամատուրգը այդ ենթաշերտին մոտեցել է շատ ավելի զգույշ, և դա նրան թույլ է տվել ստեղծելու Հենրիի բարդ կերպարը, որի էությունը բնավ էլ չի ապառնում իր դիրքի մարդու համար անսովոր համարձակ դեպի ուրախությունն ու վայելքը։

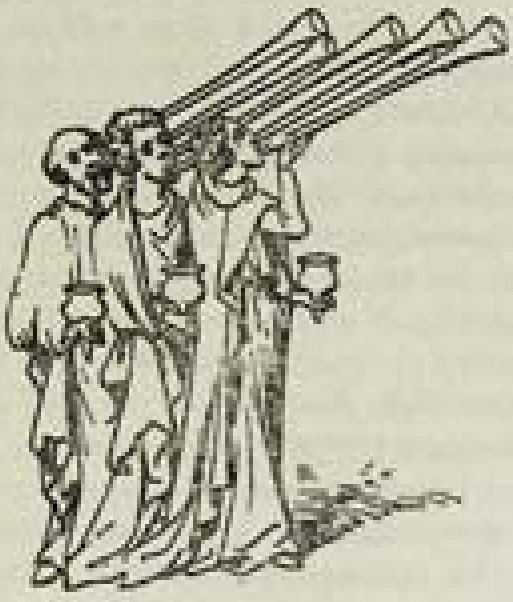

Լաբերակիբեներ։

Սկսած հիմք չկա կասկածելու, որ շեքսպիրյան Հարրին, որը արքունիքում ծանոթանալ աննկարագելուց խուսափելով, համախոհ աննկուն բավականություն է ստանում Ֆալստաֆի ու նրա աննոգ ընկերների հետ շփվելուց։ Սակայն հասարակության ստորին խավերի հետ շփվելու նպատակը արքայազնի համար, ինչպես միանգամայն իրավացի նշել է քննադատությունը, նթե կարելի է ասել՝ «ժամկետավարժական» է։ Դատկերելով արքայազնի վրա ստորին խավերի ներկայացուցիչների բարերար ազդեցությունը, Շեքսպիրը երիտասարդության դաստիարակման հարցում մերձենում էր իր ժամանակի առաջադեմ մտածողներին։ Բավական է ասել, թե Մոնտենը իր «Փորձերում», որ հիմնավորապես հետաքրքրել են Շեքսպիրին, գրել է. «Հարկ է ըմբռնել բոլորի, ում էլ որ հանդիպես՝ ծովվի, քարտաշի, անցորդի,—ներքինը. պետք է օգտագործել ամենը և վերցնել յուրաքանչյուրից ճշարտավորը, քանի որ ամեն ինչ, բացարձակապես ամեն ինչ պետք կգա, մոլնիսկ սրա-նրա հիմարությունը կամ թերությունը ինչ-որ ուսանելի բան են պարունակում։ Արժեքավորելով յուրաքանչյուրի բարեմասնություններն ու հատկությունները, պատահին իր մեջ դաստիարակում է մակում դեպի նրանց լավ գծերը և մոլկամք հանդես վարը»[*]։

Արքայազնի համար ժողովուրդը ուսումնասիրության օբյեկտ է, իսկ պալատական ուսումնասիրության նպատակն է ընդհանուր լեզու գտնել ազգարնակչության ամենատարբեր շրջանների ներկայացուցիչների հետ, որոնք ապագայում պատրաստ են իր հպատակները։ Շատ կարևոր է ընդգծել, որ շեքսպիրյան արքայազնը, ի տարբերություն «Պահնպի հաղթանակների» արքայազնի, յոնդոնյան պանդոկների համախոհների հետ ժամանակ անցկացնելիս, երբեք չի խախտում այն անտեսանելի սահմանը, որն իրեն անջատում է իր աղմկոտ շրջապատից։ Իր փոքրիկ մենախոսության մեջ, որ նա արտասանում է Ֆալստաֆի ընկերակցությամբ՝ իր առաջին մտածքից հետո (I, 2, 188—210), արքայազն Հարրին պարզ հայտարարում է՝ ճնշած ժամանցը իր համար միջոց է մոլորության մեջ ձգելու շրջապատի մարդկանց իր

իրական ընդունակությունների և հնարավորությունների վերաբերյալ։ Այս խոսքերի իրավացիությունը փաստում կերտով հաստատում են Հաբրիի վարքագիծը Ծրագրերի ճանապարհադրում և հատկապես նրա առաջին քայլերը Հենրի Չորրորդի մահից հետո։

Սեփական մտքերը թաքցնելու ընդունակությամբ արքայազնը պատճառ է դիջում իր փորձառու հորը, սակայն արքայազնի ծանկամտությունը որակական ուրիշ բովանդակություն ունի։ Հոլինշրոկը «երկնքից շորթած բարեմասնությանն» (And then I stole all courtesy from heaven) դիմակի ներքո թաքցնում է ապօրինի գահակալության ու հարազատի սպանության հանցավոր ծրագրերը, այնինչ արքայազնը, միամտաբանակ օտար աչքերից թաքցնելով ազգը գլխավորելու իր ընդունակությունը, մոլորության մեջ է ձգում ոչ թե ղպատակներին առհասարակ, այլ յոկ կենտրոնացած անգլիական պետության ուղղակի թշնամիներին և Ֆալստաֆի գլխավորած քրնապարտ ամբոխին, որը միահնձան իշխանության կազմավորման պահին չի կարող օգտագործվել իբրև ստեղծարար ուժ Բացի, սրանից թե այնպես. արքայազնի բնավորության այս գիծը ակնհայտորեն համոզում է, որ նրա վարքագծի արտաքին դեմոկրատիզմը անքաժան է զգաստ քաղաքական հաշվենկատությունից։

Արքայազն Հարրիի կերպարը գտնվում է «Հենրի Չորրորդ»-ի գոյգ մասերի հակադրությունների համակարգի կենտրոնում։ Դրանցից մեկի՝ արքայի ու թագաժառանգի հակադրության մասին, մենք չենք առաջ հիշեցրինք։ Միասը՝ շատ ավելի կարևոր ու լայն մշակված, արքայազնի ու Պերսի Հոտսպերի հակադրությունն է։ Նրանց կոնֆլիկտի զարգացման ընթացքում պարզվում է, որ Հաբրին օժտված է փաստում ասպետական հատկություններով և այս առումով չի զիջում փառաբանված ռազմիկ Պերսի՝ Տաք Խթանին։ Հետանալով պատմական վավերագրերից, հեղինակն ուրեք կրտսեր Պերսիին Ծրագրերի ճանապարհադրում ապահով է անառում մի զիջվոր, Շեքսպիրը ստիպում է արքայազնին ճնճղամարտի բռնվել Հոտսպերի հետ և հաղթել հզոր ախոյանին։ Բեմական պայմաններում դժվար չէ պատկերացնել այս երկուսի՝ թեթև, ճկուն, շարժուն ու ճարպիկ արքայազնի և ծանրաշարժ, վիթխարի ֆիզիկական ուժի տեր, բայց փոքր-ինչ անդուրաթեք Հոտսպերի բախումը։ Այս արտաքին հակադրությանը համապատասխանում է և ոգեբանական հակադրությունը։ Հոտսպերը, ինչպես արդեն ասվեց, ուղղագիծ անձնավորություն է, նա միշտ գտնում է ուղիղ դեպի նպատակը, ապավինելով միայն իր սրի ուժին և ընդունակ չէ նայել խոսափաղների դիմելու։ Իսկ արքայազնը փոփոխական է ու բազմադեմ, ընդունակ է իրավիճակին համաձայն կերպարանափոխվել. դրա համար էլ թե՛ պալատում, թե՛ ռազմադաշտում և թե՛ «Հնոցի գլուխ» պանդոկում նա իրեն զգում է ինչպես ձուկը ջրում։

Եվ եթե Հոտսպերի ուղղագիծ գործելակերպը արտահայտում է փոփոխվող ժամանակի կամքը հաշվի առնելու ծայր աստիճանի հասցված անընդունակությունը, ապա, ընդհակառակը, արքայազնի ճկում ու բազմակողմանի բնավորությունը թույլ է

տալիս նրան, ավելի լավ, քան որևէ մեկը, հարմարվել պատմական միտումներին և դառնալ դրանց առավել հետևողական արտահայտողը:

Այսպես, Հենրի Չորրորդին նվիրված պիեսները վերաճում են իդեալական արքայի կերպարի մի ճկուն նախաբանի, որ առաջվել է շատ ավելի գունագեղ և ուշագրավ, քան լանկաստերյան շարքը եզրափակող քրոնիկը: Արքայազնի կերպարի զարգացման ընթացքում պետական նկատառումներն սկսում են ավելի ու ավելի շատ ուշադրություն տալ նրա մտադրություններին: Նա ավելի ու ավելի հաստատ է տնօրում նախաձեռնությանը, մյուս գլխավոր գործող անձինք՝ թագավորը, Հոտսպերը, Ֆալստաֆը, արքայի համար գործունեության հրապարակ են բացում, ուր նա առանց լուրջ խոչընդոտների կարող է իրականացնել կամեցածը: Եվ այդ հաջուռ ու անզուգական աննկավորության ներքին ճնարավորություններին ծանոթ հանդիսատեսը արդեն նախապատրաստված է հարցնելու՝ «Իսկ ինչպիսի՞ն է նա, այդ իդեալական միապետը»:

* * *

Ընդսմիջման ռեալիզմի կարևորագույն նվաճումը Հենրի Չորրորդին նվիրված պիեսներում անգլիական հասարակության դեմոկրատական հատվածի զանազան շերտերի լայն կենսապատկերումն է, որը ընդունված է կոչել «Ֆալստաֆյան ֆոն» անունով: Ֆալստաֆյան ֆոնի ըմբռնման ելակետը Էնգելսի հայտնի խոսքն է՝ Լատսալի «Ջրանց ֆոն Ջիկինգհեն» դրամայի առիթով հեղինակին գրած նամակից. «Դրամայի՝ իմ ըմբռնման համաձայն, որը պահանջում է իդեալականի հետևում չմոռանալ ռեալիստականը, Շիլլերի հետևում՝ Ընդսմիջին, այն ժամանակվա աջնքան զարմանալի խայտաբղետ պլեբեյական հասարակայնության ներգրավումը, բոլորովին այլ նյութ կտար պիեսի աշխուժացման համար, կտար անգնահատելի մի ֆոն՝ նախաբեմում ծավալվող ազնվականության ազգային շարժման համար և առաջին անգամ ճիշտ կլուսաբաներ բուն այդ շարժումը: Ծնողալական կապերի քայքայման այդ դարաշրջանը ինչպիսի՞ ապշեցուցիչ բնորոշ կերպարներ է տալիս՝ հանձին թափառաշրջիկ չքավոր թագավորների, մուրացիկ լանդսկնեխտների և ամեն տեսակի ավանտյուրիստների,— հիրավի Ֆալստաֆյան մի ֆոն, որ այդ տիպի պատմական դրամայում է՛լ ավելի էֆեկտավոր կլիներ, քան Ընդսպիրի մոտ»[27]:

Ընդհան դեմոկրատական շրջանների ներկայացուցիչները բեմում հայտնվում էին նաև ավելի վաղ քրոնիկներում, սակայն Հենրի Չորրորդին նվիրված պիեսների Ֆալստաֆյան ֆոնը, որ ապշեցնում է իր գունագեղությամբ ու բազմակերպությամբ, ընդհանրում է Ընդսպիրի ստեղծագործական մեթոդի զարգացման մի նոր փուլը: Միայն այս պիեսներում է, որ Ֆալստաֆի աղմկոտ շքախումբը կազմող ապատրաստ կարգալցացած տառապյալները, գեղջուկները, սպրդոնները, առևտրականները, պանդոկի ծառաները, պոռնիկները, զինվորները, ոստիկանները, հաշտարար դատավորները շարունակ հանդես գիծ են մղում արքայի ու նրա տիտղոսավոր հակառակորդ-

ներին։ Ֆալստաֆյան տեսարանների միջոցով վերնախավի ներկայացուցիչների բախման մեջ ներգրավում են Անգլիայի ազգաբնակչության ամենալայն շրջանները։ Այդ պատճառով էլ Հենրի Չորրորդին վերաբերող պիեսները ավելի, քան Շեքսպիրի մյուս քրոնիկները, դուրս են գալիս Անգլիայի գոամնալուծյան պատմության շրջանակներից, վերածվելով անգլիական հասարակության բոլոր խավերի կյանքը պատկերող ծավալուն կտավի։

Բայց, միաժամանակ, իրականության ընդգրկման ճանաճորինակ լայնացումը քրոնիկի պոետիկային բերեց վերին աստիճանի ինքնատիպ ներքին հակասություններ։ Աբջալի ու խռովարար լորդերի կոնֆլիկտը վերլուծելիս ջանում էինք ընդգծել, որ այդ կոնֆլիկտը Շեքսպիրի պատկերման ամբողջությամբ առած միշտ է վերաբտադրում պալքարող բանակների հարաբերությունները և Հենրի Չորրորդի ժամանակաշրջանին բնորոշ պատմական միտումները։ Իսկ Ֆալստաֆյան ֆոնի հետ միասին լայն հոսանքով պիես են խուժում Շեքսպիրի ժամանակների՝ այսինքն XVI և XVII դարերի սահմանագծին կանգնած Անգլիայի կյանքի հասկանալական ակրտումները, կենցաղն ու բարքերը արտացոլող պատկերներ։

Դրա ամենաակնբախ ապացույցը Ֆալստաֆի զորականության ճկարագրությունն է և թագավորական բանակի համար զորք հավաքելու միջոցների պատկերումը։ Ջարգացած ֆեոդալիզմի դարաշրջանում բանակ կազմելու հիմնական ու բնական եղանակը կոչն էր՝ հավաքվելու արքայի կամ նրա փոխարեն հանդիսացող խոշոր ֆեոդալի դրոշի ներքո։ Ֆեոդալական բանակի ստեղծման հենց այս եղանակի մասին է ասում Մաքբեթը. «Միջին դարերում խոշոր բարոնը կարող էր հոծկու ապստամբություն բարձրացնել։ Ծոմեցներն ու մանր վաստակները վեցցնում էին օջախի անկյունում դրված ագեղը, ասպետները հագնում էին զրահը, և մի քանի օրից գահին սպառնում էր ամբողջ մի բանակ»[3]։ Իսկ Շեքսպիրի դարաշրջանում միանձնյա թագավորին եղած գավառային վարչակարգի ջլանախության մեծացման կապակցությամբ բանակին զինվոր տրամադրողը արդեն վարչական միավորների իշխանություններն էին, կոմսությունները։

Ըստ որում զինվորների հավաքագրումը դարձել էր ամենատաճառելիք առուծախի աղբյուր։ Շեքսպիրի ժամանակակիցների երկերը պահպանել են ինչպես բուն հավաքագրման, այնպես էլ բանակի համար դրա հետևանքների մի ամբողջ շարք գունեղ նկարագրություններ։ Այսպես, Բարնեթի Ռինչը «Անգլիայի տագնապը» պամֆլետում, բացատրելով, թե ինչպես են քրեական աշխարհի ներկայացուցիչները հայտնվում բանակում, գրել է. «Երբ Լոնդոնում զինվոր են հավաքում, ապա կա՛մ բանտերն են մաքրում գողերից, կա՛մ փողոցները խաթերաներից ու շրջմոլիկներից, քանի որ նա, ում հանձնարարված է մարդիկ որոնել, որոնում է այնպիսիներին, որոնց ավելի լավ է կորցնել, քան գտնել. նա ուզում է ամեն մարդիկ հավաքել և դրա համար էլ չի հարցնում, թե ովքեր են նրանք և որտեղից»[4]։ Ջորամավաքի ժամանակ մեծ թափ առած չարաշահումների մասին պարզ խոսում է այն փաստը, որ

Գաղտնի խորհուրդը բացիցս հարկադրված է եղել քննել հավաքագրողների հարցը: Նման հետաքննություններից մեկի ընթացքում, օրինակ, 1598-ին պարզվել է, որ «Միաղնորշիր կոմսության ոստիկան զինվորները պիտանի չեն ծառայության, որովհետև հավաքագրվել են բանտերից կամ չքավորներից ու շրջմոլիկներից, վատ են զինված ու շատ ավելի վատ հագնված, չունեն կոշիկներ և նույնիսկ անդրավարտիքներ, այնպես որ չեն կարող մարդամեջ երևալ»[8]:

Ուրիշ շատ իրական մանրամասներ, որոնցից ստեղծվում է ֆալստաֆյան ֆոնի գունապատկերը, ինչպես նաև այդ ֆոնը կազմող կերպարների արտահայտիչ խոսքային բնութագրությունը, ոչ պակաս անվիճելի վկայում են այն մասին, որ ֆալստաֆյան ֆոնը ամբողջությամբ առած եղիսաբեթյանների ժամանակակից Անգլիայի ոնպիտանական անդրադարձումն էր: Եվ երբ լոնդոնյան թատրոնի աղմկոտ պաթոսը համերաշխ ծիծաղով դիմավորում էր ճաստափոր ասպետի ու նրա խոստոհոտ ոճմակի հայտնվելը բեմի վրա, ծիծաղում էր այն պատկերների վրա, որոնք մեկ անգամ չէ, որ տեսել էր թե՛ մայրաքաղաքում և թե՛ այն ժամանակվա անգլիական գավառում:

Մեզ մնում է միայն բացահայտ խոստովանել հակասության գոյությունը՝ նույն ստեղծագործության մեջ համատեղվում են միջնադարյան Անգլիային բնորոշ գծերը և շրջապատող իրականությունից արվեստագետի քաղած տարրերը: Այս է քրոնիկների մեջ Շեքսպիրի ոնպիզմի յուրահատուկ սահմանափակվածությունը՝ պայմանավորված պատմական մտքի, թատրոնի ու գրականության զարգացման մակարդակով: Միևնույն ինքը՝ դրամատուրգն էլ է զգացել այդ հակասությունը, որը նպաստել է արձակականության առավել հրատապ խնդիրները արծարծելու մեծատմար շարունակ ամեղ հետաքրքրությունից: Չի բացառված, որ այդ զգացումը եղել է այն պատճառներից մեկը, որի հետևանքով քրոնիկի ժանրը դադարել է նրան լրիվ բավարարելուց. պետք է հիշել, որ «Հենրի Հինգերորդի» բեմադրությունից անմիջապես հետո Շեքսպիրի ստեղծագործության մեջ սկսվում է նոր շրջան, երբ իշխող ժանրը դառնում է ողբերգությունը:

* * *

Ոչ միայն խոշոհամասուկ պլերեալական թափթփուկներից, այլև Հենրի Չորրորդից ճվիրված քրոնիկի բոլոր գործող անձանց վրա, ինչպես Գարգանտյուան իր հպատակների վրա, ճառում է սըր Ջոն Ֆալստաֆի՝ Շեքսպիրի ստեղծած խոշորագույն կատակերգական կերպարի, վիթխարի ֆիգուրը: «Ոչ մի տեղ, թերևս, Շեքսպիրի բազմակողմանի հանճարը չի անդրադարձել այնպիսի բազմազանությամբ, ինչպես Ֆալստաֆի մեջ, որի պատռոները, մեկը մյուսի հետ կապված, կազմում են զվարճալի, աղաղակող մի շղթա՝ հնարավորություն բացառիկ խրախճանքի պետ»[9]: Լոնդոնյան բեմահարթակի վրա ճախողվելուց պես ճաստափոր ասպետը բացառիկ ժողովրդականություն ճվանից իր ժամանակակիցների մեջ, որը, ինչպես ցույց են տալիս ուսում-

Ճաշերույթները[9], Ջեյմսն իմորեն գնդազանցում էր Ջոյնիսի Հանինեի ժողովրդականությանը։

Հայտնի է, որ Ջեքսոնի Ֆալստաֆը ուներ հետևյալ պատմական նախատիպը դեմս սըր Ջոն Օլդքասլի, լորդ Քոբհեմի, Վիքլիֆիզմների առաջնորդներից մեկի, և որ Ֆալստաֆը սկզբնական տարբերակում կոչվում էր հենց Օլդքասլ։ Չի բացառվում, որ Ֆալստաֆի և արքայազն Հարրիի փոխհարաբերությունների պատմությունը, որն ավարտվում է առաջինի արտաքսումով, ինչ-որ չափով Օլդքասլի ճակատագրի հետևյալ արձագանքն է։ Նրան Հենրի Հինգերորդը գազանարար տանջած է արել գահ բարձրանալուն պես։ Եվ թեպետ սըր Օլդքասլի հետնորդները զայրացած էին, որ իրենց նախնին բեմ է հանվել կոմիկական տեսքով, դրամատուրգը լիակատար իրավունք ուներ հայտարարելու վերջերգում, որ իր Ֆալստաֆը պատմական Օլդքասլը չէ և ոչ էլ նրանից Օլդքասլի պարոդիան։ Իրոք, լորդ Քոբհեմի՝ Ռեֆորմացիայի համոզված կողմնակցի, նկնդեղու մաքրագործման չնչնամանդ ջատագովի և Ֆալստաֆի՝ այդ քինիկի ու մարմնապաշտի միջև աննման է որևէ նմանություն գտնել։

Ֆալստաֆի կերպարը մի ամբողջ գրականություն է ծնել այդ կերպարի հնարավոր նախատիպերի վերաբերյալ, սկսած Պլավտոսի պարծենկոտ զինվորից, Ռաբլեյի, Սաքսոնդիկ, Գուչիի «Մեծ Մորգանտ» պոեմի Մարգուտից, մի շարք ազգ գրականի հերոսներից ու, հատկապես՝ միջնադարյան անգլիական մորալիտեի մշտական մասնակից, արդեն կոչված՝ Ավարտիս։ Անշուշտ, չպետք է ժխտել, որ Շեքսպիրը կարող էր ծանոթ լինել համաշխարհային գրականության հուշարձաններին, որ հանդես են գալիս իր հերոսի հետ հետևյալ նմանություն ունեցող պերսոնաժներ։ Սակայն շեքսպիրյան Ֆալստաֆի բուն թարմությունը, ջրանկալիությունն ու անկրկնելիությունը վկայում են, որ Շեքսպիրը մեքենայորեն իր պիեսի մեջ չի տեղափոխել իր հետևյալ ու ավելի մոտ նախնիների մշակած սյուժետային տարրերը ու բնութագրման հնարները։ Շեքսպիրյան Ֆալստաֆը պիեսի մեջ հանդես է գալիս որպես դրամատուրգի ինքնատիպ պոետիկական մտածողության հոլակապ ապացույց։

Ֆալստաֆի նախատիպերի մասին բազմամյա բանավեճերից զատ, քննադատական գրականության մեջ կարելի է հանդիպել վերին աստիճանի թեժ վեճերի, որոնք վերաբերում են կերպարի սոցիալական բնույթին։ Որոշ ուսումնասիրողներ հանձին Ֆալստաֆի կերպարի տեսնում են ազնվական ու վեհանձնության դուրը ծառած ֆեոդալիզմի պարոդիան։ Միևնույն մյուսները Ֆալստաֆին ընկալում են որպես ազատ բուրժուական աշխարհի սատիրական դիմանկար։ Սակայն, ըստ էության, նման երկվության բուն գոյությունն իսկ բավականաչափ պերսպեկտիվ չէ։ Ֆալստաֆը քրոնիկներում բավական չորահատուկ տեղ է զբաղեցնում. ազգայի ու պալատականների շրջանում նա իրեն պակաս ազատ ու անկաշկանդ չի զգում, քան պանդոկներում ու մեծ ճանապարհի վրա։ Ուրիշ խոսքով, լինելով պինանների վերին խավը ու պլեբեյական ֆոնը շաղկապող օղակը, Ֆալստաֆը պատկանում է ինչպես ոչ

միջնադարի, այնպես էլ Եգիպտոսի ապրած նոր ժամանակների պատմության։

Ֆալստաֆի կերպարի օբյեկտիվ մեկնաբանման նյութեր կարող է ծառայել այն բանի ընդունումը, որ նա իրականության ճշմարտանման վերածնության շրջանի մարդկանց ունեցած բնորոշ վերաբերմունքի տարբերակումներից մեկի կողմն է։ Միայն այս դեպքում մեզ համար պարզ կդառնա նաև այս ճերմակ առաջ բերած կատակերգական էֆեկտի ակունքը և նրա գրավչության գաղտնիքը։

Նոր բանիներով։

Վերջին հանգամանքը կարող է հատուկ ուշադրության։ Ջառամյալ հարբեցող, որ զվարճանում է «Պատռի՛ր սավանը» մականունը կրող Դոլլի պես բեթնաքարո կանանց ընկերակցությամբ. ջինկ ու զազրախոս, ինքնամոռաց ստոտաած ու երդվյալ վախկոտ,—Ֆալստաֆին բնորոշ հատկություններն ամած հավաքածուն առաջին հայեցքից բացառում է գրավչության մասին խոսելու հնարավորությունը իսկ։ Եվ այսուամենայնիվ, բացառությամբ այնոու բարոյագետների, Եգիպտոսի բոլոր ընթերցողները այսօր էլ ակամայից ենթարկվում են հատարար ապետի յուրահատուկ հմայքին։

Ֆալստաֆի վարքագծի գլխավոր հատկանիշը նրա գեղոնիզմն է, այն համոզմունքը, որ աշխարհիս երեսին միայն կյանքը, կեցության ուրախությունն ու վայելքն են միակ արժեքը։ Շատ հատկանշական է, որ մարդու կյանքում վայելքի դերի (ոչ թե ձևերի) հարցում Ֆալստաֆը փաստորեն վերածնության շրջանի ամենախոր մտածողների աշակերտն է։ Բավական է հիշել, թե ինչ էր գրում Մոնտենը վայելքի վերաբերյալ. «Ինչ աշխարհում բոլորը հաստատ համոզված են, որ մեր վերջնական նպատակը բավականությունն է, և վնասը տասկ այն մասին է, թե ինչպես ձեռք բերել այն»[45]։ Մեկ այլ խոշոր հումանիստ՝ Թոմաս Մորը, նկարագրելով այն դրությունը, թե բարձրագույն առաքինությունը որիշներին բարիք բերելն է, նույնպես վայելքը բնորոշում էր որպես մարդու գործունեության նպատակ. «Քեզ սազական է,—պնդում էր նա «Հիտոպիայում»,—ավելի պակաս բարեհաճ չլինել քո նկատմամբ, քան մյուսների։ Չէ՞ որ երբ բնությունը ծոչում է քեզ բարի լինել որիշների նկատմամբ, նա

ոո չի՞ առաջարկում խիստ ու անգութ լինել ինքդ քո մասամբ։ Դրա համար էլ Գրանց (ուտոպիստների—Ծու. Ե.) առնով, ինքը բնորոշում է մեզ համեմի կրանք պատվիրում, այսինքն՝ վայելքը, որպես մեր գործերի վերջնական նպատակ»։ Հասկանալի է, Շալստաֆը անհամեմատ հեռու է Թոմաս Մորի վիճ ալտրուիզմից, սակայն, թերևս, դժվար է ավելի հարմար ջրանցրան գտնել Շալստաֆի ողջ գործունեության համար, քան «բարեհաճությունը իր մասամբ»։

Շալստաֆի կերպարի մյուս կարևորագույն վերաբերության դպրոցական բնորոշ հատկանիշը նրա սուր, սկեպտիկ մոտեցողությունն է ապրանքի պատյանի տակ իրերի էությունը տեսնելու և այն չիտակ, քինիզմի հասնող ձևով բացահայտելու ընդունակությունը ոչ թե պարզապես Շալստաֆի անհատական իմաստասիրության դրսևորումն է, այլ մի որոշակի փիլիսոփայական համակարգի արտահայտությունը, որ նոր ժամանակի դիրքերից ակնհայտ վերլուծում է ֆեոդալական հասարակության կրանքը և, առաջին հերթին, բարոյագիտությունն ու պրակտիկան։

Այսպես, օրինակ, բացատրելով ֆեոդալական խռովության դրդապատճառները, հատուկ ասպետը հարկ չի համարում խոցանել արքայի և Վոսների վեճի իրավական ու այլ մանրամասների մեջ. Շալստաֆի համար ապստամբության պատրվակ ինչ-որ մանավոր հանգամանքներ չեն. ըստ նրա, ֆեոդալների խռովությունը արդեն ոչ թե ֆեոդալական հասարակության օրինքն է։ Հենց այն իմաստը պետք է տեսնել նրա հակիրճ ընդհանրացման մեջ. Rebellion lay in his way, and he found it (v, 1, 28)[45]։

Նույնքան չիտակ ու խորաթափանց կերպով Շալստաֆը բացատրում է նաև սկսված ապստամբության հետևանքները. խռովության ժամանակ, երբ ոչ ոք չի կարող վստահ լինել վաղվա օրվա համար, բոլոր արժեքների, այդ թվում և ֆեոդալական հասարակության գլխավոր արժեքի՝ ողջի գինը անհատապիսիորեն ընկնում է, այդ մասին Շալստաֆը շատ արտահայտիչ նկատում է. You may day the land now as cheep stinking mack'rel (II, 4, 350)[46]։

Շալստաֆի քննադատական միտքը ամենից ավելի հետևողականորեն ուղղված է աստիճանական պատվի ըմբռնմանը, ֆեոդալական հասարակության արտոնյալ դասի ստեղծած պատրանքին, թե «արիստոկրատիայի տիրապետության շրջանում իշխում էին պատիվ, ճակատագրություն և այլ հասկացություններ»[47]։ Թևակոտ այն ամենը, ինչի մասին խոսում է Շալստաֆը, քինիզմի որոշակի երանգ ունի, այնուհանդերձ ֆեոդալական «պատվի» նրա բացատրման մեջ միշտ չէր լինի լոկ քինիկ անբարոյականության դրսևորում տեսնելը։ Հոլակավոր ֆալստաֆյան «մտնխիզիսը», որի օգնությամբ նա ապաքենում է, թե պատիվը ընդամենը մի դատարկ ձնշում է (IV, 3, 127—140), հենվում է մոտ փաստարկների վրա, որոնք Վերածնության շատ հումանիստներ օգտագործում էին ասպետների համար սովորական դարձած պատվո բառերի անճկությունը մերկացնելիս։ Ֆեոդալական էթիկայի այս կարևորագույն հիմնադրույթի խնդրում Շալստաֆը հանդես է գալիս որպես Հոտսպերի հիմնա-

կան ու ամենամետևողական հակառակորդը։ Եվ երբ պատվի վերաբերյալ Ֆալստաֆի մենախոսությունից հետո սկսվում է ֆարսը, որի ժամանակ հաստափոր ասպետը վերը հասցնում թե՛ կյանքից և թե՛ առաքինական պատվի իդեալական ճերկապատյալի հպարտ տիտղոսից զրկված Հոտսպերի գիտակից,—հանդիսատեսը դա ընկալում է ոչ թե պարզ մի ֆարս, այլ որպես Հոտսպերի սկզբունքների հանդեպ Ֆալստաֆի սկզբունքների հաղթանակի խորհրդանիշ։

Երբ հոշվի ես առնում Ֆալստաֆի գնդումիզմը և միջնադարյան, «պատվի» ընկատմամբ նրա վերաբերմունքը, պարզ է դառնում և նրա վախկոտության առանձնահատկությունը։ Մի կողմից Ֆալստաֆը միշտ և ամեն տեղ չէ, որ վախկոտ է, թե՛ որոշ գործող անձանց գնահատականները, թե՛ Ֆալստաֆի վարքագիծը «Հինրի Չորրորդի» երկրորդ մասում պատկերված ճակատամարտում, երբ պր. Ջոնը գնրի է վերցնում վտանգավոր ապստամբ Հոլմիին, խոսում են այն մասին, որ երբեմն նա կարող է գործել որպես բավականաչափ քաջ մարդ։ Բայց մյուս կողմից, երբ Ֆալստաֆն զգում է, որ ակնհայտ առավելությունը հակառակորդի ձեռքում է և իր կյանքին վտանգ է սպառնում, պատրաստ է փրկվել ամեն գնով՝ ոազմական խորամանկություն կլինի դա (սպանված է ձևանում), թե պարզապես փախուստ։ Ինչպես արդիոն նկատել է Ա. Հարբեջը, Ֆալստաֆի համար ընդամեն դեպքերում «պատվից ճողոպրելը կամ ոազմադաշտում սպանված ձևանալը նույնն է, թե տապալվող ծառի տակից փախչելը»[48]։ Սըր Ջոնի այս վարքագիծը բխում է նրա աշխարհայացքից. կյանքը մի հարստություն է, որը տնօրինում է մարդը, պետին խոսակցություններն արիության, պատվի մասին և այլն, ընդամենը դատարկ ճամարտակություններ են։

Այն արատների մեջ, որոնցով Շեքսպիրը օժտել է հաստափոր ասպետին, կարեվոր տեղ է գրավում առախոսության հակումը։ Ֆալստաֆը սուտ չի խոսում միայն ինքն իր հետ մենակ։ Հենց որ հանդիպում է ուրիշների, նրա խոսքում անպայման հայտնվում են չափազանցության ու զուտ առախոսության տարրեր։ Բայց Ֆալստաֆը սովորական ստախոս չէ, այլ տաղանդավոր իմպրովիզատոր-ֆանտազյոր։ Այս հատկությունը հատկապես վառ դրսևորվում է այն տեսարանում, որ պատմում է իր վրա ավազակների հարձակման մասին (II, 4)։ Այդ պատմությունը վկայում է, որ Ֆալստաֆը կանխապես որևէ հետևողական վարկած չի որոշում, գիշերային արկածը պատմելիս սկսում է ավելի ու ավելի ոգևորվել իր ընարագրած պատկերով։ Տվյալ դեպքում Ֆալստաֆը, հետագրողներից մեկի խոսքով ասած՝ հանդես է գալիս որպես «ստեղծագործող հանճար, որի երևակայությունը գործում է ու ծաղկում, ընդարվելով ճշմարտության օրենքի հարուցած խոչընդոտների հետ»[49]։ Ընդ որում, որքան էլ դա պարադոքսալ հնչի, Ֆալստաֆը, որ առանց քաշվելու խեղաթյուրում է փաստերը, ամեն րոպե ընկնում չափազանցությունների մեջ, պարծենում իր չգործած սխրանքներով,—մնալով իրադարձությունների հիգհոտ մենկնարան, մյուսներից ավելի հանախ է առում ճշմարտությունը շրջապատի ու իր մասին։

Աստվածին պետք է ավելացնել, որ Ֆալստաֆի սուտը որակապես տարբերվում է այն ստից, որին դիմում են շեքսպիրյան չարագործները: Իր ճնարած պատմություններով ճաշասիրը ասպետը հանդես չամահիտական ոչ մի նպատակ չի հետապնդում և, համենայն դեպս, վնաս չի հասցնում շրջապատին:

Թրթռիաղ. XV դար:

Իհարկե, Ֆալստաֆի կյանքի սկզբունքը հասարակական բնույթի է: Սակայն Ֆալստաֆի հասարդությանը շատ բնորոշ է մի գիծ. ճաշասիրը ասպետը երբեք չի դատում ուրիշի դժբախտության պատճառ և մարդկանց վնաս չի պատճառում: Պիեսի վերջում պարզ է դառնում, որ մշտապես Ֆալստաֆի նկատի շարտվող հիմնական հանդիմանությունն իսկ (թե նա պղտորել է պատանի արքայազնի) չի համապատասխանում իրականությանը: Ուրիշ բան, որ դրանում մեղավոր է ոչ այնքան Ֆալստաֆը, որքան արքայազն Հարրին, բայց փաստը մնում է փաստ՝ մերձությունը Ֆալստաֆի հետ նրան օգուտից բացի, ոչինչ չի բերել:

Եվ եթե հիշենք, որ կատակելի բարոյական հատկությունների կողքին Ֆալստաֆը օժտված է անսպառ կենսասիրությամբ, հոգնկան աննկախությամբ, զգուտ մշտքով, քննադատական ընդհանրացումների ընդունակությամբ, իր և ուրիշների մասին շիտակ դատելու կարողությամբ, շրջապատի նկատմամբ սեփական գերազանցության զգացումով, պարտիստիզմով և, վերջապես, փայլուն, կայծկլտող սրամտությամբ, ապա Ֆալստաֆի գրավչությունը կդադարի հանելուկ լինելուց:

Բացառված չէ նաև, որ գոյություն է ունեցել ևս մի որոշակի պատճառ, որ Ֆալստաֆի կերպարը ժողովրդական է դարձրել եղիսաբեթյան ժամանակների դեմոկրատական հանդիսատեսի շրջանում: Հասարակ մարդիկ այդ կերպարի մեջ կարող էին տեսնել ազատոնյալ հասարակության մարդուն: Ու. Էմպսոնի կարծիքով Ֆալստաֆը «ազատոնյալ դասին պատկանող մի անհեղինակ է, որի վարքը շփոթեցնում է իր դասակարգին և դրանով իսկ, որպես մերկացնող կերպար, բավականություն պատճառում ստորին դասի հանդիսականին»[38]:

Վերջում պետք է նշել, որ Ֆալստաֆը ունի նա մի գիծ, որը նկատելիորեն մեղմացնում է այդ սկեպտիկորեն տրամադրված սրաֆոսին: Հաստաֆոր ասպետը ընդունակ է հեգնանքի դիմակ ճագած՝ խոր ու անկեղծ սեր տածել ուրիշի նկատմամբ: Մենք նկատի ունենք Ֆալստաֆի վերաբերմունքը արքայազն Հարրիի հանդեպ:

Ինչպես «Հնձի Շորորդա»-ի սկզբում արքայազնը ասում է, որ իր մտերմությունը Յալստաֆի հետ ժամանակավոր բան է։ Իսկ երկրորդ մասի ավարտը, որ նոր աբրան վաճում է իր նախկին բարեկամին, կասկած չի թողնում, որ այս հարցում, Հարրիի մտադրություններ միանգամայն լուրջ են։ Այնինչ Յալստաֆը անկեղծորեն կապված է արքայազնին ու փայփայում է այն պատրանքը, թե արքայազնն էլ է անկեղծ վերաբերվում իրենց։ Եվ Յալստաֆի մահվան պարագաների նկարագրությունը «Հնձի Հինգերորդում» ցույց է տալիս, որ հենց արքայազնի հեռացած բարոյական վերքն է կարճում գեր ապետի կյանքը։

«Հնձի Շորորդի» վերջին տեսարանում Յալստաֆը, արքայազնի հոգում և վարքում տեղի ունեցած փոփոխություններին անտեղյակ, ցնծալից ընդառաջ է վազում նախկին բարեկամին, սակայն դեմ է առնում արհամարհական ու դաժան հարվածի։ Երեք առաջ էլ դրամատուրգը հենցում էր Յալստաֆին, որը չէր հասկանում արքայազնի իրական բնավորությունն ու մտադրությունները, ապա այս տեսարանում հեգնանքը ձևով է բերում ողբերգական երանգ, թույլ տալով մինչև վերջ ըմբռնել Յալստաֆի էությունը և միաժամանակ զգալ նոր միայն գաղ բարձրացած Հնձի Հինգերորդի նկատմամբ Հերսպիրի վերաբերմունքի խորությունը։

Արքայազն Հարրիի ու Յալստաֆի բախումը գնահատելու համար առաջնահեր նշանակություն ունի քաղաքական կողմը։ Քանի դեռ միապետականության գաղափարակիրների դեմ կանգնած էին ոգոր խոշոր ֆեոդալները, Յալստաֆը, որ իր սարկազմը ուղղում էր գլխավորապես ֆեոդալական էթիկայի դեմ, բնականաբար, կանգնած էր արքայազնի մոտ։ Արքայի հանգուցակորդների թուլացման համեմատ տեղի է ունենում Յալստաֆի առաջնահերթ հեռացումը արքայազնից։ Իսկ երբ վերջինս թագավոր է դառնում և սկսում է անգլիական պետության ամրապնդման ակտիվ քաղաքականությունը, նա այլևս չի կարող Յալստաֆին օգտագործել որպես իր դաշնակից։ Յալստաֆի դաղափարախոսության մեջ բացառման գնահատականի համեմատ ընդհանուր, անխուսափելիորեն պիտի դարձներ Հնձի Հինգերորդի հակառակորդ։ Յալստաֆի մտերմությունը արքա Հնձրիի հետ միայն պիտի ապգեցներ միապետի առնձնաբար գործունեությունը։ Եվ ահա Յալստաֆը մերժված է, մի բան, որ միանգամայն օրինաչափ է քաղաքական տեսակետից։

Սակայն արքայազնի ու Յալստաֆի մտերմության խզումը և սըր Ջոնի՝ դրան հետևող մահը միայն քաղաքական օրինաչափության արտահայտություն չեն։ Յալստաֆին վռնդելով, Հնձրի Հինգերորդը իրենից հեռացնում է ոչ միայն սնոտիկ ու ցինիկ մեկին, այլև մի անձնավորության, որը բոլորից ավելի է ներծծված Վերածնության ոգով։ Դրա համար էլ արտաքսված Յալստաֆի մահը, որ առանում է խորհրդանշական իմաստ, ասես թաղնում ճշմարտներ է միաիատնում հաղթանակած արքայի պատվին որոտացող շեփորների հանդիսավոր կանչին։ «Յալստաֆի մահը,—գրում է Մ. Մ. Մորգովը,—սկիզբն է գերատաս մարդկային ուժերի, մոլեգին, անսանձելի կրքերի, թե՛ զգացմունքների այն ծեծ ծովի տեղատվության,

որ մենք աշխատում ենք Վերածնունդ։ «Պարարտ ասպետը» Աջթոր թագավորի գիրկն անցավ, ժողովրդական հեքիաթի գիրկը»[1]։

Իդեալական արքայի ճանապարհը բաժանվից ոչ միայն ինքնիշխան խռովարար ֆեոդալներից, այլև Վերածնության դարաշրջանի մեծ կենտաւներից։

* * *

Հենրի Հինգերորդի մասին պատմող պիեսում դժվար չէ նկատել կոմպոզիցիայի աշխատի տարբեր, որոնք մերձենում են նրան առհասարակ շեքսպիրյան քրոնիկի «Հենրի Վեցերորդի» առաջին մասին։ «Հենրի Հինգերորդի» սյուժեի հիմքը կազմում են Ֆրանսիայի հետ ռազմական ընդհարման պերիպետիաները, ինչպես նաև այդ ընդհարման ճախարպատրաստությունն ու անմիջական հետևանքները։ Սակայն «Հենրի Հինգերորդի» տոնայնությունը միանգամայն հակադիր է վաղ քրոնիկ տրամադրությանը։ «Հենրի Հինգերորդը» մի ներքող է՝ ձոնված հաղթաներս արքային, որը հանդես է գալիս որպես ողջ անգլիական ազգի առաջնորդ։

Հանդիսավորությունը ընդգծելու համար Շեքսպիրը պիեսում օգտագործում է մի ճնարանք, որին չէր դիմել իր ոչ մի պիեսում. հինգ արարվածներից յուրաքանչյուրի սկզբում հանդես է գալիս Խոսնակը, փառաբանում Հենրի Հինգերորդին ու ջանում ծանոթել հանդիսատեսին, թե այն իրադարձությունները, որ ևս պիտի տեսնի բեմի վրա, վիթխարի են։ Արդեն Խոսնակի առաջին երգում, որ կազմված է ժամանակի դիմելու դասական ձևի բոլոր կանոններով, Հենրիին համեմատում են Մարսի հետ. հաջորդ ճախերգներում ծագում է միասնական Անգլիայի թեման, ուր թագավորի բոլոր հպատակները, միապետի օրինակով ոգեշնչված, մարտի են ձգտում. վերջապես, Խոսնակի վերջին երգում Հենրիի հաղթանակը հավասարեցվում է Կեսարի հաղթանակին, որ եղիսաբեթյանների աչքում բարձրագույն գովեստն էր թագավորին։

Բայց արանից զատ, Խոսնակի երգերում համառորեն զարգացվում է ևս մի կարևոր միտք՝ ինքնաճանաչողության խոտովանություններ այն մասին, որ դրամատուրգը, ձեռքի տակ սահմանափակ միջոցներ ունենալով, չի կարող արժանի կերպով վերարտադրել պիեսի հենքը կազմող իրադարձությունների վեհությունը։ Միշտ չէր լինի բոլոր ազա բազմանի ներողություններին մեջ լուկ Շեքսպիրի տրտունջը տեսնել իր ժամանակների բեմի անկատարությունից, մանավանդ որ միշտ դիմելով հանդիսատեսի երևակայությանը, Շեքսպիրը իր ոտիշ ոչ մի ստեղծագործության մեջ հարկ չի համարել հատուկ վերապահում անել այդ հանգամանքի վերաբերյալ։ Ամենայն հավանականությամբ, «Հենրի Հինգերորդի» Խոսնակի խոսքերում ինչ-որ չափով իր արտահայտությունն է գտել լանկաստերյան տետրալոգիայի վերջին պիեսի վրա աշխատելու շրջանում Շեքսպիրին հասկած ստեղծագործական անբավարարվածության զգացումը։ Որտե՞ղ որոնել այդ անբավարարվածության պատճառը։ Ըստ երևույթին, սեփական ստեղծագործության նկատմամբ Շեքսպիրի նման վերաբերմունքը առնվազն հավասար ձևով կարելի է բացատրել նրանով, որ մեծ ռեալիստը

դպացել է պիեսի հղացման ու այդ հղացման գեղարվեստական մարմնավորման միջև եղած որոշակի հակասությունը։

«Հենրի Հինգերորդը» միակ շեքսպիրյան պիեսն է, որի կենտրոնում տեսնում ենք իդեալական միապետի կերպարը. պիեսը հղացվել է որպես գեղարվեստական մարմնավորում ստացած պատասխան այն հարցին, թե ինչպիսին պիտի լինի միապետը։

Վերջ արդեն ասվեց, որ Հենրի Հինգերորդի արտաքին-քաղաքական հաջողությունները, ինչպես նաև նրա մահից հետո Անգլիայում ստեղծված պատմական իրադրությունը, հող հանդիսացան այդ դաժան աբկածախնդրի իդեալականացմանը։ Անդրադառնանք պահանջում է նշել, որ իդեալականացմանը նպաստել են նաև այդ թագավորի որոշ անհատական հատկություններ։ Հենրին աչքի էր ընկնում անբեկանելի խիղճով։ Համոզված, որ իր բանակի շարքային զինվորներն են ազգմադաշտի վճռական ուժը, նա հոգատարություն է հանդես բերում մարտիկների նկատմամբ և բանակը սպասողներու համար կանգ չի առնում նույնիսկ սենիական տանկարմեր իրերը, այդ թվում և թագը գրավ դնելու առջև։ Ջորջի բարձր կարգապահությունը պահպանելու անհրաժեշտությունը, ինչպես նաև զավթած Նորմանդիայի բնակիչների հանդեպ իրեն սրամադրելու ձգտումը Հենրիին թելադրում են ճնշել մի ամբողջ շարք խիստ միջոցներ՝ ուղղված բանդիտիզմի ու դիակապտության դեմ։ Նաանց ու անզեն բնակիչների վրա հարձակվելու համար Հենրի Հինգերորդի բանակի զինվորը ենթակա էր մահապատժի. խաղաղ բնակչությանը կողոպտելու համար նույնպես մահապատիժ էր նախատեսված։ Այս միջոցառումները Հենրի Հինգերորդի շուրջը ստեղծական վեհանձնության լուսապսակ են ստեղծում։

Զգալով ինչպես Հենրի Հինգերորդին վերաբերող պատմական տեղեկություններից, այնպես էլ ժողովրդական ավանդություններից, որ Հենրի Հինգերորդի կերպարը կրել է նկատի փոխակերպություններ, Շեքսպիրն ստեղծել է իդեալական միապետի ամբողջ կերպար։ Հենրի Հինգերորդը անզուգական խելքի տեր մարդ է, խիզախ զորավար։ Նա բարոյապես անբասիր է մնացել, չնայած վաղեմի մտերմությանը Ֆալստաֆի ու նրա ընկերների հետ։ Այդ աննենգ, ուժեղ ու ճարպիկ մարտիկը դառնում է նույնքան էլ հմտարվեստ ու նախանձախնդիր զորավար։ Բացի դրա հետ մեկտեղ, Հենրի Հինգերորդը ճիշտ ու խորաթափանց քաղաքագետ է, ընդունակ սթափ ու լիակատար ինքնատիրապետմամբ գնահատելու բարդ իրավիճակները։ Նա դաժան լինելու չափ վճռական է իր ռազմական ու քաղաքական ծրագիրը իրականացնելիս։ Հենց որ Հենրին ստանում է թագը, նրա բոլոր արարքներին սկսում են ուղղություն տալ պետության շահերը։ Իր գինն առաջ տանելու եռանդն ու համառությունը, հաղթանակի վստահությունը՝ Հենրի Հինգերորդը քաղում է այն հատկություններից, որ ինքը՝ գահակալության լիակատար իրավական ու բարոյական իրավունք ունեցող մի մարդ, գործում է հանուն անգլիական պետության ամրապնդման ու բարգավաճման։ Հասկանալով, թե որքան կարևոր է ժողովրդի վերաբերմունքը թագավորի նկատ-

մամբ, Հենրին կապ է պահպանում հասարակ մարդկանց հետ, կարողանում է որսալ զինվորների տրամադրությունը և, նրանց հետ իրենց հասկանալի լեզվով խոսելով, տանում է իր հետևից հանում «մեր արտով փոքր մարմնի»՝ Անգլիայի հաղթանակի (Little body with a mighty heart; Prol; II, 17):

Վերը հիշված գծերը, որոնցով Շեքսպիրը օժտել է Հենրի Հինգերորդին, բավական է հարևնատեր արքայի կերպարը ստեղծելու համար, արքա, որ քայում է ազգի առջևից ու արշավի ելնում անգլիական պետության ծաղկման համար: Բայց և այնպես շեքսպիրյան Հենրի Հինգերորդը երկակի զգացում է առաջ բերում: Նոյնիսկ Է. Դաուդենը, որ գովաբաններ չի խնայում այդ հերոսի հասցեին, ստիպված է եղել խոստովանելու՝ Հենրի Հինգերորդը ընդամենը պատկերումն է այն բանի, թե «ինչպես կրանքում հասնել լավագույն գործնական հաջողության»[12]: Ուրիշ խոսքով, Շեքսպիրի ստեղծած իդեալական միապետը դրամատուրգի համար չի կարող մարդու իդեալ լինել բառի բուն իմաստով:

Այն ուսումնասիրողները, որոնք ձգտել են Հենրի Հինգերորդի կերպարը մեկնաբանել որպես իդեալական միապետին ու ճշմարիտ ժողովրդական հերոսին բնորոշ հատկությունների միասնության, սովորաբար իրենց դիրքը հիմնավորում են իր այդ միապետին հատուկ չիտակ դեմոկրատիզմի դրսևորումներով: Իսկապես, ջանել տարիներին Հենրիի ստացած դառնքն ապաթողում չեն անցնում: Անհրաժեշտության դեպքում նա կարող է պահել իրեն զուտ դեմոկրատական ձևով: Հենրիի այս ընդունակությունը հատկապես ցցուն ձևերն է գալիս հոչակավոր գիշերային տեսարանում, երբ արքան ճակատամարտից առաջ շրջում է ճամբարում ու լրտեսում զինվորների մեջ (IV, 4): Բայց պետք չպետք է մոռանալ, որ Հենրիի վարքը տվյալ դեպքում ենթարկված է զգաստ քաղաքական նկատառումներին. զրույցի դեմոկրատական երանգը միապետի ձեռնարկած գործի ագիտացիայի լավագույն ձևն է դուրս գալիս: Ձևով շատ ավելի դեմոկրատական է արքայի հոխորտանքը ֆրանսիական արքայազուկի հարսնախոսության տեսարանում (V, 2), ուր Հենրին իրեն՝ մարտերում կոպտացած ռազմիկին, հակադրում է արքունական նրբակիրթ պալատին, շողոքորթներին ու ճոռոմախոսներին: Բայց պետք ևս Հենրիի ցուցադրական պարզասրտության տակ ոչ պակաս հաշվենկատ քաղաքական խաղ է թաքնված. Հենրին փաստորեն չի թաքցնում, որ ֆրանսիական արքայազուկ ձևով իրեն հարկավոր է այն բանի համար, որպեսզի տիրի ողջ Ֆրանսիային. Գրա վերջնական նպատակն է «միացնել» (compound, V, 2, 205) մի տղա-թագաժառանգ, մի կիսա-ֆրանսիացի-կիսաանգլիացի, որը միավորեր այդ երկու երկիրը Անգլիայի հովանու ներքո:

Հենրի Հինգերորդի կերպարի խոր հակասականությունը չեն կարողացել չնշել նույնիսկ այն ուսումնասիրողները, որոնք, ինչպես Գ. Ուիլսոն Նայթը, համձին Գրա տեսնում են մի «իդեալական անգլիական տիպ»: Նայթը ստիպված է խոստովանել, որ դրական միապետին Շեքսպիրի տված գծերը «մարդկային կարող են

երկներանգիությունն թվալ»[13]: Միևնույն ժամանակ հայտնի է, որ երկներանգիությունը Շեքսպիրի աչքում էթիկական իդեալի հետ անմիաբանելի հատկություն է:

Քննելով այն պատճառները, որոնք հետևանքով Հենրի Հինգերորդի մասին պերազանց հղացված պիեսը ստացվել է դատողական ու Շեքսպիրի համոզականությունից դուրկ, ակադեմիկոս սովետական շեքսպիրագետ Ա. Ա. Սմիրնովը ժամանակին հարց է տվել. «Իրավասու չե՞նք արդյոք դրա մեջ տեսնելու ինչ-որ Շեքսպիրի խոր տարակուսանքների դրսևորումը, արդեն նշված երկակի վերաբերմունքը միապետականության նկատմամբ, որ խանգարել է Շեքսպիրին ի պաշտպանություն սրա ժամանակին իր բոլոր նկարագրական պաշարները և պինդ տալ նրան պակասող գրավչությունը»[14]: Այս հարցի պատասխանը տալիս է շեքսպիրյան դրամատուրգիայի հետագա զարգացումը: «Հենրի Հինգերորդ» պրեմիերայից մի քանի ամիս անց «Կեղծյան» բեմադրության ժամանակ խաղացվում է «Հուլիոս Կեսար» ողբերգությունը, մի պիես, որի հեղափոխվածներից մեկը այն միտքն է, թե անսահմանափակ իշխանությունը անխուսափելիորեն հանգեցնում է ինքնակալի անհատականության վերանմանը:

* * *

Պատմական քրոնիկների շարքը Շեքսպիրը ստեղծեց մի շրջանում, երբ Անգլիայում նպատակ էին Ճախանձոտ-ռեալիստական իրադրության նախադրյալները, երբ ֆեոդալական ոնակցիայի ուժերը համախմբվում էին և ավելի ու ավելի հստակ որոշում իրենց դիրքավորումը ծնվող հեղափոխական ուժերի նկատմամբ: Դրա համար էլ երկրի ազգային միավորմանը խանգարող ֆեոդալական անիշխանականության ուժերի կրքոտ մերկացումը Շեքսպիրի կողմից, ինչպես և այդ ուժերի անխուսափելի պարտության ապացուցումը վերին աստիճանի հրատապ խնդիր էր մեծ դրամատուրգի պատմական պիեսների ստեղծման ժամանակաշրջանում:

Սակայն շեքսպիրյան քրոնիկների այդ հրատապությունը բացատրվում է ոչ թե հեղինակի մտադրությամբ՝ իր պատկերած իրադարձությունները վերածել արդիականության քաղաքական պլարաճության, այլ Անգլիայի պատմական զարգացման մի շարք համաձայնած միտումների առկայությամբ, որոնք գործում էին թե այն ժամանակ, երբ տեղի էին ունենում նրա պիեսների ացցները և թե՛ XVI դարի վերջերին: Շեքսպիրյան քրոնիկների գաղափարական խորությունը պայմանավորված է հենց նրանով, որ Անգլիայի պատմության իրադարձությունները պատկերելով, դրամատուրգը ձգտել է ըմբռնել ու օրինակովորեն վերարտադրել հայրենի երկրի զարգացման հետաքրքրները: Այդ ճանապարհով գնալով, Շեքսպիրը ստեղծել է մի ծավալուն ազգայնական պատկեր, որ աշքանկելիորեն շաղկապված է առաջին աշխատանքների ու ժողովրդական լայն զանգվածների ճակատագրերը: Նա տարերայնորեն է մոտեցել պատմությունը որպես օրինակով օրինաչափություն պատկերելու գիտակցությանը, օրինաչափություն, որի առջև աշխոր են երկրի զարգացման հիմնական ընթացքների դեմ հանդես եկող մարդիկ:

Շեքսպիրի աշխատանքը քրոնիկների շարքի վրա վիթխարի նշանակություն ունեցավ մեծ դրամատուրգի հետագա ողջ ստեղծագործության համար։ Նոր հետաքրքրությունը պատմական թեմաների նկատմամբ, որը վառ կերպով դրսևորվեց քրոնիկներում, նպաստեց շեքսպիրյան աշխարհայեցքի հարստացմանը։ Շեքսպիրի ստեղծագործական մեթոդի մեջ ռեալիզմի հետագա զարգացման համար պակաս նշանակություն չունեցան նաև պոետի գեղարվեստական նվաճումները պատմական քրոնիկների ժանրում։

Կարելի է համաձայնել այն հարցին պատմությանը վերաբերող սինեմների վրա Շեքսպիրի կատարած աշխատանքի, անհնար կլիներ նրա անցումը այն որակական աստիճանին, որտեղ սկսվել են 1599-ից հետո նրա մեծագույն ողբերգությունները։ Պատմական քրոնիկները գեղարվեստական ստեղծագործություններ են բառիս ամենաարժեքավոր իմաստով, գործեր, որոնք ունեն լարված կոնֆլիկտներ, արդյունավետ գործողություն, հարուստ, բազմակողմանի, զարգացող բնավորություններ, ըստ որում դրանցից շատերը, ինչպես օրինակ, Ֆալստաֆը, իրենց հավասարը չունեն Շեքսպիրի մնացած ողջ ստեղծագործության մեջ։

Գեղարվեստական խորության և գեղարվեստական փայլուն վարպետության օրգանական միաձուլումը Շեքսպիրի քրոնիկները դարձնում է վերածնության պատմական դրամատուրգիայի ամենաարժեքավոր և համաշխարհային գրականության մեջ հետագա պատմական դրամատուրգիայի նախատիպը։ Հենց դրանով էլ Շեքսպիրի պատմական քրոնիկները որպես կարևոր մի գործոն իրենց ազդեցությունն ունեցան համաշխարհային պատմական դրամատուրգիայի հետագա ողջ զարգացման վրա։

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. *Շեքսպիրի գործերի անգլերեն անթատի մեջբերումները կատարված են հետևյալ* The Tudor Edition of William Shakespeare. Ed. by *P. Alexander*. L. and Glasgow, 1954 *հրատարակությամբ։*
2. *К. Маркс и Ф. Энгельс*, Соч., т. 20, стр. 345
3. Sir *Walter Raleigh*, The History of the World, vol. I. L., 1614, p. 13.
4. Fr. Baconi operum et civilium tomus. L. 1638, p. 220.
5. *«Քրոնիկ» անվանումով գիրքերին են, թե՛ ազգությանի համար, թե՛ կատարելության, թե՛ պատմության, հավիտյանի, հավիտյան-գավիթական, պատմա-հավիտյանական, ազգային-պատմական, ազգային-գավիթյան-պատմա-հավիտյանական, անհատի անվանական, կամ քրիստոս անհամեմատական։ (Ենթադիր, Ընդհ. հրվիր, հ. I, Երևան, 1951, թարգմ. Հ. Միասնյանի)։*
6. *A. Thorndike (ed)*. The Minor Elizabethan Drama, vol. II. L. N Y, 1951, p. XIII.

7. Անդրադարձ խոսքերին է գոռ The Tudor Edition of W. Shakespeare. L.: and Glasgow, 1954, p. XVI.
8. O tiger's heart wrapped in a woman's hide. (I, 4, 137).
9. *К. Маркс и Ф. Энгельс*, Соч., т. 20 стр. 507.
10. *К. Маркс и Ф. Энгельс* Соч., т. 21, стр. 411.
11. Архив *Маркса и Энгельса*, т. VI, Госполитиздат, 1939, стр. 306.
12. *К. Маркс и Ф. Энгельс*, Соч., т. 21, стр. 416.
13. *Բայց. Ո՛վ գոռ, վախկոտներ, ձեռ պիտի տեսնեք տարբեր գործ,*
Որ արդյունքներով մարդը իրեն հարատև դանիկան,
Եվ ձեր հոգատար երդվյն իրատես արդյունքի հոգիս,
Գնման իրենց, արդեոք արդյոք գործերի վերջ։
14. Архив *Маркса и Энгельса*, т. VIII. ОГИЗ—Госполитиздат, 1948, стр. 401.
15. Նկարագրում «Լիկրի վերջերին տարբի մասի այս բնագրման արդի է հարկում տատանումների ժեռամասնությունը։ Այս տարբերին է մասնակցում, մասնավորապես, է. Հոլդեյն A Shakespeare Companion Ahlesbury, *1964*, գրում։ Որոշելով Շեքսպիրի տարբի պիեսների հրատ գոյու մասնակից, արտ. Գ. Ջեքսոնները գրում է. «Ենթադրությունը, թե Շեքսպիրը իր գրամատուրգիական կարիերան չի սկսել մինչև 1591 թվականը, վերում է Շեքսպիրի մեծ դրելի ելույթին Մարլոի տարբ տրագատրության վրա... Մեր, որ այդ բացատրությունը հերքում է, գրա վերան վրա տարբ ենթադրություններին ևս տանել ենք (The Tudor Edition of W. Shakespeare, p. XVI).
16. Տե՛ս *B. Harrison*, Elizabethan Journals. L., 1938.
17. «Ջարդիչ», «տարիք», Ընդհանուր տրեվանություններ։
18. Sir *Philip Sidney's*, Astrophel and Stella and Defence of Poesie, Halle a. Saale, 1889, S. 103.
19. Նույն տեղում։
20. Архив *Маркса и Энгельса*, т. VI, Госполитиздат, 1939, стр. 401.
21. *К. Маркс и Ф. Энгельс*, Соч., т. 21, стр. 406.
22. *Дж. М. Тревельян*, Социальная история Англии, М., 1959, стр. 81.
23. *Hollinshed's* Cronicle As Used in Shakespeare's Plays. Ed. by A. and J. Nicoll. L., 1955, p. 113.
24. «Ռիչարդ Բուլլինգբրուկ»։
25. *В. Г. Белинский*, Полн. собр. соч., т. I, стр. 48.
26. *J. F. Danby*, Shakespeare's Doctrine of Nature, L., 1951, p. 63.
27. *К. Маркс и Ф. Энгельс*, Соч., т. 7, стр. 347.
28. *Hollinshed's* Cronicle As Used in Shakespeare's Plays L., 1955, p. 51.
29. Архив *Маркса и Энгельса*, т. VIII, ОГИЗ—Госполитиздат, 1948, стр. 391.
30. Անդրադարձ՝ *J. F. Danby*. Shakespeare's Doctrine of Nature, p. 51.
31. *A. E. Baker*, A Shakespeare Commentary. I. N. Y., 1957, p. 453.
32. *Բայց. Գասպարին լավ իմ,*
Հոգատարը երեք մասնակցի մեր և կհամարվեմ,
Որ մեզ տեղյակ ես թե արդյոք է, այլ մասնակից.
Եվ գրվածքների գաղտնագիր նա է։
33. *Բայց. Երբոր անտառի, սրինգներ հանգույն է։ Այդ երևույթ մեզ*
Տեսնում եմ տարիքի նա որոշ կարծիք տարբեր հոգիի.

Էր նա կատաղ է մեծ փառքի համար,
Նրա շատ ավելի չափարժան գործեր

34. *Holinshed's* Cronicles. . . ., p. 57.
35. „Versus nimicus in laudem regis Henrici Quinty". „Elhami liber metricus de Henrico Quinto"— Memorials of Henry the Fifth, King of England. L., 1858.
36. *М. Морозов*, Опыты, кн. I, М.—Л., 1954, стр. 202.
37. *Ա. Մաղալյան և Յ. Ինգլիզյան*, Անգլիան մշակույթի մասին, հ. I, Եր., 1962, էջ 32։
38. Архив *Маркса и Энгельса*, т. VIII, ОГИЗ—Госполитиздат, 1946, стр. 401.
39. Allarme to England, foreshewing what perilles are procured eis by *Barnabie Rich*. L., 1578. p. 84.
40. *G. B. Harrison*, The Elizabethan Journals, II. L., 1938, p. 299.
41. *А. С. Пушкин*, Полн. собр. соч., т. VIII, М., 1965, стр. 91.
42. *Sir G. E. Bentley*, Shakespeare and Jonson. Chicago, 1945.
43. *М. Морозов*, Опыты, кн. I, М.—Л., 1954, стр. 103.
44. *Т. Мор*, Утопия, М., 1947, стр. 143—144.
45. *Անդրեյսեն բնիսե էր Ամերագարնին, նա էլ բարերարեցավ։*
46. *«Ինձ» Հզոր Ինքսե մարդկից էլ Ինձ կզատնա։*
47. *К. Маркс и Ф. Энгельс*, Соч., т. 3, стр. 47.
48. *Harbage*, As They Liked It. N-Y, 1947, p. 75.
49. *S. Gupta*, Shakespearean Comedy. Oxford. 1950, p. 200.
50. *W. Empson*, Falstaff and Mr. Dover Wilson. „Kenyon Review", 1954, XV, p. 245.
51. *М. Морозов*, Шекспир, М., 1956, стр. 102.
52. *Э. Дауден*, Шекспир, СПб, 1880, стр. 231.
53. *G. W. Knight*, The Olive and the Sword. L., 1944, p. 27.
54. *А. А. Смирнов*, Творчество Шекспира, Л., 1934, стр. 98.

ՇԵՔՍՊԻՐԻ ԱՐՄՆԻԿՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆ

Շեքսպիրի ողբերգությունների ու կատակերգությունների հայերեն թարգմանությունները և դրանց բնագրամ կապը այնքան հարուստ պատմություն ունեն, որ դեռ կարող են բազմակողմանի ուսումնասիրության։ Նույնը չենք կարող ասել անգլիական դրամատուրգի քոմիկականի մասին։

Այն ժամանակ, երբ Շեքսպիրի որոշ ողբերգություններ («Համլետ», «Լիր արքա», «Մակբեթ» և Պերսպատրա», «Օթելլո», «Ռոմեո և Ջուլիետա») հայերեն թարգմանվել են մի քանի անգամ, «Քոմիկականը» գրեթե չեն թարգմանվել։

Ո՞րն է այս երևույթի պատճառը։ Ինչպե՞ս է պատահել, որ պայծառամտի չափազանց ընդունված տիպը Շեքսպիրի ստատմամբ հայ թարգմանիչներին չի գրգռել նրա բոլոր երկերի հետ մեր ընթերցողին ծանոթացնելու փորձ անել։

Երևի սխալ չի լինի, եթե դրա բացատրությունը կապվի հարյուրամյակների

ընթացքում ինքնատիպորեն մշակված թե՛ գրական, թե՛ մանավանդ բեմական ավանդների հետ։

Ընթսպիրը առաջին հերթին ընկալվել է որպես ողբերգությունների հեղինակ։ Նվ իր այդպիսին էլ նրա ճանաչումն աշխարհում պարփակվել է «Մեծ ողբերգությունների» դրդռում, գլխավորապես՝ «Համլետ», «Օթելլո», «Մակբեթ» և «Լիր արքա», իսկ ևն, նաև «Ռոմեո և Ջուլիետա» հռոմեական շարքից՝ «Անտոնիոս և Կլեոպատրան» ու Հուլիոս Կեսարը։ Կատակերգություններից շրջանառության մեջ են եղել «Ինագների կոմեդիան», «Վիճեռի զվարճանք կանայք», «Տասներկուերորդ գիշերը» և մանավանդ «Անառակ կնոջ սանձահարումն» ու «Վենետիկի վաճառականը»։ Իջ վերաբերում է քրոնիկներին, ապա մի սահմանափակ հասող այդ գործերի շարքից աչքառուվել է առաջնությունը մնկը՝ «Հինգերդ Հենրին»։ Այս ողբերգությունը առաջինը է թարգմանվել և միակն է անգլիական պատմության ամենից սիրակերտ պիեսներից, որ ունի համեմատաբար հետաքրքիր բեմական պատմություն։

Ռուսական բեմը չափազանց հարուստ է Ընթսպիրի երկերի ռուսերեն թարգմանություններով։ Բավական է ասել, որ «Համլետի» պատկերազարդ թարգմանությունը 24-րդն է։ Նույնքան հարուստ է ռուսական իրականության մեջ նրա երկերի բեմական պատմությունը։

Այդի աշխատությունը Ընթսպիրի ռուսական մատենագիտության 1917—1962 թթ. հավաքել էր պարզվեց, որ այդ ժամանակ, երբ «Համլետի», «Ռոմեո և Ջուլիետի», «Լիր արքայի» բեմադրությունները տասնյակներով են հաշվվում և հարյուրից անցնում են «Օթելլոյի» ու «Տասներկուերորդ գիշերի» բեմադրության փորձերը տարբեր թատրոններում, այդ նույն տարիների ընթացքում ռուսական թատրոնն ունեցել է «Հինգերդ Հենրիի» ընդամենը չորս բեմադրություն (1920, 1934, 1936, 1962)[1]։ Իսկ մյուս քրոնիկներից ոչ մեկը չի բեմադրվել։ Վերջերս միայն Գ. Տովստոնոգովը Լենինգրադի Մեծ դրամատիկական թատրոնում բեմադրեց «Հենրի Չորրորդը» (1970)։ Ըստ վերոհիշյալ մատենագիտության տվյալների, սովետական մյուս թատրոններն էլևս չեն անդրադարձել Ընթսպիրի քրոնիկներին, եթե նկատի չառնվի վրացական բեմը, որ նույնպես «Հինգերդ Հենրին» է խաղացել (1937)[2]։

Ընթսպիրյան քրոնիկներն Անգլիայում բեմադրվել են բավական վաղ ժամանակներից, բայց ոչ այնքան հաճախ, որքան ողբերգական ու կատակերգական գլուխգործոցները։ Վերջին ժամանակներս Ստրատֆորդի Ընթսպիրյան արքայական թատրոնում, հատկապես դրամատուրգի 400-ամյակի կապակցությամբ, մնկը մյուսի հետևից բեմադրվեցին քրոնիկներից մի քանիսը։

Դարերի ընթացքում մշակված այս ավանդն է, անշուշտ, իր ազդեցությունն է թողել Ընթսպիրի «հայկական պատմության» վրա նս։

Իմ տվյալներս են պահպանվել։

Միխթարյան միաբան Արիստակես Տասնաճդիլյանը 1877-ին «Բազմավեպում» հրատարակել է «Հնդոց Ուխտագրաց» մի տեսարան իր թարգմանությունը «Ոդիպոս Կոլոնոսցի»-ից[3]: Տասնաճդիլյանը թարգմանել և նույն «Բազմավեպի» էջերում դրանից առաջ լույս է ընծայել «Մանչիթի» առաջին արարվածը[4]: Վերոհիշյալ դեպքում էլ գրաբար է:

Եթե «Մանչիթի» թարգմանությանը Տասնաճդիլյանը կցել է գերմանացի հայտնի շնչագիտագետ և Շեքսպիրի երկերի թարգմանիչ Ընդհանի կյանքը, ապա այս դեպքում օգտագործել է անգլիական հեղինակ Ջոնսոնի տեսանկյունը: Սրա հիման վրա էլ, ըստ երևույթին, մեր գրականության մեջ արվել է այն եզրակացությունը, թե հազ թարգմանչին, ինչպես երևում է, հայտնի է եղել շեքսպիրագիտության մեջ տարածում գտած այն տեսակետը, թե Շեքսպիրի այդ երկի ստեղծմանը մասնակից է եղել մի այլ դրամատուրգ ևս, այսինքն՝ Ջոն Ֆլետչերը:

Շեքսպիրի քոմիկներից հայերին թարգմանելու հաջորդ փորձը պատկանում է Վարդգես Սուրենյանցին: Նկարիչը, որ իր մասնագիտական կրթությունը ստացել էր Միլանի Գեղարվեստից ակադեմիայում և տիրապետում էր մի շարք լեզուների՝ ռուսերեն, գերմաներեն, անգլերեն, իտալերեն, սլաբակերեն, հատուկ մեր ուշիր Շեքսպիրի ընկատմամբ և թարգմանել է նրա պիեսներից մի քանիսը՝ «Վինձորի զվարճասեր կանայք», «Միջամառնային գիշերվա երազ», «Օթելլո», «Ամբա լիր», «Հուլիոս Կեսար» և, վերջապես, «Ինչարդ Երրորդ»: Այս բոլոր թարգմանություններից տպագրվել է միայն «Միջամառնային գիշերվա երազը», որին «Հուշարար» հանդեսի հավելված[5]: «Շեքսպիրականում» հրատարակվեց «Վինձորցի սրամիտ կանայք»-ի հատիկներ թարգմանությունը[6]:

«Ինչարդ Երրորդը» Սուրենյանցը թարգմանել է 1883-ին, Միլանում: Ինքնագիրը, որ պահպանվել է, մի է բազմաթիվ մասիտագիր ջնջոցներով և ուղղումներով: Թե երբ է սկսել թարգմանել՝ հայտնի չէ, բայց ձեռագրում հիշվում է ավարտման ժամանակը՝ 1883 թ. Հոկտեմբերի 27[7]:

Նույն թարգմանության մի ձեռագիր էլ պահպանվում է Շեքսպիրագիտության հայկական կենտրոնի ձեռագրերի բաժնում՝ «Թագավոր Ինչարդ Երրորդի ողբերգությունը»: Թվակրությունը նույնն է՝ 27 Հոկտեմբերի 1883: Արտագրվել է Միլանում, մի ընդհանուր տետրում, մաքրագիր է, տեղ-տեղ մասիտագիր ուղղումներ ունի: Պահպանվել է այս նույն թարգմանության մի ալ ձեռագիր և բավական մաքուր, որ ըստ թվակրության, մշակվել ու արտագրվել է տասը տարի հետո կամ այդ տասնամյակի ընթացքում՝ ունի թվակրություն՝ 27 Հոկտեմբերի 1883: Այս ձեռագիրն ունի առաջաբան և ծանոթագրություններ[8]: Ըստ Պետրոս Անդամյանի ծանկների՝ մի ձեռագիր ևս պետք է եղած լինի, որն ըստ երևույթին կորել է:

Սուրենյանցի թարգմանությունից հրատարակվել է 25 տող՝ Պլուտոսի մենախոսությունը միայն՝ Վահրամ Թերզիբաշյանի «Շեքսպիրը հայերեն» աշխատության ծանոթագրությունների բաժնում[9]:

«Ինչարդ Երթորդը» թարգմանել են ոչխիշները նաև:

Սուրենյանցից հետո հաջորդ փորձն արել է Վահան Թոթովենցը:

Թոթովենցի թարգմանության ինքնագիրը պահվում է Մեքսպիրագիտության հայկական կենտրոնի ձեռագրերի բաժնում: Ըստ ձեռագրի անվանաթերթի և վերջին էջում թարգմանչի գրավոր ցուցումի՝ թարգմանությունը սկսված է 1936-ի հունվարի 30-ին և ավարտված նույն տարվա մարտի 10-ին: Այդ թարգմանության մի հատվածը՝ առաջին արարվածի ամբողջությամբ, թարգմանիչը լույս է ընծայել «Խորհրդային արվեստում»[7]:

Թոթովենցից հետո նույն քրոնիկը թարգմանել է նաև Խաչիկ Դաշտենցը: Վերջինս, ինչպես հայտնի է, բազմաթիվ պիեսներ է թարգմանել Մեքսպիրից, մեծ մասամբ այն գործերը, որոնք չհաջողվեց թարգմանել Հովհաննես Մասեհյանը:

Դաշտենցի թարգմանած «Ինչարդ Երթորդը» լույս է տեսել 1955-ին, «Ընտիր երկերի» երրորդ հատորում և վերաճրատարակվել Մեքսպիրի երկհատոր ժողովածուի երկրորդ գրքում՝ 1964-ին:

Ունենք «Ինչարդ Երթորդի» մի թարգմանություն ևս, որ կատարել է Հովհաննես Մասեհյանի կենսագիր Գևորգ Դարֆին: Այդ թարգմանության ձեռագիրը և մեքենագիր մի օրինակ թարգմանչի արխիվից 1965-ին Թեհրանից ուղարկել է Մեքսպիրագիտության հայկական կենտրոնին և պահվում է նրա ձեռագրերի բաժնում: Վերջերս հայտնի դարձավ, որ հայտնի բանասեր Գր. Խալաթյանը, 15 տարիների հատակում, թարգմանել է «Ինչարդ Երկրորդիչ» մի երկու հատված, որոնք բանասեր Մ. Նարյանը հրատարակում է «Մեքսպիրականի» չորրորդ գրքում:

Մի տվյալ ևս:

Մեքսպիրի «Սոնետների» (1961) թարգմանիչներ Դավիթ Դավթյանը և Հովհաննես Գնեհշյանը թարգմանել են «Հենրի Ութերորդը» և «Հենրի Հինգերորդը»: Վերջինս թարգմանվել է 1968-ին և նրա մեքենագիր օրինակը պահվում է Մեքսպիրագիտության հայկական կենտրոնի ձեռագրերի բաժնում:

* * *

Ինչ վերաբերում է քրոնիկների բեմական պատմությանը հայ թատրոնում, ապա այդպիսի փաստերին գոյություն չունի: Հայտնի են որոշ տվյալներ, որոնք լավագույն դեպքում կարող են ապագա պատմության նախապատմությունը լինել:

Որո՞նք են այդ տվյալները:

Ինչարդ Երթորդի կերպարը բեմում մարմնավորելու ծրագիր է ունեցել Պետրոս Ադամյանը: Պահպանվել է դերասանի մի նամակը, որից պարզվում է նրա կենսագրության այդ կետը:

Նամակը գրված է Կ. Պոլսից, 1889-ի հունվարի 18-ին և ուղարկված է Վարդգես Սուրենյանցին:

Ադամյանը 1883 թվականը աշնկատրել է Մոսկվայում: Այստեղ նա ծանոթացել է Մոսկվայի հայոց եկեղեցու ավագերից Հակոբ քահ. Սուրենյանցի հետ: Վաճառականի դստերը՝ Եկատերինան ժառանգել է Ադամյանի մոսկովյան ներկայացումներին, կատարելով Օֆելիայի («Համլետ») և Ծովային («Դիմակահանդես») դերերը[11]: Վարդգես Սուրենյանցը 1878-ին մեկնել էր Մյունխեն սովորելու, հետևապես, երեք սդ տարի նրանք հանդիպել են, ապա արձակուրդի ամիսներին միայն, այսինքն՝ ամառը: Որ 1888-ին նրանք հանդիպել են, վեր է ամեն կասկածից, քանի որ Սուրենյանցի ձեռքով արված ադամյանական մետաղակարները այդ թվականի գործեր են[12]. Ադամյանը 1888-ի մարտի սկզբներին մինչև մայիսի կեսերը եղել է Մոսկվայում:

Դերասանի և նկարչի միջև, ինչպես երևում է, ճամարտագրական կապ է եղել. մեզ հասած մի հատիկ ճամակում Ադամյանը գանգատվում է, որ նրանից գրված իր ճամակը Սուրենյանցը թողել է անպատասխան:

1888-ի վերջերին[13], ժամանակը ճշդելիս հարցի չէ, նկարիչը Ադամյանի անունով և. Պոչիա է ուղարկել իր երկու թարգմանություններդ. «Ինչարդ Երրորդը» և «Գալատեան», որը պատկանում էր իսպանացի դրամատուրգ Էչեգարայի գրչին:

Ադամյանը ժամադիր էր նախ «Գալատեայով» զբաղվել և ապա միայն «Ինչարդով»[14]: Ինչպես միշտ՝ Ադամյանը պատրաստվում է ճետևամուխ լինելու ստամանավրական լուրջ աշխատանքի: Գաբրիանը ժամադիր էր անցնել Եվրոպա և ուշնուկ պատվիրել «Ինչարդի» զգեստները[15]:

Ադամյանը գոհ է մնացել նկարչի թարգմանությունից, բայց խնդրել է թույլ տալ իրեն «մի քանի տեղեր, մի քանի բաներ միայն փոխելու», ասելով, որ դրանք «declamation»-ի համար անհրաժեշտ են իրեն թվում: Բայց առանց քո կամքի չեմ ուզեր անել, բայց եթե անեմ, համոզուա, որ ավելի պիտի գեղեցկանա և միտքը պարզվի. փոփոխությունք թեպետ շատ չեզին են, սակայն մեծ կարևորություն ունենա»[16]:

Աշնումեան դերասանը Սուրենյանցին խնդրում է իրեն գրել, «Քն Ռոսի կամ Ռոսարտ ինչ կերպ կհայկականացնեմ Ինչարդը. հիվանդոտ, մելամաղձ, խորամանկ, չար, փառասեր, կաղ, թե՝ քաջսրտ: Այդ բոլորը խնդրեմ՝ գրեա ինձ»[17]:

Սուրենյանցը գրել ու յուզացանել է դերասանին զբաղեցնող խնդիրները, թե ոչ, պարզ չէ, բայց որ Ինչարդի կերպարը խաղալու Ադամյանի ցանկությունը մնացել է անկատար, հայտնի է:

«Ինչարդ Երրորդը» հայ թատրոնում բեմադրելու միտքը մեկ էլ առաջացել է տասական թվականներին:

Նկարչի թղթերում պահպանվել է դերասան և ռեժիսոր Օվի Սևումյանի մի չափկը, գրված Սուրենյանցին՝ 1918-ի հոկտեմբերի 5-ին Աբաստումանից: Սևումյանը խնդրում է ուղարկել իրեն «Ինչարդ Երրորդի» արձակ թարգմանությունը[18]: Նամակից պարզվում է, որ Սուրենյանցը խորհուրդ է տվել Սևումյանին խաղալու Ինչարդի դերը. «Ինչարդ III-ը» պատրաստելու իղեաս Դուք տվիք ինձ և ալժմ,—գրում է նա այդ

բացիկում,—ամբողջովին կանշված եմ այդ աշխատանքով. կարծում եմ, որ ինձ պետք է որ հաջողվի այդ դերը»։

Այնուհետև այդ նույն ժամանակում գրում է. «Եթե Ձեզ հարմար եմ աղբյուրներ այդ դերի ուսումնասիրության համար, խնդրեմ ինձ գրեք»[1]։

Բայց այդ բնմադրությունը այդպես էլ չի իրականացել։

Սարդիս Մելիքսեթյանի վկայությամբ, Ռիչարդ Երրորդի դերը խաղալու ցանկություն է ունեցել նաև Վահրամ Փափազյանը։ Ըստ նրա՝ Փափազյանը, վերադառնալով փարիզյան հյուրախաղերից, որոնք 1932-ին, Առաջին Պետական թատրոնում մի շարք դերասանների շրջանում ալն միտքն է հայտնել, որ նրն թատրոնը ձեռնամուխ լինի Շեքսպիրի այդ սիհնի բնմադրությանը, իրեր սիրով մուտք կգործի ներկայացման մեջ։

Ռիչարդ խաղալու Փափազյանի ցանկությունը ևս մնաց իբրև ցանկություն։

Հարցն է միայն ինչպես։

1933-ի նոյեմբերի 25-ին երեկոյի Հալֆիլհարմոնիայի համերգային սրահում տեղի է ունեցել ողբերգակի սառնաշաորժական երեկոն Արուս Ոսկանյանի մասնակցությամբ։ Ես ներկայացրել եմ հատվածներ «Հիմնականաձեռնից», «Օթելլոյ», «Լլիրա հրիստից», ինչպես նաև «Ռիչարդ երրորդ» սիհնաներից[2]։

Այս տվյալից երևում է, որ դերասանի ցանկությունը վերացական չի եղել։

30-ական թվականներին Լեոն Հարությը Փարիզում կատարել է Ռիչարդ երրորդի դերը[3]։

1958-ին երևանի Սունդուկյանի անվան ռուսական թատրոնը ներկայացրեց «Ռիչարդ երրորդը»։ Բեմադրությունը պատկանում էր ուժիլորը Օֆելլա Ամերիսյանին։ Ռիչարդի դերով հանդես եկավ այժմ Մոսկվայում դերասանական մեծ համբավի հասած Արմեն Ջիգարխանյանը, որի խաղը թե՛ հանդիսատեսը, թե՛ քննադատությունը բարձր գնահատեցին։

Ամեա գրեթե այն բոլոր տվյալները, որ վերաբերում են Շեքսպիրի բրոնիկների հայ գրական-թատերական պատմությանը[4]։

Ներկա ժողովածուի հրատարակությամբ «Բրոնիկների» կյանքը սկսում է նոր շրջափուլ։

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. *Տե՛ս Шекспир*, Библиография русских переводов и критической литературы на русском языке, 1748—1962, М., 1964, стр. 353—519.
2. *Նույն տեղում*, էջ 483։
3. «*Литературная газета*, *1877*։
4. *Նույն տեղում*։
5. «*Литературная энциклопедия*, *№ 14*, *Рабфак*, *1932*։
6. «*Шекспировские*, *Э*, *Брэнес*, *1970*, *էջ 385—472*։ *Վ. Մոսկվինի այս թարգմանության համարվում էր կորած և այդ մասին գրականության մեջ հայտնի էր հոդվ. Թումանյանի*

ստղված Ծի Մեսրոպի մի համակից. Նկարչի իր թարգմանությանը թողել է բանաստեղծի մասնակցային հանձնարարությունը։

7. Գրախոսության և արվեստի քաղաքական. Վարդգես Սուրենյանցի արխիվ։
8. Նույն տեղում։
9. Վ. Թերզիբաշյան, Հեքսպիրը Հայերեն, Երևան, 1916, էջ 128—129։
10. *Ազատ Երկիր*, 1936, № № 7—10։
11. Գեղամ Սեդայան, Համակներ, Երևան, 1959, էջ 30։ Ընդունում՝ համակներ։
12. *Տե՛ս* Մ. Գաֆավյանի հոդվածը՝ Վ. Սուրենյանցի հետաքրքրության նրանց նկարագրի (*Հեքսպիրական*, 2, 1967, էջ 353—363)։
13. Ըստ Թերզիբաշյանի՝ Սուրենյանցի թարգմանությանը Գեղամյանը ծանոթ է եղել 1913-ին, որ սխալ է (*Հեքսպիրը Հայերենում*, էջ 98)։ Բուն հրատարակման տպագրական վրիպակ է։
14. Համակներ, էջ 211։
15. Նույն տեղում։
16. Նույն տեղում, էջ 213։
17. Նույն տեղում։
18. Գրախոսության և արվեստի քաղաքական., Վ. Սուրենյանցի արխիվ։
19. Նույն տեղում։ Սուրենյանցի այդ համակին մեր գրախոսության մեջ ստացվեն անդրադարձել է Վ. Թերզիբաշյանը *Հեքսպիրը Հայերենում* գրքում (էջ 100)։
20. Ռ. Հատրջյանյան, Մովսեսյան քառյակի ստրոֆիկության, տիրույ ստացվեն (1917—1940), Երևան, 1961, էջ 346։
21. Այս ամփոփը մեզ հաղորդել է քառյակագետ Ռ. Հովհաննիսյանը։
22. Քրոնիկների նորագույն ժողովածուն արդեն տպագրության էր հանձնված, երբ հայտնի դարձավ, որ Երևանի Դրամատիկական քառյակը իր հինգերորդ քառյակաշրջանը 1973-ի տեղաշարժի 3-ին բացելու է «Ինչպես կուզես» կատակերգությամբ։ Այս Հեքսպիրի պատմական քրոնիկներից ստացվեն և ստացվի մեզ հայտնի հերթական է։ Բեմադրությանը՝ Մովսեսյան Միության ժողովրդական արտիստ Հրայր Գոճունցի։ Ինչպես գնահատեց՝ Լ. Թունիկյան։

ՆԵՐԱԶԳԱՅԻՆ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ ԵՎ ՄԱՆՈՒԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

«ԻՆՉՊԵՍ ԿՈՒԶԵՍ»

Այս պիեսի բեմադրության մասին հիշատակվում է մի մասնավոր նամակում, որ գրված է 1595 թ. դեկտեմբերի 7-ին։ Ներկայացումը պետք է որ տեղի ունեցած լինի դեկտեմբերի 8-ին։ «Ինչպես կուզես» կա նաև Ֆ. Մերեսի ցուցակում (1598)։ Ամենայն հավանականությամբ, այն գրված պետք է լինի հենց 1595 թվականին։ Ընդարձակ կնճռահոսության մասնակից քրոնիկը տպագրվել է հինգ անգամ, 1597-ին, 1598-ին (երկու անգամ), 1608-ին, 1615-ին. պատմահոսն, հերթական մահից հետո արդեն, մտնում է երկերի առաջին ժողովածուի մեջ (1623)։ Առաջին երեք հրատարակություններում գրաքննության կողմից հանվում է Ինչպես Բ-ի գահազրկության տեսարանը։ Երկրորդ թագուհու մահից հետո լույս տեսած վերահրատարակության մեջ (1608) այդ տեսարանը վերականգնվում է։ Քրոնիկի համար աղբյուր են հան-

Հետագայ Ռ. Հոլինշեդի «Քրոնիկներ Անգլիայի, Սկոտլանդիայի և Իռլանդիայի» (1577. երկրորդ, լրացված հրատարակությունը 1587) և Ֆրուասարի «Քրոնիկոն» երկերը: Գործողության ժամանակն է 1327—1400 թվականները:

Ռիչարդ Երկրորդի թագավորության շրջանի պատմության որոշ դրվագներ պրակել են դրամատուրգների և բանաստեղծների ուշադրությունը ևսև մինչև Շեքսպիրը: Նա կարող էր և ծանոթ լինել այդ գործերին, բայց, ինչպես ճաստատում են ուսումնասիրողները, նրա ուշադրության կենտրոնում է եղել Հոլինշեդը, որի «Քրոնիկները», ինչպես երևում է, նրա սեղանի գիրքն է եղել:

Էսեքսի գլխավորած խռովության ճախօրյակին (1601), դավադիրներից մեկը պատվիրում է դերասանական ալն խմբին, որի մեջ էր Շեքսպիրը, բեմադրելու «Ռիչարդ Երկրորդը», խոստանալով լրացուցիչ վարձատրություն: Ամաչողության ճանդիպելուց հետո, հետաքննության ժամանակ խռովարարներից մեկը խոստովանում է, որ այդ բեմադրությամբ նրանք ցնորական են ուզեցել բեմի վրա ցույց տալ անգլիական թագավորներից մեկի բռնի գահազրկումը: Խումբը հաշկադրված է լինում ցուցմունք տալ այդ մասին, որից հետո միայն պարզ է դառնում, որ դերասանները ամենևսին էլ այդ գործին: Այս էպիզոդը, ի դեպ, ցույց է տալիս, որ ճետագիր տեքստում միշտ էլ եղել է Ռիչարդ Երկրորդի գահից զրկվելը:

Կրե՞լ է արդյոք երիտասարդ Շեքսպիրը որևէ մեկի ազդեցությունը այս քրոնիկը գրելիս: Երևևսի, այդ դեպքում խոսքը կարող է վերաբերվել Շեքսպիրից փոքրինչ վաղ ճանդես եկած Քրիստոֆոր Մարլոյին, որի «Էդվարդ Երկրորդը» առնչվում էր պատմական նույն ժամանակաշրջանին: Եվ այնուամենայնիվ այդ ազդեցությունը, որքան էլ բարերար, թևսև էլ մեծ չէ: Ընդհակառակը, շատ բաներում երևում է գալիս Շեքսպիրի ինքնուրույն մտածողությունը: Դա վերաբերում է ոչ միայն ոճին, որ զերծ է ճռոմայությունից, այլև գլխավոր հերոսի կերպարի մեկնաբանմանը. Մարլոն, ճավատարիմ իր դավանաճքին, գլխավոր հերոսի միջոցով դնում էր աճմատի ազատության խնդիրը, մինչդեռ Շեքսպիրի ճամար այս և մյուս քրոնիկներում հիմնականը պետության խնդիրն է: Միայն ամբողջական, կենտրոնացած, ուժեղ պետության մեջ առանձին անճատը կարող է իրեն զգալ ազատ և ուժեղ: Ազատելից էլ՝ նրանք տարբեր ճապաքները թագավորի դերի մասին այդ պետության մեջ: Մարլոի թագավորը ամեն միջոց գործադրում է՝ ընդունել տալու իր գաղափարները, Շեքսպիրի թագավորը ինքն է ընդունում և գործադրում դարի առաջավոր, ռուսանիստական իդեաները:

Ավելի կոնկրետացնելով, Շեքսպիրը «Ռիչարդ Երկրորդ»-ում առաջ է քաշում այն հարցը, թե թագավորի ժառանգական իրավունքը ճանդիսանո՞ւմ է, արդյոք, առավաճելիք: Ինքը՝ Ռիչարդը, խորապես ճավատացած է, որ ինքն այդպես է, որ ինքը երկնքի իսկ ֆռմքով է գահին բազմած, ուրեմն և ոչ մի պատասխանատվություն չունի երկրի ճանդեպ: Եվ նա վարվում է այնպես, ինչպես մտածում է, ծանր ճարկերով նա արդեն բազքազել է ճամալիրները, վատնել և շարունակում է

սրան-նրան բաշխել պետական սեփականությունը. նա բռնագրավում է չեռիա-զրկված ազնվականների գույքը, իր ֆավորիտներին կապալով է տալիս ողջ պետությունը։ Այդպես չեն վարվում նույնիսկ սեփական տիրույթների հետ։ Անա թե ինչու Ջոն Գոնտը ցավով նկատում է, թե նա պետության հետ վարվում է ոչ թե իբրև թագավոր, այլ իբրև «կալվածատեր» (II, 1)։

Ռիչարդի նման միամիտ թագավորի այս հայացքին Շեքսպիրն իր պիեսում հակադրում է հումանիզմի սկզբունքներից բխող այն մտածողությունը, թե բոլորի առանցքակետը ոչ թե միապետն է, այլ պետությունը։ Թագավորական իշխանությունն, այսպիսով, պիտի հանդիսանա երկրի ընդհանուր բարեկեցությունն և անվտանգությունն ապահովող միջոց միայն և ուրիշ ոչինչ։ Նրա այս կետ գաղափարը տվյալ քրոնիկում արտահայտում է Ջոն Գոնտը, որ զգալիորեն իդեալականացված է, քանի որ իրականում նա ևս սովորական մի ֆեոդալ է եղել։

Այսպիսով, Շեքսպիրն ընդունում է, որ թագավոր կոչվածը կարող է լինել և՛ վատ, և՛ լավ։ Նրա այս հայացքը իր գեղարվեստական արտահայտությունն է գտել մանավանդ այն տեսարանում, որ կատարվում է Ծորքի պարտեզում (III, 4)։ Այստեղ պարտիզպանը իր մտածումների հետ խոսելիս պետությունը համեմատում է պարտեզի հետ, իսկ թագավորին՝ պարտիզպանի, որ ամեն ջանք գործ է դնում այդ-ցիս ծաղկում վիճակի մեջ պահելու համար։ Նրա կարծիքով Ռիչարդ թագավորը վատ պարտիզպան է, քանի որ թույլ է տվել, որ պարտեզը լցվի ամեն տեսակ մոլախոտերով։ Հետագայում, «Համլետ» մեջ, նա ողջ աշխարհը պիտի համեմատեր մի պարտեզի հետ,

Որ քաղհան չեղած սերմի է հանել,
Ուր բընաստ կոպիտ և բիրտ բաները իշխում են միայն (I, 2)։

Առայժմ նրա ուշադրության կենտրոնը թագավորներից այն մեկն է, որ անարժան է իր կոչումին, որ ապավինելով իր «աստվածային» ծագումին, անտեսում է ամեն տեսակ օրենք և իրավունք, ոտնահարում է նույնիսկ ժառանգականության իրավունքը, օրենքի աստիճանի բարձրացնելով անօրինականությունը։ Այլ կերպ չի կարելի բացատրել մեռած Ջոն Գոնտի օրինական ժառանգին՝ Բոլինգբրոկին ժառանգությունից զրկելը և նրա տիրույթը սեփականելը։ Անկարելի է խոսել մի երկրում տիրող օրենքների մասին, երբ դրանք անտեսվում են ամեն քայլափոխին։

Քանի որ թագավորի իշխանությունը իր բնույթով «աստվածային» չէ, քանի որ նա տվյալ դեպքում չարաշահում է ժառանգաբար ձեռք բերած իշխանությունը, ապա ժողովրդին իրավունք է վերապահվում նրան գահազրկել։ Նա չի նշանակում, թե Շեքսպիրը անվերապահորեն կողմնակից է ապստամբության կամ խռովության։ Նա գիտակցում է, որ այդ ապստամբությունը կամ խռովությունը կենտրոնական իշխանության դեմ շատ հաճախ, եթե ոչ բոլոր դեպքերում, կատարվում է այս կամ այն կենտրոնախույս տոհմի կամ ամիսատ ֆեոդալի, երբեմն նաև ամբողջ դասի կողմից։

Այս տեսակ խռովությունների և ապստամբությունների դեմ է ամեն նա հանդես գալիս, բայց ոչ երբեք բռնակալի դեմ ծագած տարերային խռովության։ Այդպես մի ապստամբություն երիցս արդարացի է Ինչպես Երրորդի նկատմամբ մի արդյունքում բռնակալի նկատմամբ, որ աջուր ոճիրների գնով է գահին տիրանում։ Բայց այդ ապստամբությունն արդարացի է նաև գահին ժառանգաբար տիրացած այնպիսի մի թագավորի նկատմամբ, որպիսին է այս Ինչպես Երկրորդը։

Քաղաքական իր այս հայացքները Շեքսպիրն արտահայտում է նախ և առաջ դրամատիկական երկի ամբողջ հյուսվածքով, հանդես բերված կերպարներով, թե քրոնիկների մեջ ոչ բոլոր դեպքերում է այդ նրան հաջողվում. պատահում են նաև տեսարաններ, որոնք մերկ ինստրուկցիաներ են նրա զարգացած գաղափարների։ Եվ այնուամենայնիվ ամեն մի նոր քրոնիկի հետ ավելի ու ավելի լիարժեք է դառնում նրա արվեստը, գործող անձինք ավելի են հարստանում, իոնաներ կրողներից դառնում են կենդանի բնավորություններ։ Այս տեսակետից «Ինչպես Երկրորդը» զգալիորեն տարբերվում է, ասենք, ավելի վաղ գրված «Հենրի Վեցերորդ»-ից։ Այս նկատելի է նույնիսկ երկրորդական գործող անձանց նկատմամբ։ Նույնիսկ քաղաքական նույն հայացքներն ունեցող գործիչները տարբերվում են միմյանցից իրենց անձնական նկարագրով։ Ահա, օրինակ, Ջոն Գոնտը և Կարդինալ եպիսկոպոսը. նրանք երկուսն էլ կենտրոնական իշխանության կողմնակից են, բայց այն ժամանակ, երբ եպիսկոպոսը սառը դատողությամբ անվերապահորեն պաշտպանում է թագավորին, Գոնտը կրքոտ կերպով հարձակվում է թագավորի վրա, երևով տալիս նրա գործած անօրինական արարքները։ Եվ Անգլիան երկրորդ նեղ ժամանակ պետական այրը քննադատում է միապետին ամեն չափ ու սահման անցնելու համար.

Դու Անգլիայի կալվածատերն ես, և ոչ թե արքան։
Երկիրդ օրենքի՛ տարուկ է դարձել այժմ օրենքից (II, 1)։

Ահա և Էդմոնդ Լանգլիի դուքս Յորքը, թագավորի հորեղբայրը, գահի և գահակալի օրինականի վասալներից մեկը, որին նույնպես խոր հիասթափություն է պատճառում Ինչարդի վարած սանձարձակ քաղաքականությունը, թեև նրա նկատմամբ մեկն վերջ էլ մնում է խաղաղասեր ու բարեհոգի։ Բոլորովին հակոտնյա մի տիպ է սրա որդի՝ դուքս Օմոնը, այն ժամանակ, երբ հայրը միանում է Հենրի Բոլինգբրոկին, Օմոնը մնում է Ինչարդին հավատարիմ, որի համար և Բոլինգբրոկը (այժմ արդեն Հենրի Չորրորդ) զրկում է նրան Օմոնի դքսի տիտղոսից։

Ինչպես Երկրորդի խառնվածքի կաղապարման վրա նախ և առաջ իր կնիքն է դրել նրա արտաքինը, լինելով գեղեցիկ, գրավիչ մի մարդ, նա միշտ աչքի է ընկնում շրջապատողների մեջ։ Այստեղից էլ սկսվում, բայց արտեղ չի ավարտվում նրա ինքնահիացմունքը։ Նա հպարտ է իր բարձր դիրքով, նա պահանջում է, որ մարդիկ իր մեջ նախապես տեսնեն իրենց տիրակալին։ Նա դրան աշխարհ չունի կամ հանարյա չունի, որովհետև ողջ ուշադրությունը կենտրոնացած է իր վրա։ Ըստ-

չափազանց Գոնտի դիպուկ խոսքը նրա մասին, կարելի է ասել, թե նրա գլուխը նույնան է փոքր, որքան և թագը։ Ընդարձակ դրան, նրա խոսակցության ոճերը ինքն է, իր զգացմունքներն ու տրամադրությունները։ Այս նոր Ներոնը ոգևորված է իշխանական աշխարհներ ունենալու այն ամենը, ինչ կապված է իր անվան հետ։ Նույնիսկ դժվար պահերին. երբ գործ է պետք և գործից բացի ոչինչ պետք չէ, նա գերադասում է խոսել այդ մասին գործի անհրաժեշտության մասին։

Նա շատ բանի է ձգտում, բայց բոլորի համընդհանրությունը կարելի է արտահայտել մի բառով միայն՝ փայլել։ Այստեղ նա ոչ մի սահման կամ արգելք չի ճանաչում, կանգ չի առնում ոչնչի առաջ։ Նրա մտքով իսկ չի անցնում, որ շռայլում է ինչ այն կենսական միջոցները, որ այնքա՜ն անհրաժեշտ են հյուծված պետական գանձարանի համար։ Թագավորական իր պարտականությունները նա այն ժամանակ է հիշում միայն, երբ նրան Ջորջոր միջոցներ են պետք լինում, հավելենք, երբ այլևս չի կարելի խուսափել։ Այդ փափկասուն ու շռայլ մարդը, ունենալով դյուցազնի խառնվածք, դաժան բռնակալից հեշտությամբ կարող է անցնել փորձված հանցագործի։ Թագավոր, որ իր իսկ հարափոփոխ տրամադրության գերին է, որ փոխում է իր որոշումն ավելի շուտ, քան այն կարող է գործի վերածվել, մեկ կոպիտ է և անհիմն, ինչպես օրինակ մահապարտ Գոնտի մոտ գտնվելու պահին, մեկ խորամանկ է և հաշվենատ, երբ, օրինակ, աքսորում է իր երկու հակառակորդներին միաժամանակ։ Երբեմն նա անվճռական է ու անկարող, ինչպես խղանդակած արշավանքից վերադառնալուց հետո, երբեմն էլ հպարտ է ու քաջ, երբ սպանում է իր վրա հարձակված երկու սպասավորների, մինչ ինքն էլ տապալվում է դիահապաստ։

Անձնական հատկություններից այս գումարը ինքնին վկայում է, որ Ռիչարդ Երկրորդը բախտի քմահաճույքով էր միայն պետության գլխի մոտ հայտնվել։ Հենց այդպես էլ է հեղինակի վճիռը։

Որքան Ռիչարդ Երկրորդը անվճռական է իր որոշումներում, այնքան վճռական է և տոկուն նրա գլխավոր հակառակորդը՝ Ջոն Գոնտի որդին՝ Հենրի Բոլինգբրոկը, որքան Ռիչարդին խորթ է պետական մտածողությունը և պետական շահերի պաշտպանության գիտակցությունը, այնքան Հենրիի համար հենց պետական շահերն են առաջնային. որքան թշնամիներ է վաստակում Ռիչարդը իր աճիռոնեմ վերքին բաղաքականության, ճիշտ այդքան բարեկամներ է ձեռք բերում Հենրին բարձիթողի արված երկրի վիճակով անկեղծորեն ապրելու շնորհիվ։ Նրանք ոչ միայն տարբեր հավատքներ ունեն թագավորի՝ դեռևս պետությունն ունեցած հարթի շարքը, այլև օտար և խորթ են միմյանց իրենց բնավորությամբ։ Բոլինգբրոկի համարձակությունը գալիս է իրավացի լինելուց. Նորֆոլկի դքսին նա մեղադրում է պետական գումարները յուրացնելու և իր հորեղբորը՝ դուքս Գլոստերին սպանելու մեջ։ Երբ մեծամարտից առաջ թագավորը երկու ախոյաններին էլ աքսորում է երկրից, Բոլինգբրոկը ենթարկվում է միայն առնչնա։ Բայց թագավորը նույնիսկ դրանով չի բավարարվում։ Ծանկելու համար իրավաբանական պատերազմի հետ կապված ծախ-

սերը, նա ստրկուհիս է գրավում Բոլինբրոկի ամբողջ հարստությունը, շորթելով մատնելով բոլոր ազնվականներին անխտիր: Եվ ահա, օգտվելով այն հանգամանքից, որ թագավորն իր զորքի հետ թալված է իռլանդական ճահիճներում, Բոլինբրոկն անցնում է թագավորի շահառակիցներից դժգոհ իշխանների գլուխը և արշավում հարաշատ Անգլիա վերադարձած և մի բերդում ապաստան գտած Ռիչարդի դեմ: Եվ այսպես, ակնելով իր ամենակած շահերը պաշտպանելուց, Բոլինբրոկ հետզհետե գիտակցում է, որ իշխը միանգամայն պետական շահերն է պաշտպանում ամբողջությամբ առած: Լինելով հարչինկուռ մի քաղաքագետ, նա կարողանում էր գտնել մյուս խոշոր ֆեոդալների հետ: Միանգամայն և՛ խիտ, և՛ դրամազրկած ի մարդ, նա չի համձնվում ո՛չ մնկին և ո՛չ էլ մյուսին, քանի որ երկիրը կառավարելը առաջ տվորում է իրեն կառավարել: Նա դաժան պատժի է ենթարկում թագավորի կողմնակիցներին, բայց խնայում է նրանց, ովքեր հույս են ներշնչում իր կողմնակիցները դառնալու: Քաղաքականության մեջ որքան միամիտ ու անհամաչափ է Ռիչարդը, նույնքան ներհուն ու հավասարակշռված է Հենրին, շարժվելուց առաջ նա գիտե, թե ինչպիսին է լինելու իրերի ընթացքը, ուստի և ստացվում է, թե այդ ընթացքը հենց նա է գլխավորում:

Եվ այնուամենայնիվ Հենրի Բոլինբրոկը այն խոնարհական աձնից չէ, որոնց Շեքսպիրը կցամկանար անգլիական գահի վրա տեսնել: Որովհետև նա ոչ գահը ձեռք է բերում բռնությամբ, խռովության միջոցով, չունենալով դրա համար օրինական, այլ է՛ ժառանգական իրավունք: Արտեղ այնքան էական չէ այն, թե ո՛վ է անգլիական գահի նոր տիրակալը, որքան այն մյուս հարցը, թե ումի՞ արդյոք նա այդ իրավունքը, որովհետև եթե այդպիսի արարքը, ինչ դրդապատճառներ էլ ունեցած լինի, դատ բաց կանի բազում նման փորձերի առաջ, կպում և ենթարկված պետությունը խաղալիք դարձնելով ամեն տեսակ բախտախնդիրների ձեռքին, որ ավատական իրավակարգի պայմաններում անպակաս էին ոչ միայն Անգլիայում, այլև ամբողջ Եվրոպայում: Շեքսպիրի ժամանակ սա քաղաքական ամենակենսական պրոբլեմներից մնկն էր: Հասարակության բոլոր առաջավոր խավերը, այդ թվում ժողովուրդն ամբողջությամբ առած, չէին ցանկանում, որ փառասիրական մարմաջով բռնված մարդիկ խոշոր կալվածատերերից երկիրը ներքին քաղաքացիական պատերազմի բոցերի մեջ:

Տիրանալով գահին, Հենրի Բոլինբրոկը (այժմ արդեն Հենրի Չորրորդ) կատարում է մի շրջադարձ, որի համար ամենից քիչ թերևս նրան կարելի է մեղադրել, քանի որ նախևին տիրակալը դեռևս կենդանի է, ապա ենթադրվում է, որ գահն աձհատուտ է: Եվ նա կարգադրում է սպանել Ռիչարդ Երկրորդին, մի անտ, որ նախապես գաղտագաղի հարվածով ասես փոխում է նրանց տեղերը. Ռիչարդը նախևին քրոնակալից դառնում է աձմեղ զոհ, իսկ երեկվա չքնաղ ձեռագող Հենրին՝ սովորական մի բռնակալ, հար և նման իր նախորդներին: Ողբերգության առաջ քաշած հարցը (ողբերգություն էր կոչվում այս քրոնիկն առաջին հրատարակություններում), այն է՝

պետությունն և նրա դնկի մոտ կանգնած առաջին աշնի հարցը չլսվեց, այլ տեղափոխվեց Հնդոց Յորդանի ափի սկսեր այնտեղից, որտեղից սկսել էր նրա նախորդը, Յոզնիկ՝ նախորդների նախորդը։ Միանձնյա դատնալու մոլուցքով բռնված Հնդոց Յորդանի առաջին իսկ քայլերը խորհրդում են օրինականության և հասարակական բարոյականության հիմքերը, դուս նաց անկով նոր ցնցումների առաջ։

Այս է ի վերջո, այս քրոնիկի ընդհանուր քաղաքական եզրակացությունը։ Բայց այդ եզրակացությունն, իսկն ասած, եզրակացությունն է նրա բոլոր տասը քրոնիկների։

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ*

I, 1, 1 ...Ինոգ նանկատեր.— Գնաց այն ժամանակ ժ ապրիլյան էր, բայց Հնդոցիկն ասեց. նույն նրա մասին խոսում է իրեն ժերի։

I, 1, 172. Ջ որ այս ամենն արյան շնչ պրում, քան մեր բժշկից.— Հնդոցի բժշկությանը նվաճ էին այն ամենները, որը կարնի էր և որ՝ ոչ. մարդկանցից պրյան ասելը Այդ գաղտնիքներ բոլորի կողմից ընդունված Հիպոկրատի մեջբացատրում էր նույնիսկ ա ապրնկի համար։

I, 1, 181.— Նշանն է գազում միշտ ցնծությունից.— Մեջարդի գինանոցի վրա պատկերված էր ապրած, իսկ նորեկնի գինանոցի վրա՝ բնության։

I, 3, 33.— Ասանգ ի՞նչ է...— Այս ժեռնաճարտյունը գործ չէ թարգմանչ, քանի որ ասպնի գինանոցին կարող էր Հայոցի ընկնել և նրա ասպավարտի հրճվալուր գեղջին իրեցրած, ապա ժենամարտի ով լինելը անհրաժեշտ էր պարզել։ Գնա ավելին, այդ Հարցը նպատակ ուներ ապրելու նաև ժենամարտի ավարտից, քանի որ ոչ մի ասպնա պատրաստ չէր ժենամարտելու իրենից ստանձնած գործ որևէ մեկի հետ։

I, 3, 198.— Ես ձեզ գրեի թագավորական մեր տի վրա.— Որի բանակը խոշոռն էր։ Այդ պատճառով էլ Մեջարդը պատնեշում է, որ Բալիքրակը և Մատրքին հրզվեն այդ վրա։

I, 4, 55.—Բանագնացով մեն գործարներ ասել.— Լրացուցիչ Հարկեր գանձելու համար ևնիկանների արվում էին լրացված բլանկներ՝ ստորագրելու համար, ասանց գումարը նշելու, որոնք և հետո լրացվում էին բուռ թագավորական պաշտոնյաների Հայեցողությամբ։

II, 2, 23.— Ես ինչ ևար մտքս կա Բանալիայում.— Այն ժամանակ Բանալիան Համարվում էր նավառևրյանների կենտրոն։

II, 1, 42.— Նրան ասացի վերջը խնդրվելն է ազատությունից.— Համաձայն Հոլինգեդի «Քրոնիկների» Մեջարդը Հայոցի է հղել իր անձնական լրտեսությամբ։ Այնտեղ ասվում է, որ նա իր անձնական նպատակների համար ձախում է ամբողջ ազգային հիմունքի մեկ երրորդը։ Նա ինքը Հպարտանում էր, որ պահում է 10000 ձուլատ։

II, 1, 65.— Այդ նկարն ալժմ վառու է ասված.— Մեջարդ Նկարչի թագավորության վերջին տարիներին, ինչպես նկատում է նույն քրոնիկներում, ժողովրդի մեջ լուրեր էին պտտվում, որ պետական գումարները վատնվում են արված թագավորի սիրելիների։ Դրա Հիման վրա պիեսում Մեջարդի ոչ բնությունը նկարագրում է մեկ որպես նրանց անանձնացնելի։

II, 1, 81.— Ա, այդ անունը ահաճ պատյան է ինձ այս վիճակում...— Gaunt անունը Համահնչուն է gaunt բառին. «ինձոտ, տժգատած»։

---

* Ծանոթագրությունները կատրել է Ա. Հովհաննիսյանը։

II, 1, 185.— Ձյ ամաւնուքյան առիւ՛ր ջրկաս Բոլինբրոկի.— Ծիլտոյ Նրիտոյը խանգարեց Բոլինբրոկի ամուսնությունը Յրանսիայի թագավորի քոյրի՝ Հերցոգի տիկին հետ։

II, 2, 114.— Մանից փրինցիմ Ոնուն իշխանին...— Որքան էզմոյ Նրոյորդի, Որդի Հերոյը և Բոլինբրոկի քոյրն։

III, 2, 28.— Պաղկի փախարեն քոզ իր երկիզման լիզվի խոյրիշով.—Ընթացիրը պնդում է՝ պատգարծելով ժողովրդի մեջ տարածված այն կարծիքը, թե մեր թունավորում է լեզվով և ոչ թե ատամներով։

III, 2, 131—132.— Նոգինով վնաս նախանձրեիդ ի Ցնյունին կանգնած վեհ գամբատանով.— Նորմանդիայինը խոսում է Էզմոյ Նրոյորդի չիրմի մասին, որ գտնվում է Վեսմինստերյան աբբայությունում։

III, 3, 206.— Նանատի պես կատաղ Ներև.— Որևէ ատամած հետևող որդի Յռանսից, քան գիշատանության, Հոլից խրովունք առանալով մեկ արագ վազելու նրա ուղի ճանապարհությունից չքվ է մնում այդի ոչխարը, գայլացած միայն չանհանգստում է նրան։

III, 4, 34.— Վեռ Ինրանի հատերի կախված նյուղերը կապեր.— Անախրոնիզմ՝ Անգլիա ծիրան է բերվել XIV գարից հետո։

IV, 1, 43.— Ցուտերես մայրով Ես կատմիր խոսել.— Անախրոնիզմ՝ Ծիլտոյի ժամանակ տուտը չի եղել։

IV, 1, 284.— Իշխանությունը իմ ատամնանալիք.— Այստեղ առածի անգամ Ծիլտոյը ակնարկում է թագավորի երկնային իրավունքը, որը, ըստ իրեն, անատնամնափակ է և անձնաժիշտի։ Հետո է նկատել, որ այս մեջբը մեջտ Հերոյ է նրա բոլոր հատկություն։

V, 1, 2.— Պեպի ամուրցը Լոլիոս Կեսարի.— Ըստ ավանդության Քաուկրը կառուցել է Լուլիոս Կեսարը։ Իրականում այն կառուցել է Վիլիամ Նվաճողը 1078 թ.։

V, 2, 22.— Դու պետք է այժմ Ցռանսինգ կոչես Նոան.— Որպես Ծիլտոյի կողմնակից, Ծոնգը գրկվում է Հերցոգի տիտղոսից և կրում է մեծի իր Ցռանսինգ տոհմական անունը։

V, 3, 1.— ...Քե առանց է իմ ոգնական առյնե.— Որքայտի Հարրի. սրա հրամատարգությանը ներկայացված է «Հենրի Յորրորդում» (մաս I և II)։

V, 3, 135.— Նոանհարնով այդ բառը ասեմ.— Ընթացիրի ժամանակ ֆրանսերեն Pardonnez-moi արտահայտությանը բառին Հատարտությունը մեջ գործածվել է որպես քաղաքավարի մեղմման մի ձև՝ առանց նշելու արտահայտությանը տիպն և ձուլվածքը, տարբեր II, տես. 4)։

V, 5, 19.— Եվ այս անկյան ոչխարեր լցնում բնակիչներով.— Բնագրում this little world— այս փոքր ոչխարը ասելով Ծիլտոյը նկատի ունի իրեն՝ և հանգստության արտացքի ոչխարին։

«ՀԵՆՐԻ ՅՈՐՐՈՐԴ»

Պետի նշեցնել, որ «Մեծ երկրորդում» Հենրի Բոլինբրոկի կերպարը ուրվագծելուց հետո Շեքսպիրի համար մեջտ չէր այլևս չմտածել Հենրի Յորրորդի մասին, կանգ առնելով ոչ այնքան Ցորտեսին թագավորի գահակալության նպատակով յարված տարիների (1399—1413), որքան Ցրա որդու՝ Ցոր թագաժառանգ Հենրիի բնավորության ու հայացքների ձևավորման վրա։ Ինչպես նկատ է, որ դեռևս պատանի Հենրիի մասին մտքը խոսք է բաց անում նույնիսկ «Մեծ երկրորդ»-ում (V, 3)։ Ասել է թե՝ «Մեծ երկրորդ», «Հենրի Յորրորդ» և «Հենրի Հինգերորդ» քրոնիկ-

Մերը պետք է որ երիտասարդ դրամատուրգի գլխում ծնված լինեն երբ ոչ միաժամանակ, ապա ամեներպին դեպս ոչ մեծ ընդմիջումներով։ Պետրոսի իր ձեռքի տակ եղած ցուցակում (1598) Ֆ. Մերկսը հիշատակում է նաև «Հենրի Չորրորդը», պարզ չէ միայն, թե նրան արդյո՞ք հայտնի էր այս գործի երկրորդ մասի գոյությունը։ Առաջին մասը տպագրության համար արձանագրվում է նույն թվականի փետրվարին և նույն տարվա մեջ էլ տպագրվում է առանց հեղինակի անվան հիշատակության, վերահրատարակվում է 1599 թ. արդեն որպես Շեքսպիրի գործ, նորից վերահրատարակվում է 1604, 1608, 1613 և երեք անգամ էլ՝ Շեքսպիրի մահից հետո, մինչև առաջին ամբողջական ժողովածուն, երկրորդ մասը լույս է տեսնում 1600 թ.։ Ալմոմեան երկուսը միասին լույս են տեսնում 1623 թ.։ Քրոնիկի երկու մասերի գրության ժամանակն է 1597—1598 թվականները։ Դրամատուրգի համար հիմնական աղբյուր է համարվում դարձյալ Հոլինշեդի «Քրոնիկները», թեև բացառված չէ, որ նա նախորդ ունեցած լինի նաև մի տառամարկ առաջ Լոնդոնում բեմադրված մի պիես, որ նկարագրված էր Հենրի Հինգերորդի հաղթարշավին Ֆրանսիայում։ «Հենրի Չորրորդ»-ի առաջին մասի գործողության ժամանակն է 1402—1403 թվականները, երկրորդ մասինը՝ 1408—1413 թվականները։

«Հենրի Չորրորդ»-ը Շեքսպիրի պատմական թեմայով գրված այն գործերից է, որոնք ամենից քիչ են քրոնիկ։ Այս չի նշանակում, թե նա խախտում կամ անտեսում է պատմականության սկզբունքը, այդ նշանակում է միայն, որ նա շատ ազատորեն է վերաբերվում իր աղբյուրների հետ, ինչպես պատմական, նույնպես և գրական։ Այդ նշանակում է նաև, որ նա իր ուշադրությունը բևեռում է բնավորությունների խորացման վրա, համեմատաբար ազատ է վարվում ժամանակագրության հետ։ Այսպես, օրինակ, նա զգալիորեն մեծացրել է Հենրի Չորրորդին, դարձնելով նրան առաքինի տարիքի մի մարդ, մինչդեռ Ռոուֆերի ճակատամարտում նա ընդամենը երեսուն տարեկան է։ Հոտսպերը, որ թագավորից մեծ է եղել տարիքով, դառնում է թագաժառանգ Հենրիին հանդիպա հատականիշ։ Քրոնիկի երկրորդ մասում նա հանդես է բերում Հենրի Չորրորդի մի՝ երկրորդ որդու նա, որ պատմական ոճն չէ։ Սա արված է այն նկատառումով, որ թագաժառանգի ազատ վարքը հակադրի նրա խոհեմ հոր ընդդեմ։ Նրան է պատկանում և կանացի կերպարներ հանդես բերելու գաղափարը։ Վերջապես, Շեքսպիրի երևակայության արդյունք են և Ֆալստաֆի հետ կապված տեսարանները, որոնք և քրոնիկը հանում են տվյալ ժանրի նեղ սահմաններից։

Եթե «Մեծարդ Երկրորդը» իր էությամբ մոտենում է ողբերգության, ապա «Հենրի Հինգերորդը» հետևողական կերպով հիշեցնում է հերոսական էպոսը։ Գառաբանության առաջին մասում քննադատվում է թագավորների «սասովանային խոհեմությունը», վերջին մասում գովերգվում է մարտական հաղթանակությունը։ Այս տեսանկյունից միջի զույգ մասերը, որոնք պայմանական կերպով միայն տրվում են տվյալ ջրջանի գաղափարի անունը, ըստ իս, մոտենում են դրամային միջոց է, դա բաղկացած է

երկու մասից, կարող է միայն երկու երեկոյի ընթացքում, բայց չի կարող ընկալվել ոչ կերպ, քան եթե մի ամբողջությունը՝ գաղափարական և գեղարվեստական տեսակետից։ Երեք կենտրոնական բնավորություններից (Հենրի Չորրորդ, Հենրի, Ֆալստաֆ) կենտրոնականը ոչ թե թագավորող Հենրին է, այլ թագաժառանգը, որի բնավորությունը վերջնականապես բացահայտվում է երկրորդ մասի վերջին գործողությունում միայն։ Նույնը կարելի է ասել և թագավորի մասին, որի ոգին ի բուի մղած գոյակռիվը աննկունական ճանապարհով ձեռք բերած գահի համար ավարտվում է փաստորեն իր մահով, ավելի ճիշտ՝ ավագ որդու գահ բարձրանալով. ավատական օրինականության հաստատում՝ գահին նոր տիրացած Հենրի Հինգերորդը բոլոր տեսակետներից համարվում է ազատ իր թագավոր հոր գործած մեղքերից. այսինքն՝ վերականգնվում օրինական թագավոր։ Փակվում է և «Ութսան պատկերի ասպետ» Ջոն Ֆալստաֆի (հանկարծ «տխուր պատկերի ասպետ» Դոն Քիշոտի) կյանքի ուղին. Մարդը իր դերը կատարեց, Մարդը կարող է գնալ։

Պատմական քրոնիկներում Շեքսպիրն ասես թե իր առջև երկու միմյանցից աննշան մարդեր է դնում. ինչպիսի՞ պիտի լինի թագավորը և ինչպիսին են եղել մեր թագավորները։ Ինչարդ երկրորդին տեսանք արդեն. գրգռող, անլուռ մի մարդ. նրա հոգևոր ժառանգը (ճիշտ է, մի այլ գահի բազմած) հետագայում պետք է ասեր, թե՝ «Գիտությունը՝ ագռ ես ես»։ Նրան փոխարինած Հենրի Չորրորդն ավելի զգույշ է, իհարկե, նա էլ է այդպես մտածում, բայց առաջին այդպես չի առում։ Եվ, ալճուամանալիով, օրենքի և օրինականության անունից հանդես եկող Հենրի Բոլինգբրոկը սկսում է օրինազանցությամբ, սպանել տալով գահազուրկ թագավորին, նա իրեն օրենքից դուրս է դնում։ Նրա առաջին քայլերը դառնում են երեկվա բարեկամները։ Եվ ահա ծալր է առնում Ֆալը, երկիրը ավերող, նրա ամբողջությունը ջլատող գոտեմարտը կենտրոնախույս ֆեոդալների և կենտրոնաձիգ ազգային պետության միջև։ Ընդհանուր առմամբ այդ կենտրոնախույս ուժերը ճիշտ էին, քանի որ նրանք դուրս էին գալիս օրինականությունը ոտնահարած, ոճրագործության ուղին բռնած թագավորի դեմ, բայց և սխալ էին, քանի որ այդ թագավորը ամբողջական պետությունն էր ներկայացնում։ Միաս կողմից՝ ճիշտ էր այդ խռովարարների դեմ դուրս եկած թագավորը, քանի որ նա ճնշելու էր իրենց նեղ, էգոիստական շահերը պաշտպանող ֆեոդալներին և միաժամանակ սխալ, քանի որ իր բարոյական նկարագրով նա ոչնչով չէր տարբերվում երկիրը նողկալիորեն պատերազմի մեջ քաշած այդ բարոններից։ Ինքը թագավորը շատ լավ է գիտակցում իր դրության երկվությունը։ Բայց նա արդեն փակել է իր առաջ վերադարձի ճանապարհը։ Եթե ցանկանա նույնիսկ, նա չի կարող կրկնել Ռիչարդ Երկրորդի թույլ տված հիմարությունը. կամովին չի հրաժարվի գահից։ Ուրեմն, որքան էլ նրան տանջի գործած ոճրի գիտակցությունը, նա պետք է որ առաջ գնա, և ինչը ճիշտ նույն ուղիով՝ ճանապարհ հարթելով իր համար հրով ու սրով, ոճիր կուտակելով ոճրի վրա։ Իրերի տրամաբանությունը թելադրում է, որ դա սկսի երեկվա իր բարեկամներից։ Բայց այդ «բարեկամները»

բնավ մտադիր չեմ խոնարհվել այս ծորաթուխ բոնակալի առաջ։ Նրանք լավ գիտեմ, որ թագավորական իշխանությունը Հենրի Չորրորդը ստացել է ոչ թե վերստ, այլ իրենց խոհ ձեռքով։

Ովքե՞ր են Հենրի Չորրորդի դեմ ճանճոս նկած խռովարարները։ Դրանք են, գլխավորապես, Նորթեմբերլենդը, Վուստերը, Հոտսպերը, մարդիկ, որ դաշնակիցներ են փնտրում նույնիսկ իրենց նախկին թշնամիների մեջ։ Քաղաքական ազա օտարզիցիան, այսպիսով, աչքի է ընկնում իր անսկզբունքայնությամբ. Գրան սմոնդ է տալիս ամեն մեկի մեջ առանձին-առանձին ծառած փառասիրությունը։ Էվ ահա հայտնվում են իշխանության օրինական թենկաձում՝ Ռիչարդ Երկրորդի ժորեղբոր ծորը՝ Էդմոնդ Մորտիմերը, Մարչի կոմսը, դարձյալ Ռիչարդի ժառանգներից Արչիբոլդը՝ կոմս Դուգլասը, Ռենսի խռովարարների պարագլուխ Գլենդովերը. վերջապես Հենրի Պերսին, կոմս Նորթեմբերլենդի որդին՝ Հոտսպեր մականունով։ Էվ ճա պիտի կռվեր թագավորի դեմ, իր աջ թևում ունենալով շոտլանդացի Դուգլասին, որնք Գրան, որին հաղթել էր ազնիվ մենամարտում։ Սրանք բոլորը իրար կպած էին վրեժխնդրության կապանների առաձով, բոլոր սրանք դաշինքի մեջ էին ներքին և արտաքին, առկա և պոտենցիալ բոլոր թշնամիների հետ։ Հազար ու մեկ անգամ կրկնվում էր ֆեոդալական հիներարխիայի պալմաններում սովորական դարձած երևույթը. ֆեոդալը դուրս էր գալիս ոչ պնդած իր վասալի, որպես ազգի դեմ այն պատճառով միայն, որ պետք էր պահանջում իր ճեղ, ամենական շահը։ Այս ամենից հետո դժվար չէ պատկերացնել խռովարարների ճամբարում տիրող իրավիճակը։ Կրքերի ու բնազդությունների այդ բազմազանությունը զարմանալի մի կենդանություն է առանում Շեքսպիրի գրչի տակ։ Այս փոքր ճամբարում կենտրոնացած են ասես բոլոր կենտրոնախույս ուժերը այն մեծ ճամբարի, որ կոչվում է ավատական հասարակություն։

Այս բոլոր խռովարարների քաղաքական դավանանքը կարելի է արտահայտել մեկ խոսքով՝ նա դեպի խոր միջնադարը։ Բացարձակ միապետության մեջ Գրանը սեսում էին ճախ և առաջ իրենց նված ու չնված իրավունքների սահմանափակում. հանրհռչակուր օրենքները գալիս էին տանի դնելու Գրանց սահման չճանաչող փառասիրությանը, գոռոզությանը, խարդավանքին, սեփական տիրույթի սահմանները հարևանների հաշվին անվերջ ընդարձակելու մոլուցքին։

Սրանց մեջ առանձնանի է կանգնած կրտսեր Հենրի Պերսին, որ իր բռնկվող բնավորության պատճառով կոչվում էր Հոտսպեր, այն է՝ տաք խթան։ Ռազմատենչ ֆեոդալականության մարմնացումն է նա։ Նրա համար չկա ավելի սուրբ բան, քան պատիվը։ Օրենքին և օրինականությանը նա հակադրում է ֆիզիկական կոպիտ ուժը։ Ազատել նա ուղղակի ճախանձելի է ինչպես իր ուժով, նույնպես և չտակությամբ։ Նրան խորթ են պալատական ինտրիգները, խնամքով հյուսված խարդավանքները։ Անպետական հետամտությամբ վերջին հերկպաղուկն է նա ֆեոդալական իրավունքի պաշտպանության համար զենք վերցրած ասպետների մեջ, որոնք, սակայն, ասպետական քիչ բան ունեն իրենց մեջ, քանի որ քաղաքական

խորամանկությունները և անկզրունք գործարքները շատակ գոտեմարտից շատ բարձր են դասվում ազնվ. Եվ իզուր չէ, որ նա, լքված դաշնակիցներից, անհավասար մարտի մեջ է մտնում և ջնջվում է իսկական հերոսի մահով թագաժառանգ Հնդրիի աչքից։

Եթե խոցակոծրնքով ալաքաճ հարուստ է ու բազմազան խոովարար բարոնների ճամբարը, ապա բնավ աղքատ չէ թագավորի ճամբարը։ Այստեղ ևս մենք գտնե ունենք որոշակի կերպարների հետ, բայց որտե՞ղ այստեղ ևս առկա են անլուծելի հակասություններ կենսորոշակաճ դեմքերի միջև։ Այն ժամանակ, երբ Հնդրի Ձորրորդը ճոպահատ պայքար է մղում օրավուր զորեղացող բշնամու դեմ, երիտասարդ Հնդրին, որին խորթ է այն ամենը, ինչ կապված է պալատի և պալատական պայմանականությունների հետ, ժամանակ է անցկացնում հասարակության տականքը կազմող մարդկանց շրջանում։ Դնպի բարձր խավն ունեցած այդ խորթության մեջ անգամ թագավոր հայրը վերստին առաջված պատիժ է տեսնում իր գործած չարագործության դիմաց։

Ի՞նչն է թագաժառանգ Հնդրիին մղում դեպի հասարակական այն միջավայրը, որ բարձր դասը դիտում է իբրև ճառակ։ Ոչ միայն երիտասարդական ավյունը, որ ձգտում է ուրախությանն ու անհոգությանը այնպես, ինչպես արևածագին է թռչվում դեպի արևը։ Բանն այն է, որ նրան ճան վանում են և վանում է հենց պալատը։ Այնտեղ, հասարակական վարքերում և պահոկնքերում մարդս է իշխում պարմանականության վրա, պատեղ, պալատում, պարմանականությունն է իշխում մարդու վրա։ Այդ պալատում էլ, իմարկե, մարդիկ կան. բայց դրանք անհատներ չեն. նրանցից խափան քաշված է մարդկայնությունը։ Փառասիրությունն ու քուքամոլությունը, դուրս է գալիս, զրկում են մարդուն վայելելու մարդկային անհնատարրական հաճույքներ,—ուրախություն, բարեկամություն, հանդե աչքից ազատ լինելու հնարավորություն։ Այս շրջանում նա երկու տարբեր կյանքով է ապրում իսկապես, պալատում նա թագաժառանգ է, պահոկնքերում՝ հասարակության ազատ անդամ, որ վարվում է այնպես, ինչպես ցանկանում է, խոսում է այն, ինչ մտածում է։ Այստեղ, ըստ իս, առկա կարող է լինել և մի այլ նկատառում. նա ուզում է լավ ճանաչել կյանքը, ուսումնասիրել հասարակության բոլոր խավերին, սկսելով հենց գողերից ու հարբեցողներից։ Չէ՞ որ գաճ բարձրաստիճան հետո այդ հնարավորությունից նա խափան զրկվելու է։

Որ նա, այդ ամենով հանդերձ, իրեն կորած չէ համարում, վերադարձի կամուրջները չի հաճարում ազատ, երևում է նրա հենց առաջին խոստովանությունից այն մասին (I, 2), որ իրեն հոգով ազատ աշխարհին չի պատկանում։ Ուստի և խորապես տխրվում են Ֆալստաֆին ու նրա միւս բարեկամները, կարծելով, թե թագաժառանգը իրենց հետ կլինի նան թագադրվելուց հետո։ Իրականում Հնդրին և՛ սիրում է նրան, և՛ խորշում միաժամանակ։ Սիրում է նրան անսահման կենսասիրության և անմիջականության, որոնք բնավորության ու կատակասիրության և արհամարհում է այն բանի համար, որ նա զուրկ է բարոյական որևէ սկզբունքից, որ ծառայում է իր

որկորին միայն։ Այն ժամանակ, երբ Հոռոսների համար պատիվ հասկացությունը նույնանում է կուրքի հետ, որին նա ենթարկվում է կույր հավատով, այն դնդում, երբ Ֆալստաֆի համար պատիվը ոչ այլ ինչ է, քան նթե դատարկ ձևչում (V, 1), թագաժառանգն ունի պատվի իր հասկացությունը. նա գիտակցում է իր կրկնակի պարտքը, ազնվական և հասարակական, ազնվականը՝ թագավոր հոր առաջ, հասարակականը՝ թագավորության առաջ։ Նա իրեն իրոք որ անիծում է պահում այնքան ժամանակ, մինչև որ գահին տարտնապող վտանգը հասնում է իր ըստվերության բարձրագույն կետին։ Հենց որ նա գիտակցում է, որ պետությունը ձեռքից գնում է, ցած է դնում բաժակը և վերցնում սուրը, պայքարելու ոչ այնքան ազնվական պատվի համար, որքան պետության, նաև, իհարկե, իր ընտանիքի։ Նույնիսկ Հոռոսների դեմ տարած փառավոր հաղթանակը գլխատեղյա չի առաջացնում. նա միայն իր պարտքն է կատարել, որից ոչինչ։

Որքան էլ միասնական ու միաձույլ, քրոջիկի երկու մասերն, ասես, տարբեր խնդիրներ են դնում իրենց առջև, եթե առաջին մասի համար կենտրոնական թեման պատվի թեման է, ապա երկրորդ մասինը՝ օրենքն է։ Տարբեր տեսակետներից էին պատիվ հասկացությունը դիտում թագաժառանգը և Ֆալստաֆը, տարբեր է նրանց վարքագիծը օրենքի մասին։ Վերջինս լավագույն դեպքում ջանք է թափում օգտվել, վատագույն դեպքում՝ շրջանցել այն, չնկատել կամ մերժել։ Ինչ վերաբերում է երիտասարդ Հենրիին, ապա նրա վերաբերմունքը օրենքի նկատմամբ որոշակի էվոլյուցիա է ապրում. առաջին շրջանում նա ևս չի ընդունում օրենքը, խուսափում է նրանից, քանի որ սա կաշկանդում է նրա ազատությունը. այդ հողի վրա է նա ապրակում գևրագույն դատավորին, որը և առաջ երկմտելու նրան բանտ է նետում։ Գահաթոռ միանգամից փոխում է նրան, դարձնում օրենքի և օրինականության հովանավոր ու պաշտպան։ Նա ապշեցնում է իր առորդրյալներին՝ արդարացնելով դատավորի արարքն իր նկատմամբ։ Նա մնկ ընդ միշտ հրաժարվում է ազատությունից, այժմ նա միայն պարտականություններ ունի երկրի հանդեպ։

Ավելես ուրեմն, պատմական Հենրի Հինգերորդի համար օրինականությունն ավելի բարձր է, քան՝ որևէ աննման պետության մեջ, բարձր նույնիսկ թագավորից։

Բայց չի՞ գնա, արդյոք, այս երիտասարդ թագավորը այն նույն ճանապարհով, ինչ ճանապարհով որ գնացել էր Հոտսպերը, պատվի փոխարեն ֆետիշացնելով օրենքը։ Որ պղպիսի մի վտանգ կա նրա առաջ, երևում է վերջին տեսարանից, երբ Ջոզեֆա Հենրի Հինգերորդը չի ճանաչում ոչ միայն իր նախկին բարեկամներին, այլև իր բարեկամ Ֆալստաֆին, ոչ թե չի ճանաչում իրոք, այլ չի ցանկանում ճանաչել։ Նա լավ է գիտակցում, որ դա մանացու հարված կլինի խեղճ Ծերունու համար, բայց և չի էլ մտածում հանձնվել սենտիմենտալ ապրումներին։ Օրենքը օրենք է այն դեպքում նույնիսկ, երբ անտեսում է մարդկայնությունը, այն բարեբաստիկ գաղափարը, որի պաշտպանությամբ էլ հանդես էր նկել երիտասարդ իշխանը մինչ այդ։

Աշխատանքս Հենրի Հիմգելո՞րդն է պատահաբար այն բանում, որ այս կենտրոնական խնդիրն այդպես էլ չի լուծվում մ՚ը, սակս թե պատահաբար է ինքնանպատակը. մնայուն է այն հատարկարգը, որի զարկակն է նա։ Դա պայմանավորված էր ոչ միայն այն ժամանակվա հատարկության սոցիալական բնույթով, այլև մարդկային աշխատանքության ընկալմամբ։ Այդ աշխատանքությունը, ինչ կերպարանքով էլ որ այն հայտնվեր, աշխունկի հակասության մեջ էր պետականության գաղափարի հետ, որքան էլ իրենալական պատկերացվեր այն։

Անընդհատական այս պրոբլեմը կենսական էր ոչ միայն այն հատարկարգի համար, որ վերարտադրված էր պինամում, այլև այն մյուսի, որի մեջ ապրում էր բանատեղծը։ Բարժուական ինդիվիդուալիզմը ոչնչով չէր տարբերվում միջնադարյան բարոյների անտաճ կամայականությունից։ Այս իմաստով արա «Հենրի Չորրորդը» ոչ միայն պատմական, այլև ժամանակակից պիես էր. եթե պատմական էր իրրև քրոնիկ, ապա ժամանակակից էր իրրև դրամա։

«Հենրի Չորրորդը» բացառիկ տեղ է գրավում հեղինակի պատմական թեմատով գրված երկերի մեջ նրանով, որ այստեղ վերջնականապես հաղթանակում է ռեալիզմը, այն մոնումենտալ ռեալիզմը, որ դրամատուրգիայի բնագավառում կապվում է Շեքսպիրի անվանը։ Այդ մեթոդի կիրառման հետևանքով է արա, որ ստացվել են տիպերի այն բազմազանությունն ու հարստությունը, որով աչքի է ընկնում այս գործը։ Դրա արդյունքը պիտի համարվի նաև ողբերգականի և կոմիկականի այն սերտաճությունը, որով առանձնացվում է այս գործը հեղինակի մյուս գործերի մեջ։ Այդ ռեալիզմով է պայմանավորվում այն խորաթափանց հայացքը, որ հեղինակը նետում է պատմական իրադարձությունների ոչ միայն պատճառների, այլև սկզբնապատճառների վրա։ Այն շքեղությունն ու պերճությունը, որ կար բեմի վրա, չէր խանգարում հատարկությանը տեսնելու այդ բոլոր թաքավորների ու բարոնների այնպես, ինչպես նրանք եղել են իրականում. իրենց անաչող մերկությամբ, իրենց իսկական հոգեկերով ու մտածումներով։ Հենց միայն Ֆալստաֆի հետ կապված տեսարանները բավական էին, որպեսզի մեր առաջ կենդանանա Վերածնության ոգին, այն Վերածնության, որի հոգակված սկզբունքները հեղինակը շարունակում է պաշտպանել ու զարգացնել նաև պատմական թեմատով գրած հաջորդ գործերում։

ԵԱՆՈՒԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ*

ՄԱՏՆ ԱՐԱՋԻՆ

I, I, I.— Թագավոր Հենրիկոս Չորրորդը ավելորդում է Ծիլատոր Նրկորդի հետ անձնամբ սրտամարտից պահարը։ «Հենրի Չորրորդ» առաջին մասը ամբողջությամբ նվիրված է այդ իրադարձությանը։

* Ծանոթագրությունները կազմել է Բ. Ռեզնիկովան։

I, 1, 6—7.— Եվ բա՛վ է տրուած նորն այս պատգամած ի Տուրքոյ ներկից կարծիր առյուծով իւրովակներէ.— Տարացած հոգի անձնավորման վրա խոսքած այս պատմիչը վկայում է Ասորեստանից։

I, 1, 26.— Տասնչորս հարիւր տարիներ առաջ.— Նպատակն է ընթերցողին (Հանդիսատեսին) ներկայացնել 1402(՞) պատմական տարեթիվը։ Մակայն ժամանակագրական 30 տարի պետք է հաշվուած։ Թրխատի քվանից հաշվում են նրա մեռելան քվանից և ո՛չ նահատակութեան։

I, 1, 27.— Մեկ տարիէ անցած, որ մեծ վիճակ եղեւ նահապետին ընկենէ.— Տես «Ծիլտրդ Նրիդորդեն վիրդեն տարիդը, որ Հինդի Տորդորդը, յանդով Ծիլտրդի տպանութեան լուրը (որ ինքն էր կազմակերպել գործը Հափշտակելու նպատակով), պատասխում է.

Ես պիտի է հանով Սուրբ հոգիր մեկնիմ,
Որ այս տղայոց իմ մեռնիդ մտերիմ։

I, 1, 48.— Մարախներ.—Մարդի կոմոր. Ընդհանուր գործ ստղոցի ժողովրդրդը, որ, համաձայն պիտի, վիճաբանում է Հինդի Տորդորդի գործերը արեւմտյան հանդամում։

I, 1, 60.— Սուրբ խոյի տղ.— Ընդհանրդրդի 14-ն է։

I, 1, 61.— Հառագեր Պերսի.— Պերսիների մեծ վիրգաստանի ամենահիշատակ յատկիցն է, որ վիճաբանում է քաղաքագրական գործերը Հյուսիսային հանդամում։ Պերսիները Հինդի Տորդորդի գլխաւոր ստղոցիներն են եղել գործը Հափշտակելու գործում։

I, 1, 62.— Աշխրդդ, կոմս Դոգլաս.— Անգլիական Պերսի և յատկանգական Դոգլաս վիրգաստանների մեծն եղել է Հին քրնամանը։

I, 1, 80.— Մարդին, Տարվի կոմս.— Սա պատրաստ Դոգլասի որդին չէ, այլ Ալբանիի գուբեռ՝ Եռատանգամյի անգնամ որդին։ Ընդհանրդրդ պետը գալիս է Հոլինդեզի անգաստում եղած մի կռատրական պետից։

I, 2.— Մանում են իշխան Հենրիկ և Տալբոտիը.— Որանք մեռած չեն գալիս։ Տալբոտիը գնում է մի հատորանի վրա, և վարագույրը բացվելու պահին իշխան Հենրիկն ազնատում է արքունական պետից։

I, 2, 12.— Մեծ արդի յոթ ատաղձ.— Խոսքը հանատանգության մասին է։

I, 2, 14.— ...«Բանիատարդիկ Ելատան տագնապ».— Էլ Դանդիլ Յնրան է՝ Արևի տագնապ (կամ Յնրոջ), որ խոգանգան Հանրատեսը վեպի հերոսն է։ Ամենայն հանդամանգությամբ այս մեկնաբանն արդած է մանանգանգից մեկ-ու բացատրից, որին հետք է տատալ վիրտիալ վեպը։

I, 2, 26.— ...մեծ հավի պես վիճաբանում են մեր ազնիվ և ազգանուն պիտանու՝ լուսնի կողմից.— Լուսինը ոչխարի պիտանին է համարվել, քանի որ նա է վիճաբանել հանային մանրնիքացությունների ու տեղատվությունների։ Նա ամուսնիների հովանավորուհին էլ է համարվել, քանի որ հարսնանանների և փոզատատների կատարվել են գիշերը։

I, 2, 29.— Ջիլլա.— Քաղաք Միջագետքում, որ հայտնի է եղել իր մեղրով։

I, 2, 39—40.— Ինչ մի՞րն տանատանքների ամենամեծն պատճառներից չնվաստ տանկոնը չէ.— Ցնանդրվից կարծած տանկոն հարնում էին տանատատարներից։

I, 2, 64.— Պատիվ և պարգևներ նեռ բերելու համար...— Խոսքը այն պարգևների մասին է, որոնք Հերատության մեջ էին բերվում պալատում ծառայելով, մանավանդ հարատատներ, որոնցից շատ էին ստանում գործիների, քանի որ, շատ տրնդի, մասնագործի հարատատ անգնում էր գործին։ Այս մասին խոսվում է նաև տնորհալատում։

I, 2, 70.— ...լինելիքիդ ճնալատ նվագող մի պարկապուն.— Պարկապուն նվագող քաղաքացիների մեծ մասամբ լինելիքիդների են եղել։ Անգլիայում նրանք մասնակցել

ևն ժողովրդական գրքի բոլոր առնախաղասությունների։ Նրանց շատ են Հիշատակում նաև Հնդկական ժամանակագրքեր որպես գրողներ։

I, 2, 72.— ...Խաղալի պատերից գուրս գանվող ազգերի համեմատ.— Խոսքը Մարգիի շրջափուլի է վերաբերում, որը Հնդկաց Հյուսիսային կողմից բաժանում էր նրա սրվարձանից և մնացած Համեստանից։ Համեմատությունը թերևս մոտ է անցկալ։ Այս սրվարձանի մեծ են գանվել Հնդկաց քաղաքները։

I, 2, 83.— ...առում են, իմաստությունը փազդհիում է գտնում, բայց ոչ ով չի հավատում նրա հրեանին.— Առակ Հոգևոնի առակներից (Համեմատական)։

I, 2, 101.— Վեցին.— Բնակավայր Քնարից Հնդկան առաջ համապարփակ։ Այստեղ Համառ են հզոր կողմնապահներ և սպառնալիքներ։ Գինում Վեցին է անվանված նաև մի փղոցքի գոգ, որը Հանգիս է գալիս քիչ ավելի ուշ (Յայտառաքի Հետ Հետապիսում է անգործ-ներքին)։

I, 2, 102.— Նեղ.— Էջմարդ անվան կրճատված ձևն է։

I, 2, 108.— Ի՞նչ է առում պատճառ Հոն Փաղդրանում գինի է.— Փոխանց Փաղդրանում գինի է գործում Յայտառաքին, քանի որ վիշտին փոքրացում է գինու ազդ անասնը։ XVI և XVII գարերում բնդունված է եղել գինին քաղդրացիներ չարարով։

I, 2, 121.— Գինարքի.— Քաղաք Նրանավոր մեհյանաշեն, ուր խմրելով ազգային են գնացել ուխտավորները։

I, 2, 124.— Ոսկեսահր.— Քաղաք, որ Հնդկաց ժամանակ մեծ հրին հոգով բնակիչ է ունեցել։ Ոսկեսահրով է անցել Գովիր հավատանքով Հնդկան առաջ համապարիշ։

I, 2, 132.— Մեռա բարով, իմ ուղղյան գարուն, մեռա բարով, հին ամառ.—Ուղղյան գարուն— Նդհաստիքյան չրչանի գարնվանց է։ Հին ամառ' հրթռարան առաջ հրանալ, որը հզվել է մինչև հոլիմերը։ Նրան գնացում էլ ավելորդ է արվում այն մասին, որ, չնայած Յայտառաքի առաջացած ստրկային, նրա հզին ստանալին հրթռաստոց է։

I, 2, 158.— Բարգիլ, Գնա.— Հնդկաց բոլոր վաղ անգամներում այս անունների փոխարեն գրված են Հարգիլ և Ոսկի, ինչպես և Յայտառաքի փոխարեն' Ոլգդաստ։ Մի շարք համեմատություններ անհարազատ են, որ Հարգիլը և Ոսկին հզվել են գիտատանիներ։

I, 2, 178.— ...իսկ հետագը.— Յայտառաքն է. Հնդկաց անփութությանը պիտանիքի ոչ կարևոր համարատանիքում Հնանալիքին հրնում է ասում։ Բիչ վերը նա գրում էր, որ գողերը չորան են, իսկ ասում խոսում է հրեքի մասին։

I, 2, 191.— Ես նեղ բոլորիդ լավ եմ ճանաչում...— Ինչան Հնդկի մեհյանային ասը Համվածը մի քանասան պրնանչ է այն բանին, թե ինչպես կարելի է մեհյանային առաջ քառանկան խորհրդանշության' Հանգիստանների համար Համար վերադարձ նշանակը, որը Հնասցա գործողություններում ավելի պիտի բացատրվելիս։

I, 2, 87.— Ինձ ոտանիներն անհագած փրկեմ.— Հնդկաց Հայիցեքի քրանիկներում հզած մի անհրապույր պատճառով բնին է չինարության մեջ, որի Հետևանքով անընդհատ խոսում է որը Էջմանց Մարտիկների' ընդ Գնդի հզրը' Էջմանց Մարտիկի' ինձ Մարդի Հետ։ Որը Էջմանցը մեռած ինձ Ոսկեի կրոնը հզրանչն է. ինձ Էջմանցը վերջինս որպես է, որը առաջ առանձնան Հատուկում պատահարանվել է, ավելի Հիշատ գնդի է բնին ասնում' Հնդկի Տերրորդի մեռ Փաղդրի ինձը Գիշերը Երեքորդի մահից Հետո գահն ստացած ժառանգորդի էր, որովհետև անդամ էր Էջմարդ Դերրորդ քաղաքների հրրորդ որդուց' Հնանիցից' հետագնում Հնդկաց Տերրորդի Հայրը' Ձոն Գանաք. Էջմարդ Երրորդի չորրորդ որդին է հզել։ Ազատված, Լանիատանդիները Հանգստանել էին Մարտիկների գահնանդման իրավունքը և երրորդ անգամ գահնանդության ժամանակ, երբ անդամ է Կարմիր և Սպիտակ վարդերի պատերազմը, երանց պատճառով են։

I, 2, 151.— Բալիերակ.— Ազատ էր կոչվում Հնդկի Տերրորդը գինին գահ բարձրանալիս, որով-

Հետ հիմն է Վիկտիշիի Բալիկրոյ ամրոցում։ Միամամանակ ես անցկն է Հունկոյ տիրոջանքը՝ Գնդրի կոմս, Հերիոդի զոյս, իսկ Հոր մարից Հետ՝ Լանկոսանքի զոյս։

I, 3, 276.— Տոմի գուրս.— Տոմի սրտնեղոտության հետևյալ, որին որպես Ինչպես Տրնդոյի կոչնեցից, բանում են Բրնոսյում և մոնտագոսի նիմարիկում։

I, 3, 307.— Լորդ Սիրուց.— Վիլյամի կոմս, Ինչպես Տրնդոյի Համախոհներից մին, որին Հնդի Տորդոյի Հրամանով գլխատում են։ Հոլինշեդը գրում է, թե յորդ Գնդրոյը սրտնեղոտության հետևյալ չէ։

II, 1, 22.— Ներնեզ-Հոտ.— Գնդոպիի ժամանակ սա մի գյուղ էր Լոնդոնից Վեստմինստր գնող ճանապարհին, որտեղ Լոնդոնի կենտրոնական մասերից մին։

II, 1, 60.— Սուրբ Նիկոլոսի Դանիելոսենց.— «Saint Nicolas, clerks» արատահայտությունը Հանդես է Հանդիպում Գնդոպիի ժամանակակից գրողների երկերում և նշանակում է գողտրային կոչտոպիչներ։ Սուրբ Նիկոլոսը Համարվում էր քաֆասող երեխաների, ճանապարհորդների, նավաստիների և ուսանողական քաֆասողությունների Հովանավոր։

II, 1, 70.— Տոդոպիներ.— Գրառել կատակով կոչում են ամպատիների (սկզբնական նշանակությունը հայն է քաղ գինեզործ, Վերանկը)։

II, 1, 76.— Կարմրագիծ Ծաղիկներ.— Հնդիանը նկատի ուի այն մարդկանց, որոնց բնիկը կարմրում էին գինու չափազանց շատ գործածությունից։

II, 1, 89.— Մեծ գանչ նեմ այն ծաղիկը, որ մարդուն անհանգիստ է գարնանում.— ասում էր մարիամանան տղային կոչվող քույրն Ժաննի է, որի ծաղիկը Վին բնագիտական կոչնակով անհանգիստ էր։ Համաձայն ժողովրդական Հավատալիքի, այդ ծաղիկները անանկի էին գտնում Սուրբ Հովհաննեի (Saint John's Eve) առնի՝ Հունիսի 23-ին։ Ըստ Հավատալիքի, այն մարդը, որին Հայտնվում էր Հավանկ այդ ծաղիկները, կարող էր անհետանալ գտնելու։

II, 1, 95.— homo-ն միակ հանգչման կոչումն է բոլոր մարդկանց համար.— homo-մարդ (լատ.)։ Ուզում է ասել, նույնիսկ անպիտան գողը մի խոնարհ homo է։ Ես կատակով օգտագործում է Վիլի ուսանողների գիտությունից։

II, 2, 42.— ...բայց Ես արհամարհում ժամանակակից անկանոնավոր կոնցերտի գաղափարը Ինչ համար.— Անհարկի ձեռնարկի չգանչանի մասին։ Յուրաքանչյուր անհատական ունի այդ չգանչանքը։

II, 2, 1.— Մանում է Հոսանքով մի նավակ կարգալով.— Ըստ որոշ մեկնաբանների՝ այս նավակի Հերիանն անունը է։ Ըստ այլ կարծիքի, Հոսանքը կարդում է իր Հանահարի՝ կամ Գնդրոյ Մարլի նավակը։

II, 2, 55.— Բոպիկով .... վիշապ Տրանոր.— Հրանքիների Հագուստ անանկիր էր։

II, 3, 19.— Espérance (ֆրանս. Հույս).— Գնդոպիների գինանոցների վրա նկած նշանաբանն է։

II, 3, 102.— Կատարելի.— Հոսանքի վերջ անունը Գրնդարիի է Հղի։ Նշանակում է, որ Գնդոպիը Հաստատ պիտ է անցկի Կատարելին անվան նկատմամբ։

II, 4, 1.— Խոյնի.—Փոզոյի անուն, որը ժամանակին գանվում էին Լոնդոնի պանդոկներից, Հյուրանոցներից և մատուռներից կրոպանիներից։

II, 4, 10.— ...Ես խնդալուն կարելական եմ.— Էին Հոնտասանում Կրնիոս քաղաքի բնակիչները Հայտնի էին իրենց ուշաս բարքերով։ Տերտերները, ուսուցիչները և նման այլ մասնագիտների ժամանակ Անգլիայի Հասարակ ժողովրդի գիտակցության մեջ Հարթնցրի, չդժգոհելի Հնանկությունն անանկ, այդպես կոչում էին նաև այն մարդկանց, որոնք Համաձայն էին անանկ սյուժեներով պիեսներ բեմադրել քաղաքներից։

II, 4, 17.— ...Հարազ եմ Տանել և կանենի ուզանդ կարապետարանի Հնա.— Կանոնադրությունը Հայտնի են Հղել որպես մոլի Հարթնցողներ և անցկել են իրենց ստատիկությունը բառապաշարը։

II, 4, 37.— Լուսնկայության սենյակ.— *Այն ժամանակվա Հյուրանոցներում և պանդոկներում եղել են առանձին սենյակներ կամ գաշնիներ, որոնք հատուկ անուններ են անվանել. Համառոտի այն բանի, թե ինչպես են կարգավորված կամ պատրիկի ու առաստաղին ինչպիսի նկարներ են տրված եղել։*

II, 4, 52.— Միխայել Հրեշտակապետի տոնը.— *Սեպտեմբերի 29-ն է։*

II, 4, 59.— ...այն առանցքաձարը, որ դու ինձ ուզիր՝ հարիվ մի պետի արժեր.— *Ընթացքի ժամանակ պանդոկների և հյուրանոցների ծառայող մեծ չափով մասին են պահել՝ հանձնարարելով վճռասիրտ նպաստով (շահադրավ քաղցրացրել են գինին)։*

II, 4, 63.— Դու համաձա՞յն ես կոզոզակու կոչվելուն... այն պատճա՞ն...— *Ժամանակի հայտնաբեր բարձրասեր բովանդակ տիպերի գրեթե ներդրագրությունն է։ Բնական Հերոսն ներառ ունի հյուրանոցի տիրոջը։*

II, 4, 76.— Բարդարի երիկ.— *Վանքում է Աքրիկայի հյուսիսային ափին։ Բնական Հերոսն անձամբ խոսքը է առում Արձանների չիմիկցիկու և անկախում պահելու համար։*

II, 4, 102.— Քան թե Պետի Լուսավորը.— *Ընթացքի ասիքը բաց չի թողնում իրար հանգրելու իշխան Հերոսին և Պետի Լուսավորին։*

II, 4, 102.— «Rivola.— *Այս բացատրությունը իմաստ ու ազատը անհայտ է։ Ընթացքի գրքում այս բառը համառ է Հին գիտությունների և իրանիական ժամանակ։*

II, 4, 117.— Ինան.— *Արևն է։*

II, 4, 120.— ...գինու մեջ գարեջուր կիր ես խառնել.— *Պանդոկատերը վատ գինու մեջ կիր ես խառնել, որպեսզի նրա քիմքությունը վերացնեն։*

II, 4, 128.— Երանի՞ թե ես ցուլիակ լինեի — *Մարշանինը հայտնի ես եղել որպես բարեպաշտ մարդիկ։ Նրանց մեծ մասամբ կարգիկիանները են եղել և Ընդհա են փոխել Յանգրեսյանց՝ խստապահությամբ Հնազանդությանը։ Նրանց պիտի են գաղտնի ատաղ կրոնական Հիմներ կամ սպասաներ երգել։*

II, 4, 205.— Տարտառ.— Լեց ար Երանց տերը վերվեցին։

Փոքիս.— Վատաբաստեր ցատ ընկան։

Բնագրում՝ Their points being broken,-
Down fell their hose.

Բառախաղ է՝ points նշանակում է քրի ծայր, նաև վարտիքի կապ։

II, 4, 213.— Կենդանական կանաչ ծանուցի հարատա.— *Մաշ կանաչ բրդյա հագուստ է, որ կարել են Կենդանում (Վնասաբուծից)։ Ծագրի Լուցի ավանդական հագուստն է եղել։*

II, 4, 260.— Հերկուլես (կամ Հերակլես).— *Հնդ և Աքրիկի գավառ։ Առասպելական ուժի տեր գլուցազն Հունական գիցաբանության մեջ։*

II, 4, 282.— Դու կարող կիր գարեջ Երազ և տուզ.— *Բնական Հերոսն նոր ասելով նկատի ունի Բարբոնի վատ կարծիք քրիք։*

II, 4, 320.— Ամանակ.— *Գնդի քարտուղար, որին իրան են հարցնել է Գնդագլխի։*

II, 4, 338.— Կապտապիտարի չտալանգացներ.— *Տարբանգացիները ավերտության են անցել կապույտ գլխարի գնդ։*

II, 4, 365.— Ես պետ է... խոսեմ Համրիգ բարեվարի յուրանոսուկ մեռ.— *Պարսկաստանի Համրիգ քարտուղարի մասին տղեկություն է գրել գիտնական Բոմաս Պիտուսը (1578), քիչ հետո Տարտառի տրատատեսած երկու հակառատությունները ցույց են տալիս, որ Ընթացքը մեծով է եղել այդ գործին։*

II, 4, 413.— ...բոլ ինձ սաֆիրից կանչեմ հարատի կամ հագուստակի պես.— *Այստեղ Տարտառը իրեն համեմատում է գնտանի թռչուններ վաճառող խանութում կախված հագուստների և հագուստակների հետ։*

II, 4, 429.— Մենինգարևյան արշտ.— Մենինգարևյ (Մենինգարի՞) Նոհքի քաղաքներից է, որ Հայոնի է հզել իր արշտաներով. Ամեն տարի տեսավաճառների մամառակ արշտանների ամբողջությամբ խորովել են կրակի վրա։ Այդ տեսավաճառների ընթացքում արվել են ժողովրդական հերկույթներ, որոնք այն ժամանակներում Հայոնի են հզել սովորական տեսարան։ Մարալիտներում Հանգիս են հզել այլասերական բնույթի զանազան ներկայացումներ, խնչպես, օրինակ, Մոլությունը, Անբրավությունը, Ունայնությունը։ Իշխան Հերքին սկզբում Յայտառերին Համեմատում է արշտի, իսկ Հետո այս այլասերական կերպարների Հետ։

II, 4, 442.— Փառավոն Նիներ կոչիր.— Ասիայի է Տատվածոյնի պատմություններից մեկի մասին։ Նզիպատի փարավոնը մի անգամ երազում տեսնում է յոթ գեր և յոթ նիհար կովեր, ընդ որում վերջիններն իրենց են ուտում գերերին։ Այդ երազը նյանակում էր յոթ բերքի և յոթ անբերքի տարիներ Նզիպատի Համար։

II, 4, 478.— ...բանիցիր պատի վարագույրի նման.— Բնագրում՝ ΣΤΡΩΜ. վարագույր, որը կախել են տնեցիք, որ պատի ու վարագույրի արանքում մնա տարածություն, ուր Հարմավոր է հզել քանվել և գաղտնի լսել խոսակցություններ։ Յայտառերը քանվում է այն վարագույրի ետևում, որը հերոսուհիյան քառյակում արտացին բնույթ ստանում է հերոսինից։

II, 4, 477.— Պյուռներ բազ վիրև բարերամե.—Նկատի ունի հերոսին բնույթ պատշգամբը (balcony)։

II, 4, 488.— Ներ առած մարդը պյոռնիզ չէ, պատռե, վտանգում եմ.— Հյմարտություններ կարծես թե-որ չափով պահպանված է, քանի որ մարդը խնդալիս որ հերկա չէ, այլ փոքր-ինչ է վարագույրի ետևում։

II, 4, 502.— Ասյր Գազոն տանարդ.— Գանվել է Հնդկաստանում և Համառ ժառանգել է որպես ժամանակավոր պյանոյ (առնետական և այլ) գործարքներ կիպիոս Համար։

II, 4, 512.— Գազոնը.— Հերոսի չափ՝ յոթ չիսր։

III, 1, 1.— Բանգար.— Քաղաք Հյուսնասյին Ասիայում (Վաչիս)։

III, 1, 8.— Նանիսառներ.— Այսոնը՝ Հերքի Յորդորդ քաղաքը։

III, 1, 69.— Երատարի.— Երազային գետային գնացքը (Ագեմյան Անգլիա), որ առեմանակից է Ասիային։

III, 1, 158.— Գալան Մեսինը.— Ասիայի (Վաչիսի) առասպելական բանաստեղծն ու իմաստունը, որը, ըստ ավանդության, ապրել է մ. թ. VI դարում, Հնդնաթայնի Ազիսը քաղաքի ժամանակներում։ Ասիայի այլ ցրյանում նրա պատկառությունները վրա Հնդնելով, ասիացիները հրնար ժամանակ Անգլիայից անկախ չնկոր։ Տալոր են փայփայել։

III, 1, 162.— Ազատի մեղեդ կանառ արեվ.— Ըստ քրանիների Գնդազվերը կախարդ Մեսինի գործակցություններն է վնասակար, վերամանով գրանք Հանկյալ իմաստով. Հերքի Յորդորդ իշտրդ է, երեք գավազիններ՝ վիշապ, ապտակ և կառատ, որոնք պետք է իրար մեջ բաժանեն հրկիրը։ Անկերն է, որ Հոռազերը չի Հավատում այս ամենին և Գնդազվերի բոլոր խոսքերը Համարում է կեղծական գաղտնիքահանություններ։

III, 1, 215.— Ես նայկանեների իմաստը պարզ է.— Մարտինին ուզում է ասել, որ բերն էլ է պատրաստ արտասվելու և վերջ արտասուքին արտասուքով պատասխանելու։

III, 1, 229.— Ազինկո խնդրում է, որ ընկերանա այս երեկերին.— Այն ժամանակվա Անգլիայում, նույնիսկ պալատներում, Հատակին գորգերի փոխարեն հզիներ են փռել։

III, 1, 241.— Երազիչանները... Մի անկերարում կներկայանան.— Գնդազվերը խոսում է այն ազգերի մասին, որոնց մարդկանց լսելիքը չորել են իրենց կախարդական հրաշագործությամբ։

III, 1, 257.— Ինձնարյան գաղանը.— Նոհքի արվարձաններից մեկը, ուր սիրել են կիսանորմ գրատանքի գնալ մինչև գազի քաղաքացիները։

III, 1, 274.— ...կատաղ եմ ինչ գիտակցմի կարելի.— Դիտակցմիցիր, ինչպես և չուշադիր, ուշադրանքի մարդին սովորական են անելիք երեյն։

III, 2, 124.— Մատ.— Գառնրագմնիկի ասելով՝ քան Հռոմեական գիտություն կամ Գրե՝ քան Հռոմեական գիտություն։

III, 2, 178.— Լաց Մարսիներ, այդ լռալանդացին.— Ենթադրվի այսոնց չիմանում է Հռոմ քաղաքից՝ լռալանդական լուրեր Մարշերին և անգլիական լուրեր Մարշերին։ Լռալանդական մեծատուտուս Քորդ Գնիտորը, նույն ինքը՝ լուրդ Մարշը, որի մասին այսոնց խոսվում է, իրականում անգլիական պալատի կողմնակիցներից է։

III, 3, 3.— Դատրդրավանման Ճաշա գրատ.— Այս Հռոմեացիների Հիմում հավատքով գրված է այն միտքը, քան որի գործչրավանման մեծ գործչի տանջալ իր մեջքին է կրում, փոխանակ առաջնում կրելու։ Գործչրավանմանների գրատները ամենատար անասնի մեկից են եղել։

III, 3, 30.— ...Իմ միակ ես ընկնում գնելի կրակները և այն ճառատը, որ կամենում միշտ վառ ճրագին իր ետևում.— Աստված Աստվածների Հայրի պատուիրան Հրեաների մասին, որը շատ անգամ լսած է լինել, իսկ մանկանից հետ գիտեր ընկել։

III, 3, 34.— ելեգիում եմ այս կրակի բոցով, որ ծիրանին է ասածս.— Դավիթ մարգարեներից (Աստվածաշունչ)։

III, 3, 41.— Հավ մարիկ.— Աքաղաղի և ագռնի մասին եղած անգլիական հիրանիներից։ (Տե՛ս Քոսերի "Nonnes Preestes Tale,"-ը)։

III, 3, 115.— Գանապանանի Մարիանան.— «Մարդիանանական պոչին գիտակոտորված։ Այս պոչը կոտորել են փոքրկիրում ապրը Ծրագրության որ՝ մարիկ մեկին Մարիանան հիվանդացրել է անգլիական ասատգիտական ամպագի Ծորին Հոգի տիրանան նվ քանի որ այս գիրն այն ժամանակ կոտորել են ոչամարդին, ասած և Մարիանան կանացի Հռոմեացիան տիպար չի Համարվել։

IV, 1, 113.— Մերկարիա (նույնը և Հերմիա).— Ագիմպիական ասպվածների լրտեսը։

IV, 1, 115.— Պիգաս.— Դանիացիական մի նեռվը, քան Հռոմեական գիտություն, բարկացել է Ագիմպոս, որ կալիան Հոգին Ջնեին։

IV, 1, 122.— ...գրա պատիժդին Ճոպիա կույսը.— Բելլեան է՝ պատերազմի ասպված Մարսի քույրը (քան Հռոմեական գիտություն՝ պատերազմի ասպվածուհին)։

IV, 2, 2.— Սնան-Նաիլ.— Սնան Գոլցիլը, քաղաք, որ գանվել է Փոքր Ասիայի 24 մղոն Հյուսիս-արևմուտք։

IV, 2, 7.— Հրեղան.— Ռանիգրամ, որը Համատար էր 10 ֆիլիգի։

IV, 2, 30.— ...կրասեր եղբայրների կրասեր որդիներ.— Հետ (որոշ գիտգիրում նաև այժմ) որոշ հիմքերում ասվորության է եղել, քան որի Հոր ունեցվածքը ժառանգել է ամեն որդին։ Դրա Համար էլ փոքրիկ եղբայրների կրասեր որդիները կրկնակի գրվելանքներ են Համարվել։

IV, 2, 38.— ...որ միշտ վիշիս խոչ էին առանցնում՝ ասելով խոզակալին և ցան.— Աստվածաշնչի ասատգիտների մեկում Հիշատակված անասուն որքա Հայոնի պատմությանից է։ Կամ չրատարում մոխելով Հորից առացած ժառանգությունը՝ հիմատարդը Հասնում է այնպիսի ազգատության, որ ստիպված է լինում սկսել խոզերին արդեն կիրակի մեծ-քորքիրով։

IV, 2, 74.— Ամեն.— Հոգային սիմպատիայուն, որ նվիրել է քաղաքորդ և ժառանգորդ մի սիրելից անգլ է մյուսին։

IV, 4, 1—2.— ...գոմ այս կնիկանը [Հովիից էլ առաջ Մարդալին նապրեի.— Նեռան ասի լուրդ Մատրյին, որ Հանգիս է գալիս ամենի Ջորրորդին հիմատրդ ժամում։ Լուրդ Քամա Մատրյին նորթալի գրած որդին է եղել։

V, 1, 1.— Հարավի Համին ‖ Փալամառում է գտա գաղտնիքը տերևի Համառ.— *Հարավի քամին Ընդդիմիը Համարում է ոչ նպաստավոր, գիրախոսության բերող։*

V, 1, 12.— Եվ մեր ծերացած ժառիկը....— *Երեսունհինգ Հանգամանքով ժամանակ Հենրի Բոլինգբրոկ քաղաքագետը 37 տարեկան է եղել, պատմական Հոտսփուրը՝ ժամանակագրական 40, իսկ իշխան Հենրին՝ 17։ Ընդդիմիը պիեսում քաղաքագետը պատկերված է որպես ծերացած մարդ, իսկ Հոտսփուրը և իշխան Հենրին՝ շատ երիտասարդ։ Ընդդիմիը իր երկու Վերանձնին պատկերում է ժամանակագրական նույն տարիքի։*

V, 2, 48.— Գրիգոր Տասիսարդ պապը.— *Անգլիացիների Համար առանձ անձնավորություն։*

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆԵՐ։ Ընդս, Սալիսբս, գլուխավոր Հոգևորական պատասխանատուներ.— *Անգլիայում այն ժամանակ գատավորները ընտրվել են անգլիան կալվածատերերից. դրանք սովորական փաստաբաններ են եղել, որոնց պարտականությունն էլ է եղել Հոգևորական Հանգամանքը և քաղաքացի Հրամանները իրականացնելը։*

ՆԱԽԱՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ։ *Սա Հատուկ գեր է կատարել պատմական դրամաներում՝ պատմելու Համար այն իրադարձությունները, որոնք գործողության մեջ չեն մտնում, բայց որոնց մասին քարոզչությունը չափազանց կարևոր էր պիեսը Հասկանալու Համար։*

Վարկվորթ.— *Քաղաք և ամրոց, գտնվել է Նորթհեմբրլենդի կալվածքների մեջ։*

Համրամ.—Հենրի Բոլինգբրոկը երբորդ մասում հիշա ամենամեծ Հոգևորական է նկարագրված, ինչպես և ժամանակի ուրիշ գրողների, նաև Նկարիչների ու քանդակագործների առանձնահատկություններում՝ վրան անհնարին բնորոշներ նկարված։

Մանրամասն ի՞նչ նարկ կա‖ Ինձ ինձ այսպես անպատասխանել։ Ի՞նչ անս Նեղանկա Հարատևելիություն.— *Համրամը քաղաքի Հանգամանքների Համարում է իրեն ամենաթանկ Հարատևություն, որովհետև նրանք, որոնց ամրոցի ներկայացուցիչներ, իր՝ Համրամի, օգնականներն են և քանահիրատարապես պատրաստում են նրա ապստամբությունը։*

I, 1, 44.— ...որ Հարրի Պերսու խրատը պատիժ.— *Անունն է Պերսու Համանվան մասին (Hotspur)։ Հոտսփուրը նշանակում է տաք խթան։*

I, 1, 61.— Եվ նրա գինվոր ինչպես մի գրի անհատականության.— *Այն ժամանակ սովորություն է եղել որո ուշադրությունը և անուշ լուրերը տարածել ան գույնի անհատականության վրա։*

I, 1, 114.— Մանմասը.— *Հենրի քաղաքագետը։*

I, 1, 133—134.— Բերա սեղմացին, որ նրանք անգամ ամենի տուն‖ Հացից արհամարհել նրան.— *Գոլստոլը տարածել էր նրանց մասին, որ քրիստոնեության Համար Երուսաղեմի Համանման ժամանակ Հոգևոր են եղել քաղաքացի Հարատևները։*

I, 1, 159.— ...Ծարի ազնիվ հարկավորը‖ Ձինել է մեծ գործ և վատանդության կրկնակ կարող‖ Միացրել է իր Համախոհներին.— *Բարդոլֆը խոսում է Ծորքի արքայազնի մասին՝ Հոգևոր և քաղաքական իշխանության մասին։*

I, 1, 217.— Պանիրեսի պատից ետևում արյունով.— *Պանիրեսը այն ամրոցն է, որ բանտարկել է արանել էին Ռիչարդ Երկրորդին։*

I, 2, 12.— Մանրատար.— *Նշանակված է եղել այն կարևոր, քե մանրատարի արժատը շատ նման է մարդու կոտորվածքին (այս բույսը անում էր Հոնհատանում և Հիմալայան լեռներում)։ Մանրատարի պատուհանը Համարվել են գրգռիչ։*

I, 2, 15.— Մատանու չորանիվ գոգավոր մարգագետ.— *Այն ժամանակ ընդունված է եղել ժամանակ չորանիվներին մարդ գրելիս։ Նման չորանիվ ծառայել է նաև որպես կնիք։ Ընդդիմիը*

Համեմ այսպիսի համեմատություններ է անում՝ կոչնահատակ մարդկանց մարդու հա-մար։

I, 2, 17.— ...ես կուզարկեմ իրեն գնար ։ Ու պատվական գնար իշխանին.— Բացում բառախաղ է. jewel (գոհար) և juvenal (երիտասարդ)։

I, 2, 20.— ...մինչդեռ իմ ի երկնում հայտարարելու, թե իր անմեղ բազմերանգան է.— Ակնարկ է ամենազոռների վրա գրգռվող քաղաքացիների գնդերի մասին։

I, 2, 34.— Աֆռանիս.— Տես անուն։

I, 2, 44.— Առատության եղջյուր.— Հայտառնի կոստում է՝ այդպես անվանելով խորհուրդ ամուսնու տիպարները։

I, 2, 48.— Սիրիքիզ.— Անատոլիայի հնախոսական շրջա հնագնում։ Սիրիքիզի խորհրդանիշը առագաստի նրուի է գործիք։ Հայտառնի ակնարկում է հնակյալ առագաստը. տվնամիանամում կին մի ընտրը, Ասրը Պոլսի հնիկցում՝ ամառ և Սիրիքիզում՝ ձի. Հանդառի գնդում կրնարհ մի պատիկ, մի խորհրդ և մի յարուց։

I, 2, 54.— ...որի պատճառը Բարդիին է.— Որը Վիլյամ Գասկոնը՝ գիտության գառամորը, արքայական Հնրիքին բանա էր ուղարկել, որպեսզի վիրջին Հարցազնության ժամանակ ազատվել էր խոսե։ Այս գնդը, որ Քեմնակի Վիշտասիվում է անվանի Տորդորդին առաջին մասում, Վիմ է ասում, որ Ընդունիրը մի ամրոցը անատրան կառուցի անվանի Հնիգ-բորդում։

I, 2, 113.— Գալեն.— Նրանավոր Հուն բժիշկ, որ ապրել է մ. Ք. երկրորդ գարում։ Նրա աշխա-տությունները յոթանասնից գնահատվել են Վերածնիքի գարաշրջանում։

I, 2, 120.— Ոսկերը կոնդերի մեջ դնել.— Բացում՝ «To punish you by the peelse.—Ակնարկ է այն ժամանակներում գնդունված մի պատժի, որի ենթարկ են եղել գողերն ու քա-ղաքացիները։ Նրանց ատամները են հարդրել, և նրանց բերդ վիճակում հարկա-դրված են եղել մնալ որոշ ժամանակ։ Այդպես են պատժում նաև Քեմնակի ասիր արքա-յում։

I, 2, 121.— Հոր.— Հին կոստումների հնդանքից։

I, 2, 127.— Երանի թե հանդառնի լիներ՝ միշտնհու անուղին, իսկ հանդը տուր.— Բացում բառախաղ է՝ waste (հանդ) և waist (ատաղին, ժամ)։

I, 2, 141.— Ես մի կույր ճառագնար մարդ եմ, իսկ ես իմ առաջնորդ չունը.— Նկատվոր է, որ ամ ակնարկ չնին այն ժամանակներում բոլորին հայտնի հայտնի հատառագնր գործ մասին, որին առաջնորդել է չունը։

I, 2, 151.— ...չար երեխաներ բնիանալ է.— Ընդունիրյան ազգատական գառամ՝ ստեղծագործ էր գործում 10 չիլիգանոց ակնոցներ։ Ամար Հրեշտակ անվամ Հայտառնի ակնարկում է ամն գնդերին պատճ, որ խոհանոցի պատից քիչ ավելի բարձր է գրանց։

I, 2, 152.— Խնկանոն Բաշերին մեռավ է միայն արշերին պար տվել.— Արդեր վարժանքներ Հա-մարվել է ասոր գրագրության. քեմ պատահարվել է արքունիքում։ Վարժեցրած արդեր մեջտ ցուցադրել են ժողովրդական հերնաշարտանքների և ատանիմրությունների ժամանակ։

I, 2, 224.— Բաղ իմ Ոիր ու պատվեր չարդեն.... թե Ես ապրուցնր նագարեմ.— Գնհավոր գառա-վոր խնդրում է ազգուն Հարցրել Վնատոպնների (բացում՝ commend me to my cousin W). Հայտառնի ecommends-ը Հատնանում է գովատանության իմաստով և Հա-մարվում է գառարել գնհավոր գառավորի Հանձնարարություններ։

I, 2, 231.— Ոտար.— Հին գրամ՝ չորս պենս։

II, 1, 80.— Նավամատն սենյակ.— Այն ժամանակվա անգլիական պանդոկներում յուրաքանչյուր սենյակ անվանի է իր Հատուկ առարկանունով։ Այն սենյակում, որ հրգվել է Հայտառնը, ծաղկատար է նկարված եղել։

II, 1, 134.— Վերմանական տուռ.— Այդպես է գոչվել վարագների տարր։

II, 1, 143.— Թառն արեւպատրաստ.— Հավասար է Ո ֆռնտ տանիքի և 13 չիլինգի։

II, 2, 61.— Ես կրանտ եղայրն եմ.— Անգլիայում ժառանգական հոդերն անցել են ավագ որդիների, իսկ կրասերների իրենց են հոգացել իրենց մասին։

II, 2, 74.— Պատանեի կարմիր ճաղատ.— Այն ժամանակ հավատացողի յուրահատուկ նշան է համարվել պատառհանների ճոպերի կարմիր գույնը։

II, 2, 85.— Ալրի հոգ.— Այստեղ մանկավիժը չի՞շտում է երկու անուին ավանդության, որի-նից մեկը վերաբերում է Հնոսի վեցերորդ Ալֆրեդ. վերջինս գայլահալով իր որդու՝ Անգլա-բոսի վրա, կրակի մեջ է գցում այն կոճղը, որի պատճառներից կախված է եղել որդու կյանքը։ Մյուս ավանդությունը վերաբերում է Տրոյայի թագուհի Հեկուբին. ես Պա-րիսի մեկնելուց առաջ երազում տեսել է, որ ինքը մեկ է մի հրավառ կոճղ։

II, 2, 109.— Լոպիք.— Շատ Նորմանական նոյ հարուստների երեք որդիներից մեկն է, որոնք ժառանգության հավասար բաժին են ստացել (Մեմ, Ռամ և Լոպիք)։

II, 2, 126.— Մեր վարազ.— Անգլիայում է ավարտվի գլուխ պահպանը, որ ավետարանի անվա-նական Նոյասաքը։

II, 4, 8.— Անկի հոսանքները.— Ենթադրվի ժամանակ իրենց գոյության է տվեցել քաղա-ստրերին մի նվագախումբ, որի գեկավարն է եղել ոմն Անկի։ Այս երաժիշտները հավան-նվագել են հանգստի վայրերում։

II, 4, 29.— «Ես Արթուր բոլոցը գանձեց».— Նայտանքը երգում է հին անգլիական հան-րահայտ բալլադի սկիզբը որը նվիրված է ասպետ Լանսելոտ Լճեցի (sir Lancelot du Lak)։

II, 4, 46.— «Ձեր տանքն, ձեր զարդերն ու մարգարիտը».— Մեջբերում է «The Boy and the Mantle» («Տղան և մանթիա») բալլադից։

II, 4, 126.— Ով ի՞նչ ես ասել էս ամբողջ կյանքում— շատացած բրու ապրելից և կեղտացած կարևորագիներից բացի.— Այստեղ է ասել, որ վերաբերվել է Հասարակաց անվան մեջ-բերություններով։ Տերացած բիրու ապրելը համարվել է վարակից պաշտպանվելու միջոց։

II, 4, 130.— ...այդ բառը պիտի զարմանք հայտնած առնի, որտեղ տեղերն բառը.—„occupy" անգլերեն բառը բուն նշանակության մեջ (գրավել, տիրել) Ենթադրվի ժամանակ անիր նաև մի այլ, անպարկեշտ իմաստ։ Այս իմաստով այդ բառը գործածված է նաև մի շարք այլ հին պիեսներում։

II, 4, 148.— Հերեն.— Հիմնադրվի է Ենթադրվի ժամանակվանից Պիլ անունը Մարմնոցը և հայի գիտնական Հիրենը կոչված ազգությամբ։

II, 4, 154.— Ու համպդեամ են չափվել մեծամասը Համիլտոնների. ‖ Վեճ Պատրների և ուրա-յանական մայ հայերի մեջ.— Ակնարկված մեջբերում Մառլոյի «Tamburlain the Great»-ից։

II, 4, 157.— Ոչի գոռը Շերլոկ է հնչում. ‖ Ձեր բացվերը.— Մեջբերը ոչ քե բացվեր է, այլ չոռ, որը, քան հանճարեղ առասպելաբանության, հնչում էր ասորիների բացա-վորության մասին։

II, 4, 168.— Ձեր և պիացիր, իմ հայիզեիս.— Պատրաստ է՝ ուղղված Պիլի գրամանների մեջ-բերին («Battle of Alcazar»)։ Ենթադրվի ժամանակ այս գրամայի մասերը հանձնվել են պատրաստի վիճակով։

II, 4, 170—171.— St fortune me tormente, ‖ Sperato me contento.
Պիսայի ազատվում է ասածի ֆրանսերեն փոխարինությունից։

II, 4, 176.— Ինչ մեկ ինձ ինչ ձեռ մինուճ չեմ հիացել Մեծ արդի ասպետով.— Այստեղ է ասել, թե չոռ գիտնական և մեծանձն անգլացիներ խրախուսանքներ են։

II, 4, 188.— Անառապատ.— Բանաստեղծական անունները. չոռ հանճարեղ գիտությունների անունները կյանքի վերջը մեռցնել էր պահում, երկրորդը մարդու բանաստեղծ էր նրա վրա մանում, իսկ երրորդը թիլը կորում էր ու կյանքին վերջ էր տալիս։

II, 4, 210.— Ինչ արժանավորներց.— Լինգհամ Հանգիստավոր առնախմբությունների և նիստավայրությունների ժամանակ Համառ Հանգիս են եղել այսպես կոչված պրոնավորները, որոնցից երկուքը Լինգհամ են եղել՝ Հիսուս Նավինը, Դավիթը, Լուցա Մագդալենը, երկուքը Հիմնադիրներ՝ Ալֆրեդական Մանկտնոցների, Լինկոլոը, Լուիսա Վնասը և երեքը քրիստոնյաներ՝ Ալֆրեր ապրած, Կոպտա Մեծը և Դոռոթիա Բալենացին։

II, 4, 224.— Մնոսի գանձ.— Ժամանակի կոնտրոլյոնի տարբերնով Հարցնելիցդ մեկն է եղել. իբր մի արհեստական մարդկային գլուխ կարող էր մինչև պատասխանել բոլոր հարցերին և գուշակել ապագան։

II, 4, 227.— ...ուսում է խավարն ճանաչել և ստվերը.— Խավարն ճանաչվի ու ստվերը այն ժամանակվա Հարցնդարների մեջտեղ ստվերների են եղել։

II, 4, 232.— Սատուրնն ու Նուսդագը այս տարի կրկին են իրար.— Այն ժամանակվա արտացոլքերը եղել են գանազան երկնային մարմինների միացումները Ծատրվան ու Արտեմիզը (բուռ Հռեական աստղաբաշխական տեղեկատուի) երբեք չեն միանում։ Պատրաստ է Տալոսաքին և Գոլ Տերլինին։

II, 4, 237.— Նայիցիր, թե ինչպես այդ կարմրագիծը Երիգանը...— Երիգան բառացի նշանակում է Հասկյանի, զա Վինգհամցիների մանրից մեկն է։ Կարմրագիծ ասելով նկատի ունի Բարդոլֆին, որի գիմքը և գիծը խիստ կարմիր էին։

II, 4, 239.— Նրա Հայկնամայրանի և գազանիների Հավատարմատարի Ելա.— Տալոսաքին Հայկնամայրան և Հավատարմատար ասելով նկատի ունի սիկին Վասկին, որը կանանալով գրանցում էր նրա պարտքերը։

III, 2, 12.— Նրան Հարկավոր է մանկ Հան իրավարանական գործոց.— Բնագրում՝ into ol court։ Այդպիսի գործերը մասնչ են Հան որպես Հանրակացարանների երեսատարց իրավարանների Համար, որոնց սխալով տվյալները երկարելիքի և կանոնների։ Նրանց գատաստան գործ են տվերել փորձում իրավարանների գնահատությամբ և գատերից ապատ մանկերին մասնակցել են մոլորտագործելի գործերին։ Լինգհամի այս ելույթը փոխարինել է Համալսարանական ֆակուլտետին, քանի որ անգլիական Համալսարաններում չի եղել իրավարանական (ինչպես Հան բժշկական) ֆակուլտետ։

III, 2, 21.— Հան Գոյս, Հարչ Բատլեր, Տոնենթս Փիլդան, Վիլ Սկիլլ.— Այս բոլոր անունները, ինչպես և Հաստատում հիշատակվող մարդիկը, Շոուկատց, Գերչ և Նայթկոլի անունները իմաստային բնույթ ունեն։ Գոյս նշանակում է գրչանոց, Փիլդան՝ պնակալեզ, Սկիլլ՝ էգեզան, Մատթիլ՝ ապիսատ տատիկ, Շոուկատց՝ Համառոտ բիմանիստով գրագրվող, Գերչ՝ երկիրտանի, Նայթկոլի՝ գիշերային ոգիատանք։

III, 2, 24.— Չեկ Տալոսաքը, որ այժմ պատռե Հան է գտնել.— Այս մանրամասնները Համապատասխանում են գատաստան որը Հան Գլեդսթոլի կենսագրությանը, որը նկատվում է մինչերեսփյան ազնիվ Հիմնադրության գրամատում։ Տալոսաքը քիչ շնչահատ բան ունի Գլեդսթոլի հետ, բայց ուշադրելիորեն մի շարք պատմական փոքր և փատաստան մանրամասնություններ շեղափոխում Տալոսաքին Հատում են հին գրամատի Գլեդսթոլի հետ։

III, 2, 26.— Բանաս Մատրի.— Այս պիեսում Հանգիս եղող բոլոր Մատրերի Հանգստյան Հայրը։

III, 2, 30.— Սկոտան.— Էդվարդ Վինգրոլդի նշանավոր պատատական խնդիրատուն, որի տնտեսները գիրք շատ անգամ վերարտադրվել է։

III, 2, 38.— Պատմահարցան.— Առավոտյան Գավիթ քաղաքը, որին շնորհված է Համալսարանի տպագրական Հարկեցն ու նրգորը։

III, 2, 45.— Ձոն Գեմո.— Լանկաստերի Հերցոգը, Հանրադյալ Հարրը Բոլինգրոքի, որը Ռիչարդ գորեմով Լենկի Յորքյոց Քաղաքը։

III, 2, 69.— Ինձնորի ձեռնոտ է առանց կնոջ ապրել.— Բնագրում՝ a bed'lier is better accommodated that with a wife. "To accommodate.-ը այն ժամանակ ծագական իմաստ է ունեցել և նկատի է առնվում ամուսնական կյանքի դժվարությունները։

III, 2, 122.— Մեկի բանական բնով սանձեներ անելիք մեր զգայնություն.— Այսինքն՝ մեր բանական հոգիներս։ Զգայունքը կնդրից է բուլը ուզել, որպեսզի գանձապահից գրամ չտրվի։

III, 3, 182.— Ես չեմ կարող համառել գինիս գործին մեջ, որ հաղարապետ է մի ամբողջ բանակի.— Ուզում է ասել, որ նրա գինգործների մեջ հազարավոր մեղուներ են վխտում։

III, 3, 186.— Ես ձեր պանդուխտից երկու մարդ ավելի եմ կանչել.— Հերոսների անվանությունը Շեքսպիր այստեղ հաշվի առաջարկել է Բոլինգրոքի մեջ մեղր, բանի որ մեղուն այդ բեմ ամեն մեղուն հինգ հազարանոցներ և ոչ քիչ մեղր։

III, 3, 213.— Վերցրեք այս ջուրս Հենրի, յուրահատկությունը ասա ցիլինգ արհեստավարժ ֆրանսիական կրանով.— Գինին «Հենրին» է անվանում ասաց ցիլինգհամը գրամներ։ Հենրի Քաղաքի պատկերով։ Այսպիսի գրամներ հայտնվել են միայն Հենրի Յոթերորդի և Հենրի Ութերորդի ժամանակ։ Այս գրամները բերելով Հենրի Յորքորդի ժամանակներից, Շեքսպիրը թույլ է տվել անհարմարություն։

III, 3, 273.— Արթուրյան խոցեր.— Հարկի տյուդոր են կոչվել Բրիտանիայի առաջնորդական Քաղաքի պատկերներ։ Վերջինիս պատասխանում իրը ասրել են ազգական գործում Հասկացնելու այդ բանում, քաղաքի և Հարրիի ազգանունը։ Այդ խոցերի մեջ է մանր հիասքաշությունը, որը կոչվում են Մալլենց-Գրիմում (ցավատվելը հանգիստ ժամանցում) և որի ժամանակներում կրել են տարբերություններ վերի կիրառություններ անասնների։

III, 3, 274.— Դագենհամ.— Առաջնորդական Ալբերտ Քաղաքի խնդրատուի անունը։

III, 3, 298.— Տարեցության փոքրոց.— Հենրի վաստակավոր փորցնելուց, որ գանվել են հանգստության մեջ։

III, 3, 313.— Գիլո-յարդ.— Գալլա վիճակներում, որ անցի են անցնել ազգիտական ձրգուններ։

III, 3, 314.— Ես... Ձոն Գեմոնի ասացի. թե իմ գրանով իր անվական անունը կտուց.— Գեմո անունը (հերոսի անունը է, որը մտել է Յոանգրիայի Գեմո բաղադրի անունից) համաձայն է անգլիական արգասին բառի հետ, որ նշանակում է նիհար, հյուծված։

III, 3, 321.— ...և նրան գործին իմաստնասիրի երկու ներ ինձ համար.— Այդպիսիները փորձել են պատրաստել գրեթե անուն նյութ, որ նրանք անվանել են «իմաստասիրական քարեր անուններ։ Նրանցից մեկը պիտի բոլոր մետաղները վերածեր ոսկու, թեև մյուսը՝ բոլոր բոլոր հիվանդություններին։

IV, 1, 104.— Բայց գանձանակն նկարս պատճեց.— Բոլոր արքունիքներում նկարը՝ բոլոր Գերոյին, Վիլյամի ժամանակ ամենապատվի էր անհարկել Հենրի Յորքորդը։

IV, 1, 144.— Հերֆորդի կոմս.— Բոլինգրոքի՝ ապագա Հենրի Յորքորդի անունով։

IV, 2, 12.— ահնա, անտա, Ռաղբիցին.— Հավանաբար անտարի խոսքը։

IV, 4, 126.— Եղանակների կարգը խախտվել է.— Ըստ Հոլինշեդի տեղեկությունների՝ 1413 թ. Հոկտեմբերի 12-ին, քաղաքների մարից մի քանի ամիս առաջ, եղել է երկրաշարժ առանց նրանց հետևող անցանկությունների։

IV, 4, 132.— Բայց գրեի բարեր.— Անգլիական հին սովորության համաձայն, երբ քաղաքը մահամերձ էր լինում, նրա իշխանը էին փոխում քաղը, որը քաղաքի մահից անմիջապես հետո իր գլխին էր գնում գահակալելու։

IV, 4, 222.— Բանի է այն ասկին, ուր խառնարգն է ըստ. Ես բանիչ գնդ է Ինվանդրյան

գնե.— Ալն ժամանակվա մի շատ քանկարժեք գիտնի բաղադրության մեջ ասկի կար, որն ամենի քանը անասնի էր, քան թաղի մեջ գտնվողը։

V, 2, 27.— Ես քո հայրդը սուրբած Մատաղ է Մատաղից սերված, | Ալլ Հերինկան Հերինկա տղին.— Անհիշանիր է Բրաքսերությունները, որ անգի են անցել քաղաքական պատասում, կատարվել են այս պիսը գրվելուց ոչ շատ առաջ։ 1574 թ. սուլթան Մուրադը գահ բարձրանալով՝ սպանեց իր բոլոր եղբայրներին՝ որպես Հնդկաստանի Թագավոր Հանճառիրգենի։ Նրա մահից հետո, 1595 թ., նույն սրբեց և նրա որդին, որը նույնպես Մուրադ էր կոչվում։

V, 3, 60.— Սամինգո.—Ծիծեռ անվան կամ սուրբ Դոմինիկոսի անվան ուղղագրված ձևն է։ Սուրբ Դոմինիկոսը Համարվել է Հերետիկների Հավանողը։

V, 3, 93.— Բարտոլդի Պուֆը.— Բարտոլ կամ Բարտոլո քաղաքի Հռչակ էր, որին գրամով քաղաքացիները ամանաշնահարների ժամանակ։

V, 3, 101.— Թևան աշխարհի և մարդկանց վրա.— Ալստեղ և Հետագայում Պիստոլի խոսելիքը ժամանակի անցկացման մի շատ ուշադրությունների վրան ոչի պատրաստած են։ Յուրաքանչյուր պատահական է՝ Համապատասխանելիքներով իր ամեն Պիստոլին։

V, 3, 104.— Նոխնատա արմա.— Անգլիական ժողովրդական բալլադի կիսապոկերից է, որ Հիշատակվում է Հիշատակում իր պիեսներում։

V, 3, 106.— Ֆլինկո.— Հետաքրքիր Հանգամանում, որ Համարվել է արվեստների սարվում Ազգանունի բնակավայրը։

V, 3, 128.— Մեռած է, խնդիս տեղը դուռն մեջ.— Մեռ մեռ, որն ամրացվել է մուտքի դռան մեջ և որին խփել են նրա կոչերն կոնիաով մուրհակով. գա գանգի գեր է կատարել։

V, 3, 141.— Ինչպիլնեղը քոզ էրա լլարդը էրերեն Նայնպես.— Անհարկ Պրանկիսի մասին, որին Ջնջ չգիտեն էր ամեն մարդկանց ամեն գիշեր կողոպտելն նրա լլարդը։

V, 4, 10.— Ալդ գիպքում դու Հարիր կանեիներիր մեկ պլուտին քարե, իսկ այժմ ընդունելը առանձնին ունես.— Բարիկանը ուզում է ասել, թե տիրուհին իր բարեկերպ մեկը ավելի է Դալին, որ այն կապել է փորին՝ Հղի մեռնելով (Հղի կանանց այն ժամանակ ուզում են մանր պատիժներից)։

V, 4, 21.— Ես գու, կոպտագլխա գաղտնիաստ.— Բարիկաններդը կոպտյա բաներ են Համարել։

V, 4, 25.— Կարելի՞ բան է, որ արդարությունը հողրի ոտքին.— Տիրուհու սխալանությունների է. ուզում է ասել Հիշա Հանգամանը։

V, 5, 1.— Եղերդ Ինչ է, էլի ցոզ ասար, էլի ցոզ ասար.— Ալնինով ծանոթ են պալատների Հատակը. Հղնկեր են ցոզ ավել նոսր փայտերնով քաղաքների Հանգիստավոր մասերի ժամանակ։

V, 5, 29.— Semper idem (լատ.).- Միշտ նույնը։

A bene hoc nihil est.— Հետը գրան ոչինչ չկա։

V, 5, 35.— Ալիտա.— Նույնանիրից մեկն անուն։ Ամանգության Համառայն, նրա գլուխը ծանոթված է նրան գալարվող օձերով։

V, 5, 38.— Երգամ, անգլիայի Պիստոլ.— Պիստոլը յոլ քանդասանության ազա էր, բայց Յուրաքանչ Հայր անհնարով, որ արտասանի ինչը ազգության կանանց պալատում, մտքում ոչնչի նրան անգլիայի է գտնում։

V, 5, 102.— Ֆիլտ.— Բանա Հանգամում։

*V, 5, 107.— Si fortune me tormente, sperato, me contenta.
Անգլերենի առածի վրա։*

ՎԻՐՋԻՐԱՆ.—Ֆռանֆայի չմնապահ Կառարինեն.— «Հնձի Հինգերորդը», որը Ընդարձակ գրել է «Հնձի Յորերորդի» մեկ կամ երկու տարի հետո. Նկարագրված են Հնձի Հինգերորդի հաղթանակները Ֆրանֆայում, իսկ հետո ամուսնությունը Ֆրանֆայի արքայադստեր Կառարինեի հետ։

ՎԻՐՋԻՐԱՆ.—Այ՛ որ Ոչխարը եանասակի մոտով մեռավ, տոպրակ մարգիրան, մինչեն ես թալարվիմ ասիչ մարդ ե.— Տա՛ս «Հնձի» վարչական կանոն» կոմսիկրտության վերջաբանը։

«ՀՆՁԻ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ»

«Հնձի Հինգերորդը» ըստ էության մտահղացված տետրալոգիայի վերջին՝ չորրորդ մասն է, երրորդ պինդը՝ ընդլայնված պնդաւոր փառաբանված Հնձի Հինգերորդի նախ երիտասարդությանը («Հնձի Յորերորդի» առաջին և երկրորդ մասերը), ապա և թագավորությանը։ Գրվել է 1598—1599 թվականներին, որ ճաստատվում է հինգերորդ պարբվածի նախերգանքում օրվա հրատապ հարցերին ընդլայնված այն ակնարկից, ուր հիշատակվում է Էսեքսի՝ Իռլանդիա կատարած արշավանքը։ Տպագրվել է 1600-ին, վերահրատարակվել է ևս երեք անգամ մինչև 1623-ի հավաքածուի մեջ զետեղվելը։ Սյուժեի համար աղբյուր են հանդիսացել «Հնձերի Հինգերորդի փառավոր հաղթանակները» (1588) անանուն պինդն և Հոլինշեդի «Քրոնիկները»։

«Հնձի Յորերորդի» երկրորդ մասի վերջերդում Ընդարձակը խոստանում է հաստատակությանը, որ հաջորդ պինդում բեմ է բանելու Ֆալստաֆին, նրա մետ և ֆրանսիական արքայադուստր Եկատերինային։ Իր խոսքը ամբողջությամբ կատարել նա չի կարողանում. 1599-ին բեմադրված «Հնձերի Հինգերորդ»-ում հաստատակությունը չտեսավ իր սիրած «գնմիոր ասպետ»-ին։ Ավելին, տիկին Վուազի բերանից նա իմացավ, որ Ֆալստաֆն արդեն կենդանի չէ։

Ինչո՞վ պետք է բացատրել այս փոփոխությունը։

Քննադատների կարծիքով, երբ Ընդարձակը ձեռնամուխ է լինում «Հնձի Հինգերորդի» պոեմի մշակմանը, նոր միայն հասկի է գալիս, որ ամբողջությամբ առած քրոնիկը շատ քիչ նյութ է պարունակում իր մեջ։ Հարկն էր, իհարկե, ցույց տալ երիտասարդ թագավորի պայքարը լոլարդների դեմ, բայց նա անդրադարձում էր իր հայրենակիցների կրոնական զգացումները քննելուց։ Այդ դեպքում մնում էին միայն նրա ռազմական հաղթանակները Ֆրանսիայում։ Նա ինձ այդպես էլ վարվում է։ Դատարկ բովանդակությունն այս դեպքում չի խանգարում, որ նա հաստատակությանը Ընդլայնված մի պինդ։ Պարզ է, որ նա թևակոխում էր իր ուժերի առավել ծաղկման շրջանը։

Եվ, այնուամենայնիվ, ինչո՞ւ է հետինակը հրաժարվում Ֆալստաֆից։ Որովհետև, իրավացի կերպով նկատում են շեքսպիրագետները, այծ՛ վերջին մասում, կոմիկական պլանով մտահղացված այդ կերպարը կարող էր լրջորեն վնասել քրոնիկների այս ամբողջական շարքի ընդհանուր մտահղացմանը։ Պինդների հիմքում, ինչպես

տեսանք, նա որել էր ազգի հարհնամարիական ամբողջության և ուժեղ պետականության գաղափարը, բայց ամա բնմադրված մասերում հանդես բերված թագավորները շատ հետ էին այդ գաղափարները մարմնավորողներ լինելուց։ Միաժամանակ Ֆալստաֆի մոնումենտալ կերպարի և ֆալստաֆյան կենդանի, հյութեղ միջավայրի հարաբերությունը նոսին ալյան էին շարտում քրոնիկների շարքի հիմնական իդեան։ Այսպես, արվեստագետ Շեքսպիրը տեղի է տալիս մտածող Շեքսպիրին, որպեսզի Հենրի Հինգերորդը հանդես գա իրոք արքայական մեծությամբ, իբրև «ժողովրդական» թագավոր, Ֆալստաֆը չպետք է նրա կողքը կանգնած լիներ... Այդ կերպ է ստացվում այն հարհնամարիական պիեսը, ազգի նույնիսկ քրոնիկների մեջ, որտեղ գովերգվում են միապետությունն ու միապետը, զոհաբերաբար նաև անգլիացիների ռազմական սխրագործությունները, նրանց արտաքին նվաճողական քաղաքականությունը։ Մի քայլ մամա՛նց էր սա արդյոք հումանիզմի այն սկզբունքներից, որոնցով այնպես ներթափանցված էին նրա ստեղծագործությունները։ Այո՛, եթե այս երկը առանձին մի միավոր ընդունենք, ո՛չ, եթե ընդունենք ամբողջ շարքի հետ։ Պետք է անտեսել նաև երկրում տիրող քաղաքական իրավիճակը։ Նորից ուժի էր կանգնել Իոլանդիան, և «խռովարարներին» պատժող արշավախումբը գլխավորում էր կոմս Էսեքսը, թագուհու և լոնդոնյան ամբոխի սիրելին։

Եվ այսպես, արտաքին և ներքին, զուտ ստեղծագործական շարժառիթները մղում են ստեղծելու մի գործ, որտեղ այդ ժամանակ արդեն ձևավորված բացարձակ միապետականությունը բարձրացվում էր քաղաքական իդեալի աստիճանի։

Բովանդակության տակավաբյուն լինելը ստիպում է հեղինակին առավել ուշադրություն դարձնել ժամանցային վրա։ Քանի որ կենսագրական էպիզոդը Ազինկուրի տակ տեղի ունեցած ճակատամարտն է, նա այն ձգձգում է մինչև չորրորդ արարվածը, այնպես որ բարձրակետը և լուծումը (առաջին անգամ նրա դրամատիկական երկերում) համընկնում են։ Պիեսը լի է ճոռոմ հատվածներով, գործող անձերը խոսում են գնդեցիկ ու երկար, իսկ ամենից պերճախոսը մնում է դարձյալ Հենրի Հինգերորդը։ Դիտվել է նաև, որ Շեքսպիրի պիեսներից ամենից ռազմաշունչ այս պիեսը մարտի տեսարաններ չունի։ Շատ հավանական է, որ հեղինակը խոսափել է բեմական խղճուկ հնարավորությունների պայմաններում վերարտադրել բրիտանական զենքի փայլն ու զորությունը։

Հրաժարվելով Ֆալստաֆից, Շեքսպիրն այստեղ չի հրաժարվում ֆալստաֆյան միջավայրից. առանց դրան ոչ թե դժվար, այլ անհնար կլիներ կենդանացնել պիեսը։ Եվ նա հանդես է բերում Ֆալստաֆի և ինքը թագավորի նախկին բաժանակիցներին. հանդես է բերում ոչ միայն և ոչ այնքան հանդիսատեսներին աշխուժացնելու համար, այլև ցույց տալու նրանց խեղճությունը թագավորի արքայական նկարագրի համեմատությամբ։

Անգլիական ճամբարը ներկայացված է այնպիսի կենդանի տիպերով, ինչպիսիք են շոտլանդացի կապիտան Ջեմին, իռլանդացի Մաք-Մորիսը և ուելսցի Ֆլյուելեն.

ամենահիշարժան կերպարը Հենրի Հինգերորդից հետո։ Նա հանդես է ոչ միայն ռազմաճակատում, այլև իր կարծիքների մեջ. նա, երևի կարելի է ասել, մեր գիտությանը ներկայացուցիչն է։ Նա քաջ է և ուժերի զգացումից ոչ զուրկ։ Զարգացած է այնքան, որ գիտի ոչ միայն դասական գրականությունը, այլև հունա-հռոմեական ռազմական արվեստը։

Ինչ վերաբերում է հակառակորդ բանակին, ապա ընթերցողն իզուր կորոնի քիչ թե շատ հավատարակշռված, ռեալիստական կերպար. ամեն ինչ պատմել ծայրաստիճան է, Հաջորդական պատերազմը Ֆրանսիայի հետ իր խոր կնիքն էր դրել նրա ժամանակակիցների վրա։ Բայց ավելի լավ չէին վերաբերվում ֆրանսիական հեղինակները ֆրանսիական ողջ մտած անգլիացիների կերպարները վերարտադրելիս։ Այն, ասենք, Շեքսպիրի գրիչը մի տեղ իրեն զգալ է տալիս. դա այն տեղն է, երբ նա ներկայացնում է ֆրանսիական թագավորի դատերը՝ Նատարինեին։ Նա մի ծանրաբեռն աղջիկ է, այնքան անմիջական ու հմայիչ, որ անմիջապես մեղմում է ֆրանսիացիների ընդհանուր բնույթի թշնամական վերաբերմունքը։ Վերջապես չկարող է անտեսվել նաև Հենրի Հինգերորդի խոսքը իր ապանեքին. «Եվ մենք խոստանում հրամայել կիջեցնենք, որ մեր արշավանքի ընթացքում ոչ մի զինվոր չհամարձակվի գյուղից գոռով բան վերցնել, այլ վերցրածի համար անպայման վճարել և որևեսզի ոչ ոք չհանդգնի որևէ ֆրանսիացու կշտամբել կամ նախատել արհամարհական անպարկեշտ խոսքերով...» (III,6)։

Փրոնիկի կենտրոնական հերոսը, իմաստին, Հենրի Հինգերորդն է։ Վերպարի տարած էվոլյուցիային մենք արդեն ծանոթացանք։ Այստեղ նա հանդես է գալիս բնավորության համարյա թե նոր գծերով։ Նա շատ է հիշեցնում Շեքսպիրի միանգի պատկերացրած, բայց չեմ չհանած մի հերոսին՝ Համլետի որդու։ Ասել է թե՝ նա հակոտնյան է Մաղոյի Թամերլանի. երկուսն էլ աշխարհակալ են, ճիշտ է, բայց այն ժամանակ, երբ Թամերլանի համար միակ արդյունքում իր քաղաքականն էր, Հենրի Հինգերորդի համար՝ օրինականությունն է։ Ժառանգական իրավունքը։ Այս Հենրին տարբերվում է նաև Ռիչարդ Երկրորդից, Հենրի Չորրորդից, էլ չեմ խոսում իրենից հետո պատմական ասպարեզ իջած Ռիչարդ Երրորդի մասին։ Ունենալով վատ անհատականություն, նա նախ և առաջ թագավոր է և միայն թագավոր։ Հակառակ իր հոր, որ գահը ձեռք է բերում խորամանկությամբ և ամբաստանում է դավաճանությամբ, նա ուղղամիտ է և ճշմարտացի։ Որքան էլ դժոխագրգիռ, նա կարող է ներել անձամբ իրեն հասցված վիրավորանքը, բայց չի ներում իր բարեկամներին, երբ սրանք մասնակցում են սպանել նրան, քանի որ դրա մեջ պետական իշխանության դեմ մտանողացված դավադրություն է տեսնում։ Շատ լավ իմանալով ազնվականության, մանավանդ սրա վերնախավի սոցիալական ու դասային բնույթը, նա հանգում է այն գիտակցության, որ երկրի օրհասական պահին միակ վստահելի հենարանը բուն ժողովուրդն է։ Ահա թե ինչու Ագինկուրի ճակատամարտին նախորդող գիշերը նա թափառում է զորամասերում, զրուցում է հասարակ զինվորների հետ՝ իմանալու համար

Ցրանց տրամադրությունը։ Հեղինակն իր ձերոնին օժտում է տիպական պրոլետարական գործչի, ռազմիկի քաջությամբ, ազնիվ մարդու ուղղամտությամբ։ Նա գույներ չի խնայում, որպեսզի այս և մի շարք այլ բարեմասնությունների շնորհիվ Ցրան դարձնի ալեհիսի կերպար, որ իդեալական լինելով՝ միաժամանակ համոզիչ լինի։ Մի խոսքով, այդ կերպարը ժամանակի սոցիալական պատվերն էր, և Ընքսպիրն այդ պատվերն ավելի քան փայլուն կերպով է կատարում։

Նրա աննմանական մեղքը չի թողել, որ այս քրոնիկը լուսի ճառի շրջանի լավագույն գործերի խորությունը։ Նա կարող էր անկեղծորեն ասել, որ ինքն արել է իրենից կախված ամեն բան՝ արդարացնելու համար քաջարձակ միապետության գաղափարը։ Բայց միևնույն ժամ ճարտ է, որ այդ միապետության իդեալականացումը ոչնչով Ընքսպիրի մոտ չի ստեղծում գեղարվեստական արտակարգ կատարելություն։

ՏԱՆՊԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ*

ԱՆՆԻՊԻԿ.— Այս փոխիկ քիմը, ամառազնեի այս կովասեղնի, ‖ Կարա՞ղ է միթե Ֆրանսիա առնակ զորաժեռ ջնդրկիլ.— Հենգոնի մի քանի թագավորների բժմերը վերափոխված են Հայկ սպյորաթոզի համար սարքված տանուտեռամածներից։

I, 2, 12.— Սալիճ առնեմ.— Նկատի ունի Սալիչյան գրենքի՝ Ֆրանսիան մի ժամանակ սիրող ֆրանկների հին գրենքների ժողովածուի հեղվածներից մեկը։

I, 2, 43.— Փարամոնդ.— Մերովինգների գինատոհոյի լեգենդար հիմնադիր. պատմական ժամանակագրությունում նրա անունը չի հիշատակվում։

I, 2, 83.— Ամոս Տանեհարդ Լյուտերիկոսը...— Իրապես՝ Լյուտերի հետևորդ Ընքսպիրն արտահայտվում է Հայկենքի թույլ տված սխալը։

I, 2, 98.— Եվ տակավին Ֆրանսիայի Սալիճ առնեմը ճանաչում են մեր դեմ ‖ Արքելակներու մեր պատանեկերը Ֆրանսիա ճանգնեզ.— Արքեպիսկոպոսի բոլոր փաստարկները Ընքսպիրն ամրոզջությամբ քաղել է Հայկենքի տիրակալների-ից։ Իրականում հենրի հինգերորդի հավակնությունները Ֆրանսիական գահի նկատմամբ, մեծ նույնիսկ ժառանգականությանը թույլ տանք կանոնի գեղ, իրավարանորեն անհիմն են, քանի որ այդ կարգի իրավունք կարող էին ունենալ միայն Մորտիմերները իրկն Իզաբելլա Ֆրանսիացու, անգլիական էդվարդ Երկրորդ թագավորի կնոջ և էդվարդ Երրորդ թագավորի մոր, ամոթ քոռան ժառանգները։

I, 2, 105.— Պիտ բվեց.— Առավառության գրկերից հենց։

II, 0, 0.— Ռոմերին բներ ‖ Մեր անգլիական մերկուրեանները...— Մերկուրիուսի՝ առավոտնյան արտասուն այդ բանկերի մեջ հասած պատկերներում նա ներկայացվել է ասգների քենք անեցող։

II, 0, 0.— Այնպես չեմ ասի ‖ Որ մեր պինակից մեր սիրտը խռանի.— Կատակով սիրարկ ժամչյան հիվանդության մասին։

II, 1, 29.— Կարնեգ ինչպե՞ս եմ, պանգոկապետ Պիստոլ.— Պիստոլը պանդոկի տեր է գտնում այն օրերը, երբ ժամանակում է պանդոկի սիրուհու՝ սիրելի Վառյի հետ։

---

* Մանրամասնությունները կազմել է Ն. Մուրադյանը։

II, 1, 39.— Ինձ մեծ ակռաներս կլինեին սատանին տեսապիղծչյան և սպանելու չյան.— Տիրուհին ասում է սպիտակադեմչյանը, փոխանակ սպիտակերեսչյանը։

II, 1, 52—53.— ...թռվռկան է ար || ես իմ պիսակի նրանք ակռեմ...— Ակնարկում է Պլաուտոսի անունը. platci նշանակում է պիսակներս, սպրճանակ։

II, 1, 55.— Բարբառեմ.— Պնորից մեկի անունը։

II, 1, 73.— Ծեծասոյան լուծ.— Կրնան հայտնված էր իր կատարի սրտապրանի շնորհով։

II, 1, 77.— Կռնդիցս.— Հայի գիշերգիրքի, սրտյանան թարգմանած Տրդիյոյ անունս սպրիմ սիրուհը նրա անունը համանիշ է գռանում անասնի (ում՝ Ակրոպիդի սիրելյա և Կրնդիցս հրիչ)։

II, 2, 53.— Ջնդրասեմ.— Մասիմնդրան անվան կրճատված ձևը։

II, 2, 174.— Մատրոսչյանս ասիկ առաց իրազործելու.— Հայկական սիրանիկներում հաղորդում է, որ Քնդրչյի կոչը ձգում էր սպրտալ Հինի Հինգերորդին հագուստ Մարսիների։

II, 3, 2.— Սանձս.— Այս բանտախտանի նոհգնից Մասիմնդրան տանող հանապարհի տասչին ասիմատ վիրչն էր։

II, 3, 8.— Աղքատի պիրկ.— Հրատարակչի սիրուհին ասում է ասել՝ «Աղքատների պիրկ»։ Աղքատը հին բրիտանիի չնգնեցար թագավորն է։ Աղքատեցը, քան Ասոլտանչին, մարգկային ցեղի նախատայրերից մեկն է։

II, 3, 13.— Մկրտ տեղատվությանը տվելու պատճե.— Շատ հին հավատալիք, մարդին մեռնում են, երբ տեղում է տեղատվությանը։

II, 3, 35.— ...Բայց չէ՞ որ ես ունամատիկ եր...— Տիրուհին ասում է rheumatic (ռևմատիկ), փոխանակ ասելու lunatic (խելագար, լուսնոտ)։

II, 4, 48.— Ավազ Բոստոն Հռոմեացի.— Հին Հռոմեական հերոս, որ երկար ժամանակ մնում է խելագար, որպեսզի հաստատապես կարողանա պատի բերել բանտում թագավոր Տարկվինիոս Գոռոզին ժողովրդից անկու իր երազները։

II, 4, 66.— Մեր պատասխանը Քրեսի անել Եսկատոմֆատոսում...— Այդ հանգամանքը տեղի է ունեցել 1346 թվականին։

III, 2, 6.— Հարիկիր.— Ծովափնյա ոչ մեծ քաղաք Հռոմի մոտակայքում, Հռոմ նշանավոր հանգստավայրս։

III, 2,2.— ...ավազ ներսացա, մի ինչ սպասիր.— Ակրոպիդի անփութությունը. վիրը (II 1) Բարբարիք չկարանում էր։

III, 2, 20.— Քան թե սյոսանիդ նոտան փախչիլը.— Անդրադան մեզ չհասած մի երգից հատված։

III, 2, 11.— Ներմանդոլիներ. գրանի բոլորը գիտ են, խոսնանիկ.— Անդրադան քաղաքական ասելը սերում էր հորմանդան Հերցոգ Վիլհելմ Ներմանդից (II գ.), որը ապրելին մեռնել էր։

III, 2, 102.— Վերցո՛ւ, Մանուա, վասսանիդ գնմաց.— Գործիչան է ունեցել ասկարտը, քան որի երկու են ասվել նույնիսկ քիմանի պատերիչան գնացանին նաև վատ լույս համ վիրտվորանք հաղորդելու գեղցում։

III, 7, 17.— Նրա կնդրանի ամենամեծատա հարյուրը Հարմանի առնից ավելի խաղրամիլլում է.— Ծղրտար երգիանի թատրում. իրրև սերտ և իրրև հրաժարական գործիք։ «Ամենահարատա, քանի որ սերտի տարրեր մարդիկ տարի հրաժիրվից են։

III, 7, 17.— Հարմա.— Հանվանան տատված Հերմեսը կարգացել է հարատարտին արվեստը։

III, 7, 24.— Բանտանդ ալիտարեր մեզ հարամի և առևանգել աննայա...— Անհայտ աղիտարեր տանելով հանգստանում են գնանց չհայտնարերված երկրներից։

III, 7, 93.— Ես կարեում եմ, ես իր բոլոր ոգևորեներին կտամ.— Ծպտյագիան ոգում է ասել, որ թագաժառանգը խոստանում է մյուսի որս ոգևոել, քանը ոչ մորը։

IV, 0.— Ոսոխի բն իշխան ‖ Հնձի ատրաչի գնմիկն են նայում գիշերում անկիս, ‖ Որ մեր անատուն նեռիով գինցնեմ.— Բանաստեղծական պատկերագիր. պիեսի բնթացքում Հնդրկի գիսավոր գինվորները մոլվում են Հանգիստանների հետ, որոնց պրոմատուրգը հրամցնում է անանկատ բնույթ վրա Հանգիս բնդում թագավորի կիրակորը։

IV, 1, 22.— Ուսոր Դավթի որդ.— Քրնեքի Հանգստատեղում (ուսոր Դավթի որդ), որանց էգվատը նշորդը գլխովին չտիրտիում է ֆրանհիացիներին, ոչնչի է ընկնում ոտնյալների փոնդը մի բնդմատման ժամանակ, պրատի մի բանչարանագում։ Ի հիշատակ պրան՝ ոտնյալները ուսոր Դավթի որդ իրենց գլխորինները գործարել են պրատով, որ և գտնում է յոթերնամ ոգոչյին խորհրդանշան։

IV, 1, 238.— ... ֆրանհիացիներ կառոդ են մեր մնի գնմ ունե ֆրանհիական գլխագրամ ետնել, որ մեզ կլարձնե.— Բնագրում՝ բառախաղ. crown կրան (գրամ) և գլխի գագաթ։

IV, 1, 280.— Հիգերնամ.— Ազգանվան անվանումներից մնկը։

IV, 1, 282.— Ինչարդի մարմինը նս արհայարեն բաղնցի նարիզ.— Ինչարդ Նրնբարդի գիսավոր ատանց մնամյանքի քագմած ընդլնում (Հերֆիորդշիրում) մնկրի Հինգերարդի կարգադրությամբ Հանգիսավոր կերպով փոխադրվում է Վեստմինստերի աբբայություն։

IV, 2, 42—45.— Ալն կղզու ատանման ցնանկյնե՞ր... Ներնատզի գալամ են ազատատուն.— Գրանգրնի անգլիացիների մասին խոսում է այնպես, որպես թե նրանց ազգին գիսավոր են, անգլիական գրոշների մասին՝ իրրև պատատատված յոթերի։

IV, 4, 18.— ...Ջարմիկ իմ.....— Մոլարների գինում է վնասազանգին։

IV, 4, 47.— Ալստր Կրիսպինի ատուր տանի տեղ է.— Նրնու հգրարչներ, որանց Հիշատակը տանվում է նույն որդ, Հանմնդրնի 25-ին։

IV, 7, 10.— ... չէ՞ որ նա ծնվել է Մանմատում.— Մոնմատը գտնվում է Ուելսում, Ալլանչնի մնհգամարտում։

V, 0.— Նրան կալտուռնու մնե զրադիոք.— Անհարկ էտգնի ատչագի մասին, որ Հնռնարնվում է 1588-ին՝ Բալտնգիայում բանկված ապատամբությունը մնչնու Համար։

V, 0.— Միքաելին նետ, որ խաղաղություն ‖ Հատատան երկու կողմերի միչև.— Գերմանական կալտ Միքնելմանը չտնում է, քնն անհարց, մյնսորգի գեր կատարել Անգլիայի և Յրանհիայի միչև։

V, 1, 27.— Գագվալտեր.— Ուելսի վնրչին քագավորը։ Ուելսում նրա անունով է կոչվում մի լնո, որի վրա շատ ալիներ են ատանում։

V, 1, 31.—Դուք երեկ ինձ լուռան գնեակիս անվանեցիք.— Ուելսի լնրչ լուռանրը ատչակը անգլիացիների Համար ատվորական մի բան էր։

*V, 2, 19.— Երանց չանգել են մանատիրատ, անձ ‖ Հրանգների ամրագնփուով.—*Բնագրում՝ The fatal balls of murdering basilisks—*Մահացու բատիլիսկների արնատաքան գնդակը կրկնակի նշանակությամբ. basilisk—ատատագիչատան մոտիս, որ իրր քի ատատում էր մնալ իր նայվածքով և բատիլիսկս՝ քիգանոքի մի հին անուն։*

«ՀԵՆՐԻ ՎԵՑԵՐՈՐԴ»

«Հենրի Վեցերորդի» երկը մասերը, ամենայն հավանականությամբ, գրված և բեմադրված պիտի լինեն 1590—1592 թվականներին։ Որոշ չափով վիճելի է մնում Երանց գրության հերթականության հարցը. դեռևս վերջնականապես չի հերքված այն

ենթադրությունը, թե առաջին մասը գրվել է երկրորդից և երրորդից հետո։ Պինդի առաջին մասը Ջեֆրիսի կենդանության օրոք առանձին տրված չի տեսնում. այն առաջին անգամ հրատարակվում է 1623 թվականի ժողովածուի մեջ։ Երկրորդ մասը տրված է տեսնում 1594-ին այս ընդարձակ խորագրով. «Փառապանծ երկու տոհմերի՝ Յորքի և Լանկաստերի գժտության առաջին մասը, որտեղ պատկերված է բարեհամբույր դուքս Հենֆրիի մահը և դուքս Սաֆոլկի աքսորն ու մահը և որքնգնական վախճանը գոռոզ կարդինալ Ուինչեստերի, Ջեկ Քեդի հպարտ ապստամբության, ինչպես և դուքս Յորքի՝ գահը ձեռք գցելու առաջին ձիրտումներով։ Երրորդ մասը ևս նախորդ տրված է տեսնում 1595-ին այս խորագրով. «Ճշմարտացի պատմություն Ռիչարդի՝ դուքս Յորքի և բարեհամբույր թագավոր Հենրի Վեցերորդի մահվան մասին՝ ընդարձակ վերաբերությամբ Լանկաստերի և Յորքի տոհմերի միջև եղած գժտության...»։ Այս հրատարակությունների տեքստը այնքան տարբեր է 1623-ի Երկերի առաջին ժողովածուի մեջ մտած տեքստերից, որ երկար ժամանակ այն կարծիքն է իշխել, իբր թե դրանք իրապես պատկանում են Շեքսպիրի նախորդներից որևէ մեկի գրչին (Մարլո, Գրին), որ հետո վերամշակել է Շեքսպիրը։ Պիտեր Անդերսենը 1924—1929 թթ. ապացուցում է, որ 1594 և 1595 թվականների հրատարակությունները Շեքսպիրի իսկ պիեսների աղճատված («տավազակային») հրատարակություններ են, որ գրի են առնվել ինչպես-որ։ Երկրորդ մասի ամբողջական տեքստը տպագրվում է 1600-ին և ապա, երրորդ մասի հետ, այս ընդհանուր վերնագրով. «Ամբողջական Շեքսպիրը փառապանծ երկու տոհմերի՝ Յորքի և Լանկաստերի գժտության»։

Սյուժեի աղբյուրն է Հոլինշեդի «Քրոնիկները»։ Գործողության ժամանակն է. առաջին մասի՝ 1422—1444, երկրորդ մասի՝ 1445—1455, երրորդ մասի՝ 1455—1471։

Ստեղծագործական հենց առաջին քայլերից Շեքսպիրը հաճախ է բերում ինքնուրույն մտահղացություններ. նրա քրոնիկների բովանդակությունն են կազմում պետական և հասարակական կյանքի հիմնական հարցերը, իշխանության, դասերի փոխհարաբերության, եկեղեցու դերը պետության մեջ, հարցեր, որոնք առանձին ջղաձգական ջանասիրություն ունեին։ Երբ, օրինակ, Մարլոյի համար առաջին պլանում կանգնած էր անհատի պրոբլեմը («Էդվարդ Երկրորդ»), ապա Շեքսպիրի համար հիմնականը պետականության հարցն է։ Նրա հիմնական թեման այս և մյուս քրոնիկներում՝ պետության բախտն է ընդհանրապես։

Երիտասարդ դրամատուրգը գրել վերջից այն օրերին, երբ իր հայրենիքի վրա կախվել էր օտար ճնշողների ճնշիչ ժամը՝ ամենալարված և դրամատիկ սրանը Անգլիայի պատմության մեջ։ Մահացու վտանգը հասարակության բոլոր դասերի համախմբում էր պահանջում բացառիկ միասնության հովանու տակ։ Սա՝ տեսության մեջ։ Իրականության մեջ այդ դասերն ու խմբերը իրար հակասության մեջ էին միմյանց հետ առանձին-առանձին և պետության հետ՝ բոլորը միասին։ Որքան էլ երիտասարդ՝ Շեքսպիրը չէր կարող չտեսնել իրեր արմատ ունեցող այդ հակասու-

թյունները։ Ազգային կյանքում միասնության՝ ամա՛ն թե ինչը կփրկեր երկիրը։ Եվ այդ միասնությունն էլ կարող էր ապահովել միայն թագավորի գլխավորած կենտրոնացված իշխանությունը։ Այդ ժամանակ պապիի դիրքավորումը միանգամայն առաջադիմական էր, և ինձ այդ դիրքավորումն էլ ուզեին հումանիստներից։

Ընթերցողը պիտի նկատի ունենա, որ գլխավոր հերոսը Շեքսպիրի քրոնիկներում ոչ բոլոր դեպքերում է նա, որի անունով կոչվում է պիեսը։ Այսպես, օրինակ, այդպիսին է առաջին հերթին Տոլբոտը։

Իր նկարագրով Տոլբոտը էպիկական հերոս է։ Նա օժտված է այն բոլոր բարձրամտություններով, որոնցով որ օժտված են լինում հայրենիքին միշտ վերջ ի վերջ ծվիրված, նրա փառքի համար զոհվելը իրենց համար գերագույն պատիվ համարող քաջերը։ Նրա ծվիրվածության մեջ ինչ-որ հին, հնամենի, ավանդական բան կա, թեև նա ինքը իր ծառայությունն է հանդես բերում հենց բացարձակ միապետությանը։ Ինչևէ լորդ, ապա ստանալով կոմսի տիտղոս, նա ժողովրդի զավակն է մինչև ոսկոր ու ծուծը։ Նա հերքում է ամեն տեսակ նահապետություն ու շահամոլություն, առավել քշնամի է հայրենի թոզամոլ ու փառասեր ազնվականներին, քան ցույնիսկ ֆրանսիացիներին, որոնց մեջ առնվազն ազնիվ հակառակորդների է տեսնում։ Նրա էությունը հիանալի բացահայտվում է այն տեսարանում, երբ կոմսուհի Օվեռնը, խորամանկելով ու խաբելով, նրան իր սպաշարված ամրոցն է հրավիրում։ Կոմսուհին ցնծության մեջ է. վերջապես առասպելական հերոսը իր ձեռքում է, անգլիացիները զբոսված են իրենց դիրքազրկից։ Նրա խոսքին գնին պատասխանում է, որ ինքը Տոլբոտը չէ, այլ տակ նրա ստվերը, որ իսկական Տոլբոտը երբեք չէր տեղափոխի այս առաստաղի տակ։ Եվ իսկապես, նրա փոխի կանչին ամենքսպես արձագանքում են պարսից դուռս սպասող նրա զինվորները, որոնք և ամենքսպես ամրոց են ներխուժում։ Ամա՛ն թե ով է իսկական Տոլբոտը,—ասում է նա ապշած կոմսուհուն։

Ֆրանսիական բանակում առաջատար հերոս է Ժաննա դ'Արկը։

Շատ է գրվել ֆրանսիական ազգային հերոսուհու շեքսպիրյան մեկնաբանության մասին, բայց որում դրամատուրգը քիչ անգամ չի մեղադրվել այն բանում, թե նա նեղ ազգային տեսակետից է մոտեցել այդ լեգենդար գեղջկուհուն, որ հետագա սերունդների հիշողության մեջ մնացել է իբրև հայրենասիրության և ազատասիրության եզակի մի օրինակ։ Բայց մի՞թե ավելի լավ են վարվում նրա հետ իր հայրենակիցները, նա քաջության ու մոլեռանդ նվիրվածության մեջ փնտրելով ինչ-որ կախարդություն և որպես կախարդի էլ հրկիզում են սոսկալի ժողովրդի աչքի առաջ։ Այս դեպքում Շեքսպիրը թերևս կարողանար արդարացնել, ասելով, թե Ժաննա դ'Արկը զավակն էր մի երկրի, որի դեմ մեկ հարյուրամյակ պատերազմի մեջ էր իր հայրենիքը։ Բայց Շեքսպիրն այլ կերպ է վարվում. Ժաննայի մեջ ցույնիսկ ցույց է տալիս ազնիվ ու վեհ շատ գծեր. նա քաջ է իսկապես, խիզախ, մշտապես ու անվերջ նախանձողող, արտակարգ կերպով տոկուն ու համառ։ Ինչ-որ մի չբացահայտված իմաստություն կա ժողովրդի այդ պարզ զավակի մեջ. ասես նա ներքուստ որոշ է,

որ իր տգետ հպարտնախիցներն հավատում են իր մեջ ծառած դիվական ուժերի գո-
յությանը. միևնույն ինքը բնավ չի հավատում դրանց, քանի որ միշտ էլ ծիծաղ
դնում է սնփական խելքի, խորամանկության, ճարպանոնության վրա։ Ակռ է,
որ որացել է Շեքսպիրը։ Ի՞նչ կասկած չի կախարդը պղծ ժամանակ դ'Արկի մեռ,
որը կրակոտ խոսքով, ո՛չ, արտակարգ մի տրամաբանությամբ համոզում է թուլամորթ,
անվճռական ու հպարտնադավ Բուրգոնդիայի դքսին կարմրել իր արաձի համար և
վերադառնալ ֆրանսիական բանակը։

Այն ժամանակ, երբ օրհասական րոպեին ժանդա դ'Արկը դիմում է չար ոգիների
օգնությանը (մասն Ա, V, 8), Տոլբոտը, ինչպես տեսանք, դիմում է իր հպարտնախի-
ների օժանդակությանը։ Սրանով են, իսկապես, նրանք տարբերվում միմյանցից և ոչ
թե ազգային պատկանելությամբ։ Ակռ էլ հենց հետարաքրքրությունն է տալիս հեղինակին
Տոլբոտին դարձնել իդեալական մի հերոս, որ և՛ իր բարոյական նկարագրով, և՛ իր
անձնական արժանիքներով համապատասխանում է ոչ միայն ֆրանսիական հերոսական, այլև
հպարտնի ֆեոդալներին։

Անգլիական ճամբարը բնավ էլ լավ չի նկարագրված ֆրանսիականից։ Եթե
պնտեղ դիմադրական շարժումը գլխավորում են գիշատիչ, եգոիստ ու փառասեր
ազնվականներ, ապա ապտեղ, բացառությամբ Տոլբոտի և իր տղայի, ինչպես և,
իհարկե, առանձնական կանգնած կամազուրկ, իրադարձությունների ետևից քարշ եկող
Հենրի Վեցերորդի,—պատկերն ավելի վատ է. դեռևս Հենրի Հինգերորդի անթաղ
դիակի վրա պայթում է լորդ-խնամակալ Գլոստերի և Ռիմչեստերի եպիսկոպոսի վեճը
իշխանության համար, քիչ հետո թշնամական տոները համախմբվում են երկու մեծ
լագերներում. կազմակերպվում են Կարմիր և Սպիտակ վարդերի կոտակցությունները,
որոնք պետի երկարատև, կատաղի, փոխադարձաբար հյուծող ու մաշող գեռեմարտի
մեջ քաշելով երկիրը երկար, շա՜տ երկար ժամանակ, մտնելով Անգլիայի պատմու-
թյան մեջ որպես նրա սև էջերից մեկը... Վերջապես, այդ ֆեոդալներից մեկի՝ շատ-
մոլ Սոմերսետի անվճռականության ու դանդաղաշարժության զոհն է դառնում
անգլիական բանակի հոգսն ու ապավենը. մնալով առանց օգնական ուժի, անհա-
վասար մի գետպարում իր կորստի հետ Տոլբոտ ընկնում է հերոսի մահով։

Շեքսպիրը պատմությունը չի դիտում, այլ ըմբռնում է և ըմբռնում, ինտուիտիվ-
րում է միայն իբրև բանաստեղծ։ Պատմությունը նրա համար ավարտված, քարացած
մի բան չէ, այլ կենդանի, շարժվող մի երևույթ, կենդանի նույնիսկ իր գործող անձե-
րով։ Այդպես է նա ընկալում այն տեսարանը, որտեղ հանդիպվում են Կարմիր և
Սպիտակ վարդերի ապագա կոչված կոտակցությունները։ Այդ տեսարանը քրոնիկի
երկրորդ մասում ալքան կենսական, բնական, տրամաբանական է, որ հետագա սե-
րունդները այն միայն այդ կերպ են պատկերացնում կատարված։

Եթե առաջին մասում կենտրոնական դեմքը Տոլբոտն է, ապա ապտեղ լորդ-
խնամակալ Գլոստերն է։ Բայց պետք է միայն պատկերացնել նրա դերությունը, ալ-
նվականը վերնախավը բաժանված է երկու թշնամական բանակի. ամենուր դալ,

խարդավանք, բանաբկություն: Բոլորը բղոդի դեմ են, բոլորը միասին թագավորի դեմ, այդ անգամ, թուլամորթ, խեղճ ու կրակ Հենրի Վեցերորդի, որ ծնվել էր մի խաղաղ միջավայրի համար, բայց ոչ երբեք մի պետության, որ բախտավոր է հանգստությունից: Պալատական բանաբկությունների այդ փոթորկվող ծովում Գլոստերը դեռ չի սուզվել, բայց փրկության ափ ինչ-որ չի տեսնում:

Նրան մի վիրջին, այս անգամ արդեն մահացու հարված է հասցնում ոչ ավել ոչ պակաս նրա կինը՝ դքսուհի Գլոստերը. փառասեր այս կինը, չկարողանալով տանել Մարգարիտ թագուհուն, դիմում է կախարդների օգնության, որի համար և նետարկվում է մահապարտի: Որքան էլ ծանր, օրենքի առաջին հետաքրքիր Գլոստերն արդարացնում է դաժան վճիռը: Բայց օրինապահությունը մի անգամ էլ է ստիպված հանդես գալու անօրինականության կողմից. նա ևս զոհ է դառնում պետության թշնամիների, որ նույնն է թե իր թշնամիների դավին:

Այնա և պետության դեմի մեծ են իշխանները Մարգարիտ թագուհին և նրա սիրեկանը՝ դուքս Սեֆոլկը, ինչը նա, որ Մարգարիտին բերում է Ֆրանսիայից, նախօրոք, ընդունված սովորության համաձայն, ամուսնանալով հետը (իսկ անվանական կնքով, իհարկե) Անգլիայում գտնվող թագավորի փոխարեն: Մեզի և աղոթքների տրված թագավորին նրանք կարող են հաշվի չառնել. նա, որ չկարողացավ փրկել իրեն մինչև վերջ ճնշված Գլոստերին, մի պետություն փրկել, իհարկե, չի կարող:

Իր սահմանադրական տարերքով ոգևորվություն սիրող բանաստեղծը այս թնդալին ձեռնարկելիս հավանորեն պետք է որ շփոթված լինի. Հենրի Վեցերորդի ժամանակակից Անգլիան ապրում էր այնպիսի մի ոգևորվություն, որ բաղկացած էր բնավ էլ ոչ փոքր, այս դեպքում արդեն՝ որոշակի հասցե ու գործող աճի ունեցող ոգևորվություններից: Կորնաճվելով, ազնիվ Գլոստերը հետը տանում է և իր սիրելի թշնամի կարդինալ Բոֆորտին, որ այդպես էլ չի տեսնում իր փառասիրական իղձերի կատարումը: Բայց նա հետը տանում է նաև հավատքա թե իր կնոջ նպատակին հասած Սեֆոլկին. նա, որ անթագակիր թագավոր է այժմ, պիտի ժողովրդի առաջ հաշիվ տա ոչ միայն Գլոստերի, այլև իր գործած բոլոր չարաշահումների համար: Եվ խղճահար կնքով վտարվելով երկրից, նա իր անխտումնակ վախճանն է գտնում մի նավի վրա, ծովահենների ձեռքից: Վերջապես, ասես ի լրումն այս ամենի, Լոնդոնի մեծ գլուխ է բարձրացնում մի բախտախնդիր մարդ Ջեկ Քեդ անունով, իրեն թագավոր հայտարարելով, ամբոխի գլուխն անցած՝ նա արշավում է Լոնդոնի վրա. գրավում է այն առանց դժվարության, բայց և հեշտությամբ էլ իրեն գտնում պարտված ու լքված և նույնպես անխտում մի վախճան է ունենում:

Արտես, մեծ դրամայի գործող անձինք ընդհանուր քաոսի մեջ իրար ոչնչացնելով, տապալել են բաց անում նրա համար, որից և իրոք կախված է երկրի բախտը օրհասական պահերին՝ ժողովրդի: Նրանն է վերջին և վճռական խոսքը: Եվ պատմական քրոնիկն ստիպված է լինում լալացնել իր շրջանակները: Թագավորների և

իշխանների սովոր փոքր բանը այժմ պիտի «տեղավորեր» ժողովրդական զանգվածների: Այս նոր գործող ուժը միաժամանակ սպանելու էր նոր հզոր պատմական երևույթների ծնունդը, երևույթներ, որոնք հետևանք էին ոչ թե առանձին ժողովրդի անհատների ձեռնհասության կամ քաջության, այլ հենց ժողովրդական մասսաների գործունեության: Այդ ժողովուրդը պիտի հանդես գար նաև «Հինգի Հինգերորդում (տնտեսք արդեն), «Հուլիս Կետաթ-ում, «Լոմբոլամում»:

Ի՞նչ կարծիք է ունեցել Շեքսպիրը ժողովրդի մասին ընդհանրապես, ի՞նչ կարծիք է ունեցել նա, մասնավորապես, «Հինգի Վեցերորդ»-ի երկրորդ մասում հանդես բերված Ջեկ Քեդի ապստամբության մասին: Մատ քննադատներ, հենց այդ ապստամբության վերաբերությունից հնչելով, հեղինակին մեղադրել են արիստոկրատիզմի մեջ, այն բանի մեջ, որ նա ժողովրդին ծաղրանքի է ենթարկել ամբոխի հետ, ցույց է տվել սրա անիշխանական արարքները, անկուլտուրականությունը, անիմաստ գաղափարները: Նախ, Շեքսպիրը բնավ էլ ժողովրդին չի ներկայացնում ամբոխի հետ: Եթե առաջինը հավաքական, մնալում հասկացության է, ապա երկրորդը ժողովրդի տականքն է, քաղաքային խոժանը: Ապա, այս և մյուս քրոնիկներում ազնվականությունը ժողովրդի համեմատությամբ բնավ էլ լավ կողմից չի ներկայացվում: Մի՞թե այդ յորքերը, սեֆոլկները, սոմերսետները որևէ բանով գերադաս են հասարակ մարդկանցից: Միչտ է, և՛ ազնվականությունը, և՛ ժողովուրդը դժգոհ են օրենքից: Բայց այն ժամանակ, երբ ազնվականությունը, դուրս գալով կենսագոնական իշխանության դիմ, ցանկանում է հազուրդ տալ իր փառասիրական ձգտումներին, հասարակ ժողովուրդը ձգտում է բավարարել լոկ իր ընտանական կարիքները:

Հենց միայն Ջեկ Քեդի անվան հետ կապված ապստամբության վերլուծությունը բավական է դրանում համոզվելու համար:

Լանկաստերները փառասեր նորքից ազատվելու համար նրան ոգեշնչում են Իտալիայում՝ ճնշելու տնտի խռովությունը: Եվ ահա, որպեսզի կատարյալ Անգլիան վերադառնա, նորքը իր հերթին մի խորամանկության է դիմում, որի համեմատությամբ հակառակորդների խարդախությունը կատակ կարող է թվալ. նա ընտրում է իր զինվորներից մեկին, մի հաճատարիմ մարդու և ճանճնարարում ժողովրդական ապստամբություն բարձրացնել թագավորի. առել է թե՝ օրինական կառավարության դեմ: Նա մտածում է այսպես. հաջողության դեպքում նրան իր գործով նա կկանչեն Իտալիայից այս առաջել վտանգավոր ապստամբությունը ճնշելու: Որ ժողովուրդը կհաչի ապստամբներին, նա չի տարակուսում. չէ՞ որ առաջին հերթին հենց այդ ժողովուրդն է դժգոհ ֆեոդալական կարգերից, սահման չճանաչող հարկերից ու տուրքերից, հերքին և արտաքին վերջ չունեցող կռիվներից: Եվ կատարվում է ազգադավ այդ մարդու կանխատեսությունը: Ջեկ Քեդն իրեն հերկայացնում է իբրև նոմս Մորտիմեր և հայտնում իր պահանջները գահի հետ ծանոթանալ: Ժողովրդի մեջ գտնվում են մարդիկ, որոնք իմանում են նրա ինքնակոչ լինելը և այնուամենայնիվ հետևում են նրան: Ինչու՞: Որովհետև նրանց աչքում էլ չի հետաքրքրում, թե ին-

ասիթով կամ ում գլխավորությամբ են իրենք դուրս գալիս իշխանության դեմ։ Նրանց հետաքրքրում է ապստամբության ցնցուղը։ Իր հերթին Ջնկ Քեղը գիտեն, թե ինչ է հետաքրքրում ժողովրդին, ինչով կարող է գրավել։ Եվ ահա թափվում են խոստում խոստումի նոսից, «Ճնշության մեջ բոլորը կմանաչվեն հավասար... իսկ երբ ես դառնամ թագավոր... Այն ժամանակ փող չի լինի, բոլորդ կուտեք կիմեք իմ հաշվին...» (IV, 2)։

Ի՞նչն է ուշագրավը այս ապստամբության մեջ։ Այն, որ հեղինակն այս որոշակի ապստամբությանը տվել է ընդհանրապես ժողովրդական ապստամբություններին հատուկ առավել բնորոշ գծեր։ Սոսկալին է աքսիսի մի պատկեր. Ջնկ Քեղը, ոտքի հանելով ժողովրդի ընթերին խավերին, կռվում է իր նեղ, անձնական շահերի համար. նա չի հավատում իր տված խոստումներին, բայց ջանք է թափում, որ ուրիշները հավատան։ Եվ, ընդհակառակը, այնքան էլ չհավատալով նրա տված խոստումներին, ժողովուրդը տարերայնորեն գնում է դեպի դա, որովհետև՝ պայքարում է իր սեփական շահերի համար։ Որ այդ խոստումները Ջնկ Քեղի երևակայության արդյունքը չեն, երևում է քրոնիկների սրամիտ այն կոչերից, որ միշտ տարածվել են Անգլիայում։ Դրանում իր արտահայտությունն է գտել հավատարողական կոմունիզմի գաղափարը։

Ժողովրդի հետ կապված տեսարանները, մասնավորապես ժողովրդական խռովությունների և ոուզումների հետ կապված տեսարանները, որոնց համար աճցլյում Շեքսպիրին մեղադրել են հակահեմոկրատիզմի մեջ, ցույց են տալիս նրա ռեալիստական մտածողության խորությունը։ Նա չէր կարող դրանք Շեքսպիրին որպես կաշխատերպված շարժումներ, որովհետև դրանք իրոք աննպատակ, տարերային են եղել միջնադարում, իրենց կեղեքողների դեմ ոտքի կած գյուղացիները չէին կարող դաժան չլինել, քանի որ այդ տերերից նրանք երբեք գթասրտություն չէին տեսել։ Այն, ինչ արտել բուրժուական մտածողներին անօրինական էր թվում, օրինակ՝ տիվորին միանգամայն օրինական է ու հասկանալի։ Այդ օրինակիվության մեջ է հենց Շեքսպիրի ուժը։

Այդ նույն օրինակիվությունն էլ նրան հնարավորություն է տալիս ցնցուղել ժողովրդական մարտաների ոչ միայն ուժը, այլև թուլությունը։ Այդ շարժումներն ալքի են ընկնում իրենց անկազմությամբ. սովորաբար դրանք ինչպես արագ բռնկվում, այդպես էլ արագ մարում են։ Ավելորդ, նրանք տատիկ դրտրահավատ են, դրտրահավատ նույնիսկ երեկիա կեղեքիչների մասամբ։ Ահա մի տեսարան, որ պերճախոս է այս տեսակետից. Ջնկ Քեղը ապստամբներին կոչ է անում բարձրանալ վեր, իջնել վար, չհանգիստ ոչ ոքի, թափել նրանց Թեմզան, երբ գալիս է Նիֆորդը։ Սա կոչ է անում խռովարարներին՝ զենքը վար դնել, հանձնվել թագավորի ողորմածությանը։ Եվ ի՞նչ. բոլորը միաբերան գոչում են. «Ներ՛ր, պահիր թագավորին»։ Քեղը կոչ է անում չլսել կեղծավոր լորդի խոսքերը, բայց այդպես էլ չի կարողանում նա պահել ամբո-

խիճ: Կինֆորդի դեմագոգիկ խոսքը կախարդական ազդեցություն է գործում. Քեղի հունից գնացող ժողովուրդը այժմ անցնում է թագավորի և լորդերի կողմը:

Լքված ժողովրդից, Ջեկ Քեղը, ոչ ակամա արկածախնդիրը, իշչպես սովոր է մնում է մենակ ու լքված, սովածությունից ուժասպառ, հագիվ տոքերը քարշ տալով իրեն գտնում է մի ծանր կալվածատիրոջ՝ սկզբում Ափինճի պարտեզում: Էպիզոդիկ այս կերպարը հին, ծանոթ տիպիկ ներկայացուցիչն է: Նա ենթադրված է, որ թագավորին տանելով Քեղի գլուխը, դրանով ընդառաջում է նրան ու խոշոր պարգևատրանքը, մոռանալով, որ երկիրը վաղուց է զրկված դրանից: Մշնելով ժողովրդական խռովությունը՝ Լանկաստերի և Յորքի տոհմերը նոր ուժով են միավում միմյանց վրա. նրանցից առաջինին հարկավոր է պահպանել գահը, մյուսին՝ տիրանալ այդ գահին:

Այսպես է վերջանում տրիլոգիայի երկրորդ մասը. ոչ թե իսպառ գործարքով, այլ թշնամական ձեռնարկումների նոր բռնկումով:

Անգլիայի պատմության մեջ հազիվ թե լինի մի շրջան, որտեղ ներքին պայքարն ու հակամարտությունը ոչ թե տարբեր դասակարգերի, այլ դասերի, այս դեպքում հենց նույն դասի մեջ կրի այնպիսի անողոք, ծանր, այնքան անկեղծությունից զուրկ կարմիր և Սպիտակ վարդերի «հուսակցություններին» հակամարտությունների այս ամբոխաբեր շրջանը: Հետևելով Հոլի և Հոլինշեդի տարեգրություններին, Շեքսպիրը վերցնում է այդ գժտության ամենաարտահայտիչ ու դրամատիկ մոմենտները: Եվ այնուամենայնիվ, այս ամբողջ երկրորդ մասի դրամատիզմը լոկ արտաքին բնույթ է կրում: Եթե բեմում խոսքակռիվ չէ, ապա սրակռիվ է: Եվ մեկ, և մյուս կողմերը ոչ մի ճիշդի առաջ կանգ չեն առնում միմյանց իսպառ ոչնչացնելու, երկրի երեսից ջնջելու համար: Ահա ձեզ նույն Կինֆորդը. նա սպանում է միանգամայն անպաշտպան պատանի Ռուտլենդին, իսկ թագուհի Մարգարիտը՝ Յորքացանկի ներկայացուցչ հետո սպանում է Յորքի Ջորջին: Սրա որդին, վրեժ լուծելու համար, սպանում է Հենրի Վեցերորդին: Քանի որ ուժերը մոտավորապես հավասար են, ապա մաղթությունը մեկ սրա կողմն է լինում, մեկ՝ նրա, և ոտում, թափվում է ժողովրդի արյունը: Ապրում Յորքին հաջողվում է գահազուրկ անել Հենրի Վեցերորդին, հետո իշխանությունը կրկին իր ձեռքն է գցում Լանկաստերի տոհմը, վերջում, ավագ Յորքի մահից հետո արդեն, դարձյալ հաղթանակ են տանում Յորքի որդիները:

Եղրաքրատական պատերազմի այս փուլում արտակարգ կերպով հոչակվում է նոմս Վորվիկը, նա, որ քաղաքական ասպարեզ էր իջել դեռևս Հենրի Յորքցուի ժամանակ: Լինելով Յորքի կողմնակից, նա քաջությամբ հրաշքներ է գործում, օտարներ լինելին հանդուգն դիմակներ, մի նոր Տոլբոտ կդառնար նա Երիտասարդ, Յորքցիս թագավոր Էդվարդը Վորվիկին ուղարկում է Ֆրանսիա՝ Լյուդովիկ Տասնմեկերորդի քրոջ ձեռքը խնդրելու: Չկռկով ստանձնած իրագործությունը՝ Լյուդովիկը տալիս է իր համաձայնությունը, բայց հենց նույն ժամանակ լուր է ստացվում, թե թագավորը կնության է առել լեդի Գրեյին: Նատաղած Վորվիկը անմիջապես անցնում է գաղա-

դուրկ եղած Հենրի Վնցերորդի կողմը և ֆրանսիական զորքի գլուխն անցած՝ արշավում է Էդվարդի վրա։ Առաջին իսկ ընդհարման ժամանակ նրան հաջողվում է գերի վերցնել Էդվարդին։ Վոլսինկը նրա գլխից առնում է իր ձեռքով դրած թագը։ Հենրի Վնցերորդի հարար մղած նոր ճակատամարտում էլ նա գտնում է իր վախճանը։

Հենրի Վնցերորդի կերպարը այս մասում էական փոփոխության չի ենթարկվում. թուլակազմ, թուլամորթ, հիվանդոտ մի մարդ, նա շարունակում է հանձնվել խոկման և ծոմապահության, գործնական ոչինչ չձեռնարկելով այնպիսի մի ժամանակ, երբ երկիրը տակնուվրա է լինում ներքին և արտաքին ալեկոծություններից։ Տեղի տալով հակառակորդների հարար ճնշմանը, նա իր մանից հետո թագը խոստանում է Ռիչարդ Պլանտագենետին, Յորքի դքսին, այսպիսով իր որդի Էդվարդին՝ Ունկի թագաժառանգին զրկելով օրինական ժառանգությունից։ Այս գործարքը ցասումով է ընդունվում բոլոր Լանկաստերների, բայց ամենից ավելի՝ թագուհու կողմից, որ իր պատանի որդու հետ փախչում է Ֆրանսիա՝ օգնություն հայցելու իր հարևնական-ներից։ Հենրի Վնցերորդի կողմնակիցները նոյնիսկ ճակատամարտի ժամանակ չեն հանդուրժում նրա ներկայությունը։ Եվ ահա, մի բլրի վրա նա խորհում է խաղաղ, անաղմուկ կյանքի մասին և... ցավում է, որ չի ծնվել մի աղքատ հովվի ընտանիքում (II, 5)։ Հենց այստեղ էլ նրա աչքի առաջ տեղի է ունենում հետևյալ ցնցող տեսա-րանը. ռազմաճակատից գալիս է մի զինվոր՝ քարշ տալով իր սպանած հակառա-կորդի դիակը՝ պատրաստվելով կողոպտել։ Սաղավարտի դիմապահակը մի կողմ տանելով, նա տեսնում է, որ սպանել է հարազատ հորը։ Անմիջապես հայտնվում է և մի այլ զինվոր՝ նոյնպես մի դիակ քարշ տալով։ Պարզվում է, որ սա էլ սպանել է իր որդուն։

Թագավորը ցնցված է. ահա՛ թե որ հասցրեց երկիրը նորայրասպան այս պատերազմը։

Տրիլոգիայի երկրորդ մասից հանդես է գալիս մի գործող անձ, որ պիտի վիթ-խարի դեր կատարեր հետագայում, խոսքը Ռիչարդ Պլանտագենետի՝ Յորքի դքսի որդիներից չորրորդի՝ Ռիչարդի, մասին է (Էդվարդ, Էդմունդ, Գևորգ, Ռիչարդ), որ հետո պետք է դառնար դուքս Գլոստեր, ապա և՝ Ռիչարդ Երրորդ։ Մինչ սա ժամանակ հարված կհասցնի Հենրի Վնցերորդին, թագավորը մարգարեանում է ասելով, թե նա ծնվել է, որ աննախընթաց դժբախտություններ բերի երկրի ու ժողովրդի գլխին։

Եվ այսպես, Յորքի տոհմը հաղթում է. գահի վրա է Ռիչարդ Պլանտագենետի ավագ որդին՝ Էդվարդը։ Հաղթում է Սպիտակ վարդը, բայց արդյո՞ք երկար ժամանա-կով։ Ահա մեր առաջ է նրա ամենակրտսեր եղբայրը՝ պզտիկիկ Ռիչարդը։ Նա կրկնում է «խաչմանել այդ բնությունը»։ Հանդիսատեսը գիտեր, որ չարագործն իր խոս-քը պիտի կատարի։ Նա գիտեր, այսպիսով, որ ավերված այս երկրում ցանկալի խաղաղություն չի հաստատվի դեռ երկար ժամանակ։ Բայց նա, աչքառամենայնիվ, համոզված էր, որ կգա այդ օրը։

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

I, 1, 1.— Սև ծագիր, երկնեմ, և ցերեկ, վիշտ տանդ գիշերվան.— Հատ ժանրաքարշուկներ Բախվելով և Մրջնի, հեղինակը նկատի ունի ոչ միայն սրատեսությունի փոխաբերական իմաստը, այլև ճշմարտության թատրոնում ստրկացության նեղությունները բոլոր առաջատը ու պատասխանով պատկեր պրոմեթևսին։

I, 1, 2.— Ժանգի նայրավիցին Հեռու մանկան ձեռ.— Այսինքն՝ ինչո՞ւ, կովով վրնժնելիք չեն նրան ֆրանսիացիները։

I, 1, 81.— Ձեռնարկից պահել են բոլոր ըստրաններն առյին.— Ստրկելով Ֆրանսիան՝ Նապոլեոն գրկվում է իր զինակցի վրա ֆրանսիական չուշանները կրելու իրավունքից։

I, 1, 125—126.— Բշեամու նայում խառույն կվառեմ. | Ու այդ երկրում էլ մեր առաջ Գնարչ նանգիստ լինի.— Ի պատիվ առաջ Գնորդի ասեկոսասարության, Նեպլիայում բնակվում է խարույնները վառել։

I, 1, 164.— Ձիլեմ, իշխաններ, ևս երիտասարդ երգասեր Հեռերին.— Գլասների և Բեդֆորդի երգման մասին պատմում է Հոլինշեդը։

I, 2, 1—2.— Մինչև այս օրը գետս նայրակի չէ Մատս մոլորակի չարժասիք առաջը | Ա՛չ երկրի վրա ա՛չ էլ երկնքում.— Մարս մոլորակի չարժումը այն ժամանակ գեռ անհայտ էր։ Այս փաստն է բնկած պատկերալի կազմության ու անհայտ վախճանը արտահայտող փոխաբերական արտահայտության հիմքում։

I, 2, 28.— Մեր նայրենակից Ֆրաստատը Նիշտասկում է.— Ֆրաստատը՝ ֆրանսիացի հնագնավոր տպագիր (1338—1410), անհամբ գիտեր էվմորդ Ոլրտորի Նեպլիան։ Համատատ առաջան մեկնաբանին Նեպտունը վիրգրել է Հոլինշեդից։

I, 2, 38.— Ու Նեպլիան երկինց միայն ոսկանգներ ու ալիվերներ.— Նատրս Մեծի երեք գյատչիների մի, որոնց նվիրված են հին ֆրանսիական բատ երգեր։

I, 2, 39—40.— Կարծես թե նոտնց նեռներն է լարել | Ինչ-որ Նատան սարի կամ մի գոգնոցի.— Նեպտունը նկատի ունի այն ժամանակը, որի ժամերը մարդու արժանիքը խիստ է ձեռքով։

I, 2, 44.— Ոչ ոչ նեց, Բատատոր, երիցս ոչնչին.— Բատատոր նշանակում է անարիության մասնիք։ Դա ամրոցի ու Նեպտունի մի, այլ պաշտոնական անուն, որ կրում էին նշանավոր անձանց անարիության մասնիկները ժնանգավոր բացառություն։

I, 2, 53—54.— Նրա խառատիա, գոլտակող ոգին | Ոսկով և Հռոմի ինձ սիրելիներից.— Միրելը բատ ավանդության, գոլտակ է Նում քաղաքից, որ Հռոմի արքա Մարքիկիուսին ատաբատ կում է իրենից գնելու գոլտակությունները ինչ գնով՝ նվիրված Հռոմի ճանապարհին։

I, 2, 101.— Բայց Պերպերայի առավ ես կռվում.— Բիբլիական հին մարդասեր, որն իր ազնվության փրկեց Հրեաներին Քանաանի գերեվարից։ Տե՛ս «Գիրք գատաստանց», գլ. 21։

I, 2, 122—123.— Ուղ, ես ընտ եմ այն նպատա նայիմ. | Ու ժնանգամից առաջ Նեպտուն ու նրա բանակը.— Գլուստրյուսը պատմում է, որ մի անգամ Հուլիոս Նեպտրը, ուզենալով անհնազան Հռոմին իր բանակը, ծովամած հասում է նավ. մանապարհին փոթորիկ է բարկանում, ստիպում է իրարանցում գցում նավատորմերի մեջ։ Այդ ժամանակ Նեպտրը ժամանում է նավավարքին և ասում. «Թարկիմ, գու ասնում ես Նեպտրին, նրա Հնա մեքենն է և նրա բանակը։ Նավատորմերն անհիշատակ Հանգստացնում են, և նավը բարեհաջող հասնում է ոսկը։

---

* Ստանաքատությունները կազմել է Ա. Գրիգորյանը։

I, 3, 134.— Մանանեխն, արդյոք, չէ՞ որ ոգեշնչում էր ապավինով.—Մանանեխը սովորական էր մի ապուխտ էր ոգեկոչ մեկ լցրած Հռոմիկներ ուսուց և մեծամեծ արարքների համարում էր, որ ոգին էր մարդկի և քիչ պարում նրա ուժանչին ազդեցու մեջ։

I, 3, 136.— Ո՛չ, նման չեն ինչ ասուր Պլինիոսի գուսանները չինաց. | Ո՛չ Կասանդրա մայր՝ Հեպինեն.— Բյուրանիացիան Կասանդրի կամ մայր՝ ասուր Հեպինեն (241—227) քրիստոնեությունը գործից պետական կրոն։ Նա Համարվում էր մարգարե։ Մարգարե էին համարվում և Պլինիոսի յոթը կույս աղջիկները։

I, 3, 28.— Մանում են Ոլիմպիացների հպիսկոպոսը և նրա սպասավորները՝ Եոգան մուշ զարշ-Եոգուշ զգեստներ.— Հոգևոր գասարանի մասնյակները հագնում էին մուշ գորշագույն զգեստ, իսկ սիմարհի իշխանության հիմնադրյալները՝ կապույտ։

I, 3, 30.— Անիլիան սիրուհ...— Իրրև կաթոլիկ հոգևորական, հպիսկոպոսը պետության կրում էր սիմյան գլխի գիր։

I, 3, 35.— Դու չէ՞ր ներում սնոտուկ կանանց մեղքերը յալր.— Հնգոնի Տասարակաց սիներ գանգում էին Ոլիմպիացների պատիճների գործարում, որոնցից ևս Հարկ էր վճարում։

I, 3, 38.— Քաղ այս վայրը ինչ գառնա Դամասկոս.— Ըստ ավանդության Կայինը Աբելին սպանել է Դամասկոսի մոտ։

I, 3, 54.— Ոլիմպիացների գա՛զ.— Ինչպես «Երկիր և Երկնքագործ» (V, 2), այսուհև ևս Ոլիմպիացների գազ արատաստության անվանի է նրան Հարկատու Տասարակաց սիներ մոտ։

I, 4, 1.— Բառնասանում են պարիսպների վրա Ոսիանի պիեսագրությունների վարագույր և նրա տեղն.— Ելիզաբեթյան բեմում պարիսպներ չեն եղել։ Հիմնական պետ ու նրա ոգին բեմ են եկել և գնացք ուղղել վերնի Հարթակի վրա կանգնած Ոսյուրերների և Տեյլասների։ Տեսարանը վերարտադրված է բուռ Հոլինշեդի, Շեյքսպիրյան։

I, 4, 21.— Եվ գրիվ կամ պարանոցական պատերը բանան.— Պարանոցը Ելիզաբեթ մոտ, ինչպես և մարքիզը, սլամաղ, պատագրվում է իրրև արտահայտ ուժուր և կորիզ բան։

I, 4, 35.— Պլանտագենետ, վրեժդ կառնեմ.— Տեյլասը կամ Ոսյուրերների այսուհև կոչում է Պլանտագենետ՝ թագավորի անունով, որովհետև նա Էդվարդ Երրորդի և կամուրջի Ոսյուրերի զավակն էր։

I, 4, 107.— Ազին կամ պռանին, գայլն կամ գիշին.— Բնագրում անթարգմանելի բառախաղ է փ-ո, գ-ք երկվոր Հնչյունների։ Բառացի՝ «Ծովյա կամ չարաչ, գիշին կամ շնաձուկ».— „Pucelle or puzzel, dolphin or dogfish": Dolphin-ի երկարաց՝ թագավոր իմաստը չհասկանում է բառախաղը։

I, 5, 21.— Ոչ թե զուտ ջրի, այլ սառասիներով Համլիթյան պես.....— Ակնարկում է Համլիթյան Հոլոնի խորամանկ ձևակերպը, որով նա փրկվում է Համլետի զորքերից։ Վառվող հյուղեր ամրացնելով թռչնի եղջյուրներին՝ նա բաց է թողնում նրա բնակատեղի վրա։

I, 6, 4.— Ով առավոտյան զու առարկություն, դուստր Ատարեայի.— Ատրիան Համլետի գիշատասիրության մեջ արդարության առավոտահոմն է, Տուպիտերի և Յունիսայի զուստրը։

I, 6, 6.— ... վառ Ազինի ալիքների պես.— Ազինեին սիրատարված էր Վեներան։ Ազինեի պարանոցը Հիշատակում է Պլուտարքոսը, որից էլ Շեյքսպիրը բաղում է պարանոցի նմանապատկերներ։

I, 6, 22.— ...Եռաբ Ոսյուրեի բարքը վիրխարի.— Հնարքա Ոսյուրեի՝ Հայն հնարիգանահոմն, բուռ ավանդության, իր պատկին Մեհիխում բարք է կատարել։

I, 6, 36.— ...Եռաբ թե Պարեին անկատար ատիճ.— Պարսկական Դարեհին Հաղթելու Հետո, Ալեքսանդր Մակեդոնացին ամբար է վերցնում և մի քանի տարեկ ատիճ։ Այդ պատճառով նա պատում էր Համլետի պահանջը, որովհետև չէր բանանում նույնիսկ արշավանքների ժամանակ։

I, 6, 29.— Մեմ և չեմ կանչի սուրբ Պանիկին.— Սուրբ Պանիկոս Պրանեսթայի հովանավորն էր։

II, 1, 7.— Քմրուկներդ ետևովտում են բազմած բայերդ.— Ավելի վերա՝ քմրուկներդ խուլ հարվածում են, որպեսզի հանդուգնորդը լսի։ Այս դրվագը, որ Ընդոծին ամբողջությամբ փոխարկել է Ծայնանի պաշտպան տեսարանի մեջ, հոլինշեդի մոտ վերարտում է Մահի գրավմանը։

II, 3, 6.— Ինչպես սկզբումդ էիր Տանիերից՝ կուտոզի մահով.— Ըստ Հերոդոտի նամիկներ՝ Մասագետ բնիկ թագուհին, իր ամուսնու մահից հետո զորքին առաջնորդում է կռվի գաշտ, պնդացում է Կյուրոս Մեծին (մ. թ. ա. 529) և գլուխը գցում արյունով լի գինու ափի մեջ։

II, 4, 22.— Հռոգիր, բարի Վիլյամ դը լա Պոլ.— «Բարեր, բնագրում «good» մակդիրով, որ արհամարհական իմաստ ունի, գիմել են Հռոգերի ազնվականներին։ Հռոգեր անբուռ զորագրաված է այս իմաստը նրանց, ի տարբերություն բարեր տոհի ազնվական։ Բյուն, գինակիցն չեն ունեցել իրենց տարվորի վրա։

II, 4, 59.— Նա զրավում է արտագան վայրի արդիւնքներից.— Պլանտագենետը Թեմզայի գարավոր արտակյալ է համարում, որովհետև այդ վայրում արդեղված է եղել արեւ բանջարեղեն։

II, 4, 104.— Իմ ձիշտության գրաստախոսների ես պետք է գրեմ ձեր անունները.— Ձշտության արտահայտության մեջ հանդիպում ենք և «Համլետում» (I, 5)։

II, 5, 6.— ... իմ ձեղքեր Նեսսոր.— Տրոյան պատերազմի հայտ արքա զորավարներից մեկը, որին Համարել են իմաստության տիպար։

III, 1, 71.— Մեն Ռաչամոնտի, լինի քանիլ ես.— Թագավոր Հենրին այդ ժամանակ 5 տարեկան է եղել։

III, 1, 154.— Ու ձեզ ասացի էրեմ պատասում.— Այն տեղը, որտեղ Հենրին գատաստանվելիս է մինչև թագավոր հռչակվելը։

III, 1, 171—172.— Բարեացիր, Ռիչարդ, որպես իսկական Պլանտագենետ ։ Բարեացիր, ետևից ինչ չեռնվել է Յորկի տունը.— Ռիչարդին այժմ վերագրվում են իր խոլտը, որից գրկել էին Յորք ժառանգության հիմարկելուց հետո։ Ռիչարդ Յորքը ժեղագրվել էր Հենրի Հինգերորդին սպանելու մեջ։ Այս տեսարանից տետա՝ Ռիչարդ Պլանտագենետը խոչում է Յորք։

III, 1, 198.— Հենրի Հինգերորդն ինչ որ վատասկեց.— Բնագրում՝ That Henry born at Monmouth should win all—ինչ որ նշանք է թերել Մոնմուտում ծնված Հենրին։ Հենրի Մոնմուտը թագավոր Հենրի Հինգերորդն է, որ այս մակդիրն է ստացել ըստ իր ծննդավայրի։

III, 2, 66.— ...լար Հենատ.— Հռոմեացիների մոտ գերիչ ատյանն էր, իսկ ժիրիսարյան "հավատալիքներում" վերջինիս տիրոջն։

III, 2, 70.— ...պիլար.— Նիսա մոգային գիմումն են (հագուստով խառնիճան, որ արտաքին տարբերվում է մարդկանցից)։

III, 2, 87. ...Պետրարկ.— Արքեպ թագավորի՝ հին անգլիական տերերի հերոսի, լինգեսթր հայրը։

III, 2, 124.— ...կարեմ, ելրեռում է նրա շատ ազեն.— Նկատի ունի այն շատ պատճառները, որ պետում է, հավանաբար նրան։

III, 4, 37.— Թագավորության արտագան ժամին ձեր բարեր գանի.— Հենրին, որ արդեն թագավրվել էր Անգլիայի արքա, հայտնում է և Յորքանցու արքա գտանելու իր հետաքրքրի մասին։

III, 4, 38.— Տրիկա՛, գնանս տեղիդ տապրի. || Ով աստ է հաչում՝ ես գնամ է մեռնի.— Չին. վոսկան պրնկով մահտապատի էր ենթարկվում նա, ով աստ էր քաշում սրբալի մահճակալ վայրում։

IV, 1, 138.— ...գի Շաղրանգիայի տարած բաց մնի.— Հնդկի մեջը հնդկայի է. Կարմիր վոսկի բնագրվածք բոլորովին էլ չի նշանակում, թե նա գնդապատվյան է տալիս Մահմետին։ Այս արժանապատվությամբ քաղ կրկ կիշանակիր Համակիր լինել Անգլիայի տնտեսի՝ Շաղրանգիայի սրբալին, քանզի նա էլ էր քաղ կրում։

IV, 2, 22.— Նայիր, վազում է ավազն անցով. || Բայց միևնն ճամի ավարտ չրիվ...— Ալմանի մեծ ժամից հետո Անգլոյ ժամագրքերի սովորական չափն է։

IV, 2, 39—40.— Նի՛ր, բերանի է բաղաժատանքի. || Չգուշացումի գանգի է անուրթ...— Գանգին թերանը հնչում է իրրև զանգ, որ նախազգուշացնում է Տոլբոյի հոգին մտնելուն, իսկ Հրամանատարի թերանը կցորդի մտնելու քաղցրը։

IV, 7, 16.— ...իմ Տար Պետր.— Կրնան կցդա տերտեր Պետրը կոչվածում է իր տալի՝ Բնոյի համար քնար պատրաստ քալելու, բայց չի կոչվածում քալել սովորելուն և գրանով կոչնանում է նրան։ Տոլբոյը նա պատկարդի մեջ արդեն մտում է տանական վիճաբյան ու կոչնանում։

IV, 7, 18.— Ո՛, խնդիրատակ մա՛ն.— Ալստեղ, խնդրա և ոճիչոյց նկարագրում մտնը Հանգես է տալիս Հին անգլիական բնի խնդիրատակի մեջ, որ մարդում էր մարդկանց ձգտումները։

IV, 7, 61.— Ալիցնս.— Հնդկուհյան անվանումներից մեկը։

V, 1, 28.— Ի՞նչ. մի՞թե արդեն մոռացել են հաշտարարը.— Ենթադրի անփութությունն է։ Ալինչևսկոր Հենց սկզբից (I, 3) արդեն կորցնում էր։

V, 3, 6—7.— Դատ արագարար իմ ալսկիցներ, որ նեղարկվում են || Հրատարի բաներ ամենամոլորի.— Տար սրտերի բանաստեղծի համարվել է Հրատարի բնոյը։

V, 3, 25.— Կիրկի.— Ոգեհոգի և նրա ալսկիցների խոշ է գործում կախարդուհի կիրկին։ Նրա մասին Ենթադրը Հիշատակում է և «Ինալնի կոմեդիայում» (V, 1)։

V, 3, 46.— Ես համբուրում եմ մատներդ բարակ.— Բնագրում ասված է. «Ես համբուրում եմ ալս մատները»։ Մանաթագրողները համարում են այն մտքին, որ Մեծալիը համբուրում է իր մատը, նախքան նրա մեջքին զինելը։ Ի նշան խորին հարգանքի իր մատը համբուրելու սովորության մասին Ենթադրի ալնիսկում է և «Լինկի վիճակագրի» երկրորդ մասում (IV, 1) և «Ոճիչոյում» (II, 1)։

V, 3, 116—117.— Ով դու կատանա ազատարյունը, || Որ ազատ է Անգլիայի տարած.— Անգլիայի՝ մեծ արքայի չրիստոսասիրներ քոլը տան ամուսնանալ քեզ հետ։

V, 4, 61.— Հի՜ հե, տանեմ մատղաշներիս.— Հոլինշեդը պատմում է, որ մանկա գ'Ալբիր սկզբում հրկում է իր՝ տատանալի հետ անգամ կատի համար և հրամարվում է կախարդությունից։ Ծերում գտատագործում է գեղ կոլտանի, իսկ հետո, հարյա քննիչով չար ոգու իշխանության տակ, կորցնում է ամեն և խստանվանում, որ հրի է։

V, 4, 73.— Կա՛յ մեզ, Գլանեան, դու սիրանալուկ Մաքիավելի.— Խոսքը պետական գործիչ (1469—1527), պատմարան, որ հայտնի է իր «Իշխանը» գրքով։ Նրա քաղաքական տեսակետը գիտում է իրրև բարոյական սրճանքների ժխտում։

V, 4, 121.— Ով գարգարելով Եակատ արհամարհ ալ կնոջ ըտրի.— Բնագրում ասված է: «Ով ամուսնանա, այսինքն փոխարկայի փոքր քաղով։

ՎԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

I, 1, 136.— Ուրտե է, անշուշտ, առանձինց ցանկեմ.—Ըստ Հոլինշեդի՝ արտահայտ գիտցքում գտնվում էր լրտեսին Հարկ՝ տարբեր տեղերում բոլոր Հարկերի մեծ տատանվելության չափով։

I, 1, 183.— Գնաց ասչխից գոռոզությունը, փառասիրությանն նեռանից նոսա.— «Հոչխից գնում է հպարտությունը, նրա տեղից՝ ամբիծը» առած ասկարին է։ Գոռոզությանը՝ Ա. Ֆոլչ և Ուիկլեսոնը, փառասիրությանը՝ Բուլինգեմ և Սոմերսեսոնը։

I, 1, 197.— Տարէ.— Բնագրում՝ brother York—հղբայր Յորք.—Յորքն ամուսնացած էր Յոլքթերի քրոջ հետ։

I, 1, 210.— Նայեմ է Տարէն առաջ, գի ավելի մեծ եզրաստի ունի.— Յորքն իրեն վերապահում է գահ բարձրանալու և արքունական ժառանգության իրավունք սեռած այն պատճառ, որ Մորտիմերը նրան թագադրում է իր իրավունքներ։

I, 1, 227.— Ինչպես մեղադրած ոսոխ՝ Ալբեմայի | Հալիքսն հերդի իշխանի առաջև.— Ալբեմայի՝ Հալիքսն հրկրի իշխան Մինեսոթայի մոր համար գուշակել էին, որ նրա որդին կապրի այնքան ժամանակ, որքան պարի ձյամբից հանած խանձողը։ Ալբեման երկար ժամանակ պահում է այդ խանձողը, բայց մի անգամ չդպչեհում է որդու վրա և որդու խանձողը կրակի մեջ։ Որդ խանձողի ամբողջությամբ այրվում է, մեռնում է և Մինեսոթայում։

I, 1, 242.— Ահա՛ քո ինքդ ես պիտի կանգնիս նեվիլների մոտ.— Նեվիլներ՝ ազնվական մի ատեմ, որի հետ ազգակցական կապով կապված էին Յորքն ու Սոլսբերին։ Ակնարկում է վերջիններիս։

I, 2, 10.— Միջերկրի առասպելները.— *IV և XVI* դարերում անգլիական ազնվականները գանկապատում էին սրասավոյներ և սեփականագրերում դյուցազներին։ Այս պրակնը յատկանիշած է Յորքի տեսարանում (հետ. *I*, գլ. *XXIV*)։

I, 2, 139.— Ազա՛ ես գիմիրե կիլիմի տասը պատվիրանները.—Պատվիրան գրել որևէ մեկի գեմը վրա այն ժամանակվա յեզվով կնշանակի յանգստուկ գեմը տասը պատվիրանների յոթ՝ տասը ժամանակով։

I, 2, 165—167.— Ինձ յարդ Ոսմերսեսոն այնտեղ կպահի. | Տասից պարենի, տասից դրամի. | Միշտ որ գեֆիեն ճապրի այդ երկրում.— Յորքն ակնարկում է այն փոդրը, երբ Ուիֆորդ անունգանան Յորքը Տերտոսին (տե՛ս *«Հենրի Վեցերորդը», II, IV, 3 և 4*)։

I, 4, 63.— Բայց ես շատ կապրի...— *Մ՛ով ուժից շատ կապրի, Հայտնի չէ։* Պատմություններին Հասան Մեսոմենցը անդրադարձած է։

I, 4, 66.— Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse.— Գնչիյան պատգամախոսի երկիմաստ պատասխանն է՝ արված Պիր Քատվորին, որը հետաքրքիր (այսինքն՝ Պիրը) կարգ է հարցնել Եսմիսագինների մասին՝ «Հռոմեացիները կարող են հաղթել Եսմիսցիներ»։

II, 1, 4.— ...ձեր բաճկե բոլիկ.— Բնագրում ասված է՝ «Ձեր Քոքը։ Քոքը բաղնիքից մեկի մականունն է։

II, 1, 47.— Գնացես ինչ ձեռ ես ատրչ ասպի.— Բնագրում՝ Come with thy two hand sword։ Գնչյուս հետ երկիմաստի ատրչ Մոնք, յոյն գաստակով ատր, որ բանում էին երկու ձեռքով։

II, 2, 35.— Բայց այս էգլանդը...— Հերոդիան արտասուր, Հռոմեական Հոլինշեդին, թույլ է տալիս նայն պահալը, թե «Հենրի Վեցերորդ» տասնյակ մասում և «Հենրի Յորքսյանում»։ Գործ քննիչներին մեկ ալ քե արտասուր Հիստասիված էգլանդ Մորտիմերի է, այլ նրա ազգականը՝ Ֆիլիպի ավագ որդու՝ վաղամեռիկ Ռոջեր Մորտիմերի որդին՝ նույնպես էգլանդ Մորտիմեր անունով։

II, 2, 57.— ...բեմ է գալիս ցասկը ձեռին, որի թայրին ամուր կապված է ավազով լեցուն մի պարկ.— Ի ապացուցություն ազնվականների, որ արդեն են կռվել, քաղաքացիները կռվել են փայտերով, որոնց ծայրերին ամրացված են եղել ավազով լեցուն տոպրակներ։

III, 1, 278.— Եվ ես կլինեմ այդ ճգարտ գանձերի խստասիրտ պահապանը։— Այսինքն մահվան կողմը նրան։

III, 1, 211.— Վայրի կնոջերը գիմ են վերցրել.— Վահրը քիչ գիմված խոյանգոյան քափռաոչիչներ և գլուխգիներ են։

III, 1, 224.— Ինչի՞ հզոռում ես՝ գու նոռն նռան նռաիր. կամ ինչպես ար կաս ‖ Հանճարեղ մանկան.— Նահանգապետ Պետրոսի կարծիքով Յորքի մերքը Հանդլոյի է. քեզ նայիր քեզ. ինչպես սրտովի, կամ մտացիր, որ մեկին այժմ գուցե ես հզոր։

III, 1, 267.— Նա ապրեց, կարծես վայրի մի մազր էր.—Մեպրում՝ Like a wild Morisco— ինչպես կատաղի մազր. հասկի խոհական մազրերի մասին չէ. այլ հին Անգլիայում շատ տարածված մազրհատանոցական պար՝ «morisco» պարզի մասին է. որն իր ապրերի ու մեռերին գանգաղներ էր կապում։

III, 2, 53.— Ծպրդ ոչ. մի գնա. մտա ևն. բառիշոկ.— Հեքիաթային գազան, որ ապահում է մեկին հալածանքով։

III, 2, 76.— Մի՞թե չես լսում, խոյ ես իմ պես.— Ըստ ժողովրդական հավատալիքի. խոյը խոյ ու՝ նույն արատաշնորհներ հանգիստ ևն ոչխարներ և կնոջերում (*II, 2*) և Անհանգիստ (*III*)։

III, 2, 90.— Նզովի խոսքեր ըստ ալի բարի համա ճառագնե.— Մանրերի ատամ էլը քաղերը բանտում պահում էր քարայրերում, երբեմն ապատ արձակելով կրանց։

III, 2, 118.— Ինչպես Ահմեթե, երբ խնդարարվող Պիգմեի զորից ‖ Իր ճար սիրամբը.— Ահմարի է Վերդիլոսի ոչնամականը մի մկրտական՝ Հնության տրու՝ Ահմեթ անունով Պիգմեի Հետ խառնում է էրոսը և համազում սիրելու իր Հորը։

III, 2, 211.— Ինչպես ճառագը մանուգարագի.— Ըստ ժողովրդական հավատալիքի, մանրագորա բույրի արմատը պոկելիս նա Հառաչում է։

III, 2, 288.— ...Նարանչի անգամ անհրաժեշտ ճնա.— Հարսանչի քաղերները Անգլիայում մինչև խոհարարչության և անձրև են բերում։

III, 2, 13.— Հարատքո՛ւն առավ, ո՞ր է, ցույց տվիր.— Բոքորած ալիքի առաջ կանգնում է ապահով Պլատոնը։

IV, 1, 4—5.— ...Նարբնացնի ճնար, Հնության ճիշերին, ‖ Որ Բարդ են ասլու այս նեիրական ախտը գիշերը.— Պիլիրիմ գիշատանական պատմերը կոտ է. որին լիված են վիշապներ։ Այստեղ պատը փոխարինված են մերով։

IV, 1, 37.— Ձա անունը առա՞ջդ ելնում է Պարին.— Բարին Ունիմ անվան Հետքն ալիքահանական գրելուն է նկել։ Վերդիլոս Համարձակ է ուսուցչա (*water-gruel*) բառի Հետ, որն էլ վանդակում է Անձրևին (տե՛ս ապա գուշակությունը, *I, 4*)։ Այդ պատճառով Անձրևը փորում է ալի փոխարինել ալիքով։

IV, 1, 78.— Գալ, Գալ, Գալ, ենթատ չուպատ.— Poole-Գալ (Անձրևի ապրանքը) Համարձակ է անգլիական «pool» չուպատ բառին։

IV, 1, 85.— Հազիցատ մարդ ատաի ատյանով.— Մայր ատելով նկատի ունի Հայրենիքը։

IV, 1, 87.— Դու Նարմանգնալի ապրատարքներից չնգա ավելցիր.— Նորմանգական քաղաքների անգլիական նկրտատացության։

IV, 1, 96.— Քանգի ապանից ‖ Անձով ատրալին մի ատյանարան գտած բանական.— Ծիլատը Ծրբերգին ապահով է Հնդկի Տորտոդ Համայատը (տե՛ս «Ծիլատը Ծրբերգը»)։

IV, 1, 98.— ...գրգնների վրա ատաք է առնում մեր կես-արևը.— Ծորքի գաղտը խրնը գործերը Հզատը Ծրբերգ քաղաքների գինանչանը, որն ամպերի մեջից կիտով լույն երևացող ատն էր Հանչով նշանաբանով՝ Invitis nullibus—ապրենքն՝ ոչ մեկուս ամպերից։ Այստեղից էլ «Ծորքի ատեր ատատարչության, որ Հանգիստ ենք «Ծիլատը Ծրբերգում»։

IV, 1, 102.— Գնացի՛ր, ապահենց պալատ ատրալի ‖ Եվ ես միշտով խոյատանակության և ապրատության.— Նկատի ունի քաղաքու գատկածների վարչը, որը գտնված էր Անձրևի անվան Հետ։

IV, 1, 108.— Իլիրիայի ծովանիստ ամեղ.— Գաստուբյան մեջ գիր Հայոնի այս ծովանիստ մասին հիշատակում է Ծիցերոնն իր պետաստությունների մեջում՝ «De officiis» («Պատասխանությունների մասին»).

IV, 1, 131.— Մի եղեռնագործ, Ելիսաբեթ գիրս գազանով ընկով լինող Տոլլոյը.— Տոլլոյը Մարիա Տոլլոս Ծիցերոնն է։

IV, 1, 136—137.— Իսկ պոռնիկոյի Բուտոսի նման՝ Հռոմոս հնարը։ Մեծ Գանգեսի գրվիր կիրան ցնծիր վազրի.— Հոս ակնարկություն. Բրուտոսը Հռոմոս հնարի անբրինակ մասանցն էր։ Իսկ հնարի մեծ մրցակից Գանգեսը ապրելիս է ոչ թե վազրի ցնծիր կոչից, այլ Ագիլլոսի և Մնդոլիուսի կոչից նմիզոսում։

IV, 2, 62.— Ջիզոպոլ.— Հնդկի ամենամարգարտաբեր փոցոցներից մեկը։

IV, 2, 74.— ... խոշորում է մեղրամոմը.— Մոմի կիրքով էին կիրքում պատասխանությունները։

IV, 2, 82.— Էմանուել.— Հին հրատարակի այս բառով, որ նշանակում է «Մեզ հետ է աստված», սկզում էին շատ պաշտոնական գրություններ։

IV, 2, 86.— Ես անուդ ատամո՛վ ես գրում, թե Ես նշանը ամեն.— Անգրագիտները ստորագրության փոխարեն նշան էին գնում՝ նայեն անում էին հրատին և գրագիտները։

IV, 2, 111.— Վեր կաց, սըր Ջոն Մորտիմեր.— Մինչև հիմա Քոզը իրեն կոչում էր պարզապես Ջոն Մորտիմեր։ Այժմ ասպետական կոչում չնորհելով իրեն՝ իր անվանը կցում է տիրոջ անունը։

IV, 2, 121.— Ես՝ որ Ազամն է եղել պատրիզպան.— Այսինքն՝ մենք բոլորս հավասար ենք, բոլորս սերում ենք Ազամից, իսկ ես չ պատրիզպան է եղել։

IV, 3, 6.— Քաղ մեծ գործ կրկնակի երկար անի, Եան այլևս է ու Ինչ ստոնանալուցան ուրվի տպանելու իննսունինը անասուն մեկ յարտասուն.— Գիրքն իրավունք է տրվում մեծ գործ անող անասունների մորթելու, մինչդեռ ոչ ոք պատանված չէր այդ իրավունքով։

IV, 4, 27.— ...Ստատրվարի.— Հնդկի տրվարանների մեջ՝ Բեմգալից դեպի ցածրագի Հարավային մասը։

IV, 6, 29.— Կինկվերտը.— Քաղաք-ամրոց Սանգիորգի մոտ։

IV, 6, 1.— Լանգրեի Բարիե.— Ազնիվների ժամանակներից Հնդկի Ծիսիում բնակած մի բար է։ Հոս Հոլինդեի նման հարվածել, նշանակում է սիրահար Հնդկուհի։

IV, 7, 2.— Սավոյի պալատը.— Հին արքայական ամրոց, որ կառուցել է կոմս Սավոյը 1343 թ.։ Հոս Հոլինդեի՝ այն կործանել է ոչ թե Քոզը, այլ ժողովրդական չարժման նշանավոր գործիչներից մեկը՝ Ուտա Քալլորը։

IV, 7, 7.— ...որ Անգլիայի արեգակը գալու փոխն միայն ձեր բնակից.— Այսպես Քոզին է վերագրված այն, թեև ստրկիչներից պատմում են Ուտա Քալլորի մասին։

IV, 7, 38.— ...Ռանկինգիր մեջ Բեզմեհիլիոնի.— Նրանցական կողմը Հոլհոլանդի ազգանվանն են (Համարվեր իմ...)։

IV, 7, 62.— Հոլինս հնարի «Մինեարյաններուն.— Այս գիրքը Ելիսաբեթի Հայոնի է եղել Արքուր Գոլդինգի թարգմանությամբ (1585 թ.)։

IV, 7, 131.— ...ամեն անկյունում նրանց տանիքի, որ Համարվինե։— Այս ժանրամասնը Ելիսաբեթը վերցրել է Հոլինդեից։

IV, 8, 25.—Գալլոացիաներ.— Հռոմեացիան ժամը տարատարիվում գինվորներ։ Գրանց Հանգիստում ենք և «Մակբեթում» (II, 3)։

IV, 10, 8—9.— ...կամ ապրած, որ վատ չէ մարդու սամանեղը գովացնելու.— Բառախաղ (pheasant cuckoo—նշանակում է ապրած կամ ապրավոր)։

V, 1, 25.— Բայց Ալմեդի պես ես կատաղ էի ‖ Ծառուտս բռնիլ հզնի կամ թե ալիքի վրա.— Ալմեդը՝ արտյանի պատկերազարդ վիպասանից մեջ, քանդառում է վրեժխնդիր լինել իրեն վիրավորած հոլինդեից։ Բայց Ալինա Գալլորը՝ հոլինդեի հավատավորյալով, մեղա-

նում է նրա գիտակցությունը, և նա իր ցասումը թափում է նրնրի վրա, կոտրում է՝ բնազանդով նրանց հոշնրի տակ։

V, 1, 38.— Աիլլնոի նիզակի նման։— Աքիլլեսի նիզակը սոված էր կախարդական զորությամբ, խոցելով, ինամամոնան կտրում էր և տպագրնում՝ գիրշելով իր նոր հասցեում վերքին։

V, 1, 144—147.— Նանչիմ իմ նրնու Ռաչոիա աղջնրին... ‖ Ռազ գան Վարվնր և Պալտնրնին։— Նմվինների գիտակցանի վրա պատմնրված է հին չգիտցված ազգ։ Վրվնրը և Պալտնրնին պատմանում էին նմվինների մասին։

V, 1, 214.— Ո, պիղծ պլեմեղակ.— Բնությունը Աիլտրգին տալտնգանութեամբ էր սոված։

V, 2, 45.— Ռազ անհագուն Աիլեն տեղան փոշերը ուտնլն.— Ըստ քրիստոնեական հավատքի, ամեն գաղտնաման սրը փոշերը կարիացնան մեղավնրին, որոնց գաղտվնիրը նվարցա ասելով՝ ստարնվով սոված հոգնները գնան, մյուսնրին՝ պրծնա։

V, 2, 61.— Ինչպես Մնգիան չանին Ագսթրահն.— Ըստ հին հունական դիցարանության, Ագնիպիայի քաղաքնրի գլխավոր Մնգիան փախչում է Յազոնի Հետ։ Նանելով մոլի վրա իրենց հետապնդող հորը, նա կտրատում է իր հետ եղող փոքր եղբորը։ Միևնույն ժաման նվավածը տրտու ժամանակում մայրնիը, նա հավաքում է յարնալ անդամալույծը։

V, 2, 84.— Ինչպես էնեասը տատավ Ամիինին.— Վերգիլիոսի էնեականում պատմնրված է, որ էնեասը վառվող Տրոյայից իր ուսերի վրա տարբ է բերում գաղտնյալ հորը՝ Անքիսին։

V, 2, 90.— Ամմիռանոր խիստ փաստարանից բշվան վնասին.— Հասկը Ագիեբրոնի գավշանքյան մասին է. Ամմիռանոր պիտի գրուշանա գլխավնրնից։ Նա հենց մեռնում է սնարբ Օլիմնի գլխին կոչված գործողաանից։ Դավաճանության բնութնամամբ հրեիմաստությունն է ասե։

ՄԱՅՆ ԵՐԲՈՐ

I, 1, 10.— Լարիս Կլիֆորդի և Ամնիֆորդի միև ‖ Եվ նրանմ բնիսն ասոսին Ռաստրակ գինվորի արիք.— Հեքսլնրի անիգությունն է. ոմնինի Վիլհելորդին ասոսին մասին Կլիֆորդը ասանիում է Ռորքի որդի։ Այսոնք Հեքսլնրը հատնությամբ Հանում է Հոլինշեդին, որից ջնջվել էր որդին անվրում։

I, 1, 19.— Ջան Գանոի ասնիը.— Այսինքն Հանիասանրնների ասոմը, որ Ջան Գանոի՝ հանիասանրի գաղթի ժամանակվրնին էին։

I, 1, 35.— Ամավասին վանիցա Ձնհոու պալատը.— հասկը ոչ քի պալատի մասին է, այլ պատյամնեան։

I, 1, 48.— Երկ Վասվինը գանգիոե իր Էսյի.— Բնագրում Վերվինը իրեն Համեմատում է արտավրսման բազեի Հետ, որի ատաքին գանգատնին էր կանիկ։

I, 1, 83.— ժառանգությունս էր այս գիտությունը և կամությունը.— Հիշատակ է ժառանգության բառը։ Ռորքը Հորից ժառանգ Ռորքի գրասիյունը, իսկ մորից՝ Մորլի կամությունը։ Մոր Հիշատակնան ասլատակ կարևոր է, որովհետև նրա միջոցով է (Մորտիմերների միջոցով) Հավատում գործ անիվնու իր իրավունքը։

I, 1, 88.— Մեր Էսյ տեղից ևս հայրենի ընկած.— Նկատի ունի նորմանդացինների և Կլիֆորդի Հայրենիքին։

I, 1, 108.— Հայրդ եկել է Տարճի լուն գամաք.— Սա սխալ է։ Ռորքի Հայրը եղել է ոչ թե Ռորքի գոտոը, այլ Քնմբրլենդի կոմսը, որ գլխավորում էր ապնին ատաց, քան գրասիյունը կարող էր տանել նրան եղբորից։ Ռորքի գոտոը եղել է Ռորքի Հորեղբայրը։ Այսպես է պատմված և Հեքսլնրի մոտ (տե՛ս, ոմնինի Վիլհելորդ, մասն II, III, 1)։

I, 1, 248.— Տալիմերիչը նեղացել է նախում.— Լորդ Տալիմերիչի տարբերի տրվին՝ Բաժան նե-վիլը, Վորվիկի կոմսից նշանակված էր փոխծովակալ։ Նա հանում էր, որ Կալիք Լուվը չհեղնուժեն Հնդկյի ֆրանսիական համախոհներ։

I, 2, 31.— Ոչո, իմ տուռ.— Ռորդը չի ուզում պատասխել ամբողջը, կարծելով, թե այն պատ-ասխան համար բավական է միայն իր տորը։

I, 4, 2.— Հարեցրայրներս ընկան ինձ համար.— Ալենին՝ որը Ջեք և որը Հյու Մոնտմորը։

I, 4, 33.— Բայց Տանտալը տակի կամից զանազանից վար.— Ըստ դիցաբանության, Տանտալը մի անգամ թաղցավորության է առաջում Հերից՝ Ծիրանից, վարելու սեղանի կողքը, որով Ծիրանը ամեն որ ըղում էր երկնահամարում։ Բայց Տանտալը չկարգանալով տանձել ան-դուստ երկնավորներին՝ չտիրապետվում է։ Վրիժորդը Ռորդին Տանտալ է կոչում, որովհետև նա էլ չի կարգանում չտանել իր խոչ գրած խոսքերը։

I, 4, 78.— Վիկ.— Ծիշտրդի (Վեստմորլենդ՝ Ծիշտրդ Նրտրդ) անգամ փաստաբանական անդ։

I, 4, 118.— Ես հայրն է կրում Բուլոնյուի, զուրկ Անգլիայի ։ Եվ Վեստդի բազմաքա-րյուն խոնարհությանը.— Բնորոշված բոլոր անհրաժեշտները պատահել են Ծիշտի անվանակոչ։

I, 4, 148.— Ամեն գաման, Ռան բե Վրիտաս վարերն անհարմ.— Վրիտանիա՝ Կատարք ծովից Հարավ բնված մի շրջան, որ Հարսի էր արյունարբու վարքերով։

II, 1, 26.— Ընչի՞ս է ցնում, թե՝ ես անհանգիստ եմ հոգ ուրիշներ.— Ինչա արյունի անհրչի ժա-ռան գրում է Հոլինշեդը։ Էդվարդ՝ Մոնմութի կոմսում ստրատ Հոգիանանգից ստաց Կոմս Մարչի ալչքին հրամայ են երեք արքայ, որոնց անհրչությունը ծանչում են մեկի մեջ։ Ա-նանգիչը նրան ալիքան է ոգեորում, որ նա կատարած Հարանգվում է Քլնամիների վրա և փախուստի դառնում։

II, 2, 48.— ...ամեն բշխան հայրը գնելիչ է գնում ժլատության համար.— Թագավորը նկատի ունի ալի ստանը, քան որի արգինների անգամների ազնվում են բարիքներից, իսկ այդ բարիք-ները ձեռք բերելու գործում մեղքերի համար անգրաշխարհում պատժվում են Հայրերը։

II, 2, 134.— Ոչտանչ է անա Ես մարդը կանգնած.— Ալենին՝ մարդը Հարսի է, քե ով է։ Անհայտ Հարսի է։

II, 2, 140.— Դու նեապոլի ճատարակ երկար, քայց մեր անգլիական ոսկով սնագված.— Վի-րավորական անհարգ ալի մասին, որ անվանակոչ մեկ Նեապոլի թագավորի ազգին Անգլիա ձեռք բերած ազգատ։

II, 2, 146—147.— ...կառնեի մի խոսում ծգտա ճագար կանանչ ։ Միայն թե այս լիրքն իրեն ճանաչեր.— Ընդգրկի ժամանակներում ծգտի պատահով անգրաշխի ալիքին մեջ գտնում անհատ կանանչ։

II, 2, 11.— Չէ՞ որ Ես եզրար ազգանը խմից.—Այս արտահայտությունը Ընդգրկի ազատագր-ման է և Վինգերգրդ ազգանվանում, որ Մակբեթանը Վորվիկի Հարսնում է իր եզրար՝ Մակուգլասի մահը։ Հասը Մակբեթի քեչ Հարսի ազգերի տղան մասին է։ Հոլինշեդը քեթնանի պատմում է, որ նա ղրկվել է Տասթանի կողմում։

II, 3, 2.— Երբ հավիչ ազան բերն փչում է մասների վրա.— Որպեսզի ազգացնի մասնիչը առանցնչ առավոտյան։

II, 3, 54.— Վատ է այն Ռանին, որ փչում է գար.— Ճատ է, որի իմաստ այն է, քե խելից պետք է փորձել գարա քայլը։

II, 3, 59—60.— Ո՞վ է սա, ատանա՛ն, Ճարս գիմել ունի. ։ Ինձ սպանիցի չեռնարկելով.— Ալ Հարյուրապետության գործ Ընդգրկը առնչվել է Հոլինշեդի ազգագրության, որն ասում է. «Ալդ ճանաչամարտը Հանդրնական է, քանզի ալդան կամ որդին էր ազանում Հարը, հարաչը՝ հարդը, ազգանունը՝ ազգականին, մասան՝ ամբողջը։

II, 2, 12.— Ով ապրուհներն են պայմառում իրենց տղերի համար. | Ամեն գառներն են տապազում նոցանց ընկերուհիներից.— Ազատներ ասելով նկատի ունի յոթերկին և յոնկապանիներին, որ պայմառում են գոհի համար։ Գառներ նրանց հպատակներն են։

II, 2, 22.— ...Ինչ կլամի ալիքի շափազանց կանուխ | Նվ շափազանց ուշ կլամից խլիցի.— Ալս ապատեղությունները մեկնաբանողները գեկուցանում են քաղաստիլ։ Հավանական Համլետի է, որ շատագնի քեզ կլանք պարզնել, ապրիլի՛ չէատեվոտ քայլ էր գա, նշավ, բայց այդ գնացում Հիշա կլիներ քեզնից խլել կյանքդ, երբ գու գնա անհատնդող մանուկ Լիր։

II, 6, 106—107.— Բայ Ջորջ լինի Դրատների գումար. խոկ ես՝ կարճնի | Մանկի Դրատների դիսպրյունում կա լարատյալ մի քան.— Դրատների շատ գոլտան, այն ժամանակվորյունում ապրող, քրենք կյանքն ավարտել են սպեկտակոան ձևով, ինչպես և քեզ՝ Ոֆելյորդ։

III, 1, 7.—Կրանիք կարգրից Ճորի տան համար ձգվող պայմառում.— Ճան Գրեյը գոհվել է՝ փոխելով Լանկաստերների համար։

III, 1, 101.— Քնի ամասի. | Բայց գուատրեր ունեմ.— Ճոզքը Հեմլորդի տեսարանների է վերաբերում։

III, 2, 111.— Մեկ ես ալիքի | Քան սովորական Հոռքին է տեսել.— Ըստ Հավատալիքի՝ Հոգը տեսել է քեզ որ Տատեսյա Հոգեզը համարվել է սրատեսդ։

III, 2, 160.— ...Համ ինչպես ասեի | Ճազը Ճորանին, ապը չի կրում իր մոր պատկերը.—Խորթեզ է ասել, քի սրդի մազը ծիվնիս մի ուրիշ գանգված է, որը լիցնում մայրը տալիս է սրդի մեռ։

III, 2, 187.— Ինեսի համար.— Հայի գինվոր, որը գոլտացրեց փայտ մեռ խորամանկությանը, որով Հուլիոզ Քաղաքացին Տրոյա և Ելենացին այն, ինչպես պատմում է Վիրգիլիոսի ալեհամարը։

III, 2, 188.— Պատանու.— Հունական տատված, որ ամռված էր ինքպատանդը փոխելու ունակություններ։

III, 2, 66.— Մեր կամս վարձկան է.— Մարդարեի պատվիրատվության անցնական բոլոր կամակերը իր Հպատակների են, նրա կամակերը, ընդհատ վիրգինս ազատամարվել էր նրա գնե։

III, 3, 81.— Գանգիե, | Ով Բազանիայի մեծ մազը գրավեց.— Ճան Գանգ ամուսնանալով Գասանիայի արքա Գեգրա Դամանի աղջիկ հետ, Հավակնություն է ունեցել ալիքու Գասանիայի գահը։ Նա արշավանք է ձեռնարկել Բազանիայի վրա և մի քանի ալ մեծ Հաղթանակներ տարել, բայց յուսով էլ ձեռնհասին վիրավորվել է ատեն։

III, 3, 127.— Բայց Համանատիը | Ի կատաղ ատելի.— Է՛արդին վախենում է ալ քե արքունիքի ատելությանն ու զայրույքը, այլ ձեղմամ լինելու Հանգամանքը։

III, 3, 189.— Մի՞թե մեռնի վիրավորանիը. | Որ ես Ասորից եղբարս ազատած.— Հայտնվում ակնկալում է, որ Ելենացը մի անգամ վարը լինելով Հարվելի ատենը, փորձում է պատվազրի անել նրա ազատած, ինչ ազգականներին։

III, 3, 222.— Որ Ջուանիայի կուզվելի արհամ ծգտալ մարդիկ է ալարկում Հոռե.— Գայտնի է ունեցել ավերածության, ըստ որի, բարեկամները Հարատևից լին ալարկում գիմամարտանքի ելնեսներ Հոգում մարդկանց։ Այստեղ կուզվելը նկատի ունի գորքեր։

III, 3, 227.— Ես պիտի կրեմ ատելու պատկ.— Անգլիական ժողովրդական պատկերում ատելը Հանգիստ գիրտիս անը խորհրդանշան է։ Այստեղ այն օգտագործված է Հգնանքով։

III, 3, 240.— ...Ելազ ազնիս... | Ինքացնիմ ատեր ամուսնությանը.— Անձնատիպ է։ Էդվարդի մեռ նշանագրված է նկել Հարվելի ալ քե ավազ, այլ կրասեր ազգիկը՝ Անեսն։ Ելազը կարծեսի կլին էր Իր սիրուը Անքսպերի ալդում է անիշատակ Ծրագրագամ։ Էդվարդի ալրին չեզի Անեսն է։

IV, 1, 48—49.— Այդ խոսի համար ըստ Հոռանիզան սարեր. | Որ Անգլիաֆորգի ազնիսն առներ.— Նրա մարտում էր ալեկ ազգակցին տան գլխավորը, որ լուծեր ալու ժառանգ, քազավորի

իրավունք տվեր նրան մասնակցության համար ամուսնի ընտրել։ Այս ձևով շատ անգամ քաղաքական և հարստահաս նկատումներ էին թագավորների պրկելիներ։ Ճշմել գնացող թագավոր Լևհգրիթոսի մասնակցության հետ ամուսնացնում է ոչ թե Լեռնիցին, այլ նրա որդուն։

IV, 1, 70.— *Ա՞րբ չեմ եղել ազնվամանի տալին.*— *Նրի Գրկը ոտ կոչվից Լևհրի Լինգերոյի ազգականուհին էր։*

IV, 2, 18.— *...Նչդիս Ոգիանն ու Պիամեդը.*— *«Ինչանհանում» պատմվում է, որ շատ գոյություն էր գրավել, մի աղյուսկներ գաշնակից թագավոր Ոնչի մի աղջիկ թևոց մի անգամ ճաշակին սրտյանան փնջը և խոնին թառի գնի չորը։ Խամանալով այս՝ Ոգիանն ու Պիամեդը, սպանվելով պիտոյքի խավարից, սպանում են քնած սրտյանին 12 պահանիկով և գողանում թագավոր սրանչի մինը։*

IV, 6, 58.— *Մատ նի, Ոնգլիայի Ներս ու ապահնե.*— *Ինչ-ոնգի այս չեղյան կարևորում, որ՝ գահին ախրանալու իրավունքները անեղան էին, բացատրվում է այն գիրով, որ նա Հռոմում խոցոց Ոնգլիայի քաղաքական պատմության մեջ, գանանալով Բյուգրինի դեկտատորի հիմնադիրը և Նչիսարի քաղաքու պատը։*

IV, 7, 2.— *...Մեր գիտությունից Ներս մանել նպատա.*— *Ասդ քաղաքը գրության պլեսավոր քաղաքն է, որի անունով էլ էպիսորը կոչվում է։ Նա մանում է Ասդ իրեն անատարկելի պրինսիպան տեր։*

V, 1, 27.— *Ինչիր, թե ով է Ինչ բարեացրել ։ Եվ ով է պրել.*— *Այս հարցա հարատարությունը Հիշեցնում է Վերգիլի հարսնի մասնանուշ՝ սիրագովը գոհանալուց։*

V, 1, 37.— *Ասլաս.*— *Պիլատոսական հարց, որի իր ատելի վրա պահում է հրեշտակները։*

V, 1, 46.— *Դու բրնաս Ձիուսն հոլիսոզոսի պալատում բոլոր.*— *Հնդկի հոլիսոզոսի պալատում յորերը բանդրի թագավորին։*

V, 1, 48.— *Միևն իսկ այդպես։ Բայց գնա Վերգիլի ես.*— *Ըստնքի չնայած անհատականությունների, Վերգիլիը մնում է Վերգիլի, պետության ատացին մարդկանցից մեկը։*

V, 1, 55.— *Հոգեցան.*— *Ասամանավորում Հիպատակված խրատներում ատացողը-գրագիրը, որ հրդեհ էր հաղթության գնգում ատեան գոհարների նման, ով ատացին կհանգիստ քաղաքում։ Ատացին Հանգիստ է իր ատյինը, որին և գոհարում է։*

V, 2, 15.— *Ատաքանի ատատվող ծառը.*— *Ատամանների արքայի ծառը ծառերի արքան է՝ կաղնին։*

V, 4, 18.— *Նեղ.*— *Էպիսորի փոստատյական անունը։*

V, 5, 2.— *Տատեի Մեսֆորդի Հնձի ամրոցը.*— *Գանվում է Տրանսիլվի Հյուսիս-արևմտյան շրջանում, որի մի ժամանակ գեղ պատկանում էր Ոնգլիային։*

V, 5, 8.— *Հանգիստ վերին Ներատոհնում.*— *Ըստնքի՝ գրասենում։*

V, 5, 22.— *Ալե ժամանակ գու պիտ է Ասգինիր Ատրից չրտագնեա ։ Եվ Լանկաստերի տարատը չնով չնափրատնիր.*— *Այն Հնդկի Վերգիլորդը նուիրան վնասների և Համարձակ չիներ, Թեպետ իր տղին, Մարգարիտը կարող էր չդատվանել իր բնությանը և իր վրա չվերցնել ամասնու ատամարգելության հագուրը։*

V, 5, 23.— *Բայ Եգոպտի առանիներ առնե ձնառ գիշերին.*— *Ակնարկի սրտիյանն այն է, որ շատ ավանդության Եգոպտոս կոչ էր Թեպետ Նիլոսդը։*

V, 5, 50.— *Բատներ... Բատներ...*— *Գլատերի այս խոսքերը ստղված են Կարմենային։ Նրանց ձևատոր պարզում է Հայրդ անատրանը։*

V, 8, 10.— *Ոսոցիատ Կլինտոնս.*— *Համանացի նշանավոր գործիչ գիտության (30 մ. թ. ա.—62 մ.թ.)*

V, 8, 21.— *Ես Գնգալան եմ.*— *Կրնակի արքա Մինոսից փրկվելու համար Գնգալոսը իր և ատյի համար մոմ թևեր է պատրաստում։ Թռչելիս պատանին շատ է մոտենում արևին, մոմը հալչում է։ Պատանին ծովն է ընկնում ու խեղդվում։*

Ր, 6, 16.— Ինչ գիտ լսել եմ, ասեմ։ Դյուտեր...— Հնկրկին չի հասցնում ավարտել խոսքը. հավանաբար այն մասին, որ նա ծնվել է տարբեր տարի, որ համարվում էր յոթտարեկի նման։ Դյուտերը մանկան հարվածում է նրան և հնկրկին խոսքն ավարտում է այլ կերպ։

Ր, 7, 22.— Դու ցույց ավելիր ինձ ճանապարհը, դու էլ կատարիր.— Հետ ծանոթացրել Սոխվնահի, առաջին օգուտն ասելիս Դյուտերը ցույց է տալիս իր գլուխը, իսկ երկրորդին՝ ձեռքը։ Ճառընեն իր մտադրությունների արտահայտն էր, երկրորդը՝ կատարողը։

«ՕԻՉԱՐԴ ԵՐՐՈՐԴ»

«Ինչարդ Երրորդը», ամենայն հավանականությամբ, գրված պետք է լինի 1592—1593 թվականներին։ Պիեսի առաջին հրատարակությունը՝ 1597-ի քվարտոն (առանց հեղինակի անվան հիշատակության) պարունակում է անկատար մի տեքստ, որ վերածվում է 1598-ի քվարտոյում (արդեն Շեքսպիրի անվամբ), ինչպես և 1602, 1605, 1612, 1622 թվականներին։ 1623-ին հրատարակված ֆոլիոյի տեքստը, հավանորեն, ընդօրինակված է ձեռագրի հիման վրա, քանի որ քվարտոյից 230 տող ավելի ունի, ինչպես և այս վերջինս էլ 40 տող ունի, որ չկան ֆոլիոյում։ Ժամանակակից հրատարակությունները հիմք են ընդունում այս երկու տեքստերը միաժամանակ։

Սյուժեի աղբյուրը, ինչպես և Կարմիր և Սպիտակ վարդերի պատերազմների մասին գրված գործերի հիմնական աղբյուրը Հոլինշեդի «Քրոնիկներն» է, որտեղ, ի դեպ, Ինչարդ Երրորդի թագավորության պատմությունը շարադրված է ըստ Թոմաս Մորի «Ինչարդ Երրորդի պատմությունը» երկի։ Գործողության ժամանակը՝ 1470—1485։

Հնարավոր է, որ Ինչարդին առաջին պիես Շեքսպիրը գաղափարը ծնված լինի այն ժամանակ, երբ ավարտում է «Հենրի Վեցերորդ» տրիլոգիան։ Վերջին երկու մասերում արդեն ձևավորվում են Ինչարդի բնավորության հիմնական գծերը՝ փառասիրություն, նպատակին հասնելու պողպատյա կամք, դաժան միջավայրում անգամ անհնականալի դաժանություն։ Եվ այնուամենայնիվ «Ինչարդ Երրորդը» «Հենրի Վեցերորդի» շարունակությունը չէ, այլ ինքնուրույն ողբերգություն պատմական թեմայով, ինքնուրույն հենց նրանով, որ հեղինակը պատեհ դուրս է եկել քրոնիկի սահմաններից. դուրս է եկել այնքանով, որ ինքնուրույն մոտեցում է հանդես բերել գլխավոր կերպարի ճակատագրի գծին։

Հաստատված է, որ Հոլինշեդը ինքը Կարմիր և Սպիտակ վարդերի կռվի նկարագրությունը քաղել է Հոլլի ավելի հին քրոնիկից, որտեղ Ինչարդը մինչև Էդվարդ Չորրորդի մահը (1483) պատկերացվում է բոնկվող ու վճռական, առավել ևս աճպարտ և, թերևս, դաժան, քան Մորքի տան մյուս անդամները, բայց ո՛չ երբեք ստոր հանցագործ և մեծ, ուխտադրուժ ոճրագործ։ Պատեհ ոչ մի խոսք չկա նաև նրա ֆիզիկական վանող արատների մասին՝ մի ուսը կարճ, մի ուսը բարձր, կուզիկ, ծուռկող և այլն։ Ինչարդի վարքը Էդվարդի մահից հետո Հոլինշեդը տալիս է՝ ամբողջովին հենվելով «Ուտոպիայի» ոչակավոր հեղինակ Թոմաս Մորի վրա։ Մորի Ինչարդը

պրոֆեն ազգ Ջերապիր ունի. նա ֆիզիկապես ու բարոյապես մի ծրեշ է, մի ճիվաղ։

Ինչպես երևում է, Ընքսպիրը Ռիչարդ Երրորդի բնավորությունը կերտելիս հիմ Ցակամում ունեցել է Մորին։ Դա վերաբերում է և «Հենրի Վեցերորդի» վերջին երկու մասերում ծանոթ բերված Ռիչարդին, և, առավել ևս, «Ռիչարդ Երրորդում» ծանոթ բերվածին։ Ընքսպիրը որոշակիորեն խոսացնում է գույները՝ իր ներսին ընկալացնելով որպես արտակարգ մի չարագործի։ Ջորջը և Ռիչարդը վրդովվում են, տեսնելով, որ Էդվարդ Չորրորդը կնության է վերցնում լեդի Գրեյին (մաս Գ, III, 2)։ Նրանց դուրս գալուց հետո Ռիչարդը մի մենախոսության մեջ բաց է անում իր գաղտնի մտածումները։ Ֆիզիկապես ալյանդակ լինելը նրա հոգին չարությամբ է լցնում գեղեցիկ մարդկանց նկատմամբ։ Վրեժ լուծելու միայն մեկ միջոց կա՝ տեր և իշխանավոր լինել դրանց վրա։ Աքսեղ, թերևս իր համար էլ աննկատելի, տոհմական պատվի համար մարտի մտածը դառնում է մի մարդ, որ ամուսնուն պետք է ապրի իր փառասիրական ձգտումներին ծառայել ու գոհացում տալու համար։ Այժմ նա պատրաստ է «արյունոտ կացնով» ճանփա բաց անել իր համար մինչև գահը։ Եվ սկսա ծագր են առնում նրա սպանությունները։ Դեռևս «Հենրի Վեցերորդի» երրորդ մասում ռազմական իրադրության մեջ նա սպանում է Էդվարդի՝ Հենրի թագավորանցին, ալնուհետև՝ Թաուերում արգելափակված Հենրի Վեցերորդին։

Այս ողբերգությունը կանգնած է միջնադարյան միստերիայի և Վերածնության շրջանի դրամայի ճանփաբաժանում, ավելի կամ պակաս վառ արտահայտված էպիզոդների ձևրքակալ ցուցադրում, էպիզոդներ, որոնք ինչ-որ չափով ինքնամփոփ են, ավարտված։ Սա գալիս էր հնից։ Նորը կենտրոնական հերոսն է, նա, որի համար ստեղծված է դրվագը, նա, որ ինքն է ստեղծում այդ դրվագը։ Այդ կենտրոնական հերոսն էլ բերում էր իր կենտրոնական, երկի հիմքում ընկած գաղափարը։ Բոլոր էպիզոդներն, ասպիսով, «ճարպկորեն» դարձած են դեպի հերոսը, այս դեպքում՝ միակ հերոսը, քանի, որ «Ռիչարդ Երրորդի» մյուս հերոսներն, իսկապես, երրորդ կարգի են, ոչ թե երկրորդ։ Հիշենք, որ տեքստի 3603 տողից 1128-ը կազմում են Ռիչարդի դերը։

Առաջին հայացքից կարող է թվալ, թե երիտասարդ Ընքսպիրը տուրք էր տալիս այն մոնումենտալությանը, որ հատկանշական էր, ասենք, Մարլոյի ողբերգություններին (Թամերլան, Ֆաուստ)։ Իրականում Ռիչարդը շատ ավելի է ուժեղ և ուժեղ է ինքը իր հոգեբանական բարդ խաղակտերով։ Մի կողմից՝ արտակարգ ինքնատիրապետություն, կամքի ապշեցնող լարում, մտքի գերագույն ճիգ, մյուս կողմից՝ խոչտանգելու, ոչնչացնելու, ազանելու դիվային մոլուցք։ Զարմանալի մի տպավորություն է գործում Ընքսպիրի բացառական հերոսը ինքը նրանով, որ իր ամբողջ վիթխարի հասակով բարձրանում է բացառական հերոսների մեջ։ Նրան շրջապատողները,—բարեկամ, թե թշնամի, մինուլն է,—թերևս այդքան խեղճ ու կրակ չթվալին, եթե չգտնվեին նրա մոտ ավելի տակ։ Եթե եղբայրներից Էդվարդը տկար մի ցանկասեր է, ապա Գևորգը ձախողված մի բանաստեղծ է Ռիչարդի համար ոչինչ են այդ բուկինգհեմները,

հետաքրքրությունը, ստեղծագործությունների մեջ մենք կա միայն, որ եղակի է իր բարոյական ներաշխարհով, և այդ մենք էլ կին է՝ Մարգարիտը, Հենրի Վեցերորդի կինը։ Այդ պատճառով չէ՞ որ պիտի, որ երկու թագուհիների ու մորքի դրամոն և Ռիչարդի հանդիպման տեսարանը (IV, 4) դրամատիկական արվեստի մի կատարելություն է ստացվել։

Ռիչարդի ներքին ուժը, նրա պերճախոսությունը, համոզելու ընդունակությունը հաճախ են գալիս հենց այդ տեսարանում, երբ Նա Հենրի թագավորի դիակի մոտ գալթակղում է լեդի Աննային (I, 2)։ Շատ քննադատներ այս տեսարանը համարել են հոգեբանորեն չպատճառաբանված. չէ՞ որ այդ նույն չարագործի ձևերով են ըմկել ոչ միայն ակնարկները, որի վերքերից դեռ արյուն է ծորում, այլև ամուսինը՝ թագաժառանգ Էդվարդը։ Մի կողմ թողնենք այն հանգամանքը, որ պատմական Աննան, Վորվիկի դուստրը, իսկապես ամուսնացում է Ռիչարդ Գլոստերի հետ, որ իր հարազատների հալածողն ու սպանողն է եղել։ Վկայակոչելով պատմական փաստը, հեղինակը կարող էր արդարանալ, իհարկե, բայց Նա այս դեպքում արդարացում է հենց իրեն արվեստագետ։ Վերցնելով իրոք աննախադեպ մի տեսարան, Նա դարձնում է հավատանական։ Ինչո՞վ, իր հերոսի ժողի վիթխարի ուժն ու փայլը ցուցադրելով։ Ռիչարդը կարող էր հենվել իր դարի և իր ժամանակի բարքերի վրա. մի՞թե այդ արյունալի խրախճանքը չէր կատարվում ամենուր և հենց իրենց աչքերի առաջ։ Բայց, ազնռամենալով, Ռիչարդը այդ խնդագար առաջարկությունը չէր ան, եթե չգանգներ կանացի հոգին։ Համլետի հայտնի բացականչությունը, թե՝ «Թուլությո՛ւն, անունդ կին է»,—չէր վերաբերում միայն Գերտրուդին, իհարկե, լեդի Աննան պակաս դյուրահավատ, միամիտ կանանցից չէ։ Չարագործը նրան չի գրավում, այլ կախարդում է, ճմլում, թվում է այդպես նապաստակն է առաջանում դեպի վիշապ օձի բացված երախը...

Ռիչարդի հնարամտությունն անբավ է, իհարկե։ Ամեն մի նոր տեսարանում այն նոր կողմով է հանդես գալիս։ Ահա թագավոր «ընտրվելու» տեսարանը (III, 7)։ Դերաբաշխումից առաջ Նա խորամանկ ուսումնասիրում է դերակատարներին, իր վրա վերցնելով և՛ գլխավոր դերակատարի, և՛ ռեժիսորի դերը։ Բայց կա մի գործող անձ այս խաղում, որին և պատկառում է վերջին խոսքը, թեև Նա չի բաժանում. ժողովուրդն է դա։ Ռիչարդը գիտեր ժողովրդին. գիտեր նրա և՛ ուժը, և՛ թուլությունը։ Նա լավ էր հիշում, թե ինչպես ժողովրդի իսկ պահանջով երկրից վտարվեց գոռոզ Սեֆոլկը. նրա հիշողության մեջ դեռ թարմ էր Ջեկ Քեդի գլխավորած ժողովրդական ոտքի ապստամբությունը։ Բայց հասու էր նաև նրա թուլությանը. գիտեր, որ վտանգավոր չէ, քանի դեռ անկազմակերպ է։ Անկասկած, ամբոխի մեջ կգտնվեն մարդիկ, որոնք կճանաչեն իր տարբած խաղը։ Բայց ո՞վ կհամարձակվի իր կարծիքն առաջինը հայտնել։ Եվ Նա շահում է խաղը։ Ծնանելով անշրջահայաց Բուկինգհեմի անձնարակությունը, Նա ժողովրդի առաջ է ելնում երկու եպիսկոպոսների ուղեկցությամբ, աղոթագիրքը ձեռքին և ահա ստացվում է, որ ժողովրդի թախանձանքին անսալով է միայն, որ Նա համաձայնվում է ընդունել թագը։

Ռիչարդի դաժանությունը սահման չի ճանաչում։ Միայն դաշնի ճիտ կարելի է համեմատել նրան։ Բայց նույնիսկ դաշինքը չի կարող առանց սարսափի ձեռք բարձրացնել երեխայի վրա, մինչ Ռիչարդի խղճի վրա երկու փոքր իշխանների բոլի մահն է ծանրացած։ Եվ ահա պարզվում է, որ մի դաշնի չափ դաժան ու քարասիրտ լինելով հանդերձ, դաշինքն չի նա։ Այդ երևում է երկու փոքրիկ իշխանների սպանությունից հետո, երբ կորցնում է հոգեկան հավասարակշռությունը, տագնապի խոսքերով ասած՝ գիշերմիջը չի քնում, վեր է ցատկում անկողնուց, նետվում է դեպի սուրը, ինչ-որ քրթմնջում է քթի տակ... Ողբերգության մեջ շրջադարձային այս մոմենտի բարձրակետը հանդիսանում է մոր անեծքի տեսարանը (IV, 4)։ Ռիչարդն, իհարկե, չի երկատվում անմիջապես, բայց նրա գրանիտե կամքը տալիս է իր առաջին ճեղքը։ Նա սկսում է քննադատաբար նայել իր շուրջը. բարեկամնալչափ ամո՞ւր է իր կառուցած չինքը։ Ո՞չ, նրա թագավորության պարիսպները կանգնեցված են «բարակ ապակուց»։ Ստացվում է անհամեմատի մի վիճակ. ետ գնալ չի կարող, առաջ գնալն իմաստ չունի։ Նոր սպանություննե՞ր։ Անպատման։ Բայց որևէ բան կդուռնե՞ն դրանք։ Նա երկրորդ անգամ է ցանկանում ամուսնանալ, բայց առանց խանդավառության։ Նրա հակառակորդ հրամանները մատնում են իր հոգված, խոովյալ վիճակը. նրա կողմնակիցների նորաբաց շարքերը խոովքը փոխում են բացահայտ տագնապի։

Ռիչարդ Երրորդի անկումը քույլ տալու համար Շեքսպիրը դիմում է ստեղծագործական մի հնարքի, որ պետք է կիրառեր նաև հետագայում՝ իր մեծ ողբերգություններից մի քանիսի մեջ. դա նույն անձի կրկնակի անկումն էր, անձնական և հասարակական։ Նախքան անկումի եզրին հասնելը նա արդեն տեսնում էր ալն, Եվ ահա իր եսի և շրջապատող աշխարհի հակամարտությունը տեղափոխում է նորը, իր էության երկատված մասերի մեջ։ Նա արդեն նկատում է իրեն, տեսնում է ինչպես որ կա և՝ սարսափում է իրենից։ Հիմա է ուշքի գալիս, երբ ուշ է արդեն. «Ոչ ոք ինձ չի սիրում։ Ոչ ոք իմ մահից հետո ինձ չի խղճալու» (V, 3)։

Տրամաբանական է մտածել, որ նույնը պետք է կատարվեր նաև քաղաքական գծով։ Մի մարդ, որ ընաջնջել էր բոլոր թշնամիներին և կիսաթշնամիներին, չէր կարող վճռական րոպեին հույս դնել որևէ օգնության վրա։ Կործանումից հետո պրսպիսի մարդիկ մենակ են մնում և մենակությունն է հենց նրանց կործանումը։ Բայց ճշմարիտ հերոսական բնավորությունները սիրում են նույնիսկ մահը դիմավորել հերոսաբար։ Վերջին մարտը Ռիչարդը մղում է ոչ իր իշխանության համար, այլ իր համար. իր պատվության համար։ Ահա՛ թե ինչու է նա խենթանում, երբ զրկվում է նժույգից։ «Մի ձի, մի ձի տվեք,—բացականչում է նա—թագավորությունս մի ձիու կտամ» (V, 4)։

Ստեղծելով Ռիչարդի տիտանական կերպարը, խոսացնելով գույները մինչև այն սահմանները, որ թույլատրելի է համարում մոնումենտալ ռեալիզմը, Շեքսպիրը կարծես թե դիմում է իր ժամանակակիցներին, ասելով.երբ պետական առողջ կյանքի հիմքերը խախտված են, երբ ոտնահարված են օրենքը ու օրինականությունը,

Իշխանությամբ ղեկի մոտ կարող են հայտնվել միայն օրանք, որոնց միակ գիտքը ցոնությունն է, կոպիտ ուժը, օրենքի ոտնահարումը։

Այդպես հասկացան նաև բանտարտնեղի հետևորդները։

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ*

I, 1, 2.— Փառավոր սկսած բերեց մեզ համար Տարքան սուրհ.—Նկատի ունի էվմոլպ Տոլրոլրի գինանշանը, որը ուրն էր. ի հիշատակ այն հրեց արձանրի, որոնց, ասում են, հրեանչ են այն հաղթամարտի ժամանակ, որի հաղթական վախճանը փառ բարեբաղդեց Տոլրոլրի ասած հերկայացուցիչ էվմոլպ Տոլրոլրին։

I, 1, 40.— Բերդ...— Նախապես քաղաքատրեսի պալատ է եղել հնագույն։ Բայ հետագայում վեր է ածվել բանտի, ուր և քաղաքացիները բանտարկել են իրենց հակառակորդներին։

I, 1, 42.— «Ես ասած է ձիմից բնավելու էվմոլպի ասելը.— Այդ մասին նշում է Հոլինշեդի «Անգլիայի, Շոտլանդիայի և Իռլանդիայի քրոնիկներում»։ Այն ասում է, որ «Նյութների մասնավոր գործով մի հին գուլպեթյուն, քան որի էվմոլպ սրբազնից հետո կքաղաքորի ես, որի անվան առաջին տառը «Ե» է (անգ. George)։ Մակայն իրականում գուլպեր նկատի է ունեցել Գլոստերին, որը և հետագայում է հոլինշեդը։

I, 1, 79.— Ամուսն Հոլդինգ.— Բազմաթիվ հերոս՝ կամ Ոթելլոյի ապրանքանն է։

I, 1, 85.— Ըստ.— հնգսոնի ասկերիչներից մեկի կինը, էվմոլպ Տոլրոլրի սիրուհին։

I, 2, 18.— Բացիով իրենց մասին բերանից՝ արյան են հետում.— Այդ ժամանակ ասրատված հավատալիքներից մեկն ասում է, որ նրբ մարդասպանը մոտենում է սպանվածի գիակին, նրա վերքերը նորից բացվում են, և արյունն սկսում է հոսել։

I, 3, 121.— Գլոսեստերնիա.—Այդ ժամանակ Անգլիայում իշխող քաղաքատրեսի ատե բոլոր անդամները, այդ թվում նաև Տոլրոլրի ու հակառակորդները, կրել են Գլոսեստերնիա ազգանունը։

I, 3, 153.— Ալֆորդ.— Գլոստերը հիշատակում է այն կռիվները, որի բնիացքում հակառակորդի կողմից Ալֆորդը սպանում է Ռեյնհիլի՝ էվմոլպ Տոլրոլրի և Գլոստերի հորորը։

I, 3, 218.— Կոստի.— Այդպես է կոչվել Գլոստերի պալատը հնագույն։

I, 3, 30.— Ծիշմոնդ կռվանքի.— Մարգարիտ Բոֆորտը, ասացին ամուսնությամբ կռվարկի Ծիշմոնդ, սպագա քաղաքատրեսի Հենրի Յոթերորդի մայրը, ծագում էր հակառակորդների ատրմից և, հետևարար, Տոլրոլրի ատե քշամին էր։

I, 3, 237.— ...գրա, ամիրին կինն...— Ծիշտրդ Գլոստերի գինանշանի վրա կիներ էր նկարված։

I, 4, 49.— Այն առաստաղի նավամարի նման.— Խոսքը Քարսեի մասին է, որը, ըստ հին հռոմեացիների և հույների հավատալիքի, մեռյալների հոգիները տեղափոխում էր հանգրվանյալ աշխարհ։

I, 4, 194.— Ու մարդ լրագրին.— Խոսքը այսոհետ «Ի՛» սպանիրա պատվիրանի մասին է։

I, 4, 274.— Գիպատոսի պես ձեռն լվանալ.— Նոր կտակարանում ասվում է, որ Հիսուս քրիստոսին մատնած Հուդա Իսկարիոտ անունով աշակերտը, Հուդայի դավաճանության համար ստանալով 30 արծաթե դրամ, ետ է տվել դրանք քահանայապետներին, որոնք գնել են դրանով մի կալվածք՝ օտարականների գերեզմանատան համար։ Ինքը Հուդան, զղջալով իր արարքի համար, կախվել է։

* Տառաքաղությունները կազմել է Ա. Հովհաննիսյանը։

IV, 1, 31.— Տարի դիտանուն կոչունի տակից սիրող մար.— *Մայր բառն այստեղ գործածված է սովորական իմաստով։ Մանկին այրում է ասել, որ մի ժամ հետո նորի դիմաշոշ կրծոտ Հոյոց՝ յեզի անհան, հուշեցնելու թագուհի է գտնելու։*

IV, 1, 51.— Ձեր մասին տղաս նամակ կգրեմ.— *Մանկին տղեկս է անվանում իր խորթ որդուն՝ Ինչմանցին։*

IV, 2, 125.— Բռնկեմ.— *Թագուհ Հոյոցվոյին ունչում, որանց գանվում էր Բուլինգեմների ատենոյան դղյակը։*

IV, 3, 43.— Եղկատի տղիմ նայր Արտեմոն գրկումն են Տնան.— *Ատամոտաշնչի Համառոտի, Արյատամի զոդը այն վայրն է, որանց, իրրև թե մահվանից հետո, տեղափոխվում են տղամարդկանց հոգիները և Հավիտենական երջանկության վայելում։*

IV, 3, 60.— ...արհայական տղերոց Հերմես.— *Ըստ Հունական դիցաբանության՝ Հերմեսը Ձևսի առյուծագնի էր։*

IV, 4, 271.— ...հատաստվիս Ես ցանկան Հորս Աստա գնալ մեջ...— *Ըստ Հունական առասպելաբանության՝ այդ առաջնակրյա գնալ չրկրը ասաց էին բերում մահացության գետում այն հոգիների մեջ, որանց խնամ էին այդ գնալը։*

IV, 4, 285.— Վկա ասուց Պատղ, իմ ձեկակապը, նաև իմ բազը.— *Մարդ Պետրոսը Աիգլիայի պատմական է համարվել։ Քաղաքացի ոմնկամագա ասելով Ինչպետը նկատի ունի ոմնկամագա բռանկչանը, որով պատգնատրվում էին քաղաքացական ատե անգամները ու մահապարտները բարեր ազնվականության։*

V, 1, 12.— Մեռելոցն, ատեն, գատաստանին տեղ է.— *Քրիստոնեական կրոնի Համաձայն, գա այն օրն է, երբ վրա կհատնի ամիարհի վերջը, և մեռելները, գերեզմաններից գուրս գալով, Ատուծո ատաջ գատի կենթարկանան։*

V, 2, 67.— Սեռի.— *Ինչպետի նժույգի անունը։*

V, 4, 11.— Վեց Ինչմանց կար ազգատոհմի մեջ.— *Ընդունված էր նաև, որ որևէ քաղաքացի իսկ գուրս մահապարտության գալուում ունենար իր նման հագնված մի քանի ազգականներ։*

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԵՆՐԻ ՎԵՑԵՐՈՐԴ, ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ, թարգմ. Հ. Սևակ 5
ՀԵՆՐԻ ՎԵՑԵՐՈՐԴ, ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ, թարգմ. Հ. Սևակ 121
ՀԵՆՐԻ ՎԵՑԵՐՈՐԴ, ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ, թարգմ. Հ. Սևակ 338
ՌԻՉԱՐԴ ԵՐՐՈՐԴ, թարգմ. Խ. Դաշտենցի 535

Հոդվածներ և ծանոթագրություններ

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ 551
ԾԵԳԱՓԻՐԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿՆԵՐԸ, Ցու. Ծվեղով 553
ԾԵԳԱՓԻՐԻ ՔՐՈՆԻԿՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆ, Ռ. Զաքյան 618
ՌԻՉԱՐԴ ԵՐԿՐՈՐԴ, Ն. Մուրադյան 624
ՀԵՆՐԻ ՅՈՐՐՈՐԴ, Ն. Մուրադյան 681
ՀԵՆՐԻ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ, Ն. Մուրադյան 650
ՀԵՆՐԻ ՎԵՑԵՐՈՐԴ, Ն. Մուրադյան 655
ՌԻՉԱՐԴ ԵՐՐՈՐԴ, Ն. Մուրադյան 675

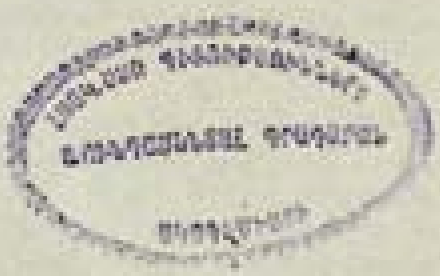

ՇԵՔՍՊԻՐ

ՇԵՔՍՊԻՐ

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ն Ե Ր

2

Հրատ. խմբագիր Ա. Ա. ՄԱՆՈՒՇԱՐՅԱՆ
Նկարչ. ձևավորումը Լ. Ա. ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ
Տեխ. խմբագիր Մ. Ա. ԿՈՓԱԼՅԱՆՑ
Սրբագրիչ Մ. Վ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Պատվեր 577 Ա-Ն 1408 Հրատ. 2564 Տպաքանակ 10,000
Հանձնված է արտադրության 12/V 1971 թ., ստորագրված է տպագրության 5/III 1973 թ., տպագր. 42,75 մամուլ.փ.12 հնդային, հրատ. 38,5 մամուլ. պայման. 80,3 թուղթ № 1, 70×90 1/16: Գինը 3 ռ. 05 կ.:
Հայկական ՍՍՀ ԿԱ հրատարակչության էդիթասիի տպարան

ՀԱՅԿ ՀԱՅԿԱԶՅԱՆ ԳԻՏ. ԳՐԱԴ.
220050820

II
A 50820